

Update NGE-Verwachtingskaart

Niet Gesprongen Explosieven

Gemeente Wassenaar

RO-220195 versie 0.1
4 november 2022

AT-140 19-03-2018

Update NGE-Verwachtingskaart

Niet Gesprongen Explosieven

Gemeente Wassenaar

Opdrachtgever : Gemeente Wassenaar
 Kenmerk : 74628 / RO-220195 versie 0.1
 Plaats en datum : Riel, 04 november 2022

REASeuro			
	Naam/Functie	Paraaf	Datum
Opgesteld	mevr. M.M. Kirpestein, Historica		4 november 2022
GIS-ondersteuning	dhr. J. van Schijndel GIS-specialist		28 oktober 2022
Gecontroleerd	dhr. T. van Wijk, Historicus		26 oktober 2022
	dhr. J. Kapel Senior Deskundige OOO		22 september 2022
Luchtfoto-analyse	mevr. M.M. Kirpestein, Historica		10 oktober 2022
	dhr. T. van Wijk, Historicus		10 oktober 2022
Goedgekeurd	dhr. A.P.A.M. van Riel, Algemeen Directeur		3 november 2022
Gemeente Wassenaar			
Geaccepteerd	mevr. R. Mols adviseur milieu		

Informatiebescherming. Op grond van artikel 6:162 BW mag niets uit dit document worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of welke andere wijze, inclusief digitale verwerking, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van REASeuro. De opdrachtgever mag voor intern gebruik duplicaten maken.

INHOUDSOPGAVE

Pagina

RESULTAATOVERZICHT	5
AANLEIDING EN DOEL.....	5
CONCLUSIES	5
ADVIES	5
1 INLEIDING	7
1.1 AANLEIDING.....	7
1.2 PROJECTLOCATIE	8
1.3 DOEL.....	8
1.4 METHODIEK	8
1.5 ONDERZOEKSUITSLUITINGEN.....	9
1.6 LEESWIJZER	10
2 INVENTARISATIE BRONNENMATERIAAL	11
3 EERDER UITGEVOERDE ONDERZOEKEN	18
3.1 REASEURO, NGE-RISICOKAART WASSENAAR, 71239/RO-170229 (7 FEBRUARI 2018)	18
3.2 REASEURO, CE-BODEMBELASTINGKAART GEMEENTE DEN HAAG, 72668/RO-170154 (11 JUNI 2018):.....	20
3.3 REASEURO, PRA-NGE BERKHEIDE WINNING 4 EN 8, 74054/RO-200397 (26 FEBRUARI 2021).....	21
3.4 REASEURO, KATWIJK-WASSENAAR DUINGEBIED BERKHEIDE, 74330/RO-220041 (30 MAART 2022)	22
4 CHRONOLOGISCHE GEBEURTENISSENLIJST	24
5 ANALYSE OORLOGSHANDELINGEN.....	36
5.1 GRONDGEVECHTEN MEI 1940	36
5.1.1 De Duitse inval en de eerste gevechten, 10 mei 1940	36
5.1.2 Tegenaanval bij Wassenaarse Slag, 11 mei 1940	45
5.1.3 Gevechten om Albertushof en het Panbos, 12-13 mei 1940.....	48
5.1.4 Laatste aanval op Albertushof en de boerderij Grevers, 14 mei 1940.....	51
5.1.5 Afbakeningen en conclusies	52
5.2 LUCHTAANVALLEN EN BOMBARDEMENTEN TIJDENS DUITSE INVAL, MEI 1940	58
5.2.1 Duits bombardement Kamp Waalsdorp, 10 mei 1940.....	58
5.2.2 Duits bombardement WAVO-park, 10 mei 1940	62
5.2.3 Nederlands bombardement Wassenaarse Slag, 10 mei 1940.....	63
5.2.4 Brits bombardement Wassenaarse Slag, 10 mei 1940	67
5.2.5 Duits bombardement Waldeck Pymontlaan, 14 mei 1940	72
5.2.6 Duits bombardement grens Voorschoten, 14 mei 1940	78
5.3 INCIDENTELE LUCHTAANVALLEN, 1940-1944.....	79
5.3.1 Bominslagen op landgoed Clingendael, 28 januari 1942	79
5.3.2 Brandbommen bij de Maaldrift, 26 februari 1943	84
5.3.3 Bomafwerp duingebied Berkheide, 30 november 1944-26 februari 1945.....	89
5.3.4 Bombardement op Valkenburg, 12 augustus 1943.....	92
5.3.5 Raketbeschieting door Typhoon jachtbommenwerpers, 30 september 1944.....	99
5.3.6 Bombardement spoorlijn Wassenaar, 31 maart 1945	102
5.4 BOMBARDEMENTEN OP LANCEERLOCATIES VAN V-WAPENS, 1944-1945	103

5.4.1	Bombardementen op de Horsten en landgoed Rust en Vreugd, september 1944, november 1944-maart 1945.....	104
5.4.2	Bombardementen op de Langenhorst, Beukenhorst en Wittenburg, september 1944-februari 1945	122
5.4.3	Bombardementen op het Haagse Bos en parkflat Marlot, 1944 - 1945	129
5.4.4	Bombardement op filmstudio Oosterbeek, 22 februari 1945	135
5.4.5	Bombardementen op Duindigt, maart 1945	138
5.4.6	Bombardementen op de Ravelijn, maart 1945.....	148
5.4.7	Bombardement Rijkstraatweg, 25 maart 1945	155
5.5	NEERGESTORTE VLIETUIGEN.....	158
5.5.1	Duitse vliegtuigcrashes, mei 1940.....	158
5.5.2	Nederlandse en geallieerde vliegtuigcrashes, mei 1940	160
5.5.3	Supermarine Spitfire te Kerkehout, 1 september 1942.....	162
5.5.4	Supermarine Spitfire ten zuidwesten van de watertoren, 8 juni 1943	163
5.6	MISLUKTE LANCERINGEN V-WAPENS	164
5.7	MILITAIRE INFRASTRUCTUUR.....	167
5.7.1	Wapenopstellingen en loopgraven.....	168
5.7.2	Geschutopstellingen	169
5.7.3	Verdedigingswerken	172
5.7.4	Drakentanden	173
5.7.5	Tankmuren	174
5.7.6	Munitieopslagplaatsen.....	175
5.7.7	Vermoedelijk Wurfgerät	175
5.7.8	V-wapen lanceerlocaties	177
5.8	MILITAIRE TERREINEN	179
5.8.1	Militaire oefeningen.....	179
5.8.2	Terrein Commissie van Proefneming	180
5.9	GEDUMPT EN AANGESPOELDE MUNITIE.....	181
5.9.1	Gedumpte munitie.....	181
5.9.2	Aangespoelde munitie	182
5.10	MIJNENVELDEN	184
6	LEEMTE IN KENNIS	192
6.1	GEVECHTEN MEI 1940	192
6.2	LUCHTAANVALLEN	192
6.3	NEERGESTORTE VLIETUIGEN.....	192
6.4	MILITAIRE INFRASTRUCTUUR.....	192
6.5	MILITAIRE TERREINEN	193
6.6	GEDUMPT EN AANGESPOELDE MUNITIE.....	193
6.7	ALGEMEEN	193
7	OVERZICHT VERWACHTINGSGBIEDEN NGE	194
7.1	VERWACHTINGSGBIEDEN NGE: HORIZONTALE AFBAKENING.....	194
8	CONCLUSIE EN ADVIES	197
8.1	CONCLUSIE NGE-VERWACHTINGSKAART.....	197
8.2	ADVIES.....	197
8.2.1	Beleidskaart	197
8.2.2	Projectgebonden Risicoanalyse.....	198
8.2.3	Actualisatie NGE-Verwachtingskaart.....	199
8.2.4	Protocol onverwachts aantreffen NGE.....	199

9 BIJLAGEN 201

BIJLAGE 1	BEGRIPPENLIJST	202
BIJLAGE 2	GERAADPLEEGDE LITERATUUR	205
BIJLAGE 3	ARCHIEFONDERZOEK NEDERLANDSE ARCHIEVEN.....	238
BIJLAGE 4	ARCHIEFONDERZOEK INTERNATIONALE ARCHIEVEN	349
BIJLAGE 5	EOD: MUNITIERUIMINGEN	364
BIJLAGE 6	CARTOGRAFISCH MATERIAAL.....	366
BIJLAGE 7	OVERZICHT LUCHTFOTO'S.....	370
BIJLAGE 8	CHECKLIST EN VERZENDLIJST	375
BIJLAGE 9	WETTELIJK KADER.....	376
BIJLAGE 10	TEKENINGEN.....	379

RESULTAATOVERZICHT

In dit overzicht zijn de resultaten van deze Update van de NGE-Verwachtingskaart voor de gemeente Wassenaar opgenomen.

AANLEIDING EN DOEL

De gemeente Wassenaar is in de Tweede Wereldoorlog getroffen door oorlogsgeweld. In 2018 heeft REASeuro een gemeentebrede historische NGE-Risicokaart (tegenwoordig NGE-Verwachtingskaart genoemd)¹ opgesteld voor de gemeente Wassenaar waarin inzichtelijk is gemaakt in welke delen van de gemeente Wassenaar nog NGE kunnen worden aangetroffen. Zoals is gebleken uit het onderzoek uit 2018 zijn diverse NGE-Risicogebieden (tegenwoordig NGE-Verwachtingsgebieden genoemd) aanwezig binnen de gemeente Wassenaar, waar een verhoogde kans bestaat dat NGE zijn achtergebleven.

Sinds 2018 heeft REASeuro haar collectie aan bronmateriaal uitgebreid. Tevens hebben diverse ontwikkelingen plaatsgevonden met betrekking tot de afbakening van NGE-Verwachtingsgebieden, waardoor gerichter kan worden bepaald waar wel of niet blindgangers aanwezig kunnen zijn in de bodem. Daarnaast is het mogelijk om een secuurdere luchtfotoanalyse uit te voeren dankzij technologische ontwikkelingen waardoor foto's op een meer adequate wijze kunnen worden ingepast en bewerkt voor de analyse.

Bovenstaande ontwikkelingen hebben ervoor gezorgd dat REASeuro in opdracht van de gemeente Wassenaar een update van de NGE-Risicokaart uit 2012 heeft uitgevoerd. Aan de hand van deze update krijgt de gemeente Wassenaar inzicht in de NGE-Verwachtingsgebieden voor ruimtelijke plannen, vergunningen en projecten conform hedendaagse inzichten en richtlijnen omtrent vooronderzoeken naar NGE.

Het doel van de NGE-Verwachtingskaart is antwoord te geven op de volgende vragen:

- Is er sprake van een of meerdere NGE-Verwachtingsgebieden in (delen van) de gemeente Wassenaar op basis van de situatie van 1945 (het einde van de oorlog)?
- Wat is de soort, hoeveelheid en verschijningsvorm van de NGE die mogelijk zijn achtergebleven?
- Wat is het advies met betrekking tot de (voorbereiding op de) uit te voeren werkzaamheden?

CONCLUSIES

Uit het raadplegen van het (aanvullende) bronmateriaal blijkt dat binnen de gemeente Wassenaar diverse oorlogshandelingen hebben plaatsgevonden waardoor NGE kunnen zijn achtergebleven. Om deze reden zijn diverse NGE-Verwachtingsgebieden afgebakend binnen de gemeente Wassenaar, zie hiervoor Hoofdstuk 5. In tekening 03 is een totaaloverzicht van alle NGE-Verwachtingsgebieden weergegeven.

ADVIES

Binnen een deel van de gemeente Wassenaar zijn NGE-Verwachtingsgebied afgebakend. Er zijn twee mogelijkheden om veilig om te gaan met deze afgebakende NGE-Verwachtingsgebieden:

1. Beleidsmatig: door het opstellen van een beleidskaart, waarin gemeentebreed een beleid wordt gedefinieerd over de omgang met het risico op NGE.
2. Projectmatig: door voorafgaand aan grondroerende werkzaamheden een Projectgebonden Risicoanalyse-Niet Gesprongen Explosieven (PRA-NGE) op te laten stellen.

In de gebieden waar geen NGE-Verwachtingsgebieden zijn afgebakend wordt geadviseerd om toekomstige werkzaamheden regulier doorgang te laten vinden, zonder verdere maatregelen. Mochten er tijdens de

¹ Historisch Vooronderzoek Wassenaar NGE-Risicokaart, kenmerk: 71239/RO-170229 versie 2.0, d.d. 7 februari 2018.

werkzaamheden spontaan NGE aangetroffen worden, dan dienen de volgende acties te worden ondernomen:

- Het werk ter plaatse van de vindplaats dient te worden stilgelegd.
- De werklocatie, in ieder geval rondom het NGE, dient te worden afgezet. Het aanwezige personeel dient op de hoogte te worden gebracht van de vondst en geïnstrueerd te worden uit de buurt te blijven.
- Er dient contact te worden opgenomen met de politie (0900-8844). De vondst dient gemeld te worden aan de politie. De politie neemt vervolgens contact op met de Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EOD).
- Als de EOD op locatie is, wordt een afspraak gemaakt voor de ruiming. De EOD maakt deze afspraak met de gemeente, of de politie namens de gemeente.
- De EOD geeft aan de gemeente, of de politie namens de gemeente, advies over de in acht te nemen veiligheidsmaatregelen.
- Indien de te nemen veiligheidsmaatregelen dit toelaten, kan de gemeente aan de EOD advies vragen over de mogelijkheden tot doorwerken op de betreffende locatie, dan wel elders in de nabijheid van het werk en de daarbij in acht te nemen veiligheidsmaatregelen totdat het NGE wordt geruimd.
- Het NGE wordt geruimd.

Indien NGE worden aangetroffen binnen de projectlocatie, is dit nieuwe feitelijke informatie. Als deze situatie zich voordoet, moet in overleg met een ter zake deskundige worden vastgesteld of sprake is van een incident of dat er aanleiding is de werkwijze aan te passen.

Om op een correcte wijze om te kunnen gaan met het protocol spontaan aantreffen NGE en om een inschatting te kunnen maken of men met mogelijke NGE te maken heeft, bestaat de mogelijkheid om werknemers de cursus 'Basiskennis OOO' te laten volgen. Voor het toezichthoudend personeel bestaat ook de 2-daagse cursus Inzicht in het NGE-bodemonderzoek. Tevens kan altijd contact worden opgenomen met REASeuro indien aanvullende informatie gewenst is over het protocol.

1 INLEIDING

In dit hoofdstuk is beschreven wat de aanleiding is voor het uitvoeren van de update van de NGE-Verwachtingskaart. Daarnaast zijn de gemeentegrenzen van Wassenaar, het doel van het onderzoek en de methodiek beschreven. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een leeswijzer.

1.1 AANLEIDING

De gemeente Wassenaar is in de Tweede Wereldoorlog getroffen door oorlogsgeweld. In 2018 heeft REASeuro een gemeentebrede historische NGE-Risicokaart (tegenwoordig NGE-Verwachtingskaart genoemd)² opgesteld voor de gemeente Wassenaar waarin inzichtelijk is gemaakt in welke delen van de gemeente Wassenaar nog NGE kunnen worden aangetroffen. Zoals is gebleken uit het onderzoek uit 2018 zijn diverse NGE-Risicogebieden (tegenwoordig NGE-Verwachtingsgebieden NGE genoemd) aanwezig binnen de gemeente Wassenaar, waar een verhoogde kans bestaat dat NGE zijn achtergebleven.

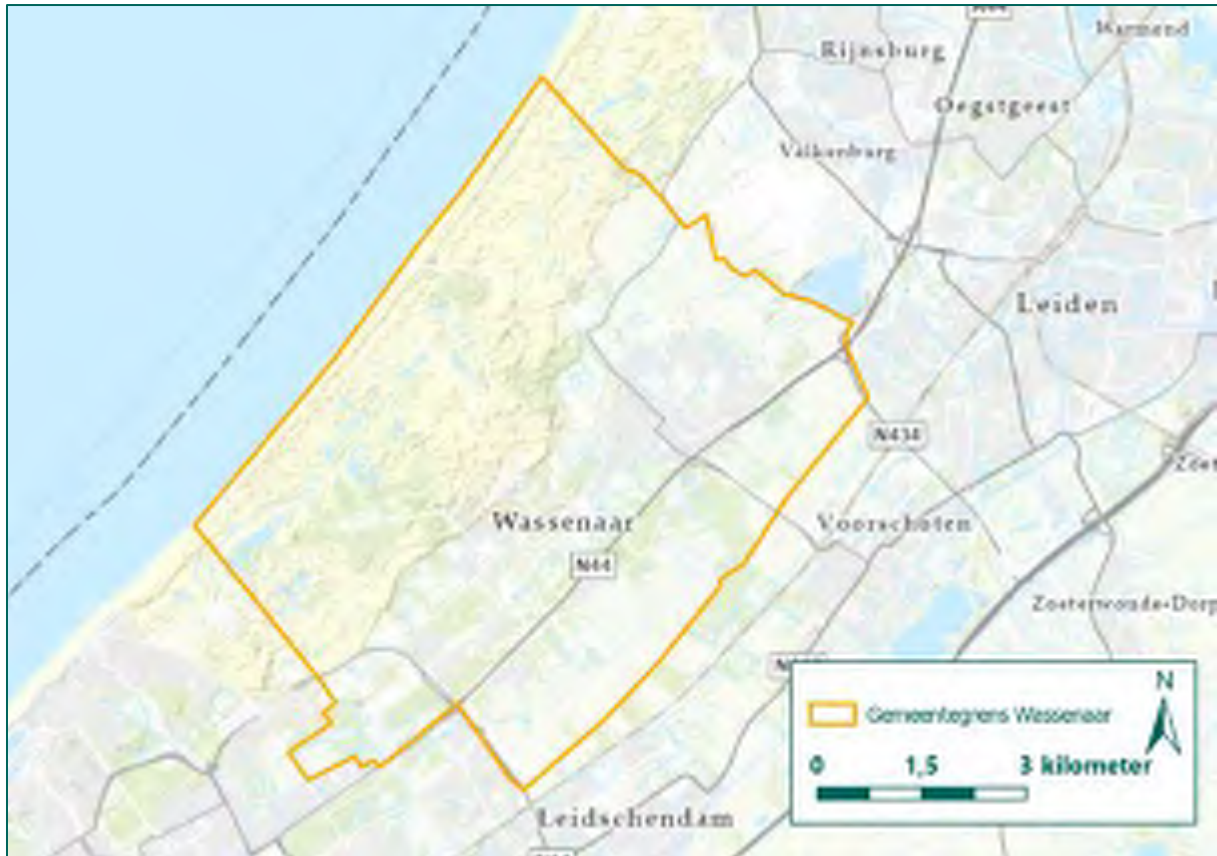
Sinds 2018 heeft REASeuro haar collectie aan bronmateriaal uitgebreid. Tevens hebben diverse ontwikkelingen plaatsgevonden met betrekking tot de afbakening van NGE-Verwachtingsgebieden, waardoor gerichter kan worden bepaald waar wel of niet blindgangers aanwezig kunnen zijn in de bodem. Daarnaast is het mogelijk om een secuurdere luchtfotoanalyse uit te voeren dankzij technologische ontwikkelingen waardoor foto's op een meer adequate wijze kunnen worden ingepast en bewerkt voor de analyse.

Bovenstaande ontwikkelingen hebben ervoor gezorgd dat REASeuro in opdracht van de gemeente Wassenaar een update van de NGE-Risicokaart uit 2018 heeft uitgevoerd. Aan de hand van deze update krijgt de gemeente Wassenaar inzicht in de NGE-Verwachtingsgebieden voor ruimtelijke plannen, vergunningen en projecten conform hedendaagse inzichten en richtlijnen omtrent vooronderzoeken naar NGE.

² Historisch Vooronderzoek Wassenaar NGE-Risicokaart, kenmerk: 71239/RO-170229 versie 2.0, d.d. 7 februari 2018.

1.2 PROJECTLOCATIE

De projectlocatie betreft de hele gemeente Wassenaar. In het onderstaand figuur is deze weergegeven.

Figuur 1: Projectlocatie (Bron ondergrond: ESRI).

1.3 DOEL

Het doel van deze NGE-Verwachtingskaart is antwoord te geven op de volgende vragen:

- Is er sprake van een of meerdere NGE-Verwachtingsgebieden in (delen van) de gemeente Wassenaar op basis van de situatie van 1945 (het einde van de oorlog)?
- Wat is de soort, hoeveelheid en verschijningsvorm van de NGE die mogelijk zijn achtergebleven?
- Wat is het advies met betrekking tot de (voorbereiding op de) uit te voeren werkzaamheden?

1.4 METHODIEK

Aan de hand van een groot aantal bronnen wordt NGE-gerelateerde informatie van de gemeente Wassenaar geïnventariseerd³. In de inventarisatie van het bronnenmateriaal wordt gezocht naar gebeurtenissen die hebben geleid tot het in de bodem komen van NGE en gebeurtenissen die hebben geleid tot het verwijderen van NGE uit de bodem.

³ Het geraadpleegde bronmateriaal uit de NGE-Verwachtingskaart voor de gemeente Wassenaar uit 2018 is in voorliggende update niet opgenomen. Indien nodig zal in de analyse van de oorlogshandelingen een verwijzing worden gemaakt naar de rapportage uit 2018.

Uit de geraadpleegde (historische) bronnen komen oorlogshandelingen naar voren.⁴ Per oorlogshandeling is beoordeeld of deze relevant is voor de gemeente Wassenaar en of voldoende historische gegevens beschikbaar zijn voor het analyseren van de oorlogshandeling.

Deze beoordeling bestaat uit het beantwoorden van de volgende vragen:

Vond de oorlogshandeling plaats binnen de gemeente Wassenaar?

- De oorlogshandeling heeft betrekking op hde gemeente Wassenaar. De oorlogshandeling wordt opgenomen in de gebeurtenissenlijst.
- De oorlogshandeling vond buiten de gemeente Wassenaar plaats. De oorlogshandeling is niet relevant en wordt niet vermeld in de gebeurtenissenlijst.

Wordt de exacte locatie van de oorlogshandeling binnen de gemeente Wassenaar duidelijk uit het bronnenmateriaal?

- De locatie van de oorlogshandeling kan nauwkeurig worden herleid aan de hand van het bronnenmateriaal. De oorlogshandeling kan worden geanalyseerd.
- De locatie van de oorlogshandeling kan niet met voldoende zekerheid en nauwkeurigheid worden vastgesteld. De oorlogshandeling kan niet nader worden geanalyseerd.

Zijn meerdere bronnen beschikbaar, of wordt de oorlogshandeling door één betrouwbare bron vermeld?

- Er is sprake van één betrouwbare bron of meerdere bronnen die de oorlogshandeling bevestigen. De oorlogshandeling kan worden geanalyseerd.
- Eén onvoldoende betrouwbare bron vermeldt de oorlogshandeling. De oorlogshandeling wordt gemeld in de gebeurtenissenlijst, maar het is niet mogelijk deze te analyseren.

Op basis van analyse van de relevante oorlogshandelingen wordt vastgesteld of binnen de gemeente Wassenaar NGE verwacht wordt. Als dat het geval is, wordt een NGE-Verwachtingsgebied horizontaal en verticaal afgebakend naar de situatie van 1940-1945 en wordt een advies gegeven. Het eindresultaat van deze rapportage betreft een NGE-Verwachtingskaart waarop gebieden zijn aangegeven waar sprake is van aantoonbaar verhoogde kans op de aanwezigheid van NGE.

Bij het opstellen van deze NGE-Verwachtingskaart is gebruik gemaakt van ArcGIS Pro⁵. Binnen dit geografische informatiesysteem zijn kaartmateriaal en luchtfoto's ingepast op de hedendaagse topografische kaart. Daarnaast is GIS gebruikt voor het aanduiden van locaties waar oorlogshandelingen hebben plaatsgevonden op basis van de gebeurtenissenlijst (zie hoofdstuk 3) en het intekenen van NGE-Verwachtingsgebieden, militaire infrastructuur etc.

Het onderzoek is uitgevoerd door een projectteam bestaande uit Historici (kundig in o.a. Luchtfoto-analyse), een GIS-specialist en een Senior Deskundige OOO. Op pagina 1 van dit rapport staan de betrokken deskundigen vermeld.

1.5 ONDERZOEKSUITSLUITINGEN

In overeenkomst met de uitgebrachte offerte, is een aantal onderzoeksuitsluitingen vastgesteld. In deze NGE-Verwachtingskaart worden de volgende zaken uitgesloten:

- Hoeveelheid achtergebleven NGE. De hoeveelheid achtergebleven NGE is uitsluitend aangegeven indien dit kon worden achterhaald op basis van het geraadpleegde bronnenmateriaal. Indien dit niet mogelijk was, is dit als onbekend genoteerd.

⁴ Oorlogshandelingen worden gedefinieerd als 'gebeurtenissen die kunnen hebben geleid tot de aanwezigheid van NGE'. Voorbeelden van dergelijke gebeurtenissen zijn opgenomen in de begrippenlijst in bijlage 1.

⁵ In het vervolg aangeduid als GIS.

- Contra-indicaties. Ontwikkelingen in de periode 1945 tot worden in deze NGE-Verwachtingskaart niet onderzocht⁶. Het vaststellen van contra-indicaties op basis van het historisch vooronderzoek wordt door REASeuro als te beperkt beschouwd. Indien sprake is van een NGE-Verwachtingsgebied wordt geadviseerd de contra-indicaties en de gevolgen hiervan in een Projectgebonden Risicoanalyse Niet Gesprongen Explosieven (PRA-NGE) op te nemen.
- Verticale afbakening. De verticale afbakening van de NGE-Verwachtingsgebieden hangt nauw samen met vast te stellen contra-indicaties, zoals het afgraven of ophogen van gebieden. Het nauwkeurig vaststellen van een verticale afbakening wordt om deze reden niet in het historisch vooronderzoek verricht. Indien sprake is van een horizontaal NGE-Verwachtingsgebied wordt geadviseerd de verticale afbakening vast te stellen in een PRA-NGE. In deze NGE-Verwachtingskaart is geen indicatieve maximale penetratiediepte opgenomen ten opzichte van het maaiveld ten tijde van de Tweede Wereldoorlog. REASeuro adviseert om de penetratiedieptes van NGE in een PRA-NGE nader te bepalen. Reden hiervoor is dat de verticale afbakening in een PRA-NGE wordt bepaald, hoofdzakelijk door de weerstand van de bodem en de wijze waarop het betreffende NGE in het gebied is terecht gekomen.

1.6 LEESWIJZER

In hoofdstuk 2 zijn de geraadpleegde bronnen opgenomen. Op basis van deze bronnen is in hoofdstuk 4 een gebeurtenissenlijst samengesteld. De oorlogshandelingen die als relevant zijn aangemerkt in de gebeurtenissenlijst in hoofdstuk 4 worden geanalyseerd in hoofdstuk 5 om na te gaan of er sprake is van een NGE-Verwachtingsgebied. In hoofdstuk 6 zijn de leemten in kennis vermeld. In hoofdstuk 7 staat een overzicht van de NGE-Verwachtingsgebieden opgenomen. Tot slot zijn in hoofdstuk 8 de conclusie en het advies opgenomen.

Ter verduidelijking is in bijlage 1 een begrippenlijst opgenomen. Uitgebreide opsommingen van de geraadpleegde bronnen met aanvullende toelichting zijn weergegeven in bijlage 2 tot en met 7. Bijlage 8 bevat een checklist. In bijlage 9 is het wettelijk kader opgenomen. De tekeningen zijn opgenomen in bijlage 10.

⁶ Afgezien van (naoorlogse) munitiezuimingen door de MMOD, EOD of andere instanties.

2 INVENTARISATIE BRONNENMATERIAAL

In dit hoofdstuk is beschreven welke bronnen zijn geraadpleegd. Per geraadpleegde bron is in de bijlagen een overzicht opgenomen van het verzamelde bronnenmateriaal. De bronnen die voor dit HVO-NGE zijn geraadpleegd, zijn weergegeven in Tabel 1.

Bron	Verplicht volgens CS-VROO-01/-02	Geraadpleegd voor voorliggend rapport
Literatuur	☐	■
Nederlandse archieven		
Gemeentelijk archief	☐	■
Provinciaal archief	☐	■
Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH, Den Haag)	☐	■
NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies (NIOD, Amsterdam)	☐	■
Nationaal Archief (NA, Den Haag)	☐	■
Generaal Maczek Museum (GMM, Breda)		N.v.t.
Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EOD, Soesterberg)		
• Munitieruimrapporten EOD 2010-heden	☐	■
• Mijneveldkaarten	☐	■
Ministerie van Defensie - Semi-Statisch Informatiebeheer (SIB, Rijswijk)		
• Munitieruimrapporten EOD 1971-2010	☐	■
• MMOD-archief	☐	
Luchtfotocollecties		
Bibliotheek Wageningen Universiteit (Wageningen, NL)	☐	■
Topografische Dienst Kadaster (Zwolle, NL)	☐	■
Haagse Beeldbank (Den Haag, NL)		■
Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH, Den Haag, NL)		■
Royal Commission on the Ancient and Historical Monuments of Scotland (Edinburgh, VK):	☐	■
• The National Collection of Aerial Photography (NCAP, Edinburgh, VK)		
Laurier Military History Archive (LMH, Waterloo, CA)		■
National Archives and Records Administration (NARA, College Park (MD), VS)		■
Luftbilddatenbank (LBDB, Estenfeld, DU)		■
Internationale archieven		
The National Archives (TNA, Londen, VK)	Enkel luchtoorlog	Lucht- én grondoorlog
Bundesarchiv-Militärarchiv (BaMa, Freiburg, DU)	☐	■
Bundesarchiv Berlin-Lichterfelde (BaBL, Berlijn, DU)		■
National Archives and Records Administration (NARA, College Park (MD), VS)	Aanvullende bron	■
Library and Archives Canada (LAC, Ottawa, CA)		■
Centrum voor Historische Documentatie Defensie (CHDD, Evere, BE)		N.v.t.
Le service historique de la Défense (SHD, Vincennes, FR)		N.v.t.
Internetbronnen		
Beeldbank WO2		■
Krantenberichten (al dan niet via Delpher)	☐	■
Verliesregister Studiegroep Luchtoorlog 1939-1945		■
Vergeltungswaffen: V1 en V2 inslagen in Nederland		■

Bron	Verplicht volgens CS-VROO-01/-02	Geraadpleegd voor voorliggend rapport
Kaartmateriaal		
Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN)		■
Indicatieve Kaart Militair Erfgoed (IKME)		■
Topografische Dienst Kadaster – Stafkaartencollectie (Zwolle, NL)	□	■
Topotijdreis.nl		■
Overige bronnen		
Getuigen / locatiedeskundigen (wanneer mogelijk)	Aanvullende bron	N.v.t.
Plaatselijke musea		N.v.t.
Heemkundekring		N.v.t.
In het verleden uitgevoerde bodemonderzoeken-NGE		
• REASeuro-database		■
• VEO Bommenkaart	□	■
• ProRail (mits railinfrastructuur nabijgelegen is)	□	■
• Bekend bij relevante gemeenten	□	■

Tabel 1: Verplichte bronnen conform het CS-VROO-01/-02 ten opzichte van de geraadpleegde bronnen voor voorliggende rapportage.

Literatuur

In bijlage 2 is een overzicht opgenomen van de geraadpleegde literatuur. In de literatuur is gezocht naar beschrijvingen van voor het de gemeente Wassenaar mogelijk relevante gebeurtenissen. Deze gebeurtenissen zijn per tijdvak in de in bijlage 2 opgenomen tabellen weergegeven. Per gebeurtenis is een verwijzing opgenomen naar de betreffende bron en bladzijde.

Gemeentelijk en Provinciaal Archief

Het gemeente Wassenaar is gelegen in de voormalige gemeenten 's-Gravenhage, Leidschendam, Voorschoten en Katwijk en de huidige gemeente Wassenaar. De gemeentearchieven van Wassenaar, Den Haag, Voorburg-Leidschendam en Leiden zijn voor voorliggende update geraadpleegd. Specifiek is gezocht naar documentatie met betrekking tot de volgende oorlogshandelingen:

- Luchtbeschermingsdienst
- Rapporten met betrekking tot geruimde NGE
- Schaderapporten
- Meldingen van neergestorte vliegtuigen
- Ruimingen van verdedigingswerken
- Rapportages van de gemeentelijke politie
- Rapportages van de gemeentelijke brandweer
- Meldingen van oorlogsslachtoffers
- Verslagen van ooggetuigen
- Documenten met betrekking tot de bevrijding
- Naoorlogs: omnummering van woningen

In het provinciaal archief van Zuid-Holland, gelegen in het Nationaal Archief, is onderzoek uitgevoerd naar de volgende archiefstukken:

- Documentatie van het Militair Gezag
- Documentatie van het Provinciaal Bestuur
- Locatie specifieke dossiers, zoals documentatie over de streek, polder, dorp etc.
- Rapporten met betrekking tot geruimde NGE
- Meldingen van neergestorte vliegtuigen
- Documenten met betrekking tot de bevrijding.

In bijlage 3 is een gedetailleerd overzicht opgenomen van alle geraadpleegde archieven en inventarissen en de informatie die in de archieven en inventarissen is aangetroffen.

Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) in Den Haag

Het NIMH beheert onder andere de collecties Gevechtsverslagen en –rapporten mei 1940 (Collectie 409), De strijd op Nederlands grondgebied tijdens de Wereldoorlog II / De Groene Serie (Collectie 492) en Duitse verdedigingswerken (Collectie 575). Door REASeuro worden deze collecties standaard geraadpleegd, evenals Collectie 492. Daarnaast is via archieven.nl in de collectie van het NIMH gezocht naar aanvullende collecties met informatie over de gemeente Wassenaar. De resultaten van het raadplegen van het NIMH zijn verwerkt in bijlage 3.

NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies (NIOD) in Amsterdam

Het NIOD beschikt over de archieven van de diverse bezettingsautoriteiten tijdens de Tweede Wereldoorlog. REASeuro raadpleegt standaard voor ieder HVO-NGE de volgende archieftoegangen:

- Toegang 216k: Collectie Departement van Justitie.
- Toegang 077: Collectie Generalkommissariat für das Sicherheitswesen- Höhere SS-und Polizeiführer Nord-West.

Beide collecties bevatten informatie over neergekomen bommen en vliegtuigen binnen Nederland. Daarnaast is via archieven.nl in de collectie van het NIOD gezocht naar aanvullende inventarisnummers met betrekking tot de gemeente Wassenaar. In het NIOD is informatie aangetroffen voor de gemeente Wassenaar, zie bijlage 3.

Nationaal Archief (NA) in Den Haag

In het NA zijn de stukken geraadpleegd van de Inspectie Bescherming Bevolking tegen Luchtaanvallen (Toegang 2.04.53.15), waarin meldingen van uitgevoerde luchtaanvallen zijn opgenomen. Wanneer er aanwijzingen zijn dat militaire infrastructuur aanwezig was binnen de gemeente Wassenaar, wordt tevens het Bunkerarchief (Toegang 2.13.167) ingezien, om de specifieke locatie en doel van het object vast te stellen. Binnen het Bunkerarchief is een blokkartaangetroffen waarop de gemeente Wassenaar waarneembaar is, zie bijlage 6. Gegevens met betrekking tot de afzonderlijke stellingen zijn opgenomen in bijlage 3. Verder is de collectie van het NA via <https://www.nationaalarchief.nl> doorzocht. Het raadplegen van het NA heeft informatie opgeleverd voor de gemeente Wassenaar, zie bijlage 3.

Het Utrechts Archief – Nederlandse Spoorwegen (NS)

In Het Utrechts Archief worden de archieven van de NS bewaard. In de archieven van de NS zijn meldingen van bombardementen terug te vinden. Indien in of nabij de gemeente Wassenaar een tijdens de oorlog een spoorlijn lag, zijn de archieven van de NS geraadpleegd. Aangezien binnen de gemeente Wassenaar een spoorlijn lag tijdens de oorlog, is het NS-archief voor voorliggend onderzoek geraadpleegd. Dit heeft voor de gemeente Wassenaar geen resultaten opgeleverd.

Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EOD) in Soesterberg

De EOD heeft de inventarissen van de munitieruimrapporten⁷ beschikbaar gesteld. Via de EOD zijn de munitieruimrapporten van 2010 tot heden opgevraagd. In bijlage 5 is een overzicht opgenomen van de in de gemeente Wassenaar verrichte ruimingen.

Daarnaast is bij de EOD nagevraagd of in de gemeente Wassenaar mijnevelden of mijnenverdachte gebieden hebben gelegen. De EOD heeft overzichtskaarten aangeleverd die informatie bieden over de mogelijke aanwezigheid van mijnevelden binnen de gemeente Wassenaar, zie bijlage 5 en 6.

⁷ De munitieruimrapporten worden ook wel MORA's of UO's genoemd.

Ministerie van Defensie - Semi-Statistisch Informatiebeheer (SIB) in Rijswijk

Bij het SIB zijn de munitieruimrapporten van de EOD ondergebracht van 1971 tot 2010. Voor voorliggend onderzoek zijn munitieruimrapporten aangevraagd, waarbij munitie is geruimd door de EOD in of in de directe nabijheid van de gemeente Wassenaar. Tevens is in het SIB het archief van de Mijn- en Munitie Opruimingsdienst (MMOD) geraadpleegd. De MMOD is een voorloper van de EOD en heeft direct na de oorlog veel munitie geruimd.

Luchtfoto's

De volgende instanties zijn geraadpleegd voor het verkrijgen van luchtfoto's van tijdens en vlak na de oorlog:

- Bibliotheek Wageningen Universiteit (Wageningen, NL);
- Topografische Dienst Kadaster (Zwolle, NL);
- Haagse Beeldbank (Den Haag, NL);
- The National Collection of Aerial Photography (NCAP, Edinburgh, VK);
- Luftbilddatenbank (LBDB, Estenfeld, DU);

In bijlage 7 is een overzicht opgenomen van de gegeorefererde en geanalyseerde luchtfoto's van de gemeente Wassenaar en is de selectie van deze luchtfoto's gemotiveerd. De luchtfoto's geven informatie over de situatie in oorlogstijd en mogelijk zijn sporen van de oorlog, zoals kraters en verdedigingsstellingen, waar te nemen. De luchtfoto's zijn ingepast in tekeningen 01ABCDEF.

The National Archives (TNA) in Londen, Verenigd Koninkrijk

REASeuro beschikt over de Operation Record Books (ORB's) van verschillende Britse luchtmachteenheden die actief waren boven Nederland, zoals Second Tactical Air Force, Fighter Command, Coastal Command en Bomber Command. Daarnaast beschikt REASeuro over de *War Diaries* van diverse geallieerde eenheden die betrokken waren bij gevechten in Nederland en het ruimen van munitie. Deze documentatie is opgenomen in een database, waarin is gezocht op de kaartvierkanten zoals weergegeven op de stafkaart (zie bijlage 6), op de onderliggende coördinaten, op plaatsnamen en data waarop oorlogshandelingen plaatsvonden. In deze database is gezocht naar primair bronnenmateriaal uit TNA met betrekking tot oorlogshandelingen die hebben plaatsgevonden in de gemeente Wassenaar. In bijlage 4 is deze informatie en een overzicht van de door REASeuro in TNA geraadpleegde archiefstukken opgenomen.

Bundesarchiv-Abteilung Militärarchiv (BaMa) in Freiburg, Duitsland

REASeuro beschikt over diverse stukken uit het Bundesarchiv-Abteilung Militärarchiv in Freiburg. Deze afdeling van de Duitse nationale archieven bevat stukken van de Duitse krijgsmacht gedurende de Tweede Wereldoorlog. De volgende toegangen zijn door REASeuro voor het huidige onderzoek geraadpleegd:

- RL 2-II Generalstab der Luftwaffe / Luftwaffenführungsstab;
- RM 45-II Dienststellen und Kommandostellen der Kriegsmarine im Bereich Deutsche Bucht und Niederlande.

Tevens beschikt REASeuro over krijgsdagboeken van Duitse eenheden die in Nederland hebben gevochten in mei 1940, gedurende de bevrijding in 1944 en 1945 en eenheden die in Nederland gestationeerd waren gedurende de bezettingsperiode. Overig bronnenmateriaal dat is verzameld in het BaMa betreffen kaarten, informatie over munitieopslagplaatsen, krijgsdagboeken en luchtfoto's van de Duitse luchtmacht en marine uit de Tweede Wereldoorlog. In deze stukken is gezocht naar relevante informatie voor de gemeente Wassenaar. Het raadplegen van het BAMA heeft geen relevante resultaten opgeleverd voor dit HVO-NGE.

Bundesarchiv in Berlin-Lichterfelde (BaBL) in Berlijn, Duitsland

In het Bundesarchiv in Berlijn, locatie Lichterfelde, zijn de afdelingen *Zentrale Verwaltungsangelegenheiten*, *Archivtechnik und zentrale fachliche Dienstleistungen*, *Bereitstellung* en *Filmarchiv* ondergebracht. Door REASeuro zijn verschillende stukken geraadpleegd met betrekking tot neergekomen bommen en locaties

waar schade was ontstaan als gevolg van de Tweede Wereldoorlog. Voor voorliggend onderzoek heeft het raadplegen van het Bundesarchiv Berlin-Lichterfelde geen relevante informatie opgeleverd.

The National Archives and Records Administration (NARA) in College Park, Maryland, Verenigde Staten
REASeuro beschikt over een grote collectie archiefstukken uit de NARA. Het betreffen stukken met betrekking tot de activiteiten van de Amerikaanse luchtmacht, zoals de Mission Reports, stukken van de militaire inlichtingendienst, War Diaries van Amerikaanse grondeenheden en buitgemaakte Duitse documenten. Het raadplegen van de NARA heeft geen relevante resultaten opgeleverd voor dit onderzoek.

Library and Archives of Canada (LAC) in Ottawa, Canada

Het LAC beheert een grote collectie kaarten en documenten van de Canadese eenheden die meevochten in het Britse leger ten tijde van de Tweede Wereldoorlog. Zo beschikt REASeuro over diverse Defence Overprints uit het LAC. Indien aanwijzingen worden aangetroffen dat Canadese grondeenheden binnen de gemeente Wassenaar hebben gevochten dan worden de gevechtsverslagen van deze eenheden in het LAC geraadpleegd, die zijn te vinden onder Record Group 24-C-3. Deze gevechtsverslagen bieden aanvullende informatie over locaties waar oorlogshandelingen hebben plaatsgevonden waarbij Canadese grondeenheden betrokken waren gedurende de bevrijding van Nederland in 1944 en 1945. De documenten kunnen overlap hebben met de gevechtsverslagen die in TNA in Londen liggen opgeslagen. Het raadplegen van het LAC heeft geen relevante informatie opgeleverd.

Beeldbank WO2

Het NIOD beheert een digitale database van foto's die zijn genomen gedurende de Tweede Wereldoorlog in Nederland. Via deze database kunnen foto's worden bekeken van diverse oorlogs- en verzetsmusea, herinneringscentra, regionale archiefinstellingen en het NIOD zelf. REASeuro heeft onderzocht of voor de gemeente Wassenaar relevante foto's te vinden zijn binnen de database. Deze zoekslag heeft informatie opgeleverd, zie bijlage 2.

Delpher

Via de website <https://www.delpher.nl/> kunnen digitaal kranten, boeken en tijdschriften worden ingezien. REASeuro heeft Delpher geraadpleegd om na te gaan of er meldingen zijn gedaan van oorlogshandelingen gedurende de Tweede Wereldoorlog binnen de gemeente Wassenaar. Daarnaast is onderzocht of na afloop van de Tweede Wereldoorlog informatie kan worden gevonden van ruimingen van NGE binnen de gemeente Wassenaar. Het raadplegen van Delpher heeft voor voorliggend onderzoek geen resultaten opgeleverd.

Verliesregister Studiegroep Luchtoorlog (SGLO)

De Studiegroep Luchtoorlog 1939-1945 (SGLO) heeft een database waarin alle bij de studiegroep bekende vliegtuigcrashes tijdens de oorlog zijn opgenomen. Deze database kan ingezien worden via de website <https://www.verliesregister.studiegroepluchtoorlog.nl/>. De database bevat informatie over meer dan 6.000 neergestorte vliegtuigen op Nederlands grondgebied. Dit register is geraadpleegd, de resultaten zijn verwerkt in bijlage 2.

Vergeltungswaffen: V1 en V2 inslagen in Nederland

De website van V1 en V2 inslagen in Nederland wordt geraadpleegd. De V1 staat voor *Vergeltungswaffe 1* (vergeldingswapen) en was een onbemand straalvliegtuig met een explosieve lading. De V2 staat voor *Vergeltungswaffe 2*, een ballistische raket met explosieve gevechtsskop. Deze vergeldingswapens zijn door de Duitsers op grote schaal op Londen en Antwerpen afgeschoten, maar bereikten regelmatig niet het doel (vooral de V1) en kwamen neer op Nederlands grondgebied. Via de website <http://www.vergeltungswaffen.nl/> kunnen locaties worden opgezocht waar de V-wapens zijn neergekomen in Nederland, met aanvullende informatie zoals de datum en bronvermelding. De website heeft voor het huidige HVO-NGE geen relevante informatie opgeleverd.

Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN)

Via de website <https://www.ahn.nl/ahn-viewer> kunnen digitale hoogtekaarten van Nederland worden ingezien. Deze hoogtekaarten maken het mogelijk om verstoringen in het landschap, die gerelateerd kunnen worden aan oorlogshandelingen, inzichtelijk te maken. Vooral in gebieden waar sinds de Tweede Wereldoorlog weinig tot geen grondroerende werkzaamheden hebben plaatsgevonden, zoals bos- en duingebieden, kunnen mogelijke verstoringen als bomkraters en oude loopgraven via het AHN worden waargenomen. In bijlage 6 is een uitsnede van de gemeente Wassenaar in het AHN weergegeven.

Indicatieve Kaart Militair Erfgoed (IKME)

De IKME is een interactieve kaart van Nederland en is gecreëerd op initiatief van de Stichting RAAP. Op de website <http://www.ikme.nl/> kan de kaart worden ingezien. De kaart bevat indicatieve locaties van onder andere Duitse en Nederlandse verdedigingslijnes, slagvelden, (schijn)vliegvelen en munitieopslagplaatsen. Ter aanvulling wordt deze website door REASeuro geraadpleegd, zie bijlage 6.

Topografische Dienst Kadaster - Stafkaartencollectie

Voor de gegevens uit geallieerde bombardementsgegevens, gevechtsverslagen en ruimingen van NGE is het gebruik van de geallieerde stafkaarten essentieel. Deze kaarten zijn afkomstig uit de Tweede Wereldoorlog en zijn voorzien van het coördinatenstelsel dat de geallieerden toen gebruikten. De afdeling GEO-informatie van het Kadaster in Zwolle beschikt over de collectie geallieerde stafkaarten uit WOII. De geallieerde stafkaarten worden in het rapport weergegeven en gekoppeld aan relevante meldingen van bombardementen of oorlogshandelingen door grondeenheden binnen de gemeente Wassenaar. Daarnaast zijn bij het Kadaster diverse Defence Overprints verkrijgbaar. Via het Kadaster is tevens een Defence Overprint beschikbaar gebleken, zie hiervoor bijlage 6.

Topotijdreis.nl

Via de website <http://www.topotijdreis.nl/> kunnen topografische kaarten van Nederland worden ingezien van 1815 tot heden. Voor dit HVO-NGE worden deze kaarten gebruikt om locaties te bepalen ten tijde van de Tweede Wereldoorlog in Nederland, zie bijlage 6.

Getuigen en locatiedeskundigen

Voor dit HVO-NGE zijn geen getuigen gehoord, omdat de bovenstaande bronnen voldoende informatie met betrekking tot de gemeente Wassenaar bevatten.

Plaatselijke musea

In Nederland zijn diverse musea te vinden die gespecialiseerd zijn in de Tweede Wereldoorlog in een specifiek gebied in Nederland. Aangezien bij REASeuro geen museum bekend is dat aanvullende informatie zou kunnen bieden met betrekking tot de gemeente Wassenaar, is geen musea gecontacteerd.

Heemkundekringen

Overall in Nederland zijn heemkundekringen te vinden die geschiedkundige informatie over hun dorp, stad of gemeente delen via hun website of artikelen. Bij REASeuro is geen heemkundekring bekend waarbij informatie zou kunnen worden opgevraagd met betrekking tot oorlogshandelingen binnen de gemeente Wassenaar.

In het verleden uitgevoerde bodemonderzoeken NGE

De voorliggende rapportage is een update van de NGE-Risicokaart voor de gemeente Wassenaar uit 2018⁸. Dit rapport is de basis voor de huidige update, op basis van de Risicokaart uit 2018 wordt aanvullend onderzoek gedaan. Eventuele aanpassingen in afbakening en aanvullende oorlogshandelingen worden in

⁸ Zie hiervoor NGE-Risicokaart Wassenaar uit 2018.

Hoofdstuk 5 geanalyseerd. Tevens is in de database van REASeuro gezocht naar in het verleden uitgevoerde bodemonderzoeken NGE die relevant zijn voor voorliggende update. Tevens wordt de VEO Bommenkaart, ProRail (mits railinfrastructuur binnen de gemeente Wassenaar is gelegen) en relevante gemeenten geraadpleegd. Aan de REASeuro-database en bovengenoemde instanties wordt onderzocht of er, in relatie tot het voorliggende rapport, relevante in het verleden uitgevoerde onderzoeken zijn uitgevoerd. Mogelijk relevante bodemonderzoeken NGE omvatten historische vooronderzoeken, projectgebonden risicoanalyses, detectierapporten en proces-verbalen van oplevering. In hoofdstuk 3 zijn de in het verleden uitgevoerde onderzoeken in de gemeente Wassenaar uitgevoerd.

3 EERDER UITGEVOERDE ONDERZOEKEN

Sinds 1 januari 2021 vervangt het Certificatieschema voor het Opsporen van Ontploffbare Oorlogsresten (CS-000) het WSCS-OCE. Het CS-000 stelt geen richtlijnen aan de wijze waarop een vooronderzoek opgesteld dient te worden. Wel is er een vrijwillig certificatieschema opgezet door de Stichting VOMES (Veilig Omgaan Met Explosieve Stoffen) waarin eisen zijn opgenomen waaraan een organisatie en diens rapportages (HVO-NGE en PRA-NGE) dienen te voldoen. Dit Certificatie Schema Vooronderzoek en Risicoanalyse Ontploffbare Oorlogsresten (CS-VROO) is opgezet om de kwaliteit van vooronderzoeken en risicoanalyses naar niet gesprongen explosieven te waarborgen. REASeuro voert haar vooronderzoeken uit volgens de interne kwaliteitseisen, die hoger liggen dan de eisen die gesteld worden in het CS-VROO en ten tijde van het WSCS-OCE. REASeuro beschikt over de grootste collectie bronnenmateriaal met betrekking tot oorlogshandelingen uit de Tweede Wereldoorlog en heeft jarenlange ervaring met het uitvoeren van uitgebreide analyses. De projectlocaties van een viertal eerder uitgevoerde onderzoeken binnen de gemeentegrens van Wassenaar worden in dit hoofdstuk geanalyseerd:

- REASeuro, NGE-Risicokaart Wassenaar, 71239/RO-170229 (7 februari 2018)
- REASeuro, CE-Bodembelastingkaart gemeente Den Haag, 72668/RO-170154 (11 juni 2018)
- REASeuro, PRA-NGE Berkheide Winning 4 en 8, 74054/RO-200397 (26 februari 2021)
- REASeuro, Katwijk-Wassenaar Duingebied Berkheide, 74330/RO-220041 (30 maart 2022)

In de analyse van de oorlogshandelingen (Hoofdstuk 5) wordt indien nodig de afbakening en het geraadpleegde bronmateriaal uit de eerder uitgevoerde onderzoeken getoetst. Dit kan mogelijk veranderingen opleveren voor de afgebakende NGE-Verwachtingsgebieden, aangezien specifiek kan worden bepaald waar wel of geen NGE-Verwachtingsgebieden aanwezig zijn binnen de gemeente Wassenaar. De overige eerder uitgevoerde onderzoeken zijn niet geanalyseerd in dit hoofdstuk, reden hiervoor is dat het viertal hierboven genoemde onderzoeken recenter zijn uitgevoerd en dan de overige onderzoeken niet zijn aangeleverd.

3.1 REASEURO, NGE-RISICOKAART WASSENAAR, 71239/RO-170229 (7 FEBRUARI 2018)

In 2018 heeft REASeuro in opdracht van de gemeente Wassenaar een gemeentebrede NGE-Risicokaart opgesteld volgens de toenmalige richtlijnen van het WSCS-OCE. Uit de NGE-Risicokaart is gebleken dat binnen de gemeente Wassenaar meerdere NGE-Verwachtingsgebieden zijn gelegen. In Figuur 2 zijn de NGE-Verwachtingsgebieden naar aanleiding van grondgevechten, luchtaanvallen, militaire infrastructuur en landmijnen binnen de gemeente Wassenaar aangeduid. In de navolgende tabel zijn de verschillende NGE-Verwachtingsgebieden uiteengezet.

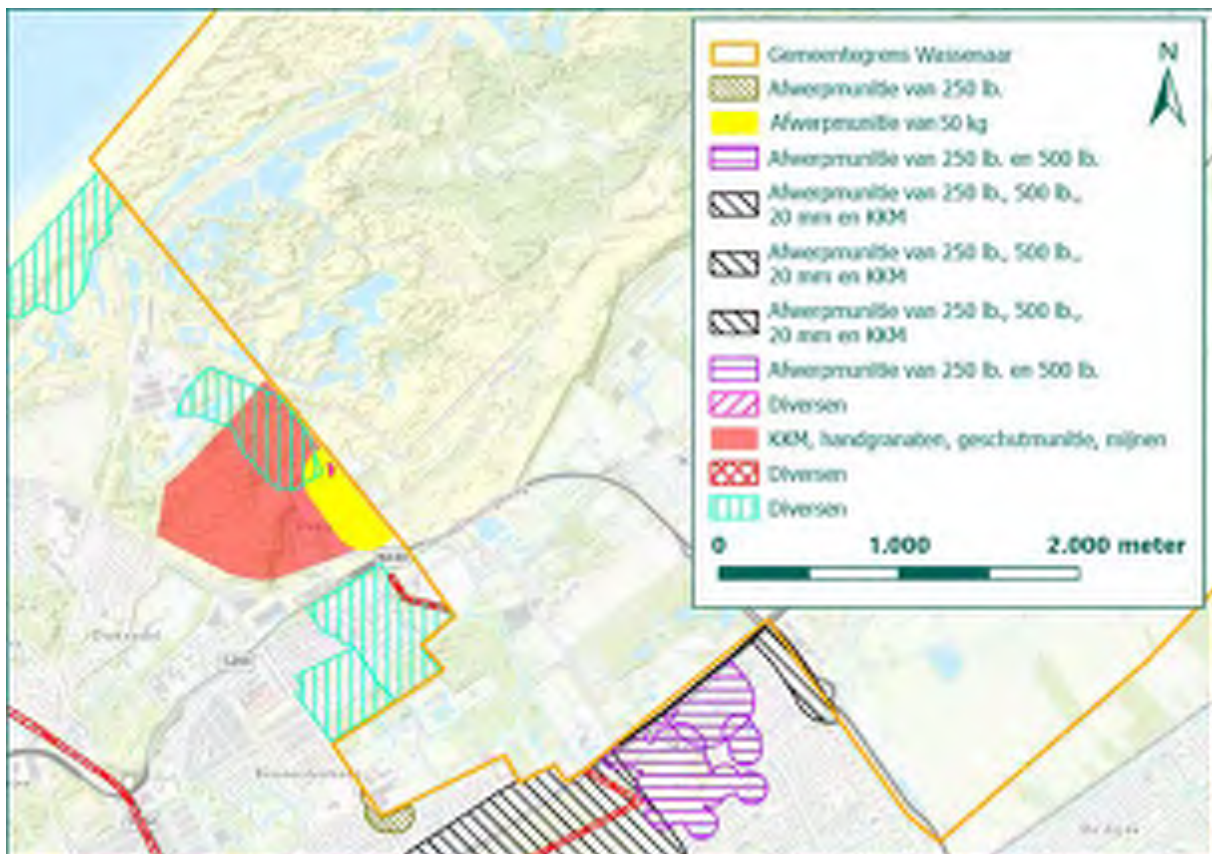

Figuur 2: Uitsnede huidige topografische kaart met daarop de huidige gemeentegrens van Wassenaar en de afgebakende NGE-Verwachtingsgebieden uit de Risicokaart van de gemeente Wassenaar uit 2018 (Bron: NGE-Risicokaart Wassenaar, kenmerk 71239/RO-170229, d.d. 7 februari 2018).

Oorlogshandeling	Hoofdsort	Kaliber	Verschijningsvorm
Diverse bombardementen en luchtaanvallen	Afwerpmunitie, raketten en geschutmunitie	Diverse kalibers	Afgeworpen
Grondgevechten mei 1940	KKM	Diverse kalibers	Verschoten/geworpen
	Handgranaten		
	Geschutmunitie		
	Geschutmunitie		
Militaire infrastructuur	KKM	Diverse (Duits)	Gedumpt/achtergelaten
	Handgranaten		
	Geschutmunitie		
Mijnevelden of mijnenverdachte gebieden	Mijnen	Diverse	Gelegd

3.2 REASEURO, CE-BODEMBELASTINGKAART GEMEENTE DEN HAAG, 72668/RO-170154 (11 JUNI 2018):

In 2018 heeft REASEURO in opdracht van de gemeente Den Haag een gemeentebrede Conventionele Explosieven-Bodembelastingkaart (voortaan CE-Bodembelastingkaart genoemd) opgesteld volgens de toenmalige richtlijnen van het WSCS-OCE. Uit de CE-Bodembelastingkaart is gebleken dat binnen de gemeente Den Haag meerdere NGE-Verwachtingsgebieden grenzen aan de gemeentegrens van Wassenaar. In Figuur 3 zijn de aangrenzende NGE-Verwachtingsgebieden naar aanleiding van Duitse stellingen, luchtaanvallen, mijnen op het strand en het terrein van de Commissie van Proefneming (CvP). In de navolgende tabel zijn de verschillende NGE-Verwachtingsgebieden uiteengezet.

Figuur 3: Uitsnede huidige topografische kaart met daarop de huidige gemeentegrens van Wassenaar en de afgebakende NGE-Verwachtingsgebieden uit de Risicokaart van de gemeente Den Haag uit 2018 (Bron: CE-Bodembelastingkaart Gemeente Den Haag, kenmerk 72668/RO-170154, d.d. 11 juni 2018).

Oorlogshandeling	Hoofdsort	Kaliber	Verschijningsvorm
Tankgracht	Diversen	Diversen	Achtergelaten/gedumpt
Loopgraven	Diversen	Diversen	Achtergelaten/gedumpt
Diverse bombardementen	Afwerpmunitie	250 lb. en 500 lb.	Afgeworpen
	Geschutmunitie	20 mm	Verschoten
	KKM	Diversen	
Stützpunkt XXXXX ML	KKM	Diversen	Achtergelaten/gedumpt
	Hand- en geweergranaten		
	Munitie voor granaatwerpers		
	Geschutmunitie	2 cm t/m 155 mm	

Oorlogshandeling	Hoofdsort	Kaliber	Verschijningsvorm
Widerstandsnesten	KKM	Diversen	Achtergelaten/gedumpte
	Hand- en geweergranaten		
	Munitie voor granaatwerpers		
	Geschutmunitie	8 cm	
Militair oefenterrein	KKM	Diversen	(Niet) verschoten, (niet) gewapend, gelegd
	Handgranaten		
	Geschutmunitie		
	Mijnen		

3.3 REASEURO, PRA-NGE BERKHEIDE WINNING 4 EN 8, 74054/RO-200397 (26 FEBRUARI 2021)

In 2021 heeft REASeuro in opdracht van Dunae een Projectgebonden Risicoanalyse opgesteld in het duingebied te Wassenaar. Voor deze PRA-NGE is gebruik gemaakt van de NGE-Risicokaart voor de gemeente Wassenaar uit 2018. Uit dit HVO-NGE bleek dat de projectlocaties binnen NGE-Verwachtingsgebieden lagen. Deze gebieden waren afgebakend naar aanleiding van gevechten in mei 1940, verdedigingswerken, mijnenvelden en bombardementen. Voor dit PRA-NGE is een aanvullend Historisch Vooronderzoek uitgevoerd naar aanleiding van de luchtfotoanalyse. Er werden op een nieuwe luchtfoto kraters van vliegtuigbommen herkend. Aan de hand van deze waarneming zijn de ORB's geraadpleegd, waarna een aanvullend NGE-Verwachtingsgebied is afgebakend bij de inslagopening die is waargenomen op een luchtfoto. Deze analyse en afbakening wordt nader besproken in paragraaf 5.3.3. Naast de NGE-Verwachtingsgebieden die zijn afgebakend in 2018 in de gemeente Wassenaar is naar aanleiding van de bomafworp in de duinen onderstaand NGE-Verwachtingsgebied afgebakend. In de navolgende tabel zijn de hoofdsort, het kaliber en de toestand van de te NGE vermeld.

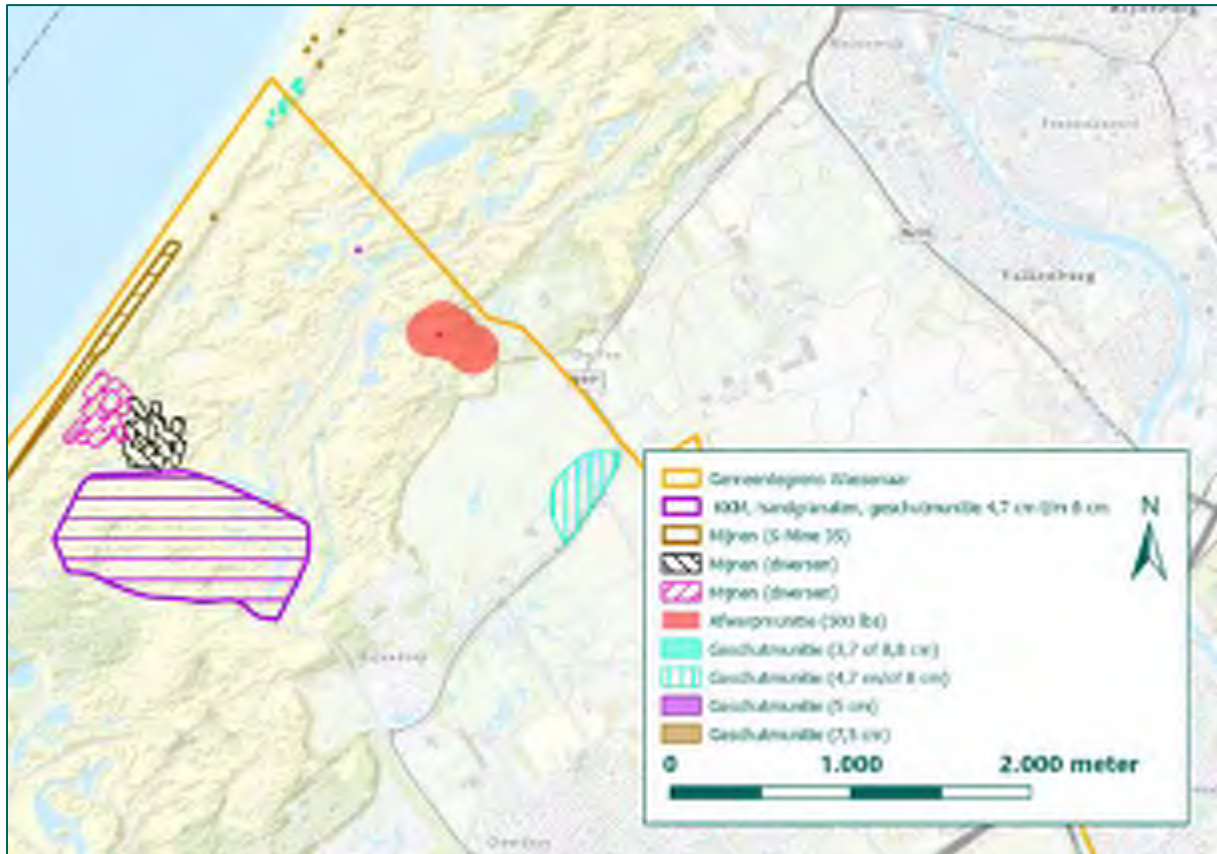

Figuur 4: Uitsnede huidige topografische kaart met daarop het afgebakende NGE-Verwachtingsgebied naar aanleiding van de bomafworp in de duinen binnen de gemeente Wassenaar (Bron ondergrond: ESRI).

Oorlogshandeling	Hoofdsoort	Kaliber	Versijningsvorm
Bomafworp duingebied Berkheide.	Afwerpmunitie	250 lb. en 500 lb.	Afgeworpen

3.4 REASEURO, KATWIJK-WASSENAAR DUINGEBIED BERKHEIDE, 74330/RO-220041 (30 MAART 2022)

In 2022 heeft REASeuro in opdracht van Dunea een Historisch Vooronderzoek opgesteld volgens huidige richtlijnen van het CS-VROO. Uit het Historisch Vooronderzoek is gebleken dat binnen de gemeente Wassenaar meerdere NGE-Verwachtingsgebieden zijn gelegen. In Figuur 5 zijn de NGE-Verwachtingsgebieden aangeduid. In de navolgende tabel zijn de verschillende NGE-Verwachtingsgebieden uiteengezet.

Figuur 5: Uitsnede huidige topografische kaart met daarop de huidige gemeentegrens van Wassenaar en de afgebakende NGE-Verwachtingsgebieden uit HET HVO-NGE Katwijk-Wassenaar Duingebied Berkheide (Bron: HVO-NGE Katwijk-Wassenaar Duingebied Berkheide, kenmerk 74330/RO-220041, d.d. 30 maart 2022).

Oorlogshandeling	Hoofdsoort	Kaliber	Verschijningsvorm
Mijnenvelden	Mijnen	Diversen	Gelegd
Geschutopstelling	Geschutmunitie	3,7 cm en/of 8,8 cm	Achtergelaten/gedumpt
		5 cm	
		7,5 cm	
Grondgevechten en beschietingen Wassenaarse Slag 11 mei 1940	KKM	Diversen	Verschoten/achtergelaten/geworpen
	Handgranaten		
	Geschutmunitie		
Beschieting Albertushof, mei 1940	Geschutmunitie	4,7 cm en/of 8 cm	Verschoten
Waargenomen kraters	Afwerpmunitie	500 lb.	Afgeworpen
Bombardement 12 augustus 1943	Afwerpmunitie	500 lb.	Afgeworpen

4 CHRONOLOGISCHE GEBEURTENISSENLIJST

Uit het geraadpleegde bronnenmateriaal zijn diverse oorlogshandelingen in en in de omgeving van de gemeente Wassenaar naar voren gekomen. In dit hoofdstuk worden deze oorlogshandelingen gevat in een chronologische gebeurtenissenlijst. Per oorlogshandeling staat beschreven welke bronnen beschikbaar zijn voor elke oorlogshandeling. Daarnaast wordt de datum van de eerstvolgende, beschikbare luchtfoto vermeld die na de desbetreffende oorlogshandeling is genomen. Ten slotte wordt per oorlogshandeling in de lijst vermeld of deze al dan niet relevant is voor de gemeente Wassenaar (zie ook paragraaf 1.4). Aan de hand van de gebeurtenissenlijst wordt bepaald welke oorlogshandelingen in hoofdstuk 5 worden geanalyseerd. De locaties waar de oorlogshandelingen hebben plaatsgevonden zijn ingetekend in GIS en zijn weergegeven in Tekening 02: Gebeurtenissenkaart.

Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven/instanties	Internationale archieven	Luchtfoto en betrouwbaarheid	Relevantie	Paragraaf
1939-1940	Voorbereidingen op de Duitse invasie.	AME, 82 HAZ, 66, 84, 94, 97	GW, Stichting '40-'45 NIMH			Niet relevant, geen exacte locaties militaire infrastructuur vermeld.	N.v.t.
1940-1945	Aanleg en gebruik militaire infrastructuur.	HAZ, 174- 177, 440, 439-436, 446, 471, 493, 484, 515-516, 526, 532- 533, 534, 536, 681, 804-807 IMM, 12, 16 KAM, 48 KLE, 40 MOL2, 624-625 NEI, 10, 15-16, 470, 458, 461, 473, 478, 483- 484, 486- 489, VER, 17 ZWA2, 336-337,	GW, inv. 24, Stichting '40-'45 NA, toegang 2.13.167 NIMH, collectie 575		Diverse luchtfoto's uit 1940 en 1945	Relevant, melding militaire infrastructuur binnen de gemeente Wassenaar.	5.7

Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven/instanties	Internationale archieven	Luchtfoto en betrouwbaarheid	Relevantie	Paragraaf
		475, 482, 486					
	Gedumpte munitie.	HAZ, 169-170	GW, inv. 616, 617 NA, toegang 2.04.53.15, inv. 76 NIMH, collectie 575	NIOD, toegang 077, inv. 1328		Niet relevant, locaties dumpingen niet bekend.	N.v.t.
	Militaire oefeningen.		GW, inv. 617, inv. 3794, inv. 4231 HGA, toegang 1165-01, inv. 67			Relevant, melding militaire oefeningen binnen de gemeente Wassenaar.	5.8.1
	NGE aangespoeld op Wassenaarse strand.	HAZ, 502-503, 506, 541, 542, 804-807	GW, inv. 616, inv. 3794, inv. 3819 NA, toegang 2.04.53.15, inv. 76 HGA, toegang 1165-01, inv. 101-108 NIMH, collectie 575, inv. 388 NIOD, toegang 077, inv. 1328	ADM 1-19745 ADM234/561 BaMa, ZA 5/50		Niet relevant, exacte locatie aangespoelde munitie niet vermeld.	N.v.t.
	Mijnenvelden.	HAZ, 453-454, 804-807 NEI, 15-16, 454, 541, 542, 543	Archief EOD GW, inv. 3819 NA, toegang 2.04.53.15, inv. 76 Toegang 3.09.34, inv. 529 NIMH, collectie 575, inv. 388			Relevant, melding mijnenvelden binnen de gemeente Wassenaar.	5.10
10-14 mei 1940	Duitse vliegtuigrashes mei 1940.	BRO, 23 EVE, 3 HAZ, 145, 148-149 MOL1, 161 SGLO, T0164, T0165, T0272, T0275AD,	GW, Stichting '40-'45			Niet relevant, exacte crashlocaties zijn niet bekend.	N.v.t.
10 mei 1940	Gevechten te Wassenaar.	AME, 150, 153, 159 BAA, 13-14 BRO, 23, 31, 34, DEM, 167, 169, 176, 239-243, HAR1, 31	GW, inv. 616 NIMH, collectie 409, inv. 476021, inv. 476024, inv. 476025, inv. 477028, inv. 477029, inv. 477030, inv. 477032, inv. 48004, inv. 480010, inv. 480012, inv. 483028, Collectie 492, inv. 11	BaMa, RL2/II/957		Relevant, melding gevechten binnen en nabij de gemeente Wassenaar.	5.1.1

Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven/instanties	Internationale archieven	Luchtfoto en betrouwbaarheid	Relevantie	Paragraaf
		HAZ, 113-114, 115, 118, 120-134, 140-146, 148-150, 152, 154-157, 502, 678 MOL1, 161, 386-387, 550-551, 548-549, 678 MOL2, 621-624, 777, 825-830, NIE, 138-139, 160 POR, 18-19, 56, 81, 82					
	Neergestorte Duitse vliegtuigen.	SGLO, R0004H, T0035, T0038, T0094, T0164, T0165, T0272, T0275AD	GW, Stichting '40-'45			Niet relevant, exacte locaties crashes zijn niet bekend.	N.v.t.
	Nederlandse en geallieerde vliegtuigcrashes.	HAZ, 145-146, 148-149, 502 MOL1, 161, 386-387 SGLO, T0035, T0038	GW, Stichting '40-'45			Niet relevant, exacte locaties crashes zijn niet bekend.	N.v.t.

Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven/instanties	Internationale archieven	Luchtfoto en betrouwbaarheid	Relevantie	Paragraaf
	Duits bombardement Kamp Waalsdorp.	EVE, 3 HAZ, 114	HGA, toegang 0610-01, inv. 1545		NCAP, 05-06-1940	Relevant, melding bombardement binnen de gemeente Wassenaar.	5.2.1
	Duits bombardement WAVO-park.	HAZ, 120-121, MOL2, 621-624	GW, inv. 616	TNA, AIR14/3360, 24/217, 27/857, 27/862		Relevant, melding bombardement binnen/nabij de gemeente Wassenaar.	5.2.2
	Nederlands bombardement Wassenaarse Slag.	HAR2, 156 HAZ, 129-133, 145, 148-149, MOL1, 321	GW, Stichting '40-'45	BaMa, RL2-II/957		Relevant, melding bombardement binnen/nabij de gemeente Wassenaar.	5.2.3
	Brits bombardement Wassenaarse Slag.	HAZ 129-133, 149, 502 MOL1 321, MOL2 777, POR 81		TNA, AIR14/3360, 24/217, 27/857, 27/862,	NCAP, 05-06-1940	Relevant, melding bombardement binnen/nabij de gemeente Wassenaar.	5.2.4
11 mei 1940	Gevechten te Wassenaar.	AME, 150 BRO, 84-85 HAZ, 159-162, 163, 678 MOL2, 20, 624-625 NIE, 147, 150-151, POR, 83, 76-77, 92-93,	NIMH, collectie 409, inv. 477028, inv. 477030, inv. 477031, inv. 480012 Collectie 492, inv. 11			Relevant, melding gevechten binnen en nabij de gemeente Wassenaar.	5.1.2
12 mei 1940	Gevechten te Wassenaar.	AME, 150 BRO, 47-56, 101, MOL2, 625-626, HAZ, 168-170 POR, 81	NIMH, collectie 409, inv. 477028, inv. 477031 Collectie 492, inv. 11			Relevant, melding gevechten binnen en nabij de gemeente Wassenaar.	5.1.3

Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven/instanties	Internationale archieven	Luchtfoto en betrouwbaarheid	Relevantie	Paragraaf
	Britse aanvallen Wassenaarse Slag.	MOL2, 676 POR, 124				Niet relevant, betreft enkel beschietingen met boordwapens.	N.v.t.
13 mei 1940	Gevechten te Wassenaar.	AME, 150 BRO, 144 HAZ, 172-177, 678 MOL, 626 POR, 123, 124, 129	NIMH, collectie 409, inv. 477031 Collectie 492, inv. 11			Relevant, melding gevechten binnen en nabij de gemeente Wassenaar.	5.1.3
14 mei 1940	Gevechten te Wassenaar.	AME, 150 HAZ, 178-179, 180-181, 678 MOL2, 626 ZWA1, 24-25, 29	GW, inv. 616, Stichting '40-'45 NIMH, collectie 409, inv. 477016, inv. 477030 Collectie 492, inv. 11			Relevant, melding gevechten binnen en nabij de gemeente Wassenaar.	5.1.4
	Duits bombardement Waldeck Pyrmontlaan te Wassenaar.	HAZ, 180-181	GW, inv. 616, Stichting '40-'45		NCAP, 05-06-1940	Relevant, melding bombardement binnen de gemeente Wassenaar.	5.2.5
	Duits bombardement grens Wassenaar-Voorschoten.	MOL2, 626 ZWA1, 29	GW, Stichting '40-'45 NIMH, inv. 440644			Relevant, melding bombardement binnen/nabij de gemeente Wassenaar.	5.2.6
26 juni 1940	Neergestort vliegtuig.	NEI, 502 SGLO, T0734				Niet relevant, toestel is in de Noordzee neergekomen.	N.v.t.
3 juli 1940	Bominslag Laan van Koot te Wassenaar.	HAZ, 510	GW, inv. 616 NA, toegang 2.04.53.15, inv. 76	BaMa, RL 2-II, inv. 205-209 TNA, AIR14/3361, 24/222, 14/3149, 25/22, 27/862	NCAP, 20-07-1940	Niet relevant, geen melding van het afwerpen van een tweede bom binnen de gemeente Wassenaar is afgeworpen.	N.v.t.
1/2 september 1940	Neergestort vliegtuig Noordzee bij Wassenaar.	HAZ, 503 SGLO, T0808				Niet relevant, exacte crashlocatie toestel niet bekend.	N.v.t.
10 oktober 1940	Bominslagen duinen.		GW, inv. 616 HGA, toegang 1165-01, inv. 67	NIOD, toegang 077, inv. 1328	NCAP, 03-01-1941	Niet relevant, locaties neergekomen bommen niet te achterhalen.	N.v.t.
3 juni 1941	Afwerpmunitie te Den Haag neergekomen.			BaMa, R58/3578		Niet relevant, exacte locatie neergekomen NGE niet vermeld.	N.v.t.

Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven/instanties	Internationale archieven	Luchtfoto en betrouwbaarheid	Relevantie	Paragraaf
19 juli 1941	Neergestort vliegtuig ten noordwesten van Den Haag.	HAZ, 506 SGLO, T1126	GW, inv. 616			Niet relevant, exacte crashlocatie toestel is niet bekend.	N.v.t.
12 augustus 1941	Afwerpmunitie te Leidschendam.			BaMa, R58/3578		Niet relevant, exacte locatie neergekomen NGE niet vermeld.	N.v.t.
13 augustus 1941	Afwerpmunitie te Voorschoten.			BaMa, R58/3578		Niet relevant, exacte locatie neergekomen NGE niet vermeld.	N.v.t.
18/19 augustus 1941	Vliegveld Valkenburg gebombardeerd.			TNA, AIR14/2673, 25/63, 27/1672		Niet relevant, geen melding luchtaanval binnen de gemeente Wassenaar.	N.v.t.
28 januari 1942	Bominslagen landgoed Clingendael.		EOD, MORA 19801066 GW, inv. 1322 HGA, toegang 1165-01, inv. 103		NCAP, 29-03-1942	Relevant, melding bombardement binnen/nabij de gemeente Wassenaar.	5.3.1
12 februari 1942	Toestel neergestort 7 km ten westen van Katwijk.	SGLO, T1407				Niet relevant, geen melding van neerstorten toestel binnen de gemeente Wassenaar.	N.v.t.
21 februari 1942	Bominslagen omgeving WAVO-park.	HAZ, 511-512	GW, inv. 616, inv. 3794, inv. 4231	BaMa, NS 1/582, RM 45-II/219, R58/3580	NCAP, 08-04-1942	Niet relevant, door het ontbreken van gegevens over het aantal bommen, het type vliegtuig en de grote afstand tussen bominslagen kan geen Verwachtingsgebied worden afgebakend.	N.v.t.
9 maart 1942	Toestel met motorproblemen gooit bommenlast af te Katwijk.			TNA, AIR24/241, 25/23, 27/1672		Niet relevant, exacte locatie neergekomen bommen is onbekend.	N.v.t.
11 april 1942	Afwerpmunitie te Den Haag.			BaMa, R58/3580		Niet relevant, exacte locatie neergekomen NGE niet vermeld.	N.v.t.
13 april 1942	Afwerpmunitie te Valkenburg.			BaMa, R58/3580		Niet relevant, exacte locatie neergekomen NGE niet vermeld.	N.v.t.
Juni 1942	Bominslagen duinen van Wassenaar.		EOD, MORA 20071503 GW, inv. 616	TNA, meerdere luchtaanvallen in directe omgeving Wassenaar.		Niet relevant, locatieomschrijving en moment van neerkomen NGE niet bekend.	N.v.t.
5 juni 1942	Afwerpmunitie Loosduinen te Den Haag.			BaMa, R58/3580		Niet relevant, exacte locatie neergekomen NGE niet vermeld.	N.v.t.
25 juni 1942	Bominslagen Katwijkseweg.	HAZ, 512	GW, inv. 616, inv. 4231	TNA, AIR14/2674, 24/244, 25/23, 25/34, 27/716	NCAP, 02-07-1942	Niet relevant, geen aanvullende informatie die tot een verwachtingsgebied kan leiden.	N.v.t.

Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven/instanties	Internationale archieven	Luchtfoto en betrouwbaarheid	Relevantie	Paragraaf
4 juli 1942	Afwerpmunitie te Katwijk.			BaMa, R58/3580		Niet relevant, exacte locatie neergekomen NGE niet vermeld.	N.v.t.
1 september 1942	Supermarine Spitfire te Kerkehout neergestort.	SGLO, T1801	GW, Stichting '40-'45 HGA, toegang 5340-01 GVL, Leidschendam, inv. 11213 NA, toegang 3.09.34, inv. 147			Relevant, toestel neergestort binnen de gemeente Wassenaar.	5.5.3
21 oktober 1942	Beschieting gashouder gemeente Wassenaar.	HAZ, 513	GW, inv. 616	TNA, AIR25/220		Niet relevant, enkel beschietingen met boordkanonnen uitgevoerd.	N.v.t.
26 februari 1943	Brandbommen bij de Maaldrift.	HAZ, 513	GW, inv. 617, inv. 1323	TNA, AIR24/2676	NCAP, 16-08-1943	Relevant, melding brandbommen binnen de gemeente Wassenaar.	5.3.2
4/5 mei 1943	Afwerpmunitie te Den Haag.			BaMa, R58/3581		Niet relevant, exacte locatie neergekomen NGE niet vermeld.	N.v.t.
8 juni 1943	Toestel neergestort ten zuidwesten van de watertoren.	HAZ, 509, 514 SGLO, T2410 ZWA2, 12				Relevant, toestel neergestort binnen/nabij de gemeente Wassenaar.	5.5.4
12 augustus 1943	Bombardement Valkenburg.	HAR1, 267-272 HAZ, 514 91 BG ZWA2, 57	GW, inv. 50, inv. 617, inv. 1813 inv. 3819	TNA, AIR40/30 NARA, RG-18, Box 336	Haagse Beeldbank, 30-11-1944 NCAP, 24-09-1943	Relevant, bombardement binnen de gemeente Wassenaar gemeld.	5.3.4
24 oktober 1943	Toestel neergestort tussen Wassenaarse Slag en Den Haag.	SGLO, T3029	GW, inv. 617			Niet relevant, exacte locatie neergestort toestel niet vermeld.	N.v.t.
Februari 1944.	Geheime franse verkenningssactie Wassenaarse Slag.	KAM, 7, 9				Niet relevant, geen melding oorlogshandelingen en specifieke locaties binnen de gemeente Wassenaar.	N.v.t.
Oktober 1944- januari 1945	Mislukte lanceringen V-wapens	IMM, 17 NEI, 474 VER, V2458, V0039, V1639, V1640, 0102, V0106,	GW, inv. 617			Relevant, melding neergekomen V-wapens binnen de gemeente Wassenaar.	5.6

Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven/instanties	Internationale archieven	Luchtfoto en betrouwbaarheid	Relevantie	Paragraaf
		V0107, V0246, V1783, V1813, V1844					
13 september 1944	Toestel neergestort te Wassenaar.	HAZ, 471, 510, 515-516, 680 SGLO, T4021	GW, inv. 617 Toegang 5340-01, zonder inv. nummer	TNA, AIR26/215, 27/34, 27/1934		Niet relevant, exacte locatie neergestort toestel niet vermeld.	N.v.t.
	Beschietingen diverse locaties Wassenaar.	HAZ, 515-516	GW, inv. 617	TNA, AIR26/215, 27/1934, 27/34		Niet relevant, onduidelijk wat het doel was van de aanvallen.	N.v.t.
14 en 17 september 1944	Bombardementen Horsten.	HAZ, 471, 472, 516-520, 680 MID, 583 VER, 29 ZWA2, 315	AHN GW, inv. 43, inv. 616/617, inv. 3819	NARA, K.S. 1552, 1553 RG-243, Entry 27, Box 65 TNA, AIR24/292, 14/3367, 20/5936, 25/153, 24/293, 25/2, 25/153, 14/3367	Haagse Beeldbank, 13-09-1944, 08-03-1945	Relevant, melding bombardementen binnen de gemeente Wassenaar.	5.4
30 september 1944	Raketbeschieting duinen.			TNA, AIR37/715, 27/1137	Haagse Beeldbank, 30-11-1944	Relevant, melding raketbeschieting binnen de gemeente Wassenaar.	5.3.5
November 1944-februari 1945	Bombardementen Langenhorst, Beukenhorst, Wittenburg.	HAZ, 483, 524-525, 526-527 NEI, 484 ZWA2, 462, 470, 474, 475, 489-490, 503, 530, 531, 536	AHN GW, toegang 617 HGA, toegang 1165-01, inv. 57, 359 Toegang, inv. 6605-6606 NIMH, collectie 575, inv. 57	NARA, K.S. 1573, 1574, 1580 TNA, AIR24/634, 27/1420, 27/2078, 27/1893, 24/637, 27/1420, 27/1666	Kadaster, 23-03-1944	Relevant, melding bombardementen binnen de gemeente Wassenaar.	5.4.2
	Bomafworp duingebied Berkheide.			TNA, AIR, diverse stukken	Haagse Beeldbank, 30-11-1944 Kadaster, 26-02-1945	Relevant, bomafworp binnen de gemeente Wassenaar.	5.3.3
November 1944-maart 1945	Bombardementen Rust en Vreugd.	HAZ, 510, 523-529, 531, 484, 494, 533	AHN EOD, MORA 20011133 GW, inv. 617 HGA, toegang 1165-01, inv. 57	NARA, K.S. 1573, 1574 TNA, AIR24/634, 27/1420, 27/1893, 27/2078, 24/637,	Kadaster, 23-03-1944, 21-03-1945	Relevant, melding bombardementen binnen de gemeente Wassenaar.	5.4.2

Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven/instanties	Internationale archieven	Luchtfoto en betrouwbaarheid	Relevantie	Paragraaf
		NEI, 484 ZWA2, 467, 469, 474, 475, 486, 503, 522, 534, 548, 570, 572, 574, 578	Toegang 0065-01, inv. 359 Toegang 0432-01, inv. 6600 NIMH, collectie 575, inv. 57	27/1666, 24/647, 27/920, 27/2080, 37/718, 27/784, 27/1407, 27/1714, 27/1739, 27/920	WAGEUR, Haagse Beeldbank, 30- 11-1944		
2 december 1944	Luchtaanval met boordwapens op Haagsche Bosch.	ZWA2, 465				Niet relevant, betreft enkel aanval met boordwapens.	N.v.t.
4 januari 1945	Bombardement Haagsche Bosch.	ZWA2, 510	HGA, toegang 0666-01, inv. 359		Haagse Beeldbank, 06- 10-1944, 26-02- 1945, 18-03- 1945	Relevant, luchtaanval binnen/nabij de gemeentegrens van Wassenaar.	5.4.3
14 januari 1945	Bombardement Haagsche Bosch.	ZWA2, 517			Haagse Beeldbank, 06- 10-1944, 26-02- 1945, 18-03- 1945	Relevant, luchtaanval binnen/nabij de gemeentegrens van Wassenaar.	5.4.3
22 januari 1945	Bombardement Haagsche Bosch.	ZWA2, 525			Haagse Beeldbank, 06- 10-1944, 26-02- 1945, 18-03- 1945	Relevant, luchtaanval binnen/nabij de gemeentegrens van Wassenaar.	5.4.3
6 februari 1945	Bombardement Haagsche Bosch.	ZWA2, 538-539			Haagse Beeldbank, 06- 10-1944, 26-02- 1945, 18-03- 1945	Relevant, luchtaanval binnen/nabij de gemeentegrens van Wassenaar.	5.4.3
20 februari 1945	Bombardement Haagsche bosch.	ZWA2, 553			Haagse Beeldbank, 06- 10-1944, 26-02- 1945, 18-03- 1945	Relevant, luchtaanval binnen/nabij de gemeentegrens van Wassenaar.	5.4.3
21 februari 1945	Bombardement Haagsche Bosch.	ZWA2, 554			Haagse Beeldbank, 06- 10-1944, 26-02-	Relevant, luchtaanval binnen/nabij de gemeentegrens van Wassenaar.	5.4.3

Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven/instanties	Internationale archieven	Luchtfoto en betrouwbaarheid	Relevantie	Paragraaf
					1945, 18-03-1945		
22 februari 1945	Bombardement Haagsche Bosch.	ZWA2, 559			Haagse Beeldbank, 06-10-1944, 26-02-1945, 18-03-1945	Relevant, luchtaanval binnen/nabij de gemeentegrens van Wassenaar.	5.4.3
25 februari 1945	Bombardement Haagsche Bosch.	ZWA2, 564			Haagse Beeldbank, 06-10-1944, 26-02-1945, 18-03-1945	Relevant, luchtaanval binnen/nabij de gemeentegrens van Wassenaar.	5.4.3
26 februari 1945	Bombardement Haagsche Bosch.	ZWA2, 565		TNA, AIR24/643, 25/222, 27/1666, 27/2078, 27/2080	Haagse Beeldbank, 06-10-1944, 26-02-1945, 18-03-1945	Relevant, luchtaanval binnen/nabij de gemeentegrens van Wassenaar.	5.4.3
27 februari 1945	Bombardement Haagsche Bosch.	ZWA2, 565		TNA, AIR24/643, 25/222, 27/2080, 27/2080	Haagse Beeldbank, 06-10-1944, 26-02-1945, 18-03-1945	Relevant, luchtaanval binnen/nabij de gemeentegrens van Wassenaar.	5.4.3
1 maart 1945	Bombardement Haagsche Bosch.	ZWA2, 569			Haagse Beeldbank, 06-10-1944, 26-02-1945, 18-03-1945	Relevant, luchtaanval binnen/nabij de gemeentegrens van Wassenaar.	5.4.3
2 maart 1945	Bombardement Haagsche Bosch.	ZWA2, 570			Haagse Beeldbank, 06-10-1944, 26-02-1945, 18-03-1945	Relevant, luchtaanval binnen/nabij de gemeentegrens van Wassenaar.	5.4.3
3 maart 1945	Bombardement Haagsche Bosch.	ZWA2, 570			Haagse Beeldbank, 06-10-1944, 26-02-1945, 18-03-1945	Relevant, luchtaanval binnen/nabij de gemeentegrens van Wassenaar.	5.4.3
December-maart 1945	Bombardementen Haagse Bos en parkflat Marlot.	HAZ, 475, 494, 547, 525-528	HGA, toegang 1165-01, inv. 57 NIMH, collectie 575, inv. 57	TNA, AIR24/637, 27/1420, 27/1666, 27/1893, 27/2078,	Haagse Beeldbank, 06-10-1944, 26-02-	Relevant, luchtaanval binnen/nabij de gemeentegrens van Wassenaar.	5.4.3

Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven/instanties	Internationale archieven	Luchtfoto en betrouwbaarheid	Relevantie	Paragraaf
		ZWA2, 467, 469, 470, 486, 566		20/5936, 24/643, 27/2080, 27/920, 37/718, 27/784, 27/1407, 27/1714, 27/1739, 24/647, 27/920, 25/222	1945, 07-04-1945		
14 februari 1945	Toestel neergestort te Wassenaar.	HAZ, 510 SGLO, T5249 ZWA2, 548				Niet relevant, toestel is in lucht gedetoneerd en exacte locatie neergekomen stukken is niet bekend.	N.v.t.
22 februari 1945	Bombardement filmstudio Oosterbeek.	HAZ, 494, 532 ZWA2, 559	GW, inv. 617	TNA, AIR24/643, 27/920	Haagse Beeldbank, 06-10-1944, 07-04-1945	Relevant, bombardement binnen de gemeente Wassenaar.	5.4.4
Maart 1945	Bombardementen Duindigt.	HAZ, 494, 514, 534, 535, 536 ZWA2, 536-538, 575, 578, 579, 582, 584	GVL, inv. 201, inv. 10862 GW, inv. 201, inv. 617 HGA, toegang 0666-01, inv. 359	TNA, AIR24/647, 27/1666, 24/647, 27/2078, 27/2080, 27/920, 27/1893, 27/1890, 27/920	TNA, 23-03-1945	Relevant, meldingen bombardementen binnen de gemeente Wassenaar.	5.4.5
Maart 1945	Bombardementen Ravelijn.	HAZ, 475 ZWA2, 536, 578, 581, 582, 584	GW, inv. 617	TNA, AIR24/647, 27/920, 27/1666, 27/1893, 27/2080, 27/1890, 27/2078	Kadaster, 18-03-1945 NCAP, 05-06-1940	Relevant, meldingen bombardementen binnen de gemeente Wassenaar.	5.4.6
15 en 18 maart 1945	Bombardement luchtafweergeschut Wassenaar Ravelijn.	HAZ, 536-538 ZWA2, 585, 589	GW, inv. 617	TNA, AIR24/647, 27/2080, 27/920	Haagse Beeldbank, 07-04-1945	Relevant, meldingen bombardementen binnen de gemeente Wassenaar.	5.4.6
24 maart 1945	Beschieting Duitse stafauto.			TNA, AIR24/647, 27/1893		Niet relevant, betreft enkel een beschieting met boordgeschut.	N.v.t.
25 maart 1945	Bombardement op de Rijksstraatweg.	HAZ, 538	GW, inv. 617	TNA, AIR24/647, 27/2183	NCAP, 28-08-1945	Relevant, melding bombardement binnen de gemeente Wassenaar.	5.4.7
31 maart 1945	Bombardement spoor binnen/nabij de gemeente Wassenaar.			TNA, AIR24/647, 27/2078	Kadaster, 1954	Relevant, melding bombardement binnen de gemeente Wassenaar.	5.3.6

Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven/instanties	Internationale archieven	Luchtfoto en betrouwbaarheid	Relevantie	Paragraaf
Datum onbekend	Beproevingsterrein commissie van proefneming.		HGA, toegang 1165-01, inv. 67			Relevant, beproevingssterrein binnen de gemeente Wassenaar aanwezig.	5.8.2

Tabel 2: Chronologische gebeurtenissenlijst.

5 ANALYSE OORLOGSHANDELINGEN

Uit de inventarisatie van het bronnenmateriaal is gebleken dat verschillende oorlogshandelingen hebben plaatsgevonden binnen de gemeente Wassenaar. De oorlogshandelingen die in hoofdstuk 4 als relevant zijn aangemerkt, worden in dit hoofdstuk nader geanalyseerd. Op basis van deze analyse is vastgesteld of sprake is van een (horizontaal) NGE-Verwachtingsgebied.

5.1 GRONDGEVECHTEN MEI 1940

In de ochtend van 10 mei 1940 viel het Duitse leger Nederland binnen. De eerste fase van het Duitse aanvalsplan was een luchtlanding rond het regeringscentrum van Nederland: Den Haag. Het doel was om de hoofdstad in een korte tijd te veroveren en de Nederlandse regering en het koningshuis gevangen te nemen. Om snel veel troepen aan te kunnen voeren, dienden Duitse parachutisten verschillende vliegvelden in te nemen. Op deze vliegvelden konden vervolgens Duitse transportvliegtuigen landen. Een van deze vliegvelden betrof Vliegveld Valkenburg, gelegen tussen Katwijk aan de Rijn en Wassenaar nabij het dorp Valkenburg.

In deze paragraaf worden de chaotische en gefragmenteerde gevechten in Wassenaar tussen 10 en 14 mei 1940 beoordeeld en geëvalueerd. Hieraan ten grondslag ligt het feit dat de gevechten werden gevoerd door parachutisten, die op verschillende plaatsen verspreid neerkwamen en op meerdere locaties het gevecht aangingen met Nederlandse troepen. Van een grootschalig treffen van eenheden is dan ook nagenoeg geen sprake. De gevechten worden onderzocht aan de hand van literatuur, logboeken van het Nederlandse leger (NIMH), stukken uit de collectie van de Stichting '40-'45 uit het gemeentearchief van Wassenaar en stukken van de EOD omtrent naoorlogs geruimde NGE.

5.1.1 De Duitse inval en de eerste gevechten, 10 mei 1940

In de vroege morgen van 10 mei 1940 wierpen allereerst tientallen Duitse transportvliegtuigen parachutisten af op en rond vliegveld Valkenburg. Verschillende parachutisten zijn neergekomen ten oosten van het vliegveld in de omgeving van de Maaldrift. Hier braken al snel sporadische grondgevechten uit met Nederlandse eenheden die op en rond het vliegveld Valkenburg waren gestationeerd. Ook werd getracht om ter plaatse van het vliegveld zelf te landen wat enkele Duitse vliegtuigen lukte. Tegen 6.00 uur was het vliegveld na enige gevechten in Duitse handen, echter bleek deze overwinning van geringe waarde. Het vliegveld Valkenburg was namelijk nog in aanleg en de grasmat was te zwak om het gewicht van een vliegtuig te dragen. Hierdoor zonken de Duitse transportvliegtuigen dermate diep in de grond, dat deze niet meer op konden stijgen en hierdoor het volledige vliegveld blokkeerden. Daarbij werden de Nederlandse eenheden in de omgeving gemobiliseerd om een tegenaanval op het vliegveld uit te voeren.

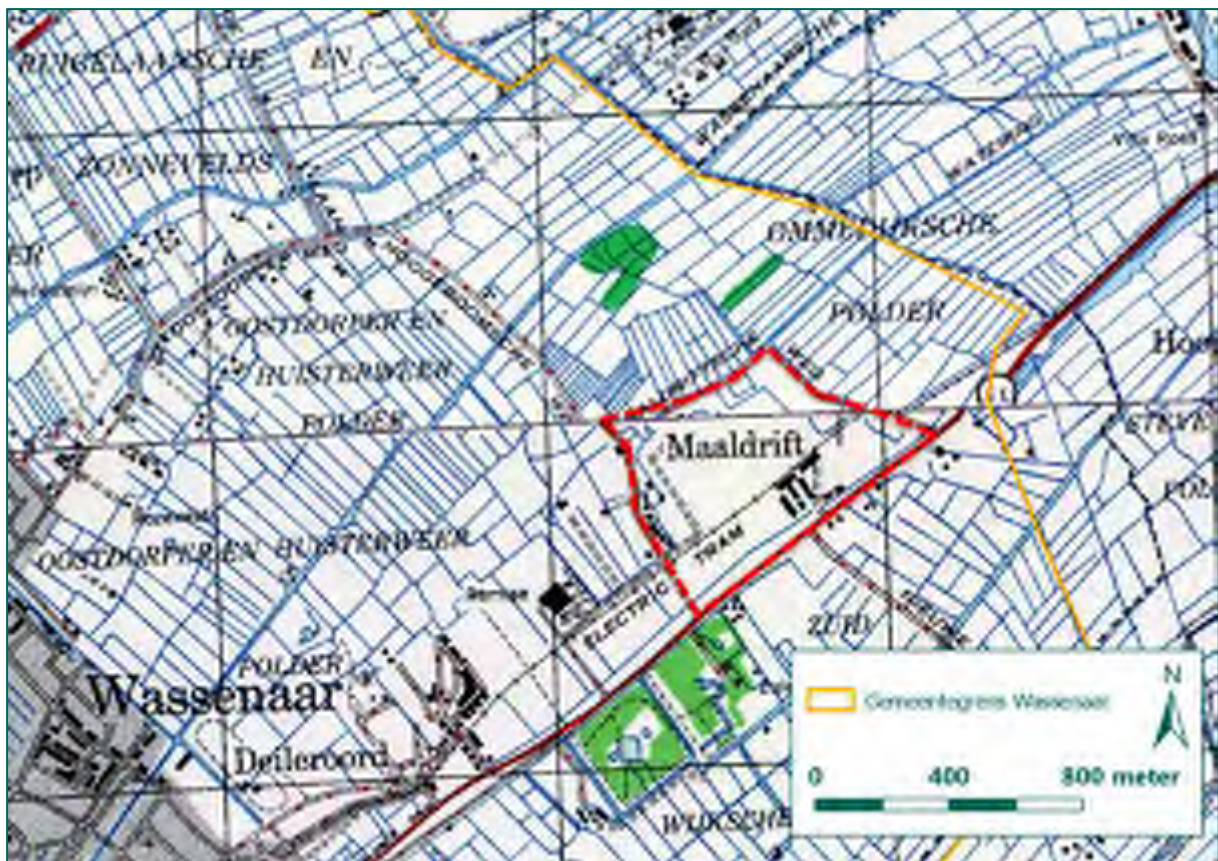
Gevechten rondom Maaldrift en de watertoren

Tot een groter treffen kwam het toen Nederlandse troepen probeerden via de Rijksweg op te rukken naar het Haagse Schouw. Bij Landlust, ten noordoosten van de Maaldrift, ontstond hierbij een vuurgevecht tussen Nederlandse troepen en Duitse parachutisten die achter auto's in dekking lagen. Hierop werd besloten de Maaldrift verder te versterken om de opmars van de Duitse parachutisten te blokkeren. Stelling werd genomen ten noordwesten van de brug in de Hogeboomseweg. Tussen landgoed Zuidwijk en de Rijksweg werden zware mitrailleurs opgesteld tegen luchtdoelen en om de Rijksweg te bestrijken. Ook werd een sectie pantserafweergeschut (PAG) hier geplaatst. In de omgeving van de Maaldrift kwam het tot korte vuurgevechten tussen Duitse parachutisten bij de vleeswarenfabriek.

Om 8.30 uur landde een Duits Ju-52 transportvliegtuig noodgedwongen op het exercitieterrein bij de Maaldrift. Vliegveld Valkenburg was geblokkeerd, waardoor Duitse toestellen daar niet meer konden landen. De militairen uit dit vliegtuig begaven zich direct richting de tennishal, en namen de bemanning van het PAG onder vuur. Omdat voor de Nederlandse troepen rond Maaldrift nu een reële kans bestond om omsingeld te worden, trokken zij zich terug in de richting van Oostdorp en Deijlroord. Duitse troepen

hadden inmiddels ook de noordrand van de Maaldrift en de Hogeboomseweg bereikt. Om deze reden diende de bezetting van de Maaldrift volledig terug te trekken. De troepen van Maaldrift werden voorlopig opgesteld bij Deijlroord, tussen de Rijkstraatweg en de Zijlwatering.

Gedurende de dag werden pogingen ondernomen om de Maaldrift te bereiken, maar zonder succes. Duitse troepen hielden vanuit Maaldrift en panden aan het Ammonslaantje de Rijkstraatweg onder vuur met mitrailleurs. Met behulp van een stuk pantsergeschut en zware mitrailleurs werd in de vroege avond de Maaldrift heroverd op de Duitse militairen. Met achterlating van enkele zware mitrailleurs ter bewaking van de Maaldrift trokken de Nederlandse troepen zich daarop terug op Den Deijl.

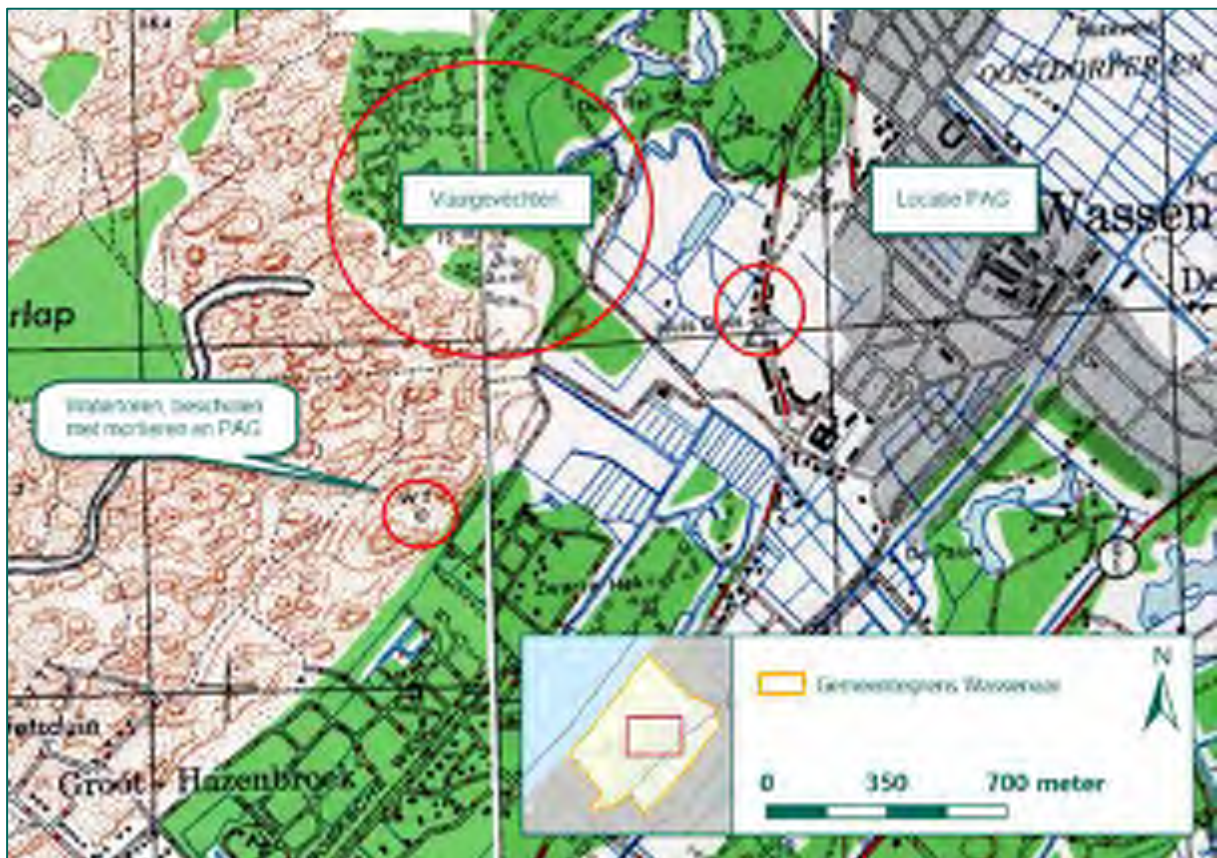
Figuur 6: Conflictzone Maaldrift op de geallieerde stafkaart (Bron: Kadaster).

Duitse troepen die tussen Scheveningen en de Wassenaarse Slag waren geland doken in de loop van de ochtend op verschillende plaatsen in Wassenaar-Zuid op. Hierbij kwam het tot vuurgevechten bij de Schouwweg, de Groot Haesebroekseweg en de watertoren. Deze gevechten beperkten zich tot vuurcontact tussen de lichtbepaalde Duitse parachutisten en Nederlandse infanteristen.

Rond de middag kwamen meldingen dat Duitse troepen waren gesignaleerd tussen de Hazelaan en de Wassenaarse Slag. Hierop werd een eskadron zware mitrailleurs van de Klip bij de Wassenaarse Slag naar de noordrand van Duinrell verplaatst, waar om 16.00 uur een vuurgevecht ontstond toen de Duitsers het vuur openden vanaf de 500 meter verder gelegen zuidelijke bosrand van Duinrell. Een snelle aanval door troepen van 1-R.H.M. dwong de Duitsers terug te trekken naar de watertoren aan de Hazelaan. Vanaf de watertoren hielden zij de omgeving onder vuur met mitrailleurs.

Om de Duitsers uit de watertoren te verdrijven, werd een stuk pantsergeschut één kilometer verderop aan de Storm van 's Gravesandseweg geplaatst, die de watertoren en het nabijgelegen duinterrein onder vuur moest nemen. Ook werd met mortieren op de watertoren geschoten, zie hiervoor Figuur 7. De woning

Hazelaan 17 raakte hierbij beschadigd. Toen in de loop van de avond de aanval werd ingezet, bleken de Duitsers de watertoren te hebben verlaten.

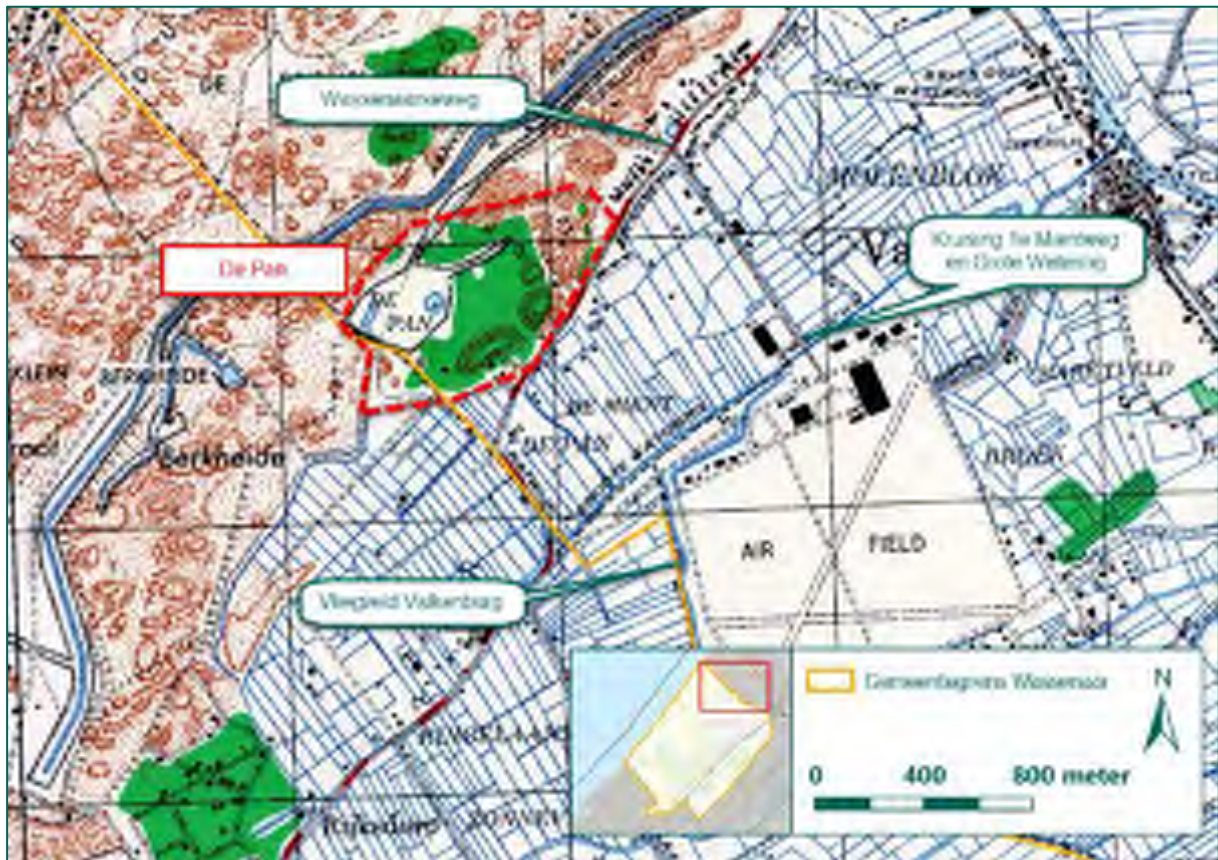
Figuur 7: Locaties gevechten, opstelling PAG en watertoren weergegeven op geallieerde stafkaarten (Bron ondergrond: Kadaster).

Om 4.15 uur werd het slapende bataljon van 1-R.I. ruw gewekt door een groep Duitse troepen die van de watertoren terugtrok naar hotel Duinoord. De Nederlandse soldaten werden plotseling bestookt met mitrailleurs en handgranaten, waarop Duitse troepen met luid geschreeuw de groep slaapdronken soldaten bestormde. In de chaos die ontstond sneuvelden 22 Nederlandse soldaten, terwijl de overige soldaten richting Wassenaar vluchtten. Ook de opgerichte stelling bij de driesprong Katwijkseweg/Wassenaarse Slag werd hierbij verlaten.

Gevechten rondom vliegveld Valkenburg

De eerste tegenaanval op het vliegveld Valkenburg begon rond 5.30 uur en werd geleid door majoor Mallinckrodt, de commandant van het IIIe bataljon, 4^e Regiment Infanterie (C-III-4 RI). Deze werd uitgevoerd door de 2^e compagnie, IIIe bataljon, 4^e Regiment Infanterie (2-III-4 RI) en drie secties mitrailleurs van het IIIe bataljon (MC-III-4 RI). Zijn andere twee compagnies waren tijdens de landing op Valkenburg al van het vliegveld verjaagd. Vanuit de legerleiding van het 4^e Regiment Infanterie kwam de opdracht om op te rukken aan de westzijde van de Wassenaarseweg tot de hoogte van de eerste toegangsweg naar het vliegveld, de 1^e Mientweg. Van deze weg zou de aanval ingezet moeten worden. Nadat de eenheden via de Wassenaarseweg en de duinen bij de toegangsweg waren aangekomen, bogen de manschappen van 2-III-4 RI hier af. De eerste tegenstand werd ondervonden toen de eenheid zich in het open veld de Grote Wetering waren genaderd. Dit vuur was afkomstig van het vliegveld en het duinterrein in de richting van "De Pan". Op ongeveer 200 meter van het vliegveld kwam de opmars tot stilstand en werd de hele compagnie gedwongen om terug te trekken op het duingebied langs de Wassenaarseweg. Hier werden posities ingenomen waarmee het vliegveld onder vuur genomen kon worden. In het bronnenmateriaal is tevens een melding aangetroffen dat ter plaatse van deze stelling wapens en munitie zijn gedumpt in

een kuil. Aangezien niet is aangegeven waar dit precies is en het gebied waarbinnen stelling is genomen een kilometer lang is, kan de locatie van deze munitiedump niet worden achterhaald.

Figuur 8: Locaties tijdens eerste tegenaanval op Vliegfeld Valkenburg, 10 mei 1940 (Bron: Kadaster).

MC-III-4 RI was ondertussen door Katwijk getrokken en de 1^e sectie hiervan had zich opgesteld bij de Zanderij, ten noordwesten van het vliegveld. Nadat deze had waargenomen dat op het vliegveld inderdaad groepen Duitse militairen aanwezig waren, werd direct hierop vuur uitgebracht. Dit leidde echter tot vijandig mortiervuur, waardoor enkele militairen sneuvelden en een mitrailleur verloren ging. Het is echter onbekend waar exact deze beschieting plaatsvond.

Ter ondersteuning van de gehavende III-4 RI werden het Ie en het IIe bataljon 4^e Regiment Infanterie (I-4 RI en II-4 RI) vanuit Noordwijk en Katwijk aan Zee bevolen om ook richting het vliegveld Valkenburg te trekken. Dit geschiedde door bij paal 88 haaks het duinterrein in te trekken. Tijdens deze opmars werden zij meerdere keren beschoten door Duitse vliegtuigen, echter zijn de exacte locaties van deze beschietingen onbekend. Ook troffen zij enkele Duitse eenheden die op het strand waren geland, zie verderop in deze paragraaf. Waar deze vuurgevechten plaatsvonden, is ook niet exact uit het bronnenmateriaal op te maken.

Figuur 9: Indicatieve opmarsroute vanaf paal 88 door I- en II-4 R.I. voor de tweede tegenaanval, 10 mei 1940 (Bron: Topotijdreis).

Na een mars van twee kilometer kwamen de eerste eenheden bij de Wassenaarseweg aan. Hierna kwam het gehele Ie bataljon onder commando van C-III-4 RI voor een tweede tegenaanval op het vliegveld. Deze tegenaanval zou uiteindelijk na het middaguur plaatsvinden, nadat het vliegveld vanaf 8.30 uur onder Nederlands artillerievuur lag en er twee Nederlandse bombardementen hadden plaatsgevonden. Hierop werd op dezelfde manier opgerukt richting het vliegveld via de toegangsweg. Wederom gingen de eerste meters relatief probleemloos en kon de Kleine Wetering, iets ten noorden van de Grote Wetering, worden overgestoken. Pas in de omgeving van het Grote Wetering werd zwaar vuur ontvangen, wederom vanuit de richting van De Pan. Een sectie onder leiding van vaandrig Van Den Nieuwe Giessen kreeg hierop de opdracht om dit duinterrein te zuiveren. Deze naderde het gebied van waaruit de compagnie werd beschoten. Hier bleek dat de Duitse troepen achter een zanddijk lagen, wat het lastig maakte om deze troepen onder vuur te nemen. Andersom konden de Duitse troepen hun steelhandgranaten wel goed gebruiken om de Nederlandse sectie aan te vallen, wat veel schade aanrichtte. Ook werd vanuit de richting van het viaduct over de Wassenaarseweg bij de Pan zwaar Duits mitrailleurvuur uitgebracht. Uit het verslag van majoor J. Mallinckrodt na de meidagen⁹, blijkt dat deze sectie zware verliezen heeft geleden. Hierop trok de sectie zich naar een veiligere plaats terug. Doordat de flank van 2-III-4 RI hierdoor nog steeds openlag, werd mortiervuur op het viaduct aangevraagd. Na enige vertraging werd dit uiteindelijk afgegeven en werden de Duitse troepen verjaagd. De aanval op het vliegveld zelf ging ondertussen door en al snel gaf de Duitse mitrailleurstelling op 100 meter voor het vliegveld zich zonder strijd over. De rest van het vliegveld kon heroverd worden en zou tot de Nederlandse capitulatie niet meer van handen wisselen.

⁹ Verslag majoor J. Mallinckrodt na de meidagen, 74330 DR HVO-OO Katwijk-Wassenaar Duingebied Berkheide, Bijlage 3.

Figuur 10: Viaduct en Zanddijk bij de Pan zichtbaar op een luchtfoto d.d. 5 juni 1940 (Bron: NCAP).

Gevechten nabij de Wassenaarseslag

Terwijl de gevechten bij de Maaldrift en het vliegveld Valkenburg in de vroege ochtend in volle gang waren, begonnen Ju-52 transportvliegtuigen te landen op het strand bij de Wassenaarse Slag. De landing hier was noodgedwongen, omdat vliegveld Valkenburg bezaaid lag met vliegtuigwrakken. Omstreeks 9.30 uur landden vijf vliegtuig op het strand tussen Scheveningen en de Wassenaarse Slag. Eenheden uit deze vliegtuigen vormden *ad hoc* twee gevechtsgroepen en trokken de duinen in bij Meijendel richting Wassenaar. Tien minuten later landden nog acht transportvliegtuigen ten noorden van de Wassenaarse Slag bij strandpalen 90, 91 en 92.

Figuur 11: Strandpalen 90, 91 en 92 aangegeven op een geallieerde stafkaart (Bron: Kadaster).

Omdat deze vliegtuigen direct na de landing met mitrailleurs werden beschoten, vluchten de troepen uit de vliegtuigen in zuidelijke richting de duinen in en vormden ook hier twee gevechtsgroepen. Om 9.55 uur landden de laatste vijf vliegtuigen op het strand, en vormden één gevechtsgroep. Van alle vliegtuigen is slechts een deel in staat geweest om na het afzetten van Duitse troepen weer op te stijgen. Het zachte zand zorgde ervoor dat de meeste vliegtuigen te diep wegzakten om in de meidagen nog bruikbaar te zijn. Kort na de landingen bevonden zich dan ook circa 350 Duitse troepen in het duingebied van Wassenaar. Hun missie was het veroveren van vliegveld Valkenburg. Om 10.30 uur kreeg een Nederlandse artillerie-eenheid de opdracht om vanuit Katwijk aan Zee de vliegtuigen met twee kanonnen van het type 7-Veld te beschieten. Deze hebben uiteindelijk 21 schoten afgegeven, waarna zij terugkeerden naar Rijnsburg. Uit het bronnenmateriaal kan niet worden opgemaakt of deze schoten daadwerkelijk doel hebben getroffen, noch welke specifieke vliegtuigen aangevallen zijn.

Zojuist gelande Duitse militairen van de groep Voigt verlaten de vliegtuigen en maken zich gereed om de duinen in te trekken. Foto F. Zehrt. Verzameling F. Zehrt, Heilbad Heiligenstadt, Duitsland.

Figuur 12: Foto genomen kort na landing van Duitse vliegtuigen ten noorden van de Wassenaarse Slag (Bron: HAZ 129-133).

Slechts een handvol Nederlandse bewakingstroepen van de 3e Reserve Grenscompagnie (3 RG), met hotel Duinoord als commandopost, had als taak het strand te bewaken. Eén van de drie groepen met een sterkte van tien man, waren aanwezig in de stellingen in de westelijke duinrand ten noorden van de Wassenaarse Slag toen op het strand de eerste vliegtuigen landden. De ruim tweehonderd Duitse militairen uit deze vliegtuigen bezetten al snel de eerste duinenrij en omsingelden de groep. Na een kort vuurgevecht werden zij overmeesterd en krijgsgevangen gemaakt. De toegesnelde patrouilles en wachtposten van 4 RG waren te laat om dit te verhinderen en werden op ongeveer 200 meter van het strand door vijandelijk mitrailleurvuur en vuur uit Duitse vliegtuigen tot staan gebracht. Zij trokken zich daarna terug op de vlakte rond het hotel waar een nieuwe stelling werd ingericht. De commandant J.G. Gompelman zei hier het volgende over: "Ik gaf toen opdracht de duinen in te trekken en op de manier zoals de Boeren in Zuid-Afrika tegen de Engelsen vochten, de vijand in verwarring te brengen. Dat bleek effect te hebben. De tegenstander, die blijkbaar niet op de hoogte was van onze sterkte (of moet ik zeggen zwakte), bleef in de duinreep hangen. Enkele uren duurde deze toestand. Toen kregen wij vuur in de rug. Ik was overtuigd dat we ingesloten waren. Twee verkenners die ik voor onderzoek naar achteren had gestuurd, kwamen terug met de schokkende mededeling dat we werden beschoten door de Huzaren Motorrijders die in Wassenaar gelegerd waren. Ze hadden ons voor de vijand aangezien." Door korte, snelle aanvallen uit te voeren en vervolgens terug te trekken, brachten zij de Duitse troepen in verwarring. Hierdoor konden de Nederlandse soldaten de Duitse parachutisten enige uren bezighouden. De Duitse eenheden rukten uiteindelijk om hotel Duinoord heen richting oostelijke richting, en deden geen pogingen meer de Nederlandse eenheden buiten gevecht te stellen. Uiteindelijk zijn de Nederlandse troepen uit Hotel Duinoord getrokken en hebben Duitse eenheden hier een stelling opgeworpen.

Figuur 13: Hotel Duinoord weergegeven op de geallieerde stafkaart (Bron: Kadaster).

Gedurende deze middag zouden de Duitse landingstroepen van het zand ook door het noordelijke duingebied patrouilles uitvoeren. Zo blijkt dat het 1e depot afdeling, IVe Depot Bereden Artillerie (1-IV Dep. B.A.) stelling had gemaakt rond het barakkenkamp aan de Parklaan. Vanuit hier werden patrouilles uitgezonden door de duinen en langs het strand. Eén van deze patrouilles raakte om 14.00 uur in een vuurgevecht met een Duitse afdeling van twaalf man sterk. Hoewel enkele Duitse militairen konden worden uitgeschakeld, gaf de Nederlandse patrouille zich uiteindelijk over.

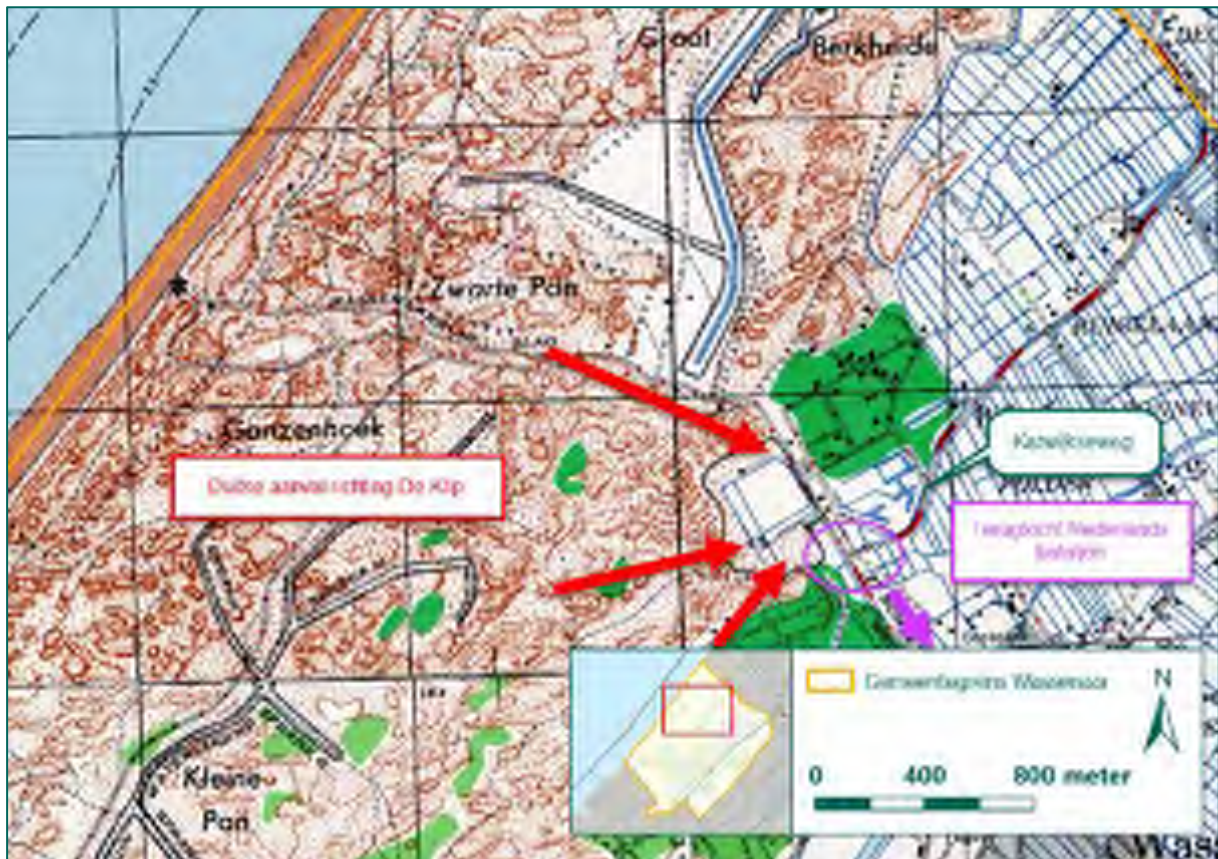
In de avond van 10 mei 1940 werd besloten dat het duinterrein gezuiverd moest worden van de Duitse troepen die zich daar vastgezet hadden. Bataljons van het 1^e, 4^e en 9^e Regiment Infanterie zouden respectievelijk via de landzijde, de duinen en de zeereep vanaf Katwijk richting Wassenaarse Slag als een grote bezem door de duinen gaan. Door transport- en communicatieproblemen, startten alle bataljons op ongelijke tijdstippen met hun opmars. Om te voorkomen dat de opmars volledig langs elkaar heen zou gaan, werd afgesproken in het duinterrein bij Klein Berkheide ten westen van het Panbos halt te houden. Dit bericht bereikte echter niet het via de landzijde oprukkende bataljon van 1 R.I., dat om 3.15 uur bij de voet van De Klip halthield. 200 meter ten zuiden van de Wassenaarse Slag en aan de weerszijden van De Klip werd stelling ingenomen, en namen de mannen rust. Al snel vielen de meeste uitgeputte troepen in slaap.

Figuur 14: Opmars en rustpositie 1-4 R.I. op de geallieerde stafkaart (Bron: Kadaster).

5.1.2 Tegenaanval bij Wassenaarse Slag, 11 mei 1940

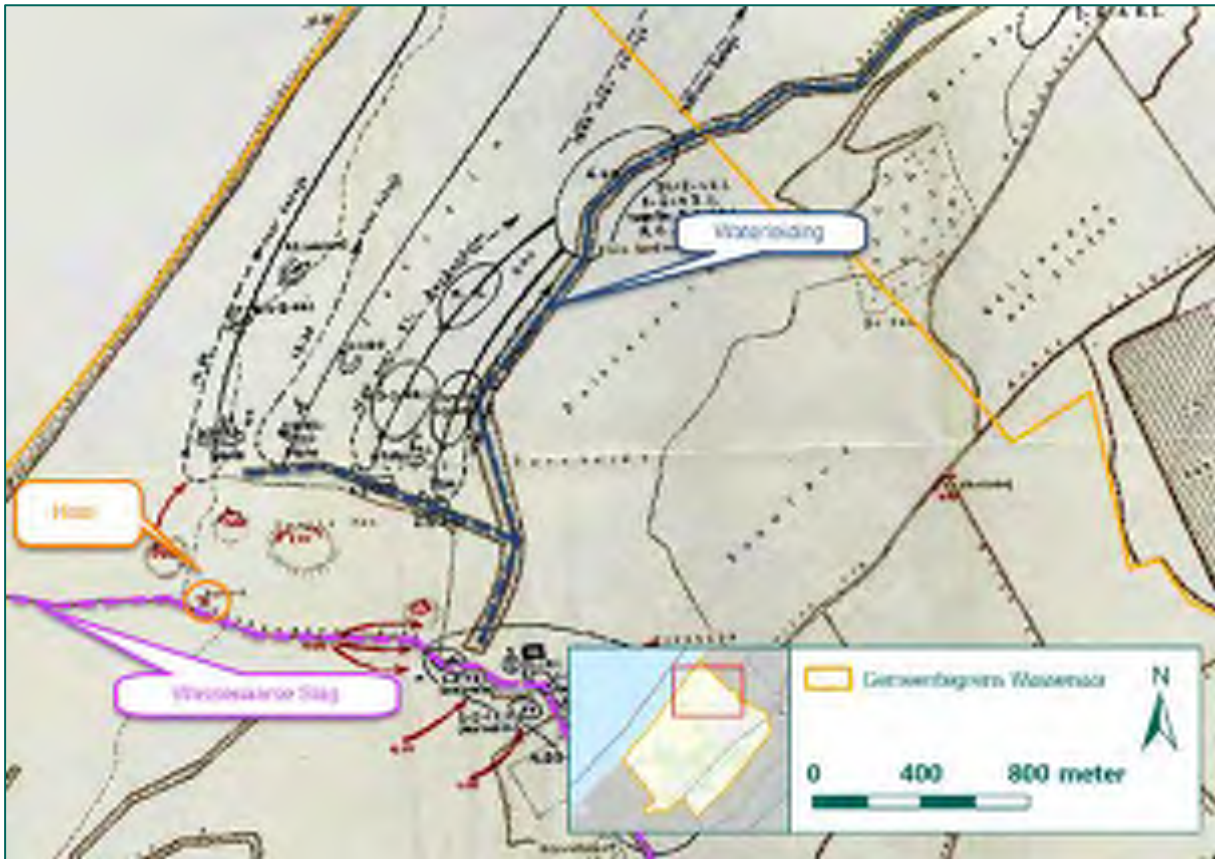
De volgende dag om 4.15 uur werd het slapende bataljon van 1 R.I. dat bij De Klip was opgesteld ruw gewekt door een groep Duitse troepen die van de watertoren te Duinrell terugtrok naar hotel Duinoord. De Nederlandse soldaten werden plotseling bestookt met mitrailleurs en handgranaten, waarop Duitse troepen met luid geschreeuw de groep slaapdronken soldaten bestormden. In de chaos die ontstond sneuvelden 22 Nederlandse soldaten, terwijl de overige soldaten richting Wassenaar vluchtten. Ook de opgerichte stelling bij de driesprong Katwijkseweg/Wassenaarse Slag werd hierbij verlaten.

Figuur 15: Duitse aanvalsrichting en de Nederlandse terugtocht op de geallieerde stafkaart weergegeven (Bron: Kadaster).

In de loop van de ochtend kreeg het I-4 R.I. de opdracht om via het waterleidingkanaal in het duinterrein op te rukken richting de Wassenaarse Slag. Deze groep probeerde vergeefs contact te maken met de uit elkaar geslagen eenheid bij De Klip ten zuidwesten van Hotel Duinoord. Desalniettemin werd besloten op te rukken, tot ten noorden van de Wassenaarse Slag mitrailleurvuur werd ontvangen. Hierop werd stelling genomen bij Groot Berkheide. Terwijl de troepen in stelling lagen, werden zij omstreeks 7.00 uur door Duitse troepen uit de richting Rijksdorp en Albertushof beschoten met mitrailleurs, mortieren en licht geschut. Het gebied waarbinnen dit gebeurde is in Figuur 16 afgebeeld.

I-9 R.I. rukte op langs het strand omstreeks 5.00 uur. Het tempo lag laag door het zware terrein. Net ten noorden van de Wassenaarse Slag werd de voorhoede omstreeks 10.00 uur verrast door Duits mitrailleurvuur uit de richting van hotel Duinoord. Soldaten raakten daarop in paniek, lieten zich op de grond vallen en gaven zich over. Anderen renden terug naar de hoofdmacht. 400 meter ten noorden van de Wassenaarse Slag stopte de opmars van het bataljon. Vanaf hier werden de Duitse troepen in hotel Duinoord enkele uren beschoten met pantserafweergeschut. Toen om 14.00 uur plotseling parachutes met voorraden voor de Duitse parachutisten achter de Nederlanders uit de lucht kwamen vallen, werden deze voor parachutisten aangezien. De Nederlanders dachten dat ze in de rug werden aangevallen. In paniek vluchtten de troepen van 9 R.I. daarop uit hun stelling richting Katwijk, terwijl zij in hun rug werden beschoten vanuit hotel Duinoord. Stukken geschut en enkele motoren werden achtergelaten.

Figuur 16: Overzichtskartaard grondgevechten 11 mei 1940 met daarop de huidige gemeentegrens van Wassenaar weergegeven (Bron: NIMH, collectie 492, inv. 11).

Gelijktijdig gaf C-4 R.I. opdracht dat 1-IV Dep.B.A. stelling moest nemen in de lijn strandpaal 88-kogelvangers-korenmolen, zie Figuur 18. Uit het boek *Algemeen overzicht van de strijd om en in de Vesting Holland (zonder het Oostfront) en de strijd tegen luchtlandingstroepen rondom 's-Gravenhage* van V.E. Nierstrasz dat aan de hand van interviews met allerlei Nederlandse militairen kort na de meidagen is opgesteld, blijkt dat wegens de opstelling van 1-IV Dep.B.A. van tijd tot tijd projectielen van pantserafweergeschut in de omgeving van strandpaal 88 zijn ingeslagen. Deze bron betreft echter de enkele bron die deze actie beschrijft. Daarbij is de locatieomschrijving van deze beschieting onduidelijk en is niet bekend hoeveel granaten hierop zijn verschoten.

Omstreeks 7.00 uur kwam het bericht dat Duitse eenheden in het dorp Valkenburg zwaar zouden worden beschoten met artillerie. Vermoed werd dat zij richting Wassenaar zouden vluchten. Om dit te voorkomen werden de stellingen in Wassenaar-Noord versterkt. Bij de driesprong Hogeboomseweg-Ammonsiaan-Maaldrift werden mitrailleursecties geplaatst, terwijl PAG bij Den Deijl werd ingezet. Bij de boerderij van D. van Duyvenboden ten noordwesten van de brug in de Hogeboomseweg over de Zijlwatering werd een sectie soldaten geplaatst. Gelijktijdig moesten eenheden de weilanden tussen de Zijlwatering en de Oostdorperweg zuiveren, evenals het terrein tussen de Rijksweg en de Zijlwatering. Hierbij kwam het tot enkele kleinschalige vuurgevechten.

In de loop van de dag bleek dat de Oosterwatermolen door Duitse parachutisten was bezet. Omstreeks 15.00 uur werd met een stuk PAG vanaf het voetbalveld bij de tramremise geschoten op de molen. Het bleek niet mogelijk de molen van een afstand van 1.500 meter te vernietigen. Omdat het geschutvuur aantrok, werd deze na slechts twee schoten verplaatst. PAG werd opgesteld op de hoek van de Van Zuylen van Nijveltstraat en de Zijlstraat, ten zuidoosten van de Oostdorperweg en twee stukken aan de noordzijde van Oostdorp. Ook op de hoek Van Zuylen van Nijveltstraat – Dr. Mansveltkade werd een stuk in stelling gebracht. Ook werden het centrum en het noordwesten van het dorp beschermd met mitrailleurs.

Verschillende locaties waar Duitse troepen zich bevonden werden met PAG onder vuur genomen. De Lange Kerkdam 17 en 19 werden beschoten, evenals de kerktoren van de gereformeerde kerk aan de Zijlleen. Hierbij raakte de kerktoren zwaar beschadigd.

Na het overrompelen van de Nederlandse troepen konden de Duitse troepen vrijwel ongestoord oprukken tot aan de Katwijkseweg. Ze namen stelling in, in één lijn vanaf de uitkijktoren op Duinrell, via de ooststrand van het Rijksdorp tot aan het hotel/restaurant de Albertushof op de hoek van de Katwijkseweg en de Ruigelaan. Buitgemaakte zware mitrailleurs werden geplaatst ten zuiden van de Wassenaarse Slag. Ook bij De Klip en bij de Belvédère werden troepen opgesteld. Door goede camouflage en spreiding in kleine groepjes, bleek het voor de Nederlandse troepen erg moeilijk om deze eenheden aan te pakken

5.1.3 Gevechten om Albertushof en het Panbos, 12-13 mei 1940

Op 12 mei 1940 werd door de Nederlandse commandanten besloten tot een verandering van de tactiek. Het heroveren van het duinterrein met grote eenheden werd als zinloos beschouwd. Besloten werd om de troepenmacht op te delen in kleine groepjes, versterkt met geschut. De secties lagen in Wassenaar-Noord in stelling bij de Rijksstraatweg, de Maaldrift, Zuidwijk en Deijlroord. Het noordoostelijke front, tussen Den Deijl en Oostdorp, werd afgesloten door secties bij Princehaven, de weerszijden van de Zijlwating, bij Den Deijl en tussen de Zijlwating en het Oostdorp.

In de vroege ochtend werden de bij de Maaldrift (Figuur 17) gelegerde troepen versterkt. Zowel bij Landlust als bij de driesprong ten westen van Maaldrift werd een sectie veldgeschut opgesteld. Verder werd de Maaldrift versterkt met nog een pantserafweer-, mortier- en een mitrailleurcompagnie. Gelijktijdig werden de troepen die bij Den Deijl gelegerd waren teruggetrokken naar Leiden. Op een beschieting met mitrailleurs op de bollenschuur aan de Spelderslaan vanuit de watertoren na, kwam het op 12 mei 1940 niet tot gevechten.

Figuur 17: Nederlandse stellingen (paars omkaderd) op 12 mei 1940 weergegeven op de geallieerde stafkaart (Bron: Kadaster).

Het café/hotel Albertushof gelegen op de kruising van de Wassenaarseweg en de Ruigelaan was vanaf de middag van 10 mei 1940 al in Duitse handen. Vanuit het gebouw kon de omgeving gemakkelijk in de gaten gehouden worden en konden de Duitse troepen hier assisteren bij de tegenaanval op de Nederlanders bij de Wassenaarse Slag op 11 mei. Om 13.25 uur op 12 mei zou een patrouille van 1-I-4 R.I. voor een "agressieve verkenning" richting de Albertushof (Figuur 18) en De Mient trekken. Deze keerde om 18.30 uur terug nadat deze ter hoogte van De Pan onder vijandelijk vuur was gekomen. Of hierbij de Albertushof is bereikt, wordt niet uit het bronnenmateriaal duidelijk.

Figuur 18: Verkenning 12 mei 1940 van Albertushof (Bron: Kadaster).

De eerste echte Nederlandse aanval op de Albertushof vond in de ochtend van 13 mei 1940 plaats, aangezien deze locatie nog steeds een serieuze bedreiging vormde voor de omgeving. Om 3.45 uur werd een sectie van 1-I-4 R.I. in de richting van de Albertushof gezonden, echter stuitte deze op tegenstand vanuit het terrein ten noorden van De Pan. Aangezien zij de vijand niet konden waarnemen, stak de opmars alhier.

Met artillerie dat aan de Oostdorperweg stond, werd om 6.00 uur de Albertushof bestookt. De eerste schoten vielen in het weiland voor het doel, maar al gauw sloegen meerdere granaten in het hof. Uiteindelijk zouden er 57 brisantgranaten afgevuurd worden, waarna vanuit Oostdorp een verkenning door de Verbindingsafdeling van II-1 R.I. (Vbd.A.-II-1 R.I.) vanuit de richting Oostdorp werd uitgevoerd. De verkennende patrouille kwam hierbij onder vuur te liggen, waaruit bleek dat de weerstand nog lang niet gebroken was. Besloten werd om terug te trekken op de Maaldrift.

Ter versterking van de vastgelopen opmars van 1-I-4 R.I. bij De Pan werd de compagnie 2-II-4 R.I. en vervolgens de resten van III-4 R.I. als versterking aangevoerd. Om 11.30 uur werd het bosperceel ten noorden van De Pan doorzocht en bezet. Hierover is het volgende gerapporteerd: "Daar blijkt, dat de gehele Compagnie de "Pan" door geweest is, zonder een vijand te zien." Dat de vijand er zat, is wel bekend, want men kwam ineens onder geweer- en mitrailleurvuur te liggen, waarvan men niet wist waar het vandaan kwam. Het blijkt echter uit de verslagen dat er uitsluitend geweer- en mitrailleurvuur is gebruikt. Daarbij hebben deze schermutselingen sporadisch plaatsgevonden en is onbekend waar in het gebied de gevechten hebben plaatsgevonden. Uiteindelijk zijn de bossen bij De Pan ingenomen. Vanuit hier zou een tweede aanval op de Albertushof moeten plaatsvinden, maar toen hiermee gestart werd, kwam het bevel binnen om het gevecht af te breken en op eerdere stellingen terug te trekken. Verder dan deze patrouilles en artilleriebeschieting zouden de Nederlandse troepen deze dag niet komen en bleef de Albertushof in Duitse handen.

5.1.4 Laatste aanval op Albertushof en de boerderij Grevers, 14 mei 1940

In de ochtend van 14 mei werd opnieuw een poging gewaagd tot het veroveren van de Albertushof en het breken van de Duitse weerstand in het Rijksdorp en de duinen bij de Wassenaarse Slag. Om 7.00 uur trokken Nederlandse militairen op vanaf Katwijk voor een verkenning. Aan de Oostdorperweg werd stelling genomen, op het terrein van de boerderij Bellesteyn, de 100 meter ten noorden daarvan gelegen boerderij van Ruygrok en de tot ruïne geschoten boerderij van Grevers op de Ruigelaan. Met een stelling op de hoek van de Oostdorperweg-Hogeboomseweg was de frontlijn compleet. Om 11.00 uur begon de beschieting op de Albertushof. Hierbij raakten ook Nederlandse troepen die oprukten vanaf Katwijk gewond. Omdat het aan de westzijde van de Albertushof te gevaarlijk werd, trokken de eenheden daar zich terug op Katwijk.

Figuur: Beschadigingen aan de Albertushof (Bron: GW, Stichting '40-'45).

Ondanks de beschietingen met mortieren op de Albertushof bleven de Nederlandse eenheden die het café/hotel omsingelden vuur ontvangen. De stellingen moesten daarom meermaals geëvacueerd worden en verplaatsen. Om 13.00 uur werd opdracht gegeven het terrein tussen de boerderij Bellesteyn en de Ruigelaan te zuiveren. Met PAG werd een beschieting uitgevoerd op de restanten van de boerderij van Grevers, omdat verwacht werd dat Duitse eenheden zich daar intussen hadden ingegraven. Kort hierop werd de ruïne bestormd, maar deze bleek leeg te zijn. Toen de Nederlandse eenheden in de ruïne vervolgens weer beschoten werden vanuit de Albertushoeve, werd weer teruggetrokken op de Oostdorperweg.

Figuur 19: Nederlandse opmarsroute tijdens aanval op Albertushof op 14 mei 1940 aangegeven op de geallieerde stafkaart (Bron: Kadaster).

Een volgende aanval, waarbij huwitsers zouden worden ingezet, werd kort hierop voorbereid. Tot de verbazing van de troepen mocht de artillerie niet meer vuren op de Albertushof. Het Nederlandse leger capituleerde die middag, waarmee de gevechten werden beëindigd.

5.1.5 Afbakeningen en conclusies

Uit het geraadpleegd bronnenmateriaal blijkt dat in de meidagen van 1940 verschillende oorlogshandelingen binnen en in de omgeving van de gemeente Wassenaar hebben plaatsgevonden. Zo hebben er in het duingebied tussen de strook strand waar de Duitse transportvliegtuigen zijn geland en het vliegveld Valkenburg meerdere grondgevechten plaatsgevonden tussen infanteristen, met lichtbepapende Duitse parachutisten aan de ene zijde en Nederlandse infanteristen aan de andere zijde. De lichtbepapende Duitse parachutisten waren door de landingen op het strand en de Maaldrift verspreid, en vertrouwden op mobiliteit, verrassingsaanvallen en de dekking van gebouwen als hotel Duinoord en de Albertushof. Zij beschikten niet over vuursteun van artillerie, op enkele buitgemaakte Nederlandse wapens na.

Handvuurwapens, handgranaten en een enkele lichte 5 cm en 8 cm mortieren waren het arsenaal waaruit moest worden geput. De Nederlandse troepen aan de andere kant, beschikten over numeriek overwicht, zwaardere handvuurwapens, 4,7 cm pantserafweergeschut en 8 cm mortieren. Door de verwarring die de verspreid aanvallende parachutisten veroorzaakten, bleek het echter moeilijk dit overwicht te laten gelden. Slechts op enkele locaties kon dit geschut worden ingezet tegen de tegenstander.

Uit het geraadpleegde bronnenmateriaal is gebleken dat de gevechten hoofdzakelijk als licht kunnen worden geclassificeerd. Korte vuurgevechten tussen kleine groepen Duitse en Nederlandse troepen vormden de hoofdmoot van de gevechten. Daarbij zijn deze kortstondige gevechten beperkt omschreven in het bronnenmateriaal. Vaak is het niet mogelijk gebleken om de exacte locaties hiervan te achterhalen om zo tot een NGE-Verwachtingsgebied te komen. Zo is bijvoorbeeld onbekend waar binnen het gebied "De Pan" de met mortieren beschoten Duitse troepen waren opgesteld op 10 mei, noch hoeveel

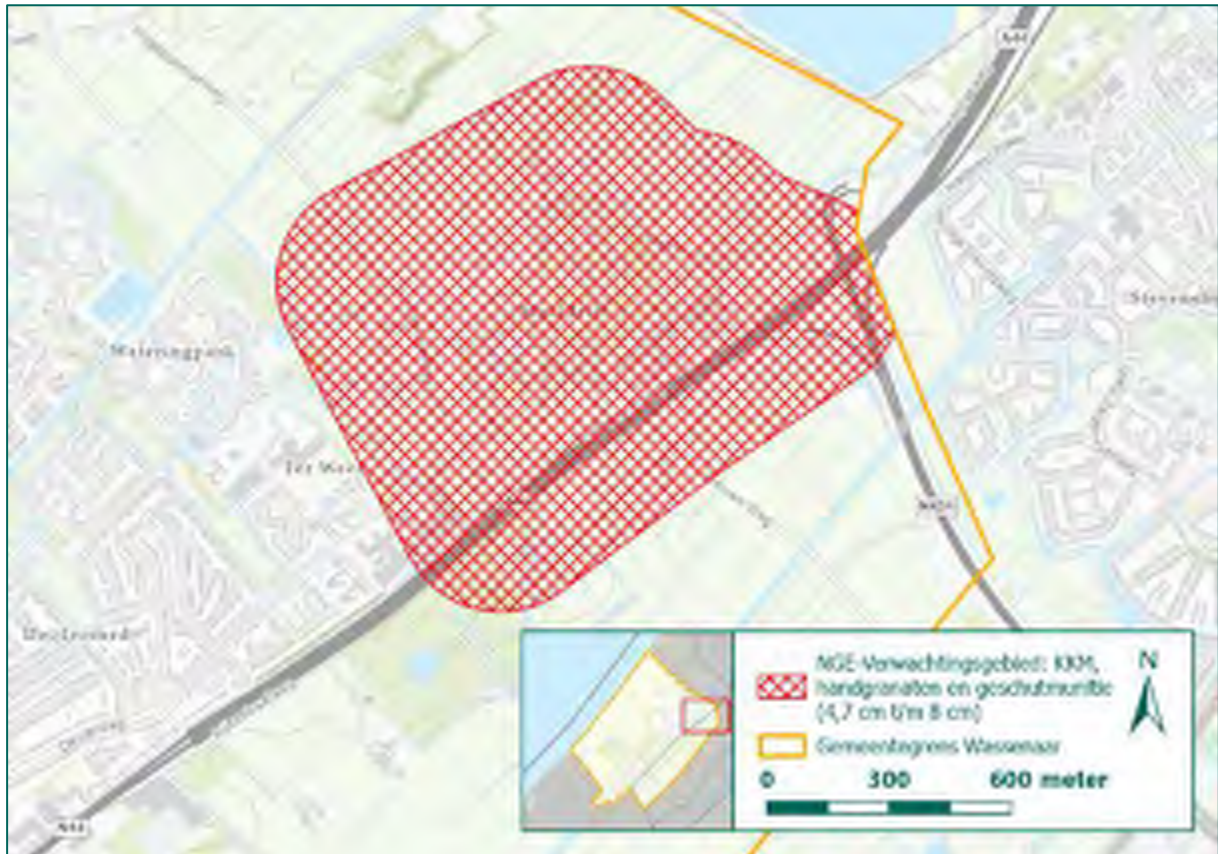
mortiergranaten hierop zijn afgevuurd. Luchtfoto's van het duingebied kort na de oorlogshandelingen in mei 1940 zijn slechts beperkt beschikbaar. Daarbij zijn deze van dermate lage kwaliteit dat hierop enkele granaatinslagen niet waargenomen kunnen worden. Van enkele locaties kan in het bronnenmateriaal wel een specifieke locatie van worden achterhaald. Naar aanleiding van deze gevechten zijn enkele NGE-Verwachtingsgebieden afgebakend.

Afbakening grondgevechten en beschietingen op en rond de Maaldrift

In de gemeentebrede NGE-Risicokaart van Wassenaar uit 2018 is naar aanleiding van de grondgevechten en beschietingen op en rond de Maaldrift een NGE-Verwachtingsgebied afgebakend. Uit het bronmateriaal is gebleken dat deze gevechten en beschietingen daadwerkelijk hebben plaatsgevonden. Om deze reden wordt het afgebakende NGE-Verwachtingsgebied uit 2018 overgenomen. Als toevoeging op de afbakening uit 2018 worden ook Duitse kalibers geschutmunitie meegenomen. Van de Duitse parachutisten die vuurden op de omgeving van de Maaldrift zijn de specifiek ingezette kalibers niet bekend, vandaar dat wordt uitgegaan van mortieren van 5 cm en 8 cm. Uit de MORA's blijkt dat er rond de Maaldrift negen Duitse brisantgranaten van 8 cm zijn geruimd, zie hiervoor Figuur 20. Naar aanleiding van de gevechten op en rond dit complex wordt situationeel een NGE-Verwachtingsgebied afgebakend. Hierbij is een straal van 250 meter rond de Maaldrift toegepast, deze buffer wordt aangehouden vanwege mogelijk gemiste granaten van 4,7 cm geschut en de schermutselingen die rond de Maaldrift plaatsvonden. Binnen dit NGE-Verwachtingsgebied kunnen NGE van klein kaliber munitie (KKM), handgranaten en geschutmunitie van de kalibers 4,7 cm, 5 cm en 8 cm in (niet) verschoten toestand zijn achtergebleven.

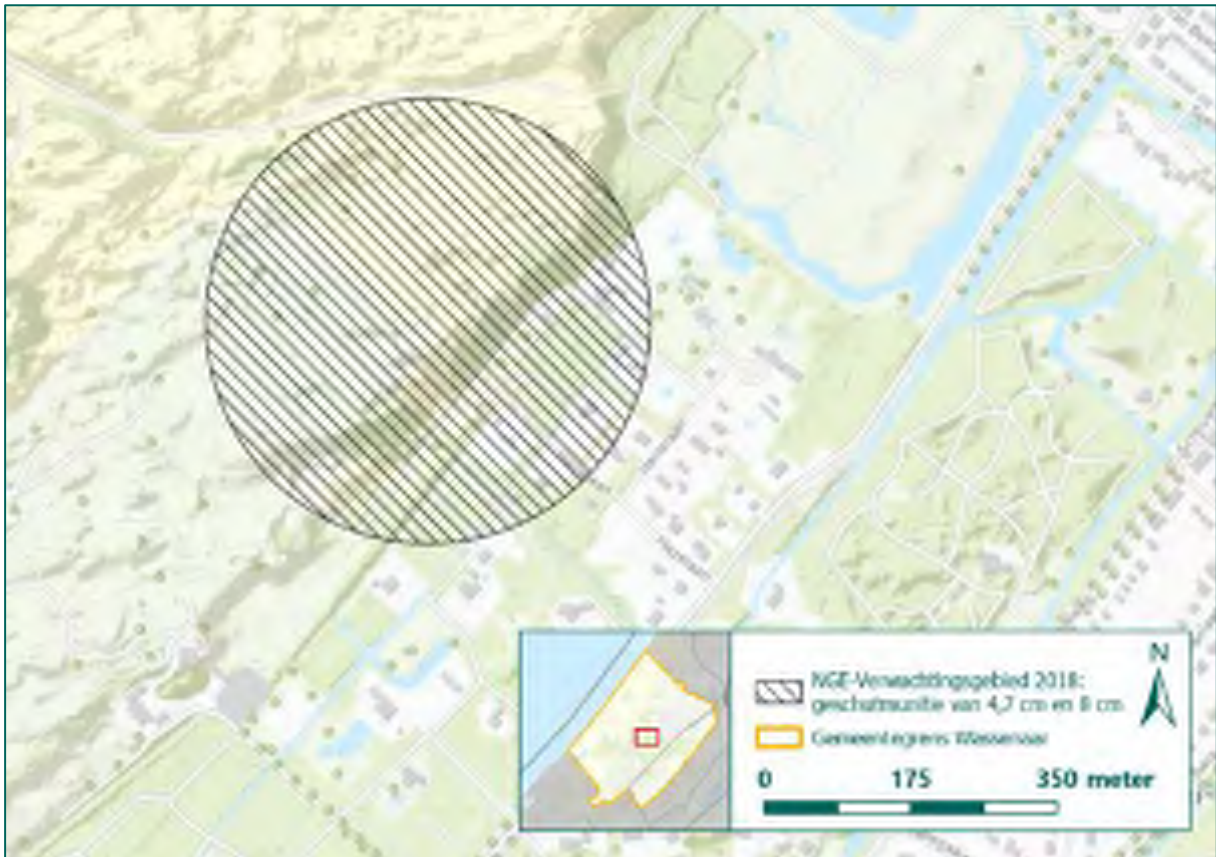
Figuur 20: Munitieruimingen door de EOD waarbij mortieren zijn geruimd die gerelateerd konden worden aan Duitse infanteriebeschietingen (Bron ondergrond: ESRI).

Figuur 21: Afbakening naar aanleiding van grondgevechten en beschietingen op en rond de Maaldrift weergegeven op de huidige topografische kaart (Bron ondergrond: ESRI).

De watertoren aan de Hazelaan

Zoals uit paragrafen 5.1.1, 5.1.2 en 5.1.3 is gebleken was de watertoren aan de Hazelaan het doel van intensieve beschietingen met mortieren en PAG. Naar aanleiding van de beschietingen op de watertoren is een NGE-Verwachtingsgebied afgebakend in 2018. Hierbij werd een buffer van 250 meter rond het doel geprojecteerd. Hieraan werd een buffer van 10 meter toegevoegd ter ondervanging van de cartografische onnauwkeurigheid. In totaal werd een buffer van 260 meter rond de watertoren afgebakend als NGE-Verwachtingsgebied, binnen dit gebied kon NGE van verschoten geschutmunitie van de kalibers 4,7 en 8 cm zijn achtergebleven. Het NGE-Verwachtingsgebied uit 2018 is in Figuur 22 weergegeven.

Figuur 22: Uitsnede huidige topografische kaart met daarop het NGE-Verwachtingsgebied uit 2018 weergegeven.

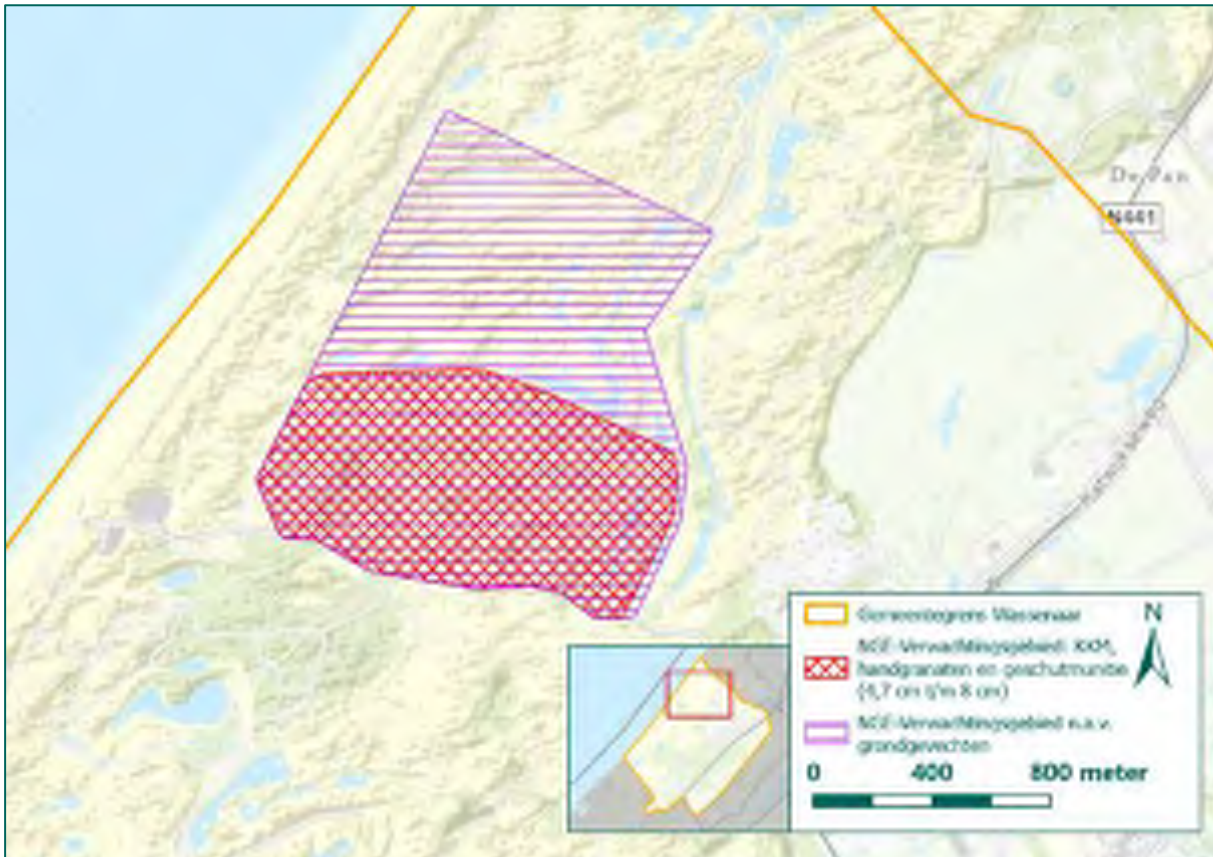
Rond de waterput wordt een buffer van 200 meter geprojecteerd, hierbij wordt een cartografische onnauwkeurigheid van 10 meter opgeteld. Voor de afbakening van het NGE-Verwachtingsgebied van voorliggende update wordt een afstand van 210 meter rond de waterput afgebakend als NGE-Verwachtingsgebied. Reden hiervoor is dat er geen melding wordt gemaakt van NGE die ver naast het doelwit neerkomen. Als toevoeging op de afbakening uit 2018 worden ook Duitse kalibers geschutmunitie meegenomen. Van de Duitse parachutisten die vuurden op de omgeving van de Maaldrift zijn de specifiek ingezette kalibers niet bekend, vandaar dat wordt uitgegaan van mortieren van 5 cm en 8 cm. In Figuur 23 is het NGE-Verwachtingsgebied voor voorliggende update weergegeven. Binnen dit gebied kan geschutmunitie van de kalibers 4,7 cm, 5 cm en 8 cm in (niet) verschoten toestand worden aangetroffen.

Figuur 23: Uitsnede huidige topografische kaart met daarop het NGE-Verwachtingsgebied naar aanleiding van de beschietingen van de watertoren aan de Hazelaan weergegeven (Bron ondergrond: ESRI).

Afbakening grondgevechten Hotel Duinoord, 11 mei 1940

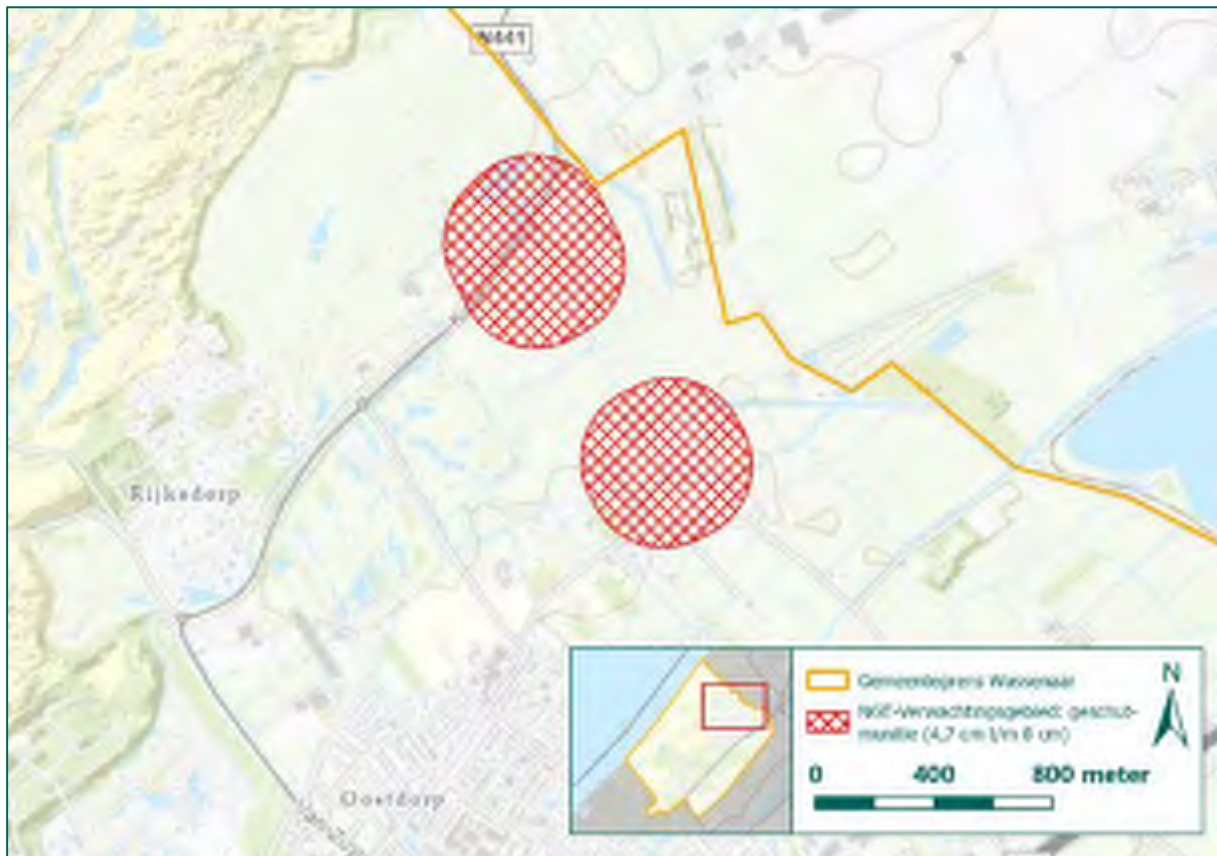
Zoals uit paragraaf 5.1.2 is gebleken hebben ten noorden van de Wassenaarse Slag grondgevechten plaatsgevonden. Naar aanleiding van de beschreven gebeurtenissen is in de NGE-Risicokaart van Wassenaar (REASeuro, RO-170229, 2018) een groot NGE-Verwachtingsgebied afgebakend. Het gehele gebied waarbinnen de Nederlandse troepen zijn opgetrokken is hier afgebakend, begrenst door de Waterleiding, de Wassenaarse Slag, de opmarsroute van 2-9 R.I. langs het strand en de terugvalpositie op Klein Berkheide. Deze afbakening (met paars geduid in Figuur 24) wordt voor het voorliggend onderzoek niet overgenomen, aangezien voor een groot deel van de opmarsroutes geen directe indicaties zijn dat daar daadwerkelijk op is gevuurd of dat hier schermutselingen hebben plaatsgevonden. Uit bronnenmateriaal is wel gebleken dat ter plaatse van Hotel Duinoord, het gebied direct ten noorden van de Wassenaarse Slag en langs de zijtak van de Waterleiding gevechten en beschietingen hebben plaatsgevonden. Derhalve worden enkel binnen deze gebieden (met rood geduid in Figuur 24) NGE-Verwachtingsgebieden afgebakend. Voor de andere locaties zijn geen directe aanwijzingen dat hier grondgevechten of beschietingen hebben plaatsgevonden. Binnen dit NGE-Verwachtingsgebied kunnen KKM, handgranaten en geschutmunitie van 4,7 cm, 5 cm en 8 cm in (niet) verschoten toestand aangetroffen worden. Het overige gebied dat in 2018 werd afgebakend (met paars geduid in Figuur 24) komt hiermee te vervallen.

Figuur 24: NGE-Verwachtingsgebied afgebakend n.a.v. grondgevechten en beschietingen rondom de Wassenaarse Slag op 11 mei 1940 op het eerder afgebakende NGE-Verwachtingsgebied in de NGE-Risicokaart van Wassenaar uit 2018 geprojecteerd (Bron ondergrond: ESRI).

Afbakening De Albertushof en boerderij familie Grevers, 13-14 mei 1940

In dezelfde gemeentebrede NGE-Risicokaart van Wassenaar uit 2018 is naar aanleiding van de beschietingen van de Albertushof op 13 en 14 mei 1940 ook een NGE-Verwachtingsgebied afgebakend. Uit het bronnenmateriaal is gebleken dat er geen daadwerkelijke grondgevechten bij de Albertushof en de boerderij van de familie Grever hebben plaatsgevonden, maar dat deze al eerder werden afgeslagen of vroegtijdig werden gestaakt. Aangezien uitsluitend sprake is van beschietingen met PAG en mortieren, is er in deze NGE-Risicokaart situationeel een NGE-Verwachtingsgebied afgebakend. Gezien de afstand tussen de mortieren en het geschut en het doel, en het feit dat in het bronnenmateriaal melding wordt gemaakt van granaten die het doel misten en een gevaar opleverden voor eigen troepen, is dit NGE-Verwachtingsgebied afgebakend in een straal van 250 meter rond beide doelen. Deze buffer ondervangt eventuele afzwaaiers. Daarbij zijn geen indicaties dat er granaten buiten deze straal zijn aangetroffen. Deze conclusie wordt voor het voorliggende rapport overgenomen. Binnen dit NGE-Verwachtingsgebied kunnen enkelen tot tientallen verschoten NGE van geschutmunitie van de kalibers 4.7 en/of 8 cm in (niet) verschoten toestand in de bodem zijn achtergebleven.

Figuur 25: NGE-Verwachtingsgebieden naar aanleiding van beschietingen rond de Albertushof en de boerderij van de familie Grevers (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

Het NGE-Verwachtingsgebied uit 2018 rond de Maaldrift wordt in het voorliggende onderzoek overgenomen, binnen dit gebied worden KKM, handgranaten en geschutmunitie van 4,7 cm, 5 cm en 8 cm verwacht. Deze laatste twee kalibers zijn een toevoeging op de afbakening uit 2018. Naar aanleiding van de grondgevechten en beschietingen op 11 mei 1940 rondom de Wassenaarse Slag is een NGE-Verwachtingsgebied afgebakend waarbinnen KKM, handgranaten en geschutmunitie van 4,7 cm, 5 cm en 8 cm in verschoten toestand aangetroffen kunnen worden. Dit gebied is kleiner dan het NGE-Verwachtingsgebied zoals afgebakend in de gemeentebrede NGE-Risicokaart Wassenaar uit 2018. De NGE-Verwachtingsgebieden rond de Albertushof en de boerderij van de familie Grevers waarbinnen geschutmunitie van 4,7 cm, 5 cm en 8 cm in (niet) verschoten toestand aangetroffen kunnen worden, wordt voor het voorliggende onderzoek overgenomen.

5.2 LUCHTAANVALLEN EN BOMBARDEMENTEN TIJDENS DUITSE INVAL, MEI 1940

Tijdens de Duitse inval in Nederland voerde de Duitse luchtmacht aanvallen uit op Nederlandse luchtafweergeschut en legeringsplaatsen in de gemeente Wassenaar. Niet alleen de Duitse *Luftwaffe* bombardeerde Wassenaar, ook de Nederlandse en de Engelse luchtmacht hebben hier bombardementen uitgevoerd in de meidagen van 1940. Nederlandse en Engelse vliegtuigen poogden de Duitse vliegtuigen die op het strand waren geland te vernietigen. Deze luchtaanvallen en bombardementen tijdens de meidagen van 1940 worden in de onderstaande paragrafen beoordeeld en geëvalueerd.

5.2.1 Duits bombardement Kamp Waalsdorp, 10 mei 1940

Voorafgaand aan de Duitse luchtlandingen rond Den Haag bombardeerde de Duitse luchtmacht verschillende militaire doelen. Eén van deze doelen was Kamp Waalsdorp, gelegen op de Waalsdorpervlakte langs de grens met Den Haag. Het kamp werd in de vroege ochtend van 10 mei 1940

samen met de nabijgelegen Nieuwe Alexanderkazerne gebombardeerd, waardoor tientallen militairen om het leven kwamen. Ook in de duinen vielen bommen.

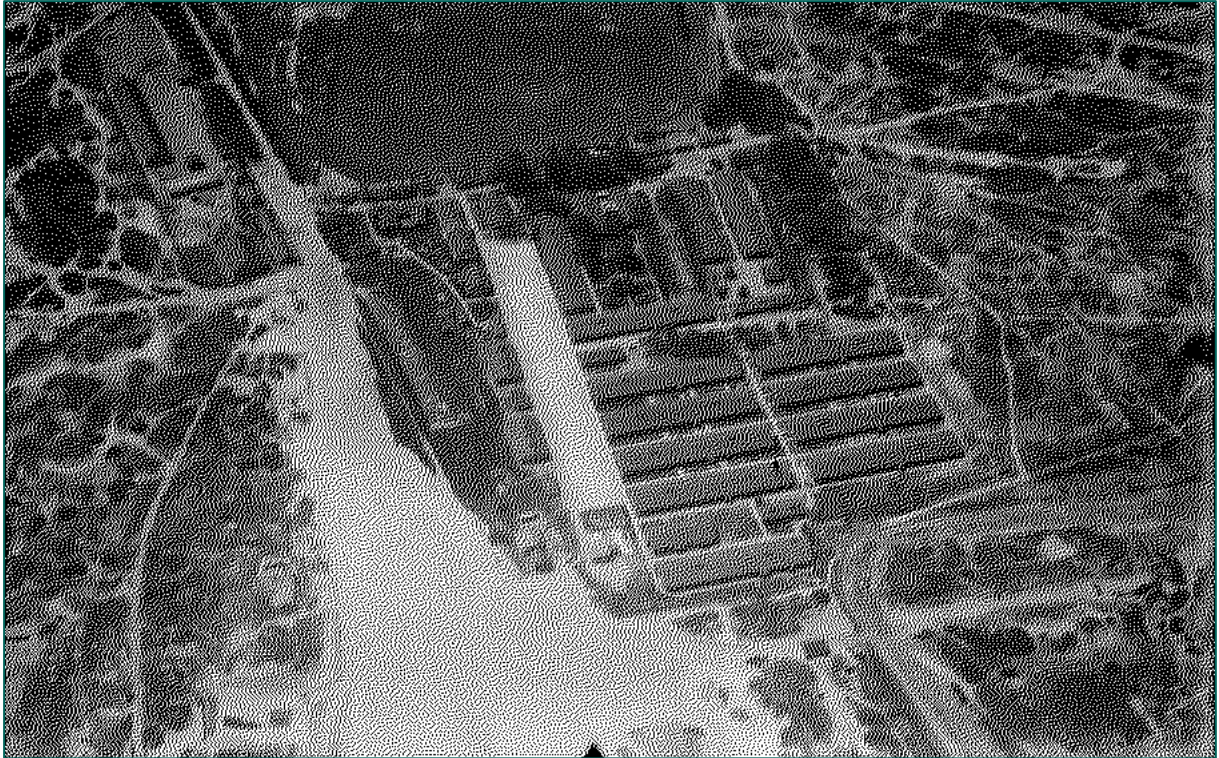
Figuur 26: Uitsnede geallieerde stafkaart waarop Kamp Waalsdorp (rood omkaderd) staat aangegeven (Bron: Kadaster).

Uit de geraadpleegde literatuur¹⁰ blijkt dat de bombardementen op Kamp Waalsdorp en de Alexanderkazerne werden uitgevoerd door een onbekend aantal Duitse Heinkel He-111 bommenwerpers van 1 *Gruppe* / 4 *Kampfgeschwader*. Iedere bommenwerper beschikte over twaalf bommen van 50 kg. Deze informatie kan niet worden ondersteund met primair bronnenmateriaal, aangezien de gegevens van de Duitse luchtmacht over de operaties tegen Nederland in mei 1940 volledig verloren zijn gegaan.

Vanwege het groot aantal afgeworpen bommen, bestaat de mogelijkheid dat naar aanleiding van het bombardement blindgangers in de bodem zijn achtergebleven. Naar aanleiding van het bombardement op Kamp Waalsdorp wordt derhalve een NGE-Verwachtingsgebied afgebakend. Binnen dit NGE-Verwachtingsgebied kunnen NGE van afwerpmunitie van het kaliber 50 kg in de bodem zijn achtergebleven. Krateranalyse is niet mogelijk, omdat geen kwalitatief goede luchtfoto's van kort na het bombardement beschikbaar zijn. Om mogelijke verstoringen in het landschap waar te nemen is gebruik gemaakt van het AHN. Deze laag is ingemeten door een vliegtuig dat door middel van laserpulsen de hoogtes meet in het landschap. Dit systeem wordt LIDAR ('Light Detection and Ranging' of 'Laser Imaging Detection And Ranging') genoemd. Op het AHN zijn geen verstoringen waargenomen die kunnen worden gerelateerd aan bominslagen naar aanleiding van het Duitse bombardement op Kamp Waalsdorp. Naar aanleiding van het Duitse bombardement dat plaatsvond op 10 mei 1940 bij Kamp Waalsdorp is in de NGE-Risicokaart van de gemeente Wassenaar (REASeuro, RO-1700229, 2018) een groot NGE-Verwachtingsgebied afgebakend. De toentertijd geldende richtlijnen kwamen uit het WSCS-OCE, waarbij voor deze casus een straal van 181 meter rond het doel werd afgebakend. In combinatie met de ondergrondse horizontale verplaatsing van 6 meter werd een totale buffer van 187 meter rond de barakken

¹⁰ Zie hiervoor NGE-Risicokaart Wassenaar uit 2018, bijlage 3.

geprojecteerd. Het huidige certificatieschema (CS-VROO) heeft geen wettelijke richtlijnen voor het afbakenen van een NGE-verwachtingsgebied bij het ontbreken van inslaglocaties. REASeuro heeft in het verleden voor de gemeente Terneuzen een NGE-Risicokaart opgesteld (REASeuro, RO-180093, 2018), waaruit blijkt dat bij Sas van Gent een soortgelijk bombardement heeft plaatsgevonden als bij Kamp Waalsdorp tijdens de meidagen van 1940. Op basis van een archiefmelding waaruit de inslagen waren weergegeven is de maximale afstand gemeten tussen twee opeenvolgende kraters. Deze afstand bleek ongeveer 94 meter te zijn

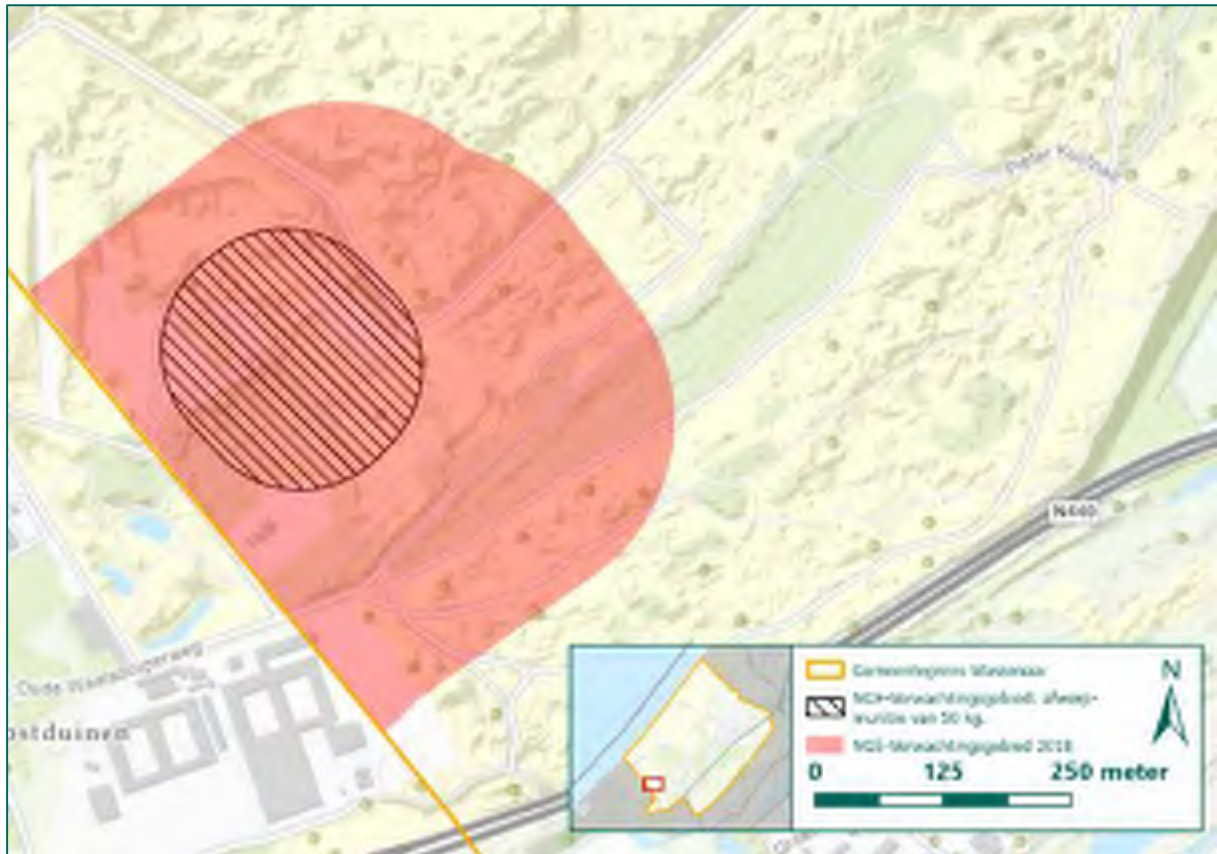

Figuur 27: Oblique luchtfoto van Kamp Waalsdorp, 1938. Oriëntatie: zuid. (Bron: Beeldbank NIMH).

Figuur 28: Luchtfoto d.d. 5 juni 1940, vermoedelijk is de rood omkaderde barak voor de helft verwoest (Bron: NCAP).

Vanwege het ontbreken van wettelijke richtlijnen en inslagenpatronen wordt de maximale afstand uit de Risicokaart van de gemeente Terneuzen overgenomen omdat de bombardementen aldaar op vergelijkbare wijze en met vergelijkbaar materiaal hebben plaatsgevonden. Rond de grenzen van Kamp Waalsdorp geprojecteerd van 107 meter, bestaande uit de maximale gemeten afstand tussen twee inslagen bij een vergelijkbaar bombardement te Terneuzen (94 meter), een cartografische onnauwkeurigheid op basis van de gebruikte luchtfoto uit 1940 (10 meter) en de maximale ondergrondse horizontale verplaatsing van een 50 kg vliegtuigbom (3 meter). Het NGE-Verwachtingsgebied uit 2018 en het huidige NGE-Verwachtingsgebied zijn in onderstaande figuur weergegeven.

Conclusie

Op basis van het bombardement op Kamp Waalsdorp is een NGE-Verwachtingsgebied afgebakend waarbinnen afwerpmunitie van het kaliber 50 kg kan zijn achtergebleven.

5.2.2 Duits bombardement WAVO-park, 10 mei 1940

Naast militaire kampementen waren ook luchtafweerstellingen het doelwit van Duitse bombardementen. Eén van deze Nederlandse luchtafweerstellingen stond op het dak van het bejaardentehuis in het WAVO-park. Hier stond het 3e Peloton van de 1e compagnie Luchtdoelmitrailleurs opgesteld. Omstreeks 4.50 uur werd de luchtafweerstelling gebombardeerd, zo blijkt uit de geraadpleegde literatuur. Eén vijandelijke bommenwerper wierp twee bommen af, die allebei hun doel misten. Eén bom kwam op dertig meter van het tehuis neer en vernielde de brug aan de zuidzijde van het complex. Een bewoner kwam hierbij om het leven.

In het Gemeentearchief Wassenaar wordt dit bombardement vermeld. Een vliegtuig dat werd beschoten door luchtdoelmitrailleurs gooide volgens de archiefmelding twee bommen van middelzwaar kaliber (in de bron wordt het niet bestaande kaliber van 150 kg vermeld) af op het complex. Eén bom viel op de brug van het complex, de tweede viel in de ongeveer 75 meter achter de Konijnenlaan 27. De inslagen lagen op ongeveer 300 meter uit elkaar. In onderstaande figuur zijn globaal de locaties van de inslagen weergegeven.

Figuur 29: Bominslagen rond het WAVO-park volgens de melding uit het GW weergegeven op de kaartlaag 1943 (Bron ondergrond: Topotijdreis).

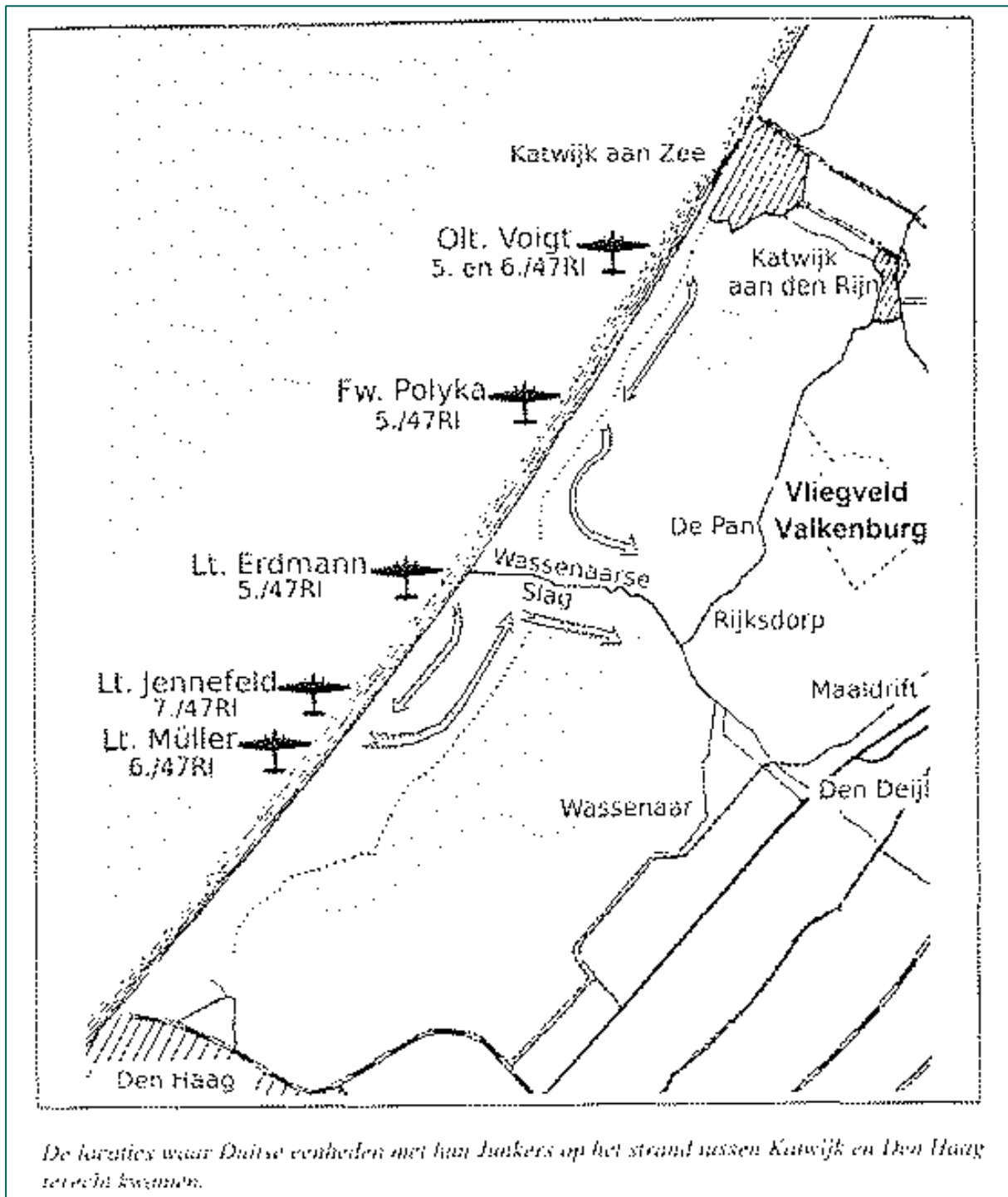
Uit het geraadpleegde bronnenmateriaal blijkt dat twee bommen werden afgeworpen door een onbekend Duits vliegtuig. Beide bommen zijn gedetoneerd. Omdat uit het geraadpleegde bronnenmateriaal blijkt dat de twee afgeworpen bommen allebei zijn gedetoneerd, wordt naar aanleiding van het bombardement op het WAVO-park geen NGE-Verwachtingsgebied afgebakend.

Conclusie

Naar aanleiding van het bombardement op het WAVO-park is geen NGE-Verwachtingsgebied afgebakend. Alle afgeworpen bommen zijn gedetoneerd.

5.2.3 Nederlands bombardement Wassenaarse Slag, 10 mei 1940

Verschillende Duitse transportvliegtuigen met luchtlandingstroepen waren tijdens de invasie gedwongen uit te wijken van hun oorspronkelijke landingsplaats, en landden op het strand van Wassenaar. Uit het bronnenmateriaal blijkt dat vijf vliegtuigen tussen Scheveningen en de Wassenaarse Slag aan de grond kwamen, terwijl meer dan twintig Ju-52's tussen Wassenaarse Slag en Katwijk op het strand landden. Uit het bronnenmateriaal is gebleken dat Nederlandse vliegtuigen meerdere luchtaanvallen hebben uitgevoerd tegen deze vliegtuigen, die vast waren gelopen in het mulle zand.

Figuur 30: Locaties van Duitse transportvliegtuigen op het strand tussen Katwijk en Den Haag (Bron Literatuur: HAR2, 156).

Figuur 31: Verbrande Duitse Ju-52 op het strand (Bron: Collectie Stichting '40-'45).

De eerste aanval werd om 11.15 uur uitgevoerd door Fokker C-X tweedekkers van vliegveld Bergen. Met boordmitrailleurs beschoten deze jagers de Duitse Ju-52 vliegtuigen, waardoor twee Duitse toestellen in brand vlogen. De tweede aanval werd uitgevoerd door drie Fokker C-V lichte bommenwerpers. Het boek "De Luchtverdediging in de meidagen 1940" van F.J. Molenaar schrijft dat deze vliegtuigen via Gouda naar hun doel vlogen en hier van 1.200 meter hoogte acht bommen van 25 kg en zestien van 8 kg afwierpen. Drie Duitse vliegtuigen raakten hierdoor in brand. Een tweede *run* over het doel met mitrailleurs vernietigde nog eens vier Duitse vliegtuigen. De boeken van P. en D. Harff schetsen deze aanval echter anders. Hierin wordt gesproken over twee luchtaanvallen van na 11.15 uur door drie Fokker C-V toestellen om 15.25 uur en één Fokker C-V om 18.15 uur. Deze vliegtuigen hebben geen bommen afgeworpen, maar slechts de vliegtuigen beschoten met boordmitrailleurs. Ook het boek "Wassenaar in de Tweede Wereldoorlog" van F.R. Hazenberg e.a. vermeldt geen Nederlands bombardement. Verdere primaire bronnen van de Nederlandse luchtmacht zijn niet beschikbaar om het bombardement te bevestigen of te ontkennen.

Verkenningfoto's uit de Duitse archieven laten de locatie zien van enkele Junkers op het strand, ter hoogte van de Wassenaar Slag.

Figuur 32: 'Ju-52, am Seestrand' op een Duitse luchtfoto van de landingen bij Wassenaar d.d. 10 mei 1940 (Bron: BaMa, RL2-II/957).

Op een andere luchtfoto uit het boek van P. en D. Haff zijn tevens zeven gestrande vliegtuigen zichtbaar. Uit het boek blijkt dat deze vliegtuigen door Nederlandse vliegtuigen in brand zijn geschoten.

Figuur 33: Locaties van zeven Duitse transportvliegtuigen welke door Nederlandse vliegtuigen in brand zijn geschoten (Bron luchtfoto: HAR3 163).

Afgezien van de informatie uit de literatuur, zijn geen bronnen beschikbaar die kunnen bevestigen of er daadwerkelijk Nederlandse bombardementen hebben plaatsgevonden op de gestrande Duitse vliegtuigen. Daarbij is ook niet na te gaan welke hiervan specifiek zijn aangevallen. Wel is informatie aangetroffen van Britse bombardementen op gestrande vliegtuigen (zie paragraaf 5.2.4).

Een aanvullende luchtfoto-analyse kan naar aanleiding van het Nederlandse bombardement niet uitgevoerd worden, aangezien er van het landingsgebied geen dermate goede luchtfoto's beschikbaar zijn waarop bomkraters of zelfs de exacte locaties van alle vliegtuigen zichtbaar zijn. Hierdoor kan er niet worden afgebakend naar aanleiding van een mogelijk Nederlands bombardement. De informatie omtrent dit bombardement is te summier. Daarbij wordt ook niet afgebakend naar aanleiding van de beschietingen met boordmitrailleurs. Met boordmitrailleurs wordt namelijk KKM verschoten. KKM bestaat uit een huls met kruitlading en een kogel. Nederlandse KKM bevatte geen springstof, en brengen daardoor geen verhoogd risico met zich mee.

Conclusie

Naar aanleiding van de luchtaanvallen op de gestrande Duitse transportvliegtuigen op 10 mei 1940 kan geen NGE-Verwachtingsgebied worden afgebakend. De informatie omtrent de bombardementen is te summier. Het beschikbare bronnenmateriaal spreekt elkaar tegen over het plaatsvinden van dit bombardement. Daarbij is onbekend op welke exacte locatie de bommen afgeworpen zouden zijn. Verder wordt naar aanleiding van beschietingen met boordmitrailleurs niet afgebakend, aangezien verschoten KKM van Nederlandse boordmitrailleurs geen springstof bevatten.

5.2.4 Brits bombardement Wassenaaarse Slag, 10 mei 1940

Op 10 mei 1940 waren ook Britse vliegtuigen actief boven Wassenaar. Om 10.00 uur 's morgens namen Bristol Blenheim bommenwerpers Duitse vliegtuigen op het strand bij de Wassenaaarse Slag onder vuur, zo

blijkt uit de literatuur. Deze vliegtuigen waren enkel uitgerust met machinegeweren. Later die dag, omstreeks 17.30 uur, werden nogmaals 12 Blenheims uitgestuurd voor een aanval op de gestrande vliegtuigen. Deze toestellen voerden boven het strand een bombardement uit. Uit de Operation Record Books (ORB's) van het Britse Bomber Command blijkt dat dit vliegtuigen waren van 110 Squadron. De bommenlast bestond uit 136 bommen van 40 lb. en 24 van 250 lb. Acht 40 lb. bommen bleven hangen en zijn niet afgeworpen. Het doel dat in de ORB's staat vermeld waren de vliegtuigen op het strand 13 kilometer ten noorden van Den Haag. De eerste aanval werd uitgevoerd op 5 vijandelijke vliegtuigen. Eén Duits vliegtuig werd vernietigd door een salvo op 20 feet van het vliegtuig vandaan. De tweede vlucht viel 4 Duitse toestellen aan. Hierbij zijn bommen op 30 yards van een Duits toestel in het water neergekomen. Een assisterend jachtvliegtuig heeft troepen op het strand aangevallen met machinegeweren.

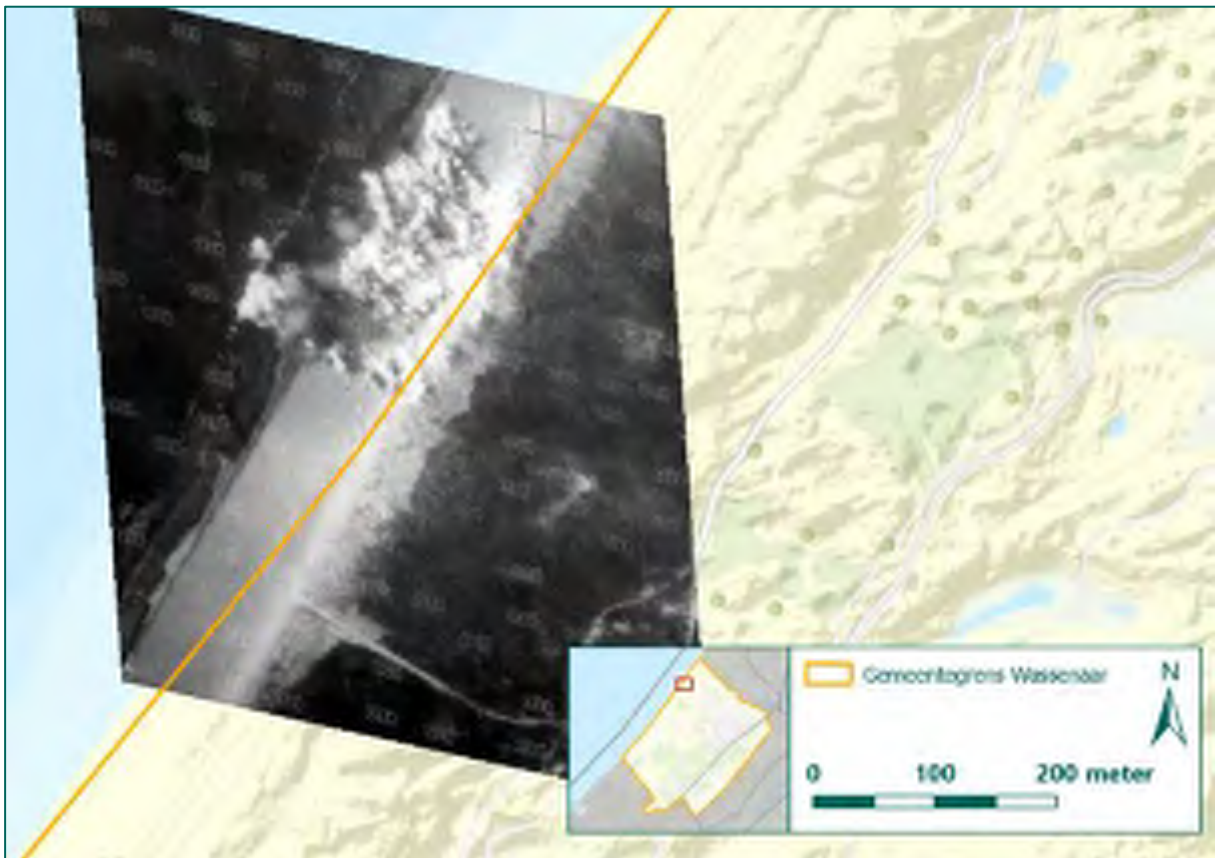
In de ORB's staat niet gespecificeerd welke vliegtuigen exact zijn aangevallen. Derhalve is getracht om kwalitatief goede luchtfoto's van kort na het bombardement te raadplegen om mogelijk bomkraters of vernietigde toestellen waar te nemen. De eerste luchtfoto van na het bombardement dateert van 5 juni 1940. Hierop zijn enkele vliegtuigwrakken en onderdelen zichtbaar. Het is echter niet mogelijk om bomkraters waar te nemen op deze luchtfoto. Daardoor kan niet worden achterhaald of de Duitse toestellen zijn vernietigd door de bombardementen of door eerdere Nederlandse en Britse beschietingen door vliegtuigen (zie paragraaf 5.2.3) en artillerie (zie paragraaf 5.1).

Figuur 34: Restanten van Ju-52 transportvliegtuigen op het strand van Wassenaar, op een luchtfoto d.d. 5 juni 1940 (Bron luchtfoto: NCAP).

Verder is de website "katwijkinoorlog.nl" geraadpleegd. Hier zijn verschillende artikelen opgenomen over Katwijk en omgeving gedurende de Tweede Wereldoorlog. In het artikel "Junkers JU52, de noodlandingen op het strand" is een zogenaamde 'strike photo' opgenomen. Dit betreffen luchtfoto's die direct gedurende een bombardement zijn gemaakt. Op deze luchtfoto, zie onderstaand figuur, kan worden waargenomen dat er grote rookpluimen op het strand naar aanleiding van een Brits bombardement zijn ontstaan. Hiermee kan de exacte locatie van tenminste één bombardement worden achterhaald. De concentratie van

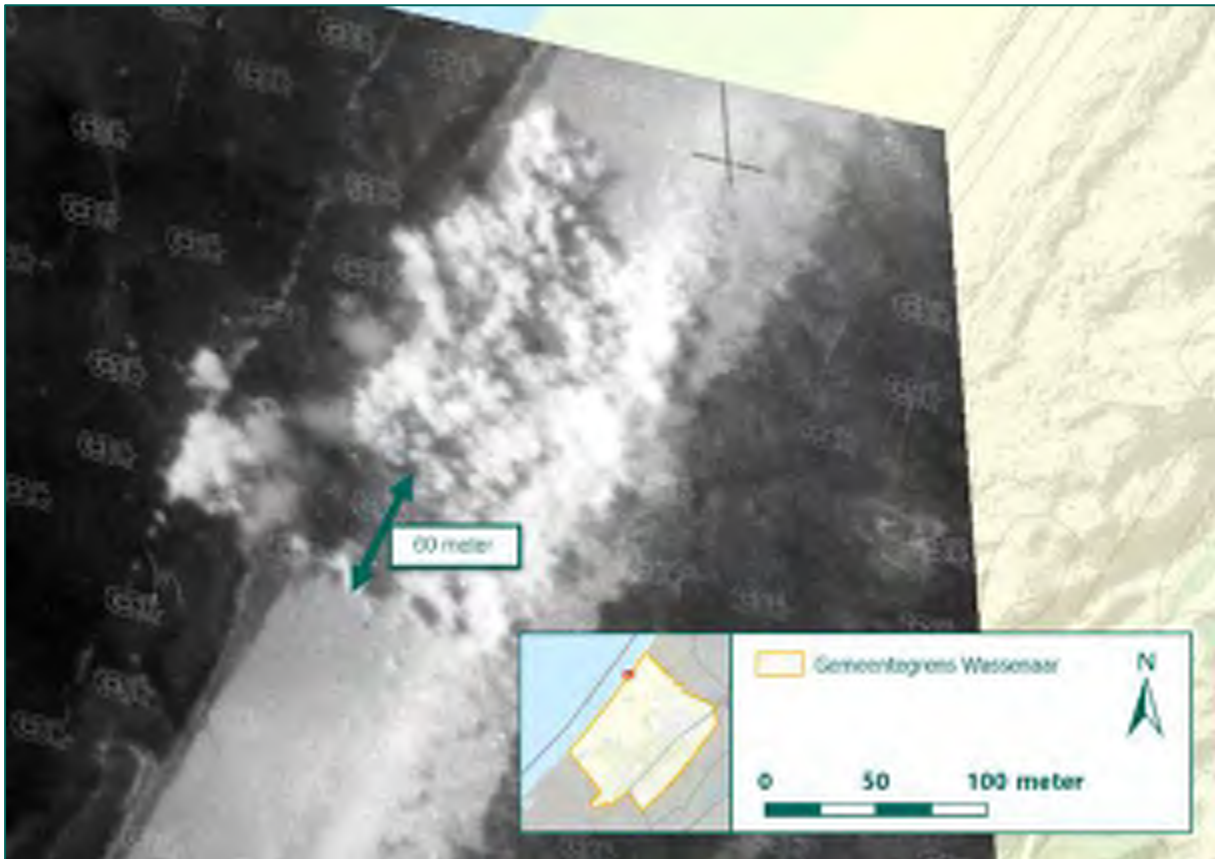
de rookpluimen bevinden zich op het strand ten westen van de duinrand. Er zijn geen inslaglocaties of rookpluimen in het duingebied zelf waar te nemen.

Figuur 35: Strike photo, d.d. 10 mei 1940 met hierop de vliegrichting van de Britse bommenwerper aangegeven (Bron strike photo: KAT, bron ondergrond: ESRI).

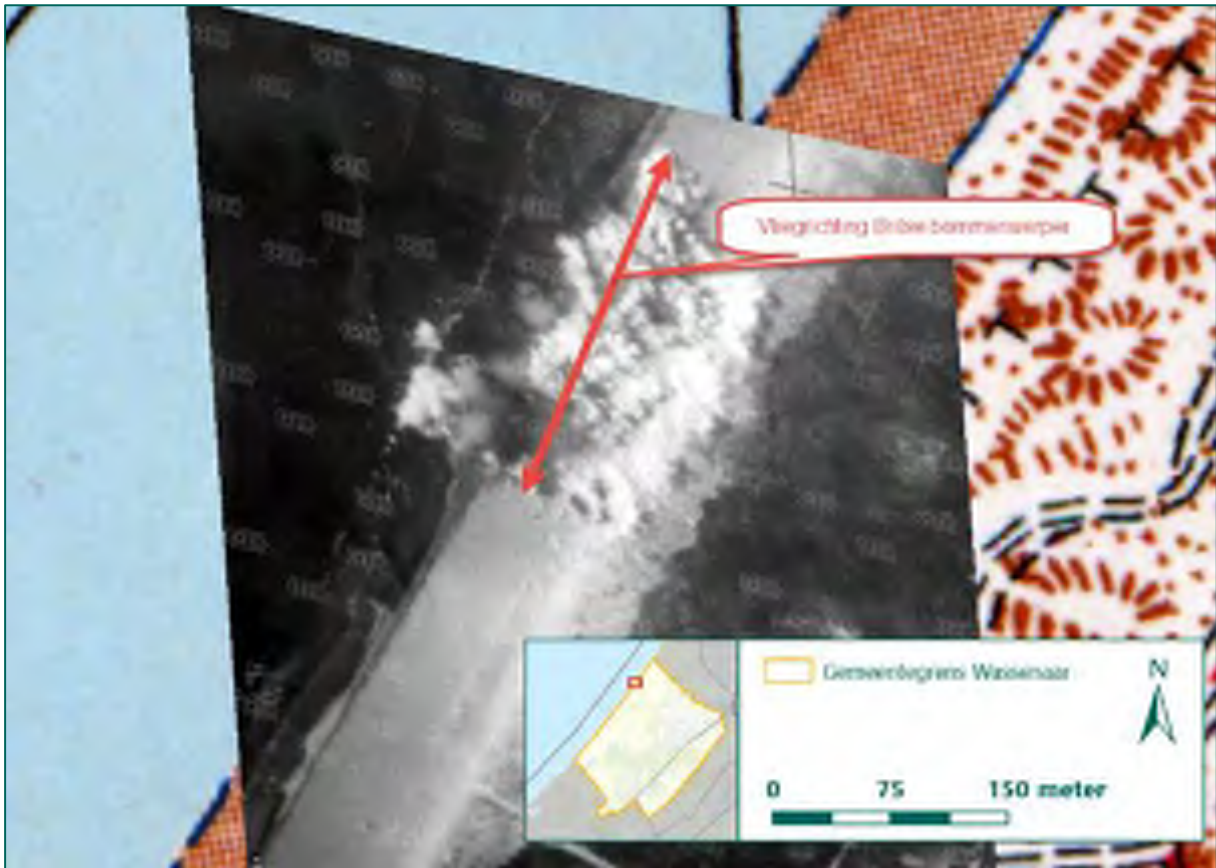
Afgezien van bovenstaande *strike photo* kunnen geen exacte locaties van de Britse bombardementen worden achterhaald. Hoewel bekend is uit de ORB's dat er in ieder geval 9 Duitse vliegtuigen zijn aangevallen is het onduidelijk welke *vliegtuigen* dit waren en of deze allemaal binnen de gemeente Wassenaar stonden. In totaal zijn er meer dan 25 toestellen tussen Scheveningen en Katwijk geland. Daarbij zijn geen aanwijzingen dat er bommen in het duingebied zijn ingeslagen. Hierdoor is het niet mogelijk om de exacte bombardementslocaties te lokaliseren. Aangezien deze exacte locaties niet kunnen worden achterhaald en er geen meldingen zijn van gevonden blindgangers na het bombardement is het niet mogelijk om een NGE-Verwachtingsgebied af te bakenen.

Op de *strike photo* kan wel een exacte locatie van een bombardement worden achterhaald. Hierop is zichtbaar dat er verschillende rookpluimen zijn ontstaan op het strand naar aanleiding van een Brits bombardement. Hierop zijn echter geen inslaglocaties in het duingebied zichtbaar. Wel kan op basis van deze *strike photo* de vliegrichting van de bommenwerper worden achterhaald. De rookpluimen lopen vanuit zuidwestelijke naar noordoostelijke richting (of andersom) over het strand, waardoor geconcludeerd kan worden dat de vliegtuigen ook in deze richting over het strand vlogen. Er zijn in het bronnenmateriaal geen verdere indicaties aangetroffen dat haaks op het strand aanvallen zijn uitgevoerd. Aan de hand van deze informatie wordt een NGE-Verwachtingsgebied afgebakend aan de hand van de *nearest-neighbourmethode*. Bij deze methode wordt de maximale afstand tussen twee opeenvolgende kraters gemeten, waarna deze afstand als buffer rondom de waargenomen kraters wordt geprojecteerd. Op de *strike photo* zijn alleen rookpluimen zichtbaar die zijn ontstaan door het inslaan van de afwerpmunitie. Om deze reden wordt de maximale afstand tussen rookpluimen gemeten. In onderstaande figuur is aangegeven dat er een gat van 60 meter tussen een cluster rookpluimen en een enkele rookpluim is.

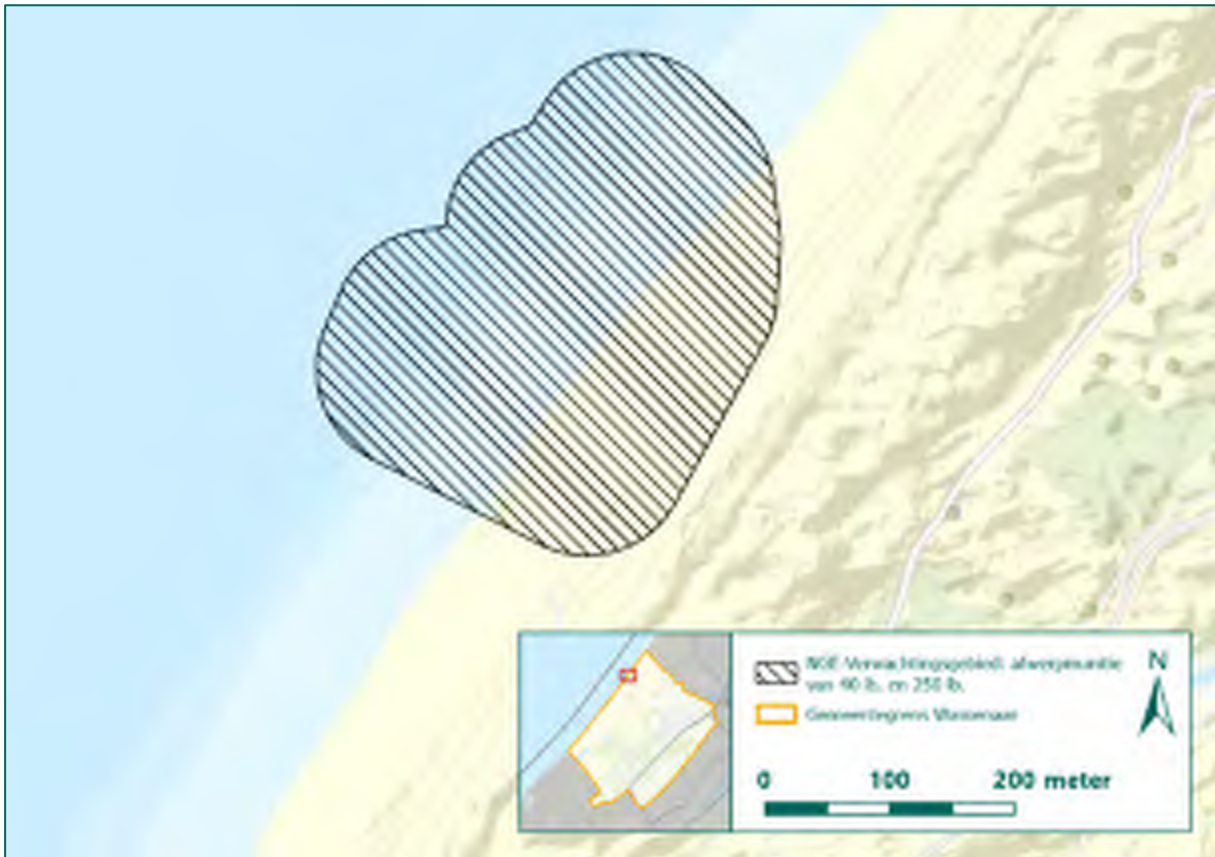

Figuur 36: Strike photo d.d. 10 mei 1940 waarop de afstand tussen een cluster rookpluimen en 1 enkele rookpluim zichtbaar is (Bron luchtfoto: KAT, Bron ondergrond: ESRI).

Bij deze 60 meter wordt een cartografische onnauwkeurigheid van 15 meter en een ondergrondse horizontale verplaatsing van 6 meter geprojecteerd. Dit resulteert in een totale buffer van 81 meter rond de waargenomen rookpluimen. Binnen dit NGE-Verwachtingsgebied kan afwerpmunitie van de kalibers 40 lb. en 250 lb. in geworpen toestand worden aangetroffen. Het NGE-Verwachtingsgebied is in onderstaande figuur weergegeven.

Figuur 37: Strike photo, d.d. 10 mei 1940 met hierop de vliegrichting van de Britse bommenwerper aangegeven (Bron strike photo: KAT, bron ondergrond: ESRI).

Figuur 38: NGE-Verwachtingsgebied weergegeven op de huidige topografische kaart (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

Naar aanleiding van de bombardementen door Britse Blenheim bommenwerpers is een NGE-Verwachtingsgebied worden afgebakend waarbinnen afwerpmunitie van 40 lb. en 250 lb. kan zijn achtergebleven.

5.2.5 Duits bombardement Waldeck Pymontlaan, 14 mei 1940

In een weiland bij de kruising Buurtweg – Waldeck Pymontlaan stond op 14 mei 1940 een 7,5 cm luchtafweerbatterij opgesteld. Het geschut heeft tussen 10 en 14 mei vrijwel continu op Duitse vliegtuigen gevuurd, waarvan enkelen werden neergeschoten. Op 14 mei omstreeks 14.00 uur kwamen vier Duitse vliegtuigen op de batterij afvliegen. Gedurende drie kwartier vlogen de Duitse jagers meermaals over de stelling en wierpen hierbij tot driemaal toe bommen af. Het aantal afgeworpen bommen is niet bekend. Uit het geraadpleegde bronnenmateriaal blijkt dat negen brisantbommen van 50 kg en twaalf *“brisantgranaat kartetsen, welke waren gevuld met een groot aantal stukjes schroot (vierkante blokjes)”* neerkwamen. Uit deze omschrijving is in 2018 in samenspraak met een senior deskundige OOO geconcludeerd dat dit SD-10 scherfbommen betroffen. Volgens de geraadpleegde literatuur en informatie uit het gemeentearchief en het Nationaal Archief¹¹ kwamen de bommen op de volgende locaties neer:

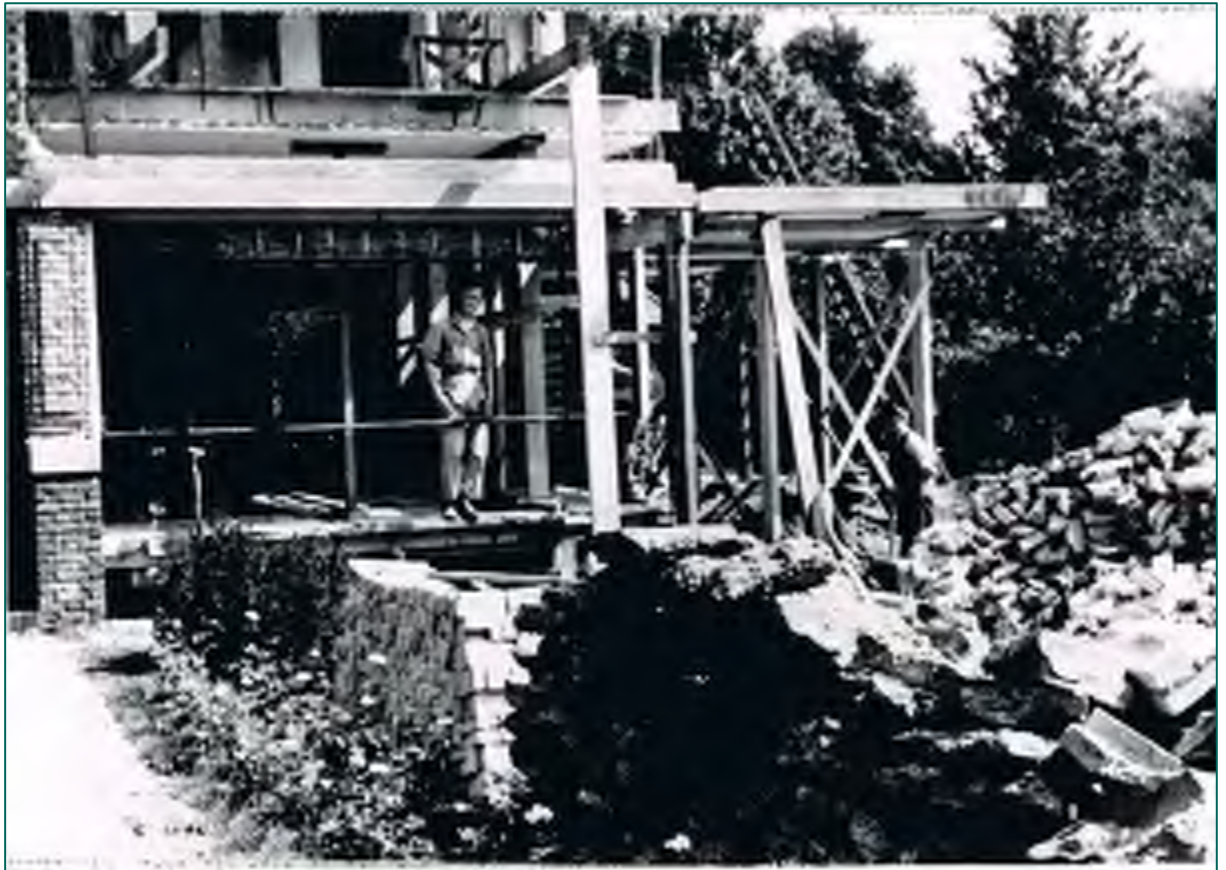
- Brisantbom in het weiland langs de Waldeck Pymontlaan, ongeveer 30 meter van deze laan en 75 meter van een woning. De bom sloeg in de zandgrond een krater van twee meter diep en vier meter breed.

¹¹ Zie hiervoor NGE-Risicokaart Wassenaar uit 2018, bijlage 4.

Figuur 39: Bomkrater in het weiland langs de Waldeck Pymontlaan (Bron: Collectie Stichting '40-'45).

- Brisantbom in de tuin van Waldeck Pymontlaan 13. Inslag op 8 meter van de woning in tuingrond. Zelfde formaat krater als voorgenoemde bom.
- Brisantbom in de achtertuin van Nassaulaan 10 op drie meter van een tegen de woning aangebouwde garage. De krater was anderhalve meter diep en drie meter breed.
- Brisantbom in de zijtuin van Nassaulaan 7. Kwam op anderhalve meter afstand van de zijserre terecht, en sloeg een krater van vier meter breed en anderhalve meter diep. Grote schade aan het pand.

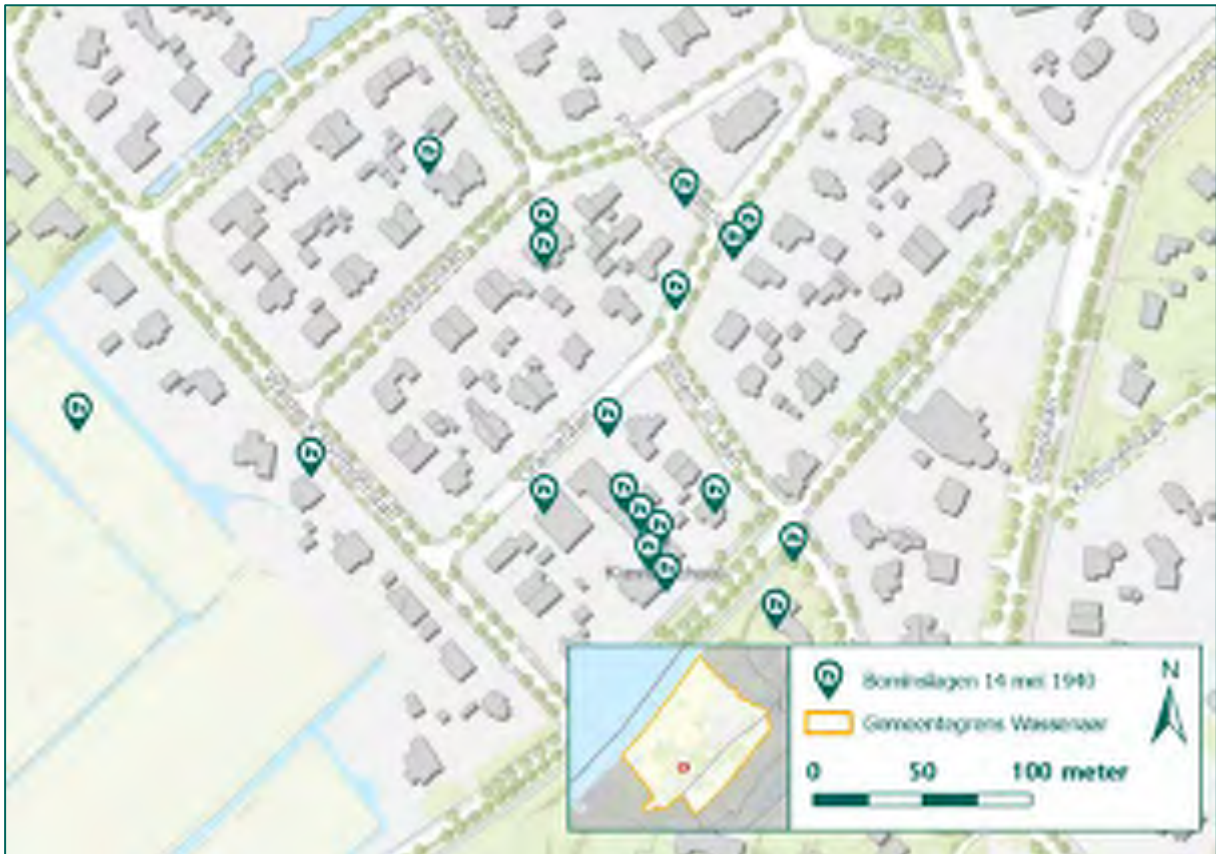
Figuur 40: Zware schade aan een pand aan de Nassaulaan (Bron: Collectie Stichting '40-'45).

- Scherfbom op het dak van Nassaulaan 5. Grote materiële schade aan het dak en de zolderverdieping.
- Brisantbom in perceel Oranjelaan 4. De bom detoneerde in de voorkamer van het pand. Voorgevel grotendeels weggeslagen, dak vernield.
- Scherfbom op 2 meter afstand van Prins Alexanderlaan 2. Scherfschade aan de achterzijde van het perceel.
- Bominslag op 5 meter afstand van Oranjelaan 5 en één meter van een losstaande stenen garage. Krater van twee meter diep en vier meter breed. Garagemuur sloeg naar buiten, overige deel ontzet. In achterzijde woonhuis is een groot gat geslagen.
- Scherfbom op het wegdek van Oranjelaan 9. Geringe schade aan bitumen.
- Scherfbom op 3 meter van hoofdingang openbare lagere school aan de Buurtweg. Alleen scherfschade aan muren en deuren, en enkele vernielde ruiten.
- Scherfbom op het dak van de openbare lagere school. Schade aan dak en zolder.
- Scherfbom op twee meter van de achterzijde van de school. Scherfschade aan de achtermuur.
- Brisantbom op vier meter van de achterzijde van de school. Gat van twee meter diep en vier meter breed. Achtermuur ontzet.
- Scherfbom op de speelplaats, vijftien meter van de achterzijde van de school. Geen schade.
- Brisantbom en twee scherfbommen op het sportveld achter de school. Veld is gelegen aan de oranjelaan.
- Scherfbom in een houten schuurtje achter Willem III-laan 5. Scherfwerking veroorzaakte schade aan het schuurtje en een naastgelegen houten gebouwtje.
- Scherfbom in een vijver achter Willem III-laan 1. Schade aan het vijvertje.
- Scherfbom in bosperceel op de hoek Buurtweg-Sophialaan. Geen schade.
- Brisantbom in de asfaltweg op de hoek Buurtweg-Sophialaan op 3 meter van een woning. Gat van drie meter diep en drie meter breed.

De locaties van de bominslagen zijn in de onderstaande figuren op de kaart weergegeven. Voor het lokaliseren van de inslagen zijn de gegevens uit de literatuur en de archieven gebruikt, evenals een serie luchtfoto's van 5 juni 1940 (drie weken na het bombardement). Gezien de bebouwing en de bebossing van het gebied en de matige kwaliteit van de luchtfoto, zijn bominslagen tussen de bebouwing niet waarneembaar.

Figuur 41: Vermoedelijke bomkrater (rood omkaderd) in het weiland aan de Waldeck Pymontlaan op een luchtfoto d.d. 5 juni 1940 (Bron: NCAP).

Figuur 42: Meldingen bominslagen Gemeentearchief Wassenaar naar aanleiding van bombardement op 14 mei 1940 (Bron ondergrond: ESRI).

Naar aanleiding van het Duitse bombardement van 14 mei 1940 wordt een NGE-Verwachtingsgebied afgebakend. Omdat de totale bommenlast van de vliegtuigen niet bekend is kan immers niet worden vastgesteld of alle bommen zijn gedetoneerd. Wel kan aan de hand van het geraadpleegde bronnenmateriaal worden vastgesteld dat afwerpmunitie van de kalibers SD-10 (10 kg) en SD-50 (50 kg) is ingezet. Zoals zichtbaar in Figuur 42 is de grootste afstand tussen twee naast elkaar gelegen bominslagen van brisantbommen ongeveer 108 meter.

Figuur 43: Meldingen bominslagen Gemeentearchief Wassenaar naar aanleiding van bombardement op 14 mei 1940 met daarop de maximale afstand tussen twee opeenvolgende kraters weergegeven (Bron ondergrond: ESRI).

Het NGE-Verwachtingsgebied uit 2018 waarbinnen afwerpmunitie van de kalibers 10 en 50 kg in de bodem kunnen zijn achtergebleven is afgebakend rond de bominslagen met een buffer van 125 meter. Hiervan wordt in het voorliggende onderzoek afgeweken, omdat de grootste onderlinge afstand tussen twee bominslagen 108 meter betreft en de ondergrondse horizontale verplaatsing van een 50 kg brisantbom is ongeveer 6. Het NGE-Verwachtingsgebied wordt vervolgens afgebakend met een buffer van 114 meter rondom de bekende inslaglocaties, zie hiervoor onderstaande figuur. Het NGE-Verwachtingsgebied dat in voorliggend rapport is afgebakend wijkt af van de afbakening zoals geprojecteerd in 2018. De reden hiervoor is dat de in het bronmateriaal vermelde locaties in 2022 nauwkeuriger gepositioneerd konden worden.

Figuur 44: NGE-Verwachtingsgebieden 2018 en voorliggende rapportage naar aanleiding van het Duitse bombardement aan de Waldeck Pymontlaan op 14 mei 1940 (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

Naar aanleiding van het bombardement van 14 mei 1940 is een NGE-Verwachtingsgebied afgebakend waarbinnen afwerpmunitie met de kalibers 10 kg en 50 kg in de bodem kunnen zijn achtergebleven.

5.2.6 Duits bombardement grens Voorschoten, 14 mei 1940

Naast de 14^e Batterij wordt ook de 78^e Batterij luchtdoelgeschut bij de grens met Voorschoten gebombardeerd. Omstreeks dezelfde tijd als het bombardement aan de Waldeck Pymontlaan wordt ook hier door Duitse vliegtuigen gebombardeerd. Omstreeks 16.20 uur vielen Duitse vliegtuigen de batterij aan met 23 bommen en boordmitrailleurs. De bommen drongen diep in de zachte veenbodem, waardoor de explosie grotendeels werd gesmoord. Dit blijkt uit de geraadpleegde literatuur. Informatie uit het gemeentearchief meldt dat slechts één bom op Wassenaars grondgebied terechtkwam. Deze bom, met een kaliber van ca. 50 kg, viel in de sloot die de grens vormde tussen de gemeenten Wassenaar en Voorschoten.

Figuur 45: Artilleristen bij de bomkrater, het geschut is op de achtergrond zichtbaar (Bron: GW, Stichting '40-'45).

Er zijn geen luchtfoto's beschikbaar van kort na het bombardement van 14 mei 1940, om deze reden kan geen luchtfoto-analyse kort na het bombardement plaatsvinden. Luchtfoto's van later in de oorlog leverden geen aanvullende informatie op. Uit het bronmateriaal is gebleken dat één bom is neergekomen binnen de gemeente Wassenaar, welke is gedetoneerd. Meldingen van blindgangers of andere bominslagen in de gemeente Wassenaar zijn niet bekend. Om deze reden wordt binnen de gemeente Wassenaar geen NGE-Verwachtingsgebied afgebakend naar aanleiding van het Duitse bombardement op de grens van de gemeente Wassenaar/Voorschoten.

Conclusie

Naar aanleiding van het bombardement op de grens van de gemeenten Wassenaar en Voorschoten wordt geen NGE-Verwachtingsgebied worden afgebakend binnen de gemeente Wassenaar.

5.3 INCIDENTELE LUCHTAANVALLEN, 1940-1944

De luchtaanvallen tijdens de Duitse invasie en de grootschalige bombardementen vanaf september 1944 kunnen als incidenteel worden omschreven. Vliegtuigen die hun oorspronkelijke doel niet konden vinden vielen doelen in en rond Wassenaar aan. Ook kwam het voor dat locaties zoals vliegveld Valkenburg of Ypenburg door navigatiefouten werden gemist, waarna bommen op Wasseenaars grondgebied neerkwamen. Deze indicentele bombardementen worden in deze paragraaf chronologisch beoordeeld en geanalyseerd.

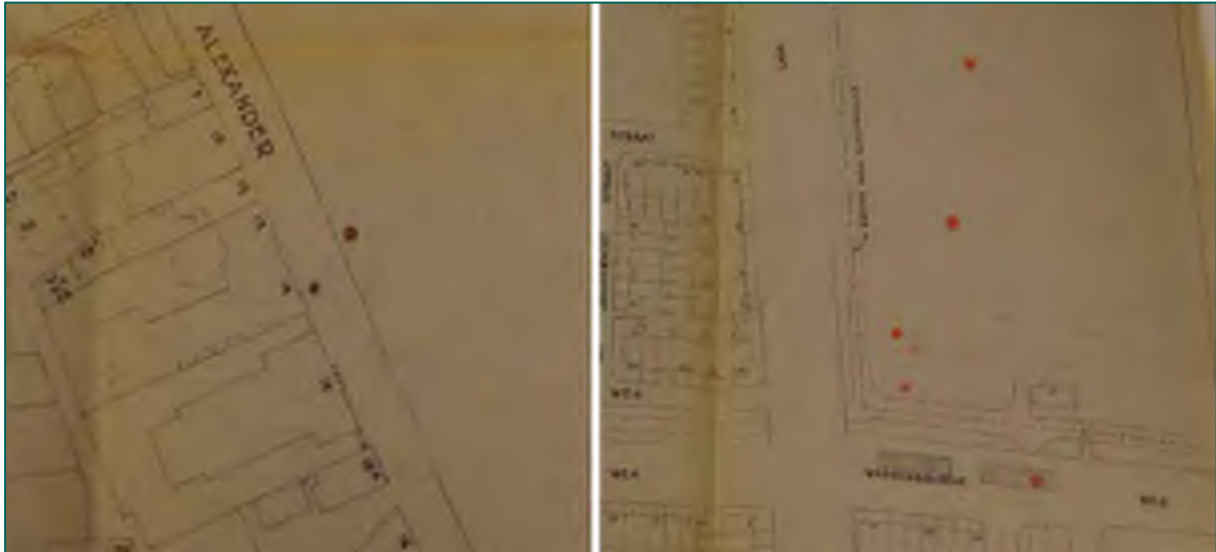
5.3.1 Bominslagen op landgoed Clingendael, 28 januari 1942

Op 28 januari 1942 om 20.26 uur Nederlandse tijd werden bommen afgeworpen op landgoed Clingendael, de Wasseenaarseweg en het Alexanderplein. De bommen kwamen neer in een deel van Wassenaar dat

toentertijd bij Den Haag hoorde. Voor zover bekend werden door één vliegtuig elf brisantbommen afgeworpen, die op de volgende plaatsen terecht kwamen¹²:

- Eén brisantbom in de rijweg voor Alexanderplein 14;
- Eén brisantbom op het Alexanderveld, naast de rijweg tegenover Alexanderplein 14;
- Eén brisantbom op de Wassenaarseweg, schuin voor nr. 1895, op de achterzijde van een loods;
- Acht brisantbommen op landgoed Clingendael.

Het bombardement wordt ook vermeld in het gemeentearchief van Den Haag en het NIOD, de schade naar aanleiding van het bombardement wordt bevestigd in het archief van Bouw- en Woningtoezicht¹³. Dit dossier bevat tevens een kaartje waarop de bominslagen zijn ingetekend, zie hiervoor Figuur 46.

Figuur 46: Miniaturen van de schematische kaartjes van de bominslagen (Bron: HGA, toegang 0666-01, inv. 359).

In de jaren tachtig werd een nieuw kantoor gebouwd op het gebombardeerde terrein. Tijdens werkzaamheden werd in 1980 een lege 250 Lb *Target Indicator* (T.I.) gevonden. Dit blijkt uit de munitieruimrapportage van de EOD¹⁴. De exacte locatie van de ruiming is niet bekend, daarnaast is niet bekend of het geruimde munitieartikel afkomstig is van het bombardement op 28 januari 1942. Tot slot werd tijdens de bouw van het nieuwe ANWB-kantoor aan de Van Alkemadelaan in 1988 gestuit op een hard metaal voorwerp op een diepte van zes meter. Onderzoek door de EOD wees echter uit dat het geen vliegtuigbom kon zijn¹⁵. De locaties van de schematische kaartjes en van de gevonden 250 lb. T.I. zijn in onderstaande figuur weergegeven.

¹² Zie hiervoor NGE-Risicokaart Den Haag uit 2018, paragraaf 5.4.5.

¹³ Zie hiervoor NGE-Risicokaart Den Haag uit 2018, paragraaf 5.4.5.

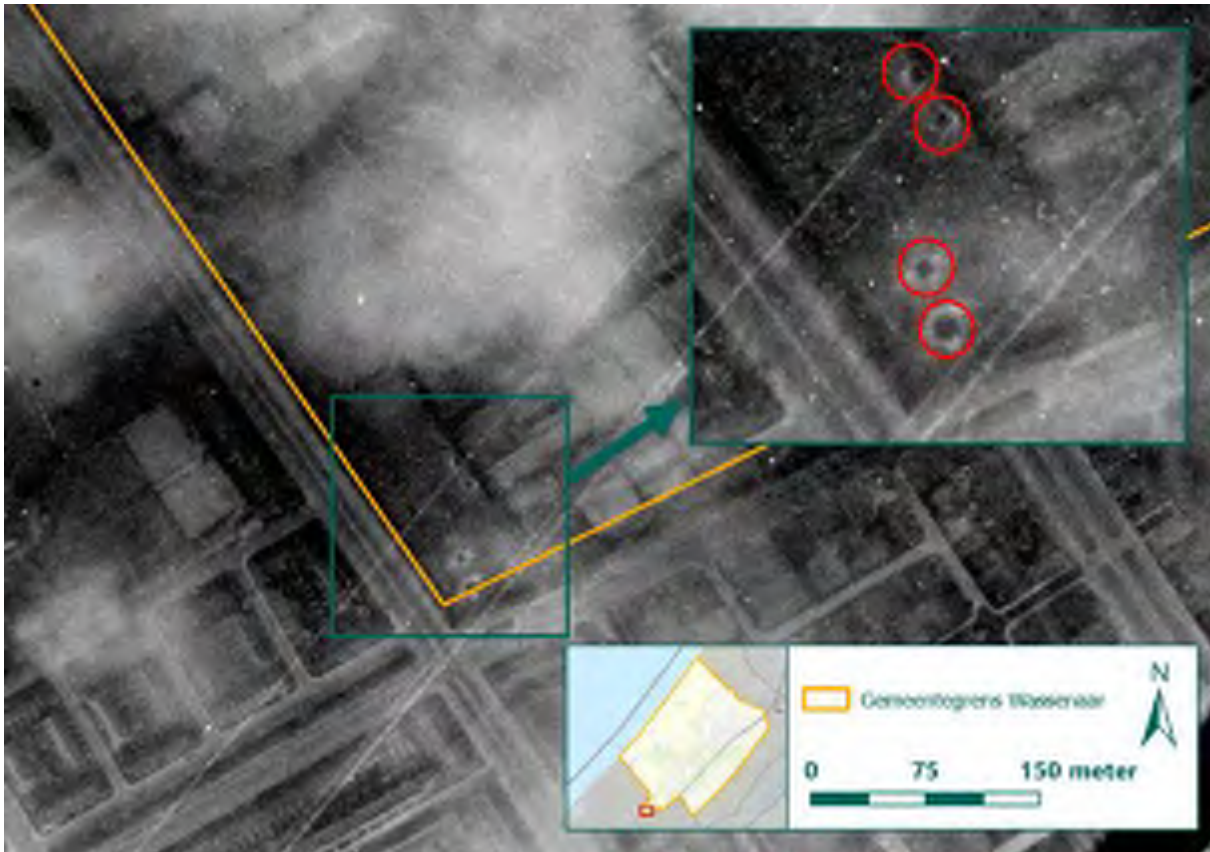
¹⁴ Zie hiervoor NGE-Risicokaart Wassenaar uit 2018, bijlage 10, MORA 19801066.

¹⁵ Zie hiervoor NGE-Risicokaart Wassenaar uit 2018, bijlage 4, inv. 1322.

Figuur 47: Locaties bominslagen binnen en nabij de gemeente Wassenaar en munitieopslagen 250 lb. T.I. (Bron archief: HGA, bron munitieopslagen: EOD, bron ondergrond: ESRI).

Ter aanvulling is de eerste beschikbare luchtfoto na het bombardement besteld. De foto dateert van 29 maart 1942, zie hiervoor Figuur 48. Het grootste deel van het getroffen gebied is verhuld door een wolkendek. Desalniettemin zijn meerdere bomkraters zichtbaar. Aan de hand van deze luchtfoto kunnen vier bomkraters met grotere nauwkeurigheid op de kaart worden gezet.

Figuur 48: Uitsnede luchtfoto d.d. 29 maart 1942 waarop vier bomkraters (rood omkaderd) binnen de gemeente Wassenaar zichtbaar zijn (Bron: NCAP).

De bombardementsgegevens van Bomber Command zijn geanalyseerd, om te achterhalen welk toestel verantwoordelijk was voor het bombardement op Clingendael. Hieruit blijkt dat een groep Whitley bommenwerpers van 4 Group die avond tussen 19.00 en 0.00 uur (Nederlandse tijd) Rotterdam bombardeerde. Verschillende vliegtuigen maakten melding van navigatieproblemen, maar beweren Rotterdam te hebben gebombardeerd van hoogten variërend tussen drie en vijf kilometer. Vermoedelijk is sprake van een vergissingsbombardement. De Whitley-bommenwerpers konden een bommenlast van veertien 250 lb. brisantbommen meedragen.

Uit het geraadpleegde bronnenmateriaal blijkt dat er meerdere 250 lb. bommen zijn neergekomen binnen en nabij e gemeentegrens van Wassenaar. Daarnaast is één 250 lb. T.I. bom geruimd achter het ANWB-kantoor. In de ORB's wordt echter geen melding gemaakt van 250 lb. T.I. bommen, waardoor de munitieruiming waarschijnlijk is gerelateerd aan een afworp van een ander toestel. Hierover is geen informatie aangetroffen, waardoor de 250 lb. T.I. niet kan worden meegenomen in deze afbakening. De bommenwerper die het bombardement vermoedelijk uitvoerde, kon een bommenlast van 14 x 250 lb. met zich meedragen. Omdat niet bekend is hoeveel bommen precies zijn afgeworpen aan de hand van de ORB's kan niet worden uitgesloten dat nog één of meerdere blindgangers zijn achtergebleven. Een schematische kaart van de luchtbeschermingsdienst geeft de locaties bominslagen weer, maar met grote cartografische onnauwkeurigheid. Op een luchtfoto van 29 maart 1942 zijn slechts vier kraters zichtbaar. De overige locaties waar zich bomkraters bevonden, zijn bedekt met bewolking.

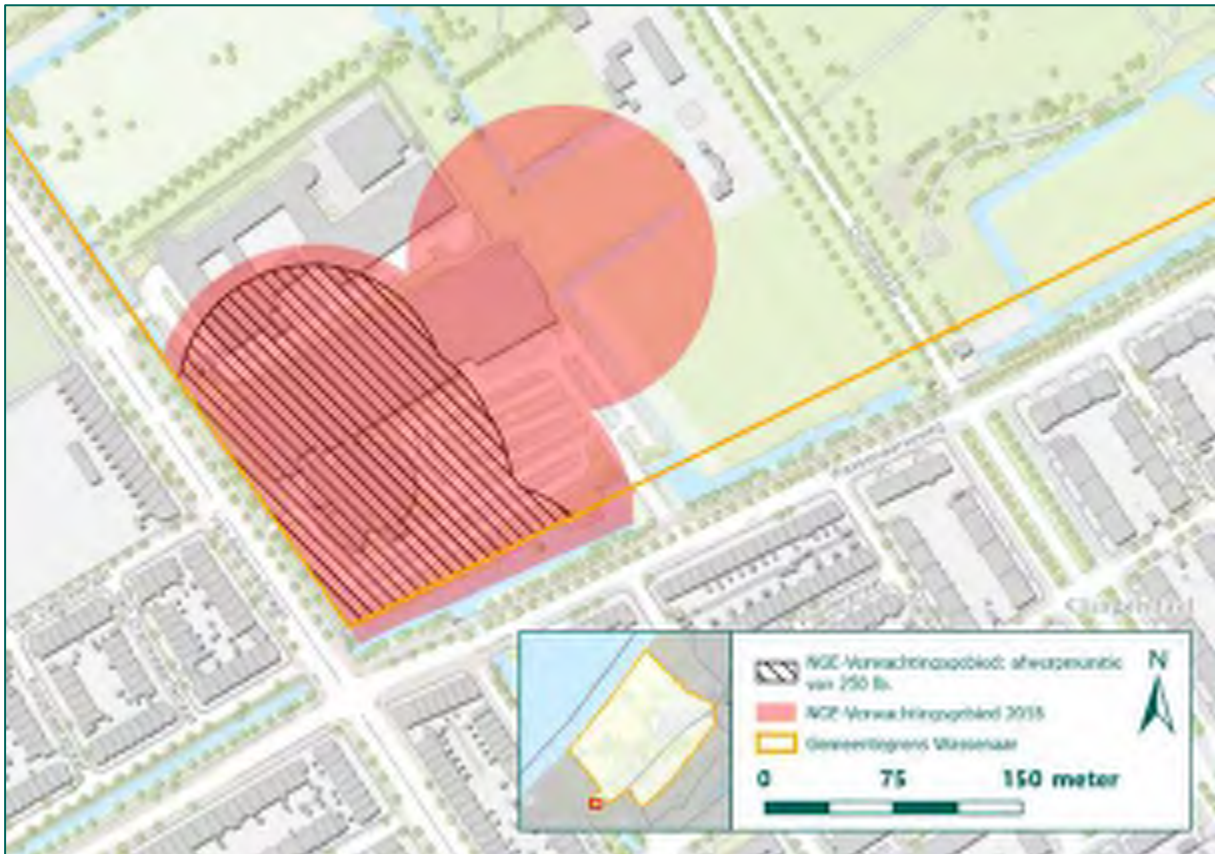
Naar aanleiding van de bominslagen op landgoed Clingendael op 28 januari 1942 is in de NGE-Risicokaart van Wassenaar (REASeuro, RO-170229, 2018) een NGE-Verwachtingsgebied afgebakend waarbinnen één of twee blindgangers van afwerpmunitie van het kaliber 250 lb. kunnen zijn achtergebleven. Het Verwachtingsgebied is afgebakend conform de richtlijnen uit het WSCS-OCE aangaande tapijtbombardementen, waarbij de maximale afstand tussen twee bominslagen is gemeten aan de hand van

de kaart uit het gemeentearchief, de luchtfoto uit 1942 en de munitieruiming van de 250 lb. T.I. Dit resulteerde in een buffer van 64 meter rond de bekende bominslagen. Bij de 64 meter werd 6 meter ondergrondse horizontale verplaatsing en 20 meter cartografische onnauwkeurigheid toegevoegd, wat neerkwam op een totale buffer van 90 meter rond de bominslagen en de munitieruiming. De richtlijnen voor jachtbommenwerpers en (middel)zware bommenwerpers zijn in het huidige CS-VROO-02 tevens van toepassing. Het bombardement van 28 januari 1943 is uitgevoerd door een middelzware bommenwerper. Omdat geen specifieke vliegrichting of lineair patroon is waar te nemen, is gekozen om het NGE-Verwachtingsgebied vast te stellen op basis van de 'Nearest-Neighbourmethode'. Hierin wordt de maximale afstand tussen twee opeenvolgende inslagen binnen het inslagenpatroon bepaald aan de hand van de luchtfoto van 29 maart 1942. De locatie van de munitieruiming wordt niet gebruikt om de maximale afstand tussen twee opeenvolgende kraters te bepalen. Reden hiervoor is het feit dat de ruiming slechts een indicatieve locatieaanduiding geeft. De grootste opeenvolgende afstand tussen twee krater is 50 meter, zie hiervoor onderstaand figuur.

Figuur 49: Uitsnede luchtfoto d.d. 29 maart 1942 met daarop de maximale afstand tussen twee opeenvolgende inslagen zijn weergegeven (Bron: NCAP).

Deze afstand dient verder vermeerderd te worden met de ondergrondse horizontale verplaatsing (6 meter) en de cartografische onnauwkeurigheid (20 meter). Deze buffer van 78 meter wordt om alle inslagen geprojecteerd om tot het NGE-Verwachtingsgebied te komen

Figuur 50: NGE-Verwachtingsgebieden 2018 en voorliggende rapportage naar aanleiding van bominslagen op landgoed Clingendael weergegeven op de huidige topografische kaart (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

Naar aanleiding van de bominslagen op landgoed Clingendael op 28 januari 1942 is een NGE-Verwachtingsgebied afgebakend voor afwerpmunitie van het kaliber 250 lb.

5.3.2 Brandbommen bij de Maaldrift, 26 februari 1943

Op vrijdag 26 februari 1943 om 21.15 uur werd brand gemeld in de woning van H. van der Ham, aan de Rijksweg 32 in Wassenaar. Even later werd gemeld dat brandbommen waren gevallen bij en op de Rijksweg bij Maaldrift. Ook op de Maaldrift en in de omliggende weilanden waren brandbommen neergekomen. Het totale aantal staafbrandbommen werd geschat op 100 á 200 stuks. Op één van de weilanden werden twee fosforrubberbrandbommen gevonden. Dit blijkt uit de geraadpleegde politierapporten en literatuur.

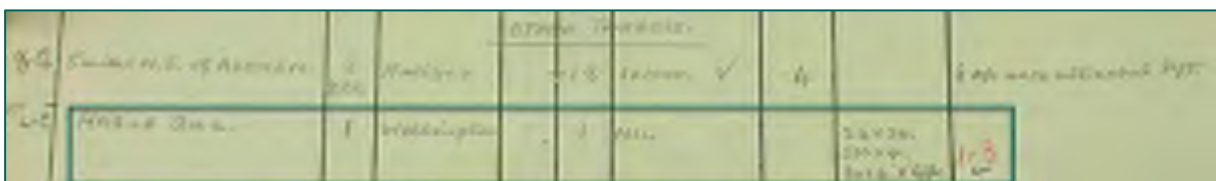
In het Gemeentearchief Wassenaar zijn de percelen die zijn getroffen door de brandbommen genoteerd, namelijk:

- Meerdere brandbommen in en rond perceel Rijksweg 95.
- Meerdere brandbommen in en rond perceel Rijksweg 32.
- Meerdere brandbommen in de tuin van Rijksweg 28.
- Eén brandbom op perceel Rijksweg 36.
- Eén brandbom op een schuurtje van Rijksweg 38.
- Zes brandbommen op de tennisbaan nabij de Maaldrift.
- Enkele brandbommen op de trambaan Wassenaar-Leiden.
- 150 tot 200 brandbommen in de omliggende weilanden. De bommen zijn gesmoord in de bodem en liggen op een diepte van 1,5 á 2 meter. Ook restanten van een fosforrubberbrandbom aangetroffen.
- Op de Rijksweg en in de wegberm zijn brandbommen neergekomen.

Figuur 51: Locaties bominslagen 4 lb. en 30 lb. afwerpmunitie op een luchtfoto d.d. 16 augustus 1943 (Bron: NCAP).

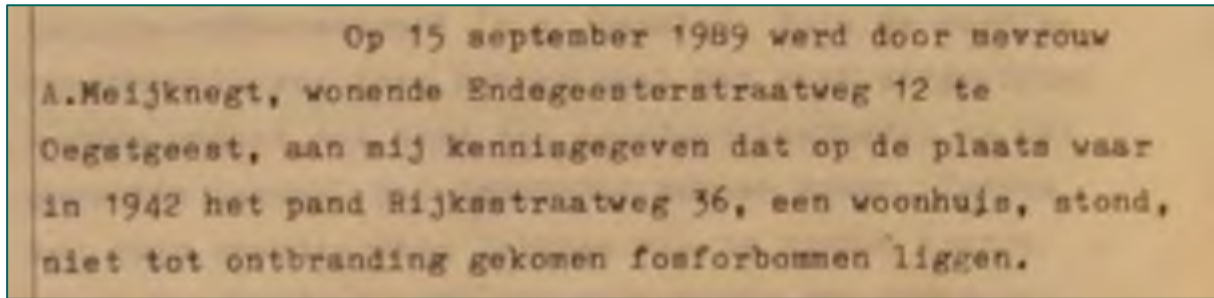
In de nacht van 26 op 27 februari 1943 voerden honderden bommenwerpers bombardementen uit op Duitsland. Uit de Night Raid Sheets van Bomber Command blijkt dat die nacht één Wellington bommenwerper van 1 Group een ander doel aanviel, in de omgeving van Den Haag. Deze Wellington bommenwerper had een bommenlast van 24 x 30 Lb fosforrubberbrandbommen, 510 x 4 Lb staafbrandbommen en 30 x 4 Lb staafbrandbommen met springlading.

Figuur 52: Melding bombardement omgeving Den Haag in de Night Raid Sheets (Bron: TNA, AIR14/2676).

De gegevens van de Squadrons die tot 1 Group behoorden zijn onderzocht, maar hieruit blijkt niet eenduidig welk vliegtuig de bommenlast afwierp in de omgeving van Den Haag. Mogelijk betrof het een Wellington van 199 Squadron, dat boven Nederland de missie afbrak door problemen met de motoren aan stuurboordzijde. Dit toestel vloog omstreeks het vermelde tijdstip over Wassenaar.

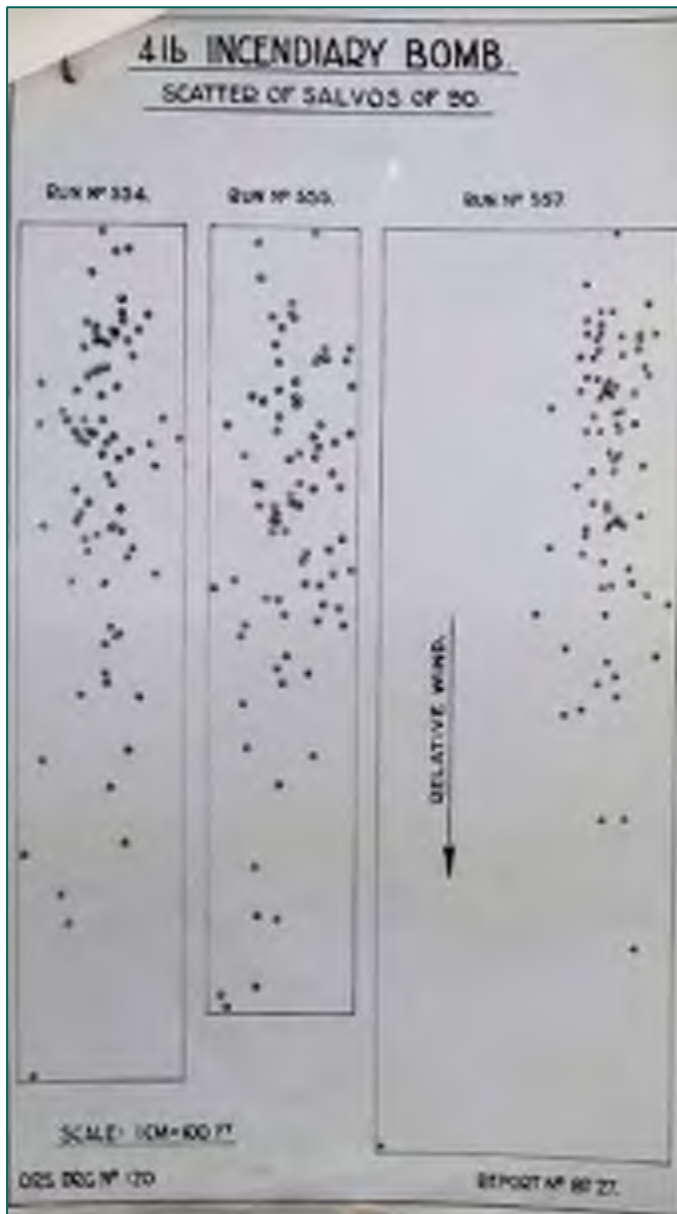
In archiefstukken uit het archief van de gemeente Wassenaar (1985-1995; inventaris 1323) blijkt dat de voormalige bewoner van Rijksstraatweg 36 contact had gezocht met de gemeente. Deze voormalige bewoner had het bombardement meegemaakt, en vertelde dat in de achtertuin van dit voormalige pand nog acht niet-gesprongen 30 lb. fosforrubberbrandbommen moesten liggen.

Op 15 september 1989 werd door mevrouw A.Meijknecht, wonende Endegeesterstraatweg 12 te Oegstgeest, aan mij kennisgegeven dat op de plaats waar in 1942 het pand Rijkstraatweg 36, een woonhuis, stond, niet tot ontbranding gekomen fosforbommen liggen.

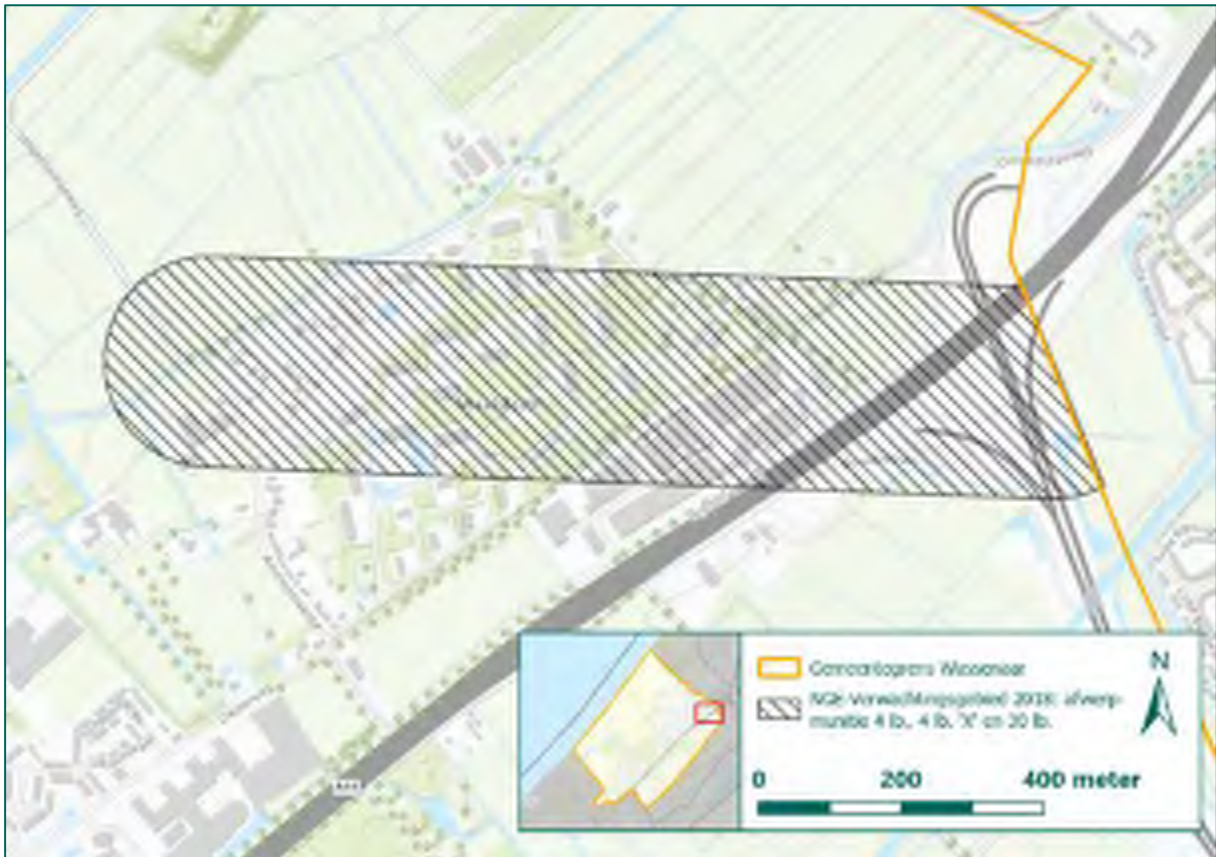
Figuur 53: Uitsnede getuigenverklaring (Bron: GW, 1985-1995, inv. 1323).

Het Britse *Air Ministry* heeft vóór en gedurende de Tweede Wereldoorlog diverse testen gedaan met 4 Lb staafbrandbommen, om de werking ervan te analyseren en verbeteren. Hierbij zijn onder meer proeven gedaan om de spreiding van deze staafbrandbommen te testen. Deze testen wezen uit dat de staafbrandbommen na een val van ca. 75 meter stabiliseerden, en in een langwerpige patroon neerkwamen dat evenredig in lengte en breedte toenam naarmate de afwerphoogte toenam. Uit de testen bleek dat de verhouding tussen de lengte en de breedte van het inslagenpatroon 4 op 1 bedroeg. 90% van de bommen kwam geconcentreerd neer, terwijl de overige 10% om verschillende redenen ver buiten het patroon neerkwam. Een voorbeeld van de resultaten van testen zijn weergegeven in Figuur 54.

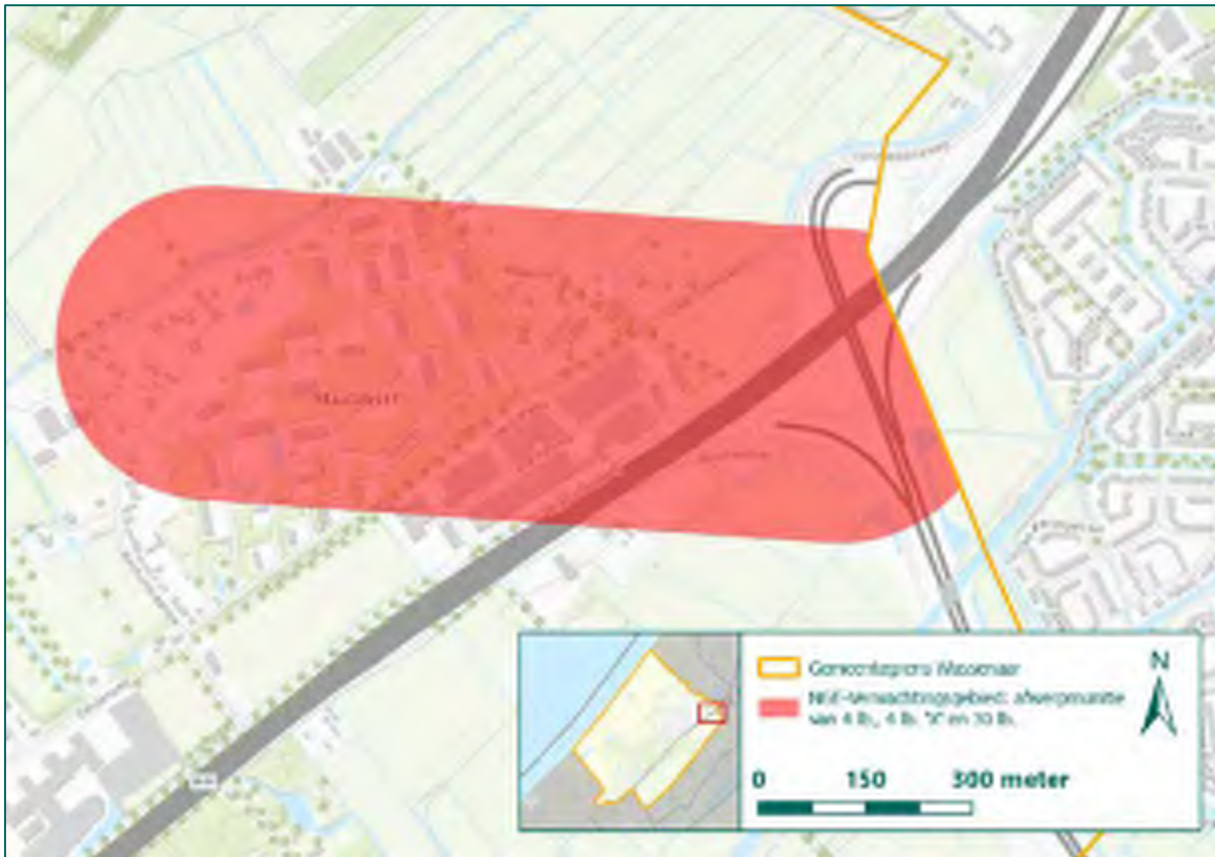
Figuur 54: 4 lb. bomb trial (Bron: TNA, AIR2/7537).

Naar aanleiding van het bombardement door de Wellington bommenwerper is in 2018 een NGE-Verwachtingsgebied afgebakend, zie hiervoor Figuur 55. Staaftbrandbommen werden met behulp van zogenaamde *Small Bomb Containers* (SBC's) met tientallen tegelijk afgeworpen, om over een groot gebied brand te kunnen stichten. De spreiding van de staaftbrandbommen na afworp is afhankelijk van verschillende factoren; afwerphoogte en vliegsnelheid zijn hiervan de belangrijkste. De afbakingsmethode uit 2018 wordt in dit HVO-NGE overgenomen, de afstanden worden echter niet overgenomen. In het onderzoek van 2018 is een totale afstand van 985 meter gemeten tussen de inslagen van de Rijkstraatweg en de tennisbaan. Omdat een groot aantal brandbommen op onbekende locaties in omliggende weilanden terechtkwamen werd de lijn aan beide zijden verlengd met 100 meter. Vervolgens is een buffer van 149 meter ($1/8^e$ van de lengtelijn van 985 meter) als buffer rond de lengtelijn geprojecteerd. Een gebied in een straal van 149 meter rond de lengtelijn werd afgebakend als NGE-Verwachtingsgebied waarbinnen brandbommen van 4 lb., 4 lb. 'X' en 30 lb. konden zijn achtergebleven. Het NGE-Verwachtingsgebied uit 2018 is in Figuur 55 weergegeven.

Figuur 55: Huidige topografische kaart met daarop het NGE-Verwachtingsgebied uit 2018 weergegeven (Bron ondergrond: ESRI).

Voor voorliggende update is tevens een NGE-Verwachtingsgebied afgebakend op basis van de onderzoeken van het Britse *Air Ministry*, hierbij zijn echter andere afstanden gemeten dan in 2018. Redenen hiervoor zijn verminderde cartografische onnauwkeurigheden door verbeterde software en het hanteren van $\frac{1}{4}$ van de lengtelijn in plaats van $\frac{1}{8}$ van de lengtelijn als buffer. In Figuur 51 is een totale afstand van 884 meter gemeten als lengtelijn in plaats van 985 meter zoals gemeten in 2018. Vervolgens is 225 meter ($\frac{1}{4}$ van lengtelijn van 884 meter) rond de lengtelijn geprojecteerd. Binnen dit gebied kunnen brandbommen van de kalibers 4 lb., 4 lb. 'X' en 30 lb. in de bodem zijn achtergebleven, zie hiervoor Figuur 56.

Figuur 56: Uitsnede huidige topografische kaart met daarop het NGE-Verwachtingsgebied waarbinnen brandbommen kunnen zijn achtergebleven weergegeven (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

Naar aanleiding van het bombardement op de Maaldrift is een NGE-Verwachtingsgebied afgebakend waarbinnen afwerpmunitie van de kalibers 4 lb., 4 lb. 'X' en 30 lb. in geworpen toestand kunnen zijn achtergebleven.

5.3.3 Bomafwerp duingebied Berkheide, 30 november 1944-26 februari 1945

In 2021 heeft REASeuro in opdracht van Dunea een PRA-NGE uitgevoerd¹⁶. Tijdens de luchtfotoluchtfotoanalyse werd in het duingebied van Berkheide een locatie ontdekt waarop kraters van vliegtuigbommen waar te nemen waren. De desbetreffende luchtfoto's waren ten tijde van de Risicokaart voor de gemeente Wassenaar in 2018 niet beschikbaar. Uit de aanvullend geraadpleegde luchtfoto's van 26 februari 1945 blijkt dat ter plaatse van het duingebied een aantal kraters zichtbaar zijn. Op een luchtfoto van 30 november 1944 zijn de kraters nog niet te zien. Naast drie kraters is op de luchtfoto ook een vermeende inslagopening van een blindganger zichtbaar, zie hiervoor onderstaande figuren.

¹⁶ Zie REASeuro, PRA-NGE Berkheide Winning 4 en 8, 74054/RO-200397 (26 februari 2021).

Figuur 57: Uitsnede luchtfoto d.d. 30 november 1944, de kraters en inslagopening zijn hierop nog niet waar te nemen (Bron: Haagse Beeldbank).

Figuur 58: Uitsnede luchtfoto d.d. 26 februari 1945 met daarop de bomkraters (rood omkaderd) en de inslagopening van een blindganger (paars omkaderd) weergegeven (Bron: WAGEUR).

Uit het bronmateriaal dat is geraadpleegd in 2018 is geen informatie aangetroffen die meer duidelijkheid biedt over de waargenomen kraters. Aan de hand van het tijdsverschil tussen de twee luchtfoto's kan worden afgeleid dat de kraters en de inslagopening zijn veroorzaakt in de periode tussen 30 november 1944 en 26 februari 1945, circa drie maanden. Tijdens deze periode hebben diverse luchtaanvallen plaatsgevonden binnen de gemeente Wassenaar. De voornaamste doelwitten waren daarbij de lanceerlocaties voor V-wapen. Het merendeel van de luchtaanvallen werd uitgevoerd door Spitfire jachtbommenwerpers van Fighter Command en De Havilland Mosquito's van Bomber Command.

Spitfires waren voorzien van één, twee of drie bommen van 500 en/of 250 lb. Mosquito's konden vier bommen van 500 lb. meenemen. Op de luchtfoto's zijn drie kraters en één inslagopening zichtbaar, vermoedelijk zijn deze veroorzaakt door twee Spitfire toestellen die voorzien waren van twee bommen of één Mosquito toestel met vier bommen. Drie bommen zijn zichtbaar gedetoneerd en lieten kraters na met een diameter van ongeveer 3 tot 5 meter. De inslagopening is duidelijk kleiner dan de kraters, waardoor deze bom vermoedelijk niet is gedetoneerd. Derhalve wordt alleen een blindganger verwacht nabij de inslagopening. Om deze reden wordt in het duingebied te Berkheide het afgebakende NGE-Verwachtingsgebied uit het PRA-NGE van 2021 overgenomen. Uitgangspunt hierbij is de waargenomen inslagopening op de luchtfoto. Rondom de opening werd 10 meter cartografische onnauwkeurigheid en 8 meter horizontale verplaatsing gerekend. Dit resulteerde in een totale buffer van 18 meter rond de inslagopening. Binnen dit NGE-Verwachtingsgebied kan een blindganger van afwerpmunitie van de kalibers 250 of 500 lb. in geworpen toestand zijn achtergebleven. In het onderstaande figuur is het NGE-Verwachtingsgebied weergegeven.

Figuur 59: Uitsnede huidige topografische kaart met daarop het NGE-Verwachtingsgebied waarbinnen afwerpmunitie van de kalibers 250 lb. en 500 lb. in geworpen toestand kan zijn achtergebleven (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

Naar aanleiding van de bomafwerp in het duingebied van Berkheide is het NGE-Verwachtingsgebied uit de PRA-NGE uit 2021 overgenomen waarbinnen afwerpmunitie van de kalibers 250 lb. of 500 lb. in geworpen toestand kunnen worden aangetroffen.

5.3.4 Bombardement op Valkenburg, 12 augustus 1943

Uit het bronnenmateriaal is gebleken dat op 12 augustus 1943 omstreeks 8.30 uur boven Wassenaar geallieerde vliegtuigen werden waargenomen. Deze dag kwamen op het nabijgelegen vliegveld Valkenburg meerdere bommen terecht. Gebleken is echter dat er tevens bommen buiten het vliegveld terecht waren gekomen. De literatuur spreekt over een tiental bommen buiten het vliegveld.

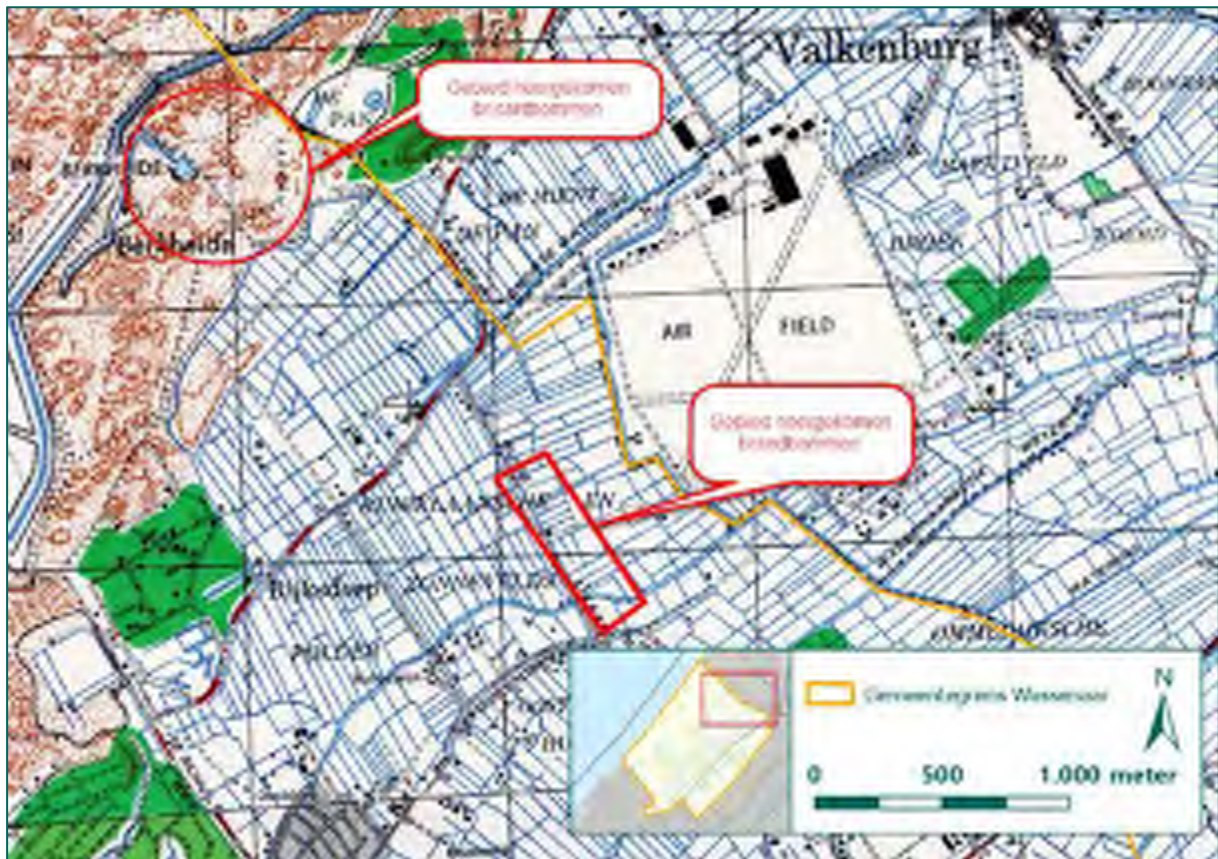
Het gemeentearchief van Wassenaar geeft andere informatie. Zeven brisantbommen zouden zijn ingeslagen in het duinterrein ter hoogte van landgoed De Pan en vijftien fosforrubberbrandbommen zouden zijn ingeslagen tussen de Ruigelaan en het Ammonslaantje. Drie van de fosforrubberbrandbommen waren niet tot ontbranding gekomen. De brisantbommen sloegen kraters met een middellijn van negen meter en een diepte van tien meter langs de Katwijkseweg bij het Panbos.

Uit de Mission Reports van de Amerikaanse 91st Bomb Group, 322 Bomb Squadron, blijkt dat die ochtend de eerste grootschalige missie bij daglicht naar de 'Happy Valley' (het Ruhrgebied) werd gevlogen. Meerdere vliegtuigen hadden echter last van technische problemen, en wierpen voortijdig hun bommen af op een alternatief doelwit, vliegveld Valkenburg. In het geraadpleegde bronmateriaal zijn echter geen meldingen aangetroffen van bominslagen op het vliegveld. Wel kwamen bommen in de omgeving van het vliegveld terecht.

Eén van deze vliegtuigen die vliegveld Valkenburg trachtte te treffen, brak na defecten in de zuurstoftoevoer en de telecom de vlucht af. Het toestel bombardeerde allereerst een vliegveld dertien kilometer ten noorden van Den Haag met tien bommen van 500 lb., en landde vervolgens op de thuisbasis om 10.15 uur.¹⁷ Aangezien het vliegveld Valkenburg op deze dag niet is geraakt, is het waarschijnlijk dat deze bommenwerper verantwoordelijk was voor de inslagen van brisantbommen ter plaatse van het Panbos.

Naast deze bommenwerper wierp ook een vliegtuig van de 384th Bomb Group een onbekende bommenlast uit op een vliegveld in Nederland. Mogelijk heeft dit vliegtuig de brandbommen afgeworpen van 30 lb.

¹⁷ Gegevens uit de National Archives and Records Administration, geraadpleegd op de site van 91st Bomb Group: <http://www.91stbombgroup.com/Dailies/322ndjan1943.html> (geraadpleegd op 9 augustus 2022).

Figuur 60: Locaties waar volgens de archiefstukken brand- en brisantbommen neerkwamen, weergegeven op de geallieerde stafkaart (Bron: Kadaster).

Uit stukken uit het gemeentearchief van Wassenaar over de periode 1985-1995¹⁸ blijkt dat in 1993 een tekening opdook, afkomstig van een overleden brandweerman. Het betrof een situatietekening van de locatie van twee niet-geborgen fosforrubberbrandbommen van het bombardement van 12 augustus 1943. De bommen waren gevallen in weilanden aan de Oostdorperweg en aan de Zijlwetering. De locatie komt overeen met de melding uit het gemeentearchief, die inslagen meldt tussen de Ruigelaan en het Ammonslaantje. Detectie door REASeuro in 2011¹⁹ wees uit dat op de aangegeven locaties inderdaad nog altijd verstoringen, lijkende op vliegtuigbommen, aanwezig waren.

¹⁸ Zie hiervoor NGE-Risicokaart Wassenaar uit 2018, bijlage 4.

¹⁹ Zie hiervoor NGE-Risicokaart Wassenaar uit 2018, bijlage 13.

Figuur 61: Locaties achtergebleven brandbommen (Bron: GW²⁰).

Uit het overig geraadpleegde bronnenmateriaal blijkt niet waar de brand- en brisantbommen specifiek neerkwamen. De locatieomschrijvingen zijn hiervoor te onduidelijk. Luchtfotoanalyse biedt bij het vaststellen van de inslaglocaties van 100 lb brandbommen geen aanvullende informatie, omdat inslagen van 100 Lb. brandbommen niet zichtbaar zijn op luchtfoto's. De exacte hoeveelheid afgeworpen brandbommen is tevens niet bekend. Aan de hand van luchtfoto analyse kunnen wel inslaglocaties van brisantbommen worden vastgesteld.

Voor de NGE-Risicokaart van Wassenaar uit 2018 zijn voor de neergekomen brisantbommen luchtfoto's van kort na 12 augustus 1943 van het Panbos geraadpleegd. De eerstvolgende luchtfoto van 16 augustus 1943 bleek echter door zware bewolking ter plaatse van het Panbos onbruikbaar voor analyse, zie hiervoor Figuur 62. Derhalve zijn voor het HVO-NGE Katwijk-Wassenaar Duingebied Berkheide, 74330/RO-220041 (30 maart 2022) luchtfoto's van 24 september 1943 en van 15 oktober 1943 geraadpleegd. Kraters zijn vrij makkelijk te verwarren met duinpannen, derhalve zijn diverse luchtfoto's vergeleken om vast te stellen waar sprake is van een krater en waar sprake is van een ander type verstoring. Na het vergelijken van luchtfoto's zijn zeven duidelijke kraters geïdentificeerd, zie Figuur 64.

²⁰ Zie hiervoor NGE-Risicokaart Wassenaar uit 2018, paragraaf 5.2.9.

Figuur 62: Luchtfoto d.d 16 augustus 1943 waarop analyse door bewolking niet mogelijk is (Bron: NCAP).

Figuur 63: Luchtfoto d.d. 24 september 1943 waarop zes kraters zijn waargenomen (rode cirkels) (Bron: NCAP).

Voor voorliggende update is tevens een luchtfoto besteld na het bombardement. Hierop zijn naast de zes waargenomen kraters van de luchtfoto van 24 september 1943 nog drie extra kraters waargenomen, zie hiervoor Figuur 64.

Figuur 64: Uitsnede luchtfoto d.d. 15 oktober 1943 met daarop vermoedelijke bomkraters (rood omkaderd) (Bron: Kadaster).

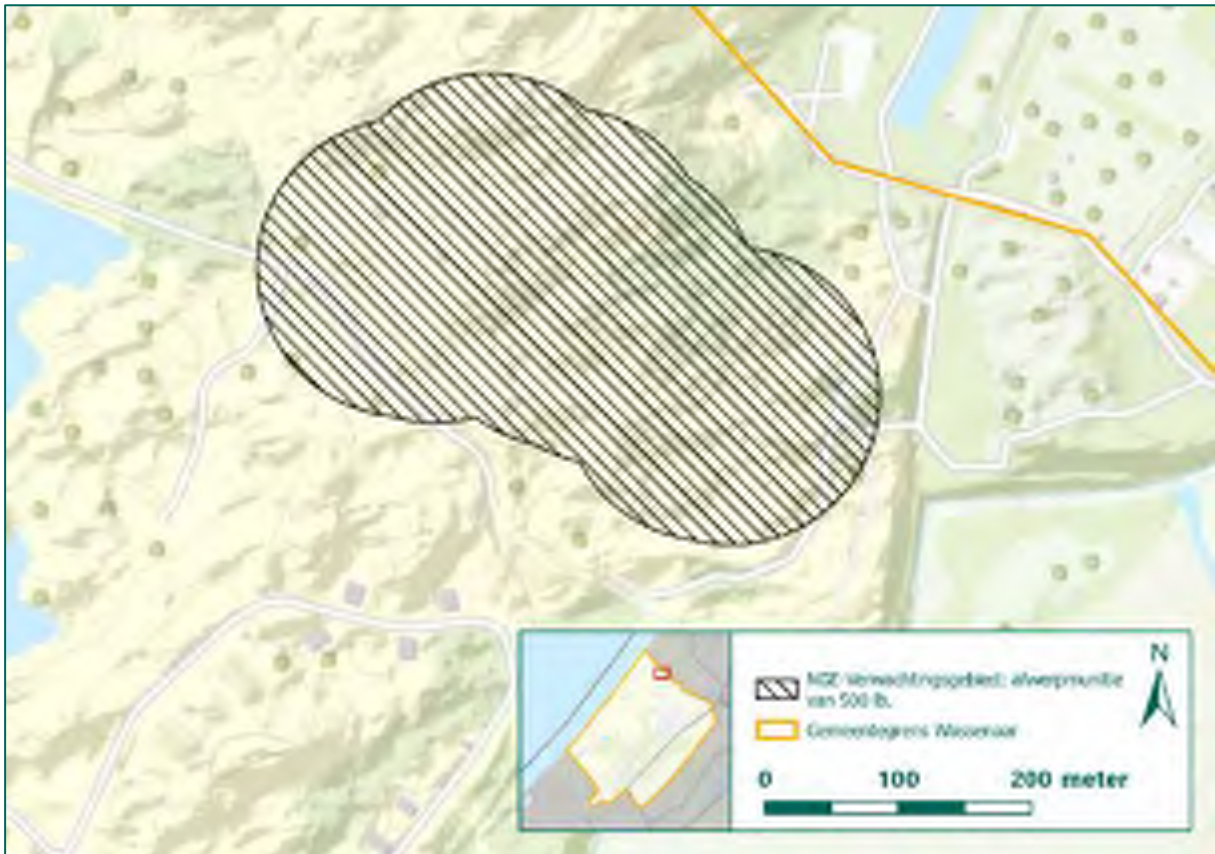
In het geraadpleegde bronmateriaal zijn geen meldingen aangetroffen van het ruimen van afwerpmunitie nabij de waargenomen kraters. Aangezien uit het bronnenmateriaal blijkt dat het vliegtuig uitgerust was met tien 500 lb. brisantbommen, is het mogelijk dat er één blindganger is achtergebleven. Derhalve wordt een NGE-Verwachtingsgebied afgebakend waarbinnen de blindganger mogelijk is achtergebleven zijn. Het bombardement van 12 augustus 1943 werd uitgevoerd door een middelzware bommenwerper. Vanwege het ontbreken van een specifieke vliegrichting of lineair patroon bij de waargenomen bomkraters is gekozen om het NGE-Verwachtingsgebied vast te stellen op basis van de 'Nearest-Neighbourmethode' die vermeld staat in het CS-VROO-02. Hierin wordt de maximale afstand tussen twee opeenvolgende inslagen binnen het inslagenpatroon bepaald. In dit geval is dat 94 meter, zie hiervoor Figuur 65.

Figuur 65: Uitsnede luchtfoto d.d. 24 september 1943 met daarop de grootste afstand tussen twee opeenvolgende kraters weergegeven (Bron: NCAP).

De cartografische onnauwkeurigheid bedraagt 10 meter en de ondergrondse horizontale verplaatsing 8 meter²¹. Hierdoor ontstaat een buffer van 112 meter rondom de waargenomen kraters, zie hiervoor Figuur 66.

²¹ Zie hiervoor HVO-NGE Katwijk-Wassenaar Duingebied Berkeide, paragraaf 5.4.3.

Figuur 66: NGE-Verwachtingsgebied naar aanleiding van het bombardement te Panbos, 12 augustus 1943 (Bron ondergrond: ESRI).

Tevens wordt een NGE-Verwachtingsgebied afgebakend naar aanleiding van de met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid achtergebleven 100 lb. brandbommen²². Deze locaties zijn op 5 meter nauwkeurig vastgesteld aan de hand van het kaartmateriaal²³, zie hiervoor Figuur 67. Naar aanleiding van mogelijk aanvullend achtergebleven 100 lb. brandbommen kon geen NGE-Verwachtingsgebied worden afgebakend. Het bronmateriaal met betrekking tot de neergekomen 100 lb. bommen is te summier.

²² Het kaliber 100 lb. is afgebakend in samenspraak met de bij deze rapportage betrokken senior deskundige. Bekend is dat het een bombardement door een Amerikaans toestel betreft. Amerikaanse toestellen waren in de regel uitgerust met 100 lb. brandbommen.

²³ Dit kaartmateriaal wordt als dermate nauwkeurig beschouwd dat een nauwkeurigheid van 5 meter gehanteerd kan worden. Dit in tegenstelling tot 20 meter die normaliter wordt gehanteerd wanneer met kaartmateriaal wordt gewerkt.

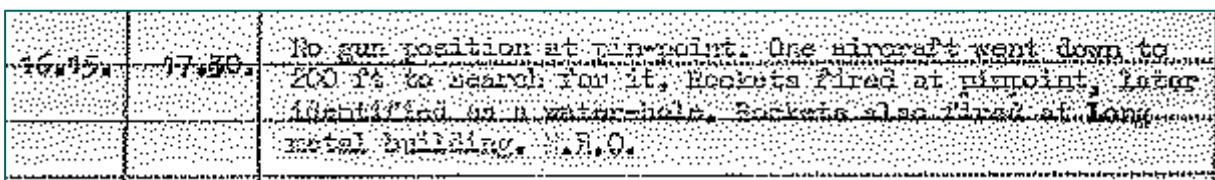
Figuur 67: NGE-Verwachtingsgebieden naar aanleiding van de afgeworpen fosforrubberbrandbommen van 100 lb. (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

Naar aanleiding van het bombardement op het Panbos op 12 augustus 1943 zijn twee NGE-Verwachtingsgebieden afgebakend. Hierbinnen kunnen blindgangers van afwerpmunitie van 500 lb. worden aangetroffen en binnen het andere gebied brandbommen van 100 lb.

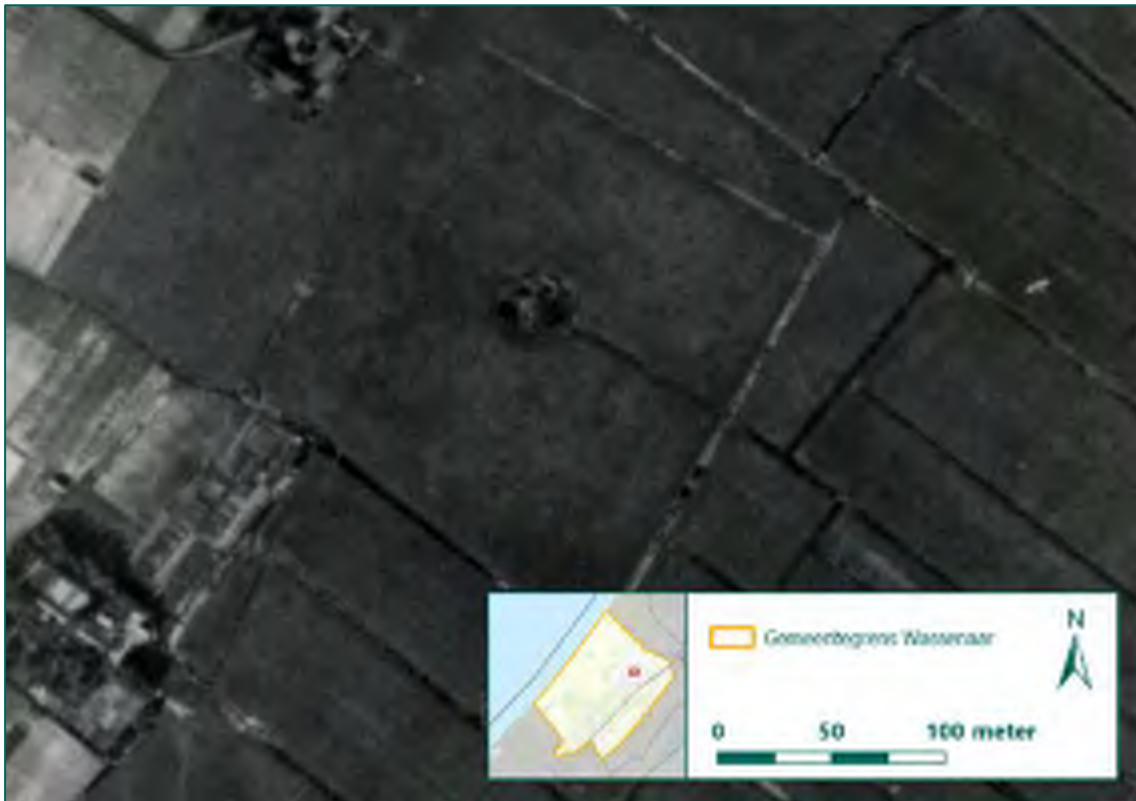
5.3.5 Raketbeschieting door Typhoon jachtbommenwerpers, 30 september 1944

De ORB's van de Britse 2nd Tactical Air Force melden een raketbeschieting in de duinen op 30 september 1944. Vier Typhoon jachtbommenwerpers van 183 Squadron vuurden 32 raketten af op een vermoedelijke geschutpositie op kaartvierkant D.718997. Op het coördinaat bleek geen geschutpositie te zijn. Wel werden raketten op de coördinaat afgevuurd. Ook werd een lang, metalen gebouw met raketten beschoten. Resultaten werden niet waargenomen. De geschutpositie bleek een diepe plas water te zijn.

Figuur 68: Uitsnede ORB 183 Squadron (Bron: TNA, AIR27/1137).

Kaartvierkant D.718997 is opgezocht op een luchtfoto van na de aanval, zie hiervoor Figuur 69 en Figuur 70. De luchtfoto van 13 september 1944 geeft een beeld van kaartvierkant D.718997 voor het plaatsvinden van de aanval. Op de luchtfoto van 30 november 1944 zijn enkele verstoringen zichtbaar, dit zijn mogelijk inslagen van 3 inch luchtgrondraketten met 60 lb. Semi-armour piercing (SAP) gevechtsskop, zichtbaar. In Figuur 70 is duidelijk zichtbaar dat de verstoring in het midden van het weiland een diepe plas betreft. Tevens zijn de mogelijke raketinslagen rood omcirkeld.

Figuur 69: Kaartvierkant D.718997 op de luchtfoto van 13 september 1944 voor het plaatsvinden van de aanval (Bron: Haagse Beeldbank).

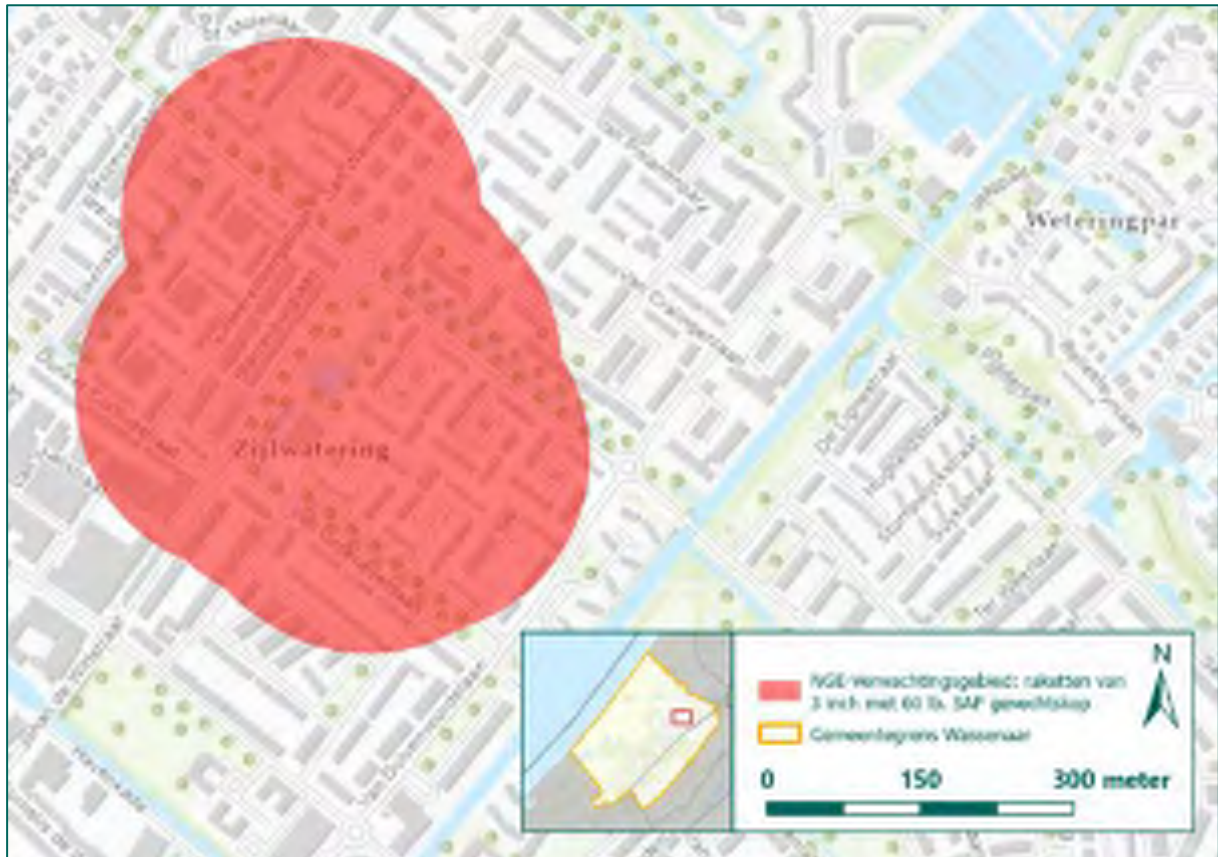
Figuur 70: Kaartvierkant D.718997 op een luchtfoto d.d. 30 november 1944 weergegeven op de geallieerde stafkaart. Enkele verstoringen (rood omkaderd) van mogelijke raketinslagen en de waterput (paars omkaderd) weergegeven (Bron: Haagse Beeldbank).

In de gemeentebrede Risicokaart van 2018 voor de gemeente Wassenaar is een NGE-Verwachtingsgebied afgebakend volgens de richtlijn 'raketbeschieting op zogenaamd pin point target – inslagenpatroon onbekend' uit bijlage 2.3 van het WSCS-OCE. Conform deze afbakeningsrichtlijn werd een straal van 108 meter uit het hart van het doel als NGE-Verwachtingsgebied afgebakend. Hierbij werden 5 meter cartografische onnauwkeurigheid en 5 meter horizontale verplaatsing gerekend. Dit resulteerde in een buffer van 118 meter rond het doelwit. Het CS-VROO-02 heeft voor het afbakenen van een raketaanval uitgevoerd door jachtbommenwerpers geen eenduidige afbakeningsmethode. Vanwege de grote verschillen in spreidingspatronen is een eenduidige afbakening van raketbeschietingen niet mogelijk. Iedere raketbeschieting moet daarom per situatie beoordeeld worden. Aangezien de locatie van het lange, metalen gebouw dat gelijktijdig is aangevallen niet bekend is kan de raketaanval op dit doelwit niet worden afgebakend. De raketinslagen nabij de waterput worden wel afgebakend, namelijk door de maximale afstand tussen een raketinslag en het doelwit (de waterput) te meten. Deze afstand blijkt 170 meter te bedragen, zie hiervoor onderstaande figuur.

Figuur 71: Uitsnede luchtfoto d.d. 30 november 1944 met daarop de maximale afstand tussen de waterput (doelwit) en een krater weergegeven (Bron: Haagse Beeldank).

De maximale afstand tussen de waterput en een raketinslag (170 meter) wordt vermeerderd met een cartografische onnauwkeurigheid van 5 meter opgeteld en een ondergrondse horizontale verplaatsing van 2 meter. Dit resulteert in het onderstaande NGE-Verwachtingsgebied zoals te zien is in Figuur 72, waarbij een buffer van 177 meter rond de waargenomen kraters is getrokken.

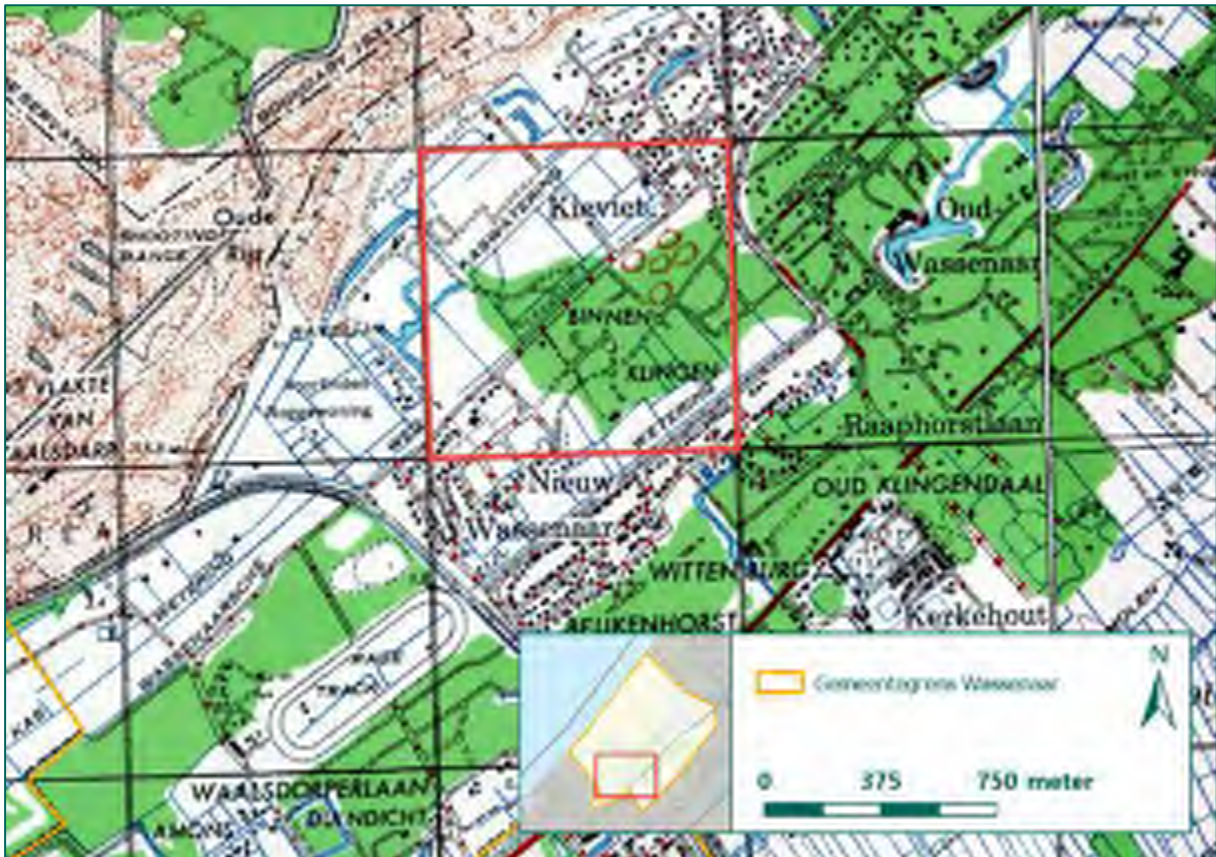
Figuur 72: Uitsnede huidige topografische kaart met daarop het NGE-Verwachtingsgebied naar aanleiding van de raketaanval van 30 september 1944 (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

Naar aanleiding van de raketbeschietingen op 30 september 1944 is een NGE-Verwachtingsgebied afgebakend waarbinnen raketten van 3 inch met een 60 lb. SAP gevechtsskop in verschoten toestand kunnen zijn achtergebleven.

5.3.6 Bombardement spoorlijn Wassenaar, 31 maart 1945

Uit de ORB's is gebleken dat op 31 maart 1945 omstreeks 14.20 uur een bombardement werd uitgevoerd door vier Spitfires van 602 Squadron. Het doelwit was de spoorlijn tussen Leiden en Den Haag. De bommenlast van de toestellen bestond uit één 500 lb. bom en twee 250 lb. bommen per toestel. De aanval op de spoorlijn Leiden/Den Haag werd afgelast wegens slechte weersomstandigheden. Vervolgens werd het spoor bij kaartvierkant qD.6896 aangevallen in duikvluchten van 6.000 tot 200 feet van noord naar zuid. Drie clusters bommen kwamen neer ten oosten van de brug en één cluster viel op de spoorlijn. Op onderstaande geallieerde stafkaart is het aangevallen kaartvierkant dat werd vermeld in het ORB weergegeven.

Figuur 73: Uitsnede geallieerde stafkaart 372 's Gravenhage met daarop kaartvierkant qD.6896 rood omkaderd (Bron: Kadaster).

In het overige bronmateriaal zijn geen meldingen van het bombardement en schade op 31 maart 1945 gekomen. De door REASeuro geraadpleegde luchtfoto-instanties hebben geen foto's na het bombardement waarop de schade zichtbaar is. De eerste beschikbare luchtfoto van het gebied is afkomstig uit het jaar 1954. Verstoringen in het landschap als gevolg van het bombardement zijn op deze luchtfoto niet (meer) zichtbaar, eventuele bomschade zal in het kader van wederopbouw zijn hersteld. Wegens het feit dat het overige bronmateriaal geen melding maakt van de locaties waar de afwerpmunitie is neergekomen en er geen luchtfoto na het bombardement beschikbaar is kan geen NGE-Verwachtingsgebied worden afgebakend.

Conclusie

Wegens het ontbreken van een luchtfoto na het bombardement van 31 maart 1945 en informatie uit het overige bronmateriaal kan geen NGE-Verwachtingsgebied worden afgebakend.

5.4 BOMBARDEMENTEN OP LANCEERLOCATIES VAN V-WAPENS, 1944-1945

Tussen september 1944 en april 1945 vonden tientallen bombardementen plaats op zogenaamde *Crossbow Targets*. Dit waren doelwitten die te maken hadden met de Duitse V-1 en V-2 *Vergeltungswaffen*. Deze wapens werden door Duitse speciale eenheden vanuit de omgeving van Den Haag afgeschoten op Engeland. De landgoederen van Wassenaar vormden een goede locatie voor de lancering; het gebied was relatief dunbevolkt, goed ontsloten door wegen en dicht begroeid met bossen, die voor natuurlijke dekking konden zorgen. In de horsten werden lanceerinrichtingen, brandstofopslagplaatsen en tankstations voor de wapens aangelegd. Uit de Britse bombardementsgegevens blijkt dat deze landgoederen stelselmatig werden gebombardeerd. Hierbij werden zowel zware bommenwerpers als lichte jachtbommenwerpers ingezet.

In deze paragraaf worden de bombardementen per doelwit beoordeeld en geëvalueerd. De voornaamste bronnen voor deze analyse zijn bombardementsgegevens van de Britse luchtmacht, documenten van de luchtbeschermingsdienst, luchtfoto's en moderne opnames uit het Algemeen Hoogtebestand Nederland (AHN). De documenten van de luchtbeschermingsdienst bieden slechts summier informatie. Deze dienst mocht immers niet de afgegrensdde terreinen betreden waar de Duitse *Sonderkommando's* de V-wapens lanceerden. Omdat de documenten van de Duitse troepen de oorlog niet hebben doorstaan, zijn de stukken van de luchtbeschermingsdienst de enige beschikbare bron die informatie vanaf de grond biedt. Luchtfoto's zijn voor deze analyse ook een problematische bron. Hoewel de foto's ruimschoots voorhanden zijn, levert de bebouwing problemen op voor het lokaliseren van bomkraters. Het AHN biedt in enkele gevallen een uitkomst.

5.4.1 Bombardementen op de Horsten en landgoed Rust en Vreugd, september 1944, november 1944-maart 1945

Op 14 en 17 september 1944 vonden de hevigste bombardementen op Wassenaar plaats. Doel van deze bombardementen waren de lanceerinrichting en opslagplaatsen van de V-wapens op de Horsten. Het landgoed omvatte het gebied tussen de Papelaan, Duivenvoordseweg, Rijksweg en de Veenwatering. In Figuur 74 is het gebied weergegeven.

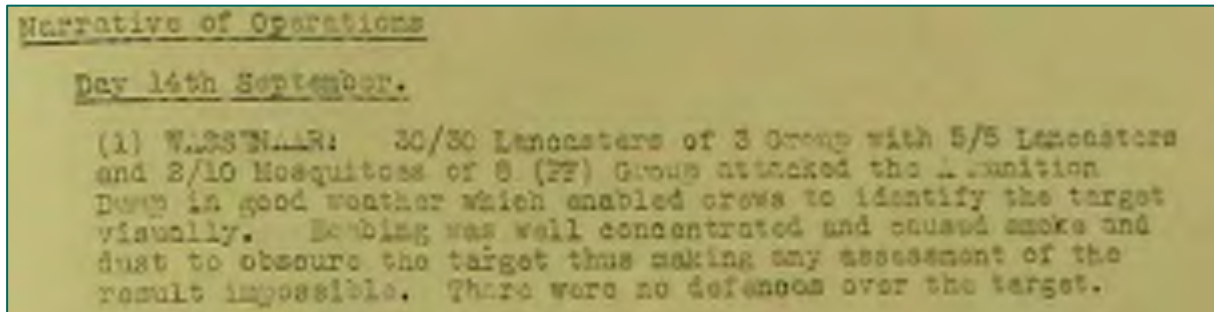
Figuur 74: De Horsten (rood omkaderd) weergegeven op de geallieerde stafkaart (Bron ondergrond: Kadaster).

Op 14 september bombardeerden dertig Lancaster zware bommenwerpers van 3 Group en vijf Lancaster bommenwerpers met twee Mosquito *Pathfinders* van 8 Group de Horsten. De bommenlast bestond uit:

- 379 x 1.000 lb. (USA)
- 10 x 500 lb. *Medium Capacity* (M.C.)
- 52 x 500 lb. *General Purpose* (G.P.)
- 13 x 500 lb. (USA)
- 32 x 250 lb. Target Indicator (T.I.)

- 3.600 kg lichtfakkels

Luchtfotoanalyse door de geallieerde inlichtingendiensten kort na de aanval, onder meer afkomstig uit de Amerikaanse archieven²⁴, documenteren 211 bomkraters in een straal van 800 meter rond het doel. Vijftien hiervan vielen binnen 90 meter van het doel. Het bombardement werd omschreven als geconcentreerd en effectief.

Figuur 75: Omschrijving van de aanval in de Britse ORB's (Bron: TNA, AIR24/292).

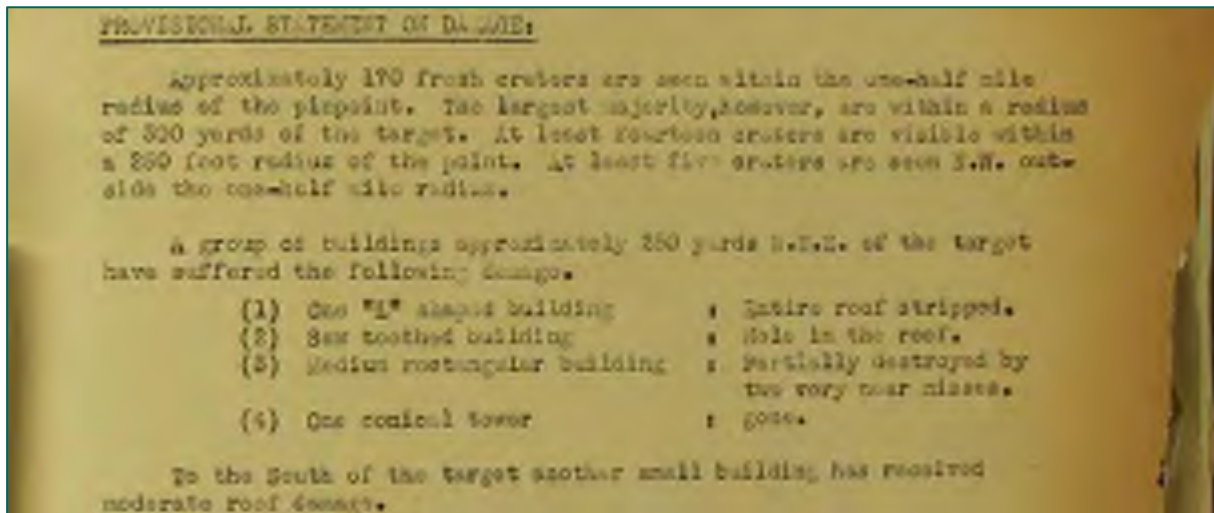
Het tapijtbombardement richtte grote schade aan op de grond. Ook buiten de Horsten vielen bommen. Uit de literatuur en archiefstukken van de luchtbeschermingsdienst en het archief van de NSB-burgemeester blijkt dat enkele bommenwerpers hun bommenlast te vroeg afwierpen, waardoor bommen vielen achter Schouwweg 49 en 50, Amazonelaan (tegenwoordig de Schout bij Nacht Doormanlaan) en de Araweg. Panden aan de Papegaaienlaan en de Vinkelaan liepen schade op. Door treffers op en nabij de Rijkstraatweg werden de waterleiding, riolering en andere ondergrondse leidingen verwoest. Enkele opgemerkte blindgangers werden snel verwijderd.

Drie dagen later, op 17 september 1944, werd de aanval herhaald. Ditmaal bestookten 25 Lancasters van 1 Group met twee Lancasters en drie Mosquitos van 8 Group de opslagplaats bij Eikenhorst. De bommenlast was als volgt:

- 271 x 1.000 lb. (USA)
- 4 x 500 lb. M.C.
- 96 x 500 lb. G.P.
- 24 x 250 lb. T.I.
- 2.600 kg lichtfakkels

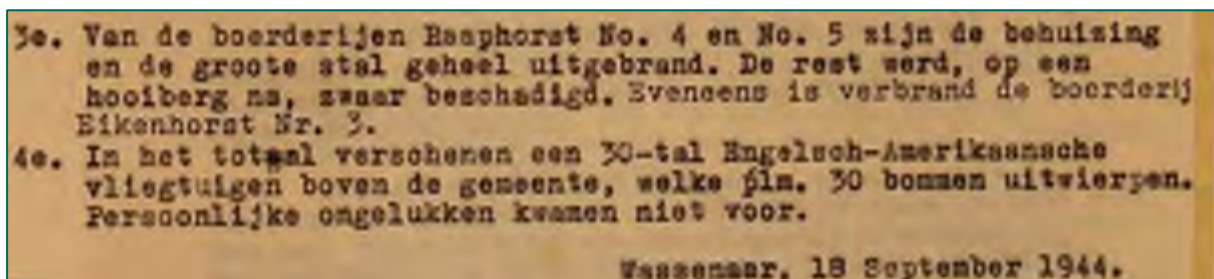
De piloten rapporteerden een grote witte explosie met zwarte rook te hebben gezien. De luchtfotoanalyse kort na de aanval meldt 170 'verse' kraters binnen 800 meter van het doel. De overgrote meerderheid van de bommen was binnen 250 meter van het doel gevallen.

²⁴ Zie hiervoor NGE-Risicokaart Wassenaar uit 2018, bijlage 8.

Figuur 76: Uitsnede *Immediate interpretation report* (Bron: TNA, AIR24/293).

Ook ditmaal was de schade op de grond aanzienlijk; niet alleen militaire objecten, maar ook civiele gebouwen waren getroffen. De meeste bommen sloegen in ten oosten van het landgoed. Enkele boerderijen op de Horsten werden door de schokgolf in elkaar gedrukt, waardoor brand ontstond. Gasleidingen en stroomkabels waren getroffen, waardoor huizen zonder gas en elektriciteit kwamen te zitten. De brandweer waagde zich ondertussen door de grote hoeveelheid blindgangers niet meer op de Horsten. Het terrein was te gevaarlijk geworden.

Figuur 77: Uitsnede rapport luchtbeschermingsdienst (Bron: GW, Archief diensten, bedrijven en instellingen, inv. 616/617).

De plaatselijke luchtbeschermingsdienst nam na de bombardementen de schade op. Op de Horsten werden 428 bomkraters geteld, met zeker drie blindgangers. De bomkraters op de Raaphorst konden niet worden geteld, omdat dit landgoed het doel van de aanval was.

Na deze zware tapijtbombardementen vonden nog enkele luchtaanvallen door jachtbommenwerpers plaats, zo blijkt uit de ORB's van het Britse *Fighter Command* en documenten van de Wassenaarse luchtbeschermingsdienst.

- Op 21 november 1944 voerden vier Spitfires van 453 Squadron een aanval uit op de Raaphorst met acht 250 lb. *Armour Piercing* (A.P.) vliegtuigbommen. Ook werden *strafing runs* uitgevoerd met boordmitrailleurs en -kanonnen. Luchtbeschermingsdienst meldde bominslagen op het landgoed de Raaphorst en bominslagen 75 meter van Papeweg 42.
- Op 26 november 1944 werden wederom bommen op de Raaphorst afgeworpen door vier Spitfires van 453 Squadron. Ditmaal werden in een duikvlucht van 9.000 naar 5.000 voet vijf bommen van 250 lb. afgeworpen. Twee bominslagen werden niet waargenomen, drie waren op en nabij het doel. Daarna werd het landgoed bestookt met boordwapens.

- Op 29 november 1944 werd de Raaphorst bestookt met boordwapens van de Spitfires van 229 Squadron. Later die dag voerden drie Spitfires van 453 Squadron een bombardement uit met zes bommen van 250 lb. in een duikvlucht van 9.000 naar 4.000 voet.
- Op 30 november 1944 werden vier bommen van 250 lb. G.P. afgeworpen door vier Spitfires van 602 Squadron. Alle bommen vielen op het doelwit en zwarte rook werd waargenomen.

De afgeworpen bommenlast tussen 14 september 1944 en 30 november 1944 bedroeg in totaal:

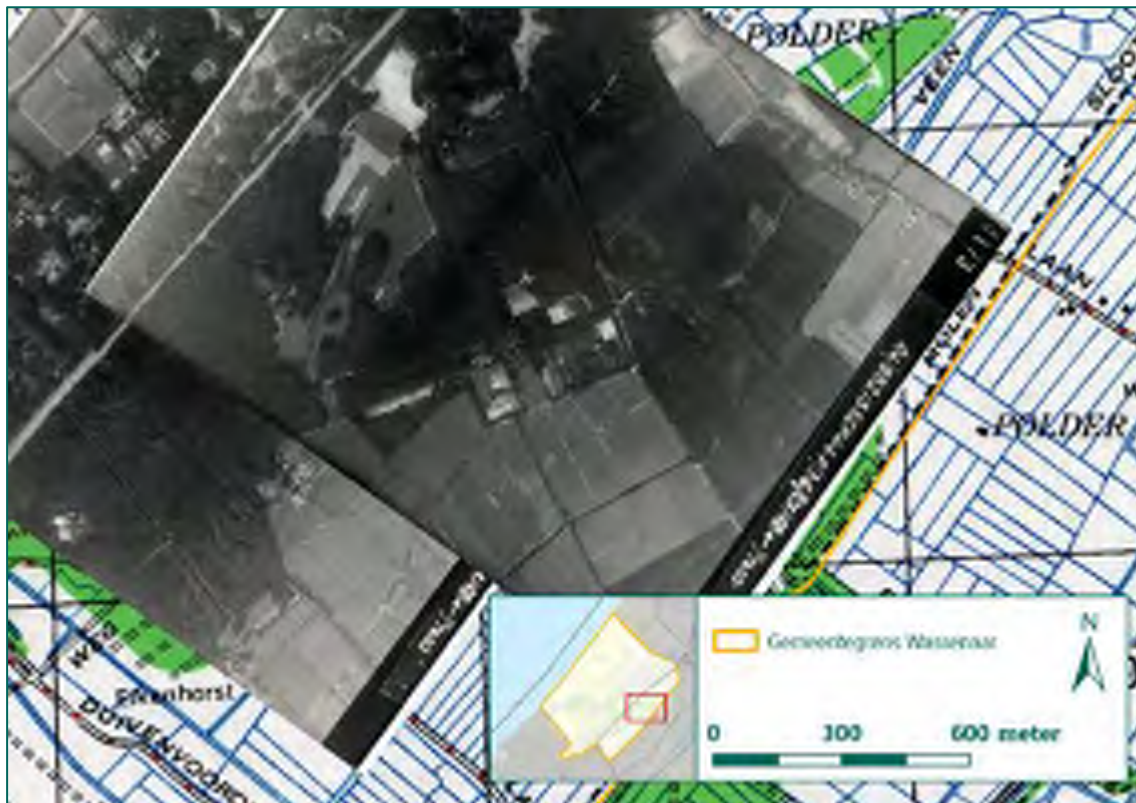
- 650 x 1.000 lb.
- 175 x 500 lb.
- 23 x 250 lb.
- 56 x 250 lb. T.I.

Tot na de oorlog lagen nog blindgangers op de landgoederen en bij de Schouwweg door de twee bombardementen van september 1944. Een tabel uit juni 1945 laat de locaties van nog bekende blindgangers zien:

T.A.S.E.S. - onontplofte bommen (blindgangers).			
1. volgnummer	2. plaatsomschrijving	3. vuurwapen	4. opmerkingen.
1	W.L. perceel Schouwweg 27 ^b	onontplofte bom Middelpaar	Tot maart 1945 was de explosieve luchthandeling in Wassenaar. De heer E. Buitendijk van Olijven- Dreef 12 te Wassenaar, te W.L. 27 en wafte op de lichte.
2	W.L. en oost perceel Schouwweg 27	onontplofte bommen Middelpaar	
3	In veld van de W.L. van het perceel tross (Maestrostransweg 1)	onontplofte bom Middelpaar	
4	In de veld van de veld van het landgoed Raaphorst van O.L. de Koningin te Wassenaar.		

Figuur 78: Tabel onontplofte bommen (Bron: GW, Wassenaar 1930-1960 deel 1, inv. 3819).

Luchtfotoanalyse is verricht om de locaties van de bominslagen van het bombardement vast te stellen. Hiervoor is een serie luchtfoto's d.d. 30 november 1944 gebruikt. Deze luchtfoto's dekken het volledige gebied van de bominslagen en dateren één dag na het laatste bombardement. Omdat grote delen van Wassenaar *Sperrgebiet* waren, waren op 30 november 1944 nog maar weinig bomkraters gedicht. Ter aanvulling is nog een serie van 18 maart 1945 geraadpleegd. Met behulp van omschrijvingen van de bominslagen uit de archiefstukken en de literatuur zijn deze op de luchtfoto's gelokaliseerd.

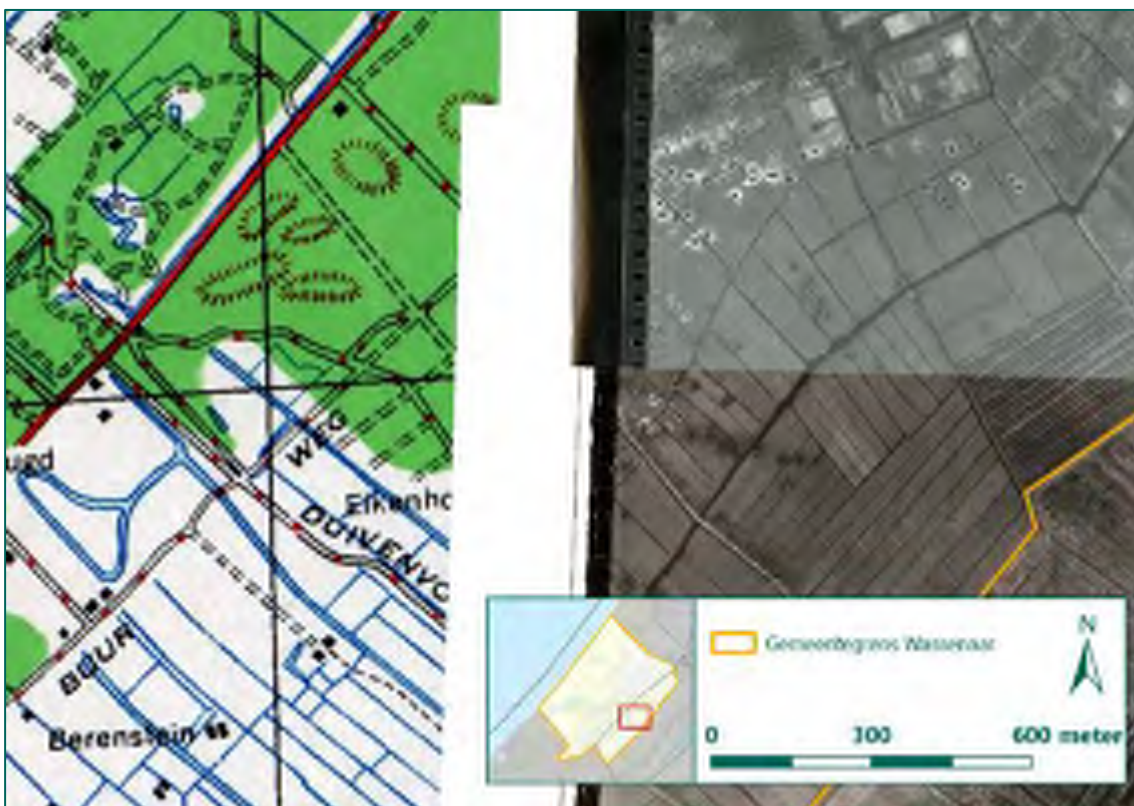
Figuur 79: Luchtfoto's d.d. 13 september 1944, één dag voor het eerste bombardement. Het landgoed is nog ongeschonden (Bron: Haagse Beeldbank).

Figuur 80: Luchtfoto's d.d. 30 november 1944, kort na het bombardement. Op het terrein zijn honderden bomkraters zichtbaar (Bron: Haagse Beeldbank).

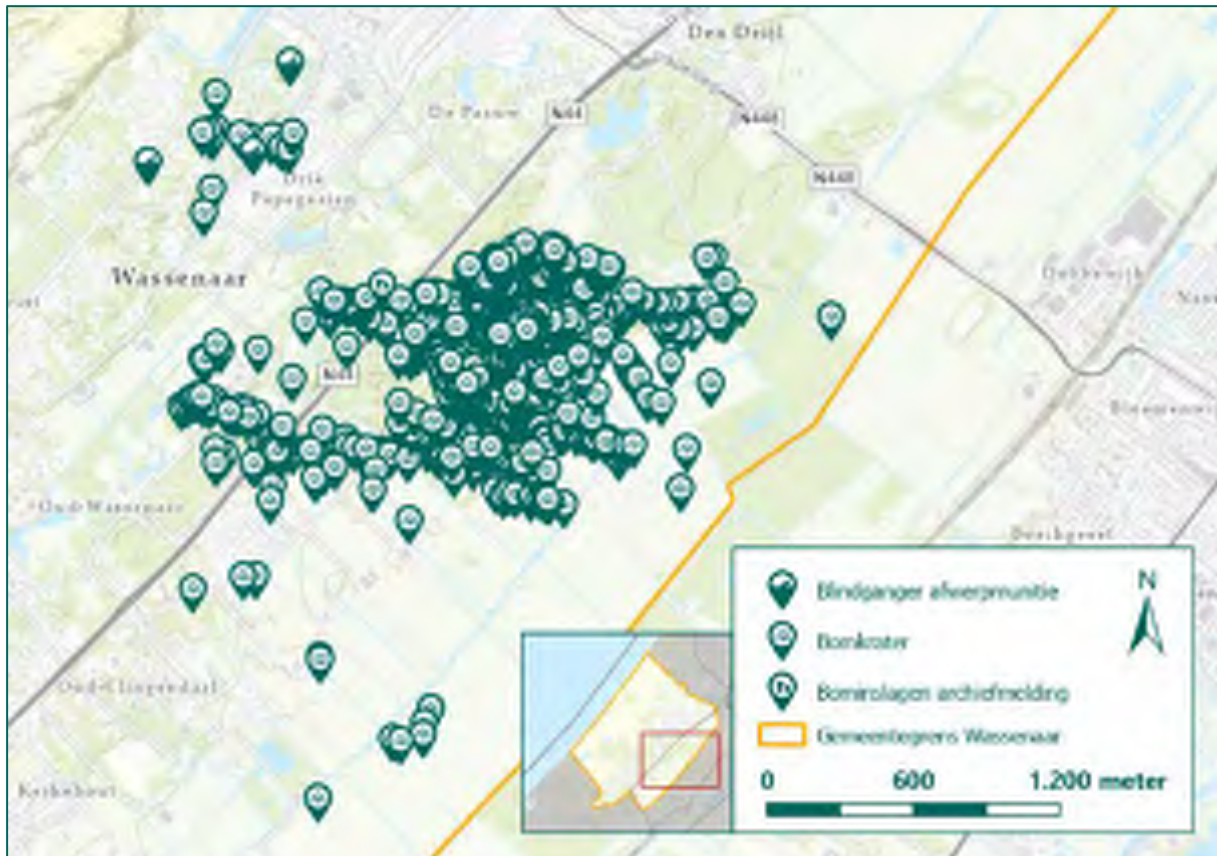

Figuur 81: Luchtfoto's d.d. 18 maart 1945, westelijke deel. Door het heldere weer zijn meer bomkraters zichtbaar (Bron: Kadaster).

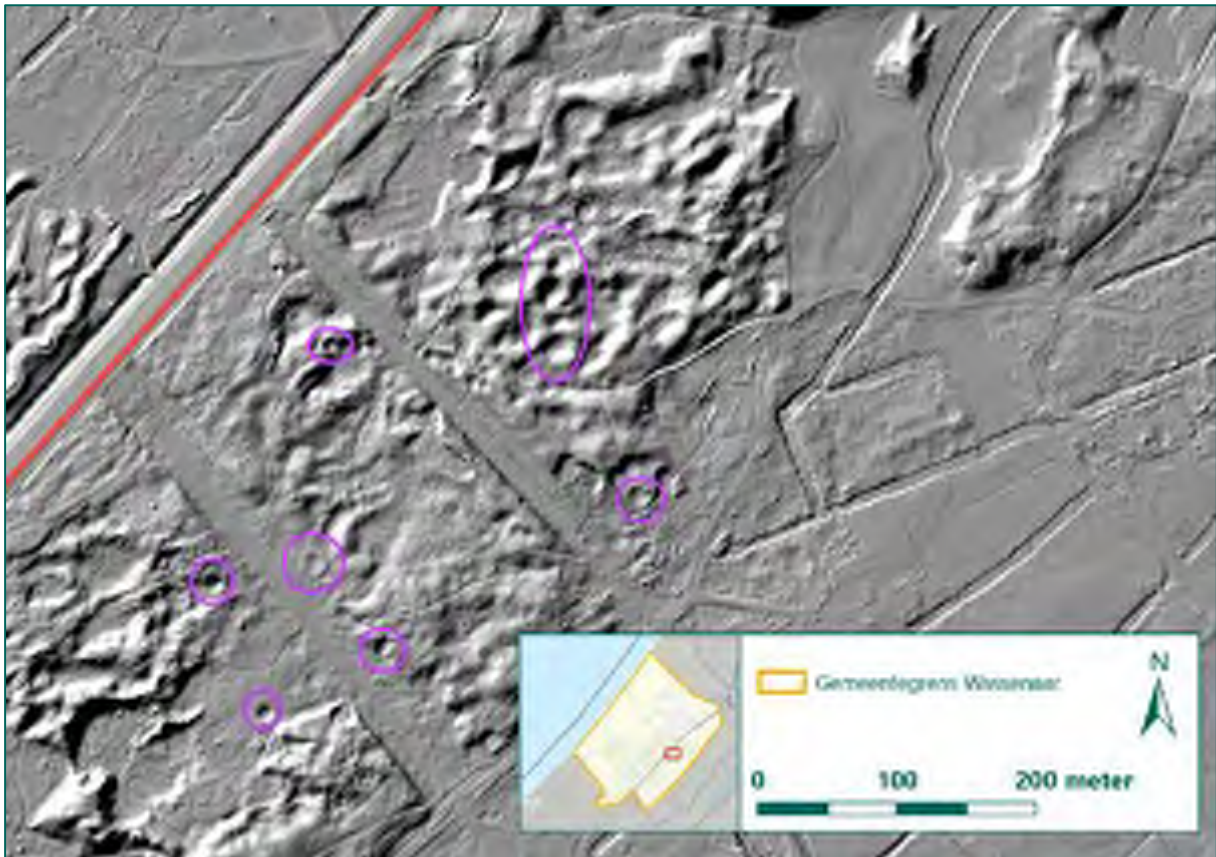
Figuur 82: Luchtfoto's d.d. 18 maart 1945, oostelijke deel. Door het heldere weer zijn meer bomkraters zichtbaar (Bron: Kadaster).

Aan de hand van deze luchtfoto's zijn de bomkraters in het gebied ingetekend. De onderstaande figuur laat de bomkraters zien op de huidige ondergrond. Tevens zijn de gemelde blindgangers ingetekend op basis van de gegevens uit het Gemeentearchief Wassenaar (zie hiervoor Figuur 78). Uit Figuur 83 blijkt dat de bombardementen hoofdzakelijk doel hebben getroffen. De bominslagen bij de Schouwweg en de Araweg zijn veroorzaakt door één of meerdere vliegtuigen die hun bommen te laat loslieten.

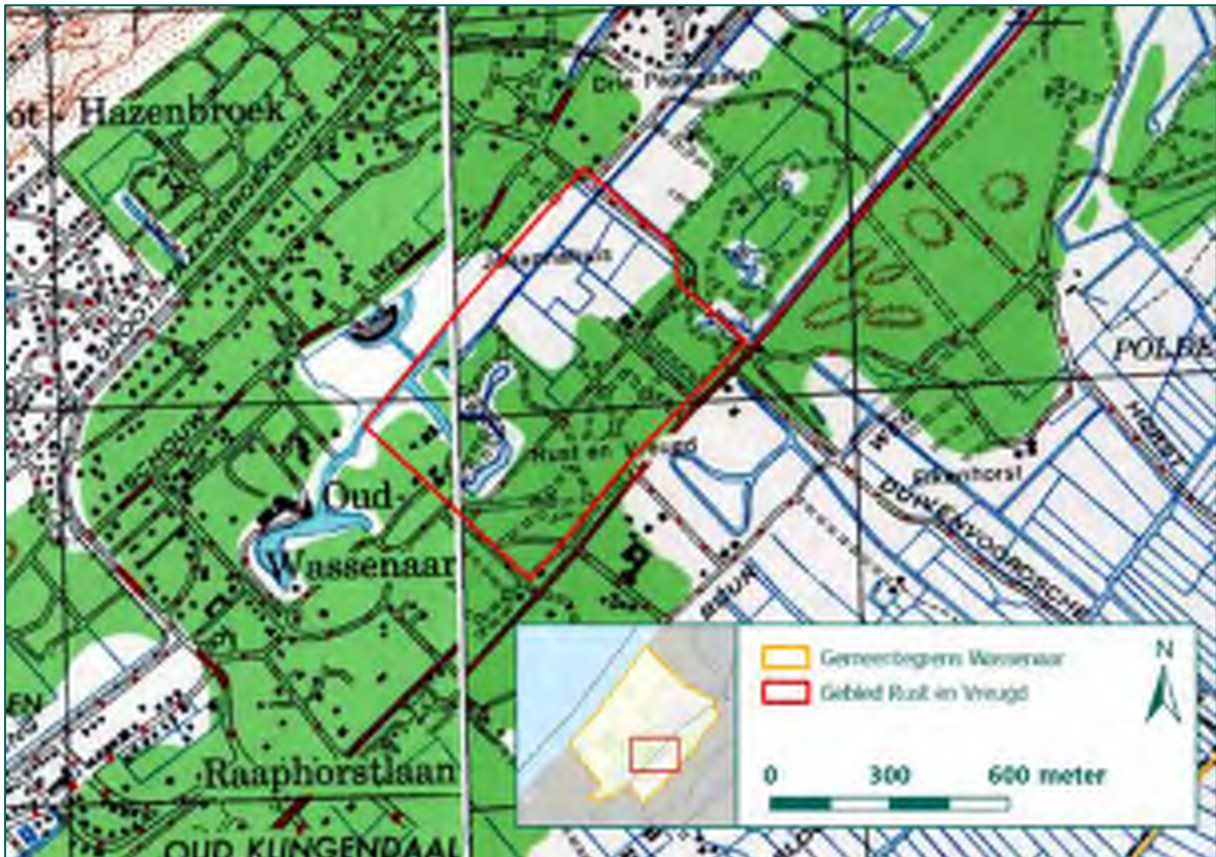
Figuur 83: Bomkraters, schademeldingen en blindgangers weergegeven op de huidige ondergrond (Bron ondergrond: ESRI).

Naast een luchtfotoanalyse is ook het AHN geraadpleegd, hieruit blijkt dat onder de bebossing meerdere kraters aanwezig zijn. Hoewel het gebied reeds voor de oorlog opzettelijk ruig was ingericht zijn in de ophoging duidelijk kraters zichtbaar, zie hiervoor onderstaande figuur.

Figuur 84: Bomkraters (paars omcirkeld) langs de Rijksstraatweg ten zuidwesten van de Seringeberg bij de Horsten (grensgebied rood) (Bron: AHN).

Landgoed Rust en Vreugd, gelegen ten noorden van de Rijksstraatweg, was in gebruik als lanceerinrichting en opslagplaats voor V-wapens. Dit landgoed was om deze reden doelwit van meerdere bombardementen door de Spitfire jachtbommenwerpers van Fighter Command. Het gebied werd begrensd door de Rijksstraatweg, van Ommerenlaan, Zijlwating en de Rust en Vreugdlaan. Het landgoed lag in de buurt van de Horsten, om deze reden zijn de bombardementen op Rust en Vreugd tevens in deze paragraaf geanalyseerd. De bommenlast die is afgeworpen op de Horsten kan door een vergissing van piloten ook zijn afgeworpen op Rust en Vreugd. In onderstaande figuur is het gebied van landgoed Rust en Vreugd weergegeven.

Figuur 85: Gebied Rust en Vreugd (rood omkaderd) weergegeven op de geallieerde stafkaart (Bron ondergrond: Kadaster).

Gezien het grote aantal en de soortgelijke aard van de luchtaanvallen is ook in het geval van de bombardementen op Rust en Vreugd gekozen voor het gezamenlijk analyseren van de luchtaanvallen. Ten eerste worden de luchtaanvallen in een tabel samengevat, waarbij informatie vanuit de lucht en grond wordt samengevoegd. Deze tekstuele informatie wordt gecompleteerd door luchtfotoanalyse, om zodoende een compleet beeld te krijgen van de aanvallen.

Datum	Samenvatting Fighter Command	Samenvatting vanaf de grond
21 november 1944	4 Spitfires, 229 Sq. Aanval op doelwit 9 (Wassenaar Rust en Vreugd). 3 Spitfires, 453 Sq. 8.000-4.000 voet. 6x 250 lb. G.P. instant fuse. Eén lange strafing. Twee op pinpoint, vier in doelgebied. 3 Spitfires, 602 Sq. Strafed.	09.30 uur, bommen langs de Rijksweg tussen Kerkehout en de Kerkeboslaan. 45 minuten later bommen aan beide zijden van de Rijksweg ter hoogte van de Eikenhorstlaan.
26 november 1944	15.00 uur. 4 Spitfires, 453 Sq. 8.000-3.000 voet. Strafing.	Geen vermelding.
29 november 1944	08.10 uur. 4 Spitfires, 453 Sq. 9.000-4.000 voet, oost-west. 8x 250 lb. Alle bommen binnen 150 meter van het doelwit. Brand veroorzaakt door strafing. Ca. 21.00 uur. 7 Spitfires 602 Sq. 10.000-4.000 voet. NW-SE. 8x 250 lb. Alle bommen binnen 50 meter van het doelwit.	Emmakliniek op landgoed Rust en Vreugd getroffen. Mogelijk een munitievoorraad geraakt, rook waargenomen door veldwachter.

Datum	Samenvatting Fighter Command	Samenvatting vanaf de grond
30 november 1944	13.20 uur. 4 Spitfires, 453 Sq. 9.000-4.000 voet. NW-SE. 8x250 lb. Alle bommen binnen 50 meter van het doelwit.	Om 14.00 uur vielen vier bommen op landgoed Rust en Vreugd en vier bommen op het bollenland van der Marel aan de overzijde van de Rijksstraatweg.
4 december 1944	10.05-12.15 uur. 4 Spitfires, 453 Sq. 8.500-4.000 voet. 8 x 250lb., strafing. Zes bommen binnen 150 meter van het doelwit, twee niet waargenomen. 12.35-14.25 uur. 2 Spitfires, 453 Sq. 8.500-3.500 voet. 4x 250 lb. G.P. Alle bommen binnen 50 meter van het doelwit. 14.30-16.20 uur. 4 Spitfires, 602 Sq. 10.000-5.000 voet. 6x 250 lb. Geen resultaten waargenomen.	Vier bommen op de Papegaaienaan om 14.15 uur.
5 december 1944	10.45-12.40 uur. 4 Spitfires, 453 Sq. 10.000-6.000 voet. 6x 250 lb. G.P. Twee bommen net noord van doelwit, overige niet waargenomen. 13.35-15.15 uur. 4 Spitfires, 602 Sq. 9.000-4.000 voet. 8x 250 lb. Alle bommen in het doelgebied.	12.10 uur, 4 bommen in de buurt van de Eikenlaan 12 en Rijksstraatweg 625. 14.25 uur, bommen begin Kerkehout. 14.48 uur, Rijksstraatweg 701 en 779 worden getroffen. 15.45 uur, Bominslag Rijksstraatweg 779-781. Bom direct op dak ontploft.
10 december 1944	12.35-14.15 uur. 4 Spitfires ,602 Sq. 8.000-3.000 voet. SE-NW. 8x 250 lb. Twee bommen net noord van doelwit, overige niet waargenomen.	14.00 uur, melding bominslagen op de hoek Rijksstraatweg-Rust en Vreugdlaan. Sporen van splinterbommen in rasterwerk.
11 december 1944	15.00-16.40 uur. 4 Spitfires, 229 Sq. 8 x 250 lb. Bommen enkele meters van lang gebouw met 5 verdiepingen ca. 100 meter van doel. Rest van bommen net ten noorden en langs de weg.	15.56 uur, bom in de wei naast de Eikenhorstlaan, tweede bom bij huis bij Rijksstraatweg 462.
18 december 1944	13.05-15.10 uur, 4 Spitfires, 303 Sq. 7.000-1.500 voet. Strafig. Geen resultaten waargenomen door bewolking.	Geen melding.
23 december 1944	15.00-16.45 uur. 4 Spitfires, 303 Sq. Strafig. Geen resultaten waargenomen.	Geen melding.
24 december 1944	09.20-09.50 uur. 4 Spitfires, 303 Sq. Wassenaar Rust en Vreugd. Strafig. Geen spectaculaire resultaten waargenomen. 13.45 uur. 3 Spitfires, 229 Sq. 10.000-3.000 voet. Strafig met meer dan de helft van de boordmunitie. Inslagen waargenomen. 4 Spitfires ,3030 Sq. Strafig. Geen resultaten waargenomen.	Geen melding.
28 december 1944	6 Spitfires, 453 Sq. 9.000-4.000 voet. 12x 250 lb. Strafig. 8 bommen vielen in het doelgebied, de rest werd door de bewolking niet waargenomen.	St. Ursulakliniek volop getroffen. Doden en gewonden.
31 december 1944	3 Spitfires. 453 Sq. 1.000-5.000 voet. 6x 250 lb. G.P. 0,025 sec. vertraging. Alle bommen vielen in het doelgebied.	Geen melding.
1 januari 1945	09.50 uur. 4 Spitfires, 453 Sq. 11.000-6.000 voet. Oost-west. 8x 250 lb. Alle bommen in het doelgebied.	09.30 uur, bommen op de Kievietslaan 1 en 3, blindganger achter laatstgenoemde pand. 14.45 uur, waterleiding voor Ursulakliniek getroffen.

Datum	Samenvatting Fighter Command	Samenvatting vanaf de grond
	14.10 uur. 3 Spitfires, 453 Sq. 11.000-5.000 voet. Noord-zuid. 6x 250 lb. Alle bommen in het doelgebied.	
19 januari 1945	10.35 uur. 4 Spitfires, 453 Sq. 7.000-3.000 voet. Zuid-noord. 8x 250 lb. 4 bommen op doel, 4 vielen kort voor het doel. Daarna het doelwit 'overhoopgeschoten' (letterlijk: Target was then shot up).	Zes bommen vielen in de omgeving van de Ursulakliniek.
10 februari 1945	16.05 uur. 4 Spitfires, 602 Sq. 9.000-4.000 voet, Zuidwest-noordoost. 8x 250 lb. M.C. Bommen 50-150 meter ten oosten van het doelwit.	Geen melding.
14 februari 1945	13.55-14.10 uur, 12 Spitfires, 303 Sq. 3.500 voet, noord-zuid. 12x 500 lb. Elf bommen op doelwit, twee gebouwen werden verwoest. Eén bom bleef hangen en werd in zee gedumpt.	Meerdere doden en gewonden door bombardementen.
2 maart 1945	12.35 uur, 12 Spitfires, 453 Sq. 24x 250 lb, 12x 500 lb. airburst. 6.500-3.000, zuidwest-noordoost. 20x 250 lb. en 10x 500 lb. in het doelgebied, 2x 250 en 1x 500 lb. ten oosten van doelwit. Doelgebied ziet er zwaar beschadigd uit.	Omstreeks 13.15 uur bommen op de buitenplaats Rust en Vreugd ter hoogte van de hoofdingang van het landgoed. Tevens bommen in de tuin achter Rijksstraatweg 635.
3 maart 1945	12.50 uur. 4 Spitfires, 603 Sq. 10.000-2.500 voet, zuidzuidwest-noordnoordoost. 8x 250 lb. M.C. (airburst). Alle bommen kort rond D.705971. 12.57 uur. 603 Sq. 4 Spitfires. 10.000-3.000 voet, zuidzuidwest-noordnoordoost. 8x 250 lb. M.C. (airburst). Alle bommen rond D.704970. Hevige brand ten zuidoosten van Haagsche Bosch waargenomen. 13.35 uur. 603 Sq. 4 Spitfires. 8.000-3.000 voet, zuid-noord. 8x 250 lb. M.C. (airburst). Alle bommen rond D.703968. 15.10 uur. 603 Sq. 4 Spitfires. 9.000-4.000 voet, zuid-noord. 8x 250 lb. M.C. (airburst). Twee bommen D.704971, zes bommen D.705970.	15.15 uur, bommen ter hoogte van de Eikenlaan. Panden aan de Rijksstraatweg verwoest.
4 maart 1945	9.40 uur, 4 Spitfires, 453 Squadron. 8.000-4.000 voet, zuidwest-noordoost. 8x 250 lb. Twee net naast doelwit, twee niet waargenomen. Twee bleven hangen en werden in het open veld afgeworpen. 10.15 uur, 4 Spitfires, 124 Sq. 6.000-3.000, zuidwest-noordoost. 6x 250 lb. airburst, geen resultaten waargenomen. 10.15 uur. 4 Spitfires, 603 Sq. 7.000-2.000 voet, zuidoost-noordwest. 4x 500 en 8x 250 lb. Alle bommen in doelgebied, gigantische gele flits en rook veroorzaakt. 10.20 uur, 3 Spitfires, 124 Sq. 8.500-3.000 voet., zuidwest-noordoost. 6x 250 lb. M.C. airburst.	Bombardement op de Rijksstraatweg nabij Rust en Vreugd. Twee kinderen kwamen om het leven.

Datum	Samenvatting Fighter Command	Samenvatting vanaf de grond
	Twee voltreffers D.706972, vier tussen D.706972 en D.701966.	
9 maart 1945	<p>7.15 uur, 1 Spitfire, 124 Sq. 2x 250 lb. airburst net ten noordoosten in een bosperceel.</p> <p>12.00 uur. 6 Spitfires, 453 Sq. 8.000-3.000 voet, noord-zuid. 12x 250 lb. M.C. airburst. Alle bommen in het doelgebied.</p> <p>13.30 uur: 6 Spitfires, 453 Sq. 3.500 voet, zuid-noord. 12x 250, 6x 500 lb. M.C. airburst. Alle bommen in het doelgebied.</p> <p>Ca. 14.00 uur: 6 Spitfires, 453 Sq. 8.000-3.000 voet, zuid-noord. 12x 250 lb. M.C. airburst. Alle bommen in het doelgebied.</p>	Bommen op de Rijksstraatweg ter hoogte van Rust en Vreugd, voornamelijk tussen de Houtlaan tot de Rust en Vreugdlaan. Doden en gewonden.

Figuur 86: Samenvatting bombardementen op Rust en Vreugd.

In totaal zijn circa 320 brisantbommen van de kalibers 250 lb. en 500 lb. afgeworpen op Rust en Vreugd. De meerderheid hiervan beschikte over een direct werkende ontsteker, waardoor deze slechts minimale kraters vormden. Het gebied was daarnaast dichtbegroeid met bos, waardoor bomschade en bomkraters op luchtfoto's moeilijker waarneembaar zijn. Om deze reden zijn naast luchtfoto's uit de Tweede Wereldoorlog ook beelden uit het AHN geanalyseerd.

Figuur 87: Luchtfoto d.d. 5 juni 1940 begin van de oorlog. De dichte bebossing in het gebied Rust en Vreugd is zichtbaar. Bombardementen hebben binnen het gebied nog niet plaatsgevonden (Bron: NCAP).

Figuur 88: Luchtfoto's d.d. 13-09-1944 en 06-10-1944. Bomkraters zijn in het dicht beboste gebied nog niet zichtbaar. De bombardementen begonnen enkele weken na deze luchtfoto's (Bron: Haagse Beeldbank en WAGEUR).

Figuur 89: Luchtfoto's d.d. 30 november 1944. Verschillende bomkraters zichtbaar in gebied Rust en Vreugd (Bron: WAGEUR).

Figuur 90: Luchtfoto's d.d. 18 maart 1945. Meerdere kraters zijn zichtbaar in het gebied Rust en Vreugd (Bron: Kadaster).

Figuur 91: Uitsnede AHN waarop verschillende verstoringen zichtbaar zijn in het reliëfrijke bosgebied. Deze verstoringen komen echter niet overeen met de verstoringen die op luchtfoto's waarneembaar zijn (Bron: Kadaster).

Tot slot is in 2001 op korte afstand van Rust en Vreugd een blindganger van een 250 lb. vliegtuigbom aangetroffen. De bom werd gevonden in een bouwput op perceel Eikenlaan 2. In Figuur 92 zijn de bomkraters en een schademelding uit het Gemeentearchief van Wassenaar en de geruimde 250 lb. bom weergegeven.

Figuur 92: Uitsnede huidige topografische kaart met daarop de locatie van de 250 lb. vliegtuigbom, bomkraters en een schademelding uit het archief weergegeven (Bron ondergrond: ESRI).

De geïdentificeerde bomkraters, schadelocaties, blindgangers en munitieruimingen van de luchtaanvallen op de Horsten en Rust en Vreugd zijn op onderstaande kaart ingetekend.

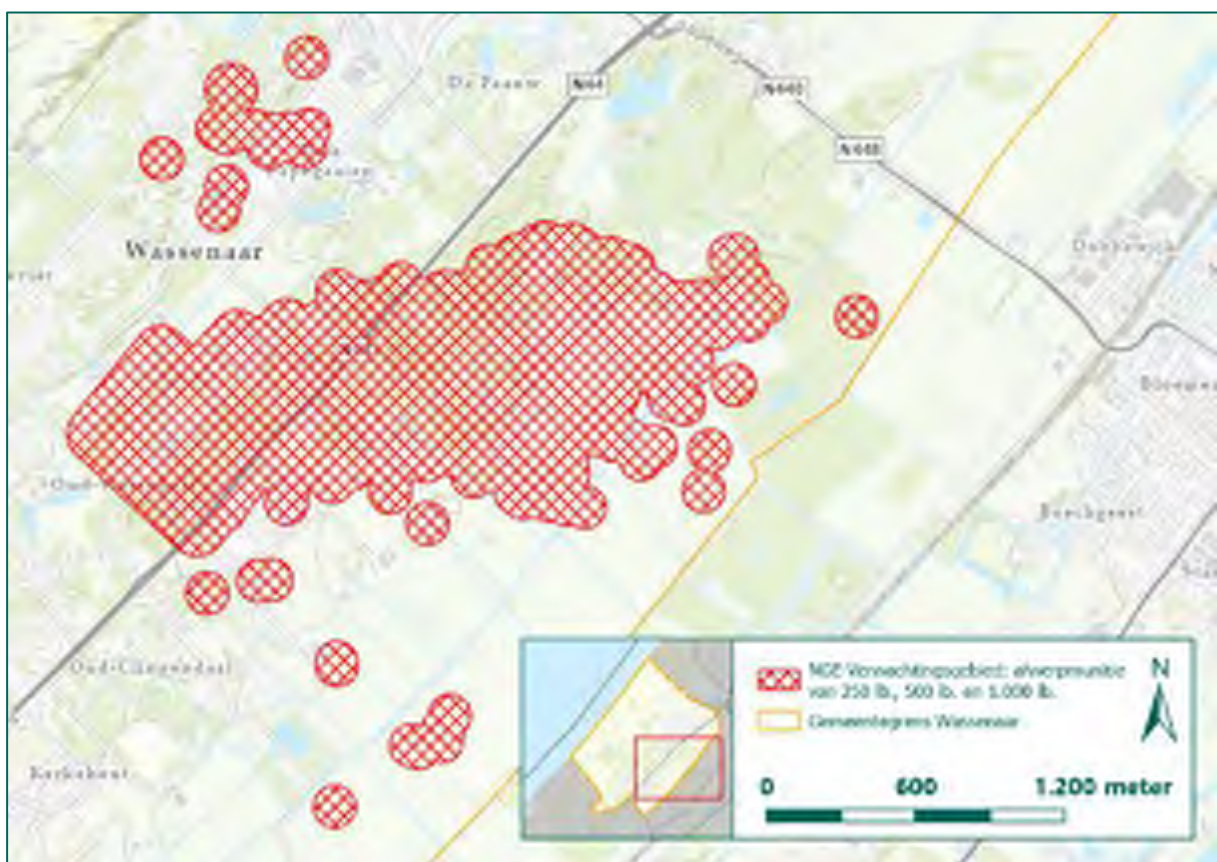

Figuur 93: Kraters, schadelocatie, blindgangers en geruimde afwerpmunitie naar aanleiding van de bombardementen op de Horsten en Rust en Vreugd. Het is niet te achterhalen of de bomkraters afkomstig zijn van de bombardementen uit september of van november tot maart (Bron ondergrond: ESRI).

In de gemeentebrede NGE-Risicokaart van Wassenaar uit 2018 zijn de bombardementen op de Horsten en Rust en Vreugd in een aparte paragraaf behandeld. Tevens zijn voor beide doelwitten een apart NGE-Verwachtingsgebied afgebakend. Uit het raadplegen van extra luchtfoto's voor voorliggende update is gebleken dat er niet kan worden gesteld welke kraters bij welk bombardement horen. In beide gebieden is sprake van een bosrijk gebied, waardoor kraters op zowel het AHN als luchtfoto's moeilijk zijn waar te nemen. Om deze reden worden beide doelwitten samengenomen en afgebakend als één NGE-Verwachtingsgebied waarbinnen afwerpmunitie van 250, 500 en 1.000 lb. kunnen zijn achtergebleven. Uit de luchtfotoanalyses kan niet worden opgemaakt of de waargenomen bominslagen afkomstig zijn van de bombardementen door (middel)zware bommenwerpers of door jachtbommenwerpers. Om deze reden wordt voor alle waargenomen kraters uitgegaan van een *worst-case-scenario*. Dit betreft in voorliggende casus een jachtbombardement door een Spitfire met drie bommen²⁵. Hierbij is sprake van een NGE-Verwachtingsgebied van 105 meter (inclusief ondergrondse verplaatsing en cartografische onnauwkeurigheid) rondom waargenomen kraters. Dit in tegenstelling tot de afbakening van een NGE-Verwachtingsgebied naar aanleiding van de *nearest-neighbour* methode die kan worden toegepast naar aanleiding van tapijtbombardementen. In voorliggende casus is met de *nearest-neighbour* methode sprake van een NGE-Verwachtingsgebied dat kleiner is dan de eerdergenoemde 105 meter. Derhalve wordt ter plaatse van alle waargenomen kraters nabij de Horsten en Rust en Vreugd de afbakeningsmethode van een jachtbombardement door een Spitfire met drie bommen toegepast.

²⁵ <https://www.vomes.nl/site/media/upload/files/cs-vroo-02-bijlage-02-02-concept-oktober-2021.pdf>, laatst geraadpleegd op 08-09-2022.

Onderstaand wordt toegelicht hoe tot het NGE-Verwachtingsgebied van 105 meter wordt gekomen. In het CS-VROO-02²⁶ worden richtlijnen gegeven voor het vaststellen van NGE-Verwachtingsgebieden naar aanleiding van bombardementen door jachtbommenwerpers. Waarnemingen van bombardementen door Spitfires die waren uitgerust met 3 bommen (1 x 500 lb. en 2 x 250 lb.) komen conform het CS-VROO-02 op een gemiddelde afstand van 40 meter van elkaar terecht. Op deze gemiddelde afstand is het principe van standaarddeviatie (standaardafwijking) toegepast. De standaardafwijking voor Spitfires met drie bommen bedraagt een marge van 47 meter. Deze afstand wordt opgeteld bij de gemiddelde afstand van 40 meter, wat resulteert in een totale afstand van 87 meter. De maximale ondergrondse horizontale verplaatsing bedraagt 8 meter en de cartografische onnauwkeurigheid van de op de luchtfoto waargenomen kraters is 10 meter. Dit resulteert in een totale buffer van 105 meter rond de waargenomen kraters, het bosgebied bij landgoed Rust en Vreugd, de munitieruiming, de gemelde blindgangers en de melding uit het gemeentearchief. Binnen dit NGE-Verwachtingsgebied kunnen blindgangers van afwerpmunitie van de kalibers 250 lb., 500 lb. en 1.000 lb. worden aangetroffen in geworpen toestand. Het NGE-Verwachtingsgebied is in onderstaande figuur weergegeven.

Figuur 94: Uitsnede huidige topografische kaart met daarop het NGE-Verwachtingsgebied waarbinnen blindgangers van afwerpmunitie van de kalibers 250 lb., 500 lb. en 1.000 lb. in geworpen toestand kunnen worden aangetroffen (Bron ondergrond: ESRI).

Enkele jachtbommenwerpers wierpen hun bommen af ter hoogte van de Papeweg. Deze bombardementen werden allen uitgevoerd door Spitfire jachtbommenwerpers die waren uitgerust met twee bommen van 250 lb. In onderstaande figuur zijn de kraters op een luchtfoto van d.d. 18 maart 1945 weergegeven.

²⁶ <https://www.vomes.nl/site/media/upload/files/cs-vroo-02-bijlage-02-02-concept-oktober-2021.pdf>, laatst geraadpleegd op 08-09-2022.

Figuur 95: Kraters ter hoogte van de Papeweg en enkelvoudige kraters (rood omkaderd) op een luchtfoto d.d. 18 maart 1945 (Bron: Kadaster).

In totaal zijn nabij landgoed Raaphorst 23 bommen van 250 lb. afgeworpen volgens de ORB's. Ieder toestel had 2 bommen van 250 lb. bij zich, waarschijnlijk had één toestel problemen met het afwerpen van één bom. Op de luchtfoto's van 18 maart 1945 worden 11 kraters waargenomen. De inslaglocaties van de overige 12 bommen zijn niet bekend, om deze reden is het niet mogelijk om voor deze inslagen een NGE-Verwachtingsgebied af te bakenen. In de bovenstaande figuur zijn de waargenomen kraters ter hoogte van de Papeweg weergegeven. Nabij deze kraters kunnen blindgangers zijn ingeslagen. Om deze reden wordt de afbakeningsmethode voor jachtbommenwerpers uitgerust met 2 x 250 lb. bommen uit het CS-VROO-02 gehanteerd²⁷. Hierbij zijn de onderlinge afstanden binnen kraterpatronen opgemeten in GIS, waarna een gemiddelde afstand van 21 meter tussen de kraters van Spitfires met 2 x 250 lb. bommen is waargenomen. Op deze gemiddelde afstand is het principe van standaarddeviatie (standaardafwijking) toegepast. De standaardafwijking wordt in het CS-VROO tweemaal toegepast, wat voor een Spitfire met twee bommen neerkomt op een standaarddeviatie van 21 meter. Deze afstand wordt vervolgens opgeteld bij de gemiddelde afstand van 21 meter, wat neerkomt op een gezamenlijke afstand van 42 meter. Voor de maximale ondergrondse horizontale verplaatsing wordt afgeweken van het CS-VROO, omdat hiervoor specifiek gekeken moet worden naar de bodemopbouw met een adviseur. Hieruit is gebleken dat de maximale ondergrondse horizontale verplaatsing voor een 250 lb. brisantbom nabij de Papeweg 6 meter bedraagt. De cartografische onnauwkeurigheid van de luchtfoto is 10 meter. In totaal resulteert dit in een buffer van 58 meter rond de waargenomen kraters. Het afgebakende NGE-Verwachtingsgebied ter hoogte van de Papeweg is in onderstaande figuur weergegeven. Binnen dit NGE-Verwachtingsgebied kan afwerpmunitie van het kaliber 250 lb. in geworpen toestand worden aangetroffen.

²⁷ cs-vroo-02-bijlage-02-02-concept-oktober-2021-compleet.pdf, laatst geraadpleegd op 27-09-2022.

Figuur 96: NGE-Verwachtingsgebied nabij de Papeweg waar afwerpmunitie van het kaliber 250 lb. in geworpen toestand kan worden aangetroffen (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

Naar aanleiding van de bombardementen in september 1944 op de Horsten en de bombardementen van november 1944 tot maart 1945 op landgoed Rust en Vreugd is één NGE-Verwachtingsgebied afgebakend waarbinnen enkele tot tientallen NGE van afwerpmunitie van de kalibers 250 lb., 500 lb. en 1.000 lb. kunnen zijn achtergebleven in geworpen toestand. De Spitfire jachtbommenwerpers die bij de Papeweg hun bommen hebben afgeworpen hebben geleid tot een NGE-Verwachtingsgebied waarbinnen blindgangers van afwerpmunitie van het kaliber 250 lb. kan zijn achtergebleven in geworpen toestand.

5.4.2 Bombardementen op de Langenhorst, Beukenhorst en Wittenburg, september 1944-februari 1945

De Langenhorst, Beukenhorst en Wittenburg werden gebruikt als opslagplaats en lanceerplaats van V-wapens. Om deze reden vormden deze landgoederen een belangrijk doel voor geallieerde jachtbommenwerpers. Spitfire jachtbommenwerpers van Fighter Command voerden soms meermaals per dag aanvallen uit op Langenhorst. Tussen september 1944 en februari 1945 vonden op deze wijze tientallen bombardementen en beschietingen plaats in dit gebied.

Figuur 97: Begrenzing gebied Langenhorst, Beukenhorst en Wittenburg (rood omkaderd) op de geallieerde stafkaart weergegeven (Bron ondergrond: Kadaster).

Gezien het grote aantal bombardementen en beschietingen op de landgoederen, biedt het afzonderlijk beoordelen en evalueren van de luchtaanvallen geen compleet beeld van de luchtaanvallen. Om deze reden zijn de luchtaanvallen in Tabel 3 samengevat. Hierbij wordt ten eerste de omschrijving van de aanval door Fighter Command samengevat, om vervolgens kort de beschrijving van de bronnen 'vanaf de grond'²⁸ te geven. Informatie uit de tabel wordt gecombineerd met luchtfotoanalyse van verschillende opnames tijdens en na de periode van de bombardementen.

Datum	Samenvatting Fighter Command	Samenvatting vanaf de grond
29 november 1944	3 Spitfires, 229 Sq, Langenhorst. 14.00 uur, 6x 250 lb., 9.000-5.000 voet. Twee bommen op doel, de rest schoot over. 4 Spitfires, 453 Sq, Langenhorst. 8x 250 lb. Twee bommen op de spoorlijn, vier schoten 25 meter over. 4 Spitfires, 602 Sq, Langenhorst. 8.000 naar 2.000 voet, 8x 250 lb, alles binnen 225 van het doel.	14.30 uur, bombardement en beschietingen op viaduct en Langenhorst. Woningen Zijdedweg 51 t/m 54 raakten zwaar beschadigd. Schade aan bovenleiding HTM.
30 november 1944	8.20-10.20 uur. 4 Spitfires, 303 Sq. Langenhorst. 5.000 naar 2.000 voet. Strafing. 11.05 uur. 4 Spitfires, 453 Sq, Langenhorst. 8x 250 lb. 9.000-4.000 voet. Twee bommen zuidoosten van het doel, twee op de spoorlijn	Voltreffer op Klein Persijnlaan 39. Twee bommen op de Rijksstraatweg, 200 meter ten noorden van het viaduct. Twee bommen weerszijden spoorbaan bij viaduct. Twee bommen Klein Persijnlaan 9 en 13.

²⁸ Bronnen 'vanaf de grond' zijn bronnen die de bombardementen van Nederlandse of Duitse zijde omschrijven. Voorbeelden van relevante bronnen van de grond voor deze bombardementen zijn literatuur, stukken uit het gemeentearchief en documenten uit het NIMH. Documenten van Duitse zijde vanaf 1944 zijn nagenoeg niet beschikbaar. Deze documenten hebben de oorlog niet overleefd.

Datum	Samenvatting Fighter Command	Samenvatting vanaf de grond
	en vier 225 meter ten noorden van doel. Vervolgens strafing.	Tweede bombardement rond 11.30 uur. Bom achter Bremhorstlaan 21. Tweede bom hoek Persijnlaan en Klein Persijnlaan. Blindganger tuin Van Calcarlaan 44.
6 december 1944	10.50 uur, 4 Spitfires, 303 Sq. Langenhorst. 6.000-2.000 voet. Strafing met machinegeweren en kanonnen. 14.10-14.35 uur. 4 Spitfires, 229 Sq. Langenhorst. 7.000-4.000 voet, 8x 250 lb. Bommen in doelgebied, echter moeilijk te identificeren door mist aan de grond.	10.40 uur. Explosies richting Duindigt. Inslagen kogels bij kerk 'De Goede Herder' (Stoeplaan). Gewonden beschieting bij Wittenburg, Rijkstraatweg en Bommellaan. Meerdere bommen op verschillende plaatsen gedurende de dag. Geen melding van bommen omgeving Langenhorst, wel inslagen gehoord richting viaduct. Geen exacte melding, mogelijk over gemeentegrens?
10 december 1944	10.30-12.05 uur, 4 Spitfires, 229 Sq, Langenhorst. 6.500-5.000 voet, 8x 250 lb. Alle bommen in het doelgebied.	Bommen op Langenhorst, één bom op Rijkstraatweg bij Langenhorst.
11 december 1944	10.35-12.15 uur, 4 Spitfires, 453 Sq. Langenhorst. 9.000-3.000 voet, 8x 250 lb. airburst. Alle bommen op het doel. 14.15-15.45 uur. 4 Spitfires, 303 Sq. 6.000- 2.000 voet. Doelwit bij Langenhorst. Strafing.	11.20 uur: Splinterbommen op Langehorst en boerderij achter de Persijnlaan.
24 december 1944	13.45 uur, 3 Spitfires, 229 Sq. 8.000-2.500 voet. Langenhorst. Strafing.	Geen melding
28 december 1944	9.15-12.35 uur, 10 Spitfires naar Rust en Vreugd. 20 bommen van 250 lb.	Om 11.00 uur vielen bommen bij het viaduct over de Rijkstraatweg op landgoed Beukenhorst.
1 januari 1945	13.30-13.35 uur. 12 Spitfires, 303 Sq. 12x 500 lb. Naar schatting tien treffers op het doelwit. Spoorweg en gebouwen rond het doel werden ook getroffen. Een grote explosie werd waargenomen in het doelgebied.	14.00 uur. Bommen gevallen op en langs de Rijkstraatweg bij het viaduct en bij de Persijnlaan. Een auto werd getroffen. Achter café de Bijhorst (Zijdeweg bij viaduct) lag een blindganger.
3 februari 1945	16.10 uur. 4 Spitfires, 603 Sq. 10.000-4.000 voet, 8x 250 lb. Langenhorst, rond D.688952. Alle bommen explodeerden binnen 45 meter van het doel op de weg. Eén gebouw getroffen. Resultaat: <i>excellent</i> .	Vijf bommen afgeworpen bij het viaduct op de Rijkstraatweg. Twee personen dood, twee gewond. Bom 200 meter van viaduct op fietspad, bom 100 met van viaduct op fietspad.

Tabel 3: Samenvatting bombardementen op de Langenhorst.

Uit de geraadpleegde archiefstukken blijkt dat op de Langenhorst, Beukenhorst en Wittenburg tussen 29 november 1944 en 3 februari 1945 meerdere bombardementen en beschietingen hebben plaatsgevonden. Zo'n tachtig bommen van de kalibers 250 lb. en 500 lb. zijn op het gebied afgeworpen. Uit de ORB's blijkt dat de toestellen 2 x 250 lb. of 1 x 500 lb. per toestel bij zich droegen. Op de luchtfoto's zijn sporen van bomshade duidelijk zichtbaar. De volgende figuren bevatten analyses van luchtfoto's van luchtfoto's van vóór, tijdens en na de bombardementen.

Figuur 98: Uitsnede luchtfoto d.d. 23 maart 1944, voor aanvang van de bombardementen. Begrenzing gebied Langehorst, Beukenhorst en Wittenburg is rood omkaderd (Bron: Kadaster).

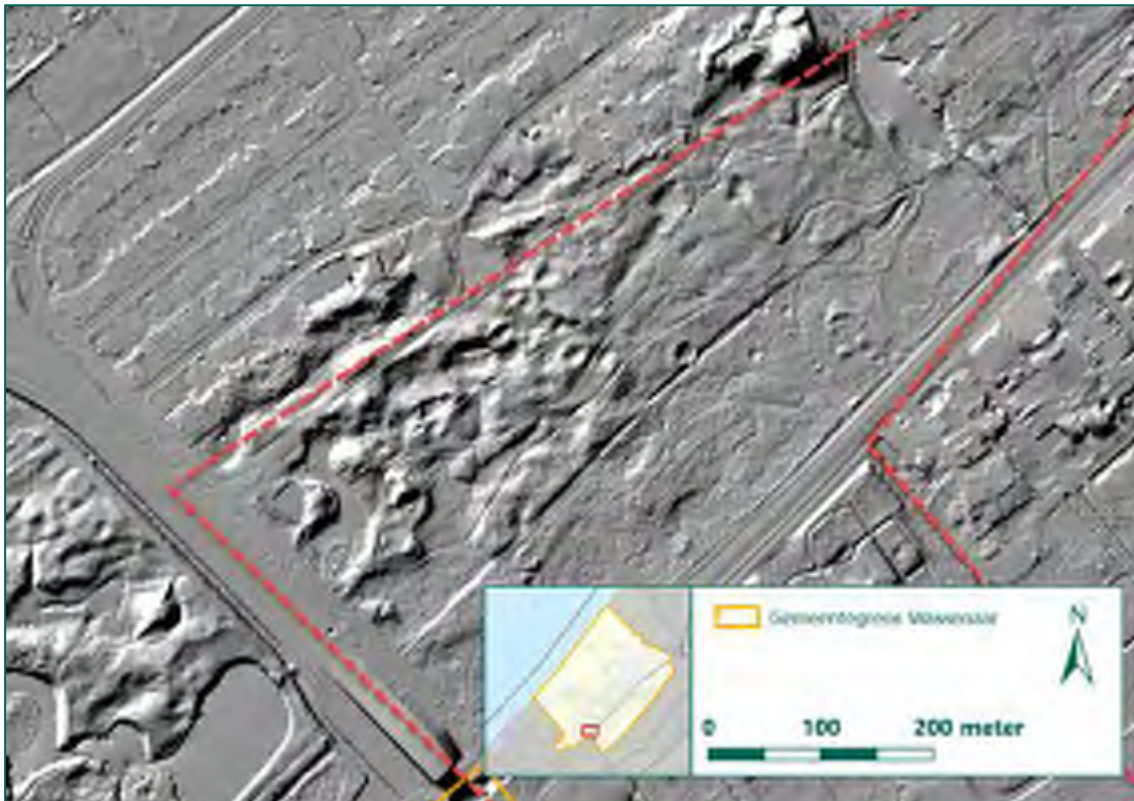
Figuur 99: Uitsnede luchtfoto d.d. 30 november 1944, tijdens van de bombardementen. Begrenzing gebied Langehorst, Beukenhorst en Wittenburg is rood omkaderd (Bron luchtfoto: WAGEUR, Bron ondergrond: Kadaster).

Figuur 100: Uitsnede luchtfoto d.d. 21 maart 1945, na de bombardementen. Begrenzing gebied Langehorst, Beukenhorst en Wittenburg is rood omkaderd (Bron luchtfoto en ondergrond: Kadaster).

Krateranalyse wordt bemoeilijkt door verschillende factoren. Zo was het gebied bebost, waardoor kraters onder het bladerdak moeilijk zijn waar te nemen. Niet alleen ter plaatse van het gebied Langenhorst, Beukenhorst en Wittenburg is krateranalyse zeer moeilijk, ook in de directe omgeving. Aan de noordzijde en oostzijde van het gebied is bebouwing en bebouwing, terwijl de slootjes en bebouwing aan de zuidzijde van het gebied krateranalyse ook bemoeilijken. Daarnaast is gebruik gemaakt van *airburst* bommen, die als doel hadden direct boven het maaiveld te detoneren, om zo een maximale scherfwerking te veroorzaken. Dergelijke bommen veroorzaakten nauwelijks kraters, waardoor deze op luchtfoto's slecht waarneembaar zijn.

Op beelden uit het AHN is zichtbaar dat het terrein zeer grillig van aard is. Het AHN biedt echter onvoldoende nauwkeurigheid om krateranalyse te verrichten. Vermoedelijk is de grond tussen 1945 en het heden meermaals geroerd.

Figuur 101: Verstoord gebied op landgoed Beukenhorst op AHN, begrenzing gebied Langehorst, Beukenhorst en Wittenburg is rood omkaderd (Bron: AHN).

In 2003, tijdens de aanleg van een nieuwe tunnelbak ter hoogte van de kruising Rijksweg 14/N44, is een blindganger van een 250 lb. vliegtuigbom met direct werkende ontsteker aangetroffen.

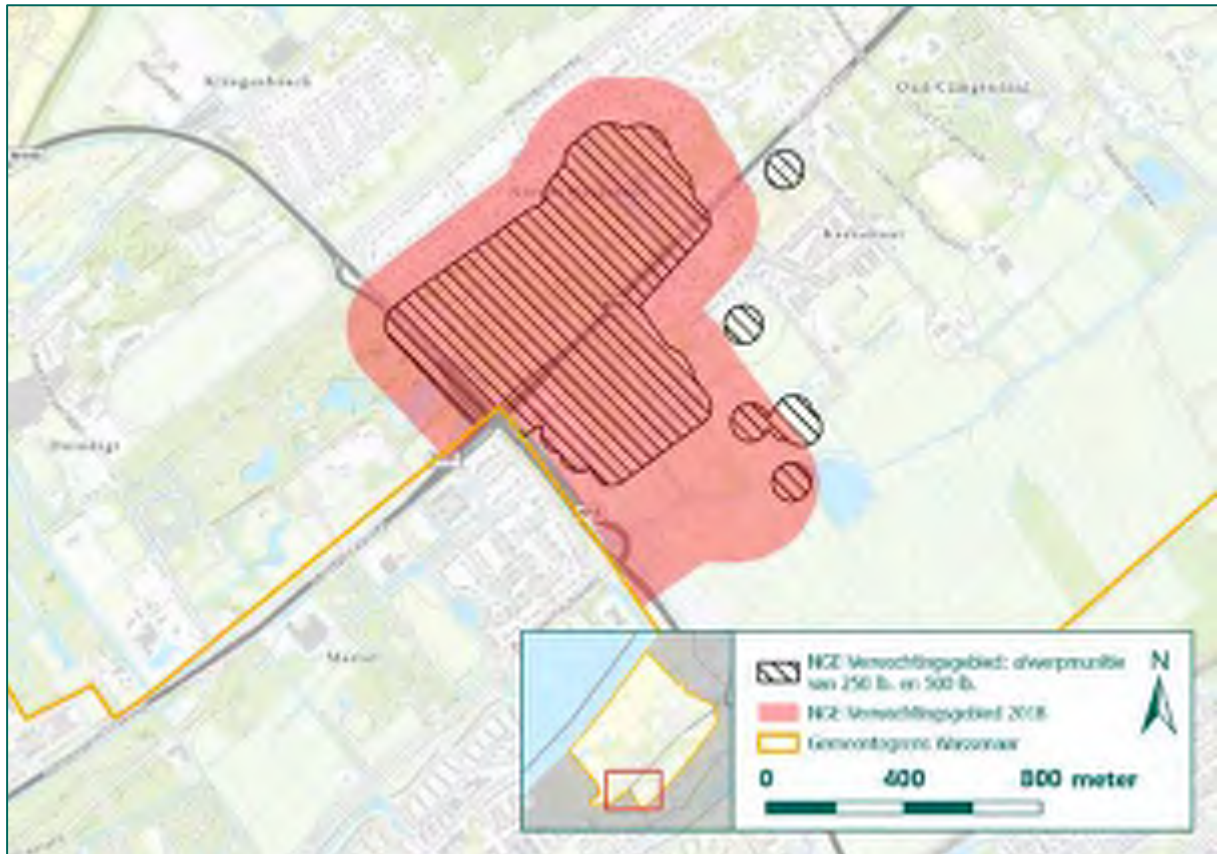
Figuur 102: Huidige topografische kaart met daarop de locatie van de aangetroffen 250 lb. vliegtuigbom aangegeven. Begrenzing gebied Langehorst, Beukenhorst en Wittenburg is rood omkaderd (Bron: EOD, Bron ondergrond: ESRI).

Uit de informatie van de luchtbeschermingsdienst, luchtfotoanalyse en geruimde munitie blijkt dat het gehele gebied Langenhorst, Beukenhorst en Wittenburg is getroffen tijdens de bombardementen tussen november 1944 en februari 1945. Tijdens deze bombardementen hebben tevens beschietingen plaatsgevonden. Aangezien niet alle kraters van de afgeworpen vliegtuigbommen achterhaald kunnen worden is het mogelijk dat er nog bommen zijn achtergebleven. In 2018 is om deze reden een NGE-Verwachtingsgebied afgebakend. Kraterpatronen waren niet waar te nemen, om deze reden is afgebakend aan de hand van de richtlijn 'Duikbombardement op zgn. *pin point target*' uit het WSCS-OCE. Omdat meerder pin point targets binnen het beboste gebied lagen werd het hele gebied Langehorst, Beukenhorst en Wittenburg als doelwit verondersteld. Rond het doelwit werd een straal van 181 meter als NGE-Verwachtingsgebied afgebakend, vermeerderd met 8 meter ter ondervanging van de ondergrondse horizontale verplaatsing. Van cartografische onnauwkeurigheid was geen sprake, aangezien er geen krateranalyse aan de hand van luchtfoto's plaatsvond voor de afbakening.

Naar aanleiding van de bombardementen die zijn uitgevoerd door Spitfires op Langenhorst, Beukenhorst en Wittenburg wordt de afbakeningmethode voor jachtbommenwerpers uit het CS-VROO toegepast²⁹. Uit de ORB's blijkt dat de bombardementen zijn uitgevoerd door toestellen die 2 x 250 lb. of 1 x 500 lb. bij zich hadden. De onderlinge afstand tussen kraterpatronen van 2 x 250 lb. is volgens het CS-VROO 21 meter. Hierbij wordt een standaarddeviatie van 21 meter opgeteld, wat resulteert in een totale afstand van 42 meter. Hierbij wordt een ondergrondse horizontale verplaatsing van 8 meter en een cartografische onnauwkeurigheid van 5 meter opgeteld, waardoor de totale buffer op 55 meter komt. Het NGE-Verwachtingsgebied wordt vervolgens afgebakend door deze afstand te projecteren rondom de grens van het bosgebied Langehorst, Beukenhorst en Wittenburg en de waargenomen kraters en munitieruiming. Kraters die ten oosten van de N214 zijn waargenomen worden in paragraaf 5.4.5 geanalyseerd. Binnen dit NGE-Verwachtingsgebied kunnen blindgangers van afwerpmunitie van de kalibers 250 lb. en 500 lb. in geworpen toestand worden aangetroffen.

Het huidige NGE-Verwachtingsgebied en het NGE-Verwachtingsgebied uit 2018 zijn in Figuur 103 weergegeven.

²⁹ <https://www.vomes.nl/site/media/upload/files/cs-vroo-02-bijlage-02-02-concept-oktober-2021.pdf>, laatst geraadpleegd op 08-09-2022

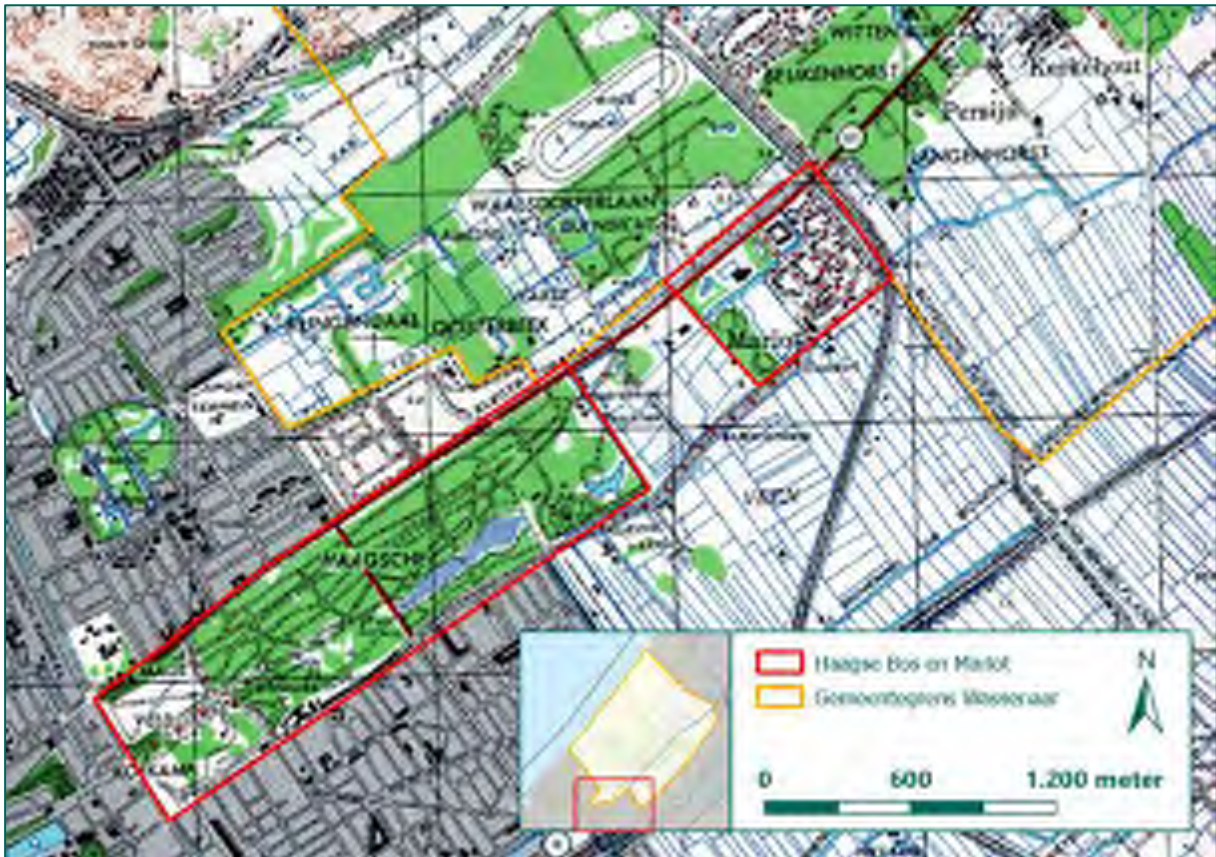
Figuur 103: Huidige topografische kaart met daarop het NGE-Verwachtingsgebied uit 2018 en het huidige NGE-Verwachtingsgebied weergegeven (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

Naar aanleiding van de bombardementen op Langenhorst, Beukenhorst en Wittenburg is een NGE-Verwachtingsgebied afgebakend waarbinnen NGE van afwerpmunitie van de kalibers 250 lb. en 500 lb. in geworpen toestand kunnen zijn achtergebleven.

5.4.3 Bombardementen op het Haagse Bos en parkflat Marlot, 1944 - 1945

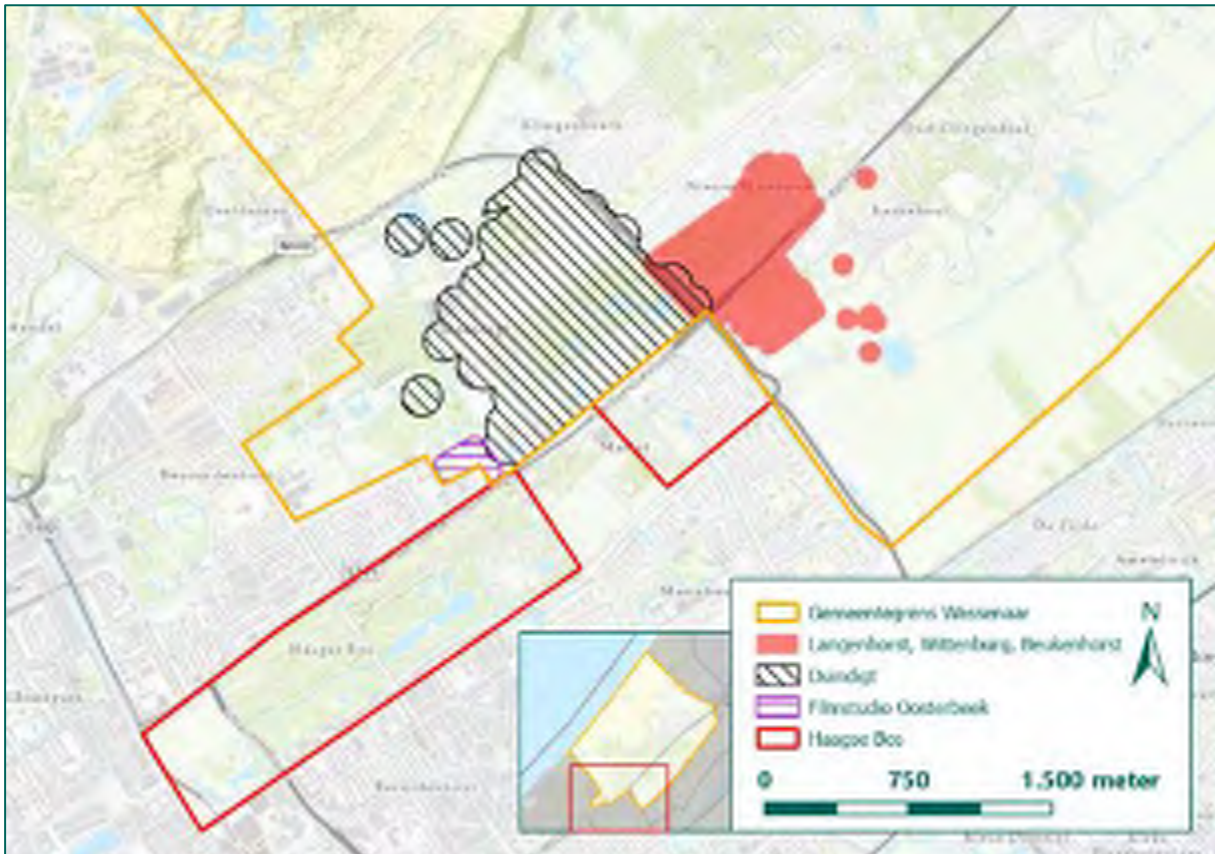
Net buiten de gemeentegrens van Wassenaar liggen het Haagse Bos en parkflat Marlot. Deze locaties werden vanaf 1944 gebruikt als lanceerlocatie voor V-wapens en als observatiepost voor de lanceringen. Om deze reden zijn beide locaties intensief gebombardeerd door Fighter Command.

Figuur 104: Uitsnede geallieerde stafkaart met daarop het Haagse Bos en parkflat Marlot weergegeven (Bron: Kadaster).

Hoewel beide gebieden buiten de gemeente Wassenaar liggen, zijn de bombardementen op deze locaties relevant voor het voorliggende HVO-NGE. Door de korte afstand tot de gemeentegrens zijn immers ook bommen in en zeer dicht bij de gemeente Wassenaar neergekomen. Uit de ORB's³⁰ blijkt dat het Haagse Bos en parkflat Marlot uitsluitend zijn gebombardeerd met 250 lb. en 500 lb. vliegtuigbommen. Bommen die bedoeld waren voor het Haagse Bos en parkflat Marlot kunnen mogelijk op de Langenhorst, Beukenhorst, Wittenburg en Duindigt zijn neergekomen. Filmstudio Oosterbeek grenst tevens aan het Haagse Bos. Zoals is gebleken in paragraaf 5.4.4 zijn hier geen aanwijzingen van het neerkomen van 500 lb. bommen aangetroffen. De NGE-Verwachtingsgebieden nabij het Haagse Bos en parkflat Marlot zijn in onderstaande figuur weergegeven, deze gebieden zijn afgebakend in de paragrafen 5.4.2, 5.4.4 en 5.4.5.

³⁰ Zie hiervoor NGE-Risicokaart Wassenaar uit 2018, bijlage 7.

Figuur 105: Huidige topografische kaart met daarop de NGE-Verwachtingsgebieden nabij het Haagse Bos en Parkflat Marlot weergegeven (Bron ondergrond: ESRI).

Omdat het deel van de gemeente Wassenaar dat aan parkflat Marlot grenst reeds verdacht is op mogelijk achtergebleven 250 en 500 lb. vliegtuigbommen, worden de bombardementen op Marlot niet afzonderlijk beoordeeld en geëvalueerd. Het deel van Wassenaar dat nabij het Haagse Bos gelegen is, dient echter wel onderzocht te worden. Dit gebied is gedurende enkele weken intensief gebombardeerd, waarbij ook bommen ver van het doel terecht zijn gekomen. De bombardementen zijn uitgevoerd door Spitfire jachtbommenwerpers, uitgerust met twee van 250 lb., in enkele gevallen aangevuld met een derde bom van 500 lb.

Om te onderzoeken of sprake is van mogelijk achtergebleven NGE van afwerpmunitie naar aanleiding van de bombardementen op het Haagse Bos is luchtfotoanalyse verricht. Het Haagse Bos was tussen 6 februari en 3 maart 1945 hoofddoel van de Britse luchtaanvallen. Derhalve zijn luchtfoto's geanalyseerd van voor (6 oktober 1944), tijdens (26 februari 1945) en na (7 april 1945) de bombardementen. Deze luchtfoto's zijn naast de ORB's de enige bron die de gebeurtenissen in het gebied in Wassenaar ten zuiden van landgoed Clingendael inzichtelijk maken. Het bos was immers verboden gebied, waardoor burgerlijke autoriteiten hier geen rapportages over konden opstellen.

Figuur 106: Uitsnede luchtfoto d.d. 6 oktober 1944. Bomschade is nog niet zichtbaar (Bron: Haagse Beeldbank).

Figuur 107: Uitsnede luchtfoto d.d. 26 februari 1945 waarop drie afzwaaiers te zien zijn (rood omkaderd) (Bron: Haagse Beeldbank).

Figuur 108: Uitsnede luchtfoto's d.d. 18 maart 1945 waarop meerdere bomkraters zichtbaar zijn (rood omkaderd) (Bron: Kadaster).

In 2018 is geen NGE-Verwachtingsgebied afgebakend volgens de richtlijn 'pin point target' uit het WSCS-OCE. Reden hiervoor was de grote afstand tussen het doel en de waargenomen bominslagen (300 tot 500 meter). Op basis van krateranalyse werd in 2018 een NGE-Verwachtingsgebied afgebakend, de maximale afstand tussen inslagen van één jachtbommenwerper (50 meter) is vermeerderd met achttien meter ter ondervanging van de cartografische onnauwkeurigheid (10 meter) en de ondergrondse horizontale verplaatsing (8 meter). Rond de kraters werden buffers van 68 meter afgebakend als Verwachtingsgebied, zie hiervoor onderstaand figuur.

Figuur 109: Uitsnede huidige topografische kaart met daarop de NGE-Verwachtingsgebieden uit 2018 weergegeven die waren afgebakend naar aanleiding van de bombardementen op het Haagse Bos (Bron ondergrond: ESRI).

Zoals bij voorgaande bombardementen vermeld is kan aan de hand van luchtfotoanalyse binnen gebieden waar meerdere doelwitten in de buurt lagen niet worden bepaald door welk toestel een bomafwerp is gedaan. Daarnaast is het niet te achterhalen op welke datum een inslag is ontstaan, reden hiervoor zijn de grote hoeveelheid bombardementen op zowel het Haagse Bos en parkflat Marlot als de doelwitten in de omgeving. Gezien het feit dat de bombardementen zijn uitgevoerd door Spitfire jachtbommenwerpers wordt anno 2022 de afbakingsmethode voor jachtbommenwerpers uit het CS-VROO-02 gehanteerd. Hierbij wordt uitgegaan van een *worst-case-scenario* waarbij een Spitfire 1 x 500 lb. en 2 x 250 lb. als bommenlading bij zich droeg. Voor Spitfires met deze bomlading geldt een gemiddelde afstand van 40 meter en een marge voor standaarddeviatie van 47 meter. Hierbij wordt 10 meter cartografische onnauwkeurigheid en 8 meter ondergrondse horizontale verplaatsing gehanteerd. Dit resulteert in een totale buffer van 105 meter welke rond de waargenomen kraters wordt geprojecteerd. Binnen dit afgebakende gebied kunnen blindgangers van afwerpmunitie van de kalibers 250 lb. en 500 lb. in geworpen toestand worden aangetroffen. Aanvullend op de reeds afgebakende NGE-Verwachtingsgebieden (zie paragrafen 5.4.6 en 5.4.4) is een NGE-Verwachtingsgebied afgebakend naar aanleiding van de bombardementen op het Haagse Bos. Dit NGE-Verwachtingsgebied is in onderstaande figuur weergegeven.

Figuur 110: Uitsnede huidige topografische kaart met daarop het aanvullend afgebakende NGE-Verwachtingsgebied naar aanleiding van de bombardementen op het Haagse Bos (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

Naar aanleiding van de bombardementen op het Haagse Bos is een NGE-Verwachtingsgebied afgebakend binnen de gemeente Wassenaar waar NGE van afwerpmunitie van de kalibers 250 en 500 lb. in geworpen toestand kan zijn achtergebleven.

5.4.4 Bombardement op filmstudio Oosterbeek, 22 februari 1945

Ten westen van Duindigt en ten oosten van Clingendael ligt landgoed Oosterbeek. Hier was voor de Tweede Wereldoorlog een filmstudio gevestigd. De filmstudio werd door het Duitse leger in beslag genomen en gebruikt. Om deze reden werd het landgoed op 22 februari 1945 gebombardeerd door Spitfires van Fighter Command, zo blijkt uit de ORB's. Om 13.50 uur wierpen zes Spitfire jachtbommenwerpers in totaal twaalf 250 lb. M.C. vliegtuigbommen met direct werkende ontsteker af op het doelwit. De brand die daarop ontstond was zeer hevig, en werd twee uur later nog waargenomen. Luchtfoto's van voor en na de aanval laten de resultaten duidelijk zien.

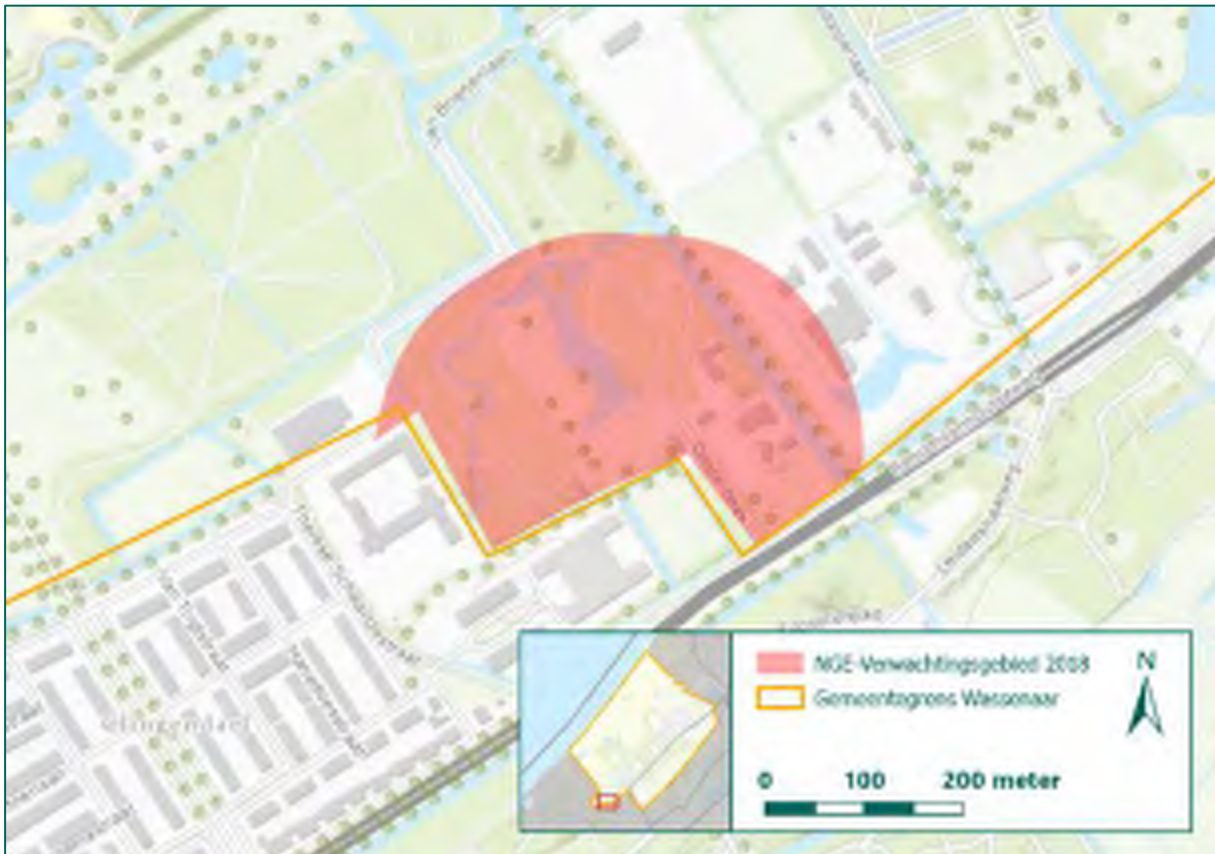

Figuur 111: Luchtfoto d.d. 6 oktober 1944 waarop de filmstudio te Oosterbeek is weergegeven (Bron: Haagse Beeldbank).

Figuur 112: Luchtfoto d.d. 21 maart 1945, de hele filmstudio is verwoest en diverse kraters zijn zichtbaar in de omgeving (Bron: Kadaster).

In 2018 is een NGE-Verwachtingsgebied afgebakend volgens de richtlijn 'pin point target' uit het WSCS-OCE. Hierbij werd een straal van 181 meter rond het doelwit (in dit geval de filmstudio) geprojecteerd. Hieraan is een buffer van zestien meter, bestaande uit tien meter cartografische onnauwkeurigheid en 6 meter horizontale verplaatsing. Binnen het NGE-Verwachtingsgebied konden vliegtuigbommen van het kaliber 250 lb. M.C. zijn achtergebleven in de bodem. In onderstaande figuur is het NGE-Verwachtingsgebied uit 2018 weergegeven.

Figuur 113: Uitsnede huidige topografische kaart met daarop het NGE-Verwachtingsgebied uit 2018 weergegeven (Bron ondergrond: ESRI).

Krateranalyse wordt bemoeilijkt door verschillende factoren. Zo was het gebied bebost, waardoor kraters onder het bladerdak onzichtbaar zijn. In de directe omgeving van de filmstudio zijn daarnaast meerdere bombardementen uitgevoerd zoals bijvoorbeeld de aanvallen op het Haagse Bos. Uit de ORB's blijkt dat enkel 250 lb. bommen zijn ingezet. In het geraadpleegde bronmateriaal zijn geen aanwijzingen aangetroffen van het plaatsvinden van aanvullende bombardementen nabij de filmstudio. Derhalve wordt niet aangenomen dat naast de 250 lb. bommen andere bommen zijn afgeworpen nabij de filmstudio.

Bij het bombardement is gebruikt gemaakt van bommen met direct werkende ontstekers, waardoor bomkraters moeilijk zichtbaar zijn. Aangezien het bombardement is uitgevoerd door Spitfire jachtbommenwerpers wordt de bijbehorende afbakingsmethode uit het CS-VROO-02 gehanteerd. Uit de ORB's blijkt dat de Spitfires toestellen ieder 2 x 250 lb. bij zich droegen. Voor deze bommenlast geldt een gemiddelde afstand 21 meter en een marge van 21 meter. Dit geeft een totale straal van 42 meter, deze wordt vergroot door een cartografische onnauwkeurigheid van 10 meter en een ondergrondse horizontale verplaatsing van 6 meter. De totale buffer 58 meter wordt rondom het bosgebied en de waargenomen kraters geprojecteerd. Dit resulteert in het NGE-Verwachtingsgebied dat in onderstaande figuur is weergegeven. Binnen dit gebied kunnen blindgangers van afwerpmunitie van het kaliber 250 lb. in geworpen toestand worden aangetroffen.

Figuur 114: Uitsnede huidige topografische kaart met daarop het NGE-Verwachtingsgebied naar aanleiding van het bombardement op filmstudio Oosterbeek weergegeven (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

Naar aanleiding van het bombardement op filmstudio Oosterbeek is een NGE-Verwachtingsgebied afgebakend waarbinnen afwerpmunitie van het kaliber 250 lb. M.C. in geworpen toestand kunnen zijn achtergebleven.

5.4.5 Bombardementen op Duindigt, maart 1945

Het landgoed Duindigt was vanaf 1944 één van de grootste lanceerlocaties van V-wapens in Wassenaar. Om deze reden werd dit landgoed in maart 1945 zo mogelijk het belangrijkste doel van de Britse luchtmacht. In minder dan twee weken tijd werd het landgoed, inclusief monumentale boerderijen, landhuizen en eeuwenoude bomen volledig verwoest. Gezien de enorme hoeveelheid bombardementen wordt de tekstuele informatie allereerst in een tabel samengevat, waarna de schadelocaties worden geanalyseerd aan de hand van luchtfotoanalyse. Tot slot wordt een NGE-Verwachtingsgebied afgebakend.

Figuur 115: Begrenzing van Duindigt op de geallieerde stafkaart (Bron: Kadaster).

Datum	Samenvatting Fighter Command	Samenvatting vanaf de grond
5 maart 1945	<p>11.05-12.40. 4 Spitfires, 303 Sq. 7.000-1.500. Strafing</p> <p>11.00-13.00. 5 Spitfires, 602 Sq. 6.000-2.000 voet, zuidoost-noordwest. 10x 250 lb. airburst op de weg door bosgebied D.678953 en D.680949. Tevens strafing.</p> <p>12.00-13.45 uur. 5 Spitfires, 602 Sq. 500 voet, zuidoost-noordwest. 10x 250 lb. airburst. Op de weg in bos met onderlinge afstand van 100 meter. Twee ca. 35 meter van de Leidsestraatweg.</p>	8.55 uur: Bommen op Zijdeweg 40 en tussen Helmlaan 2 en 4.
9 maart 1945	<p>8.52 uur, 4 Spitfires, 124 Sq. 12.000-5.000 voet, noord-zuid. 8x 250 lb. airburst. Twee bommen direct op doelwit, overige dichtbij.</p> <p>Ca. 9.30 uur, 4 Spitfires, 124 Sq. 10.000-6.000, zuid-noord. 8x 250 lb. airburst. Twee treffers, de rest schoot over richting de renbaan.</p> <p>9.40 uur. 4 Spitfires, 603 Sq. 8.000-3.000 voet. 8x 250 lb. M.C. airburst. Bommen binnen doelgebied.</p> <p>11.10 uur. 4 Spitfires, 303 Sq. 4 Spitfires 6.000-4.000 voet, strafing. Inslagen in bosgebied.</p> <p>11.35 uur, 6 Spitfires, 124 Sq. 12.000-6.000 voet. 8x 250 lb, 4x 500 lb. afgeworpen. 6x 250 en 3x 500 lb. zuidostrand van renbaan, 2x 250 en 1x 500 lb. op doelwit. Twee vliegtuigen met mechanische problemen dumpten bommen in zee.</p>	<p>15.30 uur: Munitieopslag op de Waalsdorpervlakte getroffen.</p> <p>De landgoederen Duindigt en Duinhorst, een aantal dienstwoningen en een modelboerderij werden in maart 1945 tot puin gereduceerd. 1.300 bommen gingen verloren.</p>

Datum	Samenvatting Fighter Command	Samenvatting vanaf de grond
	<p>13.10 uur. 3 Spitfires, 124 Sq. 12.000-6.000 voet, zuid-noord. 4x 250 lb. en 2x 500 lb. nabij doelwit, 2x 250 lb. en 1x 500 lb. rand doelgebied nabij Leidsestraatweg.</p> <p>Ca. 14.00 uur, 6 Spitfires, 124 Sq. 10.000- 5.000 voet, zuid-noord. 12x 500 en 6x 500 lb. Alle bommen zuidzijde doelgebied.</p>	
10 maart 1945	<p>Ca. 11.20 uur, 4 Spitfires, 603 Sq. 8x 250 lb. M.C. airburst. Alle bommen in doelgebied, gigantische explosie en gele rook waargenomen.</p> <p>Ca. 12.30 uur, 4 Spitfires, 603 Sq. 8x 250 lb. airburst. Alle bommen op doel.</p> <p>14.55 uur, 4 Spitfires, 603 Sq. 5.000-1.000 voet, zuidoost-noordwest. 2x 250 lb. M.C. airburst.</p> <p>15.35 uur, 4 Spitfires, 603 Sq. 5.000-1.500 voet, zuidoost-noordwest. 8x 250 lb., alles op doelwit.</p> <p>16.20 uur, 5 Spitfires, 603 Sq. 5.000-2.000 voet, zuidoost-noordwest. 8x 250 lb. M.C. airburst. Alle bommen in doelgebied.</p> <p>17.50 uur, 4 Spitfires, 603 Sq. 5.000-1.500 voet, zuidoost-noordwest. 6x 250 lb. op doelwit.</p>	Geen melding
12 maart 1945	<p>16.50 uur, 4 Spitfires, 602 Sq. .000-5.000 voet, noord-zuid. 8x 250 lb. 11 seconden vertraging.</p> <p>17.25 uur, 2 Spitfires, 124 Sq. 11.000-6.000 voet, west-oost. 4x 250 en 2x 500 lb.</p> <p>17.50 uur, 4 Spitfires, 451 Sq. 8.000-4.000, noordwest-zuidoost. 8x 250 lb. airburst.</p> <p>18.10 uur, 3 Spitfires, 451 Sq. 9.000-3.000 voet. 6x 250 lb. airburst. Twee op de renbaan.</p>	Duindigt en Waalsdorperlaan volop getroffen. Ook de nabijgelegen boerderij De Roggewoning werd zwaar beschadigd.
13 maart 1945	<p>9.10 uur, 4 Spitfires, 603 Sq. 8x 250 lb. G.P. (direct impact fuse). 10.000-4.000 voet.</p> <p>10.25 uur, 4 Spitfires, 124 Sq. 8x 250 lb. airburst. 12.000-6.000 voet, oost-west.</p> <p>10.35 uur, 4 Spitfires, 603 Sq. 6x 250 lb. G.P. (direct impact fuse). 10.000-4.000 voet. 2 bommen noodafwerp in zee.</p> <p>12.10 uur, 12 Spitfires, 453 Sq. 8.000-3.000 voet, zuidwest-noordoost. 24x 250 lb. (airburst nose/0,025 second tail) en 12x 500 lb. (airburst nose/11 second tail).</p> <p>12.30 uur, tien Spitfires, 10x 500 en 20x 250 lb. 10.000-3.000 voet, noordoost-zuidwest.</p> <p>12.45 uur, 12 Spitfires, 124 Sq. 24x 250 en 12x 500 lb. airburst. 11.000-6.000 voet, zuid-noord. Alle bommen in doelgebied.</p> <p>13.30 uur: 12 Spitfires, 603 Sq. 24x 250 lb. instant fuze, 12x 500 lb. zes uur vertraging.</p>	Geen melding

Datum	Samenvatting Fighter Command	Samenvatting vanaf de grond
	<p>14.25 uur, 12 Spitfires, 453 Sq. 8.000-3.000 voet, zuidwest-noordoost. 24x 250 lb. (airburst nose/0,025 second tail) en 12x 500 lb. (airburst nose/11 second tail).</p> <p>15.30 uur, 11 Spitfires, 124 Sq. 22x 250 en 11x 500 lb. airburst. 12.000-6.000 voet, zuid-noord.</p> <p>16.15 uur, 9 Spitfires. 18x 250 en 9x 500 lb., 10.000-3.000 voet.</p> <p>16.45 uur, 2 Spitfires, 124 Sq. 4x 250 lb. airburst. 12.000-8.000 voet, oost-west.</p> <p>17.00 uur, 4 Spitfires, 453 Sq. 8x 250 lb. (airburst nose/11 second tail). 9.500-4.000 voet.</p> <p>17.35 uur, 4 Spitfires, 453 Sq. 8x 250 lb. M.C. 9.000-4.000 voet.</p> <p>18.00 uur. 4 Spitfires, 453 Sq. 8x 250 lb. (airburst nose/11 second tail). 9.000-3.500 voet, zuidwest-noordoost.</p> <p>18.10 uur, 3 Spitfires, 124 Sq. 6x 250 lb. airburst. 13.500-6.500 voet.</p>	
14 maart 1945	<p>10.55 uur. 2 Spitfires, 602 Sq. 4x 250 lb. airburst, 8.000-5.000 voet. Noord-zuid.</p> <p>13.55 uur. 4 Spitfires, 453 Sq. 8x 250 lb. airburst. 8.500-3.500 voet.</p> <p>14.10 uur: 4 Spitfires, 602 Sq. 8x 250 lb. airburst, 8.000-3.500 voet, oost-west. Gigantisch veel bomkraters in het doelgebied gemeld.</p> <p>14.25 uur. 4 Spitfires, 124 Sq. 8x 250 lb. airburst, 10.000-5.000 voet, oost-west.</p> <p>14.25 uur. 4 Spitfires, 451 Sq. 8x 250 lb. airburst, 7.500-3.500 voet, zuidoost-noordwest.</p> <p>14.35 uur. 4 Spitfires, 603 Sq. 8x 250 lb. G.P. instant fuse, oost naar west 10.000-3.000 voet. Het hele gebied is verwoest door de bombardementen. Bomkraters en omgewoelde ligt overal.</p> <p>14.40 uur, 2 Spitfires. 602 Sq. 4x 250 lb. airburst, 8.000-3.000 voet. Noord-zuid.</p> <p>15.00 uur. 4 Spitfires, 451 Sq. 8x 250 lb. airburst. West-oost, 10.000-4.000 voet.</p> <p>15.30 uur, 4 Spitfires, 124 Squadron. 1x 500 lb., 8x 250 lb. 10.000-5.000 voet, oost-west.</p> <p>15.40 uur. 4 Spitfires, 603 Sq. 8x 250 lb. G.P. instant fuse. 10.000-4.000 voet, noordoost-zuidwest. Resultaat van 2 één bom niet waargenomen, één bom in zee.</p> <p>16.10 uur. 3 Spitfires, 451 Sq. 6x 250 lb. airburst. Noord-zuid. Vier bommen niet waargenomen.</p>	<p>Wederom Duindigt en opslagplaatsen op de Waalsdorpervlakte gebombardeerd. Bommen op buitenplaats Stoephout.</p>

Datum	Samenvatting Fighter Command	Samenvatting vanaf de grond
	<p>16.15 uur, 4 Spitfires, 8x 250 lb. 11 seconden vertraging. West-oost, 9.500-4.000 voet.</p> <p>16.25 uur. 4 Spitfires, 453 Sq. 6x 250 lb. 11 seconden vertraging. 8.000 – 3.500 voet. Twee bommen noodafwerp in open veld.</p> <p>16.40 uur. 6 Spitfires, 603 Sq. 12x 250 lb. G.P. 10.000-3.500 voet, oost-west. Voltreffers op renbaan.</p> <p>16.40 uur, 4 Spitfires, 453 Sq. 8x 250 lb. 11 seconden. Bommen noordwesten van doelwit, ten oosten van spoorlijn en één bom noodafwerp in zee.</p> <p>17.25 uur, 4 Spitfires, 451 Sq. 8x 250 lb. airburst, zuidoost-noordwest, 10.000-5.000 voet.</p> <p>18.05 uur. 4 Spitfires, 451 Sq. 8x 250 lb. airburst. 9.000-3.000 voet, zuidwest-noordoost.</p> <p>17.25 uur, 4 Spitfires, 124 Sq. 8x 250 lb. airburst. 12.000-6.000 voet.</p>	
18 maart 1945	<p>9.07-9.40 uur, 4 Spitfires 303 Sq. Strafing, inslagen gezien in bosgebied.</p> <p>13.40 uur. 12 Spitfires, 124 Sq. 12.000-6.000 voet. 24x 250 lb. G.P. 11 seconds, 11x 500 lb. Vier toestellen tegen renbaan, acht tegen luchtafweergeschut ten noorden van renbaan.</p> <p>17.40 uur. 4 Spitfires, 453 Sq. 6x 250 lb. M.C. instant. 8.000-3.000 voet. Slechts twee inslagen waargenomen.</p>	<p>13.45 uur. Bominslagen op de buitenplaats Stoephout. Stoeplaan 11 vernield. Percelen langs de Rijksstraatweg raakten compleet onbewoonbaar.</p>

Figuur 116: Samenvatting bombardementen op Duindigt.

In totaal zijn 587 vliegtuigbommen van de kalibers 250 lb. en 500 lb. op Duindigt afgeworpen. De vliegtuigbommen van 250 lb. waren hoofdzakelijk uitgerust met een direct werkende ontsteker, waardoor deze bommen boven het maaiveld detoneerden. Deze bommen veroorzaakten slechts minimale bomkraters. Zoals bij het gebied in paragraaf 5.4.2 is sprake van een bebost gebied, waardoor het waarnemen van bomkraters wordt bemoeilijkt. Desalniettemin heeft krateranalyse geleid tot het lokaliseren van tientallen bomkraters. In de onderstaande figuren zijn luchtfoto's van voor en na de bombardementen opgenomen.

Figuur 117: Luchtfoto d.d. 23 maart 1944 voor het plaatsvinden van de bombardementen op Duindigt. De renbaan is duidelijk te onderscheiden, evenals het bosgebied ten zuiden van de renbaan. Landhuizen en boerderijen te zien aan de zuidrand van het bosperceel (Bron: Kadaster).

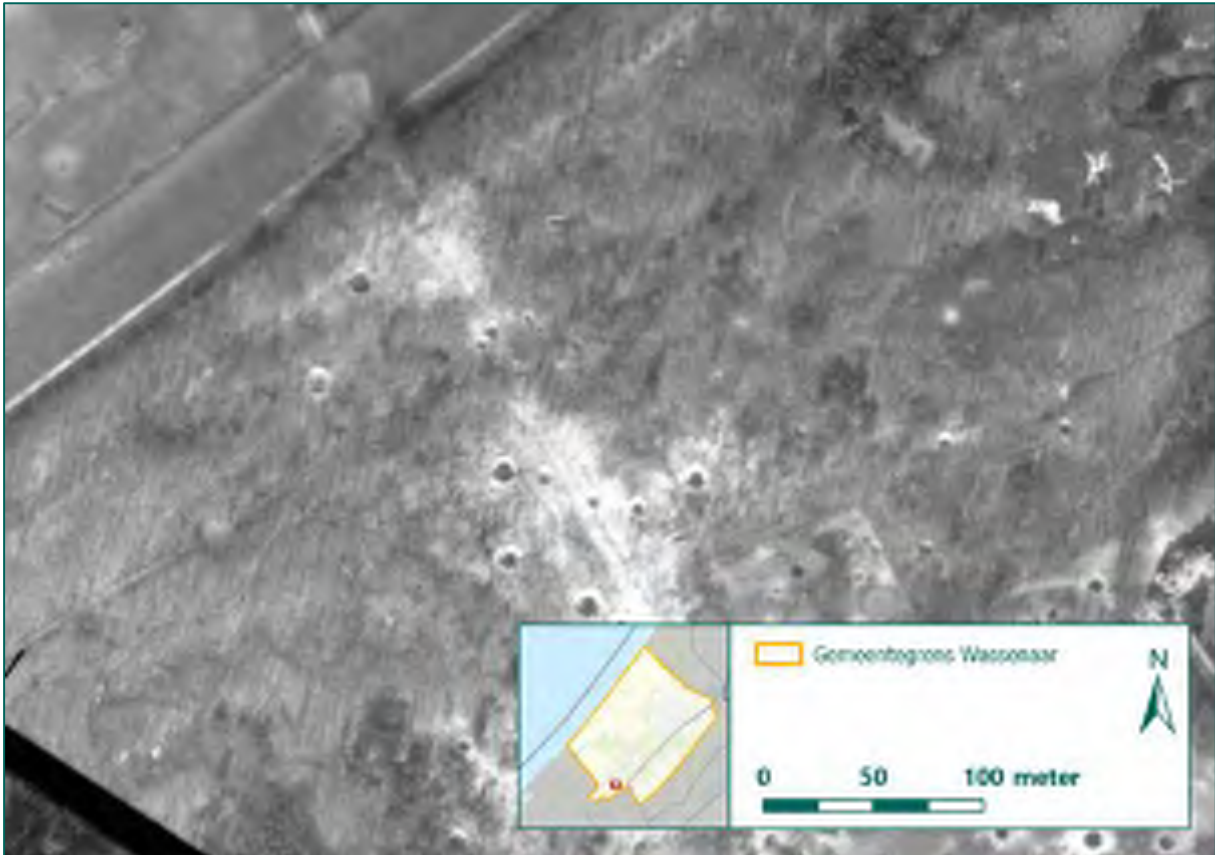
Figuur 118: Luchtfoto's d.d. 18 maart 1945, genomen op de laatste dag van de bombardementen op Duindigt. In minder dan twee weken is het landgoed verwoest en bezaaid met bomkraters (Bron: Kadaster).

Figuur 119: Close-up van de noordwestelijke hoek van het landgoed (Bron: Kadaster).

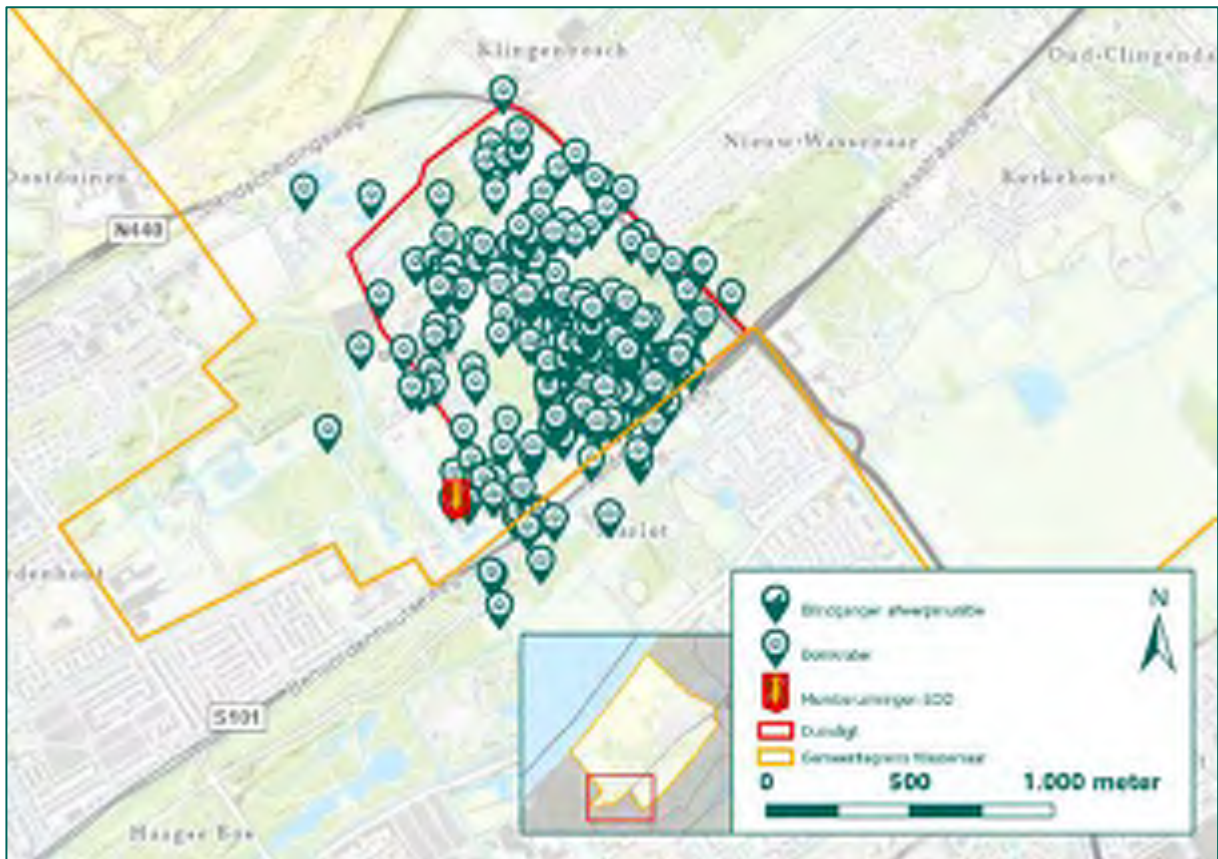

Figuur 120: Close-up van de zuidoostelijke zijde van het landgoed (Bron: Kadaster).

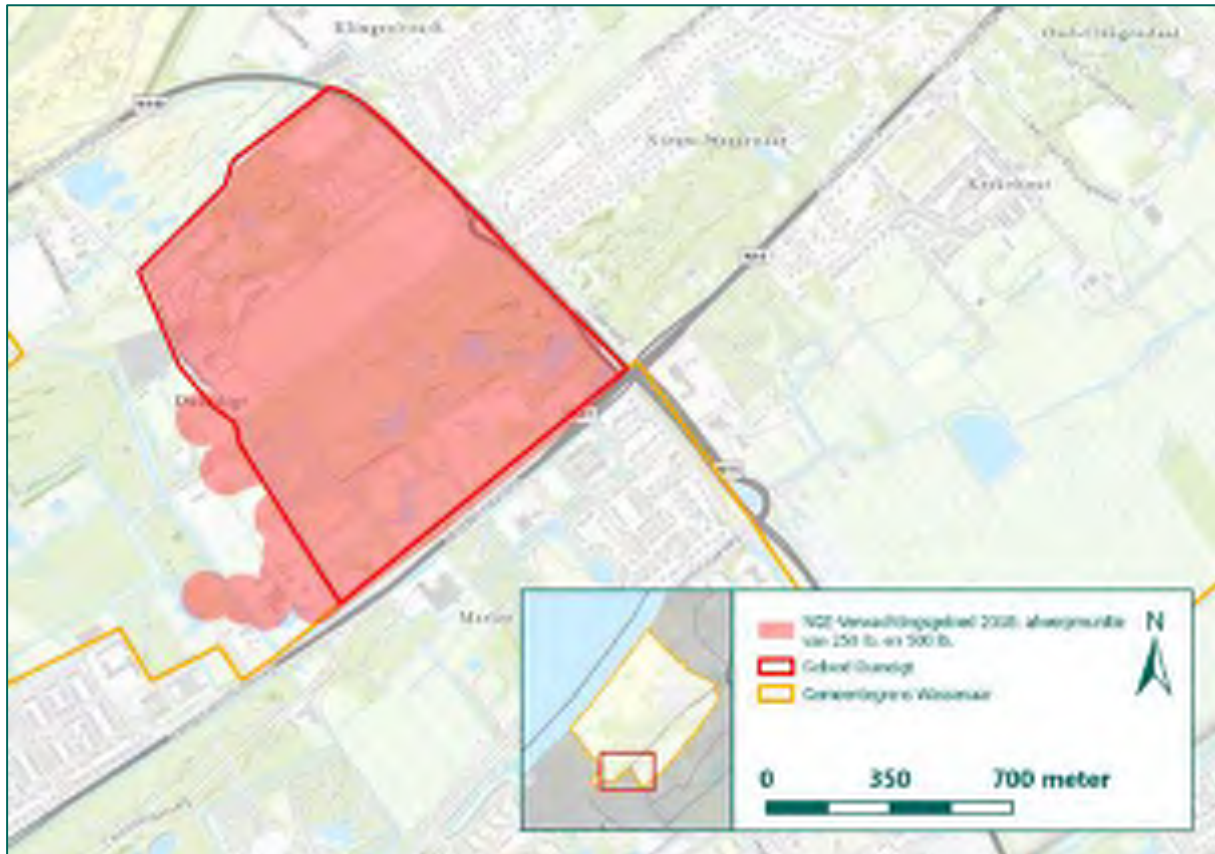
Figuur 121: Close-up weg van de Rijksweg naar de renbaan (Bron: Kadaster).

Op basis van de luchtfoto's en analyse van de gegevens van de luchtbeschermingsdienst is een krateranalyse verricht. De onderstaande figuur toont de kraters en munitieruiming waar afwerpmunitie is aangetroffen op en rond Duindigt op de hedendaagse kaart.

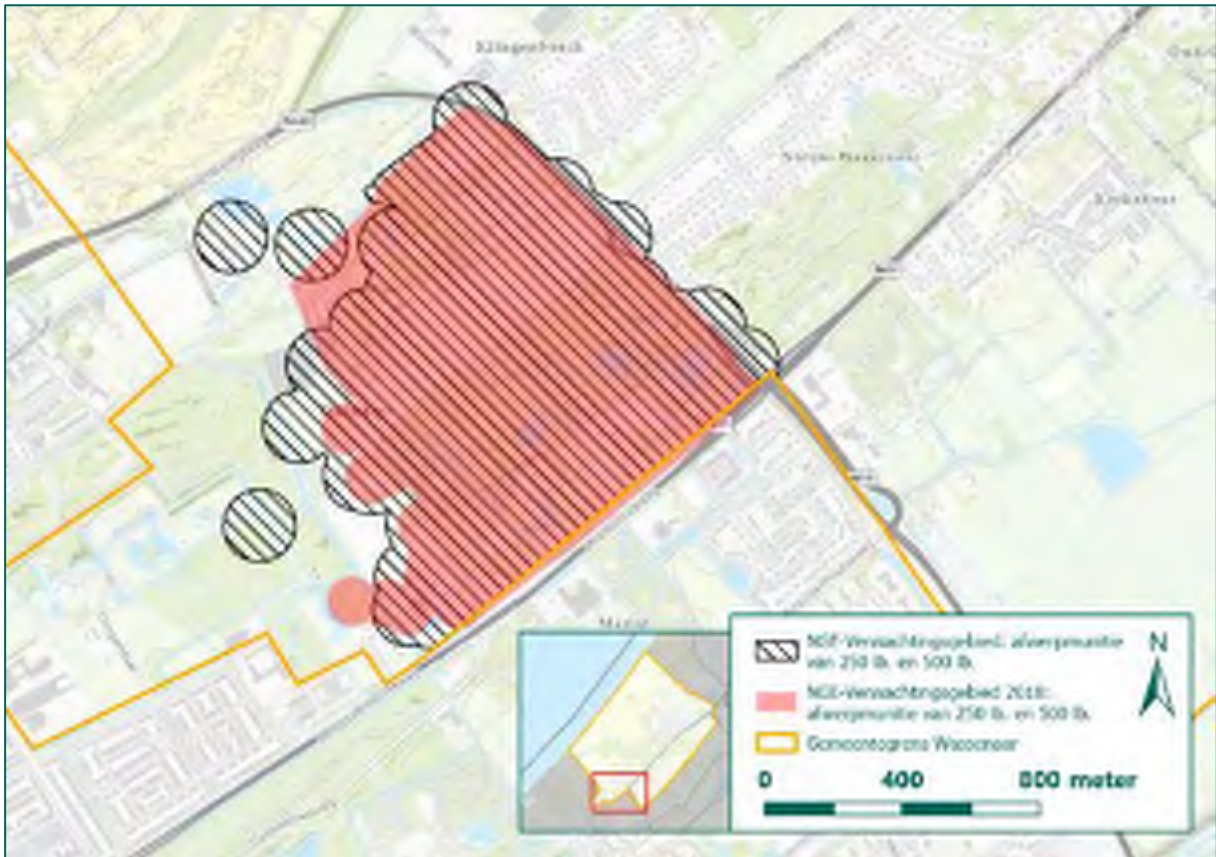
Figuur 122: Uitsnede huidige topografische kaart met daarop de locatie van de munitieruiming en kraters weergegeven (Bron ondergrond: ESRI).

Uit het geraadpleegde bronmateriaal blijkt dat Duidigt veelvuldig is getroffen door geallieerde bombardementen. De veelheid aan bombardementen maakt het onderscheiden van kraterpatronen onmogelijk. Het gebruik van direct werkende ontstekers bemoeilijkt het herkennen van bomkraters. In 2018 is om deze redenen besloten niet af te bakenen conform het WSCS-OCE aan de hand van de richtlijn *pin point target*. In plaats daarvan is in 2018 het hele landgoed afgebakend als NGE-Verwachtingsgebied, zie hiervoor onderstaande figuur.

Figuur 123: Uitsnede huidige topografische kaart met daarop het NGE-Verwachtingsgebied uit 2018 weergegeven (Bron ondergrond: ESRI).

Voor voorliggende update is de afbakeningsmethode uit het CS-VROO voor jachtbommenwerpers gehanteerd. Uit de ORB's blijkt dat sommige toestellen 2 x 250 lb. en 1 x 500 lb. bij zich droegen. Voor Spitfires met 3 bommen geldt een gemiddelde afstand van 40 meter en een marge van 47 meter. De totale afstand bedraagt hiermee 87 meter, hierbij wordt 10 meter cartografische onnauwkeurigheid en 8 meter ondergrondse horizontale verplaatsing opgeteld. Dit resulteert in een buffer van 105 meter. Het NGE-Verwachtingsgebied wordt vervolgens afgebakend door deze afstand te projecteren rondom de grens van de bosgebieden bij Duindigt, de munitieruimingen en de waargenomen kraters. De niet beboste gebieden binnen het gebied Duindigt worden niet afgebakend, omdat daarbinnen kraters op luchtfoto's zichtbaar hadden moeten zijn. De kraters ten oosten van de N214 zijn waargenomen en worden in paragraaf 5.4.2 geanalyseerd. Binnen het afgebakende NGE-Verwachtingsgebied te Duindigt kunnen blindgangers van afwerpmunitie van de kalibers 250 en 500 lb. in geworpen toestand worden aangetroffen. Het huidige NGE-Verwachtingsgebied en het NGE-Verwachtingsgebied uit 2018 zijn in onderstaande figuur weergegeven.

Figuur 124: Uitsnede huidige topografische kaart met daarop het huidige NGE-Verwachtingsgebied en het NGE-Verwachtingsgebied uit 2018 weergegeven (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

Naar aanleiding van de bombardementen op Duindigt is een NGE-Verwachtingsgebied afgebakend waarbinnen blindgangers van afwerpmunitie van de kalibers 250 lb. en 500 lb. in geworpen toestand kunnen worden aangetroffen.

5.4.6 Bombardementen op de Ravelijn, maart 1945

In de ORB's van de Britse luchtmacht wordt meermaals melding gemaakt van bombardementen 'Ravelijn'. Deze bombardementen waren gericht tegen doelen op landgoed Voorlinden. Hier waren ondersteunende eenheden voor de V-wapens gestationeerd. Tussen 9 en 17 maart 1945 is de omgeving van het landgoed hevig gebombardeerd door Spitfire jachtbommenwerpers van de Britse luchtmacht.

Figuur 125: Gebied Ravelijn weergegeven op de geallieerde stafkaart (Bron: Kadaster).

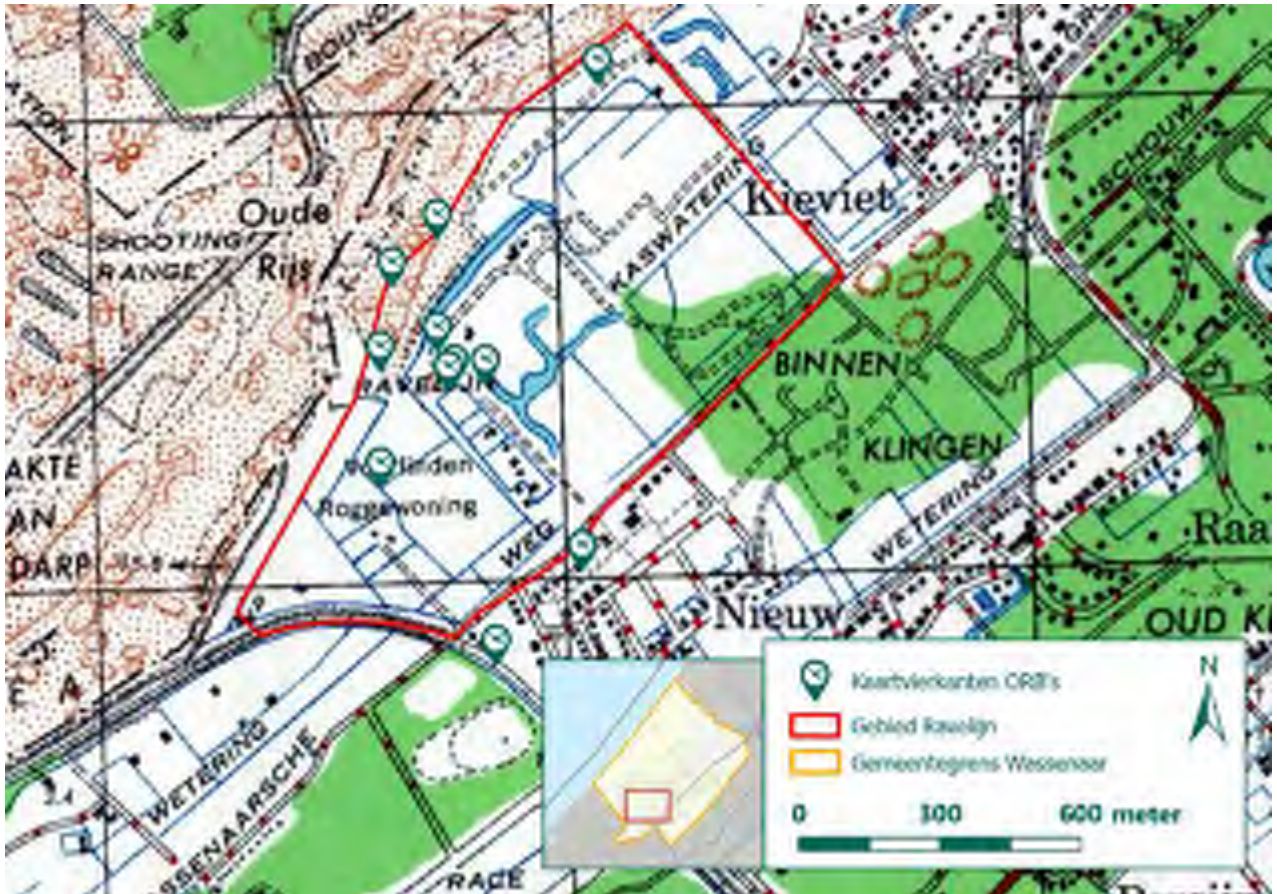
Gezien de grote hoeveelheid bombardementen wordt de tekstuele informatie allereerst in een tabel samengevat, waarna de schadelocaties worden geanalyseerd aan de hand van luchtfotoanalyse. Tot slot wordt een NGE-Verwachtingsgebied afgebakend.

Datum	Samenvatting Fighter Command	Samenvatting vanaf de grond
9 maart 1945	<p>9.25 uur. 4 Spitfires, 453 Sq. 9.000-3.000 voet, noordoost-zuidwest. Twee bommen op richtpunt, twee schoten over richting zuid op de spoorlijn. Overige bommen in het doelgebied.</p> <p>11.15 uur. 8 Spitfires, 603 Sq. 16x 250 lb. and 8x 500 lb. M.C. airburst. Zuidoost-noordwest, 8.000-2.000 voet. Alle bommen op doelgebied.</p> <p>12.3 uur. 6 Spitfires, 603 Sq. 12x 250 lb. en 6x 500 lb. M.C. airburst. Zuid-noord, 9.000-4.000 voet.</p> <p>13.40 uur. 8 Spitfires, 603 Sq. 16x 250 lb. and 8x 500 lb. M.C. airburst. Zuidoost-noordwest, 8.000-2.500 voet. Alle bommen op doelgebied. Geschutsofstelling noordwesthoek van het doelgebied aangevallen met boordwapens.</p> <p>14.35 uur. 6 Spitfires, 603 Sq. 12x 250 lb. en 6x 500 lb. M.C. airburst. Zuid-noord, 9.000-4.000 voet.</p> <p>13.55-15.25 uur. 2 Spitfires, 124 Sq. 4x 250 lb. airburst. 11.000-6.000 voet, noordoost-zuidwest. Geen resultaten waargenomen door bewolking.</p>	Huize Voorlinden wordt getroffen door geallieerde bommenwerpers.
10 maart 1945	13.05 uur. 4 Spitfires, 603 Sq. 5.000-2.000 voet. Strafing. Goed resultaat.	Geen melding

Datum	Samenvatting Fighter Command	Samenvatting vanaf de grond
12 maart 1945	<p>16.20 uur. 4 Spitfires, 124 Sq. Zuid-noord, 11.000-6.000 voet. 8x 250 lb. airburst. Bommen in het bos rond het doel. Strafing.</p> <p>17.20 uur. 4 Spitfires, 124 Squadron. 6x 250 lb. airburst. Zuid-noord, 12.000-8.000 voet. Bommen op het doel en enkele mis richting noord.</p> <p>17.10-17.30 uur. 2 Spitfires, 303 Sq. 8.000-2.000 voet. Strafing.</p>	Bommen in de tuin van perceel Emmalaan 1 en in de tuin van perceel Buurtweg 11.
13 maart 1945	<p>9.40-9.55 uur. 4 Spitfires, 303 Sq. 6.000-1.500 voet, strafing.</p> <p>11.45 uur. 3 Spitfires, 303 Sq. 9.000-3.000 voet, strafing.</p> <p>15.10-15.20 uur. 4 Spitfires, 303 Sq. 8.000-2.000 voet, strafing.</p> <p>17.50-18.00 uur. 3 Spitfires, 303 Sq. 9.000-3.000 voet, strafing.</p>	Geen melding
14 maart 1945	<p>13.30 uur. 4 Spitfires, 603 Sq. 8x 250 lb. airburst. Zuidoost-noordwest, 11.000-3.000 voet. Alle bommen in doelgebied.</p> <p>14.20 uur. 4 Spitfires, 453 Sq. Zuidwest-noordoost, 8.000-3.000 voet. 6x 250 lb. airburst. Vier bommen in doelgebied, twee bommen schoten over.</p> <p>16.25 uur: 4 Spitfires, 124 Sq. 7x 250 lb. 10.000-5.000 voet, zuidoost-noordwest. Grote explosie gevolgd door dikke wolk gele rook.</p> <p>17.00 uur. 4 Spitfires, 603 Sq. 8x 250 lb. airburst. 10.000-1.000 voet, zuidoost-noordwest.</p>	Bommen Stoeplaan 17.
15 maart 1945	12.35 uur. 4 Spitfires, 603 Sq. 6x 250 lb. G.P. instant fuse. 10.000-3.000 voet, zuidoost-noordwest. Zes bommen in het doelgebied.	Geen melding
17 maart 1945	16.25 uur. 2 Spitfires, 303 Sq. 9.000-2.500 voet. Strafing.	Geen melding

Tabel 4: Samenvatting bombardementen op Ravelijn.

In de ORB's worden tevens coördinaten gemeld. Deze coördinaten zijn de aanvalsdoelen, en locaties waar volgens de piloten bommen neerkwamen. De doelwitten lagen hoofdzakelijk in de bosstrook ten westen van landhuis Voorlinden.

Figuur 126: Doelwitten bombardementen op basis van informatie uit de ORB's weergegeven op de geallieerde stafkaart (Bron coördinaten: TNA, Bron ondergrond: Kadaster).

In totaal werden 129 bommen op Wassenaar Ravelijn afgeworpen. Rond landhuis Voorlinden kwamen de meeste bommen neer, hoewel de piloten meermaals melding maken van bommen die het doel misten. Het betroffen vliegtuigbommen van de kalibers 250 en 500 lb. De bommen waren hoofdzakelijk uitgerust met direct werkende ontsteking, om zo groot mogelijke schade op het maaiveld aan te richten. Omdat deze bommen direct boven het maaiveld detoneerden, is sprake van geringe bomkraters die slecht zichtbaar zijn op luchtfoto's. Door het open karakter van het terrein rond het landgoed en de kwalitatief goede luchtfoto's zijn echter wel meerdere bomkraters waarneembaar. Voor de beboste delen geldt een verminderde zichtbaarheid. Onderstaande figuren geven de luchtfoto's van vóór en na de bombardementen op de Ravelijn weer.

Figuur 127: Ravels op een luchtfoto d.d. 5 juni 1940, ongeveer 5 jaar voor aanvang van de bombardementen (Bron: NCAP).

Figuur 128: Luchtfoto d.d. 18 maart 1945. Verspreid over het terrein zijn bomkraters zichtbaar (Bron: Kadaster).

Figuur 129: Close-up luchtfoto d.d. 18 maart 1945, bomkraters zijn verspreid over het terrein zichtbaar (Bron: Kadaster).

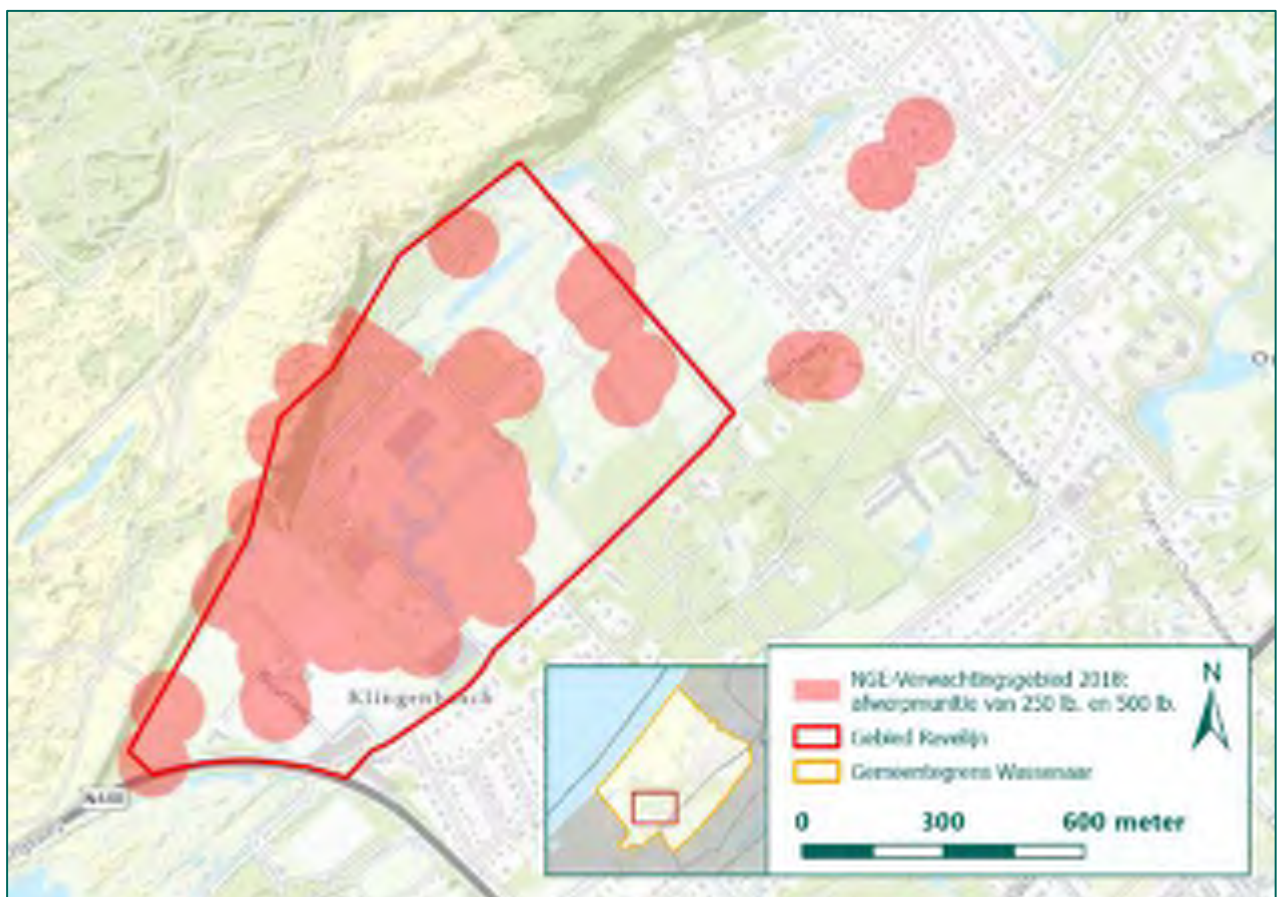

Figuur 130: Close-up luchtfoto d.d. 18 maart 1945, bomkraters verspreid over het terrein zichtbaar (Bron: Kadaster).

Zoals blijkt uit het geraadpleegde bronnenmateriaal, liggen de kraters op het terrein ver uit elkaar. Vermoedelijk hadden de piloten verschillende richtpunten rond landhuis Voorlinden. Gezien de hoeveelheid gemelde kaartvierkanten ten westen landhuis Voorlinden, wordt geconcludeerd dat dit

bosperceel het hoofddoel was. Naar aanleiding van de bombardementen op de Ravelijn is in 2018 een NGE-Verwachtingsgebied afgebakend waarbinnen afwerpmunitie van de kalibers 250 lb. en 500 lb. kunnen zijn achtergebleven. Krateranalyse is niet mogelijk ter plaatse van het bosperceel, aangezien de begroeiing het waarnemen van kraters nagenoeg onmogelijk maakt. Direct buiten het begroeide gebied is krateranalyse wel mogelijk door het open, vlakke karakter van het terrein. Om deze reden is het NGE-Verwachtingsgebied uit 2018 gecombineerd afgebakend. Het NGE-Verwachtingsgebied werd primair afgebakend ter plaatse van het beboste gebied bij Voorlinden. Aangezien meerdere bombardementen op dit bosperceel hebben plaatsgevonden en krateranalyse niet mogelijk was werd het bosperceel situationeel in zijn geheel afgebakend als NGE-Verwachtingsgebied. De grenzen van het bosperceel werden ingetekend op basis van luchtfoto's uit de Tweede Wereldoorlog, waardoor sprake was van een cartografische onnauwkeurigheid. Ter ondervanging van deze onnauwkeurigheid werd een straal van 20 meter rond het ingetekende bosperceel toegevoegd.

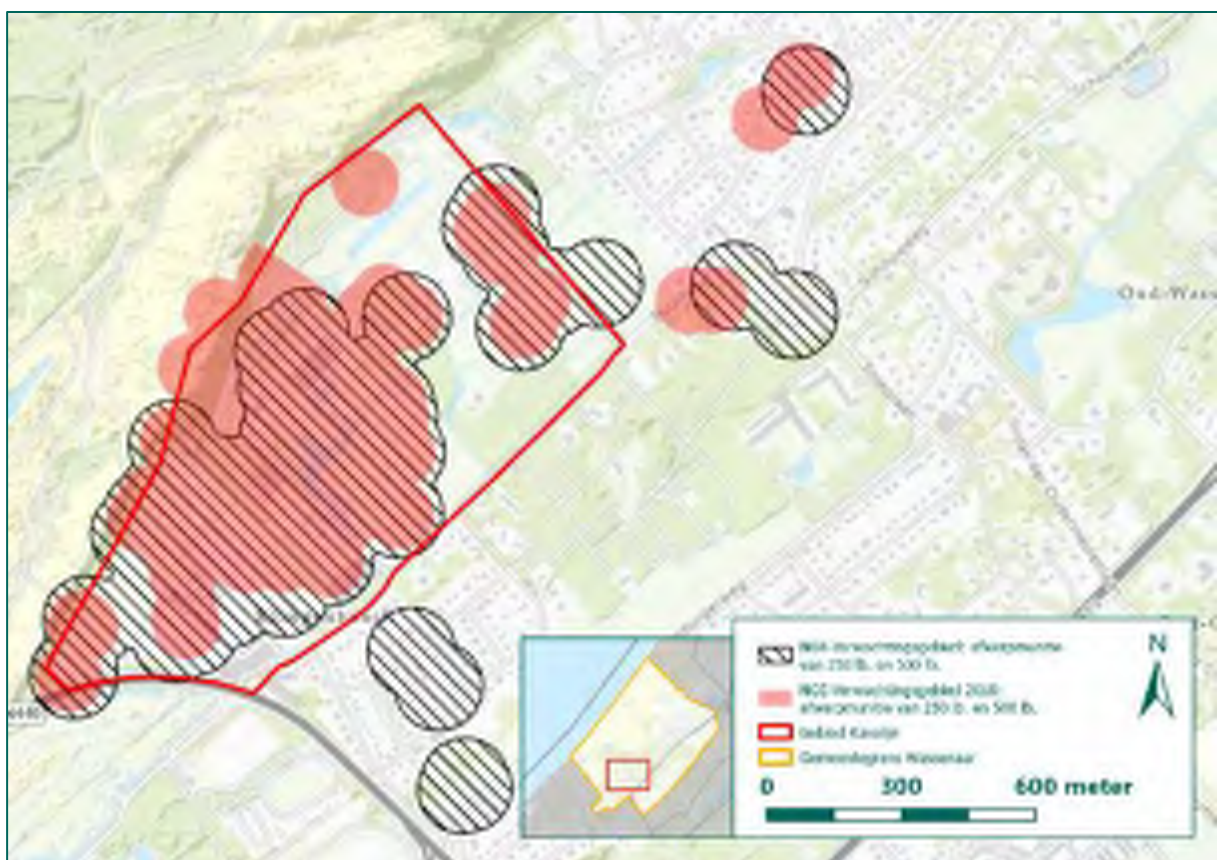
De vliegtuigbommen zijn verspreid over het gehele terrein neergekomen; ook buiten het NGE-Verwachtingsgebied rond het bosperceel, waar krateranalyse wel mogelijk was. Om deze reden werd een secundair NGE-Verwachtingsgebied afgebakend op basis van krateranalyse. Rond de zichtbare bomkraters binnen doelwit Ravelijn werd een straal van vijftig meter als NGE-Risicogebied afgebakend. Aan deze vijftig meter werd acht meter toegevoegd ter ondervanging van de ondergrondse verplaatsing van een 500 lb. vliegtuigbom, en vijftien meter ter ondervanging van de cartografische onnauwkeurigheid. Deze onnauwkeurigheden ontstonden in 2018 bij het inpassen van luchtfoto's uit de Tweede Wereldoorlog in GIS. In onderstaande figuur is het NGE-Verwachtingsgebied uit 2018 weergegeven.

Figuur 131: Uitsnede huidige topografische kaart met daarop het NGE-Verwachtingsgebied uit 2018 weergegeven (Bron ondergrond: ESRI).

Voor de bombardementen op de Ravelijn is de afbakeningsmethode uit het CS-VROO-02 voor jachtbommenwerpers gehanteerd. Uit de ORB's blijkt dat toestellen 2 x 250 lb. en 1 x 500 lb. bij zich

droegen. Voor Spitfires met deze bommenlast geldt een gemiddelde afstand van 40 meter en een marge van 47 meter. De totale afstand bedraagt hiermee 87 meter, hierbij wordt een cartografische onnauwkeurigheid van 5 meter en een ondergrondse horizontale verplaatsing van 8 meter opgeteld. Dit resulteert in een totale buffer van 100 meter. Dit NGE-Verwachtingsgebied wordt afgebakend door deze afstand te projecteren rond de grens van de bosgebieden te Ravelijn en de waargenomen kraters. Dit resulteert in een NGE-Verwachtingsgebied waarbinnen blindgangers van afwerpmunitie van de kalibers 250 lb. en 500 lb. in geworpen toestand kunnen worden aangetroffen. In Figuur 132 zijn het NGE-Verwachtingsgebied uit 2018 en het huidige NGE-Verwachtingsgebied weergegeven. Hierop is te zien dat er enkele gebieden in 2018 zijn afgebakend die in het huidige NGE-Verwachtingsgebied niet zijn overgenomen. Reden hiervoor is dat tijdens de luchtfotoanalyse in 2018 reliëfrijke duingebieden zijn aangezien voor bomkraters. Voor het huidige onderzoek zijn aanvullende luchtfoto's besteld van september 1944. Deze foto's zijn voor de bombardementen in maart 1945 gemaakt. Uit de aanvullende luchtfotoanalyse blijkt dat de verstoringen in het duingebied in september 1944 al zichtbaar waren. Hieruit kan worden geconcludeerd dat de verstoringen in het duingebied geen bomkraters zijn, waardoor deze niet zijn meegenomen in het huidige NGE-Verwachtingsgebied.

Figuur 132: Uitsnede huidige topografische kaart met daarop het NGE-Verwachtingsgebied uit 2018 en het huidige NGE-Verwachtingsgebied weergegeven (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

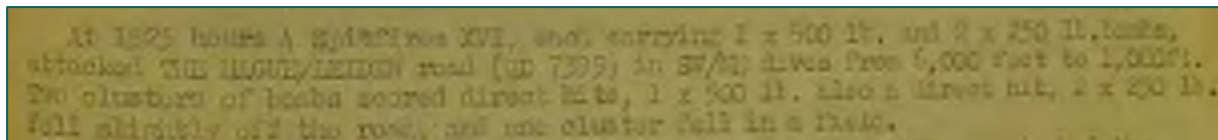
Naar aanleiding van de bombardementen op de Ravelijn is een NGE-Verwachtingsgebied afgebakend waarbinnen NGE van afwerpmunitie van de kalibers 250 lb. en 500 lb. in afgeworpen toestand kunnen zijn achtergebleven.

5.4.7 Bombardement Rijksweg, 25 maart 1945

Op 25 maart 1945 omstreeks 15.30 uur vielen bommen op de Rijksweg bij het Ammonslaantje (toen de Lijsterbeslaan) tussen de Deijlerweg en de Rijksweg. Vermoed werd dat het bombardement was bedoeld voor Duitse onderkomens bij de Maaldrift. Woningen aan de Rijksweg, Deijlerweg en het

Ammonslaantje raakten beschadigd. Woning Rijksweg 225 was er het ergst aan toe. Ook was er bomschade aan het wegdek. Dit blijkt uit de literatuur en de informatie uit het gemeentearchief.

Uit de ORB's blijkt dat vier Spitfires van Fighter Command de weg tussen Den Haag en Leiden bombardeerden. Om 15.25 uur wierpen de Spitfires vier bommen van 500 lb. en acht van 250 lb. op de weg in kaartvierkant D.7399. Het bombardement werd in de richting zuidwest-noordoost uitgevoerd, in een duikvlucht van 6.000 naar 1.000 voet. De piloten rapporteerden dat drie bommen van 500 lb. en vier van 250 lb. vol op de weg vielen, terwijl twee 250 lb. bommen kort naast de weg vielen en twee 250 lb. en één 500 lb. in een open veld.

Figuur 133: Uitsnede ORB Fighter Command (Bron: TNA, AIR24/647).

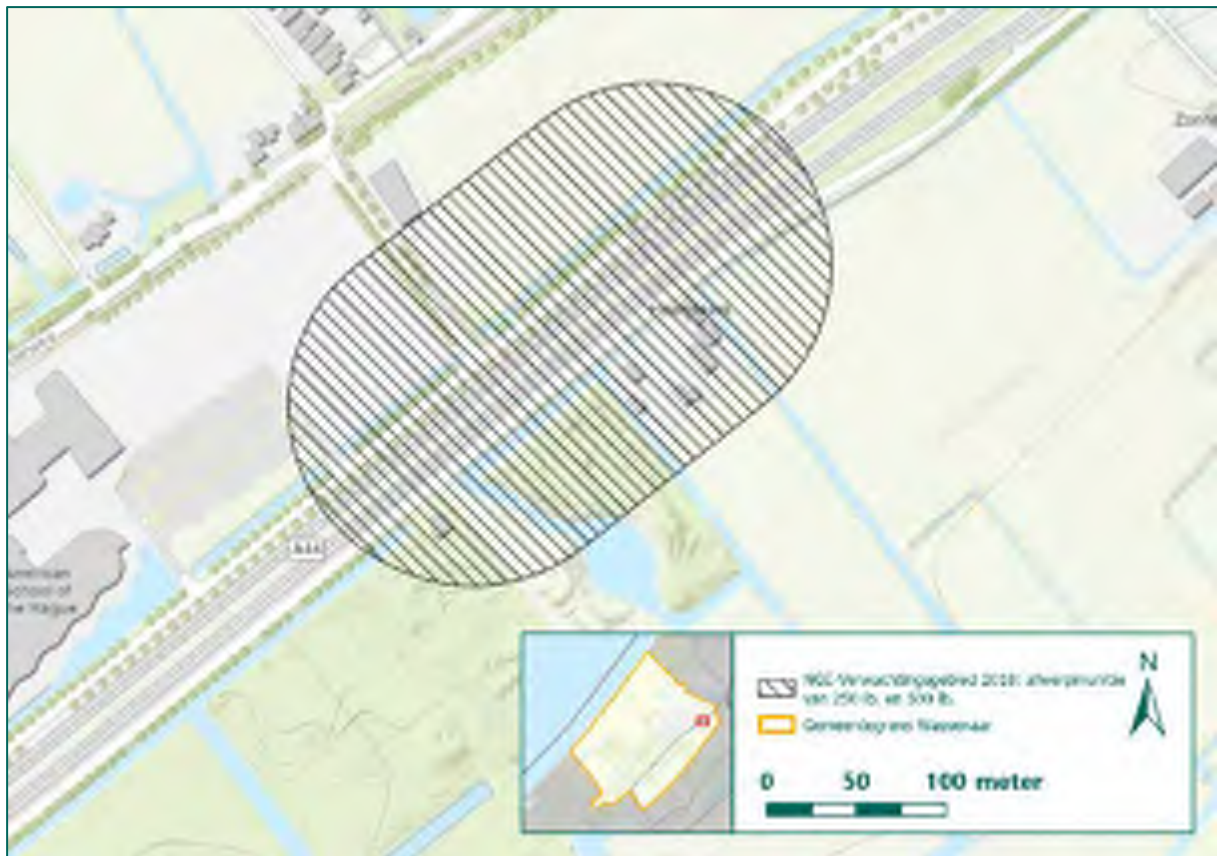
De omschrijving van het bombardement van Britse en Nederlandse zijde komen overeen. De eerst beschikbare luchtfoto van na het bombardement is van 28 augustus 1945, vier maanden na het bombardement. Eén duidelijke bomkrater is nog zichtbaar, de overige bomschade lijkt hersteld in het kader van wederopbouw.

Figuur 134: Uitsnede luchtfoto d.d. 28 augustus 1945 (Bron: NCAP).

Naar aanleiding van het bombardement op de Rijksweg is in 2018 een NGE-Verwachtingsgebied afgebakend. Krateranalyse was niet mogelijk, omdat de eerst beschikbare kwalitatief goede luchtfoto van vier maanden na het bombardement dateert. Ook is de exacte locatie van het bombardement niet bekend. Wel is één bomkrater bekend, en is vastgesteld dat Rijksweg 225 zware schade opliep door de bominslagen. Het NGE-Verwachtingsgebied, waarbinnen één tot enkelen NGE van afwerpmunitie van de

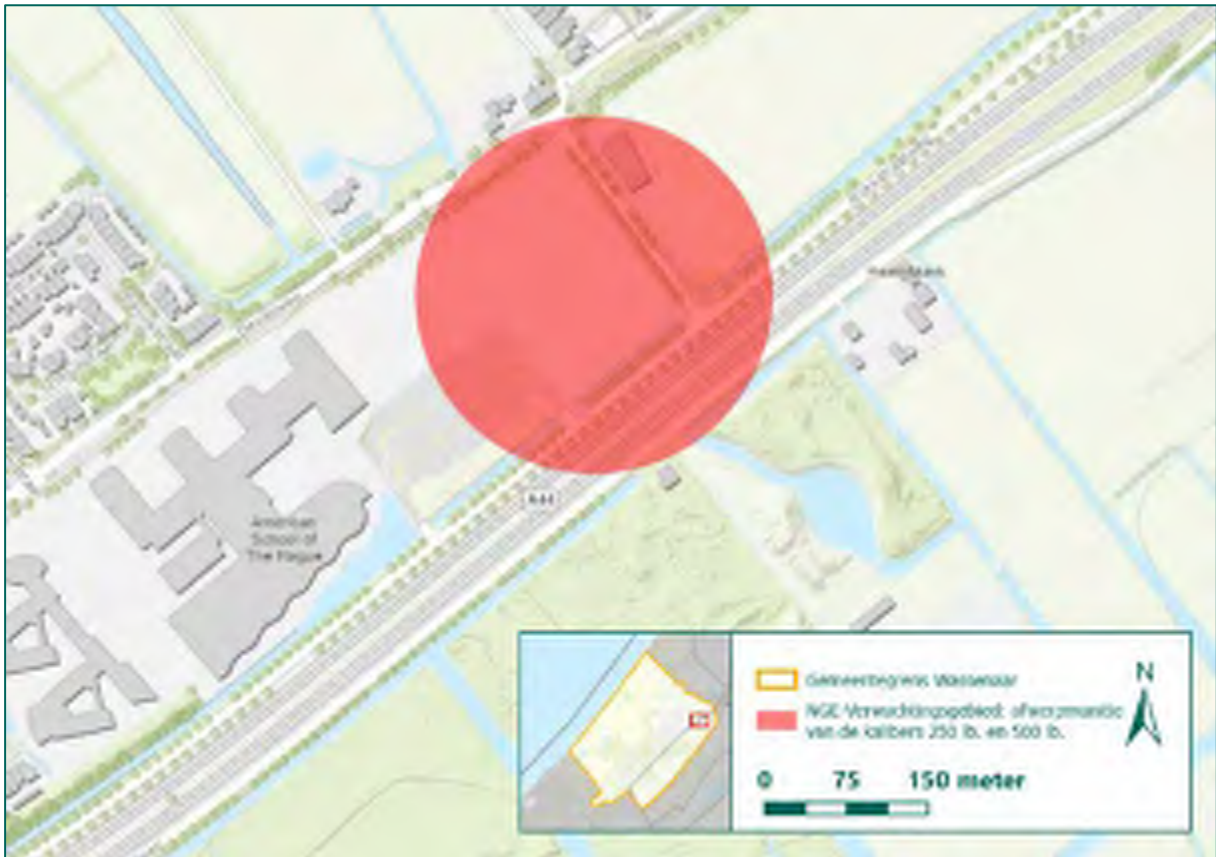
kalibers 250 en 500 lb. kunnen zijn achtergebleven, wordt afgebakend op basis van deze locaties. Hierbij werd de richtlijn 'duikbombardement op line target' uit het WSCS-OCE gehanteerd. De richtlijn was van toepassing omdat de jachtbommenwerpers over de lengte van de weg aanvielen en bommen op en kort naast de weg afwierpen. Het deel van de Rijksweg tussen de bomkraters en Rijksweg 225 werd hierbij als doelwit verondersteld. Rond dit stuk Rijksweg werd een straal van 91 meter als NGE-Verwachtingsgebied afgebakend. Hieraan werd een buffer van 8 meter toegevoegd ter ondervanging van de ondergrondse horizontale verplaatsing van een 500 lb. vliegtuigbom. Van cartografische afwijkingen was geen sprake, omdat de Rijksweg op dezelfde positie ligt. Het NGE-Verwachtingsgebied bedroeg een straal van totaal 99 meter, zie onderstaande figuur.

Figuur 135: Uitsnede huidige topografische kaart met het NGE-Verwachtingsgebied uit 2018 weergegeven (Bron ondergrond: ESRI).

Voor voorliggende update is gebruik gemaakt van de afbakeningsrichtlijnen van het CS-VROO-02 voor jachtbommenwerpers. Hierbij is uitgegaan van een toestel met 2 x 250 lb. en 1 x 500 lb., wat een straal van 87 meter rond kraters oplevert. Hierbij wordt 10 meter cartografische onnauwkeurigheid³¹ en 8 meter ondergrondse horizontale verplaatsing toegevoegd, wat resulteert in een totale buffer van 105 meter. Binnen dit gebied kunnen blindgangers worden aangetroffen van afwerpmunitie van de kalibers 250 lb. en 500 lb. Gezien het feit dat er niet voor het hele gebied luchtfoto's beschikbaar zijn kort na het bombardement is slechts één krater waargenomen. Om deze reden kan geen groter NGE-Verwachtingsgebied worden afgebakend, omdat er geen bronmateriaal beschikbaar is dat kan aantonen of er twaalf vliegtuigbommen zijn neergekomen rond de Rijksweg. Het huidige NGE-Verwachtingsgebied naar aanleiding van het bombardement aan de Rijksweg is in onderstaande figuur weergegeven.

³¹ Anno 2022 wordt een onnauwkeurigheid gehanteerd omdat gebruik wordt gemaakt van een luchtfoto om een krater vast te stellen.

Figuur 136: Uitsnede huidige topografische kaart met daarop het NGE-Verwachtingsgebied naar aanleiding van het bombardement op de Rijksweg weergegeven (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

Naar aanleiding van het bombardement op de Rijksweg is een NGE-Verwachtingsgebied afgebakend op afwerpmunitie van de kalibers 250 lb. en 500 lb.

5.5 NEERGESTORTE VLIEGTUIGEN

In Wassenaar zijn verschillende vliegtuigen neergestort. Deze vliegtuigen waren hoofdzakelijk Junkers Ju-52 transportvliegtuigen, die tijdens de Duitse invasie in mei 1940 op het strand neerkwamen. Enkele Duitse toestellen werden uit de lucht geschoten en stortte neer op het grondgebied van Wassenaar. Ook stortte enkele Nederlandse vliegtuigen neer in deze periode. Tijdens de bezetting vlogen geallieerde vliegtuigen dag en nacht naar Duitsland voor het uitvoeren van bombardementen. Hierbij werden regelmatig vliegtuigen onderschept door Duitse jagers, of neergehaald door luchtafweergeschut. Ook kwamen vliegtuigen in de problemen. Enkele geallieerde vliegtuigen zijn om uiteenlopende redenen in Wassenaar neergestort.

In deze paragraaf worden de vliegtuigcrashes in de gemeente Wassenaar beoordeeld en geëvalueerd, waarbij wordt onderzocht of er vliegtuigwrakken in de bodem aanwezig zijn. Het CS-VROO schrijft voor dat het afbakenen van een NGE-Verwachtingsgebied naar aanleiding van een vliegtuigcrash situationeel dient te worden verricht. Aangezien het slechts zelden voorkomt dat een exacte crashlocatie bekend is, is dit echter geen sinecure. Van enkele crashes zijn desalniettemin de locaties vastgesteld aan de hand van beschikbaar bronnenmateriaal. De vliegtuigcrashes worden chronologisch geanalyseerd in de onderstaande paragrafen.

5.5.1 Duitse vliegtuigcrashes, mei 1940

Naar aanleiding van de (nood)landingen die werden gemaakt door Duitse Junkers Ju-52 (transport)toestellen worden geen NGE-Verwachtingsgebieden afgebakend. Naar aanleiding van een (nood)landing wordt geen NGE in de bodem verwacht. De volgende vliegtuigcrashes worden gemeld:

- Ju-52 transportvliegtuig werd neergehaald door Nederlandse militairen en stortte in de vroege ochtend van 10 mei 1940 neer achter de Maaldrift in een weiland, waar het verbrandde.
- Ju-52 transportvliegtuig werd op 10 mei 1940 omstreeks 09.30 uur neergeschoten en kwam neer bij Maaldrift.
- Ju-52 transportvliegtuig werd op 10 mei 1940 omstreeks 13.15 uur neergehaald met een stuk pantserafweergeschut, en stortte neer bij de Maaldrift.
- Een Heinkel He-111 bommenwerper stortte in de nacht van 10 op 11 mei 1940 voor Wassenaar in de zee.

Figuur 137: Publiek bij een gecrashte Ju052 bij Maaldrift (Bron: Collectie Stichting '40-'45).

Uit het geraadpleegde bronnenmateriaal blijkt dat de Duitse Ju-52 vliegtuigen zeer laag vlogen om te landen en Duitse troepen op de grond te zetten. Uit de literatuur blijkt dat de transportvliegtuigen op slechts drie meter boven de daken van de huizen langs vlogen. Op deze hoogte vormden zij een gemakkelijk doelwit voor Nederlandse grondtroepen. Met deze geringe hoogte en snelheid is het nagenoeg onmogelijk om volledig in de bodem te dringen. Daarnaast beschikten deze transportvliegtuigen niet over een bommenlast of boordwapens. Naar aanleiding van de neergestorte Ju-52 transportvliegtuigen wordt om deze redenen geen NGE-Verwachtingsgebied afgebakend.

De exacte crashlocatie van de Heinkel He-111 voor de kust van Wassenaar is niet bekend. Mogelijk is het toestel ver buiten de gemeentegrens in het water neergekomen. Naar aanleiding van de neergestorte Heinkel kan daarom geen NGE-Verwachtingsgebied worden afgebakend.

Conclusie

Naar aanleiding van de op het land neergestorte Duitse vliegtuigen wordt geen NGE-Verwachtingsgebied afgebakend. De vliegtuigwrakken zijn niet in de bodem ingedrongen. Naar aanleiding van de neergestorte He-111 kan geen NGE-Verwachtingsgebied worden afgebakend, omdat de crashlocatie niet bekend is.

5.5.2 Nederlandse en geallieerde vliegtuigcrashes, mei 1940

Op basis de geraadpleegde literatuur en informatie uit het verliesregister van de SGLO zijn de volgende Nederlandse en geallieerde vliegtuigcrashes in Wassenaar tijdens de Duitse inval geïdentificeerd:

- Een Nederlandse Douglas Northrop DB 8A/3N (Nummer 388) jachtbommenwerper werd op 10 mei 1940 tijdens een luchtgevecht neergeschoten door Duitse jagers. Het toestel stortte omstreeks 4.30 uur neer in de bosrand van landgoed Ter Horst. De exacte crashlocatie is onbekend.

Figuur 138: Personeel van de 78^e Batterij Luchtafweergeschut bij de restanten van de Douglas Northrop (Bron: GW, Stichting '40-'45).

- Een Nederlandse Fokker D-XXI (Nummer 223) raakte op 10 mei 1940 in gevecht met Duitse He-111 bommenwerpers en werd neergeschoten. Het toestel kwam omstreeks 4.35 uur neer bij het fietspad ten noorden van de Wassenaarse Slag, en werd pas in 1946 volledig geborgen.

Figuur 139: Wrak van de Fokker D-XXI bij de Wassenaarse Slag (Bron: GW, Stichting '40-'45).

- Een Fokker D-XXI (Nummer 216) werd op 10 mei 1940 neergeschoten door Duitse jagers. In de ochtend kwam het vliegtuig ondersteboven neer tussen Maaldrift en Tienhuizen, langs de tramlijn.

Figuur 140: Neergestorte Fokker D-XXI bij Maaldrift (Bron: GW, Stichting '40-'45).

- Een Britse Blenheim met als opdracht het aanvallen van Duitse vliegtuigen op het strand, werd op 10 mei 1940 getroffen door Duitse militairen. Het vliegtuig stortte neer in de zeeëep ten noorden van de Wassenaarse Slag en werd volledig vernield.

Figuur 141: bij de Wassenaarse Slag neergestorte Blenheim (Bron: GW, Stichting '40-'45).

Uit het geraadpleegde bronnenmateriaal blijkt dat één Brits en drie Nederlandse vliegtuigen zijn neergestort in Wassenaar op 10 mei 1940. De exacte crashlocaties van de toestellen zijn niet bekend. Uit het overige bronmateriaal zijn geen meldingen gekomen van gedetoneerde toestellen en ingedrongen bommenlast en KKM. Om deze redenen worden geen NGE-Verwachtingsgebied afgebakend naar aanleiding van de vliegtuigcrashes van Nederlandse en Britse toestellen in mei 1940

Conclusie

Naar aanleiding van de crashes van Nederlandse en Britse vliegtuigen in mei 1940 worden geen NGE-Verwachtingsgebieden afgebakend.

5.5.3 Supermarine Spitfire te Kerkehout, 1 september 1942

Een Spitfire jager met als missie het aanvallen van schepen en andere doelen tussen Leiden en Haarlem, werd op 1 september 1942 om 15.10 uur door luchtafweergeschut beschoten. De brandstof werd geraakt, waarna de jager was gedwongen een noodlanding te maken. Het toestel kwam ondersteboven neer in een akker ten zuiden van Kerkehout. De piloot, Sergeant Riley, werd gevangengenomen.

Figuur 142: Duitse militairen bij de neergestorte Spitfire (Bron: Collectie Stichting '40-'45).

Uit het politierapport over de crash van het Gemeentearchief Wassenaar (zie bijlage 3) blijkt dat het vliegtuig deels was ingegraven door de kracht van de crash. Een politieagent kon samen met omstanders de cockpit vrij graven en de piloot uit het wrak halen.

Uit het geraadpleegde bronnenmateriaal blijkt dat het vliegtuig ondersteboven op het maaiveld is neergestort. Gezien de omschrijving van de diverse bronnen, wordt niet verwacht dat delen van het vliegtuig in de bodem zijn achtergebleven. Om deze reden wordt naar aanleiding van de neergestorte Spitfire geen NGE-Verwachtingsgebied afgebakend.

Conclusie

Naar aanleiding van de neergestorte Spitfire wordt geen NGE-Verwachtingsgebied afgebakend.

5.5.4 Supermarine Spitfire ten zuidwesten van de watertoren, 8 juni 1943

Op 8 juni 1943 stortte een Supermarine Spitfire jager van 402 Squadron van de Britse luchtmacht neer in Wassenaar. Het vliegtuig werd geraakt door luchtafweergeschut en stortte twee kilometer ten zuidwesten van de watertoren aan de Hazelaan neer in de duinen. Het toestel brandde volledig uit, waarbij de piloot om het leven kwam. De piloot is begraven op begraafplaats Westduin te Den Haag.

Figuur 143: Crashlocatie van de Spitfire, bij benadering, op de geallieerde stafkaart (Bron: Kadaster).

Aangezien de piloot, die in het toestel omkwam, is begraven, is het waarschijnlijk dat het wrak is geborgen en dat geen detonatie van eventuele bommenlast heeft plaatsgevonden. Dit kan echter niet met zekerheid worden vastgesteld. Omdat de exacte crashlocatie van de Spitfire niet bekend is, kan naar aanleiding van de crash geen NGE-Verwachtingsgebied worden afgebakend.

Conclusie

Naar aanleiding van de neergestorte Spitfire kan geen NGE-Verwachtingsgebied worden afgebakend. De exacte crashlocatie kan niet worden vastgesteld.

5.6 MISLUKTE LANCERINGEN V-WAPENS

Vanaf Wassenaar werden V-1 en V-2 *Vergeltungswaffen* afgevuurd richting Londen. Vaak mislukte de lancering van dergelijke V-wapens, waardoor het wapen terugviel en al dan niet detoneerde. In Wassenaar zijn diverse V-wapens neergekomen (en gedetoneerd). De zware explosies van de V-wapens hebben tot grote schade in de gemeente geleid. Gecrashte V-1's werden doorgaans kort na de landing door Duitse sprengecommando's vernietigd om de opbouw zoveel mogelijk geheim te houden, simpelweg door ze op te blazen.

Figuur 144: V-2 krater in een weiland langs de Rijksstraatweg (Bron: GW, Stichting '40-'45).

Om te achterhalen wanneer en waar V-wapens zijn neergekomen is gebruik gemaakt van literatuur, archiefmateriaal en de website Vergeltungswaffen.nl (zie bijlage 2 & 3). Tabel 5 geeft een chronologisch overzicht van de inslagen op basis van het geraadpleegde bronmateriaal. In de tabel is (indien bekend) het type wapen, het tijdstip, de inslaglocatie en een omschrijving toegevoegd. Tot slot is in de laatste kolom aangegeven de relevantie van het ingeslagen V-wapen vermeld.

In het geraadpleegde bronnenmateriaal, zoals hierboven opgesomd, zijn beknopte locatieomschrijvingen beschikbaar. De website Vergeltungswaffen.nl geeft een overzicht van de inslagen op kaart. Er dient echter te worden opgemerkt dat de locaties zijn gebaseerd op bronnenmateriaal dat ook bij dit onderzoek wordt gebruikt en in de meeste gevallen slechts indicatief zijn weergegeven. Om de precieze inslaglocatie vast te stellen, wordt bij voorkeur gebruik gemaakt van luchtfoto's en het AHN. In de luchtfotoarchieven zijn voor de meeste data goede luchtfoto's beschikbaar van de periode november 1944-maart 1945. Om de locaties van de inslagen van de V-wapens zo goed mogelijk te achterhalen, is gebruik gemaakt van het AHN. Deze laag is ingemeten door een vliegtuig dat door middel van laserpulsen de hoogtes meet in het landschap. Dit systeem wordt LIDAR ('Light Detection and Ranging' of 'Laser Imaging Detection And Ranging') genoemd. Wanneer de grondroering op een locatie minimaal is geweest, kunnen V-wapeninslagen met behulp van deze laag worden waargenomen. Op basis van de locatieomschrijvingen uit het bronnenmateriaal is de omgeving gecontroleerd met het AHN. Gezien het feit dat binnen de gemeente Wassenaar diverse bombardementen hebben plaatsgevonden nabij de inslaglocaties van de V-wapens is niet te bepalen of kraters het gevolg zijn van gedetoneerde afwerpmunitie of een gedetoneerd V-wapen.

Datum	Type, tijd, locatie, omschrijving	Bron	Opmerking
1 oktober 1944	V2458, V-2, Duindigt: Mislukte lancering in gezichtsveld.	www.vergeltungswaffen.nl	Niet relevant, enkel aandachtsgebied wegens gezondheidsrisico's.

27 oktober 1944	V0039, V-2, terrein op de grens van de Beukenhorst en landgoed de Wittenburg.	www.vergeltungswaffen.nl	Niet relevant, enkel aandachtsgebied wegens gezondheidsrisico's.
18 november 1944	V1639, V-1, Leidsche Straatweg Landgoed Duindigt.	www.vergeltungswaffen.nl	Niet relevant, enkel aandachtsgebied wegens gezondheidsrisico's.
18 november 1944	V1640, V-1, Duindigt.	www.vergeltungswaffen.nl	Niet relevant, enkel aandachtsgebied wegens gezondheidsrisico's.
8 december 1944	V0102, V-2, op circa 250 meter van de boerderij van der Velde aan de Wittelaan.	www.vergeltungswaffen.nl	Niet relevant, enkel aandachtsgebied wegens gezondheidsrisico's.
10 december 1944	V0106, V-2, station bij het viaduct over de Rijksstraatweg.	www.vergeltungswaffen.nl	Niet relevant, enkel aandachtsgebied wegens gezondheidsrisico's.
11 december 1944	V0107, V-2, terrein van de veehouder Kool van de Langenhout.	www.vergeltungswaffen.nl	Niet relevant, enkel aandachtsgebied wegens gezondheidsrisico's.
27 december 1944	V0246, V-2, bij het station nabij het viaduct voor de Rijksstraatweg.	www.vergeltungswaffen.nl	Niet relevant, enkel aandachtsgebied wegens gezondheidsrisico's.
5 januari 1945	V1783, V-1, Leidsche Straatweg tegenover Reigersbergen.	www.vergeltungswaffen.nl	Niet relevant, enkel aandachtsgebied wegens gezondheidsrisico's.
11 januari 1945	V1813, V-1, Duindigt.	www.vergeltungswaffen.nl	Niet relevant, enkel aandachtsgebied wegens gezondheidsrisico's.
15 januari 1945	V1844, V-2 Duindigt.	www.vergeltungswaffen.nl	Niet relevant, enkel aandachtsgebied wegens gezondheidsrisico's.

Tabel 5:

Figuur 145: Uitsnede huidige topografische kaart met daarop de indicatieve V-wapen inslaglocaties en lanceerlocaties weergegeven binnen/nabij de gemeente Wassenaar (Bron ondergrond: ESRI).

Uit de bovenstaande tabel blijkt dat de exacte locaties van de neergekomen V-wapens niet kunnen worden vastgesteld. Volgens het CS-VROO dient het gebied dat is getroffen door een V-wapen te worden afgebakend met een maximale buffer van 50 meter indien deze niet is gedetoneerd. Wanneer een V-wapen is gedetoneerd wordt geen Verwachtingsgebied afgebakend. Daarnaast is de verwachting gezien de schade die sommige V-1's hebben veroorzaakt, dat ze volledig zijn gedetoneerd en geen explosieve componenten zijn achtergebleven nabij het inslagpunt. Om deze reden worden naar aanleiding van het neerkomen van V-wapens geen NGE-Verwachtingsgebieden afgebakend. Wel kunnen mogelijk giftige stoffen in de grond zijn achtergebleven, die kankerverwekkend zijn. Op de Gebeurtenissenkaart (zie Bijlage 13) zijn de locaties van V-wapens weergegeven waarvan de exacte inslaglocatie bekend is.

Conclusie

Naar aanleiding van de V-wapens die zijn neergekomen en gedetoneerd worden geen NGE-Verwachtingsgebied afgebakend. Gezien de gezondheidsrisico's die giftige stoffen in de V-wapens zijn de gebieden waar de exacte inslaglocaties bekend zijn als aandachtsgebied aangemerkt.

5.7 MILITAIRE INFRASTRUCTUUR

Op het grondgebied van Wassenaar zijn tijdens de Tweede Wereldoorlog tientallen stellingen aangelegd. Deze stellingen dienden verschillende doeleinden. De stellingen langs de kust waren onderdeel van de Atlantikwall. Dit was een Duitse verdedigingslinie lopende van de Frans-Spaanse grens tot Noorwegen. Het doel van de linie was bezet Europa tegen een geallieerde aanval beschermen.

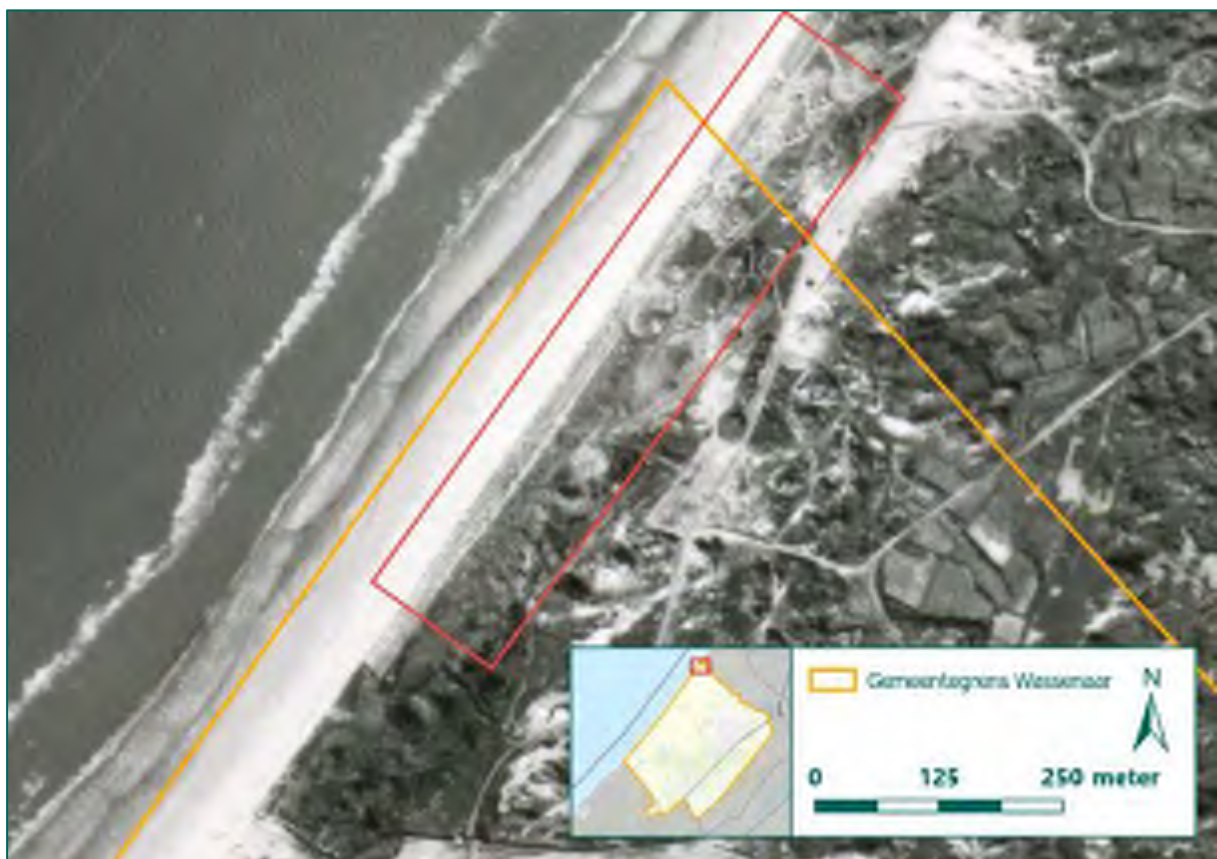
Naast grootschalige verdedigingswerken die uit verschillende typen bunkers, onderkomens, versperringen en stellingen bestonden, waren de duinen doorsneden met militaire werken. Hierbij moet worden gedacht aan loopgraven, opstellingen van luchtdoelgeschut, wapenopstellingen, tankmuren en drakentanden. In de onderstaande paragrafen zullen deze uiteengezet worden. Omdat het niet doelmatig is iedere stelling

individueel te beschrijven, zijn alle stellingen digitaal op de kaart gezet. Deze stellingen zijn gelokaliseerd aan de hand van de literatuur, archiefstukken, Duitse kaarten en documenten uit het Bundesarchiv-Militärarchiv, het NIMH, luchtfoto's, *Defence Overprints* en kaarten van het Bunkerarchief.

In dit hoofdstuk wordt de afbakening van de NGE-Verwachtingsgebieden naar aanleiding van deze stellingen toegelicht. In de volgende hoofdstukken wordt ingegaan op de verschillende type stellingen in de gemeente Wassenaar.

5.7.1 Wapenopstellingen en loopgraven

Binnen de gemeente Wassenaar zijn in het bronnenmateriaal verschillende voorbeelden aangetroffen van de aanwezigheid van loopgraven en wapenopstellingen die door Duitse troepen na de bezetting van Nederland zijn opgeworpen, zie Figuur 146. Loopgraven kunnen in 2 categorieën worden ingedeeld: schuilloopgraven en gevechtloopgraven. Gevechtloopgraven zijn langer en complexer, en op een tactisch belangrijke plek gesitueerd om vuur uit te kunnen brengen op oprukkende grondeenheden. Schuilloopgraven dienen slechts om te schuilen tijdens een luchtaanval en lagen in bijvoorbeeld achtertuinen en langs wegen. Wapenopstellingen betreffen de opstellingen van handvuurwapens, machinegeweren of anderse (semi)automatische wapens. Een dergelijke opstelling had in de praktijk dezelfde functie als een gevechtloopgraaf en was over het algemeen ingericht tegen grondeenheden. In het bronnenmateriaal zijn echter geen indicaties aangetroffen van grondgevechten na mei 1940 binnen de gemeente Wassenaar. Hierdoor wordt niet verwacht dat militairen overhaast de militaire infrastructuur moesten verlaten of dat er daadwerkelijk vanuit de loopgraven en wapenopstellingen is gevuld. Het is hierdoor niet aannemelijk dat er NGE zijn achtergebleven bij de wapenopstellingen en loopgraven.

Figuur 146: Luchtfoto d.d. 18 maart 1945 met hierop verschillende loopgraven zichtbaar (rood kader) (Bron: Wageningen UR).

Conclusie

Naar aanleiding van de aanwezigheid van wapenopstellingen en loopgraven worden geen NGE-Verwachtingsgebieden afgebakend. Er zijn geen indicaties dat er grondgevechten hebben plaatsgevonden vanuit deze stellingen of dat er redenen zijn geweest om deze stellingen overhaast te verlaten.

5.7.2 Geschutopstellingen

Geschutopstellingen, waaronder opstellingen voor luchtdoelgeschut en kustgeschut, dienen in tegenstelling tot wapenopstellingen en loopgraven wel te worden behandeld. Wanneer geallieerde vliegtuigen overvlogen, werd Duits luchtdoelgeschut, ingezet om deze vliegtuigen uit te schakelen. Kustgeschut werd ook regelmatig ingezet, aangezien Duitse konvooiroutes dicht langs de kust van Katwijk liepen die veelvuldig door geallieerde schepen werden aangevallen en er hebben schietoefeningen in de richting van zee plaatsgevonden. Daarbij is het waarschijnlijk dat bij de overgave van de Duitse legermacht overgebleven geschutmunitie is achtergelaten in deze stellingen.

Uit het bunkerarchief aanwezig in het Nationaal Archief in Den Haag is gebleken dat er verschillende militaire werken binnen de gemeente Wassenaar aanwezig waren die in het onderstaande figuur zijn aangegeven. De stellingen A, B, C, D, E, F, G/H, J, L, M, N, O en Z zijn binnen de gemeente Wassenaar gelegen.

Figuur 147: Blokkaarten met militaire werken binnen de gemeente Wassenaar (Bron: Nationaal Archief).

Uit het raadplegen van de situatiekaarten is gebleken dat enkel de stellingen A, B, C, D, G/H, K, M, en N geschutopstellingen hadden die binnen de gemeente Wassenaar gelegen waren. De locaties van deze stellingen worden op deze kaarten schematisch weergegeven. Een voorbeeld van een kanonkazemat uit stelling A is in de onderstaande figuur weergegeven.

Figuur 148: Situatiekaart van stelling A met hierop een kanonkazemat weergegeven (Bron: Nationaal Archief).

Naar aanleiding van de aanwezigheid van geschutopstellingen zijn luchtfoto's van laat in de oorlog geraadpleegd om de exacte locaties te kunnen achterhalen. Slechts enkele luchtfoto's waren van dermate goede kwaliteit dat de geschutopstellingen daadwerkelijk achterhaald konden worden. In het geval van het voorliggend voorbeeld is een luchtfoto van 19 september 1944 geraadpleegd. Hierop is de kanonkazemat uit stelling A duidelijk zichtbaar.

Figuur 149: Uitsnede luchtfoto 19 september 1944 waarop een kanonkazemat zichtbaar is (Bron: Wageningen UR).

Dezelfde methode als hierboven is beschreven is toegepast voor alle andere geschutopstellingen binnen de gemeente Wassenaar, ook welke eerder al onderzocht zijn in de eerdere onderzoeken. Naar aanleiding hiervan zijn NGE-Verwachtingsgebieden afgebakend. Waar mogelijk zijn de kalibers gespecificeerd aan de hand van informatie uit de literatuur en de website AtlantikWall Platform³². Wanneer dit niet mogelijk is gebleken, wordt 2 cm als ondergrens en 10,5 cm als bovengrens genomen aangezien deze kalibers veelvuldig als Duits luchtafweergeschut ingezet werden. Om de contouren van de geschutopstellingen zoals waargenomen op de luchtfoto's zijn stralen van 10 meter getrokken ter ondervanging van cartografische onnauwkeurigheid. De NGE-Verwachtingsgebieden naar aanleiding van geschutopstellingen zijn weergegeven in Figuur 150.

³² Zie hiervoor, HVO-OO Katwijk-Wassenaar Duingebied Berkheide uit 2022, bijlage 2

Figuur 150: Uitsnede huidige topografische kaart met daarop de NGE-Verwachtingsgebieden naar aanleiding van geschutopstellingen (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

Naar aanleiding van de geschutopstellingen binnen de gemeente Wassenaar zijn meerdere NGE-Verwachtingsgebieden afgebakend. Hierbinnen kunnen NGE van KKM, hand- en geweergranaten, munitie voor granaatwerpers, geschutmunitie van diverse kalibers en raketten (Panzerschreck) worden aangetroffen.

5.7.3 Verdedigingswerken

Een verdedigingswerk is een groep wapenopstellingen en/of geschutopstellingen die rondom zijn afgezet met een versperring. In de gemeente Wassenaar waren veel van dergelijke verdedigingswerken. De verdedigingswerken vormden de bouwstenen voor de kustverdediging van Nederland. De kust van Wassenaar was relatief licht verdedigd, lag tussen *Stützpunktgruppen* (steunpuntgroepen) Scheveningen en Katwijk in. De kust van Wassenaar werd ook wel de 'Freie Küste' genoemd. Enkele loopgraven, geschutopstellingen en schuilplaatsen dienden voor de kustverdediging. Dit werd later aangevuld met de aanleg van het bunkercomplex aan de Wassenaarse Slag. Gevechten vonden niet plaats, de landingen zijn om deze reden geen aanleiding voor het afbakenen van een NGE-Verwachtingsgebied. Een tankmuur en twee tankgrachten haaks op de kust moesten voorkomen dat een vijandelijke landing vliegveld Valkenburg en de *Festung* Den Haag in de flank konden worden aangevallen.

De relatieve zwakke plek in de Atlantikwall bij Wassenaar bleef niet onopgemerkt bij de geallieerden. Grootschalige landingen hebben nooit plaatsgevonden. Wel vonden drie kleine landingen plaats door geallieerde commando's. Beide operaties hadden als doel de Atlantikwall te verkennen, en te zien waar mogelijk geheim agenten aan land konden worden gezien en waar een toekomstige invasie plaats zou kunnen vinden. De landingen vonden plaats in 1943 en 1944. In alle gevallen mislukten de landingen om uiteenlopende redenen, met de dood van de commando's als gevolg.

De belangrijkste stellingen in Wassenaar waren het landgoed Clingendael, het commandobunkercomplex aan de zuidzijde van De Klip, luchtafweercomplex Bellesteyn en de versterkingen rond vliegveld Valkenburg. Aangezien al deze complexen waren omringd door versperringen en een grote mate van militaire bedrijvigheid kenden, zijn de complexen in het HVO-NGE van 2018 aangemerkt als verdedigingswerken. Verdedigingswerken werden toentertijd afgebakend conform de richtlijnen van het WSCS-OCE, namelijk binnen de grenzen van de versperring. Binnen deze NGE-Verwachtingsgebieden konden KKM, handgranaten en geschutmunitie in gedumpte en/of achtergelaten toestand zijn achtergebleven. De cartografische onnauwkeurigheden werden per luchtfoto bepaald en varieerden van tussen de 5 en e 20 meter.

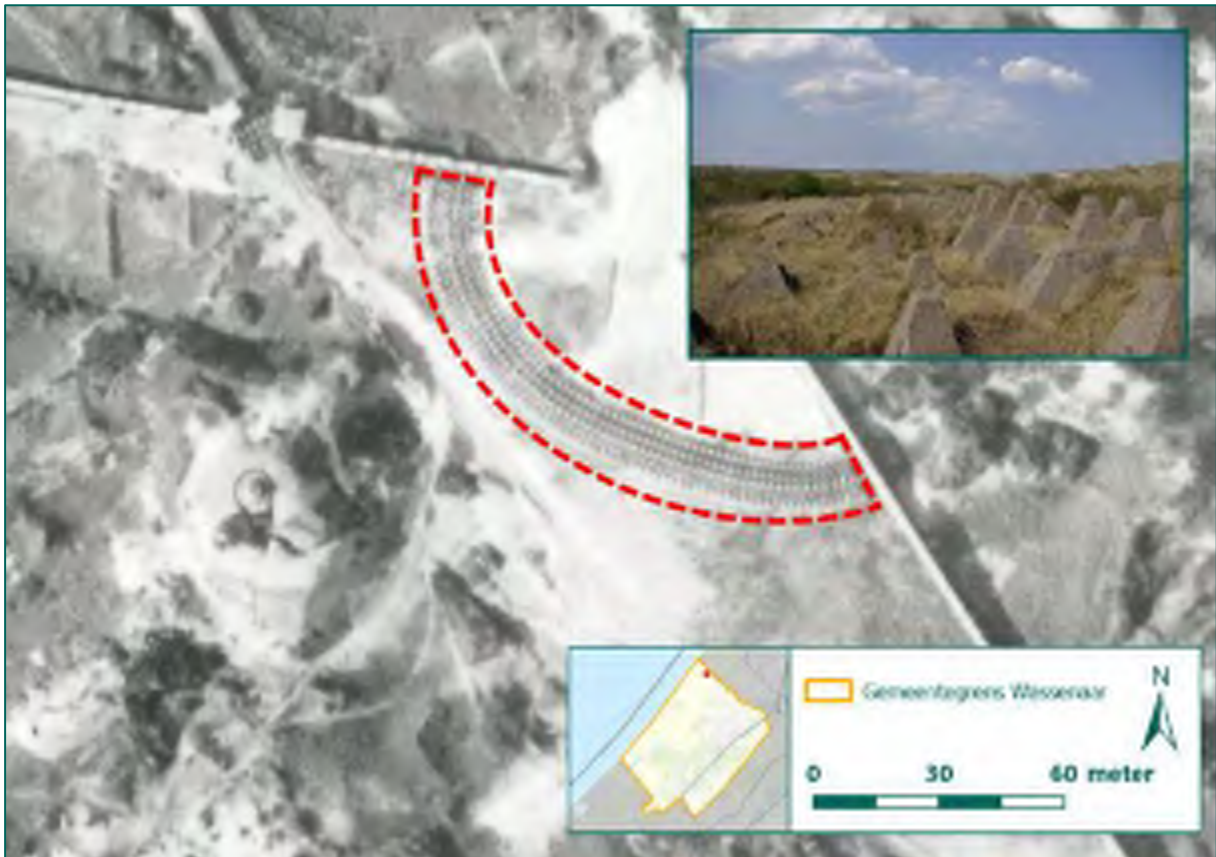
Volgens de toenmalig geldende richtlijnen van het WSCS-OCE zijn de loopgraven, wapenopstellingen en verdedigingswerken zonder geschutopstellingen afgebakend wanneer deze op luchtfoto's waargenomen zijn met inachtneming van de cartografische onnauwkeurigheid. Voor het voorliggend onderzoek wordt hiervan afgeweken, aangezien er geen indicaties zijn dat grondgevechten na mei 1940 hebben plaatsgevonden binnen de gemeente Wassenaar. Hierdoor wordt niet verwacht dat militairen overhaast de militaire infrastructuur dienden te verlaten, noch dat daadwerkelijk vanuit de loopgraven is gevuld. Het is niet aannemelijk dat alhier NGE achtergebleven is. Derhalve worden de afgebakende NGE-Verwachtingsgebieden naar aanleiding van de aanwezigheid van loopgraven, wapenopstellingen en verdedigingswerken zonder geschutopstelling niet voor het voorliggend onderzoek overgenomen.

Conclusie

Naar aanleiding van de aanwezigheid van verdedigingswerken worden geen NGE-Verwachtingsgebieden afgebakend.

5.7.4 Drakentanden

Uit de kaart van het bunkerarchief bleek dat rondom verschillende geschutopstellingen binnen de gemeente Wassenaar zogenaamde drakentanden waren opgesteld. Drakentanden waren betonnen obstakels, die in meerdere rijen achter elkaar werden geplaatst als hindernis om tanks tegen te houden. Infanteristen konden deze drakentanden passeren, voertuigen echter niet. Deze drakentanden zijn goed zichtbaar op onderstaande luchtfoto van 7 april 1945, zie de figuur hieronder.

Figuur 151: Drakentanden in het duingebied op een luchtfoto van 7 april 1945 met daarnaast een weergave van dezelfde drakentanden vandaag de dag (Bron: Wageningen UR).

Drakentanden zijn slechts betonnen obstakels en bevatten geen springstof. In sommige gevallen waren de drakentaen uitgerust met valstrikken tegen infanterie, maar er zijn geen aanwijzingen uit het bronmateriaal die doen vermoeden dat dit het geval was bij de drakentanden binnen de gemeente Wassenaar. Om deze reden worden naar aanleiding van de drakentanden binnen de gemeente Wassenaar geen NGE-Verwachtingsgebieden afgebakend.

Conclusie

Naar aanleiding van de aanwezigheid van drakentanden binnen de gemeente Wassenaar worden geen NGE-Verwachtingsgebieden afgebakend.

5.7.5 Tankmuren

Ter verbinding van wapen- en geschutopstellingen is tevens een lange tankmuur aangelegd die door de gemeente Wassenaar liep, zie hiervoor Figuur 152. Deze massieve, betonnen muur had als doel het verhinderen van een opmars met gepantserde voertuigen. De tankmuur diende slechts als fysieke hindernis tegen tanks; er was geen sprake van het gebruik van springstof. Om deze reden wordt naar aanleiding van de tankmuur geen NGE-Verwachtingsgebied afgebakend.

Figuur 152: Tankmuur in de duinen van Wassenaar op een luchtfoto van 18 maart 1945 en de tankmuur vandaag de dag (Bron luchtfoto: Wageningen UR, bron foto tankmuur: REASeuro database, bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

Naar aanleiding van de aanwezigheid van een tankmuur binnen de gemeente Wassenaar wordt geen NGE-Verwachtingsgebied afgebakend.

5.7.6 Munitieopslagplaatsen

Een munitieopslag is een locatie waar een munitievoorraad ligt opgeslagen. Op de defence overprints die van toepassing zijn voor de gemeente Wassenaar zijn diverse munitieopslagplaatsen weergegeven, in onderstaande figuur is een voorbeeld opgenomen.

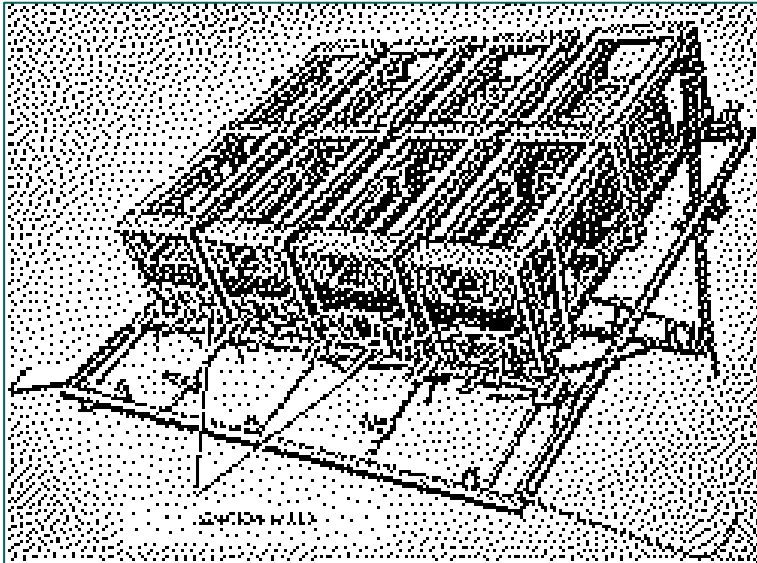
Naar aanleiding van deze informatie is in het verder bronmateriaal gezocht naar informatie over achtergebleven munitie door de ingebruikname van deze opslaglocaties. Dit is echter niet aangetroffen. Daarbij zijn er geen indicaties aangetroffen dat munitie is gedumpt/achtergelaten binnen deze locatie. Volgens het CS-VROO dient een munitieopslagplaats enkel te worden afgebakend wanneer een explosie heeft plaatsgevonden binnen de opslagplaats. Uit het geraadpleegde bronmateriaal zijn geen meldingen gekomen van explosies binnen munitieopslagplaatsen. Om deze redenen worden de munitieopslagplaatsen binnen de gemeente Wassenaar niet afgebakend.

Conclusie

Naar aanleiding van de aanwezigheid van verschillende munitieopslagplaatsen binnen de huidige gemeente Wassenaar wordt geen NGE-Verwachtingsgebied afgebakend.

5.7.7 Vermoedelijk Wurfgerät

Op defence overprint 65 W Leiden staan in de duinen zogenaamde Wurfgeräte aangegeven. Een Wurfgerät bestond uit een metalen stelling, waarmee raketten van 15, 28, 30 en 32 cm konden worden afgevuurd. Een voorbeeldtekening van een Wurfgerät is in onderstaande figuur weergegeven.

Figuur 153: Voorbeeldtekening Würfgerät (Bron: Archief REASeuro).

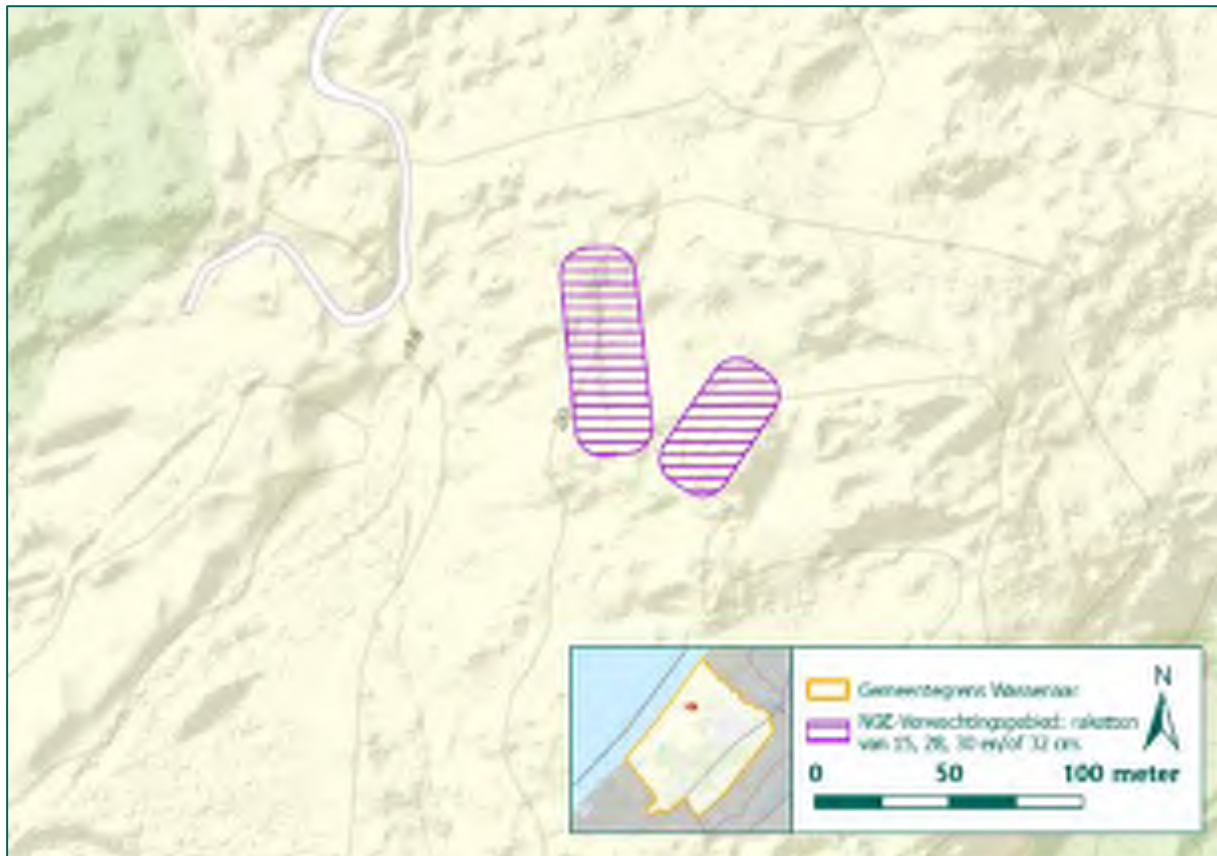
De Würfgeräte stonden opgesteld in de richting van de kust om landende eenheden te beschieten. Op een luchtfoto van 7 april 1945 zijn de vermoedelijke Würfgeräten zichtbaar.

Figuur 154: Vermoedelijke opstellingen Würfgeräten in de duinen van Wassenaar op een luchtfoto van 7 april 1945 (rood omkaderd) (Bron: Haagse Beeldbank).

Het CS-VROO heeft geen specifieke richtlijnen voor het afbakenen van een NGE-Verwachtingsgebied naar aanleiding van Würfgeräten. Om deze reden wordt situationeel een NGE-Verwachtingsgebied afgebakend ter plaatse van de Würfgeräten, hierbij wordt een cartografische onnauwkeurigheid van 10 meter

gehanteerd als buffer rond het verwachtingsgebied. Binnen het NGE-Verwachtingsgebied kunnen raketten van 15, 28, 30 en/of 32 cm zijn gedumpt en/of achtergelaten. De afgebakende gebieden zijn in onderstaande figuur weergegeven.

Figuur 155: Uitsnede huidige topografische kaart met daarop de NGE-Verwachtingsgebieden weergegeven die zijn afgebakend naar aanleiding van de vermoedelijke aanwezigheid van Wurfgeräten (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

Naar aanleiding van de vermoedelijke aanwezigheid van Wurfgeräten in het duingebied binnen de gemeente Wassenaar zijn twee NGE-Verwachtingsgebieden afgebakend waarbinnen raketten van 15, 28, 30 en 32 cm kunnen zijn achtergebleven en/of achtergelaten.

5.7.8 V-wapen lanceerlocaties

Binnen de gemeente Wassenaar waren verschillende V-wapen lanceerlocaties gevestigd met als doelwit Groot-Brittannië. Een V-1 was een onbemand vliegtuig, lijkend op een hedendaagse kruisraket. Deze werd gelanceerd vanaf een schans onder een flauwe hoek. Een V-2 werd vanaf een lanceertafel in verticale richting afgeschoten. Beide wapens waren afhankelijk van ondersteunende voertuigen voor het vervoeren, tanken en de lancering zelf. De lanceerschans van de V-1 is meermaals van plaats gewisseld volgens het geraadpleegde bronmateriaal. Dit geldt ook voor de lanceerinstallatie van de V-2's, bovendien waren deze laatste in hoge mate mobiel.

Figuur 156: V-1 lanceerschans, vermoedelijk gevestigd in De Horsten (Bron: GW, Stichting '40-'45).

Figuur 157: V-2 op zogenaamde 'Meilerwagen'. Door het verticaal draaien van de installatie kwamen de stempels op de grond te staan, waardoor de V-2 klaar was voor lancering. De aanhangwagen links vervoerde vloeibare zuurstof, wat als brandstof diende (Bron: GW, Stichting '40-'45).

Binnen Wassenaar waren vele locaties waar de V-wapens werden afgevuurd. Het is niet mogelijk om de locaties te achterhalen, aangezien de Duitse krijgsmacht de lanceerlocaties geheim wilde houden. De enige explosieven tijdens het lanceringsproces waren in de V-wapens zelf aanwezig. De V-wapens werden afgevuurd vanaf de lanceerlocaties, het aantreffen van een V-wapen door dump is nihil. Gezien het formaat van de V-wapens is het vrijwel onmogelijk dat deze bij een dumping niet zijn opgemerkt. Daarnaast werden de geheime wapens eerder vernietigd dan gedumpt, een voorbeeld hiervan is de grote explosie bij kasteel Duivenvoorde op 29 maart 1945. Naar aanleiding van de lanceerplaatsen van V-wapens worden geen NGE-Verwachtingsgebieden afgebakend.

Conclusie

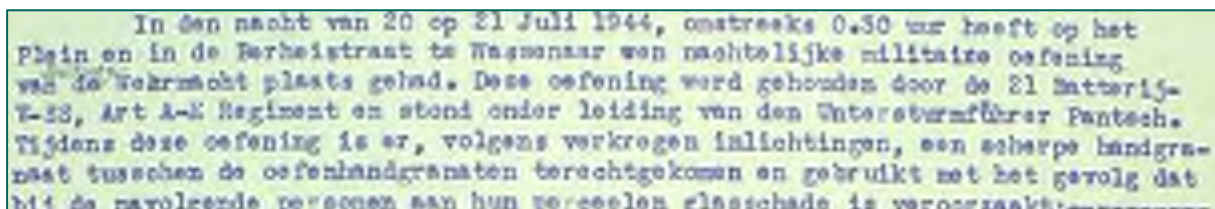
Naar aanleiding van de V-wapen lanceerlocaties in de gemeente Wassenaar worden geen NGE-Verwachtingsgebieden afgebakend. Redenen hiervoor zijn het ontbreken van specifieke locaties en het feit dat de kans op dumpingen van V-wapens nihil is.

5.8 MILITAIRE TERREINEN

In de gemeente Wassenaar hebben meerdere militaire oefeningen plaatsgevonden. Deze militaire oefeningen vonden plaats op diverse locaties in de gemeente. De meest voorkomende plaats voor oefeningen was het terrein van de Commissie van Proefneming (CvP) bij Meijndel. De militaire oefeningen en het terrein van de CvP worden in dit hoofdstuk beoordeeld en geëvalueerd. Huidige militaire terreinen worden in dit HVO-NGE niet beoordeeld en geëvalueerd. De situatie op deze terreinen kan de komende jaren immers nog grondig veranderen.

5.8.1 Militaire oefeningen

De Duitse eenheden in Wassenaar hielden in de nacht van 20 op 21 juli 1944 een oefening in Wassenaar, zo blijkt uit stukken uit het gemeentearchief van Wassenaar (GW, inventaris 4231).³³ Eenheden van de SS en de Wehrmacht oefenden op het plein en in de Berheistraat. Tijdens deze oefening explodeerde een handgranaat. Uit het rapport blijkt dat de handgranaat per abuis tussen de oefenhandgranaten terecht was gekomen. Op verschillende plaatsen sneuvelden ruiten.

In den nacht van 20 op 21 Juli 1944, onstreeks 0.30 uur heeft op het Plein en in de Berheistraat te Wassenaar een nachtelijke militaire oefening van de Wehrmacht plaats gehad. Deze oefening werd gehouden door de 21 Batterij-7-38, Art A-K Regiment en stond onder leiding van den Untersturmführer Pantech. Tijdens deze oefening is er, volgens verkregen inlichtingen, een scherpe handgranaat tusschen de oefenhandgranaten terechtgekomen en gebruikt met het gevolg dat bij de navolgende personen aan hun perseeelen glasschade is veroorzaakt:-----

Figuur 158: Uitsnede rapport explosie handgranaat (Bron: GW, inv. 4231).

Gezien de grote aantallen Duitse troepen in de duingebieden, kan het niet worden uitgesloten dat ook op andere plaatsen oefeningen werden gehouden. Zo waren de duinen een terrein dat erg bruikbaar was voor oefeningen. Hierover zijn echter geen specifieke gegevens bekend. Derhalve kan geen NGE-Verwachtingsgebied worden afgebakend.

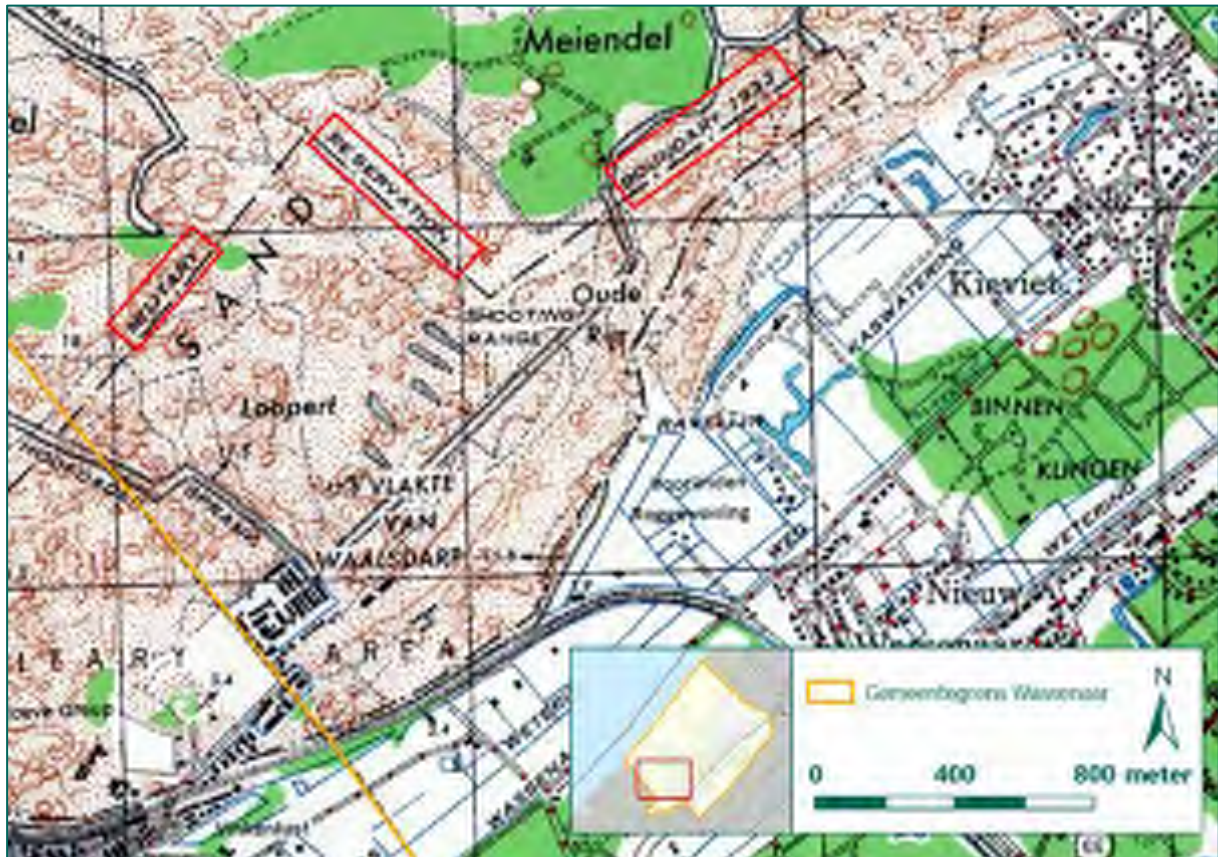
Conclusie

Hoewel niet kan worden uitgesloten dat Duitse troepen oefenden binnen de gemeente Wassenaar zijn hierover een gegevens beschikbaar. Naar aanleiding hiervan kan geen NGE-Verwachtingsgebied worden afgebakend. De explosie tijdens de oefening in de nacht van 20 op 21 juli 1944 was een incident. Naar aanleiding hiervan wordt geen NGE-Verwachtingsgebied afgebakend.

³³ Indicatie van militaire oefeningen overgenomen uit de NGE-Risicokaart Wassenaar uit 2018.

5.8.2 Terrein Commissie van Proefneming

Het terrein van de Commissie van Proefneming (CvP) lag binnen de gemeente Wassenaar en Den Haag. Het gebied was reeds sinds halverweg de 19^e eeuw in gebruik bij de voorloper van de CvP, de zogenaamde 'Normaal Schietschool' (1855-1933) vanaf het begin van de 20^e eeuw was het terrein ook in gebruik bij het legeronderdeel. De CvP testte hier handvuurwapens en geschut. Uit de literatuur blijkt dat op het terrein ook een mortier- en een handgranaatwerpbaan lagen. Op het terrein zijn ook Nederlandse landmijnen aangetroffen, zo blijkt uit de mijnenruimrapporten³⁴. De 'Military Reservation' is duidelijk aangegeven op de geallieerde stafkaart.

Figuur 159: Terrein van de CvP (zie *military reservation boundary 1933*) weergegeven op de geallieerde stafkaart (Bron: Kadaster).

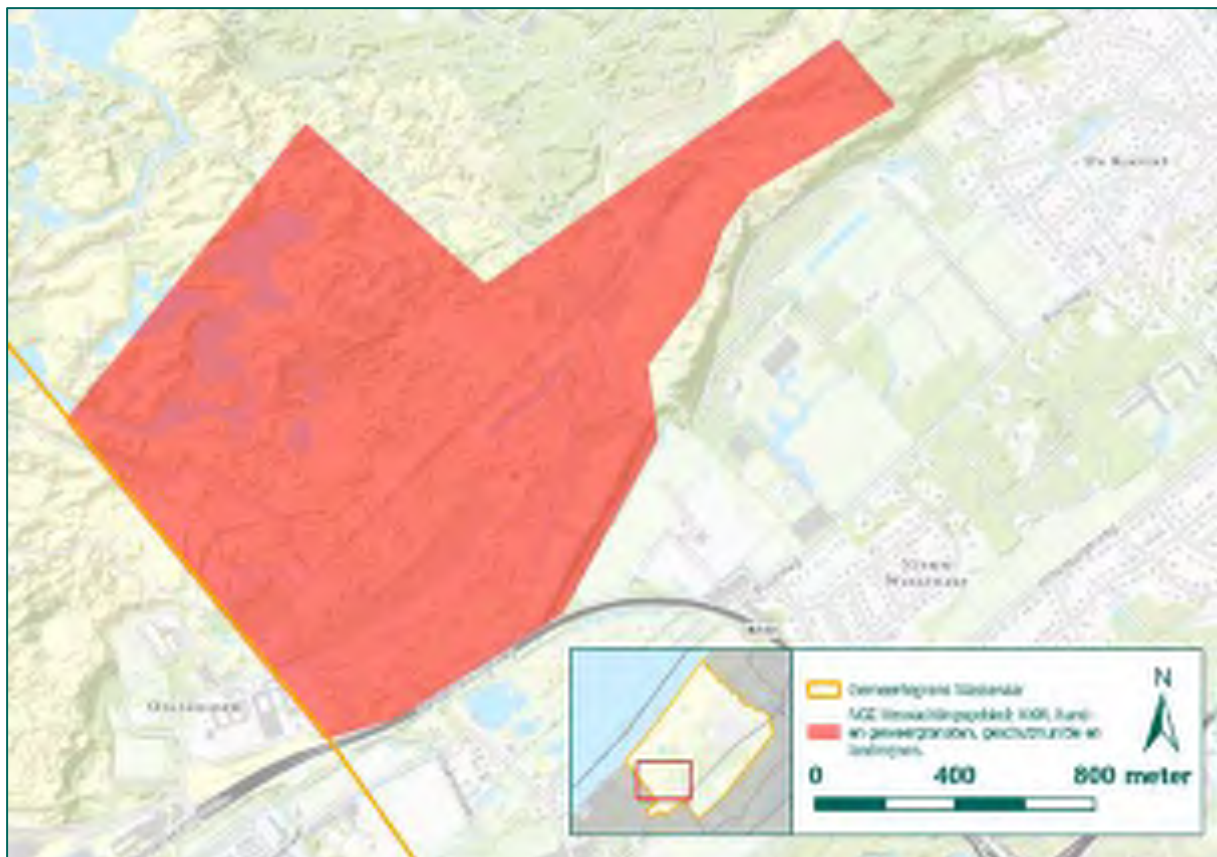
Op het terrein van de Commissie van Proefneming zijn sinds begin 19^e eeuw tientallen oefeningen gehouden met diverse soorten geschut. De grote hoeveelheid aangetroffen NGE van geschutmunitie is waarschijnlijk te wijden aan de 'Normaal Schietschool', die tevens hebben geëxperimenteerd met (gas)munitie in de Eerste Wereldoorlog periode. Buskruitgranaten en loodmantelprojectielen behoren tot de vondsten, evenals naoorlogs 105 mm geschutmunitie. De munitievondsten zijn ook gedaan op het strandgebied bij Meijndel. De locaties van de aangetroffen munitie zijn echter slechts indicatief weergegeven op de munitieruimrapportages.

Tijdens uitgebreid vooronderzoek door REASeuro in 2011 is getracht meer informatie te verkrijgen over oefeningen en beproevingen met artillerie in de omgeving van Meijndel. Hierbij is onder meer contact gezocht met oud-commandanten van de CvP, en is de bibliotheek van Schietkamp de Harskamp geraadpleegd. Dit leverde echter geen resultaten op. Waarschijnlijk is ver vooroorlogs in een groter gebied geoefend met artillerie. Dit gebied kan echter niet worden gespecificeerd op de kaart. Wel werd bekend dat

³⁴ Zie hiervoor NGE-Risicokaart Wassenaar uit 2018, paragraaf 8.1.

vanaf het strand richting zee is geschoten. De aanwezigheid van verschoten NGE op het land kan echter niet aan de hand hiervan worden verklaard.

De munitievondsten zijn aanleiding voor het afbakenen van een NGE-Verwachtingsgebied ter plaatse van het terrein van de CvP. Binnen de grenzen van het militaire terrein zijn mogelijk NGE van KKM, handgranaten, geweergranaten, geschutmunitie en landmijnen achtergebleven. Hoewel mogelijk ook buiten dit terrein is geschoten, kan dit nog niet nader worden gespecificeerd.

Figuur 160: NGE-Verwachtingsgebied naar aanleiding van beproevingen op het terrein van de CvP weergegeven op de huidige topografische kaart (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

Naar aanleiding van de beproevingen op het terrein van de CvP is een NGE-Verwachtingsgebied afgebakend waarbinnen enkele tot tientallen KKM, hand- en geweergranaten, geschutmunitie en landmijnen in verschoten, geworpen, gelegde, achtergelaten en/of gedumpte toestand in de bodem kunnen zijn achtergebleven.

5.9 GEDUMPTE EN AANGESPOELDE MUNITIE

Het grote aantal Duitse militairen dat in Wassenaar gelegerd was maakt de aanwezigheid van gedumpte munitie onvermijdelijk. Naast de Duitse eenheden maakten ook Nederlandse troepen zich hier schuldig aan. Na de capitulatie is op diverse plaatsen munitie gedumpt. Naast gedumpte munitie op het land liggen ook op de zeebodem grote hoeveelheden NGE. Het is meermaals voorgekomen dat deze NGE zijn aangespoeld. In dit hoofdstuk worden gedumpte en aangespoelde NGE beoordeeld en geëvalueerd.

5.9.1 Gedumpte munitie

De eerste, concrete melding van gedumpte munitie dateert van 25 september 1940. Een archiefstuk uit het gemeentearchief³⁵ maakt melding van het vinden van granaten, geweerrekken en een tweetal vliegtuigmitrailleurs tijdens het baggeren van een sloot langs de trambaan bij Maaldrift. Vermoedelijk zijn deze voorwerpen door militairen in de sloot geworpen om te voorkomen dat deze in Duitse handen vielen. Daarnaast is door de veldwachter van Wassenaar een grote hoeveelheid vuurwapens kapotgeslagen, en vanaf een onbekende brug over de Zijlwatering in het water geworpen. Duitse militairen hebben deze wapens later opgevestigd.

Deze incidenten zijn zeldzame voorbeelden van munitiedump die in bronnenmateriaal is vastgelegd. Het gebeurde slechts zelden dat het dumpen van munitie door de daders zelf werd gedocumenteerd. Gedumpte munitie kan derhalve overal in Nederland worden aangetroffen. Een deel van de munitieuitingen in Wassenaar hebben vermoedelijk verband met het dumpen van munitie. Dit kan echter niet met zekerheid worden vastgesteld.

Het kan niet worden uitgesloten dat in waterlichamen in Wassenaar munitie is gedumpt. Omdat het dumpen van munitie in het water veelal ongedocumenteerde, individuele acties betreffen, is het onmogelijk alle dumplocaties van munitie in de waterlichamen te achterhalen. Het is dan ook onmogelijk om gefundeerd een NGE-Verwachtingsgebied af te bakenen naar aanleiding van munitiedump in het water. Om deze reden wordt geadviseerd in de waterlichamen van Wassenaar het protocol 'spontaan aantreffen van NGE' te hanteren. Dit protocol is opgenomen in het advies in paragraaf 8.2. In dit protocol wordt omschreven hoe te handelen bij het aantreffen van NGE. Indien tijdens werkzaamheden op de waterbodem een NGE wordt aangetroffen, wordt geadviseerd om in overleg met ter zake deskundigen maatregelen te nemen indien sprake is van gedumpte munitie.

Conclusie

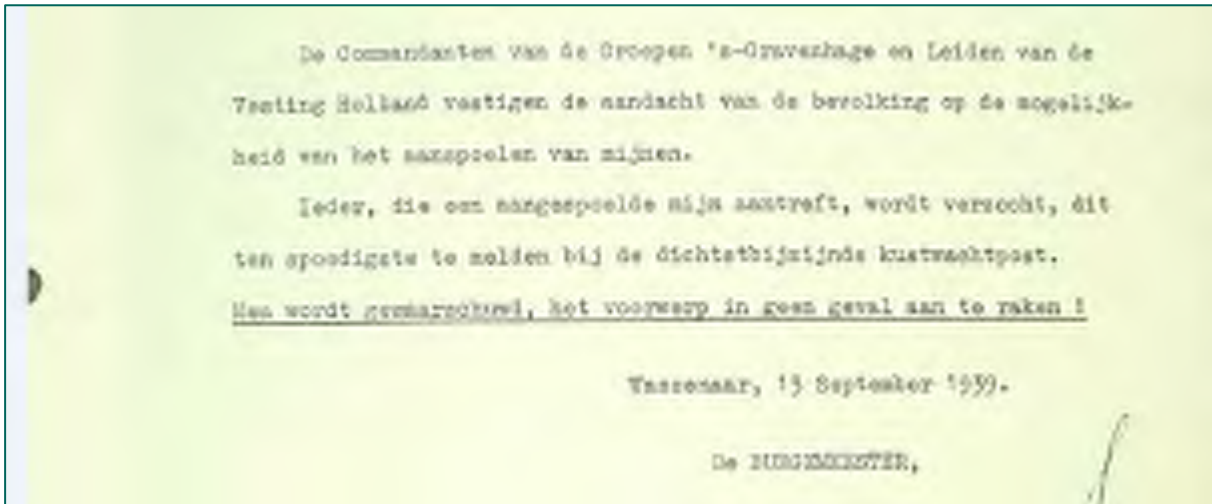
Naar aanleiding van gedumpte munitie kan geen NGE-Verwachtingsgebied worden afgebakend.

5.9.2 Aangespoelde munitie

Op het strand van Wassenaar is meermaals munitie aangespoeld. Het betrof NGE van afwerpmunitie, zeemijnen en geschutmunitie. Dit blijkt uit stukken uit het gemeentearchief³⁶ en meldingen uit de literatuur. Deze munitie spoelde reeds voor de Tweede Wereldoorlog op het strand aan. Meermaals betroffen het losgeslagen zeemijnen, die door waterstromen op het strand van Wassenaar terechtkwamen. Echter was ook meermaals sprake van vliegtuigbommen.

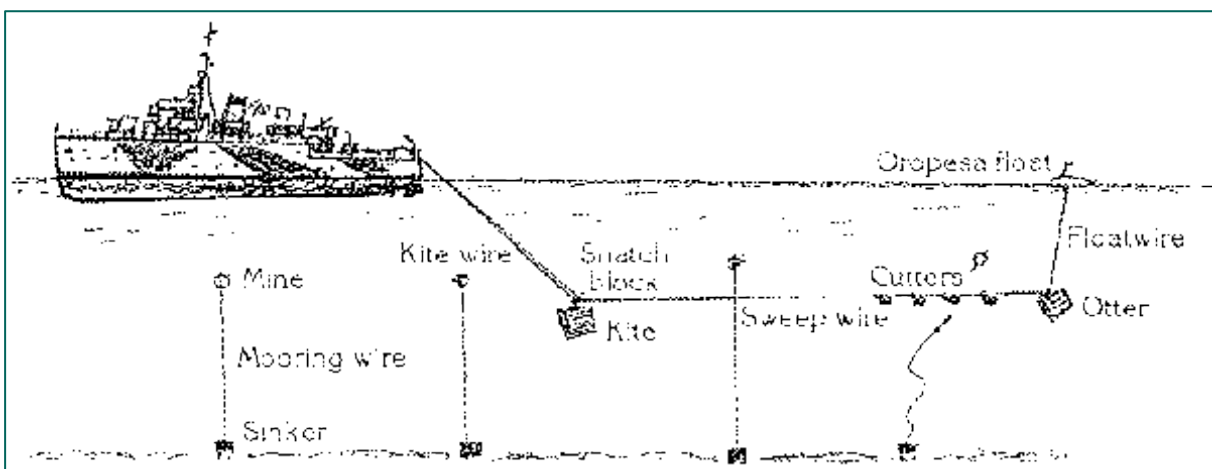
³⁵ Zie hiervoor NGE-Risicokaart Wassenaar uit 2018, Bijlage 4.

³⁶ Zie hiervoor NGE-Risicokaart Wassenaar uit 2018, Bijlage 4.

Figuur 161: Waarschuwing van burgemeester d.d. 13 september 1939 (Bron: GW, inv. 3819).

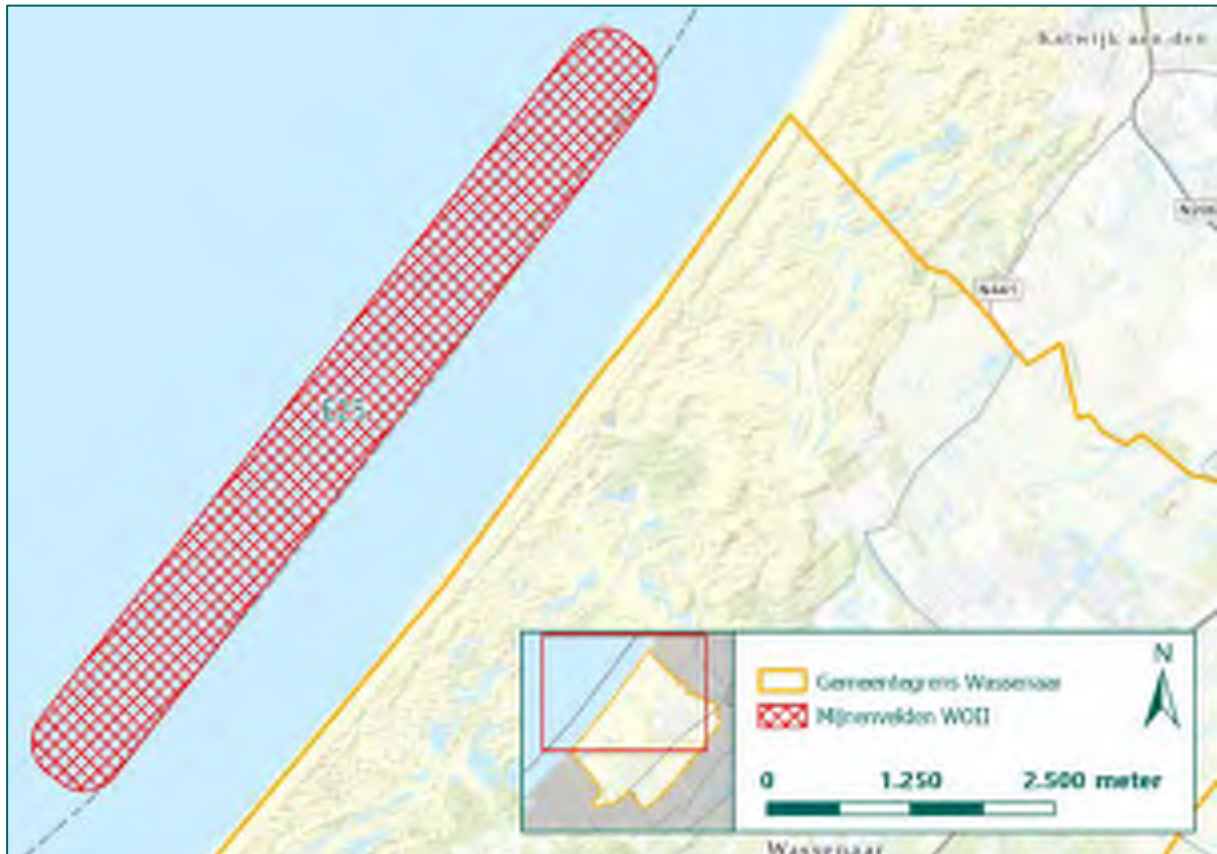
De herkomst van deze munitie is niet vast te stellen. Aangenomen wordt echter dat de aangespoelde munitie afkomstig is van losgeslagen of losgesneden contactmijnen. Na de Eerste Wereldoorlog werd gestart met grootschalige mijnenveegoperaties om mijnenvelden en konvoiroutes vrij te maken van zeemijnen. De contactmijnen werden in de regel geruimd door het doorsnijden van het ankertouw/ankerketting, waardoor het mijnlichaam naar de oppervlakte dreef. Als de losgesneden contactmijn aan de oppervlakte kwam, kon deze met geweer- of kanonvuur worden beschoten. Als de mijn door deze beschieting niet detoneerde, zond deze naar de bodem. Het mijnenvegen had als doel het veiligstellen van de vaarwegen voor de scheepvaart, waardoor deze methode destijds volstond.

Figuur 162: Oropesa Sweeping Gear (Bon: the Art of Minesweeping, <http://www.minesweepers.org.uk/sweeping.htm>).

Het afbakenen van een NGE-Verwachtingsgebied is derhalve niet mogelijk. Er zijn geen aanwijzingen van de inzet van munitie op maritieme doelwitten binnen de gemeente Wassenaar. Enkel drijvende munitie kon aanspoelen in het kustgebied van de gemeente Wassenaar, omdat NGE die het drijvend vermogen verliest vast komt te zitten in de waterbodem, waarna deze na verloop van tijd bedekt zal raken met zand. Binnen het gezichtsveld van de kust en binnen of nabij het strand van de gemeente Wassenaar wordt aangenomen dat drijvende munitie niet onopgemerkt zou zijn gebleven. Om deze reden worden binnen het kustgebied van de gemeente Wassenaar geen NGE-Verwachtingsgebied afgebakend naar aanleiding van aangespoelde munitie.

Uit het geraadpleegde bronmateriaal uit de Risicokaart voor de gemeente Wassenaar uit 2018 is gebleken dat in het water van de gemeente Wassenaar zeemijnen (LMB) hebben gelegen³⁷. In het geraadpleegde bronmateriaal is geen melding aangetroffen betreffende de ruiming van dit mijnenveld. De locatie van dit mijnenveld is in het onderstaande figuur weergegeven. Naar aanleiding van dit mijnenveld wordt in het voorliggende rapport geen NGE-Verwachtingsgebied afgebakend. De reden hiervoor is dat het mijnenveld op grote afstand van de kust is gelegen. Mochten er op grotere afstand van de kust werkzaamheden plaatsvinden, dan wordt geadviseerd om oorlogshandelingen in het offshore gebied nader in beeld te brengen. Dit valt echter buiten de scope van het voorliggende onderzoek.

Figuur 163: locatie van het mijnenveld E25 waarbinnen LMB mijnen gelegen waren gedurende de Tweede Wereldoorlog (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

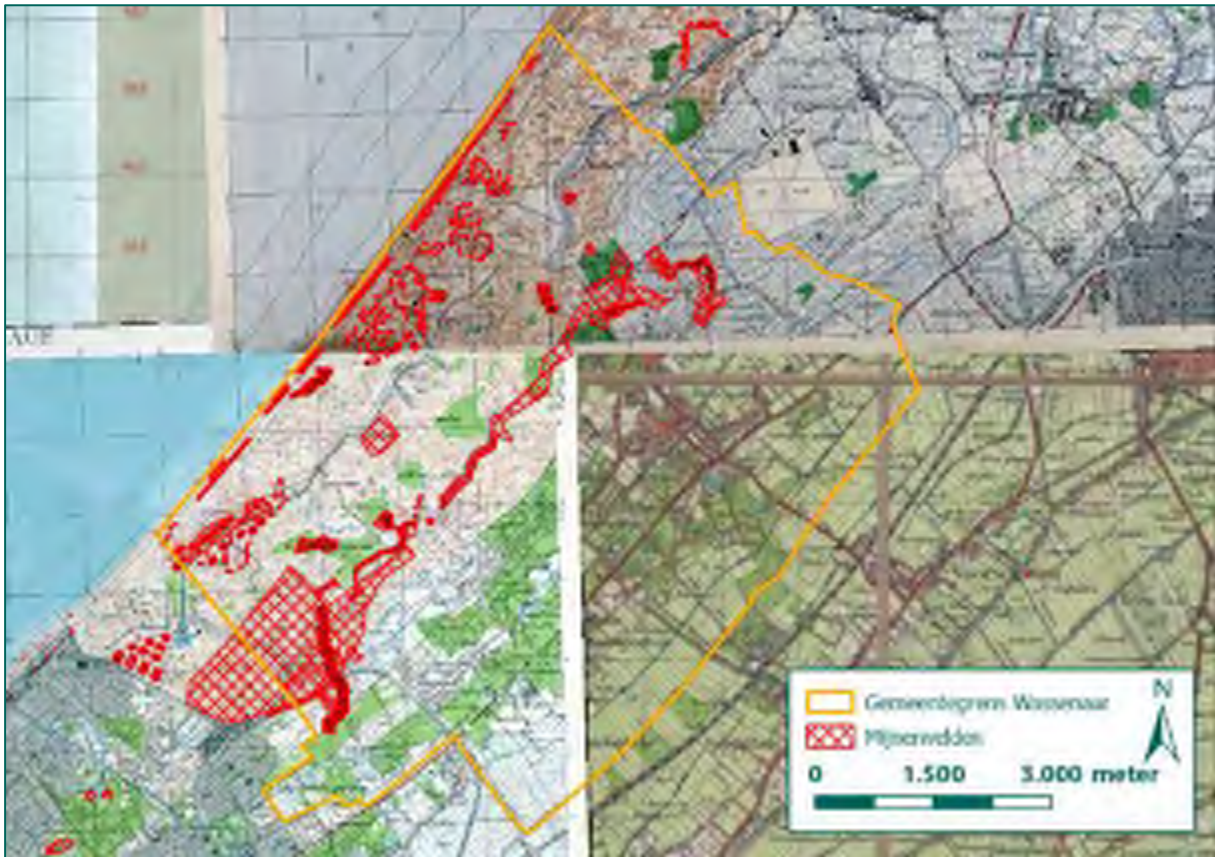
Naar aanleiding van de aangespoelde NGE in Wassenaar wordt geen NGE-Verwachtingsgebied afgebakend. Er wordt niet aangenomen dat aan de kust nog NGE van contactmijnen zijn achtergebleven. Naar aanleiding van een mijnenveld op zee worden tevens geen NGE-Verwachtingsgebied afgebakend. Dit mijnenveld is op een grote afstand van de kust gelegen. Geadviseerd wordt om met offshore werkzaamheden rekening te houden met dit mijnenveld. Het valt echter buiten de scope van voorliggend rapport om offshore werkzaamheden in kaart te brengen.

5.10 MIJNENVELDEN

In een poging om een potentiële geallieerde invasie te vertragen werden door Duitse eenheden verschillende mijnenvelden aangelegd binnen het duingebied tussen Katwijk en Wassenaar. Via de EOD is de mijnenveldkaart van het duingebied aangevraagd³⁸.

³⁷ Zie hiervoor NGE-Risicokaart Wassenaar uit 2018, Bijlage 9.

³⁸ Zie hiervoor NGE-Risicokaart Wassenaar uit 2018, Bijlage 11.

Figuur 164: Mijneveldkaarten 365 Leiden en 372 's-Gravenhage weergegeven op de historische tijdreiskaart (Bron: EOD).

REASeuro hanteert vijf richtlijnen met betrekking tot de afbakening van een NGE-Verwachtingsgebied naar aanleiding van mijnevelden. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen mijnenverdachte gebieden, waarvan geen mijnenlegrapport aanwezig is, en geregistreerde mijnevelden. In de onderstaande tabel zijn de vijf richtlijnen weergegeven.

Indicatie en richtlijnummer	Algemene omschrijving	Verdacht	Uitgangspunten voor afbakening verwachtingsgebieden
1. Landmijnen verdacht gebied	Middels een aanwijzing, niet zijnde een mijnenlegrapport, op landmijnen verdacht verklaard gebied. In het verdachte gebied zijn bij controle door de MMOD géén landmijnen aangetroffen.	Nee	n.v.t.
2. Landmijnen verdacht gebied	Middels een aanwijzing, niet zijnde een mijnenlegrapport, op landmijnen verdacht verklaard gebied. In het verdachte gebied zijn bij de controle door de MMOD, of bij na-oorlogse activiteiten landmijnen aangetroffen.	Ja	De grenzen zoals aangegeven in het ruimrapport.
3. Mijneveld	Geregistreerd mijneveld, waarvan mijnenlegrapport aanwezig is. Alle volgens het legrapport gelegde landmijnen zijn geruimd.	Nee	n.v.t.
4. Mijneveld	Geregistreerd mijneveld waarvan mijnenlegrapport aanwezig is. Niet alle volgens het mijnenlegrapport gelegde landmijnen zijn geruimd. Geen feitelijke onderbouwing bekend waarom er landmijnen worden vermist.	Ja	De grenzen zoals aangegeven in het mijnenlegrapport en/of ruimrapport.
5. Mijneveld	Mijnenlegrapport aanwezig. Niet alle volgens het legrapport gelegde landmijnen zijn geruimd.	Nee	n.v.t.

Indicatie en richtlijnnummer	Algemene omschrijving	Verdacht	Uitgangspunten voor afbakening verwachtingsgebieden
	Feitelijke onderbouwing bekend waarom er landmijnen worden vermist.		

Tabel 6: Richtlijnen met betrekking tot de afbakening van NGE-Verwachtingsgebieden naar aanleiding mijnen.

In de onderstaande tabel zal aan de hand van de mijnenveldrapporten van de EOD worden beoordeeld en geëvalueerd of naar aanleiding van de aanwezige mijnenvelden en mijnenverdachte gebieden binnen het duingebied NGE-Verwachtingsgebieden afgebakend dienen te worden.

Op mijnenveldkaart 365 Leiden zijn 22 mijnenverdachte gebieden of mijnenvelden ingetekend binnen de gemeente Wassenaar.

Kaart 365 Leiden					
Nr.	Datum gelegd	Aantal en type mijnen gelegd	Datum geruimd	Aantal en type mijnen geruimd	Relevantie
3	30 juni 1943	1.005 Schü-minen 42	22 juni 1945	1.005 Schü-minen 42	Niet relevant, alle mijnen zijn geruimd.
6	9-10 juni 1943	170 Schü-minen 42	5 juli 1945	170 Schü-minen 42	Niet relevant, alle mijnen zijn geruimd.
10	2 november – 2 december 1943	999 Minen 403E 196 T-minen 978 Holzminen 42	3 en 4 juli 1945	999 Minen 403E 196 T-minen 978 Holzminen 42	Niet relevant, alle mijnen zijn geruimd.
12	10-11 juni 1943	136 Schü-minen 42	10 juli 1945	136 Schü-minen 42	Niet relevant, alle mijnen zijn geruimd.
13	Onbekend	Onbekend	6 juli 1945	932 S-Minen 35 429 Riegelminen 43 384 T-Minen 42 72 Schü-minen 42	Niet relevant, geen indicatie dat er meer dan de geruimde mijnen liggen.
14	Mei 1944	278 Granaten 27 cm 260 Granaten 15 cm	7-14 juli 1945	278 Granaten 27 cm 257 Granaten 15 cm	Niet relevant, alle NGE zijn geruimd.
15	29 en 29 februari 1944	936 Schü-minen 42	10 juli 1945	936 Schü-minen 42	Niet relevant, alle mijnen zijn geruimd.
21	April 1944	216 S-Minen 576 Franz. T-Minen 504 Behelfs-Minen	12 juli 1945	216 S-Minen 576 Franz. T-Minen 504 Behelfs-Minen	Niet relevant, alle mijnen zijn geruimd.
57	Mei 1944	Volgens mijnenlegrapport 'niet na te gaan': 2.592 Behelfs Schü-minen A200 2.255 Holzminen 42 480 T-Minen 43 (Pilz) 72 T-Minen 42	23 mei 1945	2.592 Behelfs Schü-minen A200 2.293 Holzminen 42 432 T-Minen 43 (Pilz) 72 T-Minen 42 Verder: 10 brandflessen, 8 vernielingsmiddelen (Sprengbüchsen), 9 handgranaten (Meer dan gelegde aantallen.	Niet relevant, geen indicatie dat er meer dan geruimde mijnen liggen.
58	10-20 mei 1943	924 S-Minen 42	5-6 juli 1945	924 S-Minen 42	Niet relevant, alle mijnen zijn geruimd.

Kaart 365 Leiden					
Nr.	Datum gelegd	Aantal en type mijnen gelegd	Datum geruimd	Aantal en type mijnen geruimd	Relevantie
59	15-30 september 1942 en 18 februari 1943	1.547 S-Minen 35	21 september 1945	1.534 S-Minen 35	Relevant, 13 x S-Minen 35. Acht mijnen waren eerder geruimd door een ander onderdeel. Vijf mijnen vermist.
60	8-15 oktober 1942	596 S-Minen 35	3-11 september 1945	596 S-Minen 35	Niet relevant, alle mijnen zijn geruimd.
62	Onbekend	2.174 T-Minen 42 2.078 Sprengtöpfe 432 Granaten 27 cm	3-13 augustus 1945	2.174 T-Minen 42 2.078 Sprengtöpfe 432 Granaten 27 cm	Niet relevant, alle NGE zijn geruimd.
64	Onbekend	Onbekend	31 mei 1945	10 Holzminen 42 12 Sprengbüchsen 6 Geb. Ladungen 45 Wurfkörper	Niet relevant, geen indicatie dat er meer NGE zijn gelegd dan geruimd.
65	23-28 juli 1944	266 T-Minen 42 517 T-Minen 43 336 E5 Beuteminen	6 juli 1945	266 T-Minen 42 517 T-Minen 43 336 E5 Beuteminen	Niet relevant, alle mijnen zijn geruimd.
66	Onbekend	864 S-Minen 35 384 T-Minen 42 2.376 Gr.W.Mu.8 cm 576 Frz. Pz. Mi 48 Ri.Mi 720 Ho.Mi.42	23-26 juli 1945	Alles geruimd, echter bij een latere controle in 23 september 1947 werden nog 3 Gr.W.Mu 8 cm, 1 Holzmine en 1 Tellermine aangetroffen. Ruiming werd als onzuiver aangemerkt.	Relevant, niet goed geruimd. Mogelijk meer mijnen achtergebleven.
67	Onbekend	404 Ho.Pa.Mi. 42	28 juli 1945	404 Ho.Pa.Mi 42, nagelopen door andere eenheid in 1947 waarbij niets is gevonden.	Niet relevant, alle mijnen zijn geruimd.
68	Onbekend	642 S-Minen 35 120 Riegelminen 43 792 Gr.W. 8 cm 528 T-Minen 42 1.248x L.Fr. P. Mi 576x Holzminen 42	23-24 juli 1945	641 S-Minen 35 119 Riegelminen 43 790 Gr.W. 8 cm 528 T-Minen 42 1.248x L.Fr. P. Mi 575x Holzminen 42	Relevant, verschillende mijnen niet geruimd: 1 x S-Mine 35 1 x Riegelmine 43 1 x Holzmine 42 2x G.W. 8 cm Deze zouden in de bodem kunnen zijn gedetoneerd. Bij ruiming op 29 september 1947 werd nog 1 x S-Mine gevonden. Onbekend of in eerste instantie alles goed geruimd is.
69	Onbekend	2.352x Sprengtopfe 1.248x T-Minen 43 Pilz 720x S-Minen 35 568x T-Minen 42 576x B.S.-Mine 42 213x Granaten 27 cm	28 juli – 3 augustus 1945	Alles, behalve 1x Granate 27 cm. Een krater aangetroffen, vermoedelijk is de Granate gedetoneerd.	Niet relevant, alle NGE zijn geruimd.

Kaart 365 Leiden					
Nr.	Datum gelegd	Aantal en type mijnen gelegd	Datum geruimd	Aantal en type mijnen geruimd	Relevantie
74	10 juli 1943	148 Schü-minen 42	25 juni 1945	148 Schü-minen 42	Niet relevant, alle mijnen zijn geruimd.
75	Onbekend	Onbekend	30 juli 1946	Geen	Niet relevant, geen mijnen geruimd.
76	Onbekend	Onbekend	23 september 1947	Geen	Niet relevant, geen mijnen geruimd.

Tabel 7: Mijnenverdachte gebieden en mijnenvelden op mijnenveldkaart 365 Leiden.

Op mijnenveldkaart 372 's-Gravenhage zijn 25 mijnenverdachte gebieden of mijnenvelden ingetekend binnen de gemeente Wassenaar.

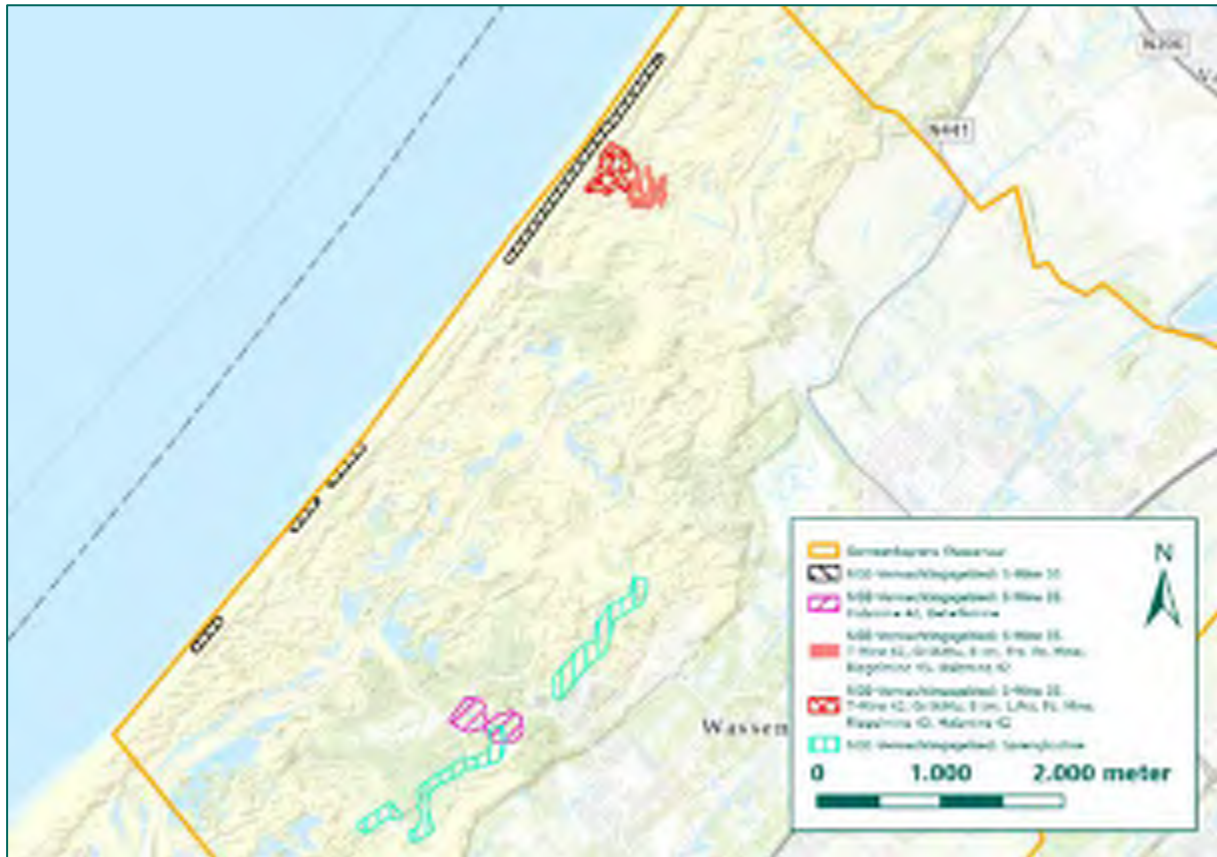
Kaart 372 's-Gravenhage					
Nr.	Datum gelegd	Aantal en type mijnen gelegd	Datum geruimd	Aantal en type mijnen geruimd	Relevantie
11	11-16 augustus 1943	686 Schü-minen 42	25-26 juni 1945	684 Schü-minen 42	Niet relevant, twee Schü-minen 42 werden niet gevonden. Vermoedelijk zijn deze verwijderd bij de aanleg van bunkers.
12	17-21 februari 1944	503 Schü-minen 42	2 juli 1945	Aantal geruimde mijnen niet vermeld, enkel <i>Minensperre geräumt 02-07-1945</i> vermeld op het mijnenlegrapport.	Niet relevant, geen indicaties aangetroffen in het overig geraadpleegde bronmateriaal dat er mijnen zijn achtergebleven.
13	16-17 februari 1944	359 Schü-minen 42	2 juli 1945	359 Schü-minen 42	Niet relevant, alle mijnen zijn geruimd.
14	2-6 augustus 1943	1.089 Schü-minen 42	27 juni – 3 juli 1945	1.089 Schü-minen 42	Niet relevant, alle mijnen zijn geruimd.
33	1943	344 Holzminen 184 Minen 403	20 mei 1947	344 Holzminen 184 Minen 403	Niet relevant, alle mijnen zijn geruimd.
34	6 oktober 1943	424 Holzminen 42 214 Beutemijnen 403 E	2 juni 1945	2 houten landmijnen 424 Holzminen 42 214 Beutemijnen 403	Niet relevant, geen indicatie aangetroffen dat er mijnen zijn achtergebleven.
42	2-5 oktober 1942	145 S-Minen 35 MMOD waarschuwde voor nieuwe vondsten.	3-5 juli 1945, opnieuw geruimd 2 oktober 1947	55 S-Minen 35, bij 2^e ruiming 6 S-Minen 35	Relevant, 84 x S-Minen 35 niet geruimd en waarschuwing MMOD.
43	15-16 juni 1943	196 Schü-minen 42	26-6-1945	196 Schü-minen 42	Niet relevant, alle mijnen zijn geruimd.
45	5 maart – 5 april 1945	848 Pz-Minen 800 Schü-Minen	2 juni 1945	848 Pz-Minen 800 Schü-Minen	Niet relevant, alle mijnen zijn geruimd.
58	16-24 oktober 1942	443 S-Minen 35	27 juni – 2 juli 1945, 20	414 S-Minen 35, tijdens 2^e ruiming 8 S-Mijnen 35	Relevant, 21 S-Minen 35 zijn niet geruimd.

Kaart 372 's-Gravenhage					
Nr.	Datum gelegd	Aantal en type mijnen gelegd	Datum geruimd	Aantal en type mijnen geruimd	Relevantie
			augustus 1947		
61	Onbekend	Onbekend	20 augustus 1945	1 T-Mine 42	Niet relevant, geen indicatie dat er meer mijnen zijn gelegd dan geruimd.
62	Onbekend	5 Ladingen 1 kg 3 S-Minen A200	13 augustus 1945	5 Ladingen 1 kg 3 S-Minen A200	Niet relevant, alle mijnen zijn geruimd.
63	November 1944	36 Sprengtöpfe (f) 38 Behelfs Schü-Mine W1 1 Engl. Handgranate	14 augustus 1945	36 Sprengtöpfe (f) 38 Behelfs Schü-Mine W1 1 Engl. Handgranate	Niet relevant, alle NGE zijn geruimd.
64	Onbekend	284 Sprengtöpfe (f) 275 Granaten 27 cm	19 juli 1945	284 Sprengtöpfe (f) 275 Granaten 27 cm	Niet relevant, alle NGE zijn geruimd.
65	Onbekend	600 Schü-minen 384 Holzminen 42 348 Granaten 27 cm 574 T-Minen 42 576 Sprengtöpfe (f) 336 Granaten 15 cm	23-26 juli 1945	600 Schü-minen 384 Holzminen 42 348 Granaten 27 cm 574 T-Minen 42 576 Sprengtöpfe (f) 336 Granaten 15 cm	Niet relevant, alle NGE zijn geruimd.
66	Onbekend	90 Granaten 27 cm	19 juli 1945	90 Granaten 27 cm	Niet relevant, alle NGE zijn geruimd.
68	Onbekend	16 Sprengbüchsen	26 juli 1945	4 Sprengbüchsen	Relevant, indicaties dat niet alle mijnen geruimd zijn.
70	Onbekend	101 S-Minen 38 Behelfsmijnen 14 Tellerminen	Geruimd door Duitse eenheden, opnieuw geruimd op 26 juli 1945 en 6 april 1945	Tijdens 2° ruiming 11 ladingen 3kg, 1 Sprengbüchse, 7 S-minen 35, 6 T-Minen 35 en 4 Holzminen 42 geruimd. Tijdens 3° ruiming 1 lading 3 kg (D.Z. 55), 2 ladingen 1 kg (Z.Z. 48) en 5 Holzminen 42 geruimd.	Relevant, indicaties dat niet alle mijnen geruimd zijn.
71	Onbekend	Onbekend	27 juli 1945	6 Sprengtöpfe (f) 3 Behelfsmine W1 1 Stockmine	Niet relevant, geen indicaties dat er meer mijnen zijn gelegd dan geruimd.
72	Onbekend	251 Granaten 15 cm 1.536 Sprengtöpfe (f) 720 T-Minen 551 Granaten 27 cm	24-26 juli 1945, 2° ruiming augustus 1946	251 Granaten 15 cm 1.536 Sprengtöpfe (f) 720 T-Minen 551 Granaten 27 cm Tijdens 2° ruiming 3 granaten en 4 handgranaten.	Niet relevant, alle NGE zijn geruimd.
74	18-26 oktober 1944	44 Stockminen 8 T-Minen (verdeckt) 29 T-Minen 35 (Spanndraht) 100 Sprengbüchse	2 en 4 juni 1945, 26 juli 1945, 12 juli	44 Stockminen 8 T-Minen (verdeckt) 29 T-Minen 35 (Spanndraht)	Relevant, indicaties dat ruiming niet goed zijn uitgevoerd. 20 x

Kaart 372 's-Gravenhage					
Nr.	Datum gelegd	Aantal en type mijnen gelegd	Datum geruimd	Aantal en type mijnen geruimd	Relevantie
		117 Sprengtöpfe 17 Schü-Mine 42	1947, 24 juli 1947	80 Sprengbüchse 117 Sprengtöpfe 17 Schü-Mine 42 Tweede ruiming: 4 Stockminen Derde ruiming: 1 Mine W1 1 T-Mine 35 1 Stockmine Vierde ruiming: 2 Stockmine, 1 lading 1 kg	Sprengbüchse nog niet gevonden.
75	Onbekend	Onbekend	4 april 1946	Geen	Niet relevant, geen indicaties dat er mijnen zijn achtergebleven.
76	Onbekend	Onbekend	23 mei 1946	Geen	Niet relevant, geen indicaties dat er mijnen zijn achtergebleven.
79	Onbekend	Onbekend	17 mei 1947	2 Tellerminen 42 4 Mortiergranaten (blindgangers) 2 Granaten 8 cm 1 NL Landmijn no. II	Niet relevant, geen indicatie dat er meer NGE zijn gelegd dan geruimd.
82	Onbekend	Onbekend. Betreft mijnenverdacht gebied.	30 en 31 juli 1946	Geen	Niet relevant, geen indicatie dat er mijnen zijn achtergebleven.

Tabel 8: Mijnenverdachte gebieden en mijnenvelden op mijnenveldkaart 372 's-Gravenhage (Bron: EOD).

Op basis van de bovenstaande tabellen is gebleken dat in verschillende mijnenvelden binnen de gemeente Wassenaar niet alle NGE zijn geruimd. Aangezien het mogelijk is dat in deze gebieden nog NGE achtergebleven zijn worden er 7 NGE-Verwachtingsgebieden afgebakend. Hierbij kunnen verschillende NGE aangetroffen worden. Bij afbakening van een NGE-Verwachtingsgebied wordt rekening gehouden met een cartografische onnauwkeurigheid van 20 meter.

Figuur 165: NGE-Verwachtingsgebieden naar aanleiding van de aanwezigheid van mijnenverdachte gebieden en mijnenvelden binnen de gemeente Wassenaar (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

Naar aanleiding van verschillende ruimingen binnen mijnenvelden worden 8 NGE-Verwachtingsgebieden binnen de gemeente Wassenaar afgebakend.

6 LEEMTE IN KENNIS

In dit HVO-NGE is een aantal leemten in kennis geïdentificeerd. Deze leemten in kennis worden in dit hoofdstuk opgesomd per paragraaf.

6.1 GEVECHTEN MEI 1940

- De locaties van de Nederlandse luchtafweerbatterijen is niet nauwkeurig vast te stellen, waardoor het afbakenen van een NGE-Verwachtingsgebied onmogelijk is gebleken.
- De locaties van de Nederlandse luchtafweerbatterijen is niet nauwkeurig vast te stellen, waardoor het afbakenen van een NGE-Verwachtingsgebied onmogelijk is gebleken.

6.2 LUCHTAANVALLEN

- Van enkele bombardementen kon tijdens dit HVO-NGE niet worden achterhaald door welk vliegtuig het is uitgevoerd. Om die reden is in enkele gevallen niet bekend hoeveel bommen zijn afgeworpen. Ook de kalibers en de afwerphoogte van deze bommen is daarom niet bekend. Dit geldt met name voor Duitse luchtaanvallen; documentatie van Duitse zijde is vernietigd.
- Grote delen van Wassenaar waren tijdens de Tweede Wereldoorlog verboden gebied voor burgers. De documentatie over de bombardementen op deze militaire terreinen is summier. Primaire documenten van de Duitse zijde zijn vernietigd.
- Luchtfotoanalyse van de bombardementen in de duinen is moeizaam gebleken. Het reliëf en de zanderige bodem maken het identificeren van bomkraters nagenoeg onmogelijk.
- Van enkele bombardementen zijn uitsluitend luchtfoto's van aanzienlijke tijd na de aanval beschikbaar. Ook is de kwaliteit van enkele geraadpleegd luchtfoto's onvoldoende voor grondige analyse.
- De inzet van bommen met direct werkende ontsteker bemoeilijkt het verrichten van krateranalyse op luchtfoto's. Doordat deze bommen net boven of direct op het maaiveld detoneerden, vormden deze bommen kleine of geen bomkraters.
- Het is onvoldoende bekend of er gedurende de periode mei 1945 tot en met 1970 blindgangers en/of resten van vliegtuigbommen (en/of andere soorten NGE) aangetroffen, dan wel verwijderd zijn.

6.3 NEERGESTORTE VLIEGTUIGEN

- De exacte crashlocatie kon voor enkele vliegtuigcrashes niet worden vastgesteld.
- Omdat de Duitse autoriteiten vanaf 14 mei 1940 in veel gevallen snel bij de crashlocatie aanwezig waren, is de informatie over deze crashes summier.
- Het is niet bekend of in het verleden vliegtuigwrakken zijn opgeruimd op het grondgebied van de gemeente Wassenaar.

6.4 MILITAIRE INFRASTRUCTUUR

- Het is onvoldoende bekend of tijdens het opruimen van verdedigingswerken gedurende de periode mei 1945 tot en met 1970 munitie is aangetroffen. Indien deze is aangetroffen, is het niet bekend of deze munitie is geruimd, of met de rest van de stelling is dichtgeschoven.
- Veel verdedigingswerken die op de defence overprints zijn aangegeven, konden niet worden geverifieerd aan de hand van het overige bronnenmateriaal. Het is niet bekend of deze stellingen daadwerkelijk hebben bestaan.
- Luchtfotoanalyse om stellingen in het duingebied te identificeren bleek vaak niet mogelijk door de aard van het duinterrein.
- Het kaliber van het geschut in geschutopstellingen kon in enkele gevallen niet uit het bronnenmateriaal worden achterhaald. Waar dit het geval was, is het kaliber bepaald aan de hand van een *expert judgement*.

6.5 MILITAIRE TERREINEN

- In het HVO-NGE zijn uitsluitend historische militaire terreinen beoordeeld en geëvalueerd. Militaire terreinen die nog in gebruik zijn, zijn niet in dit onderzoek meegenomen.
- Het is niet bekend in hoeverre ook buiten het op de geallieerde stafkaart weergegeven militaire terrein beproevingen zijn uitgevoerd.
- Het is niet bekend of Duitse troepen oefeningen hebben gehouden in het duingebied.

6.6 GEDUMPTE EN AANGESPOELDE MUNITIE

- Omdat munitiedump vaak ongedocumenteerde en individuele acties waren, is het onmogelijk gebleken alle munitiedump te achterhalen.
- De herkomst van de in Wassenaar aangespoelde zeemijnen, vliegtuigbommen en vliegtuigonderdelen is niet altijd bekend.

6.7 ALGEMEEN

- Het is onvoldoende bekend of er gedurende de periode mei 1945 tot en met 1970 NGE zijn aangetroffen, dan wel verwijderd binnen de gemeente Wassenaar.
- Omdat de Duitse archieven grotendeels zijn vernietigd, zijn slechts weinig primaire gegevens beschikbaar over de Duitse zijde van de Tweede Wereldoorlog.
- Bij de munitieruimrapporten van de EOD is de locatie van de vindplaats vaak niet nauwkeurig weergegeven. Daarnaast is gebleken dat de kalibers niet altijd correct zijn aangegeven.
- MORA's die geregistreerd zijn op het politiebureau zijn niet geraadpleegd. De originele locaties van de geruimde explosieven zijn niet weergegeven in de ruimingsrapporten.
- Boven Nederlands grondgebied waren gedurende de oorlogsjaren op dagelijkse basis (jacht)bommenwerpers actief. Luchtafweergeschut werd ingezet om vijandelijke vliegtuigen uit te schakelen. Wanneer een luchtdoelgranaat het geogde doel miste en/of de ontsteker van de granaat niet naar behoren functioneerde, kwam de granaat terecht op het maaiveld. Hier kon de granaat alsnog tot detonatie komen, of als blindganger in de bodem indringen.
Het is niet in te schatten waar granaten van luchtafweergeschut zijn neergekomen, omdat het luchtafweergeschut meebeweegt met de overvliegende vliegtuigen. Granaten kunnen tot vele kilometers van het afweergeschut neerkomen. Om deze reden is het niet mogelijk een NGE-Verwachtingsgebied af te bakenen ten gevolge van neergekomen luchtafweergranaten, tenzij een concrete inslaglocatie bekend is of het luchtdoelgeschut tegen gronddoelen is ingezet.

7 OVERZICHT VERWACHTINGSGEBIEDEN NGE

7.1 VERWACHTINGSGEBIEDEN NGE: HORIZONTALE AFBAKENING

Op basis van de beoordeling en analyse van het bronnenmateriaal zijn afzonderlijke (horizontale) Verwachtingsgebieden NGE afgebakend. Per NGE-Verwachtingsgebied kunnen de aan te treffen hoofdsorten NGE verschillen. In onderstaande tabel zijn verschillende Verwachtingsgebieden NGE in tabelvorm uitgewerkt, waarbij de hoofdsort, kaliber/type, oorlogshandeling, verwachte aantal aan te treffen NGE en verschijningsvorm zijn weergegeven.

Nr.	§	Hoofdsort en subsoort	Kaliber/ type	Oorlogshandeling	Aantal	Verschijnings-vorm
1	5.1	KKM	Diverse	Gevechten op en rond de Maaldrift, mei 1940.	Verscheidene	(Niet) verschoten
		Handgranaten				
		Geschutmunitie	4,7 cm, 5 cm en 8 cm			
2	5.1	Geschutmunitie	4,7 cm, 5 cm en 8 cm	Beschietingen watertoren aan de Hazelaan.	Verscheidene	(Niet) verschoten
3	5.1	KKM	Diverse	Grondgevechten Hotel Duinoord, 11 mei 1940	Verscheidene	(Niet) verschoten
		Handgranaten				
		Geschutmunitie	4,7 cm, 5 cm en 8 cm			
4	5.1	Geschutmunitie	4,7 cm, 5 cm en 8 cm	Beschietingen Albertushof en boerderij familie Grevers, 13-14 mei 1940	Verscheidene	(Niet) verschoten
5	5.2.1	Afwerpmunitie	50 kg.	Bombardement Kamp Waalsdorp, 10 mei 1940	Verscheidene	Geworpen
6	5.2.4	Afwerpmunitie	40 lb. en 250 lb.	Bombardement Wassenaarse Slag, 10 mei 1940	Verscheidene	Geworpen
7	5.2.5	Afwerpmunitie	10 kg. en 50 kg.	Bombardement Waldeck Pymontlaan, 14 mei 1940	Verscheidene	Geworpen
8	5.3.1	Afwerpmunitie	250 lb.	Bominslagen landgoed Clingendael, 28 januari 1942.	Verscheidene	Geworpen
9	5.3.2	Afwerpmunitie	4 lb., 4 lb. 'X' en 30 lb.	Brandbommen Maaldrift, 26 februari 1943	Verscheidene	Geworpen
10	5.3.3	Afwerpmunitie	250 lb. of 500 lb.	Bomafworp duingebied Berkheide, 30 november 1944-26 februari 1945	Eén	Geworpen
11	5.3.4	Afwerpmunitie	500 lb.	Bombardement Valkenburg, 12 augustus 1943	Verscheidene	Geworpen
			100 lb.			
12	5.3.5	Raketten	3 inch met 60 lb. SAP	Raketbeschieting geschutpositie, 30 september 1944	Verscheidene	Verschoten

Nr.	§	Hoofdsoort en subsoort	Kaliber/ type	Oorlogshandeling	Aantal	Verschijnings-vorm	
13	5.4.1	Afwerpmunitie	250 lb., 500 lb. en 1.000 lb.	Bombardementen de Horsten en Rust en Vreugd, september 1944, november 1944-maart 1945	Verscheidene	Geworpen	
			250 lb.	Bombardement Papeweg, 18 maart 1945			
14	5.4.2	Afwerpmunitie	250 lb. en 500 lb.	Bombardementen Langenhorst, Beukenhorst n Wittenburg, september 1944-februari 1945	Verscheidene	Geworpen	
15	5.4.3	Afwerpmunitie	250 lb. en 500 lb.	Bombardementen Haagse Bos en parkflat Marlot, 1944-1945	Verscheidene	Geworpen	
16	5.4.4	Afwerpmunitie	250 lb. M.C.	Bombardementen filmstudio Oosterbeek, 22 februari 1945	Verscheidene	Geworpen	
17	5.4.5	Afwerpmunitie	250 lb. en 500 lb.	Bombardementen Duindigt, maart 1945	Verscheidene	Geworpen	
18	5.4.6	Afwerpmunitie	250 lb. en 500 lb.	Bombardementen Ravelijn, maart 1945	Verscheidene	Geworpen	
19	5.4.7	Afwerpmunitie	250 lb. en 500 lb.	Bombardement Rijksstraatweg, 25 maart 1945	Eén tot enkele	Geworpen	
20	5.7.2	KKM	Diverse	Geschutopstelling en	Verscheidene	(Niet) verschoten/g edumpt	
		Hand- en geweergrenaten					
		Munitie voor granaatwerpers					
		Geschutmunitie					2 cm t/m 10,5 cm
							5 cm
							5 cm t/m 7,5 cm
							7,5 cm
Raketten	8,8 cm (DU)						
21	5.7.7	Raketten	15 cm, 28 cm, 30 cm en/of 32 cm	Wurfgerät	Verscheidene	(Niet) verschoten/g edumpt	
22	5.8.2	KKM	Diverse	Terrein Commissie van Proefneming	Enkele tot tientallen	(Niet) verschoten, geworpen,	
		Hand- en geweergrenaten					
		Geschutmunitie					

Nr.	§	Hoofdsoort en subsoort	Kaliber/ type	Oorlogshandeling	Aantal	Verschijnings-vorm
		Landmijnen				gelegd, gedumpt
23	5.10	Mijnen (antitank- en antipersoneelsmijnen)	Diverse	Verschillende mijnenvelden, zie voor verdere specificatie betreffende paragraaf	Verscheidene	Gelegd

Tabel 9: Overzicht NGE-Verwachtingsgebieden.

De horizontaal afgebakende NGE-Verwachtingsgebieden zijn weergegeven in Tekening 03.

8 CONCLUSIE EN ADVIES

In deze paragraaf zijn de conclusie en het advies opgenomen die uit de update van de NGE-Verwachtingskaart van de gemeente Wassenaar voortkomen.

8.1 CONCLUSIE NGE-VERWACHTINGSKAART

In de update van deze NGE-Verwachtingskaart van de gemeente Wassenaar zijn de volgende onderzoeksvragen beantwoord:

- Is er sprake van een NGE-Verwachtingsgebied in (gedeelten van) de gemeente Wassenaar naar de situatie van 1945 (het einde van de oorlog)?
 - o Ja, er is sprake van diverse NGE-Verwachtingsgebieden binnen de gemeente Wassenaar. Binnen deze Update van de Verwachtingskaart van de gemeente Wassenaar zijn NGE-Verwachtingsgebieden afgebakend naar aanleiding van diverse oorlogshandelingen binnen de gemeenten ten tijde van de Tweede Wereldoorlog.
- Welke soort, hoeveelheid en verschijningsvorm van de vermoede NGE kunnen worden verwacht?
 - o De soorten, hoeveelheden en verschijningsvormen van de verwachte NGE lopen uiteen en verschillen per NGE-Verwachtingsgebied. De gegevens per Verwachtingsgebied zijn in Hoofdstuk 7 en in de digitale GIS-bestanden vermeld.
- Wat is het advies met betrekking tot de omgang met de NGE-Verwachtingsgebieden in de gemeente Wassenaar?
 - o Er zijn in grote lijnen twee mogelijkheden om veilig om te gaan met de afgebakende NGE-Verwachtingsgebieden in de gemeente Wassenaar:
 1. Het opstellen van een beleidskaart, waarin een gemeentebreed beleid wordt gedefinieerd over de omgang met het risico op NGE.
 2. Projectmatig omgaan met het risico op NGE: voorafgaand aan werkzaamheden een Projectgebonden Risicoanalyse-Niet Gesprongen Explosieven (PRA-NGE) opstellen. Deze mogelijkheden zijn in onderstaande paragraaf nader toegelicht.

8.2 ADVIES

In deze NGE-Verwachtingskaart zijn een groot aantal NGE-Verwachtingsgebieden binnen de gemeente Wassenaar naar voren gekomen. Dit betekent echter niet dat alle Verwachtingsgebied op de aanwezigheid van NGE onderzocht moeten worden. Opsporing kan, indien gewenst, worden beperkt tot de locaties waar door de geplande civieltechnische werkzaamheden een verhoogd risico ontstaat voor de Arbo- en/of Openbare Veiligheid, Dit kan het geval zijn voorlocaties waar grondroerende werkzaamheden, zoals graafwerkzaamheden, baggeren, het plaatsen van damwanden en funderingspalen, etc. gaan plaatsvinden. Daar waar het huidige grondgebruik wordt gecontinueerd, neemt het risico niet toen en is opsporing niet noodzakelijk. De informatie van deze risicokaart kan voor twee mogelijkheden als input gebruikt worden: voor een beleidsmatige aanpak (Beleidskaart, of een projectmatige aanpak (PRA). Deze twee mogelijkheden worden in deze paragraaf nader toegelicht. Vervolgens zal een advies worden gegeven over het actueel houden van de afgebakende NGE-Verwachtingsgebieden. Afsluitend is het protocol onverwachts aantreffen NGE opgenomen.

8.2.1 Beleidskaart

De gemeente Wassenaar is na de oorlog veranderd en uitgebreid. Zo hebben er na de oorlog op diverse plaatsen grondroerende werkzaamheden plaatsgevonden, zoals de aanleg van nieuwe woonwijken en bedrijventerreinen, ophogingen, afgravingen, etc. Veel van de gebieden die als verdacht zijn aangemerkt, kunnen daardoor anno 2022 niet meer verdacht zijn, of er is sprake van een verlaagd risico.

Door te inventariseren hoe diep de NGE in de bodem kunnen zijn gedrongen en waar in de periode na 1945 grondroeringen en ophogingen hebben plaatsgevonden, kunnen bodemlagen en gebieden in een risicoprofiel worden ingeschaald. Sommige gebieden zullen de status 'verdacht' blijven houden, wanneer

geen of geringe naoorlogse bodemingrepen hebben plaatsgevonden. Een gevolg is dat de initiatiefnemer niet bij elke bodemingreep een explosievenonderzoek hoeft uit te laten voeren. Met het opstellen van een beleidskaart kunnen daarom tijd en kosten worden bespaard. De resultaten van een dergelijke inventarisatie kunnen worden vastgelegd op een NGE-Beleidskaart. Dit advies heeft REASeuro reeds toegelicht in de startwerkbepreking aangaande voorliggende update.

Op deze beleidskaart kunnen de gemeenten en desgewenst grondroerders of andere initiatiefnemers die binnen de gemeenten grondroerende werkzaamheden uitvoeren, vaststellen of en zo ja welke beheersmaatregelen getroffen moeten worden. De NGE-Beleidskaart geeft een nadere invulling van de zorgplicht van de gemeenten en borgt een veilige, maar vooral ook doelmatige, omgang met de NGE. Op basis van een dergelijke beleidskaart kan bijvoorbeeld een beleidsnota worden opgesteld, waarin het beleidskader, de gemaakte beleidskeuzes, de uitvoeringsmaatregelen en de werkprocessen worden vastgelegd. De NGE-beleidskaart vormt hiervoor de basis. De NGE-beleidsnota geeft voor zowel de gemeente als derden een concreet handelingsperspectief voor het omgaan met NGE.

8.2.2 Projectgebonden Risicoanalyse

Opsporing van NGE kan worden beperkt tot de locaties waar door de geplande civieltechnische werkzaamheden een verhoogd risico ontstaat voor de Arbo- en/of openbare veiligheid. Om met betrekking tot de werkzaamheden te bepalen waar een verhoogd risico ontstaat, is het mogelijk een Projectgebonden Risicoanalyse-Ontplofbare Oorlogsresten (PRA-NGE) te laten uitvoeren. Het uitvoeren van een PRA-NGE per project is een alternatief voor het opstellen van een beleidskaart van de volledige gemeente Wassenaar.

Om een PRA-NGE te kunnen uitvoeren, is een uitgewerkt (concept) ontwerp van de in het gebied geplande projecten noodzakelijk. Daarnaast is het van belang te kunnen beschikken over gegevens met betrekking tot de bodemopbouw, grondmechanische eigenschappen, grondwaterstanden, milieuhygiënische kwaliteit, etc.

De PRA-NGE heeft tot doel antwoord te geven op de volgende vragen:

- Wat is de horizontale en verticale afbakening van het NGE-Verwachtingsgebied binnen de projectlocatie?
Het NGE-Verwachtingsgebied is in de NGE-Verwachtingskaart horizontaal afgebakend. Aan de hand van diverse parameters (zoals grondsoort en naoorlogse werkzaamheden) wordt het verdacht gebied horizontaal en verticaal afgebakend. Hierbij wordt ook gekeken of de cartografische onnauwkeurigheid en de horizontale verplaatsing van een NGE in de bodem aangepast dienen te worden.
- Welke werkzaamheden kunnen veilig worden uitgevoerd in verdacht gebied?
In een PRA-NGE worden de werkzaamheden die effect kunnen hebben op de mogelijk aanwezige NGE geïdentificeerd op basis van de plan- en/of ontwerptekeningen. Op basis hiervan kunnen de risico's worden beschreven.

De volgende onderwerpen worden in een PRA-NGE uitgewerkt:

- De risicovolle handelingen;
- Het mogelijke effect van deze handelingen op eventueel aanwezige NGE;
- De kans op een ongewenst effect;
- De mogelijkheid tot opsporing van eventueel aanwezige NGE voor start van de reguliere werkzaamheden.

Indien van toepassing, worden in een PRA-NGE de verschillende toepasbare opsporingsmethoden beschreven. Hierbij worden de voor- en nadelen van de verschillende technieken beschreven.

Op basis hiervan wordt in een PRA-NGE een advies gegeven over:

- De best toepasbare opsporingsmethode.
- Beheersmaatregelen indien opsporing vooraf niet mogelijk is (andere uitvoeringswijze, inzet aangepast materieel, afscherming omgeving, etc.).
- Wat is het benodigde budget voor het benodigde vervolgonderzoek?

- Wat is de doorlooptijd van het benodigde vervolgonderzoek?
- Wat is het NGE-kennisniveau bij de opdrachtgever en is het de opdrachtgever aan te bevelen om enkele werknemers op te leiden en zich zo optimaal voor te bereiden op haar/zijn taken bij toekomstige NGE-gerelateerde werkzaamheden?

8.2.3 Actualisatie NGE-Verwachtingskaart

De oorlogshandelingen die ten grondslag liggen aan deze NGE-Verwachtingskaart, hebben meer dan 75 jaar geleden plaatsgevonden. Desalniettemin kan de risicokaart veranderen. Dit kan het geval zijn in de volgende situaties:

1. Opsporingswerkzaamheden hebben geleid tot het vrijgeven van een gebied tot de maximale verwachte diepte.
2. Door het opstellen van een beleidskaart of een PRA-NGE is besloten een NGE-Verwachtingsgebieden te laten vervallen door naoorlogse ontwikkelingen.
3. Aangetroffen NGE buiten bepaalde NGE-Verwachtingsgebieden zijn aanleiding voor het afbakenen van een nieuw NGE-Verwachtingsgebieden of het herzien van een bestaand verwachtingsgebied.
4. Het vrijkomen van nieuw bronnenmateriaal leidt tot nieuwe inzichten en het wijzigen van NGE-Verwachtingsgebieden.

Lid 1 en 2 zijn aanleiding voor het schrappen van (delen van) een NGE-Verwachtingsgebied op de NGE-Verwachtingskaart. Om het vervallen van een NGE-Verwachtingsgebied te borgen, is het raadzaam deze informatie vast te leggen in een Geografisch Informatiesysteem (GIS). In het geval van een situatie als beschreven in lid 3, is het voor de gemeente Wassenaar raadzaam contact met ons op te nemen bij het spontaan aantreffen van NGE. Wij kunnen vervolgens in overleg met de gemeente actie ondernemen. In het geval van lid 4, waarbij nieuw bronnenmateriaal leidt tot nieuwe inzichten, zullen wij contact opnemen met de gemeente. In overleg kan vervolgens actie worden ondernomen.

8.2.4 Protocol onverwachts aantreffen NGE

In de gebieden waar geen NGE-Verwachtingsgebieden zijn afgebakend wordt geadviseerd om toekomstige werkzaamheden regulier doorgang te laten vinden, zonder verdere maatregelen. Mochten er tijdens de werkzaamheden spontaan NGE aangetroffen worden, dan dienen de volgende acties te worden ondernomen:

- Het werk ter plaatse van de vindplaats dient te worden stilgelegd.
- De werklocatie, in ieder geval rondom het NGE, dient te worden afgezet. Het aanwezige personeel dient op de hoogte te worden gebracht van de vondst en geïnstrueerd te worden uit de buurt te blijven.
- Er dient contact te worden opgenomen met de politie (0900-8844). De vondst dient gemeld te worden aan de politie. De politie neemt vervolgens contact op met de Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EOD).
- Als de EOD op locatie is, wordt een afspraak gemaakt voor de ruiming. De EOD maakt deze afspraak met de gemeente, of de politie namens de gemeente.
- De EOD geeft aan de gemeente, of de politie namens de gemeente, advies over de in acht te nemen veiligheidsmaatregelen.
- Indien de te nemen veiligheidsmaatregelen dit toelaten, kan de gemeente aan de EOD advies vragen over de mogelijkheden tot doorwerken op de betreffende locatie, dan wel elders in de nabijheid van het werk en de daarbij in acht te nemen veiligheidsmaatregelen totdat het NGE wordt geruimd.
- Het NGE wordt geruimd.

Indien NGE worden aangetroffen binnen de projectlocatie, is dit nieuwe feitelijke informatie. Als deze situatie zich voordoet, moet in overleg met een ter zake deskundige worden vastgesteld of sprake is van een incident of dat er aanleiding is de werkwijze aan te passen.

Om op een correcte wijze om te kunnen gaan met het protocol spontaan aantreffen NGE en om een inschatting te kunnen maken of men met mogelijke NGE te maken heeft, bestaat de mogelijkheid om werknemers de cursus 'Basiskennis OOO' te laten volgen. Voor het toezichthoudend personeel bestaat ook de 2-daagse cursus Inzicht in het NGE-bodemonderzoek. Tevens kan altijd contact worden opgenomen met REASeuro indien aanvullende informatie gewenst is over het protocol.

9 BIJLAGEN

BIJLAGE 1	BEGRIPPENLIJST	202
BIJLAGE 2	GERAADPLEEGDE LITERATUUR	205
BIJLAGE 3	ARCHIEFONDERZOEK NEDERLANDSE ARCHIEVEN.....	238
BIJLAGE 4	ARCHIEFONDERZOEK INTERNATIONALE ARCHIEVEN	349
BIJLAGE 5	EOD: MUNITIERUIMINGEN	364
BIJLAGE 6	CARTOGRAFISCH MATERIAAL.....	366
BIJLAGE 7	OVERZICHT LUCHTFOTO'S.....	370
BIJLAGE 8	CHECKLIST EN VERZENDLIJST	375
BIJLAGE 9	WETTELIJK KADER.....	376
BIJLAGE 10	TEKENINGEN.....	379

BIJLAGE 1 BEGRIPPENLIJST

Begrip	Afkorting	Definitie
Bijdragebesluit / Gemeentefonds	-	Regeling voor Rijksfinanciering van (een deel van) de kosten voor het Bodemonderzoek-Niet Gesprongen Explosieven.
Bodembelastingkaart Niet Gesprongen Explosieven	Bodem-belastingkaart NGE	Een overzichtskaart waarop het Verdacht gebied NGE is aangegeven, gebaseerd op de uitkomsten van het Vooronderzoek Na-Conflictperiode.
Bodemonderzoek Niet Gesprongen Explosieven	Bodem-onderzoek NGE	<p>Werkwijze van REASeuro waaronder wordt verstaan: de integrale totaalaanpak voor de NGE-problematiek bestaande uit vijf afzonderlijke fasen. Hierdoor kan de opdrachtgever per fase een weloverwogen besluit nemen en zijn vervolgcacties plannen met als doel dat de opdrachtgever de regie over het project in handen houdt.</p> <p>De vijf fasen zijn:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. HVO-NGE (Historisch Vooronderzoek NGE). 2. PRA-NGE (Projectgeboden Risicoanalyse NGE). 3. Projectplan-NGE. 4. Uitvoering-NGE. 5. Pvo-NGE (Proces-verbaal van Oplevering NGE).
Certificatieschema voor het Opsporen van Ontpofbare Oorlogsresten	CS-OOO	<p>Het CS-OOO is het Certificatieschema voor het Opsporen van Ontpofbare Oorlogsresten. Hierin zijn onder andere richtlijnen, proceseisen en deskundigheidseisen opgenomen op gebied van opsporing naar Ontpofbare Oorlogsresten. Het CS-OOO is sinds 1 januari 2021 de opvolger van de Werkveldspecifiek certificatieschema voor het Systeemcertificaat Opsporen Conventionele Explosieven (WSCS-OCE) en is wettelijk verankerd in de Arboret.</p> <p>Om het maatschappelijk belang – veiligheid en gezondheid van en rondom de arbeid – te waarborgen, is door de overheid gekozen voor een wettelijk verplichte certificatieregeling voor de borging van de kwaliteit/veiligheid van het opsporen van Ontpofbare Oorlogsresten.</p>
Certificatieschema voor Vooronderzoek en Risicoanalyse Ontpofbare Oorlogsresten	CS-VROO	Een vrijwillig certificatieschema opgezet door de Stichting VOMES (Veilig Omgaan Met Explosieve Stoffen) waarin eisen zijn opgenomen waaraan een organisatie en diens rapportages (HVO-NGE's en PRA-NGE's) dienen te voldoen. Dit om de kwaliteit van vooronderzoeken en risicoanalyses naar ontpofbare oorlogsresten te waarborgen.
Contra-indicatie	Contra-indicatie	Gebeurtenis / informatie over het niet (meer) aanwezig zijn van niet gesprongen explosieven in de gemeente Wassenaar.
Explosieven Opruimingsdienst	EOD	Instelling van de Nederlandse defensie die tot taak het explosieven onschadelijk te maken en op te ruimen.
Historisch Vooronderzoek Niet Gesprongen Explosieven	HVO-NGE	<p>Bureaustudie waarin de mogelijke aanwezigheid van NGE wordt geanalyseerd. Het HVO-NGE bestaat uit de onderdelen Vooronderzoek Conflictperiode en Vooronderzoek Na-Conflictperiode. Doel is om vast te stellen of in de gemeente Wassenaar sprake is van een Verdacht gebied NGE in relatie tot de projectlocatie. Binnen het CS-VROO-01/-02 wordt het HVO-NGE het Vooronderzoek - Ontpofbare Oorlogsresten genoemd.</p> <p>Het HVO-NGE bestaat uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Rapportage. - Positief of negatief advies. - In het geval van een positief advies: - Horizontale en verticale afbakening Verdacht(e) gebied(en) NGE - Bodembelastingkaart NGE

Begrip	Afkorting	Definitie
Indicatie		Gebeurtenis / informatie over het mogelijk aanwezig zijn van niet gesprongen explosieven in het onderzoeksgebied.
Niet Gesprongen Explosieven	NGE	<p>Niet-gesprongen munitie en achtergelaten ontplofbare munitie zoals bedoeld in artikel 4.10, eerste lid, onderdeel c respectievelijk b, van het Arbeidsomstandighedenbesluit.</p> <p>Onderdeel c: niet-gesprongen munitie: in een gewapend conflict gebruikte ontplofbare munitie die ontstekingsgereed is, van een ontsteking is voorzien, op scherp is gezet of anderszins voor gebruik is voorbereid, en die niet tot ontploffing is gekomen;</p> <p>Onderdeel b: achtergelaten ontplofbare munitie: ontplofbare munitie die tijdens een gewapend conflict niet is gebruikt, die is achtergelaten of gedumpt door een partij bij een gewapend conflict en al dan niet voor ontsteking zijn geprepareerd, van een ontsteking zijn voorzien, op scherp zijn gezet of anderszins voor gebruik zijn voorbereid;</p> <p>Conform het CS-OOO betreffen Ontplofbare Oorlogsresten (OO) achtergelaten ontplofbare munitie en niet-gesprongen munitie.</p>
Onderzoeksgebied	-	Gebied waarop het HVO-NGE of onderdelen daarvan zich richt. Het onderzoeksgebied is ruimer dan het projectlocatie om een zo compleet mogelijk beeld te krijgen van de situatie in oorlogstijd.
Onverdacht gebied Niet Gesprongen Explosieven	Onverdacht gebied NGE	Het deel van het onderzoeksgebied dat niet (langer) als verdacht gebied wordt aangemerkt.
Oorlogshandeling	-	<p>Gebeurtenissen die kunnen hebben geleid tot de aanwezigheid van NGE. Voorbeelden van oorlogshandelingen zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bombardementen - Artilleriebeschietingen - Munitiedump - Munitieongevallen - Vliegtuigcrashes - Aanwezigheid van verdedigingswerken
Oorlogshandelingen-kaart		Cartografische weergave van indicaties of contra-indicaties van oorlogshandelingen binnen of nabij het onderzoeksgebied. Deze term wijkt af van het CS-VROO, waar "gebeurtenissenkaart" wordt gehanteerd.
Gebeurtenissenlijst		Chronologische weergave van indicaties of contra-indicaties van oorlogshandelingen binnen of nabij het onderzoeksgebied. Deze term wijkt af van het CS-VROO, waar "gebeurtenissenlijst" wordt gehanteerd.
Primaire en secundaire bronnen		<p>Een primaire bron met informatie die direct afkomstig is van personen die te maken hebben met een bepaalde gebeurtenis. De informatie zelf komt uit de periode waarover wordt gesproken en is niet later samengesteld uit meerdere primaire bronnen of uit tweede hand vernomen.</p> <p>Een secundaire bron met informatie die niet direct afkomstig is van personen die te maken hebben met een bepaalde gebeurtenis. De informatie is later samengesteld uit meerdere primaire bronnen of uit tweede hand vernomen.</p>
Projectlocatie	-	Het door de opdrachtgever aangegeven gebied waarbinnen reguliere werkzaamheden (niet NGE-gerelateerd) uitgevoerd gaan worden of waar een functieverandering wordt doorgevoerd. Deze term is

Begrip	Afkorting	Definitie
		afkomstig uit het CS-000 en wijkt af van de terminologie zoals vermeld in het CS-VROO-01, waar "projectgebied" wordt gehanteerd.
Projectgebonden Risicoanalyse Niet Gesprongen Explosieven	PRA-NGE	Bureaustudie waarin de risico's van de voorgenomen werkzaamheden in relatie tot de mogelijk aan te treffen NGE worden vastgesteld. De PRA-NGE bestaat o.a. uit: <ul style="list-style-type: none"> - Indien nodig het opvullen van leemten in kennis van het HVO-NGE. - Het vaststellen van het risicogebied. - Het definiëren van beheersmaatregelen. - De mogelijkheid tot een proefdetectie. - De bepaling van de doorlooptijd en kosten van de geadviseerde maatregelen.
Reguliere werkzaamheden	-	Alle door de opdrachtgever voorgenomen niet NGE-gerelateerde werkzaamheden. Enkele voorbeelden zijn civieltechnische, milieutechnische en archeologische werkzaamheden.
Verdacht gebied Niet Gesprongen Explosieven		Het deel van het onderzoeksgebied waarbinnen door de organisatie die het Vooronderzoek Na-Conflictperiode, conform het CS-VROO heeft uitgevoerd, wordt geconcludeerd dat er sprake is van de mogelijke aanwezigheid van niet gesprongen explosieven.
Niet Gesprongen Explosieven Verwachtingsgebied	-	Gebied waar op basis van historisch bronnenmateriaal een verhoogde kans op het aantreffen van NGE bestaat naar de situatie van 1940-1945 (inclusief naoorlogse munitieruimingen en opsporingsactiviteiten). Het NGE-Verwachtingsgebied is horizontaal en verticaal afgebakend, waarin zijn opgenomen: <ul style="list-style-type: none"> - Eventuele onzekerheden en onnauwkeurigheden uit het bronnenmateriaal (o.a. cartografische onnauwkeurigheden). - De maximale horizontale en verticale verplaatsing van NGE in de bodem.
Verwachtingskaart Niet Gesprongen Explosieven	-	Het deel van het onderzoeksgebied waarbinnen het Vooronderzoek Conflictperiode wordt geconcludeerd dat er sprake is van de verwachting dat NGE zijn achtergebleven
Vooronderzoek Conflictperiode-Niet Gesprongen Explosieven	VC-NGE	Het Vooronderzoek Conflictperiode heeft tot doel om te beoordelen of er in het onderzoeksgebied sprake is van aanwijzingen van de aanwezigheid van Niet Gesprongen Explosieven naar aanleiding van oorlogshandelingen gedurende de conflictperiode (1940-1945), en indien deze aanwijzingen er zijn, om het NGE-Verwachtingsgebied af te bakenen.
Vooronderzoek Na-Conflictperiode-Niet Gesprongen Explosieven	VNC-NGE	Het Vooronderzoek Na-Conflictperiode richt zich op het inventariseren en beoordelen van bronnenmateriaal over bodemingrepen in de Na-Conflictperiode, waardoor mogelijk aanwezige niet gesprongen explosieven geheel of gedeeltelijk kan worden uitgesloten en/of de verticale ligging van het maaiveld en verschillende grondlagen dusdanig zijn gewijzigd dat dit van belang is voor de verticale afbakening van een verdacht gebied.
Werkveldspecifiek certificatieschema voor het systeemcertificaat Opsporen Conventionele Explosieven	WSCS-OCE	Het WSCS-OCE is het Werkveldspecifiek certificatieschema voor het opsporen van Conventionele Explosieven. Hierin waren onder andere richtlijnen, proceseisen en deskundigheidseisen opgenomen. Het WSCS-OCE was sinds 1 juli 2012 de opvolger van de Beoordelingsrichtlijn Opsporen Conventionele Explosieven (BRL-OCE) en was wettelijk verankerd in de Arbowet. Het WSCS-OCE is per 1 januari 2021 opgevolgd door CS-000.

BIJLAGE 2 GERAADPLEEGDE LITERATUUR

Voor dit HVO-NGE is de volgende literatuur geraadpleegd:

Auteur	Titel	Relevant	Afkorting
Amersfoort, H. en P.H. Kamphuis,	<i>Mei 1940. De strijd op Nederlands grondgebied</i> (Den Haag 2012).	Nee ³⁹	-
Baarschers, W.H.,	<i>Appingedam '40-'45. Bezetting en Bevrijding</i> (1981).	Ja	BAA
Beeldbank WO2	https://beeldbankwo2.nl/nl/	Nee	-
Bom, J.A.,	<i>De Regimenten Huzaren Motorrijder 1938-1940.</i> https://www.mei1940.nl/intro_valkenburg.htm	Ja	BOM
Brongers, E.H.,	<i>De Nederlandse Cavalerie in de Meidagen van 1940</i> (Nieuwegein 1998).	Ja	BRO
Delpher	https://www.delpher.nl/	Nee	-
De Militaire Spectator	<i>Onze oorlog 10-14 mei 1940.</i>	Ja	DEM
Foreman, J.,	<i>The Fighter Command War Diaries: July 1944 to May 1945</i> (2004).	Nee ⁴⁰	-
Immerseel, R., van,	<i>Bulleting stichting vrienden buitenplaatsen. Raketten op buitenplaatsen</i> (2008).	Ja	IMM
Harff, P. en D. Harff,	<i>Noordwijk, Katwijk en Valkenburg. Atlantikwall 1940-1945</i> (z.p. 2005).	Ja	HAR1
	<i>Valkenburg mei 1940. De strijd om het vliegveld en het dorp. Beschrijving van de gevechten en ooggetuigenverslagen</i> (z.p. 2012). ⁴¹		HAR2
Huurman, C.,	<i>Het spoorwegbedrijf in oorlogstijd, 1939-'45</i> (Eindhoven 2001).	Nee	-
Kamphuis, P.H.,	<i>Het drama bij Wassenaarse Slag, februari 1944</i> (Amsterdam 1985).	Ja	KAM
Klep, C. en B. Schoemaker,	<i>De bevrijding van Nederland 1944-1945. Oorlog op de flank</i> (Den Haag 1995).	Ja	KLE
Middelbrook, M., en C. Everitt,	<i>Bomber Command War Diaries: An Operational Reference Book, 1939-1945</i> (2014).	Nee ⁴²	-
Molenaar, F.J.,	<i>De Luchtverdediging in de Meidagen 1940</i> (2 delen; Den Haag, beide 1970).	Nee ⁴³	-
Neisingh, C.N.J.,	<i>De Atlantikwall in Wassenaar.</i>	Ja	NEI
Portengen, J.,	<i>Herleefd verleden, Strijd om Valkenburg ZH in mei 1940</i> (Delft 1995).	Ja	POR
Studiegroep Luchtoorlog 1939-1945,	http://www.studiegroepluchtoorlog.nl/	Ja	SGLO
Vergeltungswaffen	http://www.vergeltungswaffen.nl/	Nee ⁴⁴	-
Zuidfront Holland	http://www.zuidfront-holland1940.nl/	Nee	-
Zwanenburg, G.J.,	<i>En Nooit was het Stil. Kroniek van een Luchtoorlog</i> (2 delen & supplement; Oldemarkt 1990 en 1992).	Ja	ZWA1 & ZWA2
91st Bomb Group,	<i>Dailies of the 322nd Squadron 1943:</i> http://www.91stbombgroup.com/Dailies/322ndjan1943.html	Ja	91BG

Tabel 10: Verwijzing literatuur.

In de onderstaande tabellen worden per periode de gebeurtenissen die betrekking hebben op de gemeente Wassenaar.

³⁹ Reeds verwerkt in RO-170229 – DR HVO-NGE Wassenaar NGE-Risicokaart, Bijlage 3.

⁴⁰ REASeuro beschikt over het primaire bronmateriaal waar dit boek op is gebaseerd. Omdat dit primaire bronmateriaal is geraadpleegd (zie Bijlage 4), biedt dit boek geen aanvullende informatie voor voorliggende rapportage.

⁴¹ Alleen opgenomen welke informatie niet in andere literatuur terug is gekomen om zo duplicaten te voorkomen.

⁴² REASeuro beschikt over het primaire bronmateriaal waar dit boek op is gebaseerd. Omdat dit primaire bronmateriaal is geraadpleegd (zie Bijlage 4), biedt dit boek geen aanvullende informatie voor voorliggende rapportage.

⁴³ Dit literatuurstuk is reeds verwerkt in RO-170229 – DR HVO-NGE Wassenaar NGE-Risicokaart, 0-02-2018, Bijlage 3.

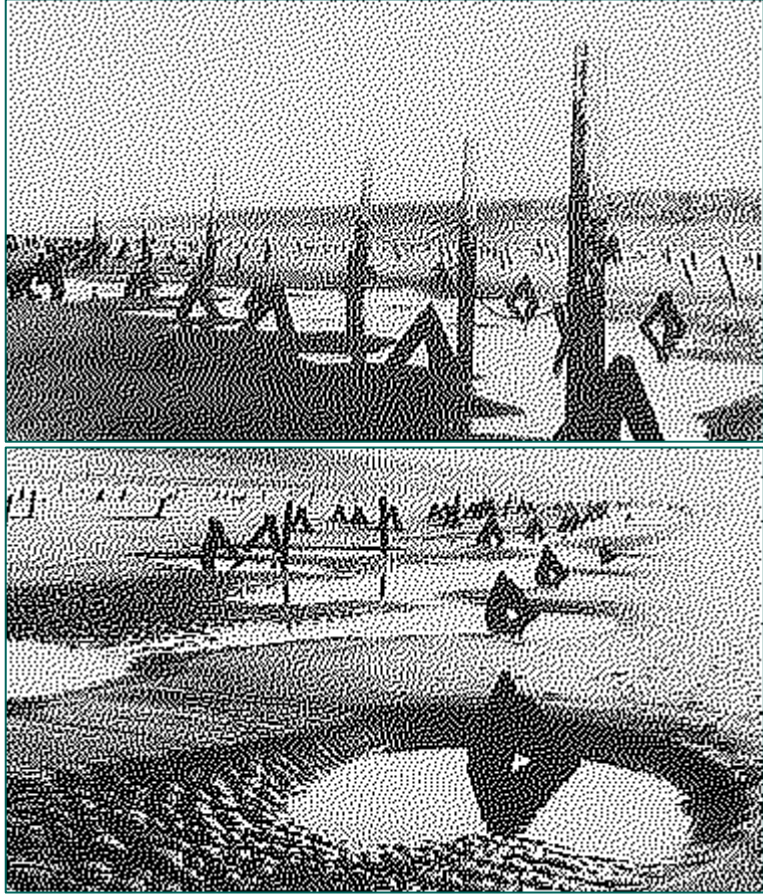
⁴⁴ Ibidem.

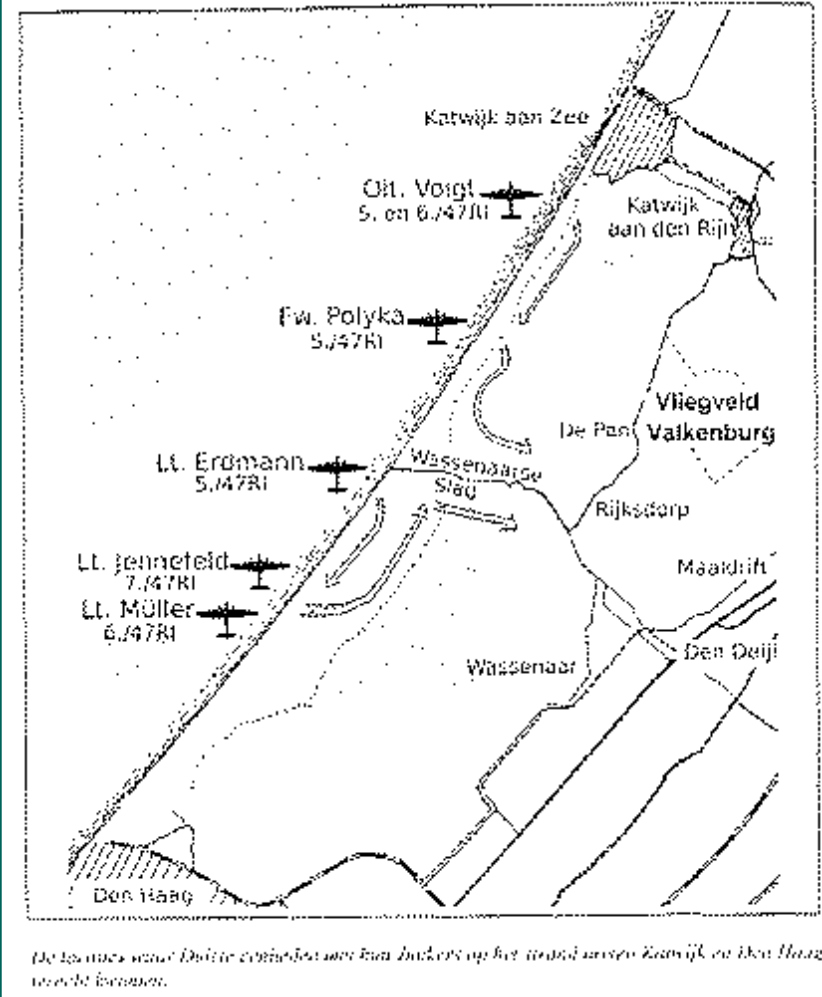
Mobilisatie en inval, augustus 1939 - mei 1940

Toen in augustus 1939 duidelijk werd dat oorlog in Europa onvermijdelijk zou worden, begon in Nederland de mobilisatie. Tienduizenden soldaten werden opgeroepen, en Nederland bereidde zich voor op een Duitse aanval. In de ochtend van 10 mei 1940 viel het Duitse leger Nederland binnen na een serie bombardementen op vliegvelden en legerbases. Duitse parachutisten landden in de omgeving van Den Haag om het regeringscentrum uit te schakelen, terwijl een invasiemacht via de grens Nederland binnendrong. Op kleinschalige gevechten in Oost-Nederland na kon het Duitse leger hier eenvoudig oprukken, om vervolgens bij de Grebbelinie, voor de Afsluitdijk en langs de Moerdijk verweekeld te raken in felle gevechten. Op 14 mei 1940 werd Rotterdam gebombardeerd, waarna Nederland met uitzondering van de provincie Zeeland capituleerde. In Zeeland zou de strijd, mede door de aanwezigheid van Franse en Belgische troepen, nog tot 27 mei 1940 duren. Voor dit project is de volgende informatie aangetroffen met betrekking tot deze periode:

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
Datum onbekend	<p>Van de zes actieve V2 'Werfer Abteilungen' waren er twee geplaatst bij Den Haag en lanceerden vanuit onder andere de landgoederen de Horsten, Duivenvoorde, Ockenburgh en Duindigt in de binnenduindrand bij Den Haag en Wassenaar en Overvoorde bij Rijswijk...</p> <p>Van de V2's die uit de regio Den Haag/Wassenaar werd het gros gelanceerd vanaf het landgoederencomplex De Horsten.</p> <p>- <i>Relevant, melding lanceerplaats V2's binnen de gemeente Wassenaar.</i></p>	IMM	12, 16
	<p>Gegevens betreffende het raketwapen bij Wassenaar:</p> <p>- <i>Relevant, melding gevallen afwerpmunitie en kraters raketten binnen de gemeente Wassenaar.</i></p>	NEI	488-489
	<p>De vanuit het oosten van ons land vanaf een lanceerschans afgeschoten V-I's waren meestal bedoeld voor Belgische steden zoals Antwerpen en Luik. Maar ook Londen was meer dan eens het doelwit van deze vliegende bommen. De toestellen raakten ook wel eens tijdens hun vlucht defect. raakten uit koers en ontploften in de lucht of stortten na een glijvlucht neer. Ook het luchtruim boven Wassenaar werd regelmatig door deze projectielen doorkruist. Men luisterde dan bezorgd naar het kenmerkende poelt-poelt geluid. Wanneer dat ophield wist je dat die ging neerstorten. Eén V-I beëindigde zijn luchtreis boven Wassenaar. Mevrouw M.A. van Dillen-Schoorel die hier getuige van was: 'Het was een ongewoon mooie en heldere morgen. Ik had alle ramen opengezet aangezien ik bezig was de kamer schoon te maken. Het was een hopeloze zaak omdat ik te weinig zeep had en de stofzuiger niet meer werkte. Nadat ik klaar was. zat ik op ons balkon. uitkijkend over de Wittenburgerweg, te genieten van het groen van Jochem 's weilanden met zijn edele koeien. Alles leek even vredig op deze schitterende dag. 1 ... 1 Opeens hoorde ik een onbekend geluid. Terry drukte zijn neus tegen mij aan en ik kon zien dat ook hij gealarmeerd was. Hij stak z'n oren</p>	NEI	486-487

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>omhoog en draaide z'n kop opzij. Van de vele geluiden in drie oorlogsjaren had ik dit nog nooit eerder gehoord. Ik scheen het evenwel te voelen als te horen. Ik keek nieuwsgierig naar beneden om te zien wat voor vreemd ding er over de weg kwam. maar de straat baadde in het zonlicht en er bewoog niets. Toen zag ik het! Iets als een loden sigaar vloog niet hoger dan de bovenkant van mijn raam. Het was een merkwaardig vliegtuig met rudimentaire vleugels, onelegante stompjes die bijdroegen tot zijn dreigende silhouet tegen de hemel. Een straalmotoruitlaat blies boven de staart, een spoor van rook en een kleine vlam achterlatend. Bezorgd herinnerde ik mij gelezen te hebben dat de explosie van deze vliegende bom alles kon verpulveren. [...] De V -I, ongeveer 9 meter lang. scheerde langs op het laatste deel val~ zijn destructieve reis. Het sukkelde verder dwars over de lengte van het weiland, lager en lager, bijna de zwart-witte koeien rakend. De nerveuze dieren ver spreidden zich in paniek. rennend in cirkels, wanhopig trachtend zich te verbergen. Het gleed omlaag en landde uiteindelijk op de buik achter de bomen bij de renbaan. Ik vroeg me af of het zou ontploffen of dat het zou zijn als het Trojaanse paard. volgepropt met honderden Duitse soldaten die zich zouden ontpoppen als een volwaardig leger. Buren kwamen voorzichtig uit hun huis en bleven dicht bij hun voordeur. klaar om terug naar binnen te vliegen. Het leek een hele tijd te duren voor een vrachtwagen met een Hollandse opruimingsploeg de Luchtbescherming arriveerde. Zij bekeken de V-I van een afstand en durfden niet dichtbij te komen. Eén van onze huren verleide me dat het een vliegtuig zonder piloot was. een robot die boven Engeland moest ontploffen als een zware bom. [...] Uiteindelijk kwam de Duitse Polizei met piepende remmen de bocht om in open vrachtwagens. Zoals gebruikelijk maakten ze een hoop herrie. blaffend en snauwend naar elkaar. Wij keken toe vanaf een veilige afstand. geamuseerd omdat de Duitsers er blijkbaar niet meer van wisten dan wij. Janie en ik haalden de honden. onze kip en mijn noodkoffer om het gebied te verlaten voordat het afgesloten werd. Die nacht probeerden Paul en ik te slapen op de vloer van he! huis van een vriend. De V-I lag "s nachts in doodse stilte in het weiland en werd de volgende dag ontmanteld.</p> <p>- <i>Niet relevant, datum en exacte locatie neergekomen V-1 niet vermeld.</i></p>		
	<p>In de weilanden rondom Wassenaar plaatsten de Duitsers zogenaamde weermachtpalen. Deze waren bedoeld om eventuele luchtlandingen van de geallieerden tegen te gaan. Veel van deze versperringspalen kwamen uit Wassenaar zelf. De gemeente moest aan Wehrmachtcommandant majoor Modrow in Den Haag een opgave doen welke eiken er op de Groot Haesebroekseweg gerooid konden worden. Langs de Waalsdorperlaan werden 107 bomen gerooid en gezaagd tot stammen van 3,5 meter. Bij de Wassenaarse scholen en sportverenigingen werden zelfs de bamboestokken met een minimale lengte van 2 meter gevorderd. De Wassenaarse bouwondernemer L.P. van Brussel leverde aan de Duitse Weermacht 861 palen van vijf meter a 11.10 gulden per stuk.</p> <p>- <i>Niet relevant, geen melding oorlogshandelingen binnen de gemeente Wassenaar.</i></p>	NEI	454
	<p>De belangrijkste verdedigingswerken bij De Klip, Rijksdorp en het Wassenaarse Slag werden van mijnenvelden en draadversperringen voorzien. Militaire objecten werden extra beveiligd. De rijweg en het fietspad boven op de hoogte naar Meijndel waren ook voorzien van mijnen. De dopjes staken net boven het wegdek uit. De doorgang was afgesloten met Spaanse ruiters, maar met een slalom kon een fietser nog veilig door. Ook langs de Katwijkseweg waren mijnen gelegd. Hier stonden bordjes en vlaggetjes met een doodshoofd erop en opschriften als 'Minen Lebensgefahr'. Via alleen bij insiders bekende doorgangen kon met de mijnenvelden veilig passeren.</p> <p>- <i>Niet relevant, specifieke locaties mijnenvelden niet vermeld.</i></p>	NEI	454
	Afzwaaiers.	IMM	17

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>Op de Wassenaarse buitenplaats Beukenhorst vonden 12 Duitse soldaten de dood toen een op het nabije landgoed Wittenburg afgevuurde raket op negentig meter explodeerde.</p> <p>- <i>Relevant, melding explosie V2 boven de gemeente Wassenaar.</i></p>		
1940-1945	<p>De strandversperringen bij Wassenaarse Slag. Een groot aantal palen was voorzien van springladingen die bij aanraking door landingsboten onmiddellijk ontploften. Aan de puntvormige obstakels van ongeveer 3 meter breed en 2 meter hoog konden anti-personeel mijnen worden bevestigd.</p> <p>- <i>Niet relevant, geen specifieke locatie militaire infrastructuur vermeld.</i></p>	KAM	48
Mei 1940	<p>Het 1e Regiment Huzaren-Motorrijder was eveneens aan de Lichte Divisie onttrokken en werd in Wassenaar reserve in de Vesting Holland. Het moest tevens de naar Den Haag voerende autowegen bewaken.</p> <p>- <i>Relevant, melding Nederlandse troepen binnen en nabij de gemeente Wassenaar.</i></p>	BRO	23
10 mei 1940	<p>Duitse parachutisten geland bij Voorschoten. Een transportvliegtuig neergestreken op de verkeersweg Den Haag-Delft, spoedig door meerdere gevolgd. Duitse vliegtuigen boven Woerden gesignaleerd, vliegend in westelijke richting. Meer parachutisten, bij Wassenaar, op het vliegveld Waalhaven bij Rotterdam, bij de Moerdijkbrug. Alarmerende berichten in de vroege ochtend van 10 mei over de radio. Berichten die elkaar in snel tempo opvolgden en in korte tijd de Nederlandse bevolking in rep en roer brachten.</p>	BAA	13-14

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	 <p>- Niet relevant, geen specifieke locatie parachutisten te Wassenaar vermeld.</p>		
	 <p>- Relevant, landingslocaties Duitse transportvliegtuigen.</p>	HAR3	156
	<p>Voor zover men niet gewekt werd door overvliegende vliegtuigen schrok men omstreeks 04.00 uur wakker in Wassenaar en Voorschoten door het snelle blaffen van luchtdoelgeschut en het ratelen van de luchtdoelmitrailleurs.</p> <p>- Niet relevant, locaties geschut niet vermeld.</p>	BOM	-

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>De 3^e sectie parachutisten van 6-FJR/II onder leiding van Lt Teusen die zuidoostelijk van het veld terecht waren gekomen verzamelden zich en stootten door naar het zuiden richting de Rijksweg Amsterdam-Den Haag en vandaar uit naar Den Deyl en de verkeersbrug over de Oude Rijn bij de Haagsche Schouw, welke het sleutelpunt vormde tussen Den Haag en de in Noord-Holland gelegerde troepen. De taak van de luitenant was: de Regering het gebruik van Schiphol ontzetten en uitvallen door het Nederlandse leger vanuit Den Haag tegen te gaan. Bezet werden ook, vermoedelijk door luchtlandingstroepen van vliegtuigen waarvan enkele ten zuiden van het veld een noodlanding maakten, de Albertushof (of Albertushoeve) aan de Ruige Laan en de brug over de Wassenaarse Wetering.</p> <p>Leutnant Teusen (SC.3-6./FJR2) : <i>Anflug und Absetzzeit (6Uhr) stimmten genau. Wir landeten zwischen Südecke Flugplatz und Straße Den Haag - Leiden. Sofort nach der Landung ging eine Gruppe rechts und links der Straße Den Haag - Amsterdam in Stelling und sicherte Richtung Den Haag. Die andere Gruppe marschierte Richtung Brücke über den Oude Rijn, erreichte sie ohne Feindberührung und besetzte sie.</i></p> <p>Van de Duitse parachutisten, die in de vroege ochtend zuidoost van vliegveld Valkenburg waren geland, waren niet alleen groepen opgerukt naar de brug bij de Haagse Schouw maar ook naar de Maaldrift en de noordoost rand van Wassenaar.</p> <p>Een groep van Lt. Teusen, ter sterkte van ongeveer 50 man, had zich had vastgezet bij Den Deijl, beschoten alle passerende auto's en hielden deze aan. Een zeer vroege luitenant W. v. Gunsteren van het Regiment Huzaren, welke zich met zijn gezin in een auto van Den Haag naar Leiden spoedde werd om 4.30 uur aangehouden nabij Deileroord door militairen die hij voor Nederlanders hield, raakte in gevangenschap. Zijn gezin werd teruggestuurd. Burgers lieten zij gaan.</p> <p>Leutnant Teusen (SC.3-6./FJR2) : <i>Erste Feindberührung hatten wir mit einem Rittmeister, der mit Frau und einem Kleinkind in einem Privat-Pkw aus Richtung Den Haag angefahren kam. Wir nahmen ihn gefangen (er diente später als Parlamentär zu den bei Katwijk operierenden holl. Truppen). Seine Frau schikten wir Richtung Den Haag zurück.</i></p> <p>Ook de auto van G.C. Kools, Luit. kol. intendant van het stafkwartier van W.Fr.-Vg.H., welke door de heer de Koster werd bestuurd en die onderweg was naar het Stafkwartier te Leiden en Maaldrift wilde passeren, werd beschoten. De heer de Koster (De latere min. v. Defensie.) overleefde de aanslag maar de overste werd dodelijk getroffen. De vijandelijke groep trok daarop verder naar de brug aan de Haagsche Schouw.</p> <p>De heer de Koster over deze affaire;</p> <p>Bij de Lange Kerckdam moest ik stoppen en vroeg een kapitein mij of hij mee mocht rijden. Ik stemde toe en hij stapte in. Even later kwamen we bij de Maaldrift, waar net de eerste parachutisten waren geland. Ze schoten dwars door mijn auto heen. De man naast mij was op slag dood en de auto belandde ondersteboven in een sloot. Het was tegenover de vleeswarenfabriek van Van den Berg, aan de kant waar de tram reed. Zodra ik het portier open deed hoorde ik geratel. Toen zaten er allemaal kleine gaatjes in de auto. De parachutisten waren allemaal jongens van zestien/zeventien jaar. Ze riepen steeds: "Sind das die Unsere?", als ze vliegtuigen hoorden. Even later moest ik, samen met juist passerende studenten, langs de kant van een sloot gaan liggen. Ik zag daar ook een ongeveer 40-jarige Duitse vrouw. Ze was in burger en gaf inlichtingen aan de Duitse militairen en vertelde precies waar Wassenaar en Katwijk lagen.</p>		

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>Vanuit de slootkant wist De Koster omstreeks 7.30 uur onder vijandelijk vuur, van sloot naar sloot, in de richting van de Oude Rijn te ontsnappen.</p> <p>Vleeswaren- en conserven fabriek L.A. v.d. Berg & Co. tegenover de Maaldriftseweg aan de oostkant van de Rijkstraatweg nr. 103. In 1977 afgebroken:</p> <p>Korporaal Adrie Noordam uit Zwanenburg werd op weg naar het front vermoord. Hij was ordonnans van de 21e Batterij Luchtdoelartillerie en op 9 mei was zijn eenheid verplaatst van Alkmaar naar Den Haag. Op zijn motorfiets was hij die avond nog even langs zijn ouderlijke woning gegaan, de Lammertshoeve aan de IJweg, en besloot de nacht thuis te overnachten.</p> <p>Omstreeks 04.00 uur schrokken de familie wakker van het bombardement op het Vliegpark Schiphol. Ze wisten het meteen: de oorlog is begonnen. Adrie kleedde zich snel aan, startte zijn motorfiets en spoedde zich de IJweg af naar zijn eenheid in Den Haag. Omstreeks 04.30 uur passeerde hij de brug bij de Haagse Schouw en de daar naar opgerukte parachutisten. De Duitsers schoten hem in de rug en hij zeilde met motor en al een sloot in.</p> <p>Daar lag cafébaas Bakker in dekking. Hij was op de fiets op weg naar huis in Halfweg(!). Hij sleurde de gewonde Adrie op de kant en praatte met hem. Adrie leek niet zo erg gewond. Een Duitse parachutist kwam de situatie bekijken en schoot Adrie door het hoofd. De cafébaas heeft in Halfweg zijn vreselijk verhaal meteen aan garagehouder Pollé verteld. En die is boer Noordam gaan zeggen dat zijn zoon waarschijnlijk gesneuveld was. Boer Noordam is de volgende dag met zijn vrouw gaan zoeken. Ze vonden Adrie in het mortuarium van een ziekenhuis in Leiden.</p>		

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
			
	<p>1e Regiment Huzaren Motorrijder: Kaart van de Rijksstraatweg vanaf Wassenaar tot aan de Haagsche Schouw. Lt. Kol. Jhr. J.J. Teding van Berkhout. (C.-1RHM), die er in de tussentijd niet in was geslaagd contact met de Commandant Vesting Holland te krijgen, had inmiddels op eigen initiatief tegenmaatregelen getroffen. Ritmeester Eland (C.-2-1RHM) had omstreeks 4.35 uur bevel gekregen een verkenningspatrouille in de richting van de Haagse Schouw uit te zenden om vast te stellen of daar vijandelijke parachutisten waren geland. De ter verkenning uitgezonden groep onder commando van dienstplichtig wachtmeester H.E. Knol stootte in de omgeving van Maaldrift op de vijand, waarbij een zijspancombinatie door vijandelijk vuur werd getroffen en de bemanning werd verwond. Een deel van de patrouille stootte al vurend door in de richting Haagse Schouw. De patrouillecommandant ontmoette bij de Haagse Schouw een gewonde Nederlandse vlieger, die in de nabijheid gedaald was en bracht deze, op diens verzoek, naar Schiphol. Zijn manschappen keerden over Voorschoten naar Wassenaar terug en brachten verslag uit. Wachtmeester H.E. Knol, C.-1-2-1RHM : Mijn groep stond het eerst aangetreden en luitenant Maris gaf mij opdracht naar Schiphol te rijden en van daaruit mijn bevindingen over de telefoon te melden. Ik vertelde de groep wat de bedoeling was en ze moesten mij volgen tot buiten Wassenaar. Daar aangekomen, tussen Den Deijl en Haagsche Schouw waar ik wilde stoppen, was de vijand al. Op linie rechts van de weg, midden op de weg stond een aangeschoten personenauto, water liep uit de radiator, links in het open terrein daalden parachutisten. Ik heb snelvuur afgegeven vanuit mijn rijdende zijspan en laten stoppen links van de weg in greppel/berm en vuur afgegeven op alles wat bewoog. Dat paste de vijand helemaal niet en er werd een patrouille tegen ons ingezet. Al schietend zijn we weer op de motor gesprongen en naar Haagsche Schouw gereden. Vandaar heb ik naar luitenant Maris gebeld; daar werd niet opgenomen. Bij de staf van ons regiment kreeg ik wel gehoor en halverwege mijn relaas werd mijn gesprek afgebroken. Ik was de helft van mijn groep kwijt en kon alleen maar hopen dat ze omgekeerd zijn toen ze mij hoorden schieten. Lt. Kol. Jhr. J.J. Teding van Berkhout. (C.-1RHM) gaf de navolgende bevelen; -Om 4.40 uur aan Ritmeester Eland (C.-2-1RHM) om de bij Maaldrift en Haagse Schouw gelande vijandelijke parachutisten over een breed front ten noordwesten van de rijksweg aan te vallen.</p>		

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>-En aan ritmeester J.P. Ilcken (C.-M.E.-1RHM) om zich in Wassenaar bij ritmeester Eland te melden.</p> <p>-Eveneens omstreeks 4.40 uur, in verband met de melding van een nieuwe landing van parachutisten ten oosten van de rijksweg Wassenaar - Haagse Schouw kreeg 1e luitenant H.H. Beer (C.-Staf.-1RHM) opdracht met een detachement van de staf, dat bestond uit personeel van de commandogroep en de verbindingafdeling versterkt met de sectie mortieren van 1RHM, langs en ten oosten van de rijksweg te verkennen en zo mogelijk Haagse Schouw te bezetten.</p> <p>-Omstreeks 4.50 uur kreeg Res.1e lt. van der Heijden van Doornenburg (C.-E.Pag.-1RHM) opdracht een sectie pantserafweergeschut ter ondersteuning van 2-1RHM en de staf, welke reeds in gevecht zijn met parachutisten, naar de weg Wassenaar -Haagse Schouw te zenden en de andere sectie ter ondersteuning van M.E.-1RHM, dat zich inmiddels bij een driesprong van wegen ten zuiden van Rijksdorp bevond.</p> <p>2-1RHM rukte omstreeks 5.00 met het 2e peloton, onder de kornet T. Renterghem, als spits langs de autoweg op.</p> <p>Dit peloton kreeg opdracht, gedaalde parachutisten op en aan de weg naar de Haagse Schouw onverwijld aan te vallen. Kornet T. van Renterghem als beschreef de actie als volgt;</p> <p>-Omdat elke vijand een eenheid motorfietsen zoals de onze van kilometers ver kan horen aankomen, schreef het militaire handboek voor dat er een verkenners op honderd meter voor het eerste peloton moest worden uitgezonden om het vijandelijk vuur aan te trekken. Zo kon het hele peloton op tijd van de weg af zijn en verspreid de gevechtspositie innemen. Dit betekende dat ik, als hun commandant, de hartverscheurende taak had om elke drie minuten een van de drie vrijgezelle jonge vrijwilligers aan te wijzen voor de frontpositie.</p> <p>Ik wist dat dit binnen het kwartier een zekere dood zou betekenen van een van hen. Binnen tien minuten werd bij villa Landlust mijn derde verkenners, de dienstplichtige MJ.Warmerdam, plotseling van zijn motor geschoten. Ik kwam onder vuur, reed een greppel in en probeerde dekking te vinden bij de inrit van een villa met het nummer 93. Toen zag ik een aanvalshandgranaat met een lange houten steel naar mij toe rollen. Ik duwde mijn gezicht diep in het grind en opende mijn mond om mijn oorvliezen te beschermen. Het ding ontplofte met een geweldige knal en zware rook op zo'n drie meter voor me. Behalve een snee in mijn gezicht van wegspringend grind en twee stukken blik die door mijn leren jekker heen in mijn schouders staken, mankeerde mij niets. Iets gedekt door de rook sprong ik op, rende naar de villa en dook met mijn helm dwars door het glazen raam de kamer in. Ik vond dekking onder het raamkozijn, terwijl de kogels de porseleinkast achter mij kapot sloegen. Ik kroop de kamer uit en de gang in. Tot mijn verbazing kwam daar een familie in pyjama de trap af, ze hadden geen idee wat er gaande was. Ik stuurde ze zo snel mogelijk weg, net toen mijn korporaal aan de achterzijde het huis in rende met een mitrailleur. We renden naar boven, waar vanuit een kinderkamer de Duitsers in de greppel aan de overkant van de straat zagen liggen. We zetten de mitrailleur op een tafel en schoten ze neer. Mijn linker en rechter groep probeerde de Duitse positie te omsingelen, maar de overlevenden hadden zich al teruggetrokken...</p> <p>De beide andere pelotons werden door de eskadrons commandant (E.C.), de ritmeester A.C. Eland, naar de driesprong van wegen gedirigeerd bij de noordwestpunt van de Maaldrift, waar nadere bevelen moesten worden afgewacht. Ritmeester A.C. Eland ging met zijn commandogroep vooruit langs de autoweg tot de driesprong bij Landlust, waar hij het spitspeloton aantroef dat in een vuurgevecht was gewikkeld met parachutisten die op de weg stelling hadden genomen achter enige auto's. Luitenant Beer (Staf.-1RHM) was intussen ook bij Landlust aangekomen en had zijn manschappen een opstelling doen innemen rechts van de autoweg. Enige tijd later arriveerde het 2e peloton pag., onder wachtmeester van der Veer, waarvan één stuk nabij de weg in stelling</p>		

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>kwam. Er ontwikkelde zich een vuurgevecht met de vijand, die zich zowel op als links van de weg had vastgezet.</p> <p>- <i>Relevant, melding gevechten binnen de gemeente Wassenaar.</i></p>		
	<p>Vervolg verslag Leutnant Teusen (SC3.-6/FJR2)</p> <p>Ik stuurde een ordonnans naar de compagnie met een situatierapport en het verzoek om versterking. Deze ordonnans was nauwelijks vertrokken, toen we van rechts-achter vuur ontvingen. Ik meen mij ook twee stukken pantserafweergeschut te kunnen herinneren. Tegen deze tegenstander zette ik een deel van mijn peloton in (twee mortieren en geweschutters). Bij dit gevecht sneuvelde de aan mij toegevoegde assistent-arts Kuhlo. Korte tijd later kwam de ordonnans terug die ik naar de compagnie had gestuurd en hij bracht de door mij daar achtergelaten groep zware mitrailleurs mee. Deze liet ik onmiddellijk tegen de van de Hogeboomseweg aanvallende Hollanders inzetten. Het lukte ons de tegenstander naar zijn uitgangsstellingen terug te werpen. We hielden de stellingen tot in de middag en trokken ons toen op bevel van de compagnie op Valkenburg terug...</p> <p>De stelling van Lt. Teusen, zoals de Huzaren die zagen vanuit Landlust en villa Moire, bij de huizen bij Kp 13 langs de Rijksweg richting Haagsche Schouw. Inmiddels was C.-Staf-1RHM, de reserve 2e luitenant P.N. de Leeuw, met het detachement van de staf in de richting van Haagse Schouw opgerukt en eveneens ter hoogte van Landlust met de vijand in gevecht geraakt. De mortieren werden hierbij in stelling gebracht; maar lonende doelen deden zich niet voor. Vijandelijke parachutisten, die zich bij een rechts van de weg gelegen villa hadden verschanst, werden stormenderhand verdreven. Het detachement trachtte vervolgens over de weg in de richting van Haagse Schouw door te stoten, maar moest door vijandelijk vuur op de eerder bereikte positie terugvallen waarna het een opstelling innam met een breed front rechts van de weg.</p> <p>Inmiddels was C.-2-1RHM, ritmeester Eland, met de commandogroep het voorhoedepeloton gevolgd. Hij had zijn 1e en 3e peloton, respectievelijk gecommandeerd door 1e luitenant J.L. Maris en wachtmeester J.H. Gernaat, opdracht gegeven de commandogroep aanvankelijk over de rijksweg te volgen, vervolgens bij de eerste weg links in noordelijke richting af te slaan en ten noorden van Maaldrift nadere orders af te wachten. In de omgeving van de driesprong bij Landlust trof ritmeester Eland het voorhoedepeloton en het detachement van de staf aan, die in hevige gevechten met vijandelijke parachutisten waren gewikkeld. Er werd onmiddellijk afgestegen en in dekking gegaan. Een stuk pantserafweergeschut onder commando van wachtmeester W.</p>	BOM	-

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>van de Groep, dat ter versterking was gearriveerd, werd in stelling gebracht om de vijand ten noordwesten van de weg onder vuur te nemen.</p> <p>- <i>Relevant, melding beschietingen vanaf tramremise.</i></p>		
	<p>Van Wijnen kreeg de opdracht van Renterghem (C.-2e peloton) om terug te keren met een boodschap voor ritmeester Eland en elke korpschef die hij onderweg tegenkwam. Van Wijnen:</p> <p>Omdat ik wist dat overal groepen Duitse parachutisten verscholen konden liggen, besloot ik er flink de sokken in te zetten. Met een snelheid van 120 á 130 km vloog ik weer richting Wassenaar totdat ik aan de kruising kwam waar ik linksaf moest. Ik minderde vaart en zag plots onderaan de glooiing van een slootkant een stel grenadiers onder leiding van een luitenant liggen. Ik stopte en merkte toen ook dat er behoorlijk geschoten werd. Niettemin gaf ik vanaf mijn motorfiets het bericht aan die luitenant door en vroeg hem of hij misschien ook wist waar ik ritmeester Eland kon vinden. "Die ligt om de hoek", riep hij. "Maar moet je soms kapot geschoten worden? De kogels fluiten om je oren, man!" Maar ja, wat moest ik? Het was oorlog, ik had een opdracht en voelde het als mijn plicht die uit te voeren. Dus accelereerde ik vol gas de oude Wassenaarseweg op en dook met hoge snelheid een lange flauwe - ondanks de het zicht belemmerende bermbegroeiing - makkelijk te nemen bocht in. Ik kan nu nog steeds niet goed omschrijven wat er door me heenging toen ik met volle vaart die bocht weer uitkwam en zag hoe op nog geen honderd meter voor me, over de hele breedte van het wegdek, zwaar bewapende Duitsers in stelling lagen. Remmen had geen enkele zin: eer ik een derde van mijn remweg zou hebben afgelegd, zou ik ongetwijfeld reeds aan flarden zijn geschoten. In een reflex om me zo smal mogelijk te maken wierp ik mijn benen naar achteren zodat ik languit, kin tegen het stuur, op de motor kwam te liggen, ervan overtuigd dat het einde nu elk moment kon komen. Toch had ik in die fractie van een seconde ook waargenomen dat het fietspad, gescheiden door een smalle strook gras, niet geblokkeerd was. Op die grasstrook stond een mitrailleur, over de hele breedte van de weg lagen Duitsers, alleen dat wielpad was vrij. Ik schroefde mijn gas helemaal open - het leek alsof ik door een hand van boven werd geleid - en stuurde de BMW in een hoek van 45 graden op die doorgang af, alles uit die motor halend wat er in zat. De snelheidsmeter, waar ik slechts een paar centimeter van verwijderd was, wees 140 aan. De mitrailleur begon te ratelen en schuin onder mijn helm door keek ik recht in de vurende loop. Hoe ik daar heelhuids doorheen ben gekomen begrijp ik nog niet. Op het moment dat ik door de kogelregen vloog dacht ik aan iets heel anders. Ik dacht; eigenlijk zou ik nu een handgranaat moeten werpen! Krankzinnig natuurlijk, maar het was ook een krankzinnige situatie. Ik was zo aangeslagen, zo verlamd van schrik dat ik niet meer in staat was mijn denken te coördineren. Ik bleef maar doorrazen, gefixeerd als ik was op het onder me door flitsende fietspad. Tot iets in mij dwong te denken: rustig, rustig, kijk in 's hemelsnaam eens voor je. En dat was net op tijd. Op nog geen kilometer achter de stelling hadden de moffen als extra onbemande- versperring de hele weg geblokkeerd met auto's en boerenkarren. Ik had nog net de tijd om vol in de remmen te gaan, zodat het maar een kantje boord was of ik had me tegen de blokkade te pletter gereden.</p> <p>Omstreeks 5.30 uur verschenen enige Duitse jachtvliegtuigen, die de huzaren onder vuur namen. Deze jachtvliegtuigen werden direct gevolgd door vijandelijke transporttoestellen, die in de richting van Valkenburg de landing inzetten.</p> <p>Tijdens een vuurpauze begaf ritmeester Eland, die inmiddels het gezichtsverband met zijn commandogroep had verloren, zich achterop de motor van een ordonnans naar 1en 3-2-1RHM. Twee groepen het 1e peloton bevonden zich bij de driesprong aan de noordwestelijke punt van Maaldrift, terwijl de derde groep</p>	BOM	-

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>een vooruitgeschoven positie in oostelijke richting had ingenomen. Het 3e peloton bevond zich ten noordwesten van de brug over de Wassenaarse Wetering.</p> <p>Er werd een patrouille in de richting van het vliegveld Valkenburg uitgezonden, die de Wassenaarse Wetering niet direct kon overschrijden en daarom eerst in noordoostelijke richting voorwaarts ging. Hierbij werden al snel in het voorterrein vijandelijke parachutisten waargenomen. Bij verder doorstoten raakte de patrouille tussen de vijand verzeild, maar men wist uit te wijken en zich later weer aan te sluiten. Gedurende de gevechten ten noorden van Maaldrift waren enige huzaren in vijandelijke gevangenschap geraakt. Zij zouden later door de vijand gevangen worden gehouden in het dorp Valkenburg.</p> <p>Positie van 2-1 RHM bij Maaldrift:</p> <p>Huzaar J. van der Zon, 3-2-1RHM:</p> <p>Toen we aankwamen bij het pad naar de molen aan de Zijl Wetering, lag de molenaar van die molen met z'n huisraad in een roeiboot juist tegenover ons. Het bootje werd even voor de overzet gevorderd. We gingen in twee keer met vijf man naar de overzijde, we waren dus met z'n tien. De laatsten waren nauwelijks aan de overkant, of "rrrr-rrrrr" de kogels vlogen om onze oren. De splinters zagen we van de hekken die op het weiland stonden afspringen. De korporaal 1ste klas v.d. Plaat werd direct al geraakt, hij is in een sloot gaan liggen om het er levend af te brengen. Nog één van ons, Heine Tolsma uit één of ander plaatsje uit Friesland, was op het weiland in een greppel gedoken, maar werd in zijn buik getroffen door een mitrailleurkogel. Hij heeft nog maar een uur geleefd.</p> <p>Dat was dus één van de groep van tien die het niet over-leefde. Gerrit de Wierikke werd door beide benen geschoten en was dus ook uitgeschakeld. Er lagen misschien wel twintig Duitsers met mitrailleurs aan de achterkant van de molen. Van onze groep zijn drie man gevlucht en zo bleven V.d. Kuip, Zwanenburg en mijn persoontje - J. v. d. Zon - met z'n drieën over om gevangen genomen te worden. Het aantal van tien klopt want, Zweverink en Boerstool werden later gevangen genomen. Onderweg naar de Hervormde kerk in Valkenburg zijn er nog verscheidene Nederlandse militairen, -die ook gevangen genomen waren, bijgekomen. We kwamen daar 's avonds met zo ongeveer vijftien man aan, dat hadden we alvast overleefd.</p> <p>Omstreeks 6.30 berichtte hem C. -1RHM, dat depottroepen van II Dep.Inf. van Leiden uit in opmars waren naar Valkenburg. Ritmeester Eland kreeg bevel deze opmars zoveel mogelijk te steunen. Hij deed daarop de beide noordwestelijke pelotons verkennend voorwaarts gaan ter weerszijden van de Wassenaarse Wetering.</p>		

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>Omstreeks 8.00 ontving hij bericht, dat de twee noordelijke pelotons in een vuurgevecht waren gewikkeld, dat II Dep. Bat. uit Leiden nog niet was waargenomen en dat het noordelijke peloton gezichtsverband had met delen van het mitrailleur eskadron, in stelling op de weg naar Katwijk aan den Rijn.</p> <p>Korte tijd later landde op de Maaldrift een vijandelijk vliegtuig, waarvan de inzittenden zich in westelijke richting verplaatsten. De ritmeester A.C. Eland meldde dit aan C.-1RHM te Wassenaar. Aangezien de verbinding met de autoweg hierdoor bedreigd werd en bovendien de commandant van het meest noordelijke peloton berichtte, dat hij onder vijandelijke druk langzaam terug ging, gelastte de E.C. de terugtocht voor beide pelotons in zuidwestelijke richting.</p> <p>Omstreeks 9.30 ontving hij van C.-1RHM bevel op Wassenaar terug te gaan. Omdat de meeste huzaren van het peloton gehuwde mannen waren, waarvan sommige kinderen hadden, bood Huzaar Jan Smit aan op zijn post te blijven met zijn mitrailleur. Hij zou de Duitsers onder schot houden tijdens de terugtocht. Al zijn medestrijders bereiken de nieuwe stelling. Maar zijn eigen terugtocht mislukte. Tijdens de laatste gevechten die hij voerde, raakte hij zwaargewond. Aan die verwondingen bezweek hij in de avond. [61]</p> <p>Daar de vijand intussen tot de westrand van de Maaldrift en tot de Hogeboomse weg doorgedrongen bleek te zijn, moesten de commandogroep en het middelste peloton dwars door het terrein terug gaan, waardoor een aantal motorrijwielen verloren ging. Na aankomst te Wassenaar werd in opdracht van C.-I R.H.M. stelling genomen in de noordostrand van het dorp tussen de autoweg en de Zijl Wetering . Deze stelling is de rest van de dag bezet gebleven.</p> <p>Bij de strijd rond Wassenaar en de Haagsche Schouw verloren dertien Huzaren het leven.</p>		
	<p>Een Junkers Ju 52 3m van IV/KGzbV 1 van de Luftwaffe is om 09.45 uur neergestort ten zuiden van de Wassenaarse Slag.</p> <p>- <i>Relevant, melding neergestort toestel binnen/nabij de gemeente Wassenaar.</i></p>	SGLO, R0004H	
	<p>De ijle stelling in het duinterrein was aan geen van beide zijden aangeleund, waarin dus allereerst voorzien moest worden. Boven de stelling waren doorlopend vijandelijke vliegtuigen, die echter geen bommen wierpen en zich bepaalden tot mitrailleurvuur. Telkens kwamen berichten binnen over landing van parachutisten N.O. van Scheveningen, N. van Meyendell en richting Wassenaarsche Slag. Nauwkeurige waarneming van de landingsplaatsen was niet mogelijk bij gemis van kijkers.</p> <p>- <i>Niet relevant, specifieke landingslocaties parachutisten niet vermeld.</i></p>	DEM	167
	<p>Opvallend is, dat van deze opdrachten aan onderdelen van I Depot Inf. Geen mededeeling gedaan is aan de C. daarvan, die zijn bovenbedoelde stelling tussen Pompstation en Vlakte van Waalsdorp niet aangeleund achtte, terwijl er not bene twee compagnieën van zijn eigen onderdeel door een hogere C. heengezonden waren. Ieder handelde met de beste bedoeling, maar het verband ontbrak en daardoor ontstond onzekerheid. In den namiddag zijn deze compn., gelukkig met achterlating van een bezetting in de strook Pompstation-Ruygenhoek, vanwege C.-Vg.H.- naar Wassenaar gedirigeerd – weer zonder mededeling aan C.I Depot Inf. – ter versterking van de twee pel. Huzaren motorrijders en afdn van R.I. die Wassenaar aan de W. zijde verdedigden tegen parachutisten.</p> <p>- <i>Relevant, melding legering troepen te Wassenaar.</i></p>	DEM	169
	<p>Op vrijdag 10 mei 1940, omstreeks 03.55 uur, overschreden het Duitse 18e en 6e Leger onze oostgrens. Gelijktijdig vond in het westen van het land de eerste</p>	BRO	31

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>grote luchtlandingsoperatie uit de geschiedenis plaats. Vooral de bezetting van Den Haag moest daarbij de grote verrassing worden en zou de oorlog binnen enkele uren kunnen beslissen (Zie Kaart 3).</p> <p>Kaart 3.</p> <p>In het begin scheen dat te lukken. De om de residentie liggende vliegvelden Valkenburg, Ypenburg en Ockenburg vielen in Duitse handen. Het had de vijand echter zware verliezen aan mensen en materieel gekost. Veel verder kwam hij niet, want allerlei onderdelen in de omgeving reageerden onmiddellijk met felle tegenacties, 's Avonds hadden de Nederlandse troepen de genoemde vliegvelden weer heroverd. De Duitse restanten waren toen samengedrongen in de duinen bij de Wassenaarse Slag, in het dorpje Valkenburg bij Leiden, op en bij de wegen tussen Delft en Overschie, in het Staalduinse Bos bij Hoek van Holland en in het boscomplex bij het vliegveld Ockenburg.</p> <p>- <i>Relevant, melding Duitse troepen binnen en nabij de gemeente Wassenaar.</i></p>		
	<p>Voor de beveiliging van het vliegveld Valkenburg was aangewezen een detachement van III-4 R.I. ter sterkte van twee tir. Compagnieën en een sectie zware mitrailleurs, onder bevel van de oudsten C.C., reserve kapitein C. van Zuilen...</p> <p>C.III-4 R.I. had de rest van zijn bataljon gealarmeerd en was op dat moment bezig zijn troepen te verzamelen om ten aanval op te rukken tegen het vliegveld. Deze troepen, een tir. Comp. Een de rest van de M.C. met enige van het vliegveld teruggevloede losse onderdelen en een afdelinkje van het II-Depot-Inf., dat vermoedelijk op wacht was geweest op het schietterrein, waren voorlopig hier alleen beschikbaar voor een directe actie tegen het vliegveld. De aanval werd ingezet met drie secties links en een sectie rechts en opgerukt met als as van beweging de Wassenaarsche weg (=de toegangsweg tot het vliegveld). De aanval ondervond reeds spoedig veel hinder van vijandelijk vuur zowel in front als uit de richting 'De Pan'. Tegen De Pan werd een sectie afgezonderd, onder commando van den vaandrig van de Nieuwe Giessen. Deze sectie leed zware verliezen en kon de ontvangen opdracht eerst vervullen nadat een beschikbaar gekomen sectie van 4 C.Mr. den vijandelijke weerstand had opgeruimd. De aanval tegen het vliegveld kwam tot staan, onder zeer krachtig vijandelijk mitrailleurvuur, ongeveer 200 m van een daar in het terrein aanwezige heistelling. Nadat de B.C. de zekerheid had verkregen, dat de beschikbare krachten onvoldoende waren om het vliegveld te heroveren, heeft hij zijn troep teruggetrokken naar een begroeien rand ten W. van de Wassenaarscheweg en aldaar een verdedigende opstelling doen innemen.</p> <p>- <i>Relevant, melding oorlogshandelingen binnen de gemeente Wassenaar.</i></p>	DEM	239-241

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>1-4 R.I. onder commando van den reserve kapitein W.C. Dekker was langs het rijwielpad van Noordwijk aan Zee naar Katwijk aan Zee gemarcheerd en vandaar verder opgerukt naar pl.88 aan de kust. Hier gaf het B.C. het aanvalsbevel en stelde hij zijn bataljon gereed.</p> <p>Twee Voorcompagnieën.</p> <p>Links 2 I-4 R.I. (min een sectie) versterkt met een S.zw.mitr.;</p> <p>Rechts 3 I-4 R.I. versterkt met een S. zw.mitr.:</p> <p>Totale frontbreedte: 600 meter.</p> <p>Bataljonreserve: De Vbd. A. met M.C. I-4 R.I. (min twee Sn.). Aan den Wassenaarscheweg moest het verband tussen de voorcompagnie worden herstel. Een sectie van de 2^e comp. Was op last van den R.C. naar Katwijk aan den Rijn gezonden, ter beveiliging van den regimentscommandopost. Tijdens den marsch vanaf de Zuid-Boulevard naar paal 88 was het bataljon door rondcirkelende Duitsche vliegtuigen beschoten, waarvan er 10 á 15 later landden op het strand tussen paal 90 en 92. Een der sectiën zw. Mitr. Met een groep tirailleurs, onder bevel van res. 1^e luitenant Engels werd tijdelijk achtergelaten om de bemanningen van deze vliegtuigen te bevuren. Het terrein waardoor moest worden opgerukt was west van den Wassenaarscheweg, vrij zwaar duinterrein, waar de verschillende duinenrijen zich leenden tot het inrichten van opvolgende vuurbases. Oost van den Wassenaarscheweg was het terrein open en over het laatste gedeelte met sloten doorsneden, die deels doorwaad en deels overgesprongen moesten worden. In het zware duinterrein vorderde de opmars slechts langzaam en bij den Wassenaarscheweg bleek het verband tussen de voorcompagnieën verbroken. De rechter voorcompagnie was blijkbaar mede als gevolg van het vijandelijk vuur van de op het strand uitgezette Duitsche luchtinfanterie, aanmerkelijke achter geraakt bij de linkervoorcompagnie.</p> <p>Bij de Wassenaarscheweg werd de linker voorcompagnie 2 I-4 R.I. opgevangen door C.III 4 R.I. die met het restant van zijn bataljon hier in de begroeiden duinrand in stelling lag. C-III-4 R.I. nam zijn voorkennis van C-I-4 R.I. deze compagnie en overige delen van I-4 R.I., naarmate zij aankwamen onder zijn bevel en rukte met het geheel op tegen het vliegveld, dat te ongeveer 17.30 uur weer geheel was vermeesterd. De C-III-4 R.I., liet nu het vliegveld als volg voorlopig bezetten:</p> <p>2-I-4 R.I. (min. Twee sectiën) in den N. rand van het veld;</p> <p>Één sectie van 2-I-4 R.I. in de O. rand;</p> <p>3-I-4 R.I. in den Z. rand;</p> <p>Vbd. A. plus M.C.-I-4 R.I. plus 1,5 sectie opgevangen tirailleurs langs toegangsweg van Wassenaarscheweg naar het vliegveld. De rest van III-4 R.I. voltooide de bezetting.</p> <p>- <i>Relevant, melding oorlogshandelingen binnen de gemeente Wassenaar.</i></p>	DEM	242-243
	<p>In en om Den Haag lagen op de 10^e mei de volgende cavalerie onderdelen: het Depot Cavalerie in de Nieuwe Alexanderkazerne aan de Van Alkemadelaan, een cavaleriedetachement met het 1^e en 2^e Peloton van het 1^e Eskadron Pantserwagens op het vliegveld Ypenburg en het 1^e Regiment Huzaren-Motorrijder in Wassenaar.</p> <p>- <i>Relevant, legering troepen te Wassenaar.</i></p>	BRO	34
10-11 mei 1940	<p>Bij Wassenaar.</p> <p>Waar waren de valschermtroepen gebleven, die wij op 10 en 11 mei herhaaldelijk hadden zien landen Noord van Meyendell? Uit latere berichten bleek, dat zij geland waren in de duinen, vt. 24-26 en omgeving, en zich vandaar begeven hadden naar het bosterrein van het landgoed Duinrell (vt. 25-62), vanwaar ze trachtten op te rukken naar Wassenaar. Daar waren troepen van 1 R. Huzaren, afdelingen van 1 R.I., 3 M.C., benevens drie compagnieën van het Ie Depot Infanterie, nl. 4, 5 en 6 – Depotbataljon Grenadiers. Tot grote gevechten is het W. van Wassenaar in de bossen van Duinrell echter niet gekomen. Het aantal</p>	DEM	176

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>parachutisten was daartoe niet groot genoeg. Ze bleven zich ophouden op de hoogste duintoppen en op 11, 12, 13 en 14 mei is daar een slepend vuurgevecht gevoerd. De vijand bediende zich van 9 zware mitrailleurs en 2 mortieren die op Nederlandsche troepen veroverd waren. Dit vuur heeft niet veel uitwerking gehad. Onzerzijds is daarop geen aanval gedaan, omdat zulks over het vlakke terrein van een afzonderig niet mogelijk geacht werd zonder artilleriesteun, die wel aangevraagd, maar niet verkregen is. Ik betwijfel zeer of ook zonder steun van artillerie hier niet een aanval mogelijk geweest was. En dus ondernomen had moeten worden.</p> <p>- <i>Relevant, melding oorlogshandelingen binnen de gemeente Wassenaar.</i></p>		
11 mei 1940	<p>Een andere actie waarbij huzaren betrokken waren vond plaats langs de Oude Kijn nabij Valkenburg (zie Kaart 5).</p> <p>Kaart 5.</p> <p>De vijand had daar een aantal boerderijen langs de linker rivieroever bezet. Het sterkste Duitse steunpunt was de hoeve Rhijnvliet, ongeveer halverwege de weg van de Haagse Schouw naar Valkenburg. Met veel moeite had de daar aanwezige infanterie over het vrij open terrein kunnen opdringen tot aan de brug over de Wassenaarse Wetering. Daar was het Duitse vuur zo sterk geworden, dat de brug niet kon worden overschreden. In de middag kwam van het 1e Regiment Huzaren-Motorrijder een klein detachement aan onder leiding van de 2e luitenant T.H.M. Baron van Rijckevorsel. Het was nog geen peloton sterk en had de opdracht de Haagse Schouw te verkennen, waar volgens een (vals) gerucht parachutisten waren gedaald. Daar aangekomen werd steun verleend aan de infanterie en nogmaals getracht de Wassenaarse Wetering te passeren. Aanvankelijk slaagde dat en kon de eerstvolgende boerderij worden bezet. Maar het vuur uit de in een ware vesting veranderde hoeve Rhijnvliet drong de huzaren weer achter de Wassenaarse Wetering terug. Ondertussen was een drietal pantserwagens bij de Haagse Schouw gearriveerd. Ze behoorden tot het 2e Eskadron Pantserwagens en waren vanuit het gebied van de Grebbelinie naar Den Haag gestuurd om mee te helpen het gevaar voor de residentie af te wenden. Later op de dag werden deze wagens met een verkenningsopdracht eveneens naar de Wassenaarse Wetering gestuurd. Ter plaatse aangekomen beschoten ze op aanwijzing van onze militairen enkele boerderijen in het voorterrein'. Daar die van tijd tot tijd ook door de Nederlandse artillerie werden beschoten en elke verbinding met die artillerie ontbrak, moest van een verdere opmars worden afgezien. Voorts belemmerde de invallende duisternis al vlug de waarnemingsmogelijkheden. De pantserwagens gingen terug naar de Haagse Schouw, waarna er één als versterking naar een door Nederlanders bezette steenfabriek op de rechter oever van de Oude Rijn werd gezonden. Het plan was</p>	BRO	84-85

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>ze op de volgende dag weer in te zetten. Vermeldenswaard is nog het onverschrokken gedrag van de geheel individueel optredende wachtmeester T.W. Röding. Hoewel behorend tot het 4e Regiment Huzaren, was hij gedetacheerd bij de staf van een infanteriebataljon, waar hij als commandant van de korpstrein - een onderdeel met een logistieke taak - optrad. De mutatie bij het hem later verleende Bronzen Kruis maakt elk verder commentaar overbodig: <i>"Heeft zich door moedig optreden tegenover de vijand onderscheiden door op 11 mei bij de Wassenaarse Slag nabij Wassenaar, toen hij als commandant van de Korpstrein van Staf 1-1 R.I. in de duinen aldaar persoonlijk verbinding trachtte op te nemen met zijn commandant en hij ver voor de eigen onderdelen zijnde, door de vijand werd omsingeld, te weigeren zich over te geven, zich in een gebouwtje te verschansen waarna hij, na al zijn munitie te hebben verschoten en zijn karabijn te hebben stukgeslagen, door de vijand werd overweldigd en gevangen genomen. Vervolgens door aan de vijand, niettegenstaande deze hem herhaaldelijk met de dood bedreigde, te weigeren inlichtingen te verstrekken omtrent de plaats waar de eigen troepen zich bevonden en waaruit de inhoud van zijn trein bestond, waarbij hij zich enkele malen, hoewel ongewapend zijnde, op zijn bedreigers wierp, waarna hij door de vijand met een touw werd gebonden en weggevoerd".</i></p> <p>- <i>Relevant, melding oorlogshandelingen binnen de gemeente Wassenaar.</i></p>		
12 mei 1940	<p>Een andere gebeurtenis speelde zich af bij de Oude Rijn ten zuidoosten van Valkenburg. De drie pantserwagens die daar op de vorige dag in actie waren gekomen verleenden ook op 12 mei steun aan de infanterie. De wagen die op de rechter oever bij een steenfabriek was opgesteld, ging langs de Oude Rijn op verkenning. Hij werd prompt vanuit het sterke vijandelijke steunpunt in en om Rhijnvliet beschoten, waarbij een pantserprojectiel de wagen doorboorde. Gelukkig raakte niemand gewond en werd er geen noemenswaardige schade aangericht. Nadat vastgesteld was waar de Duitsers zich bevonden, keerde men naar de steenfabriek terug. De twee andere pantserwagens reden vanaf de Haagse Schouw en langs de linker oever opnieuw naar de Wassenaarse Wetering, waar ze wederom een aantal huizen in het voorterrein beschoten. Van lange duur was deze steun niet, want al om 08.00 uur s morgens kregen de drie pantserwagens opdracht om naar Den Haag te rijden voor nieuwe opdrachten. Waarschijnlijk mede door de ontvangen steun, slaagde de infanterie er daarna in om over de Wassenaarse Wetering te komen, de Duitsers in een bezette boerderij te vernietigen en tot aan de Kaswetering op te rukken. Het 1e Regiment Huzaren-Motorrijder kreeg op diezelfde morgen opdracht om naar Leiden te verplaatsen. De verdediging van Wassenaar werd door de infanterie overgenomen. In Leiden aangekomen kreeg het 1e Eskadron de taak om op een bij Koudekerk geland Duits vliegtuig af te gaan. Het bleek een Heinkel-111 bommenwerper te zijn, die tegen een hek van de spoordijk tot stilstand was gekomen. Bij de buiklanding was het toestel tegen een koe gebotst die geheel vermorzeld werd, was meegesleurd en een bloedig spoor had achtergelaten. Na een kort vuurgevecht gaven de Duitsers zich over. Twee waren gedood en twee gewond. Ze werden afgevoerd en het toestel werd in brand gestoken.</p> <p>- <i>Relevant, melding oorlogshandelingen binnen de gemeente Wassenaar.</i></p>	BRO	101
	<p>Werden op de vorige dag (11 mei) slechts enige patrouillevluchten uitgevoerd, in de vroege morgen van 12 mei voerden Supermarine Spitfire jachtvliegtuigen en Boulton Paul Defiant jachtbommenwerpers mitrailleur aanvallen uit op vijandelijke doelen bij de Wassenaarse slag.</p> <p><i>Niet relevant, exacte doelen onbekend.</i></p>	POR	124
	<p>Bij Wassenaar was toen al heel wat gebeurd (Zie Kaart 5).</p>	BRO	47-56

Kaart 5.

Omstreeks 04.15 uur in de morgen had men in de verte het bombardement en de overval op het vliegveld Valkenburg kunnen waarnemen. Het veld was in mei 1940 in aanbouw; de grond was nog te slap om er vliegtuigen te stationeren. Nog tijdens het bombardement landden ten noorden en ten zuiden van het terrein parachutisten. Hoewel de Duitsers verliezen werden toegebracht keerden de kansen toen transportvliegtuigen in groten getale op Valkenburg landden. Aangevallen in

front, in de rug en vanuit de lucht brokkelde de verdediging af en om 06.30 uur was het vliegveld in Duitse handen. Van de 53 toestellen die in eerste instantie landden, zakten de meeste tot aan de romp in de drassige bodem. Later in de morgen kwamen van een tweede golf luchtlandingstroepen nog eens negen machines aan de grond, maar ook die bleven vastzitten. Het vliegveld Valkenburg was daardoor voor verdere landingen onbruikbaar. Van de overige machines van de tweede golf maakten er 26 een noodlanding op het strand tussen Katwijk en Scheveningen. Hiervan konden er zes na het ontladen van de troepen weer opstijgen. De overige raakten vast in het zand. De inzittenden trokken de duinen in en concentreerden zich later bij de Wassenaarse Slag. De Duitsers op en bij het vliegveld bezetten tevens het dorp Valkenburg en een deel van Katwijk aan de Rijn. Voorts kwam de brug over de Oude Rijn bij de Haagse Schouw in hun handen, waardoor ze het aantrekken van Nederlandse versterkingen uit Noord-Holland wilden tegengaan. Tenslotte beheersten ze de autoweg vanaf de Haagse Schouw tot bij Maaldrift, evenals het terrein ten zuiden van het vliegveld tot dicht bij de noordelijke zijde van Wassenaar. De parachutisten beschoten passerende auto's of hielden ze aan. Een overste die zich nietsvermoedend in zijn wagen naar Leiden had begeven, werd bij Den Deyl door een buikschot dodelijk getroffen.

Het in Wassenaar gelegerde 1e Regiment Huzaren-Motorrijder stond onder de energieke leiding van luitenant-kolonel Jhr. J.J.Teding van Berkhout. Het kwam onmiddellijk in actie. Zoals bekend was het met zes zware mitrailleurs versterkte 1e Eskadron door bewakingstaken op de autowegen niet beschikbaar. De totale sterkte was hierdoor gereduceerd tot één eskadron huzaren-motorrijder, het eskadron pantserafweergeschut met vier vuurmonden, twee secties zware mitrailleurs met tezamen zes stukken en de sectie mortieren met twee stukken. De commandant van het pantserafweergeschut was de 1e luitenant Jhr. A.J.E.E.C. van der Heijden van Doornenburg. Opvallend was zijn kalme en laconieke gedrag te midden van alle opwindings. Bij het eerste alarm nam hij alle benodigde maatregelen, maar vergat niet dat hij moeilijk oorlog kon gaan voeren in gezelschap van zijn onafscheidelijke hondje 'Arras'. De luitenant liet het

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>beestje naar zijn kwartiergevers brengen met het vriendelijke verzoek "het goed te verzorgen, tweemaal per dag levertraan en hondenbrood te geven en het te behouden indien hij niet mocht terugkeren". Bij zijn commandopost werd hij even later driemaal beschoten toen hij voor een menselijke bezigheid bij een boom stond. De eerste kogel drong over zijn rechter schouder in de boom, vlak voor zijn neus. Tot ieders verbazing bleef hij staan. Hij dacht dat het "toeval" was, verklaarde hij later. Het tweede schot doorboorde zijn rubberjas ter hoogte van de knie, waarop de luitenant de opmerking maakte dat de tegenstander hem kennelijk als schietschijf had uitgekozen en dat het misschien beter was om dekking te zoeken. Nadat het derde schot vóór hem in het hout sloeg, voegde hij de daad bij het woord en dook met een sprong in een sloot. Toch zou hij zich even later kwaad maken:</p> <p><i>"...De burgers bemoeilijken het gevecht bijzonder door zich, zoals bij oefeningen vaak gebeurt, daar op te houden waar zij juist niet moeten zijn. Zij trekken door hun aanwezigheid bij onze opstellingen onmiddellijk de aandacht van de vijand en zijn gelijk een rasechte Nederlander dan nog verontwaardigd wanneer in hun eigen belang wordt aangeraden de opstellingen te verlaten of dekking te zoeken. Alleen dreigen met zeer krasse maatregelen kon hen in de huizen houden..."</i></p> <p>De eerste actie vanuit Wassenaar was het uitzenden van een verkenningspatrouille naar de Haagse Schouw. Vanuit Maaldrift ontving deze vuur, maar een deel wist naar de Haagse Schouw door te dringen. De door de vijand bezette brug werd omstreeks 08.30 uur door depottroepen uit Leiden heroverd. Het nog aanwezige 2e Eskadron rukte inmiddels over een ruim 1000 meter breed front in noordelijke richting op met twee pelotons in het terrein en één langs de autoweg. De vijand op de autoweg was inmiddels opgeruimd na een gevecht dat de kornet T. van Renterghem als volgt beschreef:</p> <p><i>"...Bij Landlust werd mijn derde verkenners, de dienstplichtige M.J. Warmerdam, plotseling van zijn motor geschoten. Ik kwam onder vuur, reed een greppel in en probeerde dekking te vinden bij de inrit van een villa met het nummer 93. Toen zag ik een aanvalshandgranaat met een lange houten steel naar mij toe rollen. Ik duwde mijn gezicht diep in het grint en opende mijn mond om mijn oorvliezen te beschermen. Het ding ontplofte met een geweldige knal en zware rook op zo'n drie meter voor me. Behalve een snee in mijn gezicht van wegspringend grint en twee stukken blik die door mijn leren jekker heen in mijn schouders staken, mankeerde mij niets. Iets gedekt door de rook sprong ik op, rende naar de villa en dook met mijn helm dwars door het glazen raam de kamer in. Ik vond dekking onder het raamkozijn, terwijl de kogels de porceleinkast achter mij kapot sloegen. Ik kroop de kamer uit en de gang in. Tot mijn verbazing kwam daar een familie in pyjama de trap af; ze hadden geen idee wat er gaande was. Ik stuurde ze zo snel mogelijk weg, net toen mijn korporaal aan de achterzijde het huis inrende met een mitrailleur. We renden naar boven, waar wij vanuit een kinderkamer de Duitsers in de greppel aan de overkant van de straat zagen liggen. We zetten de mitrailleur op een tafel en schoten ze neer. Mijn linker en rechter groep probeerde de Duitse positie te omsingelen, maar de overlevenden hadden zich al teruggetrokken..."</i></p> <p>De Duitsers bij Maaldrift weken nu naar het noorden uit, maar bij het boerderijcomplex Landlust kwam het peloton dat langs de autoweg oprukte in gevecht met parachutisten die zich op deze weg achter auto's hadden verschanst en zich in het terrein op verschillende plaatsen hadden vastgezet, onder meer achter de trambaan van Leiden naar Den Haag. De hier optredende Duitse commandant was Leutnant Teusen, die volgens zijn verslag ook met onwillige burgers te maken kreeg:</p> <p><i>"...Na enige tijd kwamen bij Landlust Nederlandse soldaten in stelling die ons van daar uit bestreden. Ongeveer op dat moment kwam er uit de richting Leiden een tram aanrijden. Deze zat vol burgers die naar hun werk in Den Haag wilden. We stopten de tram en dwongen de inzittenden - die argeloos waren en</i></p>		

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p><i>onvoorwaardelijk verder wilden rijden - uit te stappen. Dat deden ze echter pas toen de eerste van hen gewond raakte..."</i></p> <p>Nadat de huzaren bij Landlust een stuk pantserafweergeschut in stelling hadden gebracht slaagden ze er in vijandelijke weerstandsnesten te verdrijven. Op een gegeven moment naderden twee Duitsers met de handen omhoog. Bij hen waren enkele burgers die een gewonde parachutist op een brancard bij zich droegen. De soldaten werden ontwapend en afgevoerd. In de vaak verwarde situatie ontstonden soms gevaarlijke ontmoetingen. De huzaar W. van Wijnen wist er van mee te praten. Hij had van de kornet Van Renterghem opdracht gekregen om met zijn motor een bericht over te brengen naar ritmeester Eland. Hier is zijn verhaal:</p> <p><i>"...Ik accelereerde vol gas de Oude Wassenaarseweg op en dook met hoge snelheid een lange, flauwe bocht in. Nog steeds kan ik niet goed omschrijven wat er door me heenging toen ik met volle vaart die bocht weer uitkwam en zag hoe op nog geen honderd meter voor me, over de hele breedte van het wegdek, zwaar bewapende Duitsers in stelling lagen. Ik denk dat op zo'n momentje brein in minder dan een seconde alles registreert en berekent. Remmen had geen enkele zin meer; eer ik een derde van mijn remweg had afgelegd, zou ik ongetwijfeld reeds aan flarden zijn geschoten. In een reflex om me zo smal mogelijk te maken, wierp ik mijn benen naar achteren, zodat ik languit, kin tegen het stuur, op de motor kwam te liggen, er van overtuigd dat het einde nu elk moment kon komen. Toch had ik in die fractie van een seconde ook waargenomen dat het fietspad, met een grasstrook gescheiden van de weg, niet geblokkeerd was. Op die grasstrook stond een mitrailleur en over de hele breedte van de weg lagen Duitsers. Alleen dat rijwielpad was vrij. Ik schroefde het gas helemaal open, het leek alsof ik door een hand van boven werd geleid, en stuurde de BMW in een hoek van 45 graden op die doorgang af, alles uit de motor halend wat er in zat. De snelheidsmeter, waar ik met mijn ogen slechts een paar centimeter van verwijderd was, wees 140 aan. De mitrailleur begon te ratelen en schuin onder mijn helm door keek ik in de vurende loop. Hoe ik daar heelhuids doorheen ben gekomen begrijp ik nog niet. Op het moment dat ik door die kogelregen vloog dacht ik aan iets heel anders. Ik dacht: eigenlijk zou ik nu een handgranaat moeten werpen! Krankzinnig natuurlijk, maar het was ook een krankzinnige situatie. Ik was zo aangeslagen, zo verlamd van schrik dat ik niet meer in staat was mijn denken te coördineren. Ik bleef maar doorrazen, gefixeerd als ik was op het onder me door flitsende rijwielpad. Tot iets in mij me dwong te denken: "rustig, rustig, kijk in hemelsnaam eens voor je". En dat was net op tijd. Op nog geen kilometer achter die stelling hadden de moffen met een onbemande versperring de hele weg geblokkeerd met auto's en boerenkarren. Ik had nog net de tijd om vol in de remmen te gaan, zodat het maar kantje boord was of ik had me tegen die blokkade te pletter gereden..."</i></p> <p>We keren weer terug naar het gevechtsterrein. Daar probeerden twee afgestegen pelotons van de huzaren-motorrijder om vanaf de langs Maaldrift lopende Hogeboomseweg en over het dekkingloze polderland een aanval op het vliegveld te doen. De steeds in sterkte toenemende vijand maakte dat echter al na enige honderden meters onmogelijk. Toen in de rug van de huzaren een Duits transporttoestel landde waarvan de inzittenden Maaldrift opnieuw bezetten, kregen ze opdracht terug te gaan naar de geheel open liggende noordrand van Wassenaar. Het vliegtuig werd even later door ons pantserafweergeschut in brand geschoten. Een van de Duitse pelotonscommandanten was de reeds genoemde Leutnant Teusen. Tevoren hadden zijn mensen met het front naar de autoweg gelegen. Het optreden van de huzaren vanaf de weg langs Maaldrift - schuin achter hem - verraste hem aanvankelijk:</p> <p><i>"...Ik stuurde een ordonnans naar de compagnie met een situatierapport en het verzoek om versterking. Deze ordonnans was nauwelijks vertrokken, toen we van rechtsachter vuur ontvingen. Ik meen mij ook twee stukken pantserafweergeschut te kunnen herinneren. Tegen deze tegenstander zette ik een deel van mijn peloton</i></p>		

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p><i>in (twee mortieren en gewerschutters). Bij dit gevecht sneuvelde de aan mij toegevoegde assistent-arts Kuhlo. Korte tijd later kwam de ordonnans terug die ik naar de compagnie had gestuurd en hij bracht de door mij daar achtergelaten groep zware mitrailleurs mee. Deze liet ik onmiddellijk tegen de van de Hogeboomseweg aanvallende Hollanders inzetten. Het lukte ons de tegenstander naar zijn uitgangstellingen terug te werpen. We hielden de stellingen tot in de middag en trokken ons toen op bevel van de compagnie op Valkenburg terug..."</i></p> <p>De Duitsers die vanaf het strand de duinen waren ingetrokken vormden een nieuwe bedreiging voor Wassenaar. In het duinterrein ten westen van deze plaats werden al spoedig vele Duitsers gezien. Het mitrailleurskadron kreeg nu opdracht om in de westrand van Duinrell een verder opdringen te beletten. Er ontstond een vuurgevecht waarbij enkele huzaren gewond raakten. Ook de tegenstander leed verliezen en week uit naar de watertoren aan de duinrand ten zuidwesten van Wassenaar en een daar gelegen boscomplex. Er werd een verkenningspatrouille op af werd gestuurd onder leiding van de eerder genoemde kornet Van Renterghem. Het boscomplex was spoedig bereikt. We laten de kornet zelf aan het woord:</p> <p><i>"...De watertoren lag aan de rand van de duinen, aan het einde van de Hazelaan. Er voor lag een dicht bebost terrein, aan de noord- en oostkant beschermd door brede sloten met slechts enkele bruggetjes. Vanuit de noordoosthoek was al Duits vuur ontvangen. Ik had maar 20 huzaren beschikbaar die ik in drie groepen verdeelde. Eén beval ik om aan de zuidkant - waar een brug over het vaartje lag - agressief te verkennen. De tweede groep moest hetzelfde doen aan de noordoostpunt. Beide liepen echter tegen het Duitse vuur vast. Met de derde groep wilde ik het bos in het midden verkennen, waar geen bruggetje was. Ik liet de motoren met twee huzaren achter. We hadden onze helmen en kleding met takken en bladeren gecamoufleerd en kropen door het struikgewas naar voren. We bereikten de brede sloot, waar we gelukkig een oude roeiboot vonden om daarmee ongemerkt over te steken. Het was hier volkomen stil hoewel we in de verte karabijn- en mitrailleurvuur hoorden. We liepen voor de veiligheid verspreid en op een gegeven moment was mijn korporaal door het zware struikgewas uit het zicht. Toen hij later weer verscheen zag hij doodsbleek en zijn bajonet zat vol bloed. Hij was op een groep doodvermoeide, slapende Duitsers gestuit. Eén van hen was wakker geworden en de korporaal had hem geluidloos in de keel gebajonetteerd. We hebben naderhand vernomen dat dit incident de andere Duitsers geweldig van stuur heeft gebracht, toen de man naast hem wakker werd. We gingen ongezien verder, maar O O O 7 zagen hier en daar in de verte wat Duitsers zitten. Het bleek dat er zo'n 30 in het bos sliepen, terwijl de rest de toegangswegen verdedigde en onze positie bij Huis Duin beschoot. We bereikten een leegstaand huis aan de noordwest zoom van het bos dat een goed uitzicht had op de watertoren. Ik ruilde mijn buitgemaakte Duits machinepistool voor een karabijn van een huzaar en ging met mijn beste schutter het huis in, terwijl de overig en zich onder de struiken verborgen. Vanuit de bovenkamer hadden we een goed uitzicht op het terrein achter de toren waar de Duitsers zich volledig veilig voelden. Telkens als hun mitrailleur op een Nederlandse stelling schoot, schoten wij op hen. Twee man vielen. Ze begrepen eerst niet dat dit vuur uit hun eigen bosstelling kwam. Pas toen wij er nog twee neerschoten zochten ze dekking en kregen ze in de gaten waar het vuur vandaan kwam. Toen was het spelletje uit en begonnen ze het huis vanuit de top van de watertoren te beschieten. Binnen enkele minuten hadden ze ons rieten dak in brand geschoten. Pas toen het dak volledig in brand stond stopten ze met schieten en konden we door de rook heen naar de achterzijde van het huis rennen en vanuit de bovenverdieping in een bloemperk springen. We namen op de terugweg een wat andere route. Helaas moesten we daarvoor een open ruimte in het bos oversteken, waar een groep Duitsers op zo'n 100 meter afstand ons kon zien. Aangezien wij als cavaleristen laarzen droegen, onze huzaren het nieuwe model uniform met open kraag droegen en onze helmen volledig met bladeren</i></p>		

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p><i>gecamoufleerd waren, rekende ik er op dat zij ons voor Duitsers zouden aanzien. We besloten dus gewoon, rechtop het veld over te steken. We wuifden hen toe en ik riep iets vriendelijks in het Duits. Ze wuifden terug en we waren weer spoedig tussen de bomen..."</i></p> <p>De resultaten van dit ware "huzarenstukje" werden gemeld, waarna de watertoren en omgeving met steun van een juist gearriveerd infanterie-onderdeel werd beschoten door pantserafweergeschut en de sectie mortieren van 1 R.H.M. Dit had tot gevolg dat de vijand het gebied ontruimde en terugtrok op de Wassenaarse Slag. Ondertussen waren delen van het 4e Regiment Infanterie vanuit noordelijke richting tot de tegenaanval overgegaan. Het zuidelijke deel van Katwijk aan de Rijn was toen al door de Duitsers bezet. Voorts hadden ze zich verschanst op het door een zijtak van de Oude Rijn gevormde eiland ten oosten van deze plaats en wel bij de bruggen en een seminarie. In het daarop volgende gevecht werden de Duitsers uit Katwijk verdreven en kon de ten zuiden van het dorp gelegen steenfabriek worden veroverd. Het 2e Bataljon van het genoemde regiment viel vanaf de Wassenaarseweg op het vliegveld aan, dat omstreeks 18.30 uur weer in Nederlandse handen was. De nog omvangrijke Duitse restanten trokken terug op het dorp Valkenburg, waar zij zich sterk ter verdediging inrichtten. Verder hielden ze nog een aantal boerderijen en andere huizen bezet tussen Valkenburg en de Wassenaarse Wetering.</p> <p>- <i>Relevant, melding oorlogshandelingen binnen de gemeente Wassenaar.</i></p>		
13 mei 1940	<p>Een andere gebeurtenis speelde zich af bij de Oude Rijn ten zuidoosten van Valkenburg. De drie pantserwagens die daar op de vorige dag in actie waren gekomen verleenden ook op 12 mei steun aan de infanterie. De wagen die op de rechter oever bij een steenfabriek was opgesteld, ging langs de Oude Rijn op verkenning. Hij werd prompt vanuit het sterke vijandelijke steunpunt in en om Rhijnvliet beschoten, waarbij een pantserprojectiel de wagen doorboorde. Gelukkig raakte niemand gewond en werd er geen noemenswaardige schade aangericht. Nadat vastgesteld was waar de Duitsers zich bevonden, keerde men naar de steenfabriek terug. De twee andere pantserwagens reden vanaf de Haagse Schouw en langs de linker oever opnieuw naar de Wassenaarse Wetering, waar ze wederom een aantal huizen in het voorterrein beschoten. Van lange duur was deze steun niet, want al om 08.00 uur s morgens kregen de drie pantserwagens opdracht om naar Den Haag te rijden voor nieuwe opdrachten. Waarschijnlijk mede door de ontvangen steun, slaagde de infanterie er daarna in om over de Wassenaarse Wetering te komen, de Duitsers in een bezette boerderij te vernietigen en tot aan de Kaswetering op te rukken. Het 1e Regiment Huzaren-Motorrijder kreeg op diezelfde morgen opdracht om naar Leiden te verplaatsen. De verdediging van Wassenaar werd door de infanterie overgenomen. In Leiden aangekomen kreeg het 1e Eskadron de taak om op een bij Koudekerk geland Duits vliegtuig af te gaan. Het bleek een Heinkel-111 bommenwerper te zijn, die tegen een hek van de spoordijk tot stilstand was gekomen. Bij de buiklanding was het toestel tegen een koe gebotst die geheel vermorzeld werd, was meegesleurd en een bloedig spoor had achtergelaten. Na een kort vuurgevecht gaven de Duitsers zich over. Twee waren gedood en twee gewond. Ze werden afgevoerd en het toestel werd in brand gestoken.</p> <p>- <i>Relevant, melding oorlogshandelingen binnen de gemeente Wassenaar.</i></p>	BRO	144

Tabel 11: Overzicht gebeurtenissen Duitse inval mei 1940.

De bezetting van 1940 tot juni 1944 (D-Day)

Na de capitulatie werd Nederland bezet. Duitse militairen werden ondergebracht in voormalige Nederlandse kazernes en de vliegvelden werden door de Duitse luchtmacht, de *Luftwaffe*, overgenomen. De meeste Duitse militairen bevonden zich langs de kust. Hier werden stellingen aangelegd ter voorbereiding op een eventuele geallieerde invasie. Al tijdens de Duitse inval begon de Britse *Royal Air Force* (RAF) met de luchtoorlog tegen Duitsland. Bommenwerpers werden 's nachts uitgestuurd voor kleinschalige bombardementen op doelen van militair belang. Deze bommenwerpers

verdwaalden met grote regelmaat, waardoor vergissingsbombardementen eerder regel dan uitzondering waren. De grote verliezen dwongen de Britten tot een andere tactiek. Vanaf 1942 werden bombardementen uitsluitend uitgevoerd door grote groepen bommenwerpers, die met tientallen tot honderden vliegtuigen één doel aanvielen. Vanaf 1942 verschenen daarnaast Amerikaanse bommenwerpers boven Nederland. Voor dit project is de volgende informatie aangetroffen met betrekking tot deze periode:

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
26 juni 1940	De Hampden P1329 van 50 Squadron van de basis Waddington in het graafschap Lincolnshire nam deel aan een bombardementsvlucht op Hannover. Op de terugweg, vlak voor de Nederlandse kust, werd het toestel getroffen door Flak. Het laatste radiobericht dat men in Engeland opving was: 'Going down 15 miles from Dutch coast: Enkele ogenblikken later stortte het toestel ten noorden van het Wassenaarse Slag in zee. - <i>Niet relevant, toestel is neergekomen in de zee.</i>	NEI	502
2 augustus 1940	Groot aantal bommen bij het Wassenaarse Slag aangespoeld. - <i>Relevant, melding aangespoelde munitie in de gemeente Wassenaar.</i>	NEI	541
23 augustus 1940	Er spoelt allerlei oorlogstuig aan: mijnen, bommen, munitie, etc. - <i>Relevant, munitie aangespoeld binnen de gemeente Wassenaar.</i>	NEI	541
25 mei 1941	Twee vliegtuigbommen tussen paal 91 en 92 [aangespoeld]. Zij werden door de Kriegsmarine tot ontploffing gebracht. - <i>Relevant, melding aangespoelde munitie binnen de gemeente Wassenaar.</i>	NEI	542
13 juni 1941	Bij paal 94 een twee meter lange paravaan gevonden. Paravanan zijn topedovormige drijvers die aan de boeg van een schip waren gemonteerd en gebruikt werden om staalkabels van drijvende of aan de bodem verankerde mijnen door te snijden. - <i>Relevant, melding aangespoelde munitie binnen de gemeente Wassenaar.</i>	NEI	542
30 juni 1941	Zes mijnen bij paal 91 - <i>Relevant, melding aangespoelde munitie binnen de gemeente Wassenaar.</i>	NEI	542
6 augustus 1941	Een dieptebom. - <i>Relevant, melding aangespoelde munitie binnen de gemeente Wassenaar.</i>	NEI	542
7 augustus 1941	Vier vliegtuigbommen en een paravaan. - <i>Relevant, melding aangespoelde munitie binnen de gemeente Wassenaar.</i>	NEI	542
8 augustus 1941	Een dieptebom, een mijn en een vliegtuigbom. - <i>Relevant, melding aangespoelde munitie binnen de gemeente Wassenaar.</i>	NEI	542
20 oktober 1941	Twee paravanan bij paal 91. - <i>Relevant, melding aangespoelde munitie binnen de gemeente Wassenaar.</i>	NEI	542
24 oktober 1941	Twee paravanan van vier meter bij paal 96. - <i>Relevant, aangespoelde NGE binnen de gemeente Wassenaar.</i>	NEI	542
28 oktober 1941	Een mijn bij paal 92. - <i>Relevant, aangespoelde NGE binnen de gemeente Wassenaar.</i>	NEI	542
29 oktober 1941	Bij paviljoen Lievense een grote mijn met twaalf voelhorens. - <i>Relevant, aangespoelde NGE binnen de gemeente Wassenaar.</i>	NEI	542
30 oktober 1941	Twee mijnen. - <i>Relevant, aangespoelde NGE binnen de gemeente Wassenaar.</i>	NEI	542
9 november 1941	Bij paal 90 een mijn. - <i>Relevant, aangespoelde NGE binnen de gemeente Wassenaar.</i>	NEI	542
13 december 1941	Een granaat van vijftig centimeter. - <i>Relevant, aangespoelde NGE binnen de gemeente Wassenaar.</i>	NEI	542
23 december 1941	Een Duitse en een Hollandse granaat. - <i>Relevant, aangespoelde NGE binnen de gemeente Wassenaar.</i>	NEI	542
25 december 1941	Twee paravanan. - <i>Relevant, aangespoelde NGE binnen de gemeente Wassenaar.</i>	NEI	542
27 december 1941	Om 0.30 uur dreef boven de Rijksstraatweg een sperballon in oostelijke richting. Twee Duitse jachtbommenwerpers van het vliegveld Valkenburg schoten de ballon in brand. Deze dwarrelde naar beneden en kwam neer achter de boerderij van veehouder T. Brak aan de Raaphorstlaan.	NEI	543

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	- <i>Relevant, neergekomen sperballon in de gemeente Wassenaar.</i>		
28 december 1941	Een paravaan bij paal 96. - <i>Relevant, aangespoelde NGE binnen de gemeente Wassenaar.</i>	NEI	542
2 januari 1942	Twee reddingsboeien van twee bij drie meter. Vanaf april 1942 toen het Nederlandse Noordzeestrand tot verboden gebied werd verklaard, zorgde de <i>Kriegsmarine</i> voor de afvoer van aangespoeld oorlogstuig. - <i>Relevant, aangespoelde NGE binnen de gemeente Wassenaar.</i>	NEI	542
12 augustus 1943	<p>August 12 - The following A/C (B17) were assigned to assist in raid on synthetic oil plant located in Gelsenkirchen, Germany:</p> <ul style="list-style-type: none"> #511 2nd Lt. Robert S. Gerald #990 (spare) 1st Lt. Everett L. Kemmer #973 (spare) 1/Lt. Jess D. Rogers #497 (spare) 1/Lt. Jack A. Hargis #178 1/Lt Joel W. Gatewood <p>Bomb Load: 10 x 500 Bombing Altitude: 30,000 Results of Bombing: Fair A. A. Fire: Intense at target but altitude of our A/C prevented serious damage. Enemy Attacks: E/A met group at 0829 hours and continued their intermittent attacks until 0940 hours when we enjoyed friendly fighter support.</p> <p>Claims: None Damage to A/C: None Weather - 41 below, 5/10 cloud Gp. leader - Major John C. Bishop Time: Leave base 0651. Target 0857. Return 1117. Remarks: Lt. R. S. Gerald, pilot of A/C 511 became ill enroute to target - returned to base 0635 hours. A/C 990 aborted due to faulty supercharger; brought bombs back. A/C 973 aborted over Holland because of oxygen system failure and interphone trouble, dropped bombs on airfield eight (8) miles north of the Hague. Returned to base at 1015 hours. A/C 497 aborted at Weerden directly after S/Sgt R. A. Thegpen (ball turret) had been seriously injured as result of part of supercharger breaking loose and striking him in the head. #4 and #2 superchargers failed to function properly so this A/C brought bombs back. Low temperatures at altitude (-44 degrees) resulted in freezing of oxygen masks - guns - turrets. Two men of group died due to lack of oxygen, one of which was S/Sgt. F. F. Bryant of A/C178. Four other crew members of A/C178 suffered from freezing. They were S/Sgt Komimar, T/Sgt Schaffer, S/Sgt Pierce and Lt. Downey (N).</p> <p>- <i>Relevant, bombardement binnen de gemeente Wassenaar.</i></p>	91BG	-
	Op 12 augustus vlogen in totaal 243 geallieerde bommenwerpers in drie groepen verdeeld naar de Gelsenberg kolen-hydrogenering raffinaderij (Gelsenberg Benzin AG) bij Gelsenkirchen in Duitsland. Gelsenkirchen was de belangrijkste kolenmijnplaats van Europa. Omdat er in Duitsland vrijwel geen oliebronnen waren en er wel veel steenkool was, hadden de Duitsers een aantal raffinaderijen gebouwd om steenkool via een hydrogeneringsproces om te zetten in vloeibare brandstoffen zoals benzine. In het industriecomplex bij Gelsenkirchen waren veel Joodse vrouwen uit Hongarije tewerkgesteld. De vrouwen waren ondergebracht in een extern kamp van het concentratiekamp Buchenwald. Deze raffinaderij was voor de geallieerden een belangrijk aanvalsdoel. Na deze aanval zou er nog een grote aanval volgen in september 1944. Enkele van de geallieerde bommenwerpers maakten zich van de groep los en deden aanvallen op zogenaamde gelegenheidsdoelen. Het vliegveld Valkenburg en het Missiecollege waren zo'n gelegenheidsdoel. 's Ochtends om half negen werden ongeveer 35 brisantbommen op het vliegveld Valkenburg afgeworpen.	HAR1	267-272

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>Hierbij vielen op het vliegveld enkele gewonden. Verder raakten een aantal gebouwen beschadigd.</p> <p>De heen- en terugvlucht duurde bij elkaar vier uur en vijftig minuten. Er gingen 25 van de 243 bommenwerpers verloren.</p> <p>Ook het Missiecollege in Katwijk aan den Rijn werd als gelegenheidsdoel uitgekozen, in dit College was de Reichs Arbeits Dienst (R.A.D.) gehuisvest. De R.A.D. werkte bij Katwijk onder andere aan de opbouw van de kustverdediging en op het vliegveld. Het Missiecollege werd bij het bombardement ernstig beschadigd en één van de R.A.D.'ers raakte gewond.</p> <p>- <i>Relevant, bombardement binnen de gemeente Wassenaar..</i></p>		
	<p>8th Air Force.</p> <p>Noot: Na een pauze van enkele dagen wegens het slechte weer, gingen de B-17's van de USAAF deze dag weer in groter getale op weg naar doelen in Duitsland, maar deden enkele groepen aanvallen op wat zij 'gelegenheidsdoelen' noemden. In hun Feindtätigkeitsberichten meldden de Duitsers: "s Morgens zeer levendige activiteit van vijandelijke vliegtuigen met heen- en terugvlucht naar het Rijksgedebied van ca. 200 bommenwerpers en het binnenvliegen van ca. 60 jagers als escorte. Om 08.35 uur werden ca. 35 brisantbommen afgeworpen op het vliegveld Katwijk, waarbij één RAD man en één Nederlander lichte verwondingen opliepen, een onderkomen van de RAD werd beschadigd en verscheidene telefoonleidingen van het leger vernield.' Hoewel het vliegveld Katwijk (Valkenburg) niet in de berichten van de 8th AF wordt genoemd, is het aannemelijk dat deze deel uitmaakten van de die morgen aangevallen 'gelegenheidsdoelen.'</p> <p>- <i>Relevant, bombardement binnen de gemeente Wassenaar..</i></p>	ZWA2	57
24 oktober 1943	<p>Een Messerschmitt Bf 109 G-6 26015 van 4./JG3 van de Luftwaffe is om 16.44 uur neergestort tussen de Wassenaarse Slag en Den Haag.</p> <p><i>Relevant, melding neergestort toestel binnen/nabij de gemeente Wassenaar.</i></p>	SGLO	T3029
Februari 1944	<p>Van mijn Franse ambtgenoot Hernu hoorde ik toen voor het eerst van de operatie in Nederland van kapitein Charles Trepel en zijn mannen, de zes commando's die in februari 1944 een riskante verkenningssactie op het grondgebied van de gemeente Wassenaar moesten uitvoeren. Hij vroeg mij toen of de mogelijkheid bestond een nader onderzoek in te stellen naar de lotgevallen van deze zo tragisch omgekomen Franse militairen. Ik heb dat gaarne willen toezeggen. De Sectie Militaire Geschiedenis van de Koninklijke Landmacht heeft deze taak vervolgens op zich genomen.</p> <p>- <i>Niet relevant, geen specifieke locaties en oorlogshandelingen binnen de gemeente Wassenaar gemeld.</i></p>	KAM	7
27-28 februari 1944	<p>Op het strand bij het Wassenaarse Slag heeft in februari 1944 een dramatisch gebeuren plaatsgevonden. In de nacht van 27 op 28 februari landde een kleine Franse commandogroep onder bevel van kapitein Charles Trepel voor het uitvoeren van een verkenning. Tijdens deze actie vonden Trepel en zijn vijf kameraden de dood. Zij gaven hun leven voor onze vrijheid.</p> <p>- <i>Niet relevant, geen melding oorlogshandelingen en specifieke locaties binnen de gemeente Wassenaar.</i></p>	KAM	9

Tabel 12: Overzicht gebeurtenissen Duitse bezetting tot juni 1944.

De periode juni 1944 (D-Day) tot en met oktober 1944

Op 6 juni 1944 landde een geallieerde invasiemacht in Normandië. Van daaruit rukten Britse, Canadese en Amerikaanse eenheden op richting Duitsland. De opmars verliep voorspoedig, maar in september 1944 liepen de geallieerden ten zuiden van Nederland vast. Om een doorbraak richting Duitsland te forceren, werd op 17 september 1944 Operatie Market Garden in gang gezet. Parachutisten moesten bruggen over de rivieren tussen Eindhoven en Arnhem veroveren, waarna grondtroepen door Nederland Duitsland binnen konden dringen. Na hevige gevechten bij Arnhem mislukte de operatie. De zuidelijke provincies werden gedurende de maand oktober en november bevrijd, waarbij op verschillende

plaatsen fel werd gevochten. Uiteindelijk bevroor het front in een lijn van de Oosterschelde richting de Maas en de Waal. Voor dit project is de volgende informatie aangetroffen met betrekking tot deze periode:

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
September 1944	In de septemberperiode waren de raketten geheel startklaar vanuit de Duitse fabriek in Wassenaar aangekomen, met uitzondering van de brand- en springstof. Toen na enige tijd bleek dat de fijne instrumenten tijdens de treinreis te veel te lijden hadden, werd besloten deze gevoelige apparatuur pas na aankomst in het projectiel te monteren. Het werk van het Sonderkommando op de montageplaats De Wittenburg was sindsdien aanzienlijk belangrijker geworden. - <i>Relevant, melding militaire infrastructuur in de gemeente Wassenaar.</i>	NEI	478
8 september 1944	Op 8 september volgde de eerste V-2, gelanceerd in de buurt van Wassenaar. De V-2 was een supersonische raket met een springlading van duizend kilo waartegen geen verdediging mogelijk was. - <i>Niet relevant, specifieke locatie gelanceerde V-2 niet vermeld.</i>	KLE	40
	De volgende ochtend arriveerden op het landgoed Raaphorst een dertigtal grote legervrachtauto's en zes Meillertrucks, waarop ten dele met zeildoeken bedekte V-2's werden vervoerd. Alle toevoerwegen naar Raaphorst en Ter Horst werden afgezet. Vier vrachtwagens en twee Meillertrucks reden door naar de vooraf verkende startplaatsen: de kruising Schouwweg/Rust en Vreugdlaan en het tweehonderd meter westelijker gelegen kruispunt Lijsterbaan/Konijnenlaan/Koekoekslaan. Manschappen van het Sodnerkommando begonnen vervolgens de V-2's verticaal op een starttafel te plaatsen en met brandstof te vullen.	NEI	461
	 <p>Op de kruising van de Koekoekslaan en de Lijsterlaan werd op 8 september 1944 één van de twee eerste V-2's gelanceerd. - <i>Relevant, melding lanceerlocaties V-2's in de gemeente Wassenaar.</i></p>		
	In de avond van 8 september 1944 kregen de inwoners van Wassenaar de schrik van hun leven. Op deze fraaie zomeravond klonk om even over half zeven een oorverdovend geraas en gebulder boven het dorp. Aangezien niemand wist waar het geluid vandaan kwam, brak onder de bevolking paniek uit. Mensen vluchtten in doodsangst onder tafels, trappen en in kelders. Winkelpersoneel zocht dekking achter de toonbank en degene die zich op de straat bevonden lieten zich plat op de grond vallen. Zij die in de richting van het geluid keken, zagen tot hun verbijstering twee lange projectielen met een staart van vuur rechtstandig opstijgen. Een kronkelig witten streep achterlatend en op grote hoogte met enorme snelheid in westelijke richting verdwijnen. Deze afgeschoten projectielen met explosieve ladingen waren de eerste raketten die de Duitsers vanuit Nederland afvuurden. Met deze lanceringen was een nieuw offensief tegen Engeland begonnen met een wapen dat de Duitsers <i>Vergeltungswaffe 2</i> ofwel V-2 noemden.	NEI	458

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	- <i>Niet relevant, geen specifieke locatie lancering vermeld.</i>		
15 september 1944	<p>Startplaatsen van V-2 te Wassenaar:</p> 	NEI	470
	- <i>Relevant, melding oorlogshandelingen binnen de gemeente Wassenaar.</i>		
18 september 1944	<p>Ondertussen waren met het oog op de luchtlandingen de Duitse eenheden die verantwoordelijk waren voor het afvuren van de V-2's, Batterie 444 van Walcheren en Art.Ab.(Mot)485 uit de omgeving van Den Haag, met haastige spoed richting oosten vertrokken, al werd door achterblijvers deze avond bij Wassenaar nog een laatste V-2 afgevuurd richting Engeland, die terecht kwam in Lambeth.</p> <p>- <i>Relevant, melding afgevuurde V-2 vanuit Wassenaar.</i></p>	ZWA2	336-337
3 oktober 1944	<p>Sinds de terugkomst van de <i>Sonderkommando's</i> werden vanaf 3 oktober ook andere startplaatsen in gebruik genomen zoals de landgoederen Ockenburgh en Bloemendaal ten zuiden van Den Haag. Op 3 oktober even voor middernacht gingen, na een pauze van twee weken, de V-2's weer richting Engeland en België. De raketten werden sindsdien afwisselend en soms gelijktijdig in Wassenaar en Loosduinen gelanceerd. De startplaats op het landgoed Duindigt werd op 22 oktober weer in gebruik genomen. Hier zouden spoedig de meeste lanceringen plaatsvinden.</p> <p>- <i>Niet relevant, specifieke locaties lanceringen V-wapens niet vermeld.</i></p>	NEI	473
21 oktober 1944	<p>Op 21 oktober van dat jaar klom Cockie van den Boagert langs de Katwijkseweg bij de Van Bronckhorstlaan over een Spaanse ruiter om gras voor haar konijnen te halen. Hierbij trapte zij op een draad, die met een landmijn in verbinding stond. In de nacht overleed zij aan haar verwondingen.</p> <p>- <i>Niet relevant, exacte locatie NGE niet vermeld.</i></p>	NEI	454
27 oktober 1944	<p>Op 27 oktober kwam een vanuit Wassenaar gelanceerde V-2 terecht bij het katholieke jongensinternaat van de Kruisvaarders van St. Jan te Den Haag. Hierbij vonden vijf broeders en zeven jongens de dood.</p>	NEI	483-484

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	 <p>Het station Wassenaar bij het viaduct is op 27 oktober 1944 door een V-2 inslag beschadigd.</p> <p>- <i>Relevant, schademelding gemeente Wassenaar door inslag V2.</i></p>		

Tabel 13: Overzicht gebeurtenissen juni t/m oktober 1944.

November 1944 tot de Duitse capitulatie mei 1945

In de winter van 1944 kwam het front in Nederland nagenoeg stil te liggen. In november werd Walcheren bevrijd, en in Limburg vochten de geallieerden tot december door in een poging door te breken naar Duitsland. Gelijkzeitig werden in deze periode V-1 en V-2 *Vergeltungswaffen* afgevuurd. Deze langeafstandwapens waren gericht tegen Londen en Antwerpen, maar kwamen vaak vroegtijdig neer op Nederlands grondgebied. Deze nieuwe Duitse dreiging leidde tot een toename van de geallieerde luchtaanvallen op doelen in het bezette deel van Nederland. Vanaf maart 1945 kwam weer beweging in het front. Canadese eenheden, die door in Duitsland oprukten, bogen af richting Oost-Nederland en trokken via de Achterhoek Nederland binnen. In april 1945 werd ook vanaf het rivierengebied richting het noorden opgetrokken, waarna het Nederlandse grondgebied ten oosten van Amersfoort binnen enkele weken bevrijd werd. De Duitse bezettingmacht in West-Nederland capituleerde pas op 5 mei 1945. Voor dit project is de volgende informatie aangetroffen met betrekking tot deze periode:

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
10 november 1944	Op 10 november werd om 17.00 uur vanaf De Wittenburg een V-2 gelanceerd waarmee het op 100 meter hoogte fout ging. Q.J. Voorham: 'Hij bleef maar stilstaan, net zo als een dolfijn die in het water blijft staan. Hij trok over Kerkehout heen en viel neer bij de weg naar kasteel Duivenvoorde waar hij uitbrandde.	NEI	483
	- <i>Niet relevant, V-2 is buiten de gemeente Wassenaar neergekomen.</i>		
2 december 1944	Fighter Command. Tussen 13.49 en 14.40 uur werden twee secties van vier Spitfires uitgestuurd voor gewapende verkenning boven Nederland. De tweede sectie werd wegens de slechte weersomstandigheden voortijdig teruggeroepen, maar de eerste deed met boordwapens aanvallen op doelen in het Haagsche Bos. Bij Overmeer werd een aanval gedaan op een groep vrachtauto's, waarbij een tankwagen in brand werd geschoten. Eén Spitfire moest een halve mijl ten zuiden van Overmeer een noodlanding maken. 72 Mustangs en 49 Spitfires vlogen escorte voor bommenwerpers van Bomber Command naar doelen in Duitsland. Tien Spitfires vlogen weer- en scheepsverkenning langs de Franse en Nederlandse kust.	ZWA2	465
	- <i>Relevant, melding bombardement binnen/nabij de gemeente Wassenaar.</i>		
8 december 1944	Op 8 december om 23.08 uur viel een V-2 terug op circa vijftig meter afstand van de boerderij van Van der Velde aan de Wittelaan. De inslagkrater had een middellijn van 18 meter. Door de enorme luchtdruk werd de boerderij in elkaar gedrukt en ontstond er brand. De stal waarin nog vee aanwezig was, werd door	NEI	474

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	de brandweer natgehouden. Het reddingswerk was extra moeilijk, omdat de koeien door het ingestorte dak klem waren komen te zitten. Twee dieren kwamen hierbij om het leven. Ook huizen in de omgeving liepen zware schade op. - <i>Relevant, inslag V-2 in de gemeente Wassenaar.</i>		
10 december 1944	Twee dagen later mislukte een van Duindigt gelanceerde V-2 en viel vlak naast het station Wassenaar bij het viaduct dat hierbij zwaar beschadigd werd. Onder de mensen die onder het viaduct een veilig heenkomen zochten vielen enkele doden. Een gedeelte van de spoorlijn en bovenleiding werd weggeslagen en ook de bovenleiding van de tram op de Zijdeweg werd vernield. Enkele uren later lieten V-2 manschappen de nog resterende lading ter plaatse ontploffen. - <i>Relevant, V-2 is neergekomen binnen de gemeente Wassenaar.</i>	NEI	484
11 december 1944	Een dag later viel een V-2 terug in het land van veehouder Kool ten oosten van Langenhorst. - <i>Niet relevant, V-2 is buiten de gemeente Wassenaar neergekomen.</i>	NEI	484
18 december 1944	Fighter Command. Aanvallen op raketdoelen. Tussen 08.35 en 15.00 uur werden 32 Spitfires uitgestuurd voor aanvallen op raketdoelen in het gebied van Den Haag. De eerste drie secties, samen 12 Spitfires en uitgestuurd tussen 08.35 en 11.00 uur, keerden voortijdig terug wegens een dik wolkendek in het doelgebied. Om 14.00 uur deden vier Spitfires van een hoogte van 1500 voet met boordwapens een aanval op een lanceerplatform bij Wassenaar Rust en Vreugd. Resultaten werden niet waargenomen, maar bij het doel was een hevig en goed gericht vuur van lichte flak. Om 15.30 uur deden 12 Spitfires een aanval op een lanceerplatform bij Haagsche Voorde, waarbij van een hoogte van 3.000 voet 20 250-ponders werden afgeworpen, met resultaten omschreven als uitstekend. Twee bommen waren voltreffers op een fabrieksgebouw net ten oosten van het doel en de inslagen werden gevolgd door een grote explosie. Na de bomaanval voerden 11 Spitfires een aanval uit met boordwapens, maar hiervan werden geen resultaten waargenomen. Er was in het doelgebied een hevig vuur van lichte en zware flak. Om 16.00 uur deden vier Spitfires van een hoogte van 2.000 voet met boordwapens een aanval op hetzelfde doel, maar resultaten werden niet waargenomen. Om 13.41 uur stegen 26 Mustangs op voor een sweep in het gebied Dummersee-Gütersloh, maar door een dicht wolkendek werd een alternatieve sweep gevlogen over het gebied Amsterdam, Utrecht, 's-Hertogenbosch. Geen bijzonderheden. - <i>Relevant, melding bombardementen binnen/nabij de gemeente Wassenaar.</i>	ZWA2	482
1 januari 1945	2nd Tactical Airforce. De resterende acht vliegtuigen, elk met twee 250-ponders, voerden aanvallen uit op raketdoelen in het Haagsche Bos, met 15 treffers in het doelgebied. Er was een hevig vuur van lichte flak daar en middelmatige zware en goedgerichte flak van het gebied ten noorden van Den Haag. - <i>Relevant, melding bombardementen binnen/nabij de gemeente Wassenaar.</i>	ZWA2	503
4 januari 1945	Fighter Command. In de loop van de dag werden 24 Spitfires uitgestuurd voor aanvallen op raketdoelen in het gebied Den Haag met de volgende bijzonderheden. Den Haag. Haagsche Bosch. Tussen 11.20 en 14.30 uur werden acht vliegtuigen uitgestuurd. Een wierp twee 250-ponders af en vier voerden aanvallen uit met boordwapens, maar resultaten werden niet waargenomen. In het doelgebied was middelmatige flak. - <i>Relevant, melding bombardementen binnen/nabij de gemeente Wassenaar.</i>	ZWA2	510
14 januari 1945	Fighter Command. 36 Spitfires werden uitgestuurd voor aanvallen op raketdoelen in het gebied van Den Haag. Tussen 13.55 en 14.40 uur deden vier Spitfires met boordwapens een aanval op de lanceerplaats in het Haagsche Bosch, waarbij treffers werden waargenomen.	ZWA2	517

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	- <i>Relevant, melding bombardementen binnen/nabij de gemeente Wassenaar.</i>		
19 januari 1945	<p>Fighter Command.</p> <p>Tussen 10.35 en 13.40 uur werden 23 Spitfires uitgestuurd voor aanvallen op raketdoelen in de omgeving van Den Haag met de volgende bijzonderheden. Den Haag. Rust en Vreugd. Om 10.35 uur werden vier Spitfires uitgestuurd. Alle vier voerden bij 5/10 bewolking een aanval uit, van zuid naar noord in een duik van 8000 naar 4000 voet, waarbij acht 250-ponders werden afgeworpen. Vier vielen in het doelgebied en vier vielen iets te kort. Na de bomaanval werd het doel aangevallen met boordwapens. Er was hevige middelzware en zware flak in het doelgebied. Den Haag. Voorde. Om 12.00 uur werden vier Spitfires uitgestuurd. Alle vier voerden van oost naar west, in een duik van 10.000 naar 4000 voet een aanval uit, waarbij acht 250-ponders werden afgeworpen. Er werd gezien dat vier bommen in het doelgebied vielen. Den Haag. Haagsche Bosch. Om 12.40 uur werden 11 Spitfires uitgestuurd, maar door 10/10 bewolking boven het doel, werd dit niet aangevallen. Negen vliegtuigen voerden alternatief een aanval uit op het Staalduinsche Bosch, waarbij 18 250-ponders werden afgeworpen. Zes vielen in het doelgebied, vier vielen iets te kort en de inslagen van de andere werden niet waargenomen. Er was een hevig flakvuur in het doelgebied en een van de vliegtuigen werd beschadigd. Staalduinsche Bosch. Om 13.40 uur werden vier Spitfires uitgestuurd. Drie voerden van noord naar zuid een aanval uit met zes 250-ponders. Er werden inslagen gezien in het doelgebied.</p> <p>Escorte. Om ca. 13.00 uur werden vier Spitfires uitgestuurd voor escorte van een Mosquito en twee Mustangs die een fotoverkenning moesten uitvoeren bij Den Haag. Verkenning. Tussen 09.40 en 10.35 uur werden vier Spitfires uitgestuurd naar Nederland voor weerverkenning. Twee keerden wegens de slechte weersomstandigheden voortijdig terug. Om 13.00 uur werden een Mosquito en twee Mustangs uitgestuurd voor fotoverkenning van de raketlanceerplaatsen in het gebied van Den Haag. Er was middelmatig tot goed gericht flakvuur bij Den Haag en een van de Mustangs werd beschadigd.</p> <p>Noot. De verkenning-Mustangs waren van No 26 Squadron, de escorteren de Spitfires van No 453 Australisch Squadron.</p> <p>- <i>Relevant, melding bombardementen binnen/nabij de gemeente Wassenaar.</i></p>	ZWA2	522
22 januari 1945	<p>Fighter Command.</p> <p>Slecht weer boven de eigen bases en het vasteland hinderden de operaties, maar tussen 13.50 en 16.15 uur werden 12 Spitfires uitgestuurd voor aanvallen op raketdoelen bij Den Haag met de volgende bijzonderheden:</p> <p>Om 14.35 uur stegen vier Spitfires op voor een aanval op het Haagsche Bosch. Een vliegtuig keerde weer terug wegens technische moeilijkheden, twee voerden een aanval uit met vier 250-ponders, die ca. 100 meter van het richtpunt vielen. De vierde Spitfire wierp zijn bommen, twee 250-ponders, af op een lanceerplaats daar vlak bij, bij de Mauvestraat met inslagen zo'n 70 meter van het richtpunt. Bij Gouda werden met boordwapens twee spoorwagens onder vuur genomen, waarbij treffers en rook werden waargenomen.</p> <p>- <i>Relevant, melding bombardementen binnen/nabij de gemeente Wassenaar.</i></p>	ZWA2	525
3 februari 1945	<p>Fighter Command.</p> <p>63 Spitfires werden uitgestuurd voor aanvallen op raketdoelen bij Den Haag. 58 Spitfires voerden aanvallen uit op doelen in het Haagsche Bosch, het Staalduinsche Bosch, Langenhorst en Loosduinen, waarbij acht ton brisant met goed tot uitstekend resultaat werd afgeworpen. Alle aanvallen werden uitgevoerd onder goede weersomstandigheden en vele voltreffers gerapporteerd op de richtpunten en gebouwen in de directe omgeving. Door een vliegtuig werd een aanval gedaan op een lang wit voertuig op een weg, wat resulteerde in veel rook en brokstukken. Bij alle doelen was een hevig vuur van lichte en zware flak.</p> <p>- <i>Relevant, melding bombardementen binnen/nabij de gemeente Wassenaar.</i></p>	ZWA2	536

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
6 februari 1945	<p>Fighter Command.</p> <p>In de loop van de dag werden 38 Spitfires uitgestuurd voor aanvallen op raketlanceerplaatsen in het gebied van Den Haag en rakettransportdoelen in het gebied van Utrecht en Rotterdam, met de volgende bijzonderheden. Den Haag. Haagsche Bosch. Tussen 08.15 en 12.30 uur werden 15 Spitfires uitgestuurd, die alle van hoogtes tussen 10.000 en 3000 voet aanvallen uitvoerden waarbij drie ton brisant werd afgeworpen. Het merendeel van de bommen viel langs de weg die door het doelgebied loopt. Drie vliegtuigen deden na de bomaanval aanvallen met boordwapens...</p> <p>Tussen 12.50 en 13.35 uur zorgden twee Spitfires voor escorte van Mustangs die foto's moesten maken van de raketlanceerplaatsen bij Den Haag.</p> <p>- <i>Relevant, melding bombardementen binnen/nabij de gemeente Wassenaar.</i></p>	ZWA2	538-539
13 februari 1945	<p>2nd Tactical Air Force.</p> <p>Van de vliegtuigen die verloren gingen, kwam één Spitfire neer in Nederland, die van F/O. Ditmarsch, bij Wassenaar, waarbij hij om het leven kwam.</p> <p>- <i>Niet relevant, exacte locatie neergestort toestel niet vermeld.</i></p>	ZWA2	548
20 februari 1945	<p>Fighter Command.</p> <p>In de loop van de dag werden 52 Spitfires uitgestuurd voor aanvallen op raketdoelen bij Den Haag. Bijzonderheden. Haagsche Bosch. Om 16.26 uur voerden zes Spitfires in een duik van 11.000 naar 5000 voet, een aanval uit met 12 250-ponders, die alle in het zuidelijk deel van het doelgebied vielen. Er was een hevig vuur van lichte flak in het doelgebied.</p> <p>- <i>Relevant, melding bombardementen binnen/nabij de gemeente Wassenaar.</i></p>	ZWA2	553
21 februari 1945	<p>Fighter Command.</p> <p>In de loop van de dag werden 100 Spitfires uitgestuurd om tussen 10.25 en 18.20 uur aanvallen uit te voeren op raketlanceerplaatsen in het Haagsche Bosch. Hiervan voerden er 90 van hoogtes van 8000 tot 3000 voet aanvallen uit, waarbij 17,9 ton brisant met goed gevolg werd afgeworpen. In vele gevallen werd het doelgebied ook met boordwapens onder vuur genomen.</p> <p>- <i>Relevant, melding bombardementen binnen/nabij de gemeente Wassenaar.</i></p>	ZWA2	554
22 februari 1945	<p>Fighter Command.</p> <p>Tussen 08.30 en 16.00 uur stegen voor aanvallen op raketdoelen in Haagsche Bosch 120 Spitfires op, die in de loop van de dag werden uitgestuurd in zeventien formaties, met vier tot 12 vliegtuigen in elke formatie. Van deze voerden 91 vliegtuigen van hoogtes tussen 6.000 en 2.000 voet aanvallen uit, waarbij 20 ton brisant werd afgeworpen. Er waren verscheidene inslagen in het doelgebied en voltreffers op gebouwen, waaronder die van de filmstudio aan de oostkant van het doel. Uit de studio's kwamen nog steeds grote rookwolken toen de laatste rookwolken toen de laatste Spitfires het doelgebied. Tijdens de aanval was er in de andere gebouwen een aantal grote explosies. Het spoorstation Staatsspoor, dat direct naast het doelgebied ligt, kreeg eveneens enkele voltreffers. Vele vliegtuigen voerden ook met hun boordwapens aanvallen uit op de bebouwing en gebouwen rond het doelgebied, waarbij treffers werden waargenomen. 21 Spitfires deden aanvallen op de lanceerplaatsen in de buurt, bij Ockenburg, waarbij van hoogtes tussen 2000 en 100 voet vijf ton brisant werd afgeworpen. Precieze resultaten zijn niet bekend, maar de meeste bommen vielen in het doelgebied. Er werden ook laagvlieg aanvallen met boordwapens gedaan, met vele treffers op een huis in de buurt. De meeste formaties kregen in het doelgebied vuur van lichte flak, dat varieerde van hevig tot gering. Acht vliegtuigen, voornamelijk van de vroege formaties, werden wegens de mist boven de thuisbases boven de Noordzee teruggeroepen. Tussen 17.10 en 18.55 uur werden twee Spitfires uitgestuurd voor een aanval op een minidukboot, gesignaleerd door de vliegtuigen die terugkeerden van hun aanvallen op Den Haag. De duikboten werden niet gevonden en de Spitfires keerden onverrichterzake terug.</p>	ZWA2	559

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	- <i>Relevant, melding bombardementen binnen de gemeente Wassenaar.</i>		
25 februari 1945	Fighter Command. Tussen 07.35 en 16.40 uur werden 81 Spitfires uitgestuurd naar raketdoelen in het Haagsche Bosch en van deze voerden er 42 hun aanvallen uit, met resultaten variërend van slecht tot goed. - <i>Relevant, melding bombardementen binnen de gemeente Wassenaar.</i>	ZWA2	564
26 februari 1945	Fighter Command. Tussen 07.30 en 18.40 uur werden 115 Spitfires uitgestuurd naar raketdoelen in het Haagsche Bosch. Van deze voerden er 104 van hoogtes tussen 12.000 en 3000 voet hun aanvallen uit, waarbij twintig ton brisant werd afgeworpen. De bommen vielen over het algemeen in het doelgebied en er ontstond na de aanval een brand, waarvan de grijswitte rook opsteeg tot een hoogte van 500 voet, maar door 10/10 bewolking konden verder geen resultaten worden waargenomen. Met boordwapens werden aanvallen gedaan op transportdoelen, waarbij treffers werden waargenomen. Ook werden aanvallen uitgevoerd op een hangbrug in de buitenwijken van Utrecht, een brug bij Slootdijk en een spoorwegknooppunt bij Utrecht. Escorte. 125 Mustangs escorteerden 149 Lancasters van Bomber Command voor aanvallen op doelen in Duitsland. Twee Spitfires escorteerden twee Mustangs voor een fotoverkenning van raketdoelen in Nederland. Twee Spitfires vlogen weer- en twee Mustangs fotoverkenning in het gebied van Den Haag. - <i>Relevant, melding bombardementen binnen de gemeente Wassenaar.</i>	ZWA2	565
27 februari 1945	Fighter Command. Tussen 07.25 en 19.15 werden 52 Spitfires uitgestuurd naar raketdoelen in het Haagsche Bosch. Door slecht weer en 10/10 bewolking boven het doelgebied, voerden slechts 12 vliegtuigen in een duik van 6000 naar 1500 voet aanvallen uit op hun primaire doel, waarbij vijf ton brisant werd afgeworpen, met resultaten die worden gerapporteerd als over het algemeen goed. Negentien vliegtuigen deden aanvallen op spoorwegknooppunten, spoorlijnen, rijdend materieel en wegtransport in het gebied van Utrecht, waarbij ook voltreffers werden geplaatst op een fabriek. In hetzelfde gebied werden enkele zware vrachtwagens aangevallen en beschadigd. De andere 21 vliegtuigen keerden onverrichterzake terug. - <i>Relevant, melding bombardementen binnen de gemeente Wassenaar.</i>	ZWA2	565
1 maart 1945	Fighter Command. In de loop van de dag werden 78 Spitfires uitgestuurd voor aanvallen op voorraad- en onderhoudsdepots in het Haagsche Bosch. Door een 10/10 bewolking in het doelgebied voerden er maar 45 een aanval uit op hun primaire doel, waarbij van hoogtes tussen 12.000 en 2000 voet 11 ton brisant werd afgeworpen. De resultaten werden gemeld als redelijk tot goed. In het doelgebied was middelmatige slecht gerichte flak. Van de andere vliegtuigen deden er 16 aanvallen op een spoorwegknooppunt bij Gouda, waarbij twee ton brisant met goed gevolg werd afgeworpen. Ook werden bij Gouda aanvallen uitgevoerd op wegtransport en werd een vrachtwagen vernield. - <i>Relevant, melding bombardementen binnen de gemeente Wassenaar.</i>	ZWA2	569
2 maart 1945	Fighter Command. In de loop van de dag werden 115 Spitfires uitgestuurd, die de volgende aanvallen uitvoerden. Opslag- en onderhoudsdepots in het Haagsche Bosch, 91 uitgestuurd, 72 deden een aanval met 12 ton brisant. Resultaten gemeld als goed. Ook werden aanvallen uitgevoerd met boordwapens. - <i>Relevant, melding bombardementen binnen de gemeente Wassenaar.</i>	ZWA2	570
3 maart 1945	2nd Tactical Air Force. Bommenwerpers. 122 middelzware RAF bommenwerpers werden uitgestuurd voor aanvallen op doelen langs het noordelijke gevechtsgebied. Met de volgende bijzonderheden. Raketopslag- en onderhoudsdepots in het Haagsche Bosch. 44	ZWA2	570

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>Mitchells en 12 Bostons, 69 ton brisant. Resultaten worden gemeld als goed, met een hoofdconcentratie in het doelgebied. Er was een grote brand ten zuiden van het doel.</p> <p>- <i>Relevant, melding bombardementen binnen de gemeente Wassenaar.</i></p>		
9 maart 1945	<p>Fighter Command.</p> <p>Zes Spitfires vlogen anti-miniduikbootpatrouilles. Geen bijzonderheden.</p> <p>In de loop van de dag werden 143 Spitfires uitgestuurd voor aanvallen op raketdoelen bij Den Haag en spoorwegknooppunten en bruggen in het gebied Woerden, Alphen, Gouda.</p> <p>Met de volgende bijzonderheden.</p> <p>Wassenaar, Ravelijn. Tussen 08.45 en 17.50 uur 32 vliegtuigen met zeven ton brisant van hoogtes tussen 12.000 tot 2.500 voet. Resultaten goed. Ook werden aanvallen uitgevoerd met boordwapens. Een vliegtuig keerde niet terug.</p> <p>Wassenaar, Rus en Vreugd. Voorraad- en onderhoudsdepot. Tussen 07.15 en 16.45 uur 23 vliegtuigen met negen ton brisant van hoogtes tussen 8.000 en 3.000 voet. Resultaten over het algemeen goed. Een groot gebouw brandend achtergelaten. Er was een middelmatig tot hevig vuur van lichte flak in de doelgebieden. De 24 Spitfires uitgestuurd voor aanvallen op spoorwegknooppunten en bruggen in het gebied Woerden, Alphen en Gouda wierpen vier ton bommen af met redelijk resultaat. Eén Spitfire keerde van deze operatie niet terug.</p> <p>- <i>Relevant, melding luchtaanvallen binnen de gemeente Wassenaar.</i></p>	ZWA2	578

Tabel 14: Overzicht gebeurtenissen winter 1944 – mei 1945.

Naoorlogse periode

Direct na de oorlog begon de wederopbouw van Nederland. Verdedigingswerken, bunkers en achtergebleven NGE werden opgeruimd. Voor het ruimen van de duizenden mijnevelden werden onder meer Duitse krijgsgevangenen ingezet. Voor dit project is de volgende informatie aangetroffen met betrekking tot deze periode:

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.

Tabel 15: Overzicht gebeurtenissen naoorlogse periode.

BIJLAGE 3 ARCHIEFONDERZOEK NEDERLANDSE ARCHIEVEN

Voor dit HVO-NGE is onderzoek verricht in verschillende Nederlandse archieven. De resultaten van het onderzoek uit de volgende archiefinstellingen zijn opgenomen in deze bijlage:

- Gemeentearchief Wassenaar (GW)
 - Zonder toegangsnummer: Inventaris archief Wassenaar 1930 - 1960 Deel 1.
 - Zonder toegangsnummer: Inventaris archief Wassenaar 1930 – 1960 Deel 2. XXIX Archief van de N.S.B Burgemeester. 1941-1945.
 - Zonder toegangsnummer: Archief van het gemeentebestuur van Wassenaar betreffende de organisatie en het personeel van de diensten, bedrijven en instellingen, 1896-1960.
- Haags Gemeentearchief (HGA):
 - Toegang 1165-01: Archief van de gemeentelijke luchtbeschermingsdienst Den Haag 1938-1945.
 - Toegang 0509-01 Gemeentelijke Dienst voor Wederopbouw en Stadsontwikkeling 1945-1983.
 - Toegang 0666-01 Archief Bouw- en Woningtoezicht 1940-1945.
 - Toegang 0610-01 Archief gemeentebestuur Den Haag 1937-1952.
 - Toegang 0828-01 Archief gemeentebestuur Den Haag 1953-1990.
 - Toegang 0432-01 Archief gemeentepolitie Den Haag.
 - Toegang 0665-01 Brandweer v'n 's-Gravenhage 1886-1990.
 - Toegang 0502-01 Maatschappelijk Hulpbetoon/Sociale Belangen Den Haag.
 - Toegang 0487-01 Gemeentelijke Dienst Stadsontwikkeling Volkshuisvesting Den Haag.
 - Toegang 0394-01 Gemeentelijke Reinigingsdienst en Vervoerscentrale Den Haag.
 - Toegang 0620-01 Gemeentelijke Dienst van Haven- en marktwezen.
 - Toegang 5340 Archief gemeente Voorburg 1929-1965.
- Gemeentearchief Voorburg-Leidschendam (GVL):
 - Archief gemeente Leidschendam 1938-1989.
- Erfgoed Leiden en Omstreken (ELO)
 - Toegang 0402: Inventaris gemeente Katwijk 1932-1945.
 - Toegang 0403: Inventaris gemeente Katwijk 1946-1959.
 - Toegang 0411: Gemeentepolitie Katwijk, 1918-1993.
 - Toegang 0455: Inventaris gemeente Katwijk 1960-1985.
 - Zonder toegangsnummer: Dynamisch archief 1985-heden.
- Nationaal archief (NA)
 - Toegang 2.04.53.15: Inspectie Bescherming Bevolking tegen Luchtaanvallen.
 - Toegang 3.09.34: Inventaris van het archief van het Militair Gezag in Zuid-Holland, 1944-1947.
- Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH)
 - Collectie 409: Gevechtsverslagen en -rapporten mei 1940.
 - Collectie 492: De strijd op Nederlands grondgebied tijdens de Wereldoorlog II / De Groene Serie.
- NIOD Instituut voor oorlogs-, holocaust- en genocidestudies (NIOD)
 - Toegang 077: Generalkommissariat für das Sicherheitswesen – Höhere SS- und Polizeiführer Nord-West.
- Het Utrechts Archief (HUA)
 - Toegang 1345: Staatsbosbeheer regio Zuid-Holland – Utrecht 1945-1989.

Gemeentearchief Wassenaar (GW)

In het Gemeentearchief Wassenaar is gezocht naar stukken met betrekking tot oorlogsschade, de luchtbeschermingsdienst en geruimde NGE binnen de gemeente Wassenaar. Daarnaast is gezocht naar overige relevante archiefstukken. De volgende stukken zijn geraadpleegd:

Zonder toegangsnummer: Inventaris archief Wassenaar 1930 – 1960 Deel 1	
Inventaris 22	Dossier inzake de financiële afwikkeling van in de oorlog uitgevoerde sloopwerkzaamheden. 1943-1950; met 2 tekeningen.
Niet relevant, betreft sloopwerkzaamheden door aannemers in opdracht van de Duitse Wehrmacht.	
Inventaris 24	Dossier inzake de liquidatie van Duitse opstallen als bunkers, schuilkelders en schuilloopgraven op diverse locaties in de gemeente, 1945-1958.

Zonder toegangsnummer: Inventaris archief Wassenaar 1930 – 1960 Deel 1

Niet relevant, geen toevoeging op NIMH, Collectie 575.

Inventaris 25	Dossier inzake de puinruiming en onteigening in de gemeente na de oorlog, 1946-1952; met 5 tekeningen.
---------------	--

Niet relevant, puinruiming buiten de gemeente Wassenaar.

Inventaris 127	Dossier inzake vermiste en omgekomen personen tijdens de oorlogsjaren 1940-1945, 1943-1950.
----------------	---

Ondergeteekende, JOHANN HEINRICH BUSKENS, Kapitein-Korpscommandant van Politie te WASSENAAR, verklaart op ambtseed, dat door zijne Politie op 5 Maart 1945 de navolgende rapporten werden opgemaakt, naar aanleiding van in deze gemeente plaats gehad hebbende oorlogshandelingen:

Mutatie plm. 11.15 uur.

"Tijdens het overvliegen van Engelsche vliegtuigen werd ANTHONIE BREDERIK KOOL, geboren te WASSENAAR, 17 Maart 1910, boerenarbeider, indienst van VAN DER STOEL, wonende Papeweg alhier, waarschijnlijk door een granaatscherf van het afweergeschut getroffen. Hierdoor bekam KOOL twee slagaderlijke verwondingen. Een aan den linkervoet en een boven de rechterknie. Voornoemd voorval vond plaats in het land naast de boerderij " DEYLER-OORD ", alhier, waar KOOL werkzaamheden verrichtte. Dr. Hubbeling verleende E.H., op wiens advies de patiënt per LEKAS-Ziekenvervoer is overgebracht."

Mutatie plm. 11.15 uur.

"Tijdens het neerwerpen van bommen door Engelse vliegtuigen werd JOHANNES CORNELIS MARIA VAN NOORD, geboren te VOORHOUT, 27 October 1910, tuinman, wonende te WASSENAAR, Oostdorperweg No.53, zwaar gewond. Genoemd persoon bevond zich met zijn rijwiel op den openbaren weg juist voor de boerderij van BONDA [Bellestein]. Door scherven van een bom, welke in het teelland nabij den Oostdorperweg alhier terecht kwam, werd VAN NOORD in den buik getroffen, terwijl voorts zijn linkervoet werd versplinterd. Op last van Dr.WEEDER, die toevallig ter plaatse passeerde, werd de patiënt overgebracht naar het Elizabethgasthuis te Leiden. Het vervoer geschiedde per LEKAS Ziekenvervoer. Dr. Jansen, die door de Politie was gewaarschuwd verscheen ook ter plaatse, doch behoefde niet op te treden."

Wassenaar, 6 maart 1945

Voorts vonden nog de navolgende oorlogshandelingen plaats:

8.55 uur : 'Tijdens het neerwerpen van bommen door Engelsche vliegtuigen kwam een brisantbom terecht voor perceel Zijdeweg No.40, alhier, hetwelk hierdoor geheel onbewoonbaar is geworden. De omliggende perceelen bekwamen zware glasschade. Geen persoonlijk ongevallen'

12.20 uur: Een door Engelsche vliegtuigen neergeworpen brisantbommen kwam neer tuschden de perceelen Helmlaan No.2 / 4 alhier. Deze perceelen werden hierdoor onbewoonbaar. Twee personen werden licht gewond. E.H. werd verleend door den Geneeskundigen Dienst van den Ordedienst v.d. Luchtbeschermingsdienst COMMANDOPOST ZUID. De perceelen Helmlaan No.6 ; 8 en 10 alhier kregen zware glasschade.' Wassenaar, 6 maart 1945

- Niet relevant, bommen ingeslagen op meer dan 500 meter van de gemeentegrens van Wassenaar.

Inventaris 166	Dossier inzake de aangifte van schaden aan eigendommen ten gevolge van de oorlogstoestand, 1941 -1945.
----------------	--

Niet relevant, schade aan eigendommen door pesterijen (ingooien ruiten, vernielen kamphuis van de plaatselijke jeugdstorm e.d.).

Inventaris 3794	Dossier inzake rapporten van in de gemeente gevonden ontplofbare voorwerpen. 1941-1942.
-----------------	---

24 januari 1941: Op het strand, ca. 25 meter van de Wassenaarse Slag richting Katwijk, werden twee projectielen aangetroffen, vermoedelijk afkomstig van Duits afweergeschut.

caliber ongeveer 10 centimeter, lang ongeveer 40 centimeter,
groen geverfd, voorzien van aluminium afsluitring waarop de
tekens AZ-23, Fz. G. D.

Zonder toegangsnummer: Inventaris archief Wassenaar 1930 – 1960 Deel 1

- *Relevant, munitie ruiming binnen de gemeente Wassenaar.*

-

24 februari 1941: Dhr. de Haan (Meijendell 4) deed aangifte van het vinden van een granaat, 20 cm lang en 8 cm doorsnede. De granaat was zeer verroest en in de duinen aangetroffen. Aangezien een jaar na dato niemand de granaat had opgehaald, had dhr. de Haan de granaat in de duinen begraven.

- *Relevant, munitie ruiming binnen de gemeente Wassenaar.*

30 juni 1941: Op het strand van Wassenaars ter hoogte van het tweede betonhuisje, gerekend vanaf de Wassenaarse Slag, spoelden vijf mijnen aan.

- *Niet relevant, exacte locatie onbekend. Daarbij aangespoelde munitie.*

6 augustus 1941: Een bom werd aangetroffen ter hoogte van kilometerpaal 92.

- *Niet relevant, onbekend bij welke oorlogshandeling dit hoort. Kan aangespoelde munitie of eerdere afworp betreffen.*

8 augustus 1941: De volgende voorwerpen spoelden aan:

1°. Bij paal 92 een dieptebom, draagende het nummer 20.
 2°. Bij paal 91, circa 500 meter ten zuiden daarvan (richting Schoeveningen) een vliegtuigbom, draagende de nummering M.F. - 31 ---- B.1.000, kop groen met rode strek, staart deel geshilderd.
 3°. Ongeveer halverwege, tussen paal 91 en 92 11e mijne met vier vorkhoorns. Onaantrekkelijk uiterlijk. Geen nummering.

- *Niet relevant, betreft aangespoelde munitie.*

Op 14 september 1941 spoelde aan:

de Wassenaarse Slag, aan het strand, vanuit de richting Katwijk in richting Schoeveningen, ongeveer 300 meter voor mijlpaal 93 aangetroffen, een poervormige springbom, ter lengte van 20 cm, middellijn 35 cm, aan de uiteinde een koperen slagkop en een ijzeren ring. Deze bom was roestig en begroeid met schelpen.

- *Niet relevant, betreft aangespoelde munitie.*

Op 15 oktober 1941 spoelde een dieptebom aan 200 meter ten noorden van paal 91:

van de volgende afmetingen: Poervormig ongeveer 10cm lang, dikke gedeelte in doorsnede ongeveer 35 cm. Aan de uiteinden een koperen slagkop en een ring. Verder in het voorwerp begroeid met zeeschelpen. Door mij vermeldt zijn ter beveiliging

- *Niet relevant, betreft aangespoelde munitie.*

16 oktober 1941: Een landingsgestel van een vliegtuig was aangespoeld 200 meter ten zuiden van strandpaal 90.

- *Niet relevant, betreft aangespoelde munitie.*

19 oktober 1941: Een mijn, voorzien van vijf hertzhorns, spoelde aan ten westen van kilometerpaal 90.

- *Niet relevant, betreft aangespoelde munitie.*

21 oktober 1941: Een mijn, ovaal, 1,30 m lang en voorzien van 12 hertzhorns, spoelde aan ter hoogte van kilometerpaal 91.

Zonder toegangsnummer: Inventaris archief Wassenaar 1930 – 1960 Deel 1

- *Niet relevant, betreft aangespoelde munitie.*

27 oktober 1941: Het lijk van een Canadese piloot spoelde aan ter hoogte van kilometerpaal 92. Het lichaam verkeerde in verregaande staat van ontbinding.

- *Niet relevant, betreft aangespoeld lijk.*

28 oktober 1941: Een grote mijn met twaalf zichtbare hertzhoorns werd aangetroffen op het strand van Wassenaar.

- *Niet relevant, betreft aangespoelde munitie.*

29 oktober 1941: Wederom spoelde een grote mijn met twaalf hertzhoorns aan tussen paal 92 en 93.

- *Niet relevant, betreft aangespoelde munitie.*

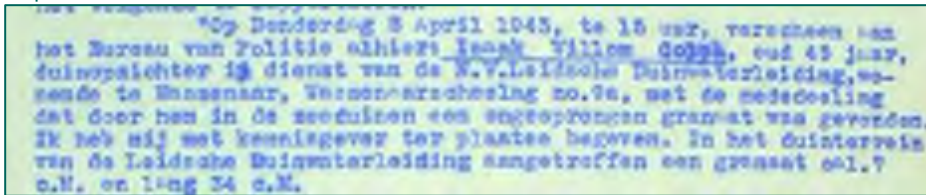
9 november 1941: Een mijn spoelde aan ten noordoosten van kilometerpaal 91.

- *Niet relevant, betreft aangespoelde munitie.*

13 december 1941: In de duinen, 500 meter ten noorden van de Wassenaarse Slag, werd een granaat aangetroffen met een doorsnede van ca. 15 cm en een lengte van 50 cm. Door roest waren herkenningstekens niet waar te nemen. Vermoed werd dat de granaat Nederlands was.

- *Relevant, munitieruiming binnen de gemeente Wassenaar.*

8 april 1943:

- *Relevant, munitieruiming binnen de gemeente Wassenaar..*

Inventaris 3810	Dossier inzake de ontruiming van de militaire zone Katwijk-Noordwijk-Wassenaar (Rijksdorp-Maaldrift). 1942-1943.
-----------------	--

Niet relevant, geen meldingen van verwijdering militaire infrastructuur binnen de gemeente Wassenaar.

Inventaris 3819	Dossier inzake de aangifte en opruiming van niet ontplofte projectielen. 1939-1948.
-----------------	---

Diverse meldingen van het laten springen van grote hoeveelheden mijnen en andere munitie in de duinen. Deze explosies leidden tot schade in Wassenaar.

24 september 1945:

nr. 1474. Wassenaar, 24 September 1945.
 Oorspronkelijk: opruiming gevaarlijke projectielen.
 GA: 3

In antwoord op de circulaire no. 3895 Afd. B.B. Bur. O.O.en V. deel ik U mede, dat zich in de duinen nog belangrijke hoeveelheden munitie bevinden. Op verschillende plaatsen liggen nog onontpofte bommen (blindgangers) van de bombardementen van September 1944.

Op 26 Juni 1945 is aan den Heer Militair Commissaris voor 's-Gravenhage e.o. een brief verzonden over mijnenvelden. Een afschrift van dezen brief sluit ik hierbij in.

Bijgaand vindt U mijn gegevens in den door U gewenschten vorm opgegeven.

De BUNDEGENESTER van WASSENAAR,

- Relevant, springlocaties binnen de gemeente Wassenaar.

12 augustus 1943:

Inslaglocatie brandbommen:

- Relevant, brandbommen zijn binnen de gemeente Wassenaar neergekomen.

Inventaris 4082	Dossier inzake de uitbreiding van het vliegveld Valkenburg en de hiermee samenhangende vorderingen van gronden en aanwijzing van Valkenburg als militair luchtvaartterrein, 1947-1960; met 6 kaarten.
-----------------	---

Niet relevant, naoorlogse vorderingen.

Inventaris 4231	Lijsten van schade aan percelen, veroorzaakt door oorlogshandelingen (bominslagen en vorderingen), 1940-1945.
-----------------	---

25 juni 1942: Lijst van schade aan percelen ontstaan door bombardement:

PROCES-VERBAAL.

Op Donderdag 25 Juni 1900 twee en veertig des namiddags omstreeks 11.25 uur is onder de gemeente Wassenaar, ten gevolge van het afwerpen van brisantbommen door een overvliegend vliegtuig, schade aan particuliere eigendommen ontstaan. Naar aanleiding hiervan heb ik: Pieter Adrianus Hitzert, oud 39 jaren, Agent van politie der gemeente Wassenaar, tevens buitengewoon gemeente-veldwachter nu daartoe bekomen opdracht terstond een onderzoek ingesteld en, toen mij bleek dat er geen gewonden waren, dit onderzoek ten gevolge van de duisternis, bij het aanbreken van het daglicht op 26 Juni 1942, voortgezet.

Geconstateerd, dat achter de woning van de boerderij "Bellesteijn", Oostdorperweg 197 te Wassenaar, in het weiland drie bomtrechters van ontplofte bommen voorkomen, loopende in een rechte lijn Zuid-Noord. De overblijfselen van deze bommen waren reeds door de Deutsche weermacht verzameld, die in de onmiddellijke omgeving daarvan een stelling heeft. Er is geen vee gedood. De bomtrechters liggen in de weilanden van de veehouders den Hollander, Oostdorperweg 201 en Beijersbergen, Schoolstraat 82, beiden te Wassenaar. Van deze laatste is een tweewielige schelpenkar, staande in zijn weiland, totaal vernield.

Zonder toegangsnummer: Inventaris archief Wassenaar 1930 – 1960 Deel 1

Verder blijken de volgende woningen min of meer ernstige glasschade te hebben bekomen;

Plaatselijke aanduiding	Bestemming van het perceel
Katwijkseweg 19 ^B	woonhuis en bollen-schuur
id. 20	woonhuis en schuur
id. 21	broeikas
id. 22	woonhuis
id. ongenummerd	schuur
id. 31	woonhuis
id. 33	woonhuis + café rest.
Oudeborperweg 100	woonhuis
id. 138	id.
id. 139	id.
id. 162	id.
id. 179	id.
id. 187	id.
id. 191	id.
id. 194	id.
id. 198	id. en schuur
id. 202	id.
id. 197	id. en schuren
id. 206	id.
id. 208	id.
id. 207	id.
Corn.de Wittstraat 44	woonhuis
id. id. 50	id.
Eyacinthstraat 6	woonhuis

Onontplofte projectielen zijn tot heden niet gevonden. Waarvan door mij, Hitzert, voornoemd, dit proces-verbaal is opgemaakt op door mij afgelegden ambtseed, getekend en gesloten te Wassenaar, 26 Juni 1942. De Agent van politie get: Hitzert.

- Niet relevant, bombardement vond plaats op meer dan 400 meter van de gemeente Wassenaar.

Inventaris 4234	Dossier inzake de opgave van de schade aan beplantingen ten gevolge van oorlogs- en bezettingshandelingen en de kosten van herstel, 1946-1957; met 2 kaarten.
-----------------	---

Niet relevant, geen schade binnen de gemeente Wassenaar.

Inventaris 4597	Dossier inzake diverse vorderingen door de Duitse Wehrmacht en de hiervoor verstrekt vergoedingen, inclusief overzichten 1941-1952.
-----------------	---

Niet relevant, betreft algemene stukken.

Zonder toegangsnummer: Inventaris archief Wassenaar 1930 – 1960 Deel 1	
Inventaris 4619	Dossier inzake de inkwartiering van soldaten van de Duitse Wehrmacht. 1942-1952.
Niet relevant, betreft algemene stukken.	
Inventaris 4620	Dossier inzake de inkwartiering van geallieerde en Nederlandse militairen. 1945-1948.
Niet relevant, betreft algemene stukken.	

Tabel 16: Overzicht geraadpleegde inventarisnummers in het GW, Wassenaar 1930-1960 Deel 1.

Zonder toegangsnummer: Inventaris archief Wassenaar 1930 – 1960 Deel 2. XXIX Archief van de N.S.B Burgemeester. 1941-1945	
Inventaris 9	Dossier inzake diverse aspecten op het gebied van luchtbeschermingsaangelegenheden, 1944-1945.
Niet relevant, betreft algemene stukken.	
Inventaris 12	Dossier inzake het opvoeren van de bodemproductie, de landstand. Het vorderen van land en de schade aan gewassen, 1942-1943.
Niet relevant, betreft algemene stukken.	
Inventaris 43	Dossier inzake beschadigingen aan leidingen en kabels ten gevolge van oorlogshandelingen, 1944.
Niet relevant, geen schade binnen de gemeente Wassenaar.	
Inventaris 46	Politiedagrapporten 27 augustus – 31 oktober 1942
Niet relevant, geen meldingen binnen de gemeente Wassenaar.	
Inventaris 47	Politiedagrapporten 1 november – 31 december 1942
Niet relevant, geen meldingen binnen de gemeente Wassenaar.	
Inventaris 48	Politiedagrapporten 1 januari – 31 maart 1943
Niet relevant, geen meldingen binnen de gemeente Wassenaar.	
Inventaris 49	Politiedagrapporten 1 april – 30 juni 1943
Niet relevant, geen meldingen binnen de gemeente Wassenaar.	
Inventaris 50	Politiedagrapporten 1 juli – 31 augustus 1943
<p>12 augustus 1943:</p> <p>Te ± 8.15 uur werd luchtalarm gegeven en zag men een aantal vliegtuigen in de lucht. Een der vliegtuigen zwenkte af van de formatie en vloog van oost naar westelijke richting, waarbij uit het vliegtuig een aantal bommen werden geworpen. Bij onderzoek bleek, dat tussen de Ammonslaan in de Ruigelaan alhier een 15 tal fosfor-rubber bommen waren gevallen, waarvan een drietal niet uit elkaar was geslagen. Deze bommen waren in het weiland terechtgekomen, waar zij weinig schade aanrichtten. Een der brandbommen viel in de nabijheid van een hooischelfje. hetwelk in brand geraakte. De hooischelf werd door de brandweer met behulp van eenige boers uit elkaar gegooid en de brand geblusht. In de duinen op de grens Katwijk-Wassenaar, op Wassenaarsch gebied ter hoogte van het landgoed "de Pan" bleken een 7 tal brisantbommen te zijn gevallen, welke allen waren geëxplodeerd. De kraters hadden een middenlijn van ongeveer 9 meter en waren ongeveer 4 à 5 meter diep. Voor zover tot nu toe is gebleken zijn hierbij geen civiele personen gewond of gedood. Personeel van de luchtbescherming belastte zich met de afzetting en bewaking.</p> <p>- <i>Relevant, bombardement binnen de gemeente Wassenaar.</i></p>	
Inventaris 51	Politiedagrapporten 1 september – 31 december 1943
Niet relevant, geen meldingen binnen de gemeente Wassenaar.	
Inventaris 52	Politiedagrapporten 1 januari – 31 maart 1944
Niet relevant, geen meldingen binnen de gemeente Wassenaar.	

Inventaris 53	Politiedagrappen 1 april – 31 mei 1944
Niet relevant, geen meldingen binnen de gemeente Wassenaar.	
Inventaris 54	Politiedagrappen 1 juni – 30 september 1944
Niet relevant, geen meldingen binnen de gemeente Wassenaar.	

Tabel 17: Overzicht geraadpleegde inventarisnummers in het GW, Wassenaar 1930-1960 Deel 2.

Zonder toegangsnummer: Archief van het gemeentebestuur van Wassenaar betreffende de organisatie en het personeel van de diensten, bedrijven en instellingen, 1896-1960	
Inventaris 333a-333v	Dag- en nachtrappen van de politie, opgemaakt op het hoofdbureau van 25 september 1939 t/m 14 augustus 1945.
Niet relevant, betreft geen NGE.	
Inventaris 333aa-333ii	Dag- en nachtrappen van de politie opgemaakt op de politiepost van 2 mei 1940 t/m 29 juni 1945.
Niet relevant, betreft geen NGE.	
Inventaris 334	Dossier inzake de identificatie van en het onderzoek naar de doodsoorzaak van in de Tweede Wereldoorlog omgekomen soldaten en burgers in de gemeente Wassenaar, 1941-1960. Met foto's en kaarten.
Niet relevant, betreft geen NGE.	
Inventaris 615	Rapporten betreffende handelingen welke een gevolg zijn van de oorlogstoestand 1944.
Niet relevant, betreft geen NGE.	
Inventaris 616/617	Uittreksels en afschriften van de politierapporten betreffende gevonden oorlogstuig en gevonden/aangespoelde stoffelijke overschotten 1940-1942 en 1943-1945.
<p>12 augustus 1940: Op het strand tussen Wassenaarse Slag en de grens met Den Haag spoelde een groot model mijn, voorzien van vijf hertzhoorns, aan.</p> <p>- <i>Niet relevant, betreft aangespoelde munitie.</i></p> <p>14 augustus 1940: 800 meter ten noorden van de Wassenaarse Slag spoelde een vliegtuigbom aan.</p> <p>- <i>Niet relevant, betreft aangespoelde munitie.</i></p> <p>15 augustus 1940: Nabij paal 91 spoelde een mijn aan, groot model, voorzien van een rode en een groene band.</p> <p>- <i>Niet relevant, betreft aangespoelde munitie.</i></p> <p>20 augustus 1940: Nabij kilometerpaal 93 spoelde een zeemijn aan, die kort na aanspoelen detoneerde.</p> <p>- <i>Niet relevant, betreft aangespoelde munitie.</i></p> <p>2 juni 1942: In het duinterrein van Wassenaar werd een grote hoeveelheid brandbommen gevonden, vermoedelijk afgeworpen in de nacht van 1 op 2 juni 1942. De bommen werden aangetroffen in de 'Meeuwen Kolonie', en in het dennenbos van buitenplaats Duinrell. Diverse projectielen en hulzen van brandbommen werden gevonden. Zes brandbommen waren niet ontbrand, en waren gemarkeerd met de code '111/C1/E/B 1/42.lot.2178'.</p> <p>- <i>Niet relevant, brandbommen neergekomen op meer dan 500 meter van de gemeente Wassenaar.</i></p>	

9 juni 1942:

Omstreeks 11 uur vond een strandwachter naast het fietspad van de het Wassenaarse Slag richting Katwijk een bom, met een lengte van ca. 40 cm en een doorsnede van 15 cm. De bom was geel en groen gekleurd, waarop '11 S.P.R.A.-11-39 Lot 312' stond vermeld.

- *Niet relevant, specifiek type munitie onbekend. Daarbij exacte locatie ook niet duidelijk.*

25 juni 1942:

Omstreeks 23.25 uur werden brisantbommen afgeworpen in Wassenaar. Achter de boerderij 'Bellesteijn', Oostdorperweg 197, waren drie bomtrechters in het weiland ontstaan in een noordlijn. Onontplofte projectielen werden niet gevonden.

- *Niet relevant, bommen neergekomen op meer dan 400 meter van de gemeente Wassenaar.*

8 april 1943:

Een ongesprongen granaat werd aangetroffen in de Wassenaarse Slag, met een diameter van 7 cm en een lengte van 34 cm.

- *Relevant, munitieruiming binnen de gemeente Wassenaar.*

12 augustus 1943:

Een vliegtuig, vliegend van oost- naar westelijke richting, wierp een aantal bommen af tussen de Ammonslaan en de Ruigelaan. Het betroffen vijftien fosforrubberbommen. Drie waren niet tot uitwerking gekomen. De bommen waren in een weiland neergekomen, zonder veel schade te veroorzaken. Naast de fosforrubberbommen waren ook zeven brisantbommen gedetoneerd in de duinen ter hoogte van landgoed 'de Pan'. De kraters hadden een middellijn van negen meter en een diepte van 4 à 5 meter.

- *Relevant, bombardement binnen de gemeente Wassenaar.*

Tabel 18: Overzicht geraadpleegde inventarisnummers in het GW, zonder toegangsnummer.

Haags Gemeentearchief (HGA)

In het Haags Gemeentearchief is gezocht naar stukken met betrekking tot oorlogsschade, de luchtbeschermingsdienst en geruimde NGE binnen de gemeente Wassenaar. Daarnaast is gezocht naar overige relevante archiefstukken. De volgende stukken zijn geraadpleegd:

Toegang 1165-01 Archief van de gemeentelijke luchtbeschermingsdienst Den Haag 1938-1945

Inventaris 57 Rapporten van vakleiders betreffende bominslagen (G V 1), 1944-1945

21 december 1944. Rapport bominslagen Vak V: Wijk V en VI op 6 december 1944 en Wijk I en II op 11 december 1944.

o 6 december 1944:

- Wijk V. Bominslag in de Cornelis Houtmanstraat 50. In de tuin is een bom tot ontploffing gekomen.
- Wijk VI. Omstreeks 10.45 uur bominslag in de Stuyvesantstraat. Achtergevel van perceel 288/290 zwaar getroffen.

o 11 december 1944:

- Wijk I. Bombardement emplacement Staatspoor – Korte Rijnstraat. Omstreeks 10.45 uur werden door Engelse vliegtuigen enkele bommen afgeworpen in de omgeving van het Staatspoorstation. Twee bommen op het emplacement, één in de Rijnstraat, één in de z.g. Korte Rijnstraat en één in de tuin van perceel Rijnstraat 111. Er is ook schade vanwege het vuren met boordwapens.

- *Niet relevant, geen bominslagen binnen de gemeente Wassenaar gemeld.*

5 januari 1945. Rapport bominslagen Vak V: Wijk IX op 24 december 1944, Wijk I op 31 december 1944 en Wijk V op 1 januari 1945.

o 24 december 1944

- Omstreeks 11.15 uur is melding gemaakt van enige bomtreffers in Marlot. Vier woningen zijn door treffers geraakt; Hofzichtlaan 1, 4 en 7 en Hoogwerflaan 9.

Toegang 1165-01 Archief van de gemeentelijke luchtbeschermingsdienst Den Haag 1938-1945

De aangerichte schade bleek de volgende :

Het huis Hofzichtlaan 32 was aanzienlijk beschadigd door inslag van een grooteren bom aan de achterzijde in den tuin ;

Het huis Hofzichtlaan 7 was aan de voorzijde aanzienlijk beschadigd, door inslag van een grooteren bom in den straatweg voor het huis, waardoor een krater van ongeveer 12 M. breedte was ontstaan ;

De huizen Hofzichtlaan 4 en 5 waren aanzienlijk beschadigd door inslag van een bom van kleiner kaliber ; hetzelfde was het geval met het huis Hofzichtlaan 1 ;

De huizen Hoogwerflaan 9 en 11 waren aanzienlijk beschadigd door inslag van een grootere bom in den voortuin van perceel no. 9 ; hier werd in zijn woning de Heer de Wilde doodelijk gewond ; tijdens het vervoer naar de woning van dokter van Ringelestein bleek hij te zijn overleden.

- Na 24 december werd Marlot op elke dag dat de hemel onbewolkt was bij herhaling uit de lucht aangevallen. De aanvallen richtten zich op het gebouw Parkflat Marlot en bij voortduring op het viaduct aan de Leidsche Straatweg.
- o 27 december 1944; acht personen gedood en meerdere gewond.
- o 1 januari 1945; het flatgebouw werd door twee bomtreffers geraakt, beide waren blindgangers die later tot ontploffing werden gebracht. Een derde blindganger lag naast de Spoordijk, dicht bij de Straatweg, deze werd door de politie geruimd.
- o 31 december 1944.
 - Omstreeks 13.30 vielen in Wijk I drie bommen. Eén op het trottoir voor Bezuidenhoutseweg 63, een tweede doorboorde het wegdek van de Bezuidenhoutseweg tegenover pand 41 nabij het daar staande consumptietentje. De bom schoof onder het asfalt en het daaronder bevindende beton en bleef daar steken. De twee eerstgenoemde bommen explodeerden niet, gewicht van 220 kg, lengte ca. 1 meter. De derde bom sloeg in het plantsoen aan de overzijde van het Bezuidenhout achter de schuilkelder en ontplofte. De eerste bom is onschadelijk gemaakt, de tweede bom is pas de volgende dag geruimd.
- o 1 januari 1945.
 - Omstreeks 15.00 uur is een bom ingeslagen op Bezuidenhoutseweg 213. Het perceel is onbewoonbaar verklaard.
- *Niet relevant, geen melding bominslagen binnen de gemeente Wassenaar.*

Inventaris 67

Meldingen van bominslagen en beschietingen, alsmede verzoeken om inlichtingen van door inslagen veroorzaakte schade in het kader van de Opruimings- en Herstelingsdienst (H II 2), 1942-1951

Relevante meldingen:

- o 19 op 20 juni 1940. Melding omstreeks 23.53 uur bominslag door drie Engelse vliegtuigen in de omgeving van de vuurtoren. Nader bericht omstreeks 0.20 uur bominslag aan de Treilerweg 51-53, een visrokerij met woning zijn vernield.
- o 29 juli 1940. Door de Commissie van Proefneming is de gemelde blindganger van een Engelse vliegtuigbom, in de tuin van Laan van Poot 351, weg gehaald.
- o 16 op 17 augustus 1940. Melding bominslag in Haagse Bos. De bom was neergekomen op een eilandje gelegen in de Beekvijver.
- o 3 augustus 1940. 23.30 uur bominslag gemeld aan Valkenboschkade 166. 23.45 uur bominslag bij de Dalton H.B.S. aan de Aronskelkweg. Blindganger aangetroffen in het trottoir ca. 2 meter achter de Dalton H.B.S.
- o 3 augustus 1940.
 - 23.30 uur, vermoedelijk op of in de omgeving van vliegveld Ockenburg zijn twee bommen neergekomen die tot ontploffing zijn gekomen.
 - 23.30 uur. Op het perceel Valkenboschkade 166 zijn twee bommen neergekomen.
 - 23.50 uur, op het voorplein van de Dalton H.B.S. is een bom ingeslagen.
 - 0.35 uur, op het voorplein van de Dalton H.B.S. is een bom ingeslagen en ontploft.
 - 6.40 uur, tevens is een bom ingeslagen en ontploft in een bonenveld achter de Dalton H.B.S. Er is een krater ontstaan van ca. 4 meter.

Toegang 1165-01 Archief van de gemeentelijke luchtbeschermingsdienst Den Haag 1938-1945

- 11.20 uur, in een trechter van 2 x 2 x 0,5 meter achter de Dalton H.B.S. op een afstand van 2 meter van het gebouw zou nog een blindganger zijn achtergebleven.
- o 30 augustus 1940. De omstreeks 5.10 uur gehoorde explosies bleken te zijn veroorzaakt door drie bommen die achter het oude vliegveld Ockenburg aan de Kijkduinsestraat waren gevallen en ontploften. Geen schade.
- o 9 op 10 oktober 1940. 3.45 uur. Melding dat een vliegtuig over de duinen vloog in noordwestelijke lichte en dat vermoedelijk ter hoogte van het zogenaamde Groene Huisje op het strand twee bommen werden uitgeworpen waardoor een felle brand ontstond.
Gegevens betreffende de bominslag. Aanval tussen 3.30 en 4.00 uur. Drie duinbrandjes nabij Ruigenhoek. Er zijn zes bommen op het strand gevallen, waarvan drie ontploft. Van de onontpofte bommen zijn vermoedelijk twee weggezaakt in het zand, terwijl één op het zand ligt. De bom is ca. 80 cm lang, torpedovorm, geel gekleurd, gemerkt met letter H. Op het landgoed Ruigenhoek is één brandbom gevallen.
- o 29 oktober 1940.
 - 21.12 uur. Melding bominslag Ripperdastraat hoek van Egmondstraat.
 - 20.55 uur. Ongeveer twaalf brandbommen neergekomen waardoor brand was ontstaan in de percelen Hellingstraat 4 en Kranenburgerweg 221.
 - 21.15 uur. Westduinweg 40, melding dat een ijzeren voorwerp naar binnen is geslagen, vermoedelijk een tijdbom. Tevens is een brandbom terecht gekomen op een schokker, die in brand is geraakt, en een brandbom op de woning Laan van Poot 122, één in de Bosjes van Poot en één in de Westelijke duinen.
- o 29 oktober 1940. Omstreeks 20.55 uur is een bom ingeslagen in Ripperdastraat 14 en 16, vermoedelijk een brisantbom van zwaar kaliber. De percelen met de daarnaast gelegen bakkerij van de firma Kruits zijn totaal vernield. Het vliegtuig heeft van tevoren verscheidene zeskantige brandbommen uitgeworpen.

over Houtrust, Meezenlaan en Roodborstlaan gevlogen. Brandbom-
(Sch 62) en op de navolgende percelen:
Hellingweg 4, Kranenburgerweg 221, Henninkstraat 139 en 156,
Koppelstokstraat 193 en 199, Westduinweg 19 en 40. In het laatste
perceel is de Wijkpost IV Sector VIIIa ondergebracht.
Op straat, en op den Westduinweg en in de Ripperdastraat zijn ook
brandbommen terecht gekomen. Behalve op de Sch. 62, waarvan het

Aan de oversijde van het Ververachingskanaal zijn brandbommen te-
recht gekomen op de percelen Meezenlaan 105 en Laan van Poot 122-
124 en Roodborstlaan tusschen de percelen No. 5 en 7. Ook deze
brandjes zijn ten deele door de motorpuit en door de brandweer-
ploeg van de wijkpost geblusht.
- o 8 november 1940.
 - 21.25 uur. Melding bominslag in de tuinen achter percelen Haagweg 1 en 3 (L).
 - 21.35 uur. Melding van vier bommen op vliegveld Ockenburg.
 - 22.30 uur. De eerst gemelde bom is ingeslagen in de tuin Haagweg 3 waardoor veel materiële schade is ontstaan. De andere vier bommen zijn ingeslagen in de tuin in Rembrandtstraat 25. Ook hier veel materiële schade.
- o 16 november 1940.
 - 20.50 uur. Melding dat brandbommen zijn neergekomen in de Kijkduinsestraat achter de verffabriek en Laan van Meerdervoort nabij Meer en Bosch. In het veld achter de verffabriek vielen twee explosieve bommen in de tuinderij van wed. Harman (Kijkduinsestraat 22).
 - 17 november 1940, 11.50 uur. In de tuin van Haagweg 83 is een gat geslagen. Betreft vermoedelijk een blindganger of een tijdbom.
 - 1.14 uur. Melding bominslag t.o. R.K. kerk in het land van wed. Hartman. Op dat ogenblik waren er geen vliegtuigen aanwezig.
 - 2.00 uur. In de tuinderij van wed. Hartman, gelegen aan de Emmastraat, t.o. de garage W.S.M., een brisantbom is geëxplodeerd.
 - 2.14 uur. In verband met de bominslag in mutatie van 1.14 uur wordt mee gedeeld dat het vermoedelijk een tijdbom is geweest omdat de bom op ca. 10 meter afstand van de vorige bominslag is was geëxplodeerd.
- o 2 december 1942, ongeveer 11.55 uur. Vier Engelse vliegtuigen vlogen over het barakkenkamp aan de Tapijtweg dat in gebruik is door de Commandant Transport Dienst. Door de vliegtuigen werden brandbommen op de barakken geworpen. Eén van de barakken brandde geheel uit. Door de vliegtuigen is

Toegang 1165-01 Archief van de gemeentelijke luchtbeschermingsdienst Den Haag 1938-1945

tevens met boordwapens gevuurd. Daarna vlogen de vliegtuigen over een duinterrein nabij Ruigenhoek en namen een aantal aldaar te werk gestelde Nederlandse arbeiders onder vuur. Twee arbeiders werden door mitrailleurvuur op slag gedood, alsook een dame in haar woning A. v.d. Goesstraat 28. Verder werd een in het afvoerkanaal varend schip "De Goede Verwachting" beschoten door één van de vliegtuigen. In verschillende straten sloegen projectielen in. Alle gevonden projectielen werden gedeponereerd bij de Feldgendarmerie.

- 4 december 1942, 10.55 uur. Aan het politiebureau aan de Archimedesstraat werden drie niet volledig uitgebrande brandbommen gedeponereerd, die werden aangetroffen in de ondergrondse waterplaats aan de Laan van Meerdervoort bij de Conradkade.
- 15 februari 1941, 23.03 uur. Melding bominslag te Kijkduin.
- 13 januari 1943. Omstreeks 9.45 uur stortte een Engelse Spitfire neer binnen het Spergebied, ter hoogte van de Duivelandsestraat in Scheveningen.
- 27 januari 1943. Omstreeks 19.30 uur sloeg een projectiel in, in de tuin van de kweker L. Th. Duyvesteyn, gelegen aan de Houtweg (L), maar ontplofte niet. Bij een op 6 februari 1945 door een Sprengkommando ingesteld onderzoek, bleek dat het projectiel zo diep is weggezakt, dat het niet kon worden uitgegraven. Er is een waarschuwingbord bij geplaatst.
- 27 januari 1943. Omstreeks 8.30 uur is een granaat van luchtafweergeschut ingeslagen voor perceel Willem de Zwijgerlaan 128. Na controle door een Feldwebel op 1 maart 1943 is het gat dicht gemaakt en het trottoir hersteld. Het hoofd van de Landmeetkundige dienst van het Kadaster is hiervan in kennis gesteld. De locatie van het projectiel is aangetekend.
- 4 mei 1943. Luchtaanval omstreeks 12.25 uur op het gebouw van de Telefoon dienst aan de Marnixstraat en op het gebouw van het Gem. Elektrisch Bedrijf aan de Constant Rebecqstraat. Op het eerstgenoemde gebouw werden vier brisantbommen met tijdsontsteker geworpen, waarvan er drie kort na het afwerpen ontploften. Van het tweede gebouw werd het Ketelhuis getroffen. Vier brisantbommen met tijdsontsteker sloegen daar in, waarvan er twee kort daarna explodeerden. Tevens kwam een bom terecht in het water aan de Waldeck Pymontkade tegenover de Chasseestraat die eveneens explodeerde en grote schade veroorzaakte. Om 20.00 uur was één van de twee brisantbommen met tijdsontsteker die in het ketelhuis niet is geëxplodeerd door een Sprengkommando tot explosie gebracht, terwijl de tweede bom op 5 mei 1943 door hetzelfde Sprengkommando is weggehaald. De blindganger op de binnenplaats van de telefooncentrale aan de Marnixstraat is op 5 mei 1943 tot ontploffing gebracht. Die dag zijn door een ander vliegtuig vier bommen afgeworpen op een ander stadsgedeelte. Een bom trof de gevel van het Centraal Magazijn van de P.T.T. aan de Binckhorstlaan en sloeg in de berm van de zich daar bevindende spoordijk. Een tweede bom trof de garage van Binckhorstlaan 35, waar later nog een derde niet-geëxplodeerde brisant-tijdbom is aangetroffen. De vierde bom kwam terecht op het Scheldeplein, sprong op, sloeg door de muur van perceel Lekstraat 153 en bleef daar op de 1ste etage liggen. Geen van de bovenvermelde bommen is ontploft. De bom in de berm van de spoordijk is omstreeks 22.00 door de Wehrmacht tot ontploffing gebracht. Op 5 mei 1943 zijn de blindgangers in de garage in de Binckhorstlaan en in de Lekstraat tot ontploffing gebracht. De 4de blindganger, die later is gevonden, is later tot ontploffing gebracht.
- 9 mei 1943. Achter het perceel Adelheidstraat 223 is een niet-ontplofte granaat van Hollandse oorsprong weggehaald.
- 26 mei 1943. Omstreeks 2.15 uur stortte in enkele volkstuintjes, gelegen aan Alidastraat (L) t.o. perceel 223, een brandend (vermoedelijk Engels) vliegtuig neer. Het toestel brandde geheel uit.
- 17 juni 1943. Omstreeks 1.15 uur viel een Brits vliegtuig het in de duinen nabij het verversingskanaal te Scheveningen, binnen het Spergebied, staande radiostation aan. Door een vermoedelijk afgeworpen luchttorpedo werd het aldaar gelegen administratiegebouw grotendeels verwoest.
- Nacht 28 op 29 juni 1943, omstreeks 3.00 uur werden zes woningen in de Pijnboomstraat, een woning aan de Fahrenheitstraat, een aan de Cornelis Speelmanstraat en een aan de Riouwstraat getroffen door projectielen, vermoedelijk afkomstig van boordwapens van overvliegende vliegtuigen. De gevonden projectielen zijn overgebracht naar de Feldgendarmerie.
- 14 augustus 1943. Omstreeks 9.00 uur is een brandbom aangetroffen voor het politiehuis in het Zuiderpark. De brandbom is naar de Feldgendarmerie gebracht.
- 5 oktober 1943. Omstreeks 12.45 uur werd op een land aan de Loolaan een onontplofte granaat van kaliber 12 cm gevonden. Het projectiel is overgebracht naar het politiebureau.
- 13 november 1943. Omstreeks 11.30 uur is een Engels vliegtuig (Spitfire) neergeschoten door een Duits jachtvliegtuig en neergestort in een tuin op de hoek Nieuweweg – Lozerlaan. De machine is grotendeels vernield.

Toegang 1165-01 Archief van de gemeentelijke luchtbeschermingsdienst Den Haag 1938-1945

- o 13 december 1943. Omstreeks 4.00 uur explodeerde een landmijn in de Palacestraat te Scheveningen, waardoor aan de Gevers Deynootweg glasschade werd aangericht.
- o 3 januari 1944. Omstreeks 12.20 uur werden in een plantsoen aan de Wenckenbachstraat twee brisantgranaten gevonden.
- o 11 april 1944. Omstreeks 14.34 uur werd door zes vliegtuigen een bomaanval gedaan, vermoedelijk gericht op Oude Scheveningseweg 17 waar de Rijksinspectie voor de Bevolkingsregisters was gevestigd. Het perceel werd door brisantbommen totaal verwoest. Op een aantal panden in de Timorstraat en Laan Copes van Cattenburch werden nog enige brisantbommen en een onbekend aantal brandbommen afgeworpen. Na het afwerpen van de bommen werd de stad met boordwapens beschoten. De volgende percelen aan de Laan Copes van Cattenburch werden totaal verwoest: 12, 14, 16, 21, 25, 27, 29 en 31. De percelen 5, 7, 9, 11, 13 en 15 aan de Timorstraat werden zwaar beschadigd door brandbommen. 62 personen zijn om het leven gekomen, 25 personen en 42 personen raakten zwaar en licht gewond. Verder werd een gedeelte van de Oude Alexanderkazerne door een of meerdere brisantbommen getroffen. In totaal werden acht brisantbommen en een onbekend aantal brandbommen afgeworpen.
- o 9 mei 1944. Omstreeks 15.30 werd door een Oberfeuerwerker van het Sprengkommando in Utrecht een onderzoek ingesteld naar een niet-ontpofte granaat, die op 29 april 1944 was ingeslagen in een tuin gelegen aan de Gevers Deynootstraat (L). Het bleek dat de granaat diep en ongevaarlijk in het grondwater zat en niet hoefde te worden verwijderd.
- o 9 mei 1944. Een burger begaf zich omstreeks 20.00 in het bij de Pijnboomstraat en Hanenburglaan gelegen Spergebied. Daar trapte hij op een landmijn die ontplofte.
- o 10 juni 1944. Omstreeks 23.30 uur werd in de luchtkoker van de W.C. in Speykstraat 130 een met stof bedekt projectiel aangetroffen. Herkomst onbekend. Het projectiel, een kleine granaat, is gedeponneerd bij de Feldgendarmerie.
- o 6 juli 1944. De percelen Fisherstraat 273 en van Miereveltstraat 74 werden getroffen door kleine projectielen, afkomstig van overvliegende vliegtuigen. De projectielen zijn overgebracht naar de Feldgendarmerie.
- o 11 augustus 1944. Omstreeks 15.12 uur werd in de tuin van Dedelstraat 10 een 4 à 5 kg zwaar projectiel gevonden, vermoedelijk afkomstig van een mortier. Het projectiel is naar het bureau van de Feldgendarmerie overgebracht.

Inventaris 82-100	Dag/nachtrappen van de Hoofdcommando - t - het hoofd Luchtbeschermingsdienst, 1940-1945
-------------------	---

Handgeschreven boeken. Meldingen gecontroleerd aan de hand van datums uit gebeurtenissenlijsten. Niet relevant, informatie is summierder ten opzichte van de rapporten en processen verbaal van de Luchtbeschermingsdienst. Relevante melding in inventaris 82: rapporten van 10 – 15 mei 1940 zijn vernietigd.

Inventaris 101-108	Rapporten en processen verbaal betreffende bominslagen e.d., met f'to's, 1940-1945
--------------------	--

Acht mappen. Relevante meldingen zijn opgenomen in GIS en tevens verwerkt in de gebeurtenissenlijsten.

Niet meegenomen:

- Objecten die geen CE betreffen;
- Aanspoelen en (het laten) detoneren van zeemijnen.
- Incidentele meldingen waarbij mitrailleurkogels zijn neergekomen.
- Meldingen zonder duidelijke locatieomschrijving.
- Gedetoneerde granaten van luchtdoelgeschut.

Wel meegenomen:

- Meldingen van bominslagen.
- Ruimen van blindgangers.
- Meldingen van blindgangers luchtdoelgeschut.
- Meldingen van aangetroffen munitie.

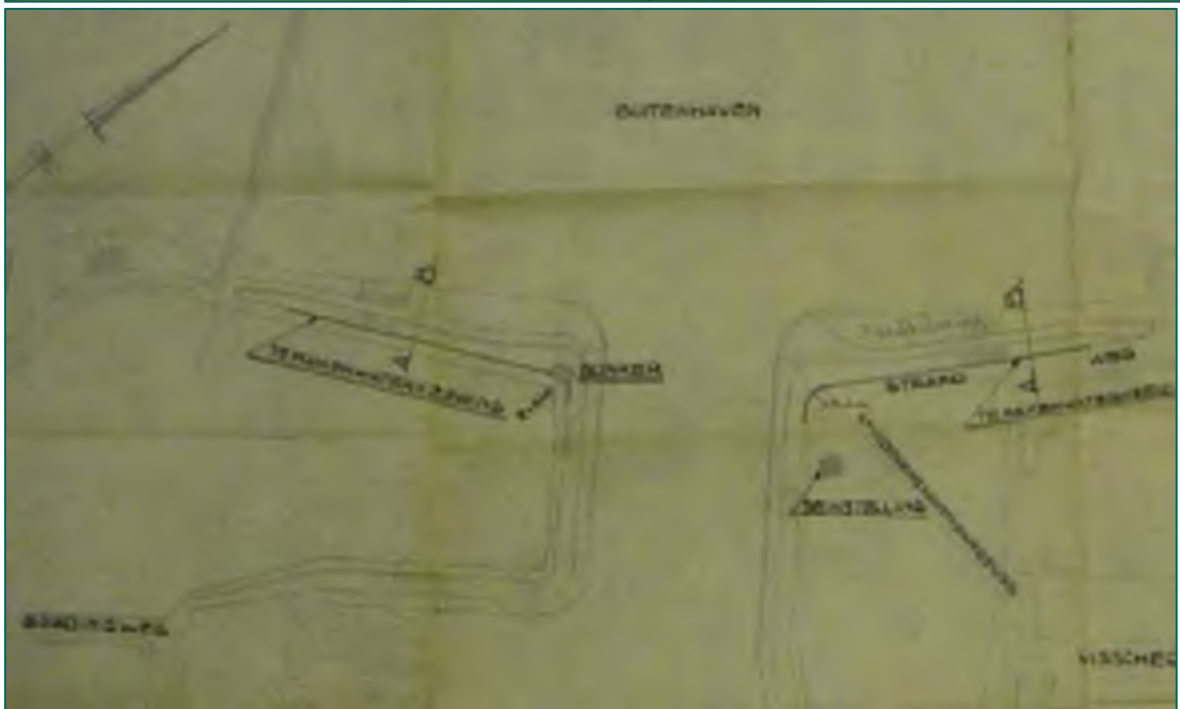
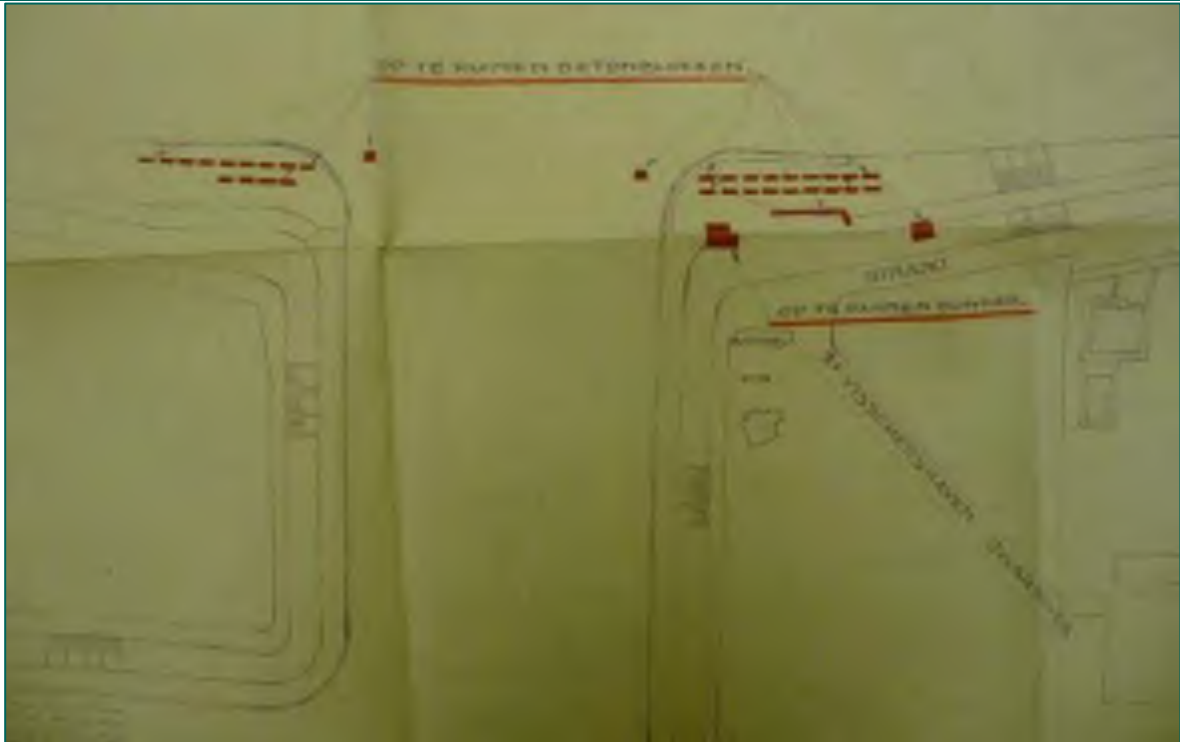
Inventaris 109	Stukken betreffende bominslagen, de gevolgen daarvan, met opgave van het aantal doden, licht- en zwaargewonden, datum en plaats en het nummer van het proces-verbaal, 1940-1945
----------------	---

Toegang 1165-01 Archief van de gemeentelijke luchtbeschermingsdienst Den Haag 1938-1945	
1940-1945. Rapporten betreffende bominslagen, genummerd en chronologisch geordend, met vermelding van locatie en bijzonderheden.	
- Niet relevant, informatie is completer in de inventarissen 101 t/m 108.	
Inventaris 110	Rapporten betreffende veranderingen in de personele sterkte en het aantal opgemaakte processen-verbaal, bestemd voor de Reichskommissar-Generalkommissar für das Sicherheitswesen, 1942-1944
Niet relevant, geen informatie over oorlogshandelingen of NGE.	
Inventaris 139-143	Stukken betreffende het bombardement op het Bezuidenhout op 3 maart 1945, 1945
Niet relevant, geen informatie over NGE.	
Inventarissen 139, 141 t/m 143: niet relevant, geen relatie met NGE.	
Inventaris 144	Register van personen die gewond werden bij bombardementen die plaatsvonden tussen 26 februari en 13 maart, 1945
Niet relevant, geen informatie over NGE.	
Inventaris 145-149	Registers met opgaven van namen, doodsoorzaak, vindplaats en overige administratieve gegevens van slachtoffers van verschillende bombardementen, 1945-1946
Niet relevant, geen informatie over NGE.	
Inventaris 150-151	Registers, geordend op adres, van slachtoffers van het bombardement op 3 maart 1945, 1945
Niet relevant, geen informatie over NGE.	
Inventaris 152-153	Registers, geordend op naam, van slachtoffers van het bombardement op 3 maart 1945, 1945
Niet relevant, geen informatie over NGE.	
Inventaris 154-155	Registers, geordend op naam, van oude en nieuwe adressen van slachtoffers van het bombardement op 3 maart 1945, 1945
Niet relevant, geen informatie over NGE.	
Inventaris 156	Staten overledenen en gewonden van bominslagen, die plaatsvonden tussen 22 februari en 23 maart 1945, 1945
Niet relevant, geen informatie over NGE.	

Tabel 19: Overzicht geraadpleegde inventarisnummers in het HGA, toegang 1165-01.

Toegang 0509-01 Gemeentelijke dienst voor Wederopbouw en stadsontwikkeling 1945-1983	
Inventaris 813	Oorlogsschade HTM, 1946-1956
Niet relevant, geen informatie over NGE.	
Inventaris 820	Binnenvoorhaven, opruimingswerk ingang, 1946
1946. Betreft het slopen van verdedigingswerken aan de Noord- en Zuid-kop ingang binnenvoorhaven Scheveningen.	

Toegang 0509-01 Gemeentelijke dienst voor Wederopbouw en stadsontwikkeling 1945-1983

- Relevant.

Inventaris 824	Binnenvoorhaven, herstel van een houten loopsteiger, 1948-1959
----------------	--

3 mei 1948. Ten behoeve van de aanleg van verdedigingswerken zijn door de Duitse bezetter verschillende vernielingen aangericht. Een houten loopsteiger is hierdoor beschadigd.

Overzichtskaart met diverse stellingen:

Toegang 0509-01 Gemeentelijke dienst voor Wederopbouw en stadsontwikkeling 1945-1983

- Relevant [zie vanaf foto P1080231 voor details].

Inventaris 951	Diverse werken m.b.t. het opruimen van verdedigingswerken (loopgraven e.d.) in de stad, 1951-1958
----------------	---

Niet relevant, betreft algemene informatie.

Inventaris 953	Algemeen / instructies overzichten, tekeningen opruimen verdedigingswerken, 1946-1947
----------------	---

Niet relevant, algemene informatie, geen tekeningen aanwezig in inventaris.

Inventaris 1014	Opruimen van oorlogsmateriaal, 1943-1964
-----------------	--

Digitaal beschikbaar. Relevant, bevat informatie over CE. Relevante meldingen:

- o 10 maart 1941. Kosten voor het verwijderen van drie bommen uit het weiland aan de Lozerlaan, tegenover boerderij Berkendaal.
- o 17 oktober 1941. Kosten voor het opgraven van een niet-ontplofte bom, afgeworpen op 2 juni 1941 in de Alkmaarsestraat hoek Gevers Deynootweg. Tevens werden kosten gemaakt voor het plaatsen van afsluithekken omgeving Groningsestraat in verband met niet-ontplofte bom.
- o 1 februari 1943. 1942. Kosten voor het opgraven van een drietal niet-ontplofte projectielen op 6 oktober 1942 aan de Richard Wagnerlaan, Lobelialaan en Houtweg (Loosduinen). Echter, een opgave van munitie, een locatie als een koppeling met een eventuele oorlogshandeling ontbreekt.
- o 7 december 1945. Op het Stille en het Scheveningse strand nog palen. Door de gemeente Den Haag werd bij Kijkduin een begin gemaakt met de opruiming bij Kijkduin. Vanwege ontploffingsgevaar van onder het zand bedolven mijnen, zijn deze werkzaamheden gestaakt. De Marine zou zorg dragen voor de opruiming van mijnen in het zand. Deze ruiming had wel aanvang genomen, maar de daarmee belaste manschappen werden overgeplaatst.
- o 2 maart 1946. Opruiming van mijnen e.d. op het strand.

Toegang 0509-01 Gemeentelijke dienst voor Wederopbouw en stadsontwikkeling 1945-1983

...och er zijn weer gevaren.
 Duizendtallen mijnen zijn op Haagsoch grondgebied opgeruimd:
 in de duinen, op het strand en waar dan ook. Er zijn helaas,
 vooral dicht bij de kust, mijnen welhaast onvindbaar achterge-
 bleven, diep onder het zand, dat, opgestoven door den wind, de
 verraderlijke gevaren heeft toegedekt. De zee heeft er mee ge-
 speeld en er begraven.

- o 2 april 1946. Melding dat in de Westduinen vijf bunkers en in de Oostduinen twee bunkers met munitie aanwezig zijn. Deze bunkers worden bewaakt.
- o 17 juli 1946. Rekening voor gemaakte kosten in verband met het opzoeken en uitgraven van blindgangers in Loosduinen in 1945.
- o 1951-1953. Opgaven van kosten voor het verwijderen van ontplofbare stoffen, onder meer tijdens de oorlog. Echter, een opgave van munitie, een locatie als een koppeling met een eventuele oorlogshandeling ontbreekt.
- o 5 juni 1952. Diverse verwijzingen naar het ruimen van CE waarvoor kosten in rekening werden gebracht, echter zonder duidelijke locatieomschrijving.
 Na zware bombardementen in februari 1945 op Loosduinen werd de omgeving afgezocht door gemeentewerkers. Er is echter niets bekend over het aantal geruimde blindgangers en locaties van ruiming.

In februari 1945 heeft de gemeente 's-Gravenhage (vroeger Loosduinen) enige zware luchtbombardementen ondergaan. Na deze bombardementen bleek, dat in de slappe bodem (weilanden en tuinderonden) betrakkelijk veel projectielen waren ingeslagen en niet ontleef.

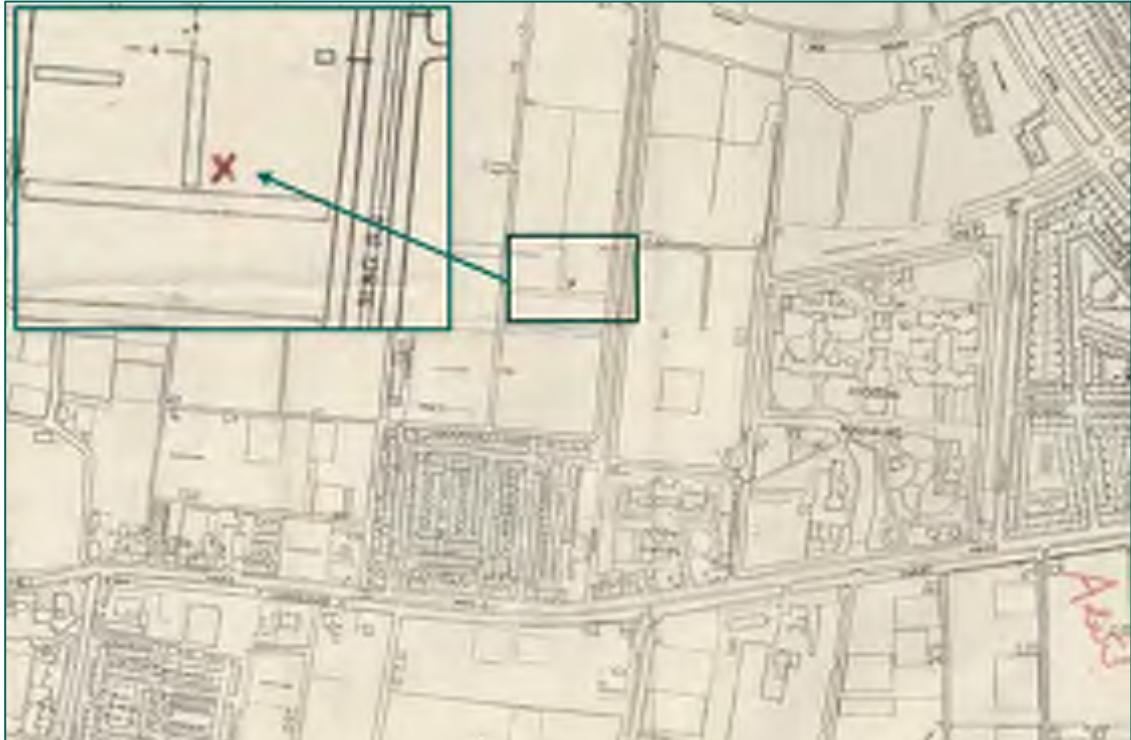
In opdracht van de Duitse weermacht (op wier last ook alle hierboven genoemde werkzaamheden moesten worden uitgevoerd) werden de terreinen stelselmatig afgesocht naar blindgangers, die, na ontgraving, door de Duitse weermacht onschadelijk werden gemaakt en naar nader door deze weermacht aangegeven plaatsen moesten worden gebracht.

- o 2 september 1955. Verwijdering van een landmijn in de duinterreinen nabij het Pompstation.
- o 20 juni 1957. Bij het uitvoeren van graafwerkzaamheden in de duinterreinen nabij het Pompstation zijn wederom granaten aangetroffen.
- o 9 december 1958. Verzoek tot opsporing van munitie op deel van het militaire oefenterrein.

In verband met de aanleg van een transportleiding (de ringleiding) door de terreinen van Groenendaal en het militaire oefenterrein tussen de Van Brienendaal en Sprang A, heeft de Duinwaterleiding aan het Ministerie van Binnenlandse Zaken verzoekt een deskundige beschikbaar te stellen tot het opsporen en verwijderen van munitie e.a. aangezien in het verleden bij het uitvoeren van graafwerkzaamheden in opgeruimde mijnevelden nog granaten zijn aangetroffen.

- o 24 november 1960. Kosten voor het verwijderen van drie bommen aan de Houtweg in Loosduinen.
- o 11 oktober 1961. Melding van een granaat in een terrein van dhr. R.A. Flinterman te Loosduinen. Van de Hulpverleningsdienst kwam het bericht dat een ingesteld onderzoek geen resultaat opleverde. Na het ontgraven van de grond kan opnieuw een onderzoek worden ingesteld.

Toegang 0509-01 Gemeentelijke dienst voor Wederopbouw en stadsontwikkeling 1945-1983

- o 22 oktober 1962. Onderzoek naar en eventueel verwijderen van een V2 in de sloot tussen het Westbroekpark en de Nieuwe Duinweg. Uit een detectie door de Hulpverleningsdienst is gebleken dat onder de slootbodembodem een metalen voorwerp van enige omvang ligt. Uit nader onderzoek blijkt dat geen V2 of enig ander projectiel is aangetroffen.
- o 24 juli 1964. Aangifte van het ruimen van mijnen bij de Blauwbrug in Loosduinen.

Inventaris 1031	Opruimen van verdedigingswerken Scheveningen, o.a. rondom Scheveningen haven, 1945
Niet relevant, betreft algemene informatie.	
Inventaris 1032	Opruimen palen op strand, 1946-1947
Niet relevant, betreft het opruimen van palen (en resten daarvan) en andere versperringen op strand. Geen verwijzing naar CE of mijnen op palen.	
Inventaris 1034	Scheveningsehavens, opruimingswerken, 1956-1961
Relevant, bevat dezelfde informatie als inventaris 824 in deze toegang.	
Inventaris 1044	Versperringen in Vissershaven en afvoerkanal, 1952-1958
Niet relevant.	
Inventaris 1099-1103	Kaarten van opgenomen schade van zwaar beschadigde en onherstelbare objecten, schaal 1:1000, 1945
Relevant, maar geen koppeling met de oorzaak van schade.	

Tabel 20: Overzicht geraadpleegde inventarisnummers in het HGA, toegang 0509-01.

Toegang 0666-01 Archief Bouw- en Woningtoezicht 1940-1945

Inventaris 53	Stukken betreffende het nemen van maatregelen en het doen van verslag van gebeurtenissen tijdens de oorlog, 1940-1945, 1941-1947
Niet relevant, geen relatie met NGE.	

Toegang 0666-01 Archief Bouw- en Woningtoezicht 1940-1945	
Inventaris 121	Stukken betreffende door troepen van de Duitse Weermacht en de Geallieerden aangebrachte schade en vergoedingen daarvoor, 1940, 1945, 1946
Niet relevant, betreft algemene informatie.	
Inventaris 370	Stukken betreffende onteigening van de door bombardement verwoeste en zwaar beschadigde opstallen in de omgeving van de Bezuidenhout en de Lange en Korte Voorhout, c. 1945
Niet relevant, overzicht van beschadigde en verwoeste panden evenals een overzichtskaart zit al vervat in inventarissen van de LBD en andere bronnen.	
Inventaris 359	Stukken betreffende de oorlogsschade door bominslag, 1940-1948
Schadegevallen door oorlogsgeweld:	
1941:	
<ul style="list-style-type: none"> - 8 februari 1941: Rijswijk nabij Schimmelweg - 15 februari 1941: Kijkduin (dorp) - 2 maart 1941: Westeinde (Kortenbos) - 7 maart 1941: Kijkduin (Ockenburg) - 3 juni 1941: Scheveningen (Zwolsestraat en omgeving) - 4 juni 1941: Rijnstraat (emplacement Staat Spoor) - 4 juli 1941: Kazerne Alkemadelaan (brand in een garage) - 6 juli 1941: Stalperstraat en omgeving - 16 juli 1941: Meer en Bos - 30 juli 1941: Loosduinen (Wilhelminastraat en omgeving) - 1 augustus 1941: Kiplaan en Eiberplein - 17 augustus 1941: Westduinen - 11 oktober 1941: Westduinen - 17 februari 1941. Schade door vernieling bij bominslag op 8 februari 1941. Fotonummer DSC04482 Lijst met meldingen van glasschade. - 28 februari 1941. Schade door vernieling bij bominslag op 15 februari 1941, omstreeks 23.00 uur. Fotonummer DSC04490 Locatie inslagen: - 14 maart 1941. Schade door vernieling bij bominslag op 2 maart 1941, omstreeks 22.00 uur. Fotonummer DSC04502 Lijst met o.a. glas- en dakschade. Kaartje met locaties inslagen. - 15 maart 1941. Schade door vernieling bij bominslag op het terrein Ockenburg (Loosduinen) op 7 maart 1941, omstreeks 13.15 uur. Fotonummer DSC04520 Lijst met glas- en dakschade. - 19 juni 1941. Schade ontstaan door vernieling bij bominslag op 3 juni 1941, omstreeks 2.00 uur. Fotonummer DSC04524 Lijst met opsomming van schade, o.a. glasschade. Gevers Deynootstraat 7-9-11-13-15-17-21-23-25: beschadiging door brandbommen Alkmaarsestraat 12: garage geheel verwoest Kaartjes met locaties inslagen en blindganger: - 21 juni 1941. Schade door vernieling bij bominslag emplacement van de NS op 4 juni 1941, omstreeks 20.00 uur. Fotonummer DSC04535 Lijst met voornamelijk glasschade. Kaartje met locatie met bominslagen. - Zonder datum. Bominslag op 4 juli 1941, omstreeks 11.45 uur in kazernecomplex aan de Alkemadelaan westzijde op Duits terrein. Geen schade aan toegankelijke percelen. Fotonummer DSC04550 - 18 juli 1941. Schade door vernieling bij bominslag in de nacht 6 juli 1941, omstreeks 12.45 uur. 	

Toegang 0666-01 Archief Bouw- en Woningtoezicht 1940-1945

- DSC04551
F'to's met schade.
Kaartje met bominslagen.
- 19 juli 1941. Schade door vernieling bij **bominslag** in Meer en Bos (Loosduinen) op **16 juli 1941, omstreeks 2.20 uur**.
Fotonummer DSC04581
Lijst met glasschade.
 - 2 augustus 1941. Schade door vernieling bij **bominslag** in de gemeente Loosduinen op **30 juli 1941, omstreeks 23.45 uur**.
Fotonummer DSC04584
Lijst met schade.
Kaartje met bominslagen.
 - 12 augustus 1941. Schade door vernieling bij **bominslag** op **1 augustus 1941, omstreeks 19.45 uur**.
Fotonummer DSC04590
Lijst met schade.
Kiplaan 23-25-27: geheel verwoest.
Kiplaan 29: bijna geheel verwoest.
Eiberplein 3-4: geheel verwoest.
Kaartje met locaties inslagen.
 - Zonder datum. **Bominslag 17 augustus 1941, 14.15 uur**, in de Westduinen nabij de boerderij van der Made op Duits terrein. Geen schade op toegankelijk terrein.
Fotonummer DSC04601
 - Zonder datum. **Bominslag 11 oktober 1941** op Duits terrein nabij boerderij van der Made. Geen schade op toegankelijk terrein.
Fotonummer DSC04602
- 1942:**
- 14 januari 1942: Nieboerweg bij Duindorp
 - 14 januari 1942: Kijkduin
 - 15 januari 1942: Bankastraat
 - 28 januari 1942: Alexanderplein
 - 28 januari 1942: Wassenaarseweg/Alkemadelaan
 - 10 april 1942: Laan van Meerdervoort
 - 20 mei 1942: Loosduinen (Gevers Deynootweg)
 - 28 juli 1942: Loozerlaan
 - 18 oktober 1942: landmijnontploffing
 - 22 januari 1942. Schade door vernieling bij **bominslag** op **14 januari 1942, omstreeks 22.10 uur**.
Fotonummer DSC04613
Lijst met schade.
Kaartje met inslag.
 - 20 januari 1942. Schade door vernieling bij **bominslag** op **14 januari 1942, omstreeks 20.30 uur**.
Fotonummer DSC04618
Lijst met voornamelijk glasschade.
 - 29 januari 1942. Schade door vernieling bij **bominslag** op **15 januari 1942, omstreeks 23.15 uur**.
Fotonummer DSC04620
Lijst met voornamelijk glasschade.
Kaartje met locaties inslagen.
 - 2 februari 1942. Schade door vernieling bij **bominslag** op **28 januari 1942, omstreeks 20.40 uur**.
Fotonummer DSC04632
Lijst met voornamelijk glasschade.
Kaartje met locaties.
 - 10 februari 1942. Schade door vernieling bij **bominslag** op **28 januari 1942, omstreeks 21.00 uur**.
Fotonummer DSC04640
Lijst met schade.
Wassenaarseweg ongenummerd (tussen 189 en 192): bijna geheel verwoest.
Kaartje met locaties.
 - 18 april 1942. Schade door vernieling door **brandbommen** op **10 april 1942, omstreeks 23.15 uur**.

Toegang 0666-01 Archief Bouw- en Woningtoezicht 1940-1945

- Fotonummer DSC04651
Lijst met schade.
Kaartjes met inslagen.
 - 26 mei 1942. Schade door vernieling door **brandbommen op 20 mei 1942, omstreeks 0.30 uur.**
Fotonummer DSC04662
Lijst met schade.
 - 1 augustus 1942. Schade als gevolg van **bominslag op 28 juli 1942, omstreeks 23 uur.**
Fotonummer DSC04671
Geen verder informatie.
 - 26 oktober 1942. Schade door **ontploffing landmijn op 18 oktober 1942, omstreeks 16.10 uur.**
Fotonummer DSC04682
Lijst met voornamelijk glasschade.
Geen verdere informatie.
 - 1943:**
 - 4 mei 1943: bominslag Lekstraat en Marnixstraat
 - 5 mei 1943: blindgangers
 - 26 mei 1943: vliegtuig Ockenburgstraat
 - 17 juni 1943: bominslag radio Scheveningen
 - November 1943: verspreide gevallen
 - 2 en 7 december 1943: explosie golfterrein
 - 13 december 1943: landmijn Palacestraat
 - 21 mei 1943. Schade door **bominslag op 4-5 mei 1943.**
Fotonummer DSC04714
Lijst met voornamelijk glasschade.
Marnixstraat 18/22 en De Perponcherstraat 8/20, Telefoongebouw: gedeeltelijk verwoest (brand- en bomschade)
Lekstraat 187-197, portiekwoningen: geheel verwoest.
 - 29 mei 1943. Schade door het **neerstorten van een vliegtuig op 25/26 mei 1943, Loosduinen.**
Fotonummer DSC04725
Lijst met voornamelijk glasschade.
 - 1 juli 1943. Schade door **bominslag op 17 juni 1943, omstreeks 1.00 u'r 's nachts.**
Fotonummer DSC04727
Lijst met voornamelijk glasschade, ook schade in Spergebied.
 - November 1943.
Fotonummer DSC04741
Straatnaam en plaatselijk nr.	Beschrijving van de schade
<u>Schade door het neerstorten van een vliegtuig op 13 November 1943</u>	
Blauwe weg (1) 29	Winkelruimte met bedrijf
Glasschade, schade aan muren, betonschrapen, stellingen en betonschellingen
Rieuwe weg (1) 42	Winkelruimte met bedrijf
Glasschade, schade aan muren, betonschrapen en stellingen
<u>Schade door schiet-gebeurtenissen B.V. op 16 November 1943.</u>	
Waldpoortdijk 50-51	Waldpoort Theater en restaurant
Schade aan het binnen beeld en dekplaat
<u>Schade door ontploffing landmijn op 20 November 1943.</u>	
Devereijweg 138-140-142	Villa's (Oranje-Hotel)
Glasschade, schade aan muren, deuren, kozijnen, dak en plafonds
- 10 december 1943. Schade door **explosie op 2 en 7 december 1943.**
Fotonummer DSC04746
2 december 1943, Oude Waalsdorperweg 15 (clubgebouw Haagse Golfclub): geheel verwoest.
 - 20 december 1943. Schade door **ontploffing landmijn op 13 december 1943.**

Toegang 0666-01 Archief Bouw- en Woningtoezicht 1940-1945

1944

- Januari 1944: verspreide gevallen Lobelialaan en Noordwal
- 21 en 22 februari 1944: diversen Hoefkade, Chrysantplein en Loosduinen
- 11 april 1944: bominslag Kleykamp en afweer
- 3 mei 1944: springen bij verdedigingswerken Groot Hertoginnelaan
- 6 juli 1944: afweergeschut Fischerstraat
- Augustus 1944: afweergeschut Newtonstraat
- 13-14 september 1944: afweergeschut Marlot
- 15-30 september 1944: afweergeschut en explosie Haagse Courant
- 3 oktober 1944: V2 explosie Ockenburg
- 18 oktober 1944: bominslag Petuniaplein
- 19 oktober 1944: explosies Bloemendaal
- 27 en 28 oktober 1944: twee explosies, Marlot, Spoorwijk en L.C.
- 23 oktober 1944: van Voorschotenlaan
- 2 november 1944: Marlot
- 10 november 1944: V2 Marlot
- 14 november 1944: V2 Loosduinen
- 3 november 1944: V2 explosie Voorschotenlaan
- 7-10 november 1944: Nieuwe Duinweg en omgeving
- Oktober-november 1944: verspreide gevallen
- 3/4 december 1944: werk aan (?)
- 20-30 november 1944: verspreide gevallen
- 5/6 december 1944: explosie V2 Riouwstraat
- 6-10 december 1944: diversen
- 12 december 1944: Marlot
- 15 december 1944: Laan van Nieuw Oost-Indië
- 22, 28 en 29 december 1944: landmijn Pijnboomstraat en (?)
- 24 en 28 december 1944: Marlot en Bezuidenhout
- 31 december 1944: Bezuidenhout, Zwarteweg, Pletterijkade
- 31 december 1944: Benoordenhout
- 8 december 1944: Statenplein en omgeving
- Zonder datum. Oorlogsschade als gevolg van explosie en granaatinslag in januari 1944
Fotonummer DSC04755
Overzicht met glasschade.
- 1 februari 1944. **Schade ontstaan in tijdvak 1 tot 31 januari 1944.**
Fotonummer DSC04758
Geen verdere informatie.
- 2 maart 1944. **Schade ontstaan in tijdvak 15 tot 29 februari 1944.**
Geen verdere informatie.
- 18 april 1944. Schade door **bominslag en afweergeschut op 11 april 1944.**
Fotonummer DSC04767
Lijst met schade.
Scheveningseweg 17, Kleykamp: totaal verwoest.
- 1 oktober 1944. Schade ontstaan in tijdvak **15-30 september 1944.**
Fotonummer DSC04756 (geen verdere informatie)
Verder vanaf DSC04862
Opgave van oorlogshandelingen met data en schade, voornamelijk glasschade.
- 10 oktober 1944. Schade door **explosie V2 (Ockenburg) op 3 oktober 1944.**
Fotonummer DSC04863
Lijst met voornamelijk glasschade.
- 31 oktober 1944. Schade ontstaan door **bominslag Petuniaplein op 18 oktober 1944**
Fotonummer DSC04865
Lijst met in hoofdzaak glasschade.
- 31 oktober 1944. Schade ontstaan door **twee explosies op 19 oktober 1944.**
Fotonummer DSC04884

Toegang 0666-01 Archief Bouw- en Woningtoezicht 1940-1945

- Monsterseweg (Loosduinen) 16 en 29 t/m 125, gebouwen Stichting Bloemendaal; enkele gebouwen gedeeltelijk verwoest.
- 10 november 1944. Schade ontstaan door **explosie op 23 oktober 1944, van Voorschotenlaan**
Fotonummer DSC04926
Lijst met voornamelijk glasschade.
v. Voorschotenlaan 18, 20 en 22; totaal verwoest.
 - 7 november 1944. Schade ontstaan door **twee explosies op 27 oktober 1944 en granaatinslag op 28 oktober 1944.**
Fotonummer DSC04757 (geen verdere informatie)
Verder vanaf DSC04876.
Lijst met overzicht van schade, betreft voornamelijk glasschade.
 - 5 december 1944. Schade ontstaan op **verschillende data in oktober en november 1944.**
Fotonummer DSC04941
Lijst met schade.
 - 10 november 1944. Oorlogsschade door **explosie op 2 november 1944 (Marlot)**, omstreeks 12.30 uur
Fotonummer DSC04881
Lijst met voornamelijk glasschade.
 - 5 december 1944. Schade is ontstaan door **explosie V2 (van Voorschotenlaan en omgeving) op 3 november 1944.**
Fotonummer DSC04889
Lange lijst met in hoofdzaak glasschade.
 - 5 december 1944. Schade ontstaan door **V2 (Duinweg en omgeving) op 7 november 1944.**
Fotonummer DSC04945
Lijst met glasschade.
 - 23 november 1944. Schade door **V2 (Marlot) op 10 november 1944 en V1 (Loosduinen) op 14 november 1944.**
Fotonummer DSC04887
Lijst met voornamelijk glasschade.
 - 11 december 1944. Schade ontstaan in het tijdvak 20-30 november 1944
Fotonummer DSC04954
 - **26 november 1944, bominslag.**
 - **27 november 1944, explosies 6.15 uur en 10.45 uur.**
 - 8 december 1944. Schade ontstaan door **explosie op 3/4 december 1944.**
Fotonummer DSC04923
Lijst met voornamelijk glasschade.
 - 14 december 1944. Schade ontstaan door **V2 explosie Riouwstraat en omgeving op 5/6 december 1944.**
Fotonummer DSC04960
Lijst met glasschade.
 - 7 december 1944. Opgave onbewoonbare gebouwen door **beschieting door vliegtuigen op 6 december 1944.**
Fotonummer DSC04971
 - 27 december 1944. Schade ontstaan op **6 december 1944 door vliegtuigen (Bezuidenhout).**
Fotonummer DSC04966
Lijst met voornamelijk glasschade.
 - 23 maart 1945. Schade ontstaan door **explosie V2 in vestinggebied op 8 december 1944.**
Fotonummer DSC05005
Lijst met voornamelijk glasschade.
 - 29 december 1944. Schade ontstaan **door trillingen en luchtdruk in november 1944, beschieting in december 1944, explosie op 9 december 1944 en bominslag 10 december 1944.**
Fotonummer DSC04981
 - 10 december 1944, bominslag, begraafplaats
 - 11 december 1944. Opgave onbewoonbare percelen door **bominslag op 11 december 1944, 10.15 uur.**
Fotonummer DSC04973
Rijstraat 2/4, Rijnstraat 8.
 - 27 december 1944. Schade ontstaan door **bominslagen Staatspoor 11 december 1944, 10.15 uur.**
Fotonummer DSC04974

Toegang 0666-01 Archief Bouw- en Woningtoezicht 1940-1945

- Lijst met schade; Rijnstraat met Spoorwegemplacement en Van Vredenburgweg (Rijswijk)

- 9 januari 1945. Schade ontstaan door **explosies op 12 en 14 december 1944.**
Fotonummer DSC05001
Lijst met schade.
- 10 januari 1945. Schade ontstaan door **explosie** in twee percelen aan de **Laan van Nieuw Oost-Indië op 15 december 1944.**
Fotonummer DSC04999
Lijst met schade.
Laan van N.O.I 5 en 7: zwaar verwoest.
- 10 januari 1945. Schade door **landmijnontploffing op 22 december 1944** en door **beschieting en afweer op 28 en 29 december 1944.**
Fotonummer DSC04997
Lijst met glas- en dakschade.
- 28 december 1944. Oorlogsschade op **24 december 1944, omstreeks 12.00 uur, omgeving Marlot.**
Fotonummer DSC04972
- 15 januari 1945. Schade ontstaan door **bominslag op 24 december 1944 (Marlot, 12.00 uur)** en **twee bominslagen op 28 december 1944 (Bezuidenhout, Haagse Bos, 11.30 uur).**
Fotonummer DSC04992
Lijst met voornamelijk glasschade.
- 16 januari 1945. Schade ontstaan door **twee bominslagen op 31 december 1944.**
Fotonummer DSC04983
Lijst met voornamelijk glasschade.
- 28 maart 1945. Schade ontstaan door **twee bominslagen en een explosie op 31 december 1944 (Benoordenhout).**
Fotonummer DSC05009
Lijst met oorlogsschade:

Toegang 0666-01 Archief Bouw- en Woningtoezicht 1940-1945

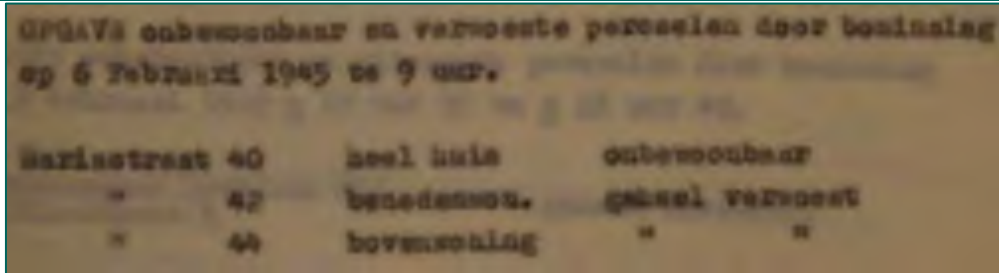
<u>Verklaringen op 31 December 1944 door bomenslag, 1 uur 30 m.</u>	
Blauwe Havenstraat 135	verwoest
" " 135	tijdelijk onbewoonbaar
Keurweg 70 J	"
" " 70 K	"
" " 70 L	"
<u>Verklaringen op 31 December 1944 door explosie 11 uur 37 a.m.</u>	
Keurweg 63	onbewoonbaar
<u>Verklaringen op 1 Januari 1945 door bomenslag, 1 uur</u>	
Seminarieutseweg 215	zwaar beschadigd, onbewoonbaar
<u>Verklaringen op 1 Januari 1945 a.m. 3 uur 15, door explosie,</u>	
Keurweg 8 en 10	tijdelijk onbewoonbaar
Indigostraat 66/68/70,	
72/74/76	onbewoonbaar
78/80/82	onbewoonbaar, gedeeltelijk verwoest
84/86/88	geheel verwoest
90/92/94,	
96/98/100	geheel verwoest
102/104	tijdelijk onbewoonbaar
91/93/95,	
97/99/101	tijdelijk onbewoonbaar
103/105/107	zwaar beschadigd, onbewoonbaar
109/111/113	onbewoonbaar, gedeeltelijk verwoest
115/117	geheel verwoest
119/121	geheel verwoest, puinhuis
123	geheel verwoest, puinhuis
125	tijdelijk onbewoonbaar (89 is puinhuis)
Levenslootstraat 89/91	
Keurlootstraat	
89/91/93, 95/97/99	tijdelijk onbewoonbaar
Levenslootstraat 93/Keur-	
lootstraat 79/81, 83/85/87	"
Keurlootstraat 81/83/85	zwaar beschadigd -
87/89	geheel verwoest
81/83/85,	
87/89/91	geheel verwoest
Keurlootstr. 75/77/79,	
79/81/83	zwaar beschadigd, onbewoonbaar
Keurlootstraat 85/87/89,	
91/93/95	tijdelijk onbewoonbaar.

1945

- 1 januari 1945: Indigostraat
- 1 januari 1945: Bezuidenhoutseweg, bominslag
- 4 en 7 januari 1945: Ockenburg en Carel Reinierszkade
- Januari 1945: verzamelstaat, 7 stuks
- 10 februari 1945: Laakbrug
- 4 februari 1945: Sparreweg en Promenade
- 3, 8 en 9 februari 1945: Loosduinen
- 14 februari 1945: Bezuidenhout en Slachthuisgade
- 3 februari 1945: Bezuidenhout en Marlot
- 6 februari 1945: Mariastraat en Ockenburg
- 20 en 21 februari 1945: Bezuidenhout, 1^e haven, L. Voorhout, Cruquiuskade en Ockenburg
- 7 januari en 1 februari 1945: Wijtingstraat, Ockenburg
- 22 maart 1945: Stuyvesantstraat, Binckhorstlaan
- Oktober 1944-april 1945: Ockenburg
- Maart 1945: verzamelstaat
- 28 februari 1945: Goudriaankade, Binnenhof,
- 25 en 26 februari 1945: Bezuidenhout, Spuistraat, Korte Voorhout, Fluwelen Burgwal
- 3/4 maart en 3 maart 1945: Schiestraat en Binckhorstlaan
- 12 januari 1945. Schade door **bominslag op 1 januari 1945 achter Bezuidenhoutseweg 213.**
Fotonummer DSC04854

Toegang 0666-01 Archief Bouw- en Woningtoezicht 1940-1945

- Lijst met voornamelijk glasschade.
- 13 februari 1945. Schade door **V2 explosie op 1 januari 1945 (17.00 uur)**, Indigostraat.
Fotonummer DSC05036
Lijst met schade.
Indigostraat 90, 92, 94, 96, 98, 100, 102, 104, 123: geheel verwoest.
Kamperfoeliestraat 57, 59, 61-71: geheel verwoest.
 - 25 januari 1945. Schade ontstaan door **explosies op 4 januari 1945 (13.00 uur, omgeving Bezuidenhoutseweg) en 7 januari 1945 (18.15 uur, omgeving Ockenburg)**.
Fotonummer DSC04848
Lijst met voornamelijk glasschade.
 - 8 februari 1945. Schade ontstaan in **december 1944** en op **verschillende tijdstippen in januari 1945**.
Fotonummer DSC04826
 - Eind december 1944. Ooievaarlaan en omgeving. Explosie van V1. Spergebied, niet te bereiken.
 - Eind december 1944. Benoordenhoutseweg 213 en omgeving. Bominslag. Spergebied, niet te bereiken.
 - 15 januari 1945, 17 uur. Nabij het Roomhuis. Explosie V1.
 - 18 januari 1945. Explosie V1, omgeving Ockenburg. Spergebied, niet te bereiken.
 - 28 januari 1945, 2.00 uur. Explosie V1. Van Alkemadelaan – Hart Nibbrigkade.
 - 21 maart 1945. Schade ontstaan door explosie van **een landmijn op 7 januari 1945** en door **twee explosies van V2 op 1 februari 1945**.
Fotonummer DSC05087
 - 7 januari 1945, Wijtingstraat en Bokkingstraat; spergebied
 - 1 februari 1945, explosie V2, Hekkelaan; lijst met gasschade
 - **27 januari 1945**
Fotonummer DSC0103
 - 14 maart 1945. Schade ontstaan op **25 januari en 4 februari 1945**.
Fotonummer DSC04829
 - **25 januari 1945. Explosie V1**, Riouwstraat. Riouwstraat 100-102, 104-106, 108-110; totaal verwoest.
 - **4 februari 1945, 20.00 uur, explosie**, Sparreweg.
 - **4 februari 1945, 13.15 uur, bominslag**, nabij Promenade. Scheveningseweg 25; gedeeltelijk verwoest.
 - **3 februari 1945**
Fotonummer DSC05096
 - 4 februari 1945. Opgave vernield perceel door **bominslag Van Reesstraat op 3 februari 1945, 13.50 uur**.
Fotonummer DSC05094
Reesstraat 94, 96 en 98; geheel verwoest.
 - 23 maart 1945. Schade door **bominslagen** in de Van Reesstraat, in omgeving Marlot en in de Anna van Saxenstraat op **3 februari 1945**.
Fotonummer DSC04810
Lijsten met schade.
 - **6 februari 1945**
Fotonummer DSC05095

- 23 maart 1945. Schade door **bominslag** in de Mariastraat en **explosie** omgeving Ockenburg (Loosduinen) op **6 februari 1945**.

Fotonummer DSC04806

Lijst met voornamelijk glas- en dakschade.

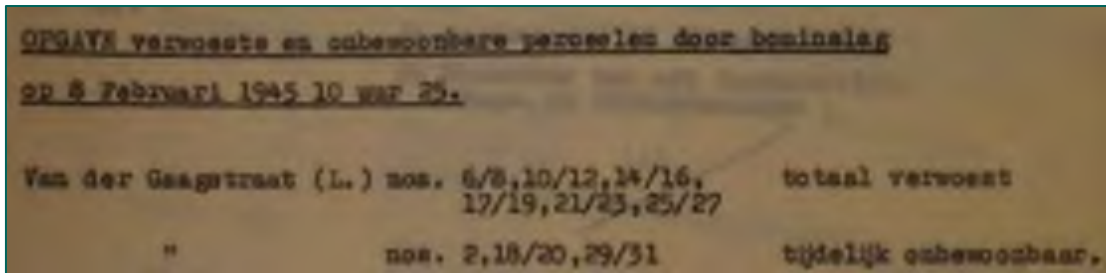
- 6 april 1945. Schade ontstaan door **bominslagen** op **3, 8 en 9 februari 1945**.

Fotonummer DSC04814.

Lijst met schade in omgeving Viandestraat, Burg. Hovylaan, Van der Gaagstraat en Emmastraat (Loosduinen). Burg. Hoofstraat 1-3, Burg. Francoisplein 11-12; grotendeels verwoest

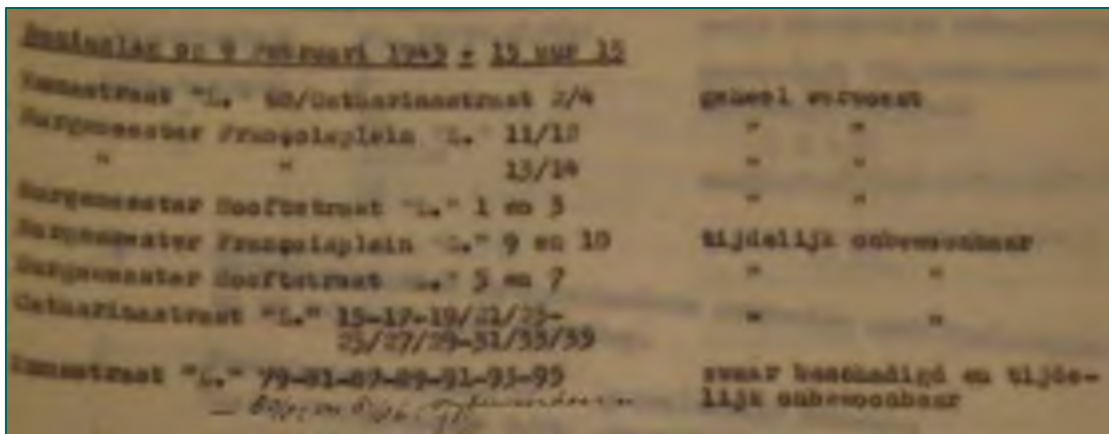
- **8 februari 1945**

Fotonummer DSC05098

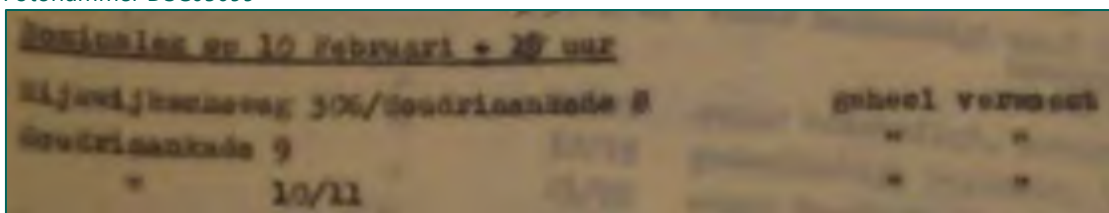
- **9 februari 1945**

Fotonummer DSC05099

- **10 februari 1945**

Fotonummer DSC05099

- 28 maart 1945. Schade ontstaan door **bominslag** op **10 februari 1945**.

Fotonummer DSC04822

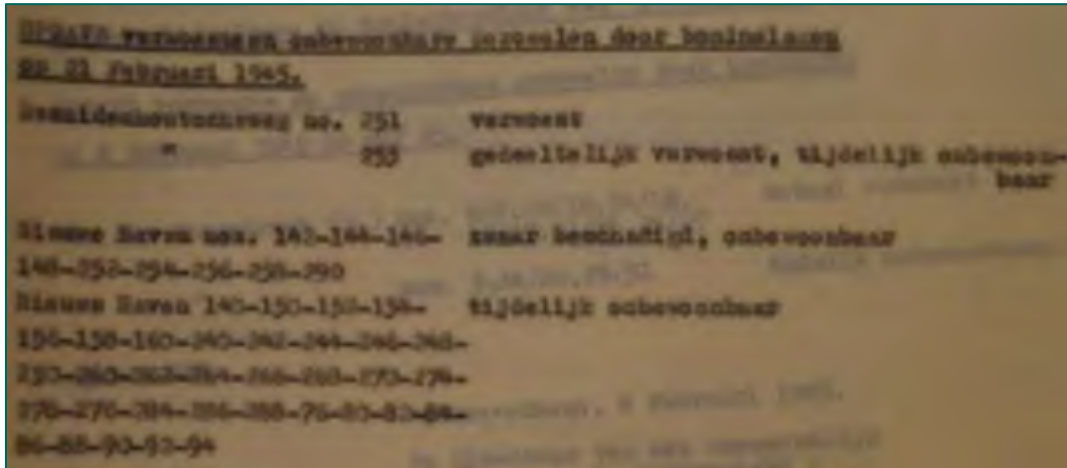
Lijst met voornamelijk glasschade.

Rijswijkseweg 306, Goudriaankade 9; verwoest.

Toegang 0666-01 Archief Bouw- en Woningtoezicht 1940-1945

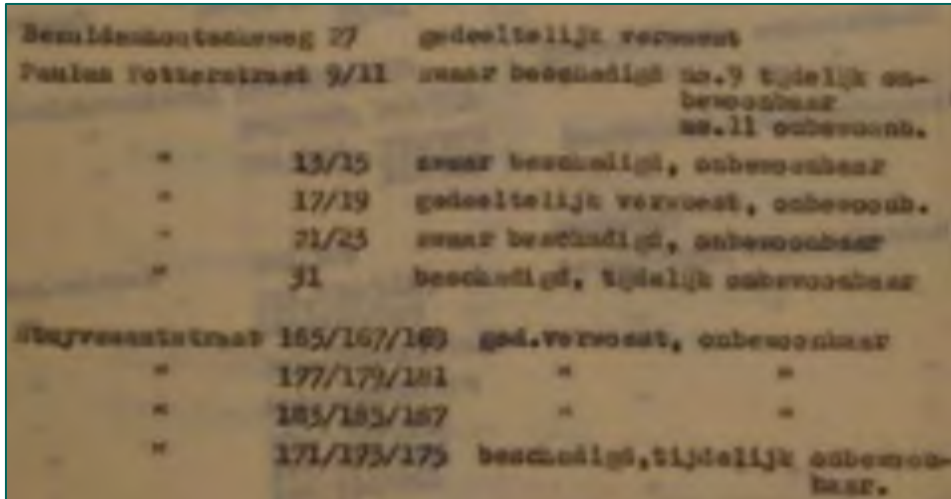
- 6 april 1945. Schade ontstaan door **bominslag** op **14 februari 1945**.
Fotonummer DSC04797
Bominslag Haagse Bos en Bezuidenhoutseweg; lange lijst met voornamelijk glas- en dakschade.
Bominslag Slachthuisgade; lijst met glas- en dakschade.

- **21 februari 1945**
Fotonummer DSC05097

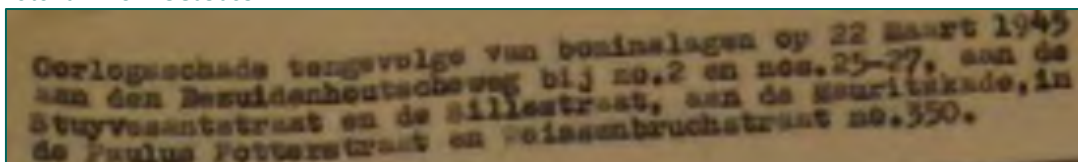

- 23 maart 1945. Schade ontstaan op **20 en 21 februari 1945** door **V2's** en **bominslag**.
Fotonummer DSC04791
- 21 februari 1945, bominslag aan de Nieuwe Haven
- 21 februari 1945, V2 omgeving Ockenburg

- **22 februari 1945**
Fotonummer DSC05100

- 11 april 1945. Schade door bominslagen op **22 februari 1945**.
Fotonummer DSC05083

- 17 april 1945. Schade ontstaan door **bominslagen** op **25 en 26 februari 1945**.
Fotonummer DSC05064
- 25 februari 1945. Bominslagen in de Hertenkamp en Bezuidenhoutseweg bij 61-63.
- 26 februari 1945:

Toegang 0666-01 Archief Bouw- en Woningtoezicht 1940-1945

Toespr. de bezinslagen op 26 Februari 1945 met de Bezinslagenverordening 1945
 No. 191-275-351 en 371, Beemsterdijkstr. bij No. 32, Verwoeststr. bij 55/61,
 Korte Voorhout, Theresiastr. bij 147 - 176 - 198, Mariastr., Beemsterdijk
 1-3, De Geyersdijkstr. bij 25-29, Johan Verwoeststr. bij 73/77,
 Van Linschotenstr. bij 33-37 en Johannes Verwoeststr. bij 35-39;
 zie opmaak 3 maart 1945 Bezinslagenverordening.

- **25 en 26 februari 1945**
 Fotonummer DSC05102

lijst van verwoest en onbewoonbare gebouwen naar bezinslagen
 op 25 en 26 Februari 1945. Op 26 Februari '45 :

Beemsterdijkweg no. 31	ged. verwoest, onbewoonbaar
<u>Op 25 Februari 1945 :</u>	
Beemsterdijkweg no. 173	ged. verwoest, onbewoonbaar
" " 275	" " " "
" " 351	" " " "
" " 349	" " " "
" " 371	" " " "
" " 373	" " " "
" " 375	" " " "
" " 265	beschadigd, tijdelijk onbewoonb.
" " 266	" " " "
" " 267	" " " "
" " 268	" " " "
" " 271	" " " "
Beemsterdijkstr. 23	verwoest, onbewoonbaar
" " 24/24a	verwoest
" " 26	beschadigd, tijds. onbewoonbaar
Speijerstr. 11	swaar beschadigd
" " 13	" " " "
" " 15	beschadigd.

- **26 februari 1945**
 Fotonummer DSC05101

lijst van verwoest en onbewoonbare gebouwen naar bezinslagen
 op 26 Februari 1945.

- **27 en 28 februari 1945**
 Fotonummer DSC05104

lijst van bezinslagen op 27 Februari 1945

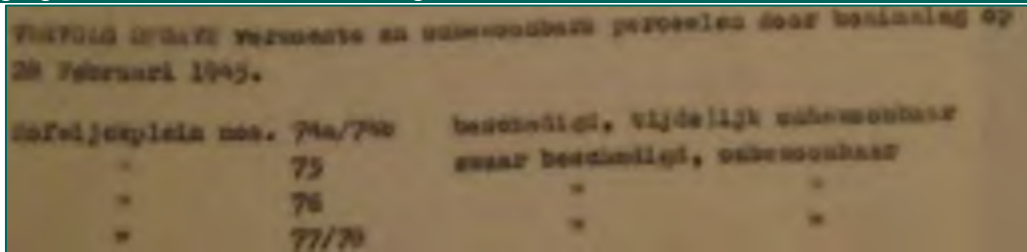
Beemsterdijkstr. 2a/4	ged. verwoest	onbewoonbaar
" " 6/8	idea	idea
" " 10/12	idea	tijds. onbewoonbaar

lijst van bezinslagen op 28 Februari 1945

Schlegelstr. 11/13/15; 17/19/21	ged. verwoest,	onbewoonbaar
------------------------------------	----------------	--------------

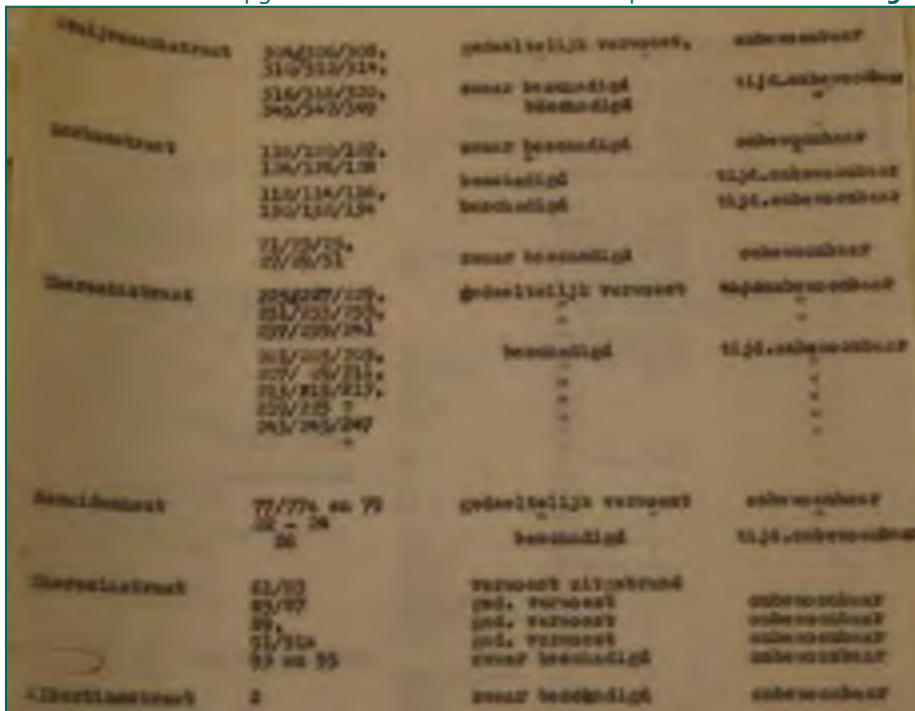
- **28 februari 1945**
 Fotonummer DSC05105

Toegang 0666-01 Archief Bouw- en Woningtoezicht 1940-1945

Verwoest of zwaar beschadigde en onbewoonbare percelen door bominslagen op 28 februari 1945.			
Schiedestraat nos. 74a/74b		beschadigd, tijdelijk onbewoonbaar	
-	75	zwaar beschadigd, onbewoonbaar	
-	76	"	"
-	77/78	"	"

- 11 april 1945. Schade ontstaan door **bominslagen** op **27 februari 1945**.
Fotonummer DSC05080
Swammerdamstraat, Binckhorstlaan 135, Thorn Prikkerlaan en ingang spergebied Boschlaan.
Lijst met schade.
- 13 april 1945. Schade door **bominslagen** op **28 februari 1945**.
Fotonummer DSC05066
 - Bominslag omtrek Bloemendaal (Loosduinen); geen opname, is spergebied
 - Bominslag in het spergebied Benoordenhout
 - Bominslagen aan de Bezuidenhoutseweg t.o. nr. 199.
 - Bominslagen aan Goudriaankade, Binnenhof, bij Schlegelstraat 11-27
 - Explosie V2 op 26 maart 1945 in het Haagse Bos, bominslag aan Wassenaarseweg op 30 maart 1945.
- 2 maart 1945. Opgave verwoeste percelen door **bominslag** op **26 februari** (aanvulling) en **1 maart 1945**.
 - 1 maart 1945. Corn. Houtmanstraat 49, 51, 53, 55, 57, 59, 61, 63, 65, 67, 69 en 71; verwoest en uitgebrand
- 2 maart 1945. Schadeopgave verwoeste en onbewoonbare percelen door **bominslagen** op **2 maart 1945**.

Verwoest of zwaar beschadigde en onbewoonbare percelen door bominslagen op 2 maart 1945.			
Schiedestraat	304/306/308, 310/312/314, 316/318/320, 342/344/346	gedeeltelijk verwoest, zwaar beschadigd	onbewoonbaar
Schenkstraat	120/122/124, 126/128/130, 132/134/136, 138/140/142	zwaar beschadigd, beschadigd	onbewoonbaar
De Ruyterstraat	71/73/75, 77/79/81, 83/85/87, 89/91/93, 95/97/99, 101/103/105, 107/109/111, 113/115/117, 119/121/123, 125/127/129	gedeeltelijk verwoest, beschadigd	onbewoonbaar
Schenkstraat	77/79a en 79b - 24	gedeeltelijk verwoest, beschadigd	onbewoonbaar
Schenkstraat	61/63, 65/67, 69, 71/73a, 75 en 77	verwoest of zwaar beschadigd	onbewoonbaar
Schenkstraat	2	zwaar beschadigd	onbewoonbaar

- 6 maart 1945. Spoedopgave van verwoeste en onbewoonbare percelen door **bominslag** op **2 maart 1945** (aanvulling).
Fotonummer DSC05055
De Ruyterstraat 57; verwoest
De Ruyterstraat 59; zwaar beschadigd
- 24 april 1945. Schade door **bominslag Binckhorstlaan op 3 maart 1945** en **V2 Schiedestraat-Schenkstraat 3/4 maart 1945**.
Fotonummer DSC05057
 - 3/4 maart 1945; lijst met glasschade
 - 3 maart 1945; bominslag in de spoorbaan bij de Binckhorstlaan
- 13 april 1945. Verzamelstaat van schade door **bominslagen, explosies en afweer in maart 1945**.

Toegang 0666-01 Archief Bouw- en Woningtoezicht 1940-1945

<p>Fotonummer DSC05073</p> <ul style="list-style-type: none"> - 12 maart 1945, explosie V2 omgeving Goereesestraat, geen opname; spergebied - 13 maart 1945, bominslag bij Zuidwerflaan 1,3 en 7 en Zuidwerfplein 7 - 18 maart 1945, explosie V2 te Loosduinen - 18 maart 1945, bominslag, Bavoylaan 3, 5 en 7, Van Wijngaardenstraat 17, Wassenaarseweg B.I.M., Bilderstraat en Dreibholzstraat - 19 maart 1945, explosie V2 <p>- 20 maart 1945. Opgave verwoest door explosie V2 op 19 maart 1945.</p> <p>Fotonummer DSC04861</p> <p>Geen verdere informatie.</p> <ul style="list-style-type: none"> - 13 april 1945. Schade door explosies'V2's in het tijdvak na 19 oktober 1944 tot 8 februari 1945 en het tijdvak na 19 oktober 1944 tot 4 april 1945. <p>Fotonummer DSC05076</p> <p>Monsterseweg 55, 91, 97, 99 (Loosduinen); geheel verwoest.</p>	
Inventaris 425	Stukken betreffende goedkeuringen van het Regeringscommissariaat Wederopbouw voor het uitvoeren van werken in de oorlog 1940-1945, 1940-1942 1940-1941
Niet relevant, geen relatie met oorlogshandelingen.	
Inventaris 426	Stukken betreffende goedkeuringen van het Regeringscommissariaat Wederopbouw voor het uitvoeren van werken in de oorlog 1940-1945, 1940-1942 1941-1942
Niet relevant, geen relatie met oorlogshandelingen.	
Inventaris 686	Stukken betreffende de afbraak van percelen i.v.m. het maken van een verdedigingszone langs de kust, 1943-1945
<p>Digitaal beschikbaar.</p> <p>Verschillende data. Overzicht van afgebroken panden en woningblokken.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Niet relevant, geen relatie met CE. 	
Inventaris 687	Stukken betreffende de toegang tot het vestinggebied langs de kust, 1943-1945
Niet relevant, geen relatie met CE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 688	Stukken betreffende het bouwen door de Duitse Weermacht, 1942-1946
Niet relevant, betreft voornamelijk facilitaire gebouwen.	
Inventaris 689	Stukken betreffende het opruimen van door de Duitse Weermacht gebouwde verdedigingswerken, 1945-1948
<p>8 juli 1946. Betreft de opruiming van verdedigingswerken.</p> <p>Voormalige Duitse verdedigingswerken zullen worden opgeruimd.</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; margin: 5px 0;"> <p>In dit complex, tusschen den Zuidelijken kop van den ingang tot de Visscherhaven (Toorhaven) en den mond van het Afvoerkanaal, liggen o.m. een kazemat van 5 ca. kanon, twee mitrailleurkazematten en een stalen pantserkoepeltje, welke vier objecten voorhands behouden moeten blijven. Blijkens nader vanwege den Chef van den Generalen Staf telefonisch ontvangen mededeeling, bestaan afzwaaijds evenmin bezwaren tegen opruiming van de op Bijlage B vermelde voormalige verdedigingswerken, gelegen op particuliere terreinen.</p> </div> <ul style="list-style-type: none"> - Relevant. <p>Zonder datum. Nog aanwezige bunkers e.d. op Gemeenteterrein.</p>	

Toegang 0666-01 Archief Bouw- en Woningtoezicht 1940-1945

1. Kamp-terrein Kijkduin,	grote bunker
2. Kijkduin (bij v/m beschouptien)	div. bunkers.
3. Meer- en Bosakleen bij Wijnlaan	kleine bunker
4. Wolvenlaan.	2 kleine bunkers
5. Visscherhaven div. bunkers en versperr.	2 bunkers (moeten blijven)
6. N.V. van de Binnenhaven	div. schuilplaatsen
7. Tusschen de Binnenhaven en Vuurtoren	div. schuilplaatsen
8. Zeezuilwegstraat	2 kleine bunkers
9. Belydderweg	bunker in tuint
10. Jachtingenach Boschjes	div. versperringen en kleine bunkers
11. Sadruiweg bij no. 139	grote smeltbunker
12. Park Archibisep	div. bunkers
13. V. Goutelandslaan	schuilbunker
14. Westeroockpark	2 grote bunkers
15. Willem de Vlamingplein	telefoonbunker
16. Overtvoerde	div. bunkers.

- Relevant.

Zonder datum. Overzicht van militaire objecten op particuliere terreinen.

- Relevant, zie document (foto P1080074)

Tabel 21: Overzicht geraadpleegde inventarisnummers in het HGA, toegang 0666-01.

Toegang 0610-01 Archief gemeentebestuur Den Haag 1937-1952

Inventaris 335 Gemeenteverlagen, I, 1940

Digitaal geraadpleegd.

Niet relevant, weinig concrete informatie over CE.

Inventaris 336 Gemeenteverlagen, II, 1940

Digitaal geraadpleegd.

Niet relevant, weinig concrete informatie over CE.

Inventaris 337 Gemeenteverlagen, 1944

Digitaal geraadpleegd.

Niet relevant, weinig concrete informatie over CE.

Inventaris 416-419 Stukken betreffende het onteigenen van grond in het Bezuidenhout in verband met de wederopbouw na het Engelse bombardement van 3 maart 1945, 1945-1952

416: 19-5 - 1948

Niet relevant, schade weliswaar veroorzaakt door bombardement maar geen verdere CE-gerelateerde informatie.

417: delen III-B en III-C, 19-7 - 1948

Niet relevant, schade weliswaar veroorzaakt door bombardement maar geen verdere CE-gerelateerde informatie.

418: delen III-D en IV-A, 1947 - 1948

Niet relevant, schade weliswaar veroorzaakt door bombardement maar geen verdere CE-gerelateerde informatie.

419: delen IV-B, IV-C en V, 1947 - 1952

Niet relevant, schade weliswaar veroorzaakt door bombardement maar geen verdere CE-gerelateerde informatie.

Inventaris 627 Gemeentelijke Dienst voor Zelfbescherming tegen Luchtgevaar; stukken betreffende instelling en beheer, 1943-1946

Niet relevant, algemene stukken betreffend het op- en aftreden van leidinggevende figuren binnen de Luchtbeschermingsdienst.

Toegang 0610-01 Archief gemeentebestuur Den Haag 1937-1952	
Inventaris 817	Stukken betreffende wederopbouw en herstel van oorlogsschade, 1948-1952
Niet relevant, betreft wettelijke bepalingen.	
Inventaris 835	Stukken betreffende het innemen van wapens en munitie, 1939-1951
Niet relevant, betreft inname van vuurwapens en schadevergoedingen van ingenomen vuurwapens. Tevens vermeld: inleveren gevonden vuurwapens, maar nergens CE vermeld.	
Inventaris 1021-1025	Stukken betreffende het doen uitvoeren van werkzaamheden in het kader van de wederopbouw en het herstel van oorlogsschade, met tekeningen, 1945-1952
1021: 1945-1947 Niet relevant, geen koppeling met concrete oorlogshandelingen.	
1022: 1946-1948 Niet relevant, geen koppeling met concrete oorlogshandelingen.	
1023: 1946-1949 Niet relevant, plannen voor wederopbouw en buurten waar werkzaamheden plaats dienen te vinden. Waar oorlogsschade wordt vermeld wordt de oorzaak van de schade niet gegeven.	
1024: 1946-1951 Niet relevant. Kaartjes met panden waar puin geruimd moet worden. Reden voor de aanwezigheid van het puin en reden waarom veel panden vernietigd zijn niet genoemd.	
1025: 1947-1952 Niet relevant, geen koppeling met concrete oorlogshandelingen.	
Inventaris 1061-1068	Stukken betreffende het organiseren van bescherming bij luchtaanvallen, 1928-1951
1061: 1928-1946 Niet relevant, voornamelijk vooroorlogse documenten. Geen relatie met CE of oorlogshandelingen.	
1062: 1936-1950 Niet relevant, voornamelijk vooroorlogse documenten. Geen relatie met CE of oorlogshandelingen.	
1063: 1936-1951 Niet relevant, voornamelijk vooroorlogse documenten. Geen relatie met CE of oorlogshandelingen.	
1064: 1938-1940 Niet relevant, voornamelijk vooroorlogse documenten. Geen relatie met CE of oorlogshandelingen.	
1065: 1938-1942 Niet relevant, voornamelijk vooroorlogse documenten. Geen relatie met CE of oorlogshandelingen.	
1066: 1938-1945 Niet relevant, voornamelijk vooroorlogse documenten. Geen relatie met CE of oorlogshandelingen.	
1067: 1938-1949 Niet relevant, voornamelijk vooroorlogse documenten. Geen relatie met CE of oorlogshandelingen.	
1068: 1940-1942 Niet relevant, voornamelijk vooroorlogse documenten. Geen relatie met CE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 1069	Stukken betreffende het organiseren van de bescherming van gemeentebouwen, 1938-1943
Niet relevant, geen relatie met oorlogshandelingen.	
Inventaris 1070	Stukken houdende opgave aan de Beauftragten des Reichskommissars van burgers die gedood zijn bij een luchtaanval op 11 april 1941, 1941
Niet relevant, betreft gegevens van overleden personen.	
Inventaris 1081	Stukken houdende dankbetuigingen aan de buurgemeenten en de brandweer naar aanleiding van de hulpverlening na het Engelse bombardement op het Bezuidenhout op 3 maart 1945, 1945
Niet relevant, geen CE-gerelateerde informatie over het bombardement.	

Toegang 0610-01 Archief gemeentebestuur Den Haag 1937-1952	
Inventaris 1107	Stukken betreffende het herbouwen van de tijdens de Duitse bezetting vernielde bruggen aan de Cremerweg en de Haringkade, met tekeningen, 1949-1951
Niet relevant. Betreft bouw en constructie vergunningen/tekeningen.	
Inventaris 1285	Stukken betreffende het organiseren van opruimwerkzaamheden in het Bezuidenhout na het Engelse bombardement van 3 maart 1945, 1945-1946
Niet relevant, betreft correspondentie over de organisatie van het puinruimen en het inzetten van gastarbeiders voor dit werk. Geen vermelding van CE.	
Inventaris 1540	Stukken betreffende het nemen van maatregelen voor het vestinggebied Scheveningen, 1943-1944
Niet relevant, betreft stukken over de bevoorrading van het spergebied, en de algemene voorzieningen zoals gas, water en licht. Geen vermelding van CE.	
Inventaris 1543	Stukken betreffende het uitvoeren van werkzaamheden aan schuilkelders alsmede het slopen van bouwwerken i.v.m. de door de Duitse bezetter aangelegde kustversterkingen, met tekeningen, 1939-1950
Niet relevant, een enkele keer wordt de als reden oorlogsschade gegeven, maar nooit de precieze aard van deze schade.	
Inventaris 1544-1546	Stukken betreffende wederopbouw alsmede herstel en vergoeding van oorlogsschade, 1939-1952
<p>1544:</p> <p>Zonder datum. Schade aan kleedkamer op sportterrein in het Zuiderpark (veld H.V.V. "ADO"), gelegen aan de zuidwestzijde van de overdekte tribune, door het tot ontploffing brengen van een op het ADO-terrein gevallen bom (blindganger) op 5 augustus 1942.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Relevant. <p>Zonder datum. Schade aan Schoolgebouw Boylestraat 20 en Schoolgebouw W. Pymontkade 5 als gevolg van het springen van een tijdbom, geworpen bij de luchtaanval op 4 mei 1943.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Relevant. <p>Zonder datum. Schade aan Ketelhuis van de Elektrische Centrale, Dienstwoning aan de W. Pymontkade 22-23, huurinstallaties in IJsselstraat 65-67-69-71 en Lekstraat 153. Genoemde panden zijn geheel vernield door bominslag op 4 mei 1943.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Relevant. 	
<p>1545:</p> <p>Zonder datum. Verschillende aangiften van schade n.a.v. Duits bombardement op Alexanderkazerne op 10 mei 1940.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Relevant. <p>21 juni 1940. Aangifte van oorlogsschade in een tuin, aangericht door een Engels vliegtuig. Op 12 juni 1940 is door Duitse militairen een bom van het vliegtuig onschadelijk gemaakt.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Relevant, maar geen specifieke locatie bekend. <p>Zonder datum. Aangifte van schade aan woonhuis annex visrokerij in de nacht van 19 op 20 juni 1940, Scheveningen. De schade is veroorzaakt door vliegtuigbommen.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Relevant. <p>Zonder datum. Aangifte van schade aan woningen van het woningcomplex Afvoerkanaal I, II, III, woningcomplex Afvoerkanaal Oost en Duindorp I en II. De schade is veroorzaakt door vliegtuigbommen op 17 juni 1943.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Relevant. <p>Zonder datum. Schade aan Schoolgebouw Tesselsestraat 114 door bominslag in de nacht van 16 op 17 juni. Glasschade.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Relevant. <p>Zonder datum. Schade door bombardement op 11 april 1944.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Relevant. <p>Zonder datum. Schade aan Schoolgebouwen door bominslag in de nacht van 16 op 17 juni 1943 nabij het radiostation Scheveningen. Voornamelijk glasschade.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Relevant. 	

Toegang 0610-01 Archief gemeentebestuur Den Haag 1937-1952

Zonder datum. Schade aan woningen van woningcomplex Pieter de Hoochplein (Loosduinen) door bombardement op 18 oktober 1944.

- Relevant.

1546:

Niet relevant, betreft algemene informatie

Inventaris 1547

Stukken betreffende het onschadelijk maken van explosieven en het nemen van overige maatregelen bij ontploffingsgevaar, 1941-1943

De inhoud is relevant, maar het betreft dezelfde informatie als het archief van de luchtbeschermingsdienst (inventarissen 101 t/m 104).

Inventaris 1548

Stukken betreffende het afdoen van schade-aangiften ten gevolge van het oorlogsgeweld, 1941-1946

19 juni 1940. Zeevaart- en visscherijschool Visschershavenweg. Bominslag op 19 juni 1940. Vernield zijn ongeveer 200 ruiten, terwijl muren, deuren en leidingen zijn doorboord.

- Relevant.

3/4 augustus 1940. H.B. Aronskelkweg. Bominslag in de nacht van 3 op 4 augustus 1940. Vernield zijn een groot aantal glazen ruiten, enige deuren zijn ontzet, enige eternitplafonds beschadigd, terwijl in de tegelbestrating gaten zijn geslagen.

- Relevant.

29 oktober 1940. Woningen behorende bij het complex Visschershaven en Afvoerkanaal Oost. Schade veroorzaakt door brandbommen op 29 oktober 1940.

- Relevant.

15 februari 1941. Buitenplaats Westhoff te Rijswijk. Op 15 februari 1941 werd schade veroorzaakt door een in de nabijheid ingeslagen bom.

- Relevant.

2 maart 1941. Westeinde 305 t/m 319A. Door een op 2 maart 1941 ingeslagen bom werd schade veroorzaakt. Tevens werd beschadigd Westeinde 269 t/m 297, Hofje Vredebest en percelen Kortenbosch 85 t/m 107.

- Relevant.

3 juni 1941. Gevers Dijnootstraat 2 t/m 70. Door brandbommen is op 3 juni 1941 schade toegebracht aan daken en vloeren, terwijl de tot de garage behorende woningen geheel zijn uitgebrand. Tevens zijn woningen in de Zwolschestraat no. 1 t/m 97 [ander verslag meldt brand- én brisantbommen]. Ook woningen aan het Harstenhoekplein en de Harstenhoekstraat zijn beschadigd.

- Relevant.

6 juli 1941. Door bominslag zijn verschillende straatvoorzieningen ernstig beschadigd.

- Niet relevant, geen locaties bekend.

1 augustus 1941. Kiplaan 23/27 en verschillende leidingen tussen de Kiplaan en de Eiberlaan. Vernield en zwaar beschadigd bij bominslag op 1 augustus 1941.

- Relevant.

28 januari 1942. Door een in de nabijheid ingeslagen bom werd op 28 januari 1942 veel glasschade veroorzaakt. Gebouwen van de politiedienst op het Alexanderplein en Cattenburgh. Tevens in woningen aan de Javastraat en het Nassauplein. Tevens werd straatverlichting en een transformatorgebouw aan de Marconistraat geraakt.

- Relevant.

16/17 juni 1942. Schoolgebouw Tesselschestraat no. 114. Bominslag in de omgeving van het gebouw in de nacht van 16 op 17 juni 1942. Vernield werd een aantal ruiten.

- Relevant.

5 augustus 1942. Kleedgelegenheid, opgetrokken uit metselwerk en hout, op het sportterrein in het Zuiderpark (veld H.V.V. ADO), gelegen ten zuidwesten van de overdekte tribune. Het tot ontploffing brengen van een blindganger.

- Relevant.

27 augustus 1942. Woningen aan de Kritzingerstraat en de De-La-Reyweg. Op 27 augustus 1942 werd schade toegebracht door niet ontplofte projectielen of granaten.

- Niet relevant.

4 mei 1943. Schoolgebouw Boylestraat 20 en schoolgebouw Wald.Pyrmontkade 5. Schade aan het dak tengevolge van het springen van een tijdbom, geworpen bij een luchtaanval op 4 mei 1943.

- Relevant.

Toegang 0610-01 Archief gemeentebestuur Den Haag 1937-1952

4 mei 1943. Woningen aan de Spaarnestraat. Schade door bomontploffing op 4 mei 1943.

- Relevant.

4 mei 1943. Ketelhuis elektriciteitscentrale, dienstwoning Pyrmontkade 22/23, huurinstallaties in de IJsselstraat 65-71 en Lekstraat 153. Beschadigd door bominslag op 4 mei 1943.

- Relevant.

16/17 juni 1943. Schoolgebouw Westduinweg 151. Bominslag nabij het radiostation te Scheveningen in de nacht van 16 op 17 juni 1943. Vernield werd een aantal glasruiten. Schoolgebouw Tesselschestraat no. 75. Idem.

- Relevant.

17 juni 1943. Woningcomplex Afvoerkanaal 1, 2 en 3, Afvoerkanaal Oost, Duindorp 1 en 2. Door het werpen van bommen uit vliegtuigen op 17 juni 1943, werd schade toegebracht aan woningen behorende tot de vermelde complexen van gemeentewoningen.

- Relevant.

10 november 1944. Op 18 oktober 1944 werd door ontploffing van uit vliegtuigen geworpen bommen schade toegebracht aan woningen behorende tot het 2^e complex van de Woningbouwvereniging "De Goede Woning", te Loosduinen.

- Relevant.

Inventaris 1551	Stukken betreffende het nemen van maatregelen i.v.m. evacuatie alsmede het ruimen van puin, 1942-1951
-----------------	---

Niet relevant, van zowel de aanwezigheid van puin als de evacuaties wordt geen oorzaak gegeven.

Inventaris 1554	Stukken betreffende het verrekenen van de kosten van (sloop)werkzaamheden aan het Haagse tramweginet i.v.m. de aanleg van verdedigingswerken, 1943-1945
-----------------	---

Niet relevant, gedetailleerde beschrijvingen van kosten en materialen. Geen relatie met oorlogshandelingen of CE.

Inventaris 1556	Stukken betreffende het doen uitvoeren van werkzaamheden i.v.m. het opruimen van verdedigingswerken, 1945-1947
-----------------	--

Niet relevant, weinig concrete informatie over verdedigingswerken.

Inventaris 1558	Stukken betreffende het in beslag nemen van goederen door de Duitse bezetter alsmede de afwikkeling van schadeloosstelling, 1939-1949
-----------------	---

Niet relevant, geen relatie met oorlogshandelingen of CE.

Inventaris 1559	Stukken betreffende schadeloosstelling i.v.m. inkwartiering en vordering van goederen voor de Duitse bezetter, 1941-1950
-----------------	--

Niet relevant, puur administratieve correspondentie. Geen vermelding van CE en oorlogshandelingen.

Inventaris 1973	Stukken betreffende het afdoen van verzoeken van particulieren om kwijtschelding van de aanslag straatbelasting op panden, die tengevolge van oorlogsgeweld zijn beschadigd of verwoest, 1945-1946
-----------------	--

Niet relevant, betreft summiere meldingen van bombardementen.

Inventaris 1803	Maandrapporten van de burgemeester en verschillende gemeentelijke instellingen betreffende de toestand van de stad en uitgevoerde werkzaamheden, 1942-1944
-----------------	--

Niet relevant. Betreft algemene stukken over werkzaamheden.

Inventaris 2299	Stukken betreffende het aanschaffen van luchtafweergeschut, 1937-1940
-----------------	---

Niet relevant, betreft enkel plannen voor het aanschaffen van deze luchtafweer. Tevens een kaartje van hoe de opstelling eruit zou moeten komen te zien. Daadwerkelijke aanschaf en plaatsing van wapens niet benoemd.

Inventaris 2300-2304	Stukken betreffende het nemen van maatregelen ter bescherming tegen luchtaanvallen, 1937-1945
----------------------	---

2300: 1937-1949

Niet relevant, betreft voornamelijk vooroorlogse stukken of algemene stukken.

Toegang 0610-01 Archief gemeentebestuur Den Haag 1937-1952

2301: 1938-1939

Niet relevant, vooroorlogse voorbereidingen op luchtaanvallen, onder andere door de aanleg van schuilkelders.

2302: 1938-1939

Niet relevant, in zijn geheel vooroorlogs.

2303: 1939-1941

Niet relevant, algemene stukken ter voorbereiding op luchtaanvallen. Geen oorlogshandelingen behandeld.

2304: 1939-1945

Inventaris bevat uittreksels uit rapporten van de hoofdpost van de Luchtbeschermingsdienst. Niet relevant, de informatie over luchtaanvallen en bombardementen wordt hier fragmentarisch weergegeven.

Inventaris 2304

Stukken betreffende het nemen van maatregelen ter bescherming tegen luchtaanvallen, 1937-1945

Relevant. De informatie is tevens terug te vinden in inventarissen 101 t/m 108 van de gemeentelijke Luchtbeschermingsdienst (zie Toegang 1165-01 in deze bijlage)

Inventaris 2312

Stukken betreffende de vordering van schoolgebouwen voor militaire doeleinden en het herstel van oorlogsschade, 1939-1953

Niet relevant, betreft bezettingsschade.

Inventaris 2316

Stukken betreffende het regelen van de vergoeding van oorlogsschade, toegebracht aan gemeente-eigendommen, 1941-1955

Niet relevant. Betreft rekeningen van schades. Geen informatie over explosieven.

Inventaris 2317

Stukken betreffende het ontruimen van Haagse stadswijken op last van de Duitse bezetter als voorbereiding op de aanleg van de kustverdediging, met affiches, 1942-1943

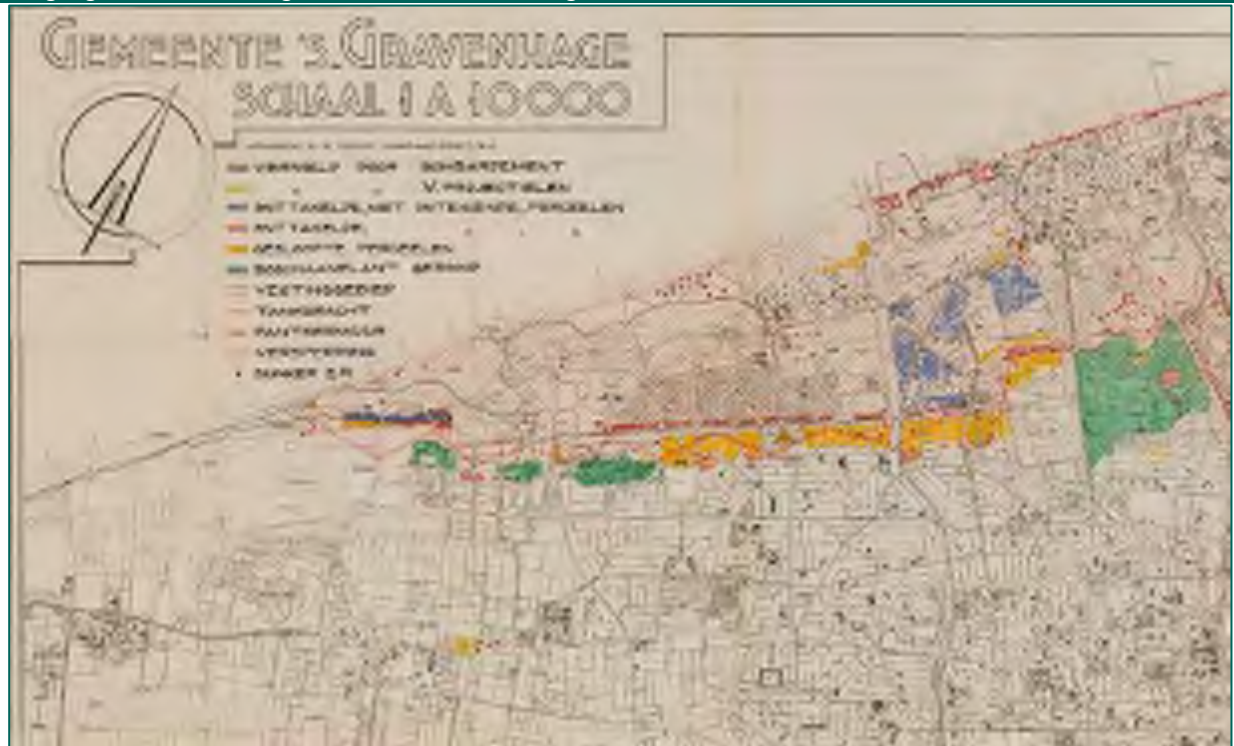
Niet relevant, betreft algemene stukken.

Inventaris 2318

Bijlagen behorende bij het zgn. 'bezettingsverslag' van de dienst Gemeentewerken, bestaande uit stadsplattegronden met aanduiding van gesloopte en onttakelde percelen, waterbronnen, gesloopte bestrating en schuilloopgraven, 1943

Digitaal beschikbaar.

Relevant, bevat een kaart waarop onder andere bunkers en vernielde bebouwing, veroorzaakt door bombardementen en V-wapens, is ingetekend. Een uitsnede is hieronder opgenomen.

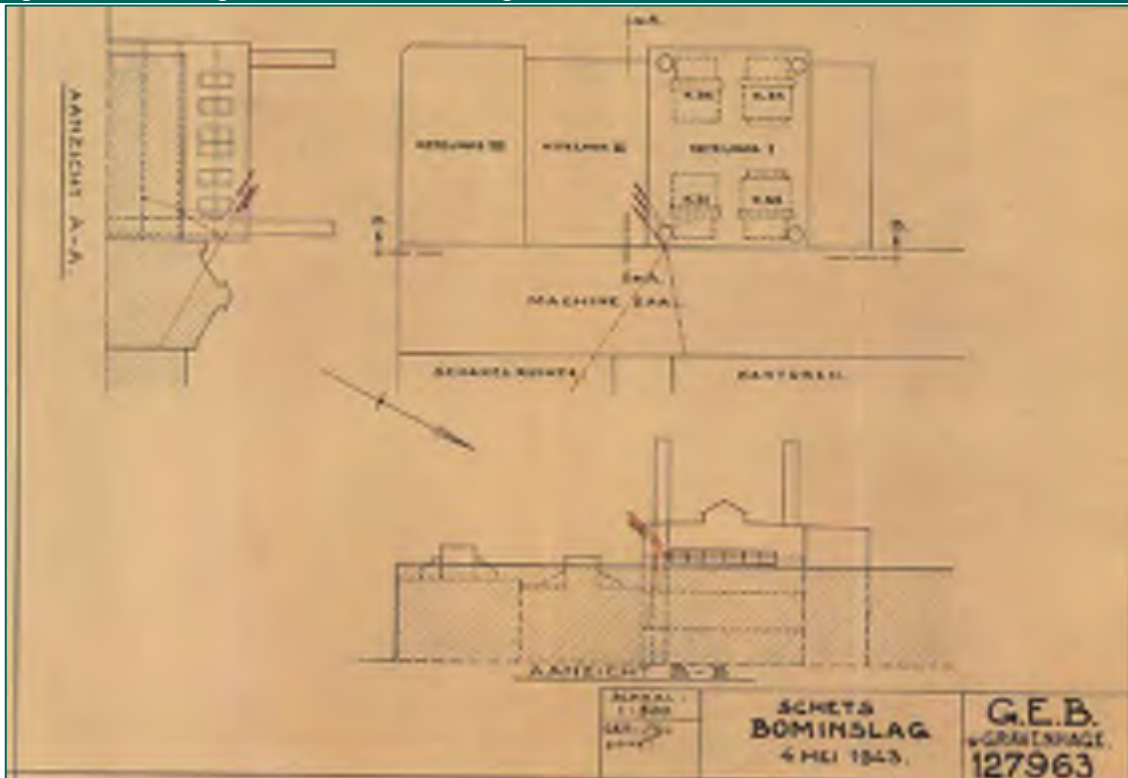
Inventaris 2320

Verslagen van gemeentelijke instellingen betreffende genomen maatregelen en voorgevallen zaken tijdens de Duitse bezetting, met bijlagen, 1945-1946

Digitaal beschikbaar. Betreft een dik pak met verslagen van gemeentelijke afdelingen, diensten, instellingen etc. Hierin is de volgende relevante informatie aangetroffen:

- o 5 augustus 1942. Op het A.D.O. terrein werd een vliegtuigbom (blindganger) onschadelijk gemaakt.
- o 4 mei 1943. Enkele Mosquito (jachtbommenwerpers) voerden een luchtaanval uit op het elektriciteitsbedrijf, met afschrift. In de hoek van ketelhuis I waren bommen neergekomen. Drie bommen waren door de zijgevel boven het dak van ketelhuis II binnen gekomen (zie onderstaande schets). Omstreeks 12.45 uur detoneerde een bom, gevolgd door een tweede om 12.55 uur. Eén bom detoneerde niet.

Toegang 0610-01 Archief gemeentebestuur Den Haag 1937-1952

Inventaris 2321 | Stukken betreffende het inventariseren van oorlogsschade aan gebouwen, 1945-1949
Niet relevant, bevat algemene statistische gegevens.

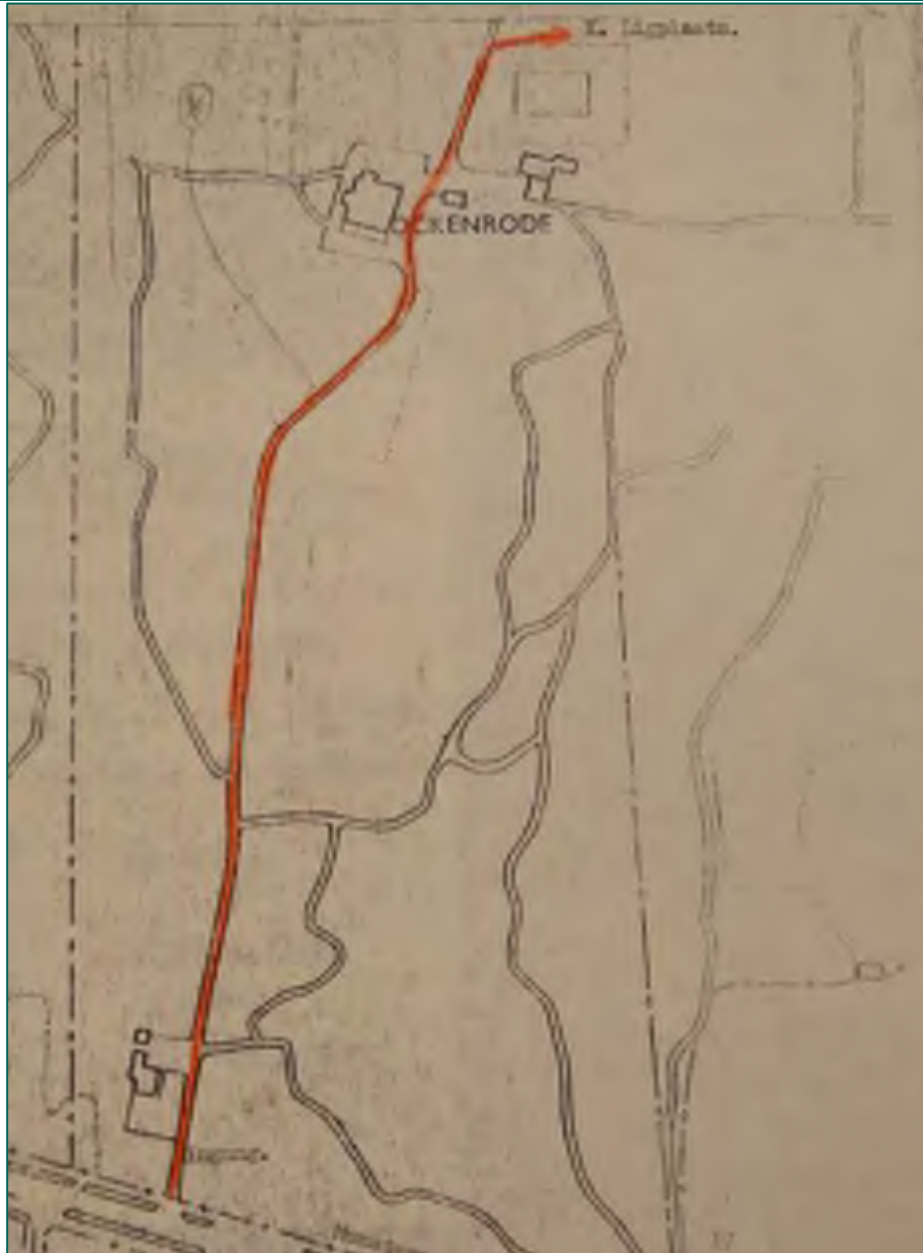
Inventaris 2539 | Stukken betreffende het financieren van het herstel van oorlogsschade aan gemeentelijke en particuliere woningen, 1946-1952 (1960)
Niet relevant, weliswaar betreft het oorlogsschade maar er wordt niet verwezen naar een concrete oorzaak.

Tabel 22: Overzicht geraadpleegde inventarisnummers in het HGA, toegang 0610-01.

Toegang 0828-01 Archief gemeentebestuur Den Haag 1953-1990

Inventaris 12704 | Melding en opruiming van oorlogstuig, 1979-1988

6 september 1979. Aantreffen oorlogsexplosief. Op het politiebureau in Loosduinen is gemeld dat op het landgoed Ockenrode, in de bosjes nabij de dependance van de Dr. Schröder van der Kolk stichting, Monsterseweg 14, vermoedelijk een groot explosief zou liggen. Uit een ter plaatse uitgevoerd onderzoek is gebleken dat op ongeveer 100 meter van genoemd gebouw een krater (ca. 100 meter diameter en 3 à 4 m diep) is geslagen, waarin zich vermoedelijk een onderdeel van een V2 bevindt. De EODD is ter plaatse gekomen en heeft vastgesteld dat het een aandrijfmotor van een V2 betreft. Dit onderdeel, met een lengte van ca. 5 meter en 900 kg, bevat geen explosieven. Mogelijk zijn in de bodem nog wel explosieven achtergebleven. De EODD adviseert om de grond onder het onderdeel tot ca. 10 meter uit te graven.

- Relevant, maar geen verdere informatie of er nog naar explosieven is gezocht in de bodem onder het aangetroffen onderdeel.

12 oktober 1979. Explosieven scholencomplex Duinlaan.

Bij werkzaamheden op het terrein van het scholencomplex Duinlaan 208/210 zijn tot tweemaal toe explosieven uit de Tweede wereldoorlog of van vlak erna aangetroffen. De explosieven zijn gemeld en verwijderd door de gemeentepolitie. De aanwezigheid van de explosieven heeft mogelijk te maken met het feit dat het "Milvakamp" vroeger gevestigd was op een deel van het terrein. Er wordt gevraagd om een onderzoek te verrichten.

- Relevant.

18 december 1979. Onderzoek explosieven scholencomplex Duinlaan. Op het terrein heeft een complex gebouwen gestaan dat in 1940-1945 in gebruik is geweest bij de Duitse Wehrmacht. Na 1945 hebben de gebouwen gediend als onderkomen voor geallieerde militairen, waarna achtereenvolgens het Indisch Instructiebataljon en een afdeling van de Milva (Militaire Vrouwen Afdeling, de voormalige vrouwenafdeling van de Nederlandse Koninklijke Landmacht) daar zijn gehuisvest. Ongeveer in 1968 werd, nadat geen militaire onderdelen meer gebruikt maakten van het complex, een deel van de gebouwen afgebroken. Nu bevindt zich op het terrein van wat het "Milvakamp" werd genoemd, een nieuwbouw scholencomplex.

Kort na de bevrijding in 1945 werden op het terrein en in de omgeving daarvan in de duinen en in of nabij de voormalige tankgracht veelvuldig explosieven in verschillende vormen aangetroffen, kennelijk ingegraven of achtergelaten door Duitse legeronderdelen. Nog op 30 mei en 21 juni 1979 werden bij graafwerkzaamheden op het terrein van het scholencomplex, twee Duitse brisantgranaten aangetroffen en geruimd.

Er bestaat geen zekerheid of dat op dit terrein of in de onmiddellijke omgeving daarvan geen explosieven meer kunnen worden aangetroffen.

- Relevant.

7 augustus 1981. Laurenburgstraat; melding van niet onschadelijk gemaakte vliegtuigbom. In september 1981 zal in de Laurenbergstraat worden begonnen met de aanleg van een woonerf. Door een bewoonster van de straat (Laurenburgstraat 3), mevr. Krul, is telefonisch gemeld dat tegen het einde van de oorlog voor haar woning een vliegtuigbom is neergekomen die niet is ontploft. De bom zou nog onder de bestrating liggen.

Toegang 0828-01 Archief gemeentebestuur Den Haag 1953-1990

- Relevant, houdt verband met de luchtaanvallen op de W.S.M. Geen bevestiging dat daadwerkelijk een bom is aangetroffen en geruimd door de EODD.

16 juni 1982. Tankgracht/nieuwbouw Museum voor het Onderwijs. In het terrein Stadhouderslaan/President Kennedylaan, waar de nieuwbouw van het Museum voor het Onderwijs wordt voorbereid, bevindt zich een gedeelte van het tracé van de in de Tweede Wereldoorlog aangelegde en daarna gedempte tankgracht. Omdat in een tankgracht direct na de oorlog nogal eens werd gebruikt om explosieven in te dumpen, wordt verzocht om een onderzoek uit te voeren.

Het tracé van de voormalige tankgracht is inmiddels uitgegraven onder toezicht van de EODD. Explosieven zijn niet aangetroffen.

- Relevant.

13 januari 1985. Onder de bestrating van de Muurbloemweg zou zich een V1 bevinden. In het najaar van 1944 heeft een ooggetuige, toen 14 jaar, een V1 zien neerkomen die kennelijk kort tevoren vanaf Ockenburg was gelanceerd. De getuige weet zeker dat deze niet is ontploft, omdat hij ervaren heeft dat zulke wapens wel ontploften. Op basis van een foto van een V1 en een V2 geeft de getuige aan dat het om een V1 gaat. De V1 viel voor de toen daar gelegen tankgracht en kort naast de rijbaan van de Muurbloemweg, die toen nog niet was geasfalteerd. Nadat de V1 was neergekomen, is de getuige nog ter plaatse gaan kijken. Op de plaats was een grote krater, maar verder niets. De getuige weet niet of de V1 in of na de oorlog is geruimd.

- Relevant.

19 december 1985. Vliegtuigbom op voormalige veilingterrein. Op 20 december 1985 zal de bom gedemonteerd worden. De bom is een 500 pponder en werd op 17 november 1985 aangetroffen tijdens graafwerkzaamheden. De ruiming is met succes uitgevoerd.

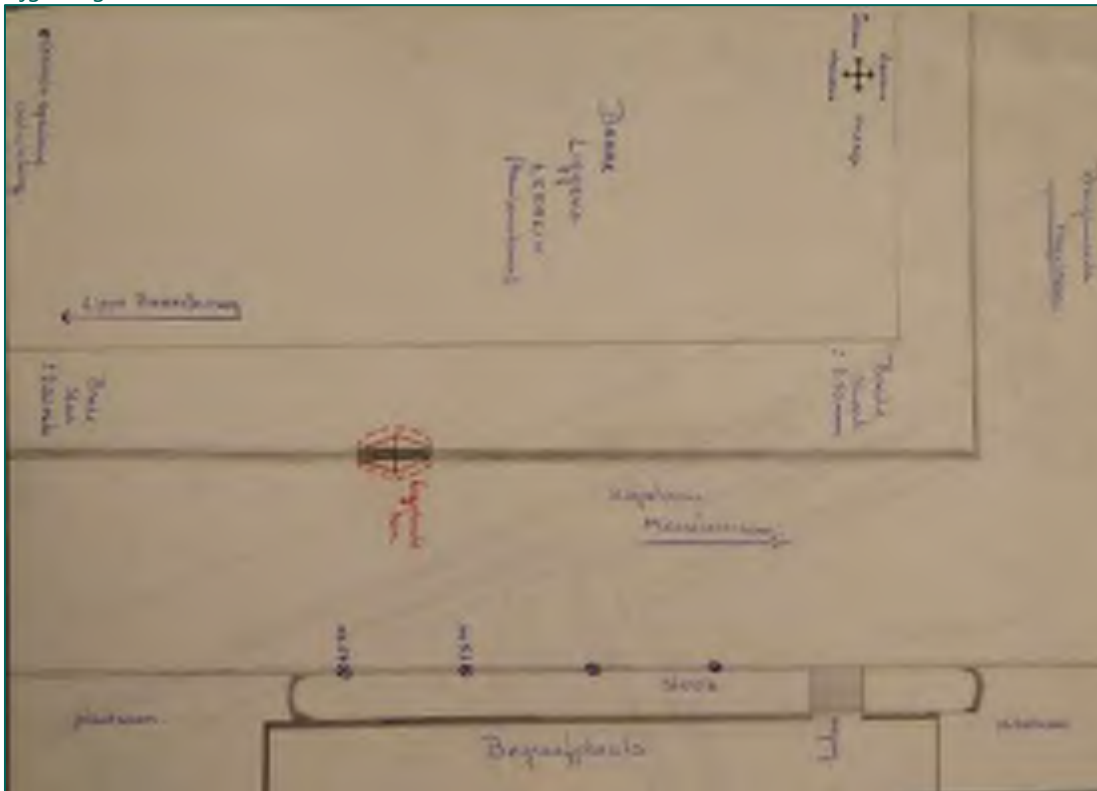
Toegang 0828-01 Archief gemeentebestuur Den Haag 1953-1990

- Relevant, houdt verband met de luchtaanvallen op de W.S.M.

30 januari 1986. Rapport. Vermoedelijk ligplaats blindganger vliegtuigbom.

In maart 1945 is op de begraafplaats aan de Kapelaan Meerboerweg een bom neergekomen, die vermoedelijk niet is ontploft. De getuige, J. Pols, bevond zich op dat moment op ca. 20 meter van de plaats waar de bom insloeg. Volgens diverse oudere bewoners van de Burgemeester Hovylaan liggen er op het thans braakliggend terrein, gelegen tussen de Burgemeester Hovylaan en de Kapelaan Meereboerweg, meerdere niet-geëxplodeerde bommen uit de Tweede Wereldoorlog.

Bijgevoegd is een schets:

- Relevant, houdt verband met de luchtaanvallen op de W.S.M.

10 oktober 1986. Explosievenonderzoek. Op een terrein gelegen tussen de Schenk, de Laan van Nieuw Oost-Indië, de Wilhelmina van Pruisenweg en het Stationsgebouw van de NS, zal een kantoorgebouw met parkeerkelders worden gebouwd. Het gebouw zal huisvesting bieden aan het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Er wordt verzocht een onderzoek in te stellen naar explosieven. Volgens buurtbewoners zijn tijdens het Bezuidenhoutbombardement projectielen op onderhavige locatie neergekomen.

Op 23 maart 1987 is de zoekactie door de EODD afgerond. In het onderzochte vak (met de grootste kans op het lokaliseren van een mogelijke bom) zijn geen explosieven aangetroffen.

- Niet relevant, onderzoek buiten de gemeente Wassenaar.

Tabel 23: Overzicht geraadpleegde inventarisnummers in het HGA, toegang 0828-01.

Toegang 0432-01 Archief gemeentepolitie Den Haag

Inventaris 6600	Processen-verbaal en stukken met bijzonderheden betreffende bominslagen en mijnontploffingen, 1940-1945
-----------------	---

2/3 juni 1941. Ontploffing brisantbom achter perceel 81 en 83 in de Zwolschestraat.

- Niet relevant, ontploffing buiten de gemeente Wassenaar.

2/3 juni 1941. Blindganger neergekomen in nabijheid Alkmaarschestraat 11. Bom is geruimd.

- Niet relevant, ontploffing buiten de gemeente Wassenaar.

3 juni 1941, 1.43 uur. Vermoedelijk Engels vliegtuig werpt **6 brisantbommen** en ongeveer **100 brandbommen**. De zes bommen vallen op Alkmaarsestraat 1, Alkmaarsestraat 12, spoorbaan Hollandsche Spoor (2x), Zwolsestraat 87 en

Toegang 0432-01 Archief gemeentepolitie Den Haag

Gevers Deijnootstraat 94. Brandbommen vielen neer tussen de Zwolschestraat en de Gevers Deijnootstraat. Langs de weg van de Alkmaarsestraat nabij de hoek Gevers Deijnootweg is een **blindganger** ontdekt en geruimd.

- *Niet relevant, geen melding neergekomen bommen binnen de gemeente Wassenaar.*

3 juni 1941. Bijzonderheden over bominslag 3 juni 1941:

Perceel gev. Deijnootstraat:

Schade: 24, 26, 28, 30, 32, 34, 36, 38, 40, 42, 44, 46 (nr. 46 is getroffen door **1 brandbom**), 48, 50, 52, 54, 58, 94 (nr. 94 is getroffen door **1 brisantbom** aan achterzijde), 7, 9 (nr. 9 is getroffen door **8 brandbommen**), de Fordgarage (getroffen door **14 brandbommen**).

Zwolschestraat:

Schade aan 7 (nr. 7 getroffen door **3 brandbommen**), 13, 15, 17, 21, 23, 27, 29, 45, 47 (nr. 47 getroffen door **1 brandbom**), 49 (nr. 49 is getroffen door 1 brandbom). De volgende percelen werden getroffen door een **brisantbom**: 81, 83, 85, 87, 89, 91, 92, 93, 95 en 97.

- *Niet relevant, geen schade binnen de gemeente Wassenaar.*

4 juli 1941, 1.55 uur. Bominslag Nieuwe Frederikskazerne. Engels vliegtuig om 1.34 uur 3 brisantbommen op de kazerne afgeworpen. Twee treffen garages, een derde valt in een maaiveld verderop. Op het emplacement van het Heimat-Kraftfahr-wagenpark (H.K.P.) aan de Waalsdorperweg achter de kazerne bevond zich nog een onontplofte bom.

- *Niet relevant, geen melding schade binnen de gemeente Wassenaar.*

7 augustus 1941. Maatregelen te treffen bij evacuatie van een stadsgedeelte. Wegens het vinden van een zogenaamde blindganger moest een stadsgedeelte worden ontruimd. [Locatie wordt niet genoemd].

- Niet relevant, geen locatie vermeld.

17 januari 1942, 11.00 uur. In het Scheveningse Bos, ter hoogte van het Prinsevinkpark te 's-Gravenhage zou vermoedelijk nog een niet ontploft projectiel liggen, afkomstig van een bominslag dat plaatsvond op 15 januari 1942. De krater bevond zich langs een pad tussen de Kerkhoflaan en de Ver-Huëllweg. In totaal zijn in het bos 5 bomtrechters gevonden.

- *Niet relevant, bominslag buiten de gemeente Wassenaar.*

23 januari 1942, 8.45 uur. Naar aanleiding van het proces-verbaal van 17 januari 1942 is een onderzoek ingesteld en is bij graafwerkzaamheden een niet ontploft projectiel naar boven gehaald. Het betreft een Engelse bom van 250 Lb. De bom zat op een diepte van 2 meter en is ter plekke gedetoneerd.

- *Niet relevant, locatie aangetroffen projectiel niet vermeld.*

2 december 1942, 23.55 uur. Een aantal Engelse vliegtuigen werpt brandbommen af en schiet met boordwapens op een brakkenkamp aan de Tapijtweg. Deze barakken zijn in gebruik door de Kommandant Transport Dienst (K.D.T.). Er zijn geen blindgangers aangetroffen.

- *Niet relevant, aanval buiten de gemeente Wassenaar.*

2 december 1943, 22.45 uur. Schade gemeld naar aanleiding van het ontploffen van een projectiel, vermoedelijk in het militair duinterrein gelegen bij de Waalsdorperweg 'e 's-Gravenhage.

- *Niet relevant, geen precieze locatie bekend.*

11 augustus 1944, 15.12 uur. In de tuin van Dedelstraat 10 zou een projectiel liggen. Later op de dag werd een 4 à 5 kilogram zwaar projectiel in zwaar verroeste toestand. Het bleek om een mijn van een mortier [mortiermijn of S-mijn] te gaan. Het zou om een incidentele vondst gaan.

- *Niet relevant, projectiel is buiten de gemeente Wassenaar aangetroffen.*

23 oktober 1944, 10.45 uur. Een vermoedelijk in de omgeving van Wassenaar afgeschoten vliegende bom tot ontploffing gekomen bij de Van Voorschotenlaan. Totaal vernield werden de percelen Van Voorschotenlaan 18, 20 en 22. Zwaar beschadigd waren de percelen Van Voorschotenlaan 15, 16, 17, 19, 21 en 24.

- *Niet relevant, NGE is buiten de gemeente Wassenaar neergekomen.*

2/3 november 1944, 0.00 uur. In de omgeving van Waterpartij Den Haag ontploft een vliegende bom. Hierdoor werd aan de in de omgeving liggende gebouwen veel schade aangericht, doch voor zover bekend zijn er geen doden of gewonden te betreuren. Betreft alleen een glasschade.

10 november 1944, 6.30 uur. Op de Nieuwe Duinweg te Scheveningen ontplofte een vliegende bom. In deze straat waren de huizen zwaar beschadigd.

- *Niet relevant, vliegende bom is buiten de gemeente Wassenaar neergekomen.*

31 december 1944/1 januari 1945, 0.00 uur. Op de hoek van de Voorschotenlaan en Van der Burchlaan ontploft een vermoedelijk uit de richting van Wassenaar afgeschoten vliegende bom. De bom richtte enorme schade aan. Panden aan de Van Voorschotenlaan, Van der Burchlaan, Waalsdorperweg, Van der Weertstraat, Van Diepenburchstraat en de Van Hogenhoucklaan raakten zwaar beschadigd.

- *Niet relevant, geen melding schade binnen de gemeente Wassenaar.*

Toegang 0432-01 Archief gemeentepolitie Den Haag

7 januari 1945, 16.45 uur. Eén of meerdere landmijnen gelegen in of bij de woningen gelegen aan de Wijting- en Bokkingstraat in Scheveningen ontploffen doordat Duitse militairen hierop trappen. Enige panden raakten beschadigd.

- *Niet relevant, mijnen liggen buiten de gemeente Wassenaar.*

12 januari 1945, 17.00 uur. Een uit de richting van Wassenaar afgevuurde vliegende bom komt neer en ontploft op het militair terrein naast de schietbanen aan de Waalsdorperweg te 's-Gravenhage. De kazernegebouwen aan de Waalsdorperweg en de gebouwen van de Nederlandse Spoorwegen genummerd 202 raakten zwaar beschadigd. Verder was er ook veel schade aan de Stalpertstraat, Van der Aastraat, Van Kijfhoeklaan en Van Neckstraat.

- *Niet relevant, geen melding neergekomen afwerpmunitie binnen de gemeente Wassenaar.*

22 februari 1945, 15.00 uur. Een viertal Engelse vliegtuigen voerden een luchtaanval uit in de omgeving van het Haagse Bos. Een tweetal kleine brisantbommen werden afgeworpen in de Weissenburchstraat, waarvan er 1 viel op straat voor perceel 273 terwijl de ander insloeg in perceel 356. Tot en met perceel 358 is compleet vernietigd.

- *Niet relevant, geen melding neerkomen afwerpmunitie binnen de gemeente Wassenaar.*

1 maart 1945, 16.00 uur. Naar aanleiding van het bombardement in het Haagsche bos op 1 maart 1945 is gebleken dat er nog een 7-tal brisantbommen zijn afgeworpen, die terecht kwamen als volgt:

- o 1 op het dak en 1 in de voortuin tegen de gevel van perceel Roelofsstraat 136;
- o 1 op de percelen Roelofsstraat 117 en 119;
- o 1 in de voortuin van perceel Roelofsstraat 100;
- o 1 in de voortuin van perceel Roelofsstraat 104;
- o 2 waarvan 1 in de voortuin en de ander in de achtertuin van perceel Roelofsstraat 58.

- *Niet relevant, bommen zijn buiten de gemeente Wassenaar neergekomen.*

1 maart 1945, 16.00. Bombaanval van een viertal Engelse vliegtuigen in de omgeving van het Haagsche bos. Een aantal huizen aan de Van Drenkwaertstraat werden vernield en/of zwaar beschadigd.

- *Niet relevant, vernielde huizen liggen buiten de gemeente Wassenaar.*

Zondag 18 maart 1945, 14.00 uur. Een twaalfstal Engelse vliegtuigen voert een luchtaanval uit op het Benoordenhoutkwartier. Er werden 11 brisantbommen afgeworpen waarvan er 9 tot ontploffing kwamen.

- o 1 op een garage genummerd Van Wijngaardenstraat 16;
- o 1 op de Duitse-school genummerd Dreiholzstraat 2;
- o 5 op het gebouw van de B.I.M. genummerd Wassenaarscheweg 80;
- o 2 op de R.K. Lagereschool genummerd Bisschopstraat 3 en Weissenburchstraat 190.

De 2 niet-ontplofte bommen kwamen terecht achter het gebouw van de B.I.M., Wassenaarscheweg 80, namelijk 1 in de garage behorende bij genoemd gebouw en de andere in het park 100 meter achter het gebouw. Bij de twee onontplofte bommen zijn waarschuwingsborden geplaatst.

- *Niet relevant, geen melding oorlogshandelingen binnen de gemeente Wassenaar.*

22 maart 1945, 13.45 uur. Een viertal Engelse bommenwerpers plaatst een luchtaanval op het gedeelte van Scheveningen begrensd door de Strandweg, Palacestraat, Gevers Deynootweg, Harstenhoekstraat, Harstenhoekplein, Gentschestraat, Arnhemsestraat en verder in een rechte lijn naar de Oostduinen. Er werden ongeveer 36 brisantbommen afgeworpen. Omstreekt 16.25 uur werd op dezelfde omgeving weer een aanval uitgevoerd door een zestal Engelse vliegtuigen. Er werden toen naar schatting 20 brisantbommen afgeworpen. De beide laatste aanvallen duurden telkens enige minuten. In totaal werden ongeveer 75 brisantbommen afgeworpen.

- o Enige op de percelen Harstenhoekplein 5 tot en met 19;
- o Een aantal op de C.A.B.- en Ford garage aan de gev. Deynootstraat;
- o Enige op de H.T.M.-tramremise van het Harstenhoekplein;
- o Enige op het stationsgebouw aan den Gev. Deynootweg;
- o Enige op den gev. Deynootweg tusschen gev. Deynootplein en de duinen;
- o Een aantal op het Orange- en Palacehotel;
- o 1 in de achtertuin van perc. Gentschestraat 26a;
- o 1 op het dak van perc. Bosschestraat 69;
- o 2 op de percelen Gentschestraat 12, 14, 16 en 18;
- o 1 op de rijweg voor perceel Gentschestrat 12;
- o 1 op het trottoir voor perceel Gentschestraat 4;
- o 1 voor perceel Hasselschestraat 46;
- o 1 op het trottoir voor perceel Hasselschestraat 56.

Blindgangers:

- o 1 op de gev. Deynootweg even voorbij het politiebureau in de richting van de Oostduinen;
- o 1 in het trottoir voor perceel Hasselschestraat 46;

Toegang 0432-01 Archief gemeentepolitie Den Haag

- o 1 in het trottoir voor perceel Hasseltschestraat 56.

Bij de laatste twee zijn waarschuwborden geplaatst doch bij de eerste niet omdat de Wehrmacht dat gedeelte had afgezet. Doordat de Wehrmacht op bepaalde plekken alles had afgezet, kon er niet meer gedocumenteerd worden wat er met de blindgangers gedaan is.

- *Niet relevant, geen melding oorlogshandelingen binnen de gemeente Wassenaar.*

30 maart 1945, 10.15 uur. Vier Engelse vliegtuigen voeren een luchtaanval uit op het gebouw van de B.I.M. (Bataafse Import Maatschappij), genummerd Wassenaarscheweg 80. Tijdens de aanval werden ongeveer 12 brisantbommen afgeworpen. Rond 11.45 werd een tweede aanval uitgevoerd waarbij ongeveer 24 brisantbommen zijn afgeworpen. In totaal ongeveer 36 bommen.

- o Een aantal op de B.I.M., Wassenaarscheweg 80;
- o Een aantal achter de B.I.M. op open terrein, naast- en voor het gebouw in de sloot langs de Floris Grijpstraat en de Wassenaarscheweg;
- o Een paar op de percelen Wassenaarscheweg 92 en 94;

Blindgangers werden bij deze aanval niet waargenomen.

- *Niet relevant, geen melding oorlogshandelingen binnen de gemeente Wassenaar.*

31 december 1945. Melding van een ontplofte munitiebunker in het militaire duinterrein gelegen aan de Van Alkemadelaan. Schade aan huizen in de omgeving

- *Niet relevant, geen melding oorlogshandelingen binnen de gemeente Wassenaar.*

Inventaris 6605-6606

Stukken betreffende het nemen van maatregelen met betrekking tot gevaarlijke en schadelijke voorwerpen, 1952-1993

6605: bevat meldingen over naoorlogs aangetroffen explosieven. Relevante meldingen:

- o 4 maart 1957. Twee mortiergranaten in het Zuiderpark nabij de politiepost.
- o 13 juli 1957. Een handgranaat in de put van de waterleiding van de tegenover station SS in de Rijnstraat gevestigde rijwielstalling.
- o 3 mei 1963. Verzoek voor het ruimen van een kist met granaten in het kanaal van de Haringkade, tegenover perceel 88, ongeveer één meter van de kant.
- o 29 mei 1963. Een granaat van ca. 50 cm lang en 7 kg in de vijver, gelegen langs de openbare weg Isabellaland.
- o 20 juni 1963. Pistoolpatronen en handgranaten in het water aan de Soestdijksekade, ongeveer ter hoogte van de openbare waterplaats bij de brug van het Veluweplein.
- o 17 januari 1964. Verzoek tot ruiming van een vliegtuigbom in een stuk tuinbouwgrond van perceel Haagweg 85 (Loosduinen).
- o 26 februari 1964. Verzoek tot ruiming van een vliegtuigbom onder de vloer van Viandenstraat 46 (Loosduinen) of op het bouwterrein in de onmiddellijke omgeving van het genoemde perceel. Uit een melding van 3 maart 1964 blijkt dat de bedoelde bom was neergekomen naast Viandenstraat 46 en gedetoneerd. Echter, een lucht doelgranaat zou als blindganger onder de vloer zijn achtergebleven. De granaat is niet verwijderd.
- o 3 februari 1965. Op 2 en 3 februari 1965 is door kikvorsmannen een plaats afgezocht waar enkele duizenden geweer- en machinegeweerpatronen, afkomstig van het oude legergeweer model 1895, zijn aangetroffen. Het betrof het Afvoerkanal aan de Laan van Meerdervoort, tussen de Conradkade en de Suezkade, zie schets.

- o 23 augustus 1979. Door de wachtcommandant van het politiebureau in Loosduinen werd meegedeeld dat op het landgoed Ockenrode, in de bosjes nabij de dependance van de Dr. Schröder van der Kolk stichting, gevestigd in Monsterseweg 14, vermoedelijk een groot explosief zou liggen. Uit een ter plaatse ingesteld onderzoek bleek op ongeveer 100 meter van genoemd gebouw een krater (diameter 10 meter, diepte 3 à 4 meter) is geslagen waarin vermoedelijk een onderdeel van een V2 zit. Door een luitenant van de EOD werd vastgesteld dat het inderdaad een onderdeel van een V2 betrof, met name de aandrijfmotor (zie onderstaande foto). Dit onderdeel bevat geen explosieven. Mogelijk bevinden zich in de grond nog delen van de V2, al dan niet met explosieven. 10 november 1980 volgde formeel de opdracht aan de EOD om de resten van de V2 te ruimen.

- o 18 december 1979. Onderzoek naar explosieven op het terrein van het scholencomplex aan de Duinlaan.
- o 7 augustus 1981. Melding van een blindganger (vliegtuigbom) onder de bestrating van de Laurenburgstraat.
- o 8 juni 1982. In het terrein Stadhouderslaan/President Kennedylaan, waar de nieuwbouw van het Museum voor het Onderwijs wordt voorbereid, bevindt zich een gedeelte van de voormalige tankgracht. Plaatsen als een tankgracht blijken direct na de oorlog nogal eens te zijn gebruikt om munitie te dumpen. Het

Toegang 0432-01 Archief gemeentepolitie Den Haag	
bouwterrein zal worden afgegraven tot een niveau dat onder de tankgracht ligt. Er wordt verzocht een onderzoek naar mogelijke munitie in te stellen.	
6606: bevat meldingen over naoorlogs aangetroffen explosieven. Relevante meldingen: <ul style="list-style-type: none"> o 9 januari 1985. Melding van vermoedelijke V1 onder de bestrating van de Muurbloemweg. o 27 januari 1987. Op het terrein tussen de Schenk, de Laan van Nieuw Oost-Indië, de Wilhelmina van Pruisenweg en het NS-station Laan van Nieuw Oost-Indië zal een kantoorgebouw met parkeerkelders worden gebouwd. Dit terrein maakt deel uit van het gebied Bezuidenhout, dat tijdens de oorlog werd getroffen door een bombardement. Er wordt verzocht een onderzoek in te stellen. De zoekactie gaat van start op 23 maart 1987. o 17 december 1985. Tijdens graafwerken werd op het voormalig veilingterrein een blindganger van een 500 pond vliegtuigbom aangetroffen. De bom is op 20 december 1985 onschadelijk gemaakt. 	
Inventaris 6607	Stukken betreffende het opruimen van opzettelijk aangebrachte explosieven, 1964-1997
Niet relevant, betreft geen NGE.	
Inventaris 8175	Stukken betreffende het nemen van maatregelen met betrekking tot gevaarlijke en schadelijke voorwerpen, 1952-1993
Bevat foto's met schade n.a.v. oorlogshandelingen. Hieronder is een foto te zien na de aanval op de Kleykamp, 11 april 1944:	
	
- Niet relevant, geen meldingen oorlogshandelingen binnen de gemeente Wassenaar.	

Tabel 24: Overzicht geraadpleegde inventarisnummers in het HGA, toegang 0432-01.

Toegang 0665-01 Brandweer v'n 's-Gravenhage 1886-1990	
Inventaris 458	Stukken betreffende grote en zeer grote branden, 1919-1940
Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie over mei 1940.	
Inventaris 459-551	Dag- en nachtrapporten; met hiaten, 1926-1960
490-506: relevante periode. Handgeschreven boeken. Alle boeken gecontroleerd aan de hand van data uit gebeurtenissenlijsten. - Niet relevant, informatie is summierder ten opzichte van de rapporten en processen verbaal van de Luchtbeschermingsdienst.	
Inventaris 553	Stukken betreffende branden in de jaren 1940-1945 ten gevolge van luchtaanvallen en het neerstorten van een V2, 1943, 1952 en z.d.
Niet relevant, de informatie is summierder ten opzichte van de rapporten en processen verbaal van de Luchtbeschermingsdienst.	

Toegang 0665-01 Brandweer v'n 's-Gravenhage 1886-1990

Inventaris 555	Stukken betreffende de bestrijding van brand ten gevolge van bominslag in percelen aan de Scheveningseweg, de Timorstraat en de Laan Copes van Cattenburch op 11 april 1944, 1944
----------------	---

Relevant, bevat een kaart met daarop ingetekend de bominslagen:

Inventaris 616	Stukken betreffende de blokbrandweer en de luchtbeschermingsdienst, 1941-1946
----------------	---

Niet relevant, geen verband met NGE of oorlogshandelingen.

Inventaris 675	Stratenboekje brandweer v'n 's-Gravenhage, 1948
----------------	---

Niet relevant, geen aanknopingspunt voor het lokaliseren van adressen.

Tabel 25: Overzicht geraadpleegde inventarisnummers in het HGA, toegang 0665-01.

Toegang 0502-01 Maatschappelijk Hulpbetoon/Sociale Belangen Den Haag

Inventaris 113	Stukken betreffende hulpverlening aan oorlogsslachtoffers, 1940-1949 Bominslagen en bombardementen,
----------------	--

Niet relevant. Betreft schade en hulpverlening. Relatie met oorlogshandeling en CE vaak niet vermeldt in de stukken. Indien wel melding van oorlogshandeling en/of CE, dan is de informatie summier.

Tabel 26: Overzicht geraadpleegde inventarisnummers in het HGA, toegang 0502-01.

Toegang 0487-01 Gemeentelijke Dienst Stadsontwikkeling Volkshuisvesting Den Haag

Inventaris 257	Gebeurtenissen tijdens de Duitse bezetting, 1940-1946
----------------	---

Digitaal beschikbaar.

25 januari 1946. Rapport betreffende gebeurtenissen tijdens de Duitse bezetting.

Toegang 0487-01 Gemeentelijke Dienst Stadsontwikkeling Volkshuisvesting Den Haag	
<ul style="list-style-type: none"> o Overvoorde. Het hele park werd op 17 juni 1940 gevorderd en tot de capitulatie in gebruik gehouden. o Voorde. Het hele park werd op 17 juni 1940 gevorderd en op 3 mei 1943 vrijgegeven. Opnieuw vordering van 13 mei 1944 tot 21 maart 1945. o Ockenburg. Vordering van 28 juni 1940 tot 5 augustus 1940. Opnieuw vordering op 22 september 1940, van 24 november 1940 tot 22 mei 1941 en van 8 mei 1942 tot en met de bevrijding. In de laatste periode was het park een startplaats voor V2's. Het huis met omgeving en het park hebben grote schade geleden als gevolg van bommen en het vroegtijdig ontploffen van V2's. o Aanleg van stellingen en mijnenvelden. o Aanleg van een schijnvliegveld op Ockenburg. o Schade als gevolg van oorlogsvoering (bombardementen, mijnen e.d.) 	
- Niet relevant, betreft voornamelijk algemene informatie.	
Inventaris 1871	Luchtbescherming van de inwendige Dienst, 1938-1949
Niet relevant betreft vooroorlogse inrichting schuilkelders en het bestellen van materieel voor medewerkers van de luchtbeschermingsdienst.	
Inventaris 1872	Luchtbescherming; schuilplaatsen en loopgraven, 1938-1939
Niet relevant, betreft schuilloopgraven en enkel de meldingen over het eventueel aanleggen van deze schuilloopgraven. Bewijs dat deze loopgraven aangelegd zijn is niet in dit inventaris te vinden.	
Inventaris 2007	Vliegveld Ypenburg, 1924-1948
Niet relevant, geen relatie met NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 2182	Bestemming bunkers Overvoorde, 1947-1950
Niet relevant, gelegen buiten de gemeente Den Haag.	
Inventaris 2185	Opruimen bunkers, 1947-1949
Niet relevant, geen relatie met NGE.	
Inventaris 3999-4002	Plattegronden 1:1000 met aanduiding van oorlogsschade aan beplanting, bestrating en bebouwing en van geplaatste muren, hekken en bouwwerken, 1943-1945
Niet relevant, geen oorzaak schade vermeld.	

Tabel 27: Overzicht geraadpleegde inventarisnummers in het HGA, toegang 0487-01.

Toegang 0394-01 Gemeentelijke Reinigingsdienst en Vervoerscentrale Den Haag	
Inventaris 564	Stukken betreffende de Nederlandsche Vereeniging voor Luchtbescherming afdeling 's-Gravenhage, 1935-1944 19-0 - 1944
Niet relevant, algemene stukken en begrotingen.	

Tabel 28: Overzicht geraadpleegde inventarisnummers in het HGA, toegang 0394-01.

Toegang 0620-01 Haven- en Marktwezen Den Haag	
Inventaris 31	Gebeurtenissen tijdens de Duitse bezetting (vorderingen, schade, verzekering e.d.) (07.2), 1940-1951 (1954)
Niet relevant, geen verband met NGE.	

Tabel 29: Overzicht geraadpleegde inventarisnummers in het HGA, toegang 0620-01.

Toegang 5340-01 Archief gemeente Voorburg 1929-1965	
Geen stukken aangetroffen over geruimde CE.	
Inventaris 47b	Verslag van de burgemeester over de oorlogsjaren, 1945 mei
Niet relevant, geen informatie over CE of oorlogshandelingen.	

Toegang 5340-01 Archief gemeente Voorburg 1929-1965

Geen stukken aangetroffen over geruimde CE.

Inventaris 582b	Dossier inzake de opgave aan gemeentebesturen inzake gesneuvelde militairen in Voorburg in 1940, 1940.
Niet relevant, geen informatie over NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 584b	Dossier inzake de opgaven aan de Rijksinspectie van de bevolkingsregisters 'e 's-Gravenhage van gesneuvelde militairen, 1943-1956.
Inhoud van inventaris niet relevant.	
Inventaris 720b	Dossier inzake de opgave aan gemeentebesturen inzake gesneuvelde militairen in Voorburg in 1940, 1940.
Niet relevant, geen NGE-gerelateerde informatie.	
Inventaris 745	Stukken betreffende het slopen van bunkers in de Veen- en Binckhorstpolder, 1945-1955
Niet relevant, valt buiten Den Haag.	
Inventaris 922b	Stukken betreffende historische gegevens van de gemeente Voorburg, 1941-1955
Niet relevant, betreft stukken over lezingen, geen relatie met NGE.	
Inventaris 945b	Stukken betreffende het vorderen van gebouwen en terreinen, 1940-1956
Niet relevant, geen relatie met NGE	
Inventaris 958b	Stukken betreffende de aangifte van oorlogsschade aan wegen, bruggen, scholen, dienstgebouwen en woningen, 1946-1953
Niet relevant, geen meldingen van oorlogshandelingen binnen de gemeente Wassenaar.	
Zonder nummer	Dagboek van de luchtbeschermingsdienst, 1940-1945
<p>17 mei 1940</p> <ul style="list-style-type: none"> - 1.02 uur, bom geworpen in de Binckhorstpolder in Den Haag, deze is ontploft, het was een zware explosie. <p>8 februari 1941</p> <ul style="list-style-type: none"> - 15.10 uur. Zware explosie door een ernstige bominslag onder de gemeente Rijswijk. <p>6 juli 1941</p> <ul style="list-style-type: none"> - 0.15-0.50 uur. Golven Engelse vliegtuigen over Voorburg en omgeving van west naar oost. Plotseling een bominslag in Scheveningen. <p>1 september 1942</p> <ul style="list-style-type: none"> - 15.25 uur. Een trein is beschoten bij het viaduct van de spoorlijn Scheveningen – Den Haag – Rotterdam en aldaar enige gewonden. Er zijn twee gewonden in de trein, welke door een inzittende dokter werden geholpen, daarna reed de trein door. Een gewonde bij de veilingloods, vervoerd naar Antoniushove. Een tankboot in de Vliet werd beschoten en ernstig beschadigd. <p>7 september 1942</p> <ul style="list-style-type: none"> - 11.30 uur. Zes Engelse vliegtuigen over Voorburg (vermoedelijk komende vanuit de richting Hoek van Holland), schieten met boordwapen hoorbaar. <p>29 november 1942</p> <ul style="list-style-type: none"> - 13.00 uur. Nabij station Leidschendam-Voorburg van de spoorlijn Den Haag – Scheveningen – Rotterdam is vanuit een vliegtuig geschoten, waarbij een passagier van een passerende trein werd geraakt, eveneens een voetballer op het CMP-terrein (achter de spoorlijn). Uit nadere informatie is gebleken dat door deze schietpartij zes personen zijn gewond (twee op het sportterrein en vier in de trein richting Rotterdam). <p>4 mei 1943</p> <ul style="list-style-type: none"> - 12.25 uur. Luchtalarm. Omstreeks 14.00 uur wordt flinke rookontwikkeling geconstateerd achter de gasfabriek in Den Haag. Het is gebleken dat de telefooncentrale daar door bommen is getroffen. Er zijn echter op meerdere plaatsen in de stad bommen neergekomen. <p>9 april 1944</p>	

Toegang 5340-01 Archief gemeente Voorburg 1929-1965

Geen stukken aangetroffen over geruimde CE.

- 14.40 uur. Vliegtuig boven Delft aangeschoten en in Zoetermeer neergestort, waarna een grote steekvlam en rookontwikkeling zichtbaar was. Het betrof een Amerikaans vliegtuig en er waren zeven bemanningsleden gedood.
 - 11 april 1944
 - 14.36 uur. Engelse vliegtuigen duiken razendsnel naar beneden in de richting van Den Haag. Explosies volgen. Den Haag is gebombardeerd. Het betrof de voormalige kunstzaal Kleykamp dat totaal is verwoest. Enkele huizen in de omgeving zijn eveneens getroffen. De schade is aanzienlijk.
 - 6 september 1944
 - Engelse jagers cirkelen over Voorburg. Zowel vanaf de grond als vanuit de vliegtuigen wordt er geschoten.
 - 9 september 1944
 - Britse jagers scheren over Voorburg en omgeving en nemen met boordwapens treinen onder vuur.
 - 13 september 1944
 - Achtmaal luchtalarm deze dag. Gedurende de alarmomstandigheden vliegen Engelse jagers in duikvlucht in verschillende richtingen, waarbij in veel gevallen met boordwapens wordt geschoten. Spoorwegen, verkeerswegen en de plaats waar het zgn. geheime Duitse V-wapen wordt afgevuurd, nl. één van de bosrijke streken van Wassenaar, werden bestookt.
 - 27 oktober 1944
 - V1 afgeschoten vanuit NW richting en neergestort in Spoorwijk, 15.56 uur.
 - 29 november 1944
 - 22.32 uur. V1 ontploft, Parkweg 278
 - 28 december 1944
 - 12.20 uur. Bommen gevallen op Haagse Bos.
 - 1 januari 1945.
 - 13.33 uur. Bominslag Looierslaan, geen doden, veel glasschade.
 - 14.00 uur. Bominslag Looierslaan naast melkboer Bos, twee lichtgewonden.
 - 14.20 uur. Bominslag aan de Koningin Wilhelminalaan.
 - 14.40 uur. Bominslag Adm. De Ruyterlaan
 - 14.45 uur. Bominslag Hoekwaterstraat 136.
 - 14.50 Bominslag Pompe van meerdervoortstraat 2 en 4, huizen staan op instorten, licht gewonden.
 - 26 februari 1945
 - 11.40 uur. Zes à zeven bominslagen in Den Haag
 - 12.05 uur. Bominslag bij park Leeuwenberg 34, er zijn twee zwaargewonden.
 - 28 februari 1945
 - 8.10 uur. Bominslag Van Duvendoordelaan, betreft brisantbom in open land tegenover Van Duvendoordelaan 46, veel ruiten stuk. Drie lichtgewonden in Koningin Wilhelminalaan 140.
 - 1 maart 1945
 - 15.33 uur. Vermoedelijk bom neergekomen in Nieuw-Voorburg
 - 3 maart 1945
 - 8.45 uur. Bezuidenhout in Den Haag gebombardeerd.
 - 9.08 uur. Blok Schenkade zwaar getroffen.
- Niet relevant, geen oorlogshandelingen binnen de gemeente Wassenaar gemeld.

Inventaris 959b	Nota van de gemeentesecretaris aan het college van burgemeester en wethouders betreffende vergoedingen voor geleden oorlogsschade, 1951-1952
-----------------	--

Niet relevant, betreft algemene stukken.

Tabel 30: Overzicht geraadpleegde inventarisnummers in het HGA, toegang 5340-01.

Gemeentearchief Voorburg-Leidschendam (GVL)

In het Gemeentearchief Voorburg-Leidschendam is gezocht naar stukken met betrekking tot oorlogsschade, de luchtbeschermingsdienst en geruimde NGE binnen de gemeente Wassenaar. Daarnaast is gezocht naar overige relevante archiefstukken. De volgende stukken zijn geraadpleegd:

Archief gemeente Leidschendam 1938-1989

Inventaris	Vliegtuigen
------------	-------------

Archief gemeente Leidschendam 1938-1989

Niet relevant, geen meldingen binnen de gemeente Wassenaar

Inventaris 201 | Opruiming munitie e.d. Vliegtuigbom(men) in/bij de Broekweg, 1988-1990

Niet relevant, geen melding NGE binnen de gemeente Wassenaar.

Inventaris 333 | Opruiming munitie e.d., 1943-1989

22 april 1982. Melding van mogelijk achtergebleven explosieven in het Rijn-Schiekanaal in Leidschendam. De informatie is verstrekt door een ingezetene van Voorburg, die de explosieven in 1959 heeft opgedoken en weer laten zakken. Het betreft 2 niet-ontplofte granaten met een doorsnede van 8 tot 10 cm. De granaten liggen in het kanaal ter hoogte van de Starliffabriek aan de Westvlietweg, waar op dit moment werkzaamheden plaatsvinden door Rijkswaterstaat in verband met de bouw van een brug (traject Rijksweg 12).

18 juli 1984. Blijkens informatie van een medewerker van Rijkswaterstaat is tijdens de sloopwerkzaamheden van een kanaalpijler in oktober 1983 een tweetal ontplofte granaten aangetroffen en vervolgens op de bodem van het Rijn-Schiekanaal terechtgekomen. Het is de bedoeling dat er eind augustus/begin september 1984 ter plaatse wordt gebaggerd en mogelijk geheid. Bijgevoegd is een kaart waarop de locatie van de granaten is aangeduid. Tevens is de locatie ingetekend waar op 31 augustus 1983 een aantal teller-mijnen en granaten is gevonden en onschadelijk gemaakt.

- Niet relevant, geen melding oorlogshandelingen binnen de gemeente Wassenaar.

23 augustus 1984, 12.30 uur. Door de Kon. Marine Opruimingsdienst zijn zoekacties gehouden met duikers op de bodem van het Rijn-Schiekanaal naar explosieven. Op de Leidschendamse kant van het kanaal zijn een 40 mm luchtafweergraanaat en een teller-mijn naar boven gebracht. De zoekactie geschied vanaf de Voorburgse kant.

- Niet relevant, geen melding oorlogshandelingen binnen de gemeente Wassenaar.

21 november 1984, Posthoorn, 'Enorme wapenvondst op bodem van de Vliet'.

Enorme wapenvondst op bodem van de Vliet

Dat de mannen van de mijnopruijngsdienst niet voor niets de bodem van de Vliet afsporen, blijkt wel uit de diverse vondsten. Zo heeft men onder het viaduct van de Utrechtse Baan in het water al 42 granaten, 4 patroonhouders, een antitankmijn en 40 stuks klein kaliber aangevonden. Majoer O. Vis van de mijnopruijngsdienst spreekt van een opmerkelijke wapenvondst. „En alles is nog goed in tact. Onder water is het prima geconserveerd gebleven. Alle gevonden spullen gaan mee naar Den Helder en worden later op zee tot ontploffing gebracht“. De mijnopruijngsdienst verwacht tot eind deze week werk te hebben, alvorens de bodem onder het viaduct schoon is.

- Niet relevant, geen melding oorlogshandelingen binnen de gemeente Wassenaar.

2 oktober 1987. Melding dat binnenkort werkzaamheden worden verricht in het Rijn-Schiekanaal ten behoeve van de verhoging in de spoorlijn Den Haag-Gouda. Omdat bij vorige werkzaamheden ter plaatse explosieven zijn aangetroffen is door de aannemer verzocht te bemiddelen tot de inschakeling van de EODD.

8 maart 1988. Door de EODD is meegedeeld dat bij voorgenomen werkzaamheden aan de spoorbrug over het Rijn-Schiekanaal geen verdere vondst van explosieven te verwachten is. De zaak wordt hiermee beschouwd als afgedaan.

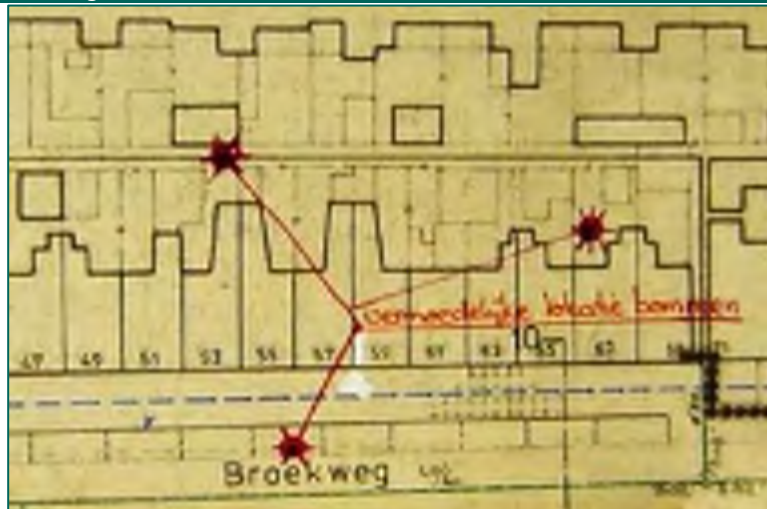
- Niet relevant, geen meldingen oorlogshandelingen binnen de gemeente Wassenaar.

Inventaris 10693 | Opruiming munitie e.d. Vliegtuigbom(men) in/bij de Broekweg. Algemeen, 1986-1987

10 juni 1986. Melding van bombardement op 18 maart 1945 omstreeks 14.45 uur op de spoorlijn Den Haag-Rotterdam. Hierbij zijn waarschijnlijk bommen terechtgekomen in:

- a. in het trottoir ter hoogte van de woningen Broekweg 55-57;
- b. achter de woning Broekweg 67;
- c. in de brandgang achter de woning Broekweg 53.

Archief gemeente Leidschendam 1938-1989

- Niet relevant, geen melding oorlogshandelingen binnen de gemeente Wassenaar.

Inventaris 10695 | Opruiming munitie e.d. Vliegtuigbom(men) in het plan Voorburgseweg, 1985-1986

Geen relevante informatie voor de gemeente Wassenaar.

Inventaris 10869 | Oorlogsschade in het algemeen, 1946-1949

1985. Dossier: Opruiming munitie e.d.: vliegtuigbom in het plan Voorburgseweg.

- Niet relevant, locatie valt buiten de gemeente Wassenaar.

1986. Dossier: Opruiming munitie e.d.: vliegtuigbom in/bij de Broekweg.

Tijdens werkzaamheden in verband met de vernieuwing van de riolering in de Broekweg meldde zich een bewoonster met de mededeling dat nog een vliegtuigbom in de straat aanwezig is. Zoekacties door de EODD van de Kon. Landmacht hebben uitgewezen dat dit klopt. Voor het pand Broekweg 57 is inmiddels op 3,50 meter diepte een bom van 250 pond aangetroffen. Op 16 december 1986 zal de bom naar een nabijgelegen terrein worden gebracht om daar te worden vernietigd.

- Relevant, houd verband met bombardement op een doel binnen de gemeente Wassenaar.. De locatie van de geruimde bommen ligt net buiten de gemeente Wassenaar.

22 juni 1988. Op 16 december 1986 is door de EODD een bom verwijderd uit de Broekweg. Metingen hebben uitgewezen dat er zeer waarschijnlijk ter hoogte van de geruimde bom nog één of meerdere explosieven liggen. Inmiddels hebben voortgezette zoekacties dit bevestigd en streeft de EODD ernaar op 27 en 28 juni 1988 het explosief bloot te leggen en te demonteren.

- Relevant, houd verband met bombardement op een doel binnen de gemeente Wassenaar. De locatie van de geruimde bommen ligt net buiten de gemeente Wassenaar.

Inventaris 10862 | Vergoeding oorlogsschade particulieren, 1941-1958

Diverse schademeldingen waarvan de schade is veroorzaakt op de volgende data:

- 17 november 1942 (1); Segbroeklaan 88 Den Haag.
- 8 december 1942 (2); woonhuis Anemoonstraat 107 Den Haag, woonhuis Segbroeklaan 39 Den Haag.
- 29 december 1942 (1); Dunklerstraat 25 Den Haag.
- Oktober 1943 (1); Sweelinkstraat 129-131 Den Haag.
- 3 maart 1945 (10); woonhuis Amalia van Solmstraat 96 Den Haag, benedenhuis Carpentierstraat 25 Den Haag, Anna van Saxenstraat 14-16 en 18-20 Den Haag, Cornelis Houtmanstraat 5-7 Den Haag, Anna van Saxenstraat 46-48 Den Haag, woonhuis Mariastraat 20 Den Haag, vier woningen en twee winkels aan de Adelheidstraat 161-163 en Laan van Nieuw Oost-Indië 85-87 Den Haag, twee woonhuizen 1ste v.d. Boschstraat 31 en Wilhelminastraat 154 Den Haag, Cornelis Speelmanstraat 35 Den Haag, woonhuis Laan van Nieuw Oost-Indië 159 Den Haag.
- 18 maart 1945 (1); pakloosden gelegen op de terreinen van de NS te Leidschendam (Westvlietweg 2).

- Niet relevant, geen melding oorlogshandelingen binnen de gemeente Wassenaar.

12 november 1945. Brief. Tedingerstraat 39. Melding van schade aan gemeld perceel door het bombardement op 18 maart 1945.

Archief gemeente Leidschendam 1938-1989	
- <i>Niet relevant, geen melding oorlogshandelingen binnen de gemeente Wassenaar.</i>	
Inventaris 11199	Dagrapporten luchtbeschermingsdienst, 1940-1944
<p>21 februari 1942.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Navraag naar neergekomen bommen in de Rietveenspolder. Op de Luchtbeschermingsplankaart komt 'Rietveenspolder' niet voor. Vermoedelijk wordt het geval bedoeld in de nacht van 11 op 12 augustus 1941 toen veel glasschade werd veroorzaakt door afgeworpen bommen in de tuin van Thierry en boerderij Alblas in de Oostbospolder (rietvinkpolder). - Op 23 maart 1941 vielen er bommen de Rietpolder, over de Vliet in Oostbospolder, naar het zeggen. Maar er staat bij genoteerd: afgeworpen bom in Duivenvoordsepolder te Voorschoten, juist bij de grens Leidschendam. - Bij een houten woning van Huisman (Oostvlietweg in de Rietpolder) werden op 18 maart 1941 bommen afgeworpen, waarvan vijf scherven aanwezig op de commandopost. - Op 2 september 1941 werden bommen afgeworpen op de omgeving van boerderij van weduwe v.d. Salm, Oostvlietweg. - In map kaarten (1.1.09) zijn situatietekeningen aanwezig van omgeving Houting woning Huisman (Oostvlietweg) en omgeving boerderij weduwe v.d. Salm (Oostvlietweg). Bij Huisman en weduwe v.d. Salm werd vier maanden voordien tegelijkertijd een onontplofte bom gevonden. [Tekeningen zitten bij inventaris 11213.] <p>- <i>Niet relevant, oorlogshandelingen buiten de gemeente Wassenaar.</i></p> <p>10 april 1943. 13.01-13.06 uur. Melding van beschieting door Engelse vliegtuigen op trein van Leiden naar Den Haag. Resultaat: 1 dode, acht zwaar gewonden en ca. twintig gewonden. Van de trein is het dak in brand geraakt.</p> <p>- <i>Niet relevant, oorlogshandeling buiten de gemeente Wassenaar.</i></p>	
Inventaris 11213	Diverse rapporten i.v.m. luchtbescherming, 1940-1944
<p>14 januari 1942. In de namiddag, omstreeks 21.45 uur heeft in de gemeente Leidschendam in het Wilsveen een bominslag plaatsgehad. Na ontvangst van de melding hebben de veldwachter en het hoofd van de luchtbeschermingsdienst ter plaatse een onderzoek ingesteld. Op een bouwgrond was een groot gat in de grond geslagen en hierbij was de kleigrond meters ver weggegooid. Op ca. 200 à 250 meter afstand van de plaats waar deze bom is aangetroffen, stond aan beide zijden hiervan een boerderij. Geen van beide boerderijen had door deze inslag schade opgelopen. Op ca. 15 meter van de krater, was nog een kleine kuil in grond. Het viel niet uit te sluiten dat daar nog een niet ontplofte bom zit. Uit de verklaring van een getuige blijkt dat het tussen 21.00 en 22.00 uur zeer druk was met overvliegende vliegtuigen in de richting van Rotterdam.</p> <p>- <i>Niet relevant, oorlogshandeling buiten de gemeente Wassenaar.</i></p> <p>14 april 1942. Melding van het aantreffen van een gat in de grond op ca. 250 à 300 meter van de Stopmijkseweg in Leidschendam. In het gat stond water en er bevond zich een hol ijzeren voorwerp in. Het is mogelijk dat hierin zich een niet-ontplofte bom bevindt.</p> <p>- <i>Niet relevant, oorlogshandeling buiten de gemeente Wassenaar.</i></p> <p>1 september 1942. Beschietingen door Engelse vliegtuigen met boordwapens, vermoedelijk boordmitrailleurs en – kanonnen. Schade aan woning Vlietweg 7, daar is ook een projectiel van waarschijnlijk een 20 mm boordkanon aangetroffen. Het projectiel is overgebracht naar de Ortskommandant. Het schip Marie-Elise, dat tegenover nr. 7 aan de Vlietweg lag is tevens beschoten en in totaal door dertien projectielen getroffen. De toestellen hebben tweemaal een beschieting uitgevoerd. Het betrof drie of vier vliegtuigen die vanuit de richting Leiden vlogen en in de richting van Rijswijk vlogen. Kort daarop keerden ze terug. De veiling van Veur (gelegen naast de lijn Den Haag-Rotterdam) is toen beschoten. Opnieuw keren de vliegtuigen terug en beschieten de spoorbaan. Vervolgens neemt een vliegtuig de uit Rotterdam naderende trein (No. 82) onder vuur. Tot slot is ter hoogte van de haven van Voorburg op het Rijn-Schiekanaal een tankschip, F.S. de Graeve, beschoten door een vliegtuig.</p> <p>- <i>Niet relevant, oorlogshandeling buiten de gemeente Wassenaar.</i></p> <p>10 april 1943. Melding dat op het baanvak Leiden-Den Haag een elektrische trein door vliegtuigen in brand is geschoten en bij km paal 56,200 tot stilstand is gekomen.</p> <p>- <i>Niet relevant, oorlogshandeling buiten de gemeente Wassenaar.</i></p>	

Tabel 31: Overzicht geraadpleegde inventarisnummers in het GVL, 1938-1939.

Erfgoed Leiden en Omstreken (ELO)

In het cultuurhistorisch centrum voor de gemeente Leiden (Erfgoed Leiden en Omstreken) is gezocht naar stukken met betrekking tot oorlogsschade, de luchtbeschermingsdienst en geruimde NGE binnen de gemeente Wassenaar. Daarnaast is gezocht naar overige relevante archiefstukken. De volgende stukken zijn geraadpleegd:

Toegang 0402: Inventaris gemeente Katwijk 1932-1945	
Inventaris 301	Stukken betreffende het verzoeken tot het vergoeden van schade geleden aan gemeenteeigendommen tijdens de Tweede Wereldoorlog op grond van de molestverzekering, 1942-1961.
Niet relevant, schade door doorafbraak, vordering en enkele ontplofte zeemijnen voor de kust.	
Inventaris 363	Dossiers inzake het vergoeden door het ministerie van Financiën, bureau financiering wederopbouw te 's-Gravenhage van schade aan gemeentelijke en particuliere eigendommen en het afbreken van gemeentelijke en particuliere eigendommen gedurende de Tweede Wereldoorlog, 1940-1965. Opgaven aan het ministerie van Financiën resp. Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland te 's-Gravenhage.
Niet relevant, bevat voornamelijk rekeningen.	
Inventaris 364	Dossiers inzake het vergoeden door het ministerie van Financiën, bureau financiering wederopbouw te 's-Gravenhage van schade aan gemeentelijke en particuliere eigendommen en het afbreken van gemeentelijke en particuliere eigendommen gedurende de Tweede Wereldoorlog, 1940-1965. Panden en objecten a-h.
Niet relevant, geen panden binnen de gemeente Wassenaar zijn afgebroken.	
Inventaris 365	Dossiers inzake het vergoeden door het ministerie van Financiën, bureau financiering wederopbouw te 's-Gravenhage van schade aan gemeentelijke en particuliere eigendommen en het afbreken van gemeentelijke en particuliere eigendommen gedurende de Tweede Wereldoorlog, 1940-1965. Panden en objecten i-z.
Niet relevant, geen panden binnen de gemeente Wassenaar zijn afgebroken.	
Inventaris 366	Dossier inzake het verstrekken van een voorschot door de Algemeen Gemachtigde voor de Wederopbouw en voor de Bouwnijverheid te 's-Gravenhage voor het herstellen van door bominslag op 20 februari 1941, 25 juni 1942 en 4 juli 1942 beschadigde percelen, 1941-1942.
Schademelding naar aanleiding van een bombardement op 10 augustus 1942. Schade aan percelen in de: Rijnstraat, Drieplassenweg, Tijnstraat, Parklaan, Kamperfoelistraatplein, Meerburgstraat, Varkevisserstraat en de Ligusterstraat. - <i>Relevant, bombardement binnen de gemeente Wassenaar.</i>	
Inventaris 373	Dossier inzake de inventarisatie van schade aan gebouwd onroerend goed veroorzaakt door oorlogsgeweld ten behoeve van de Algemeen Gemachtigde voor de Wederopbouw en voor de Bouwnijverheid te 's-Gravenhage, 1945.
Niet relevant, geen meldingen van oorlogsschade binnen de gemeente Wassenaar.	
Inventaris 410	Dossier inzake het inleveren van wapens en munitie, 1939-1948.
Dossier is door het archief kwijtgeraakt, niet ingezien.	
Inventaris 466	Dossier inzake het bergen van mijnen en andere projectielen, 1943-1944.
Niet relevant, geen NGE binnen de gemeente Wassenaar geborgen.	
Inventaris 469	Dossier inzake het treffen van voorzorgsmaatregelen tegen neerkomende projectielen, 1933-1944.
Niet relevant, geen projectiel neergekomen binnen de gemeente Wassenaar.	
Inventaris 471	Dossier inzake het treffen van maatregelen door bedrijven ter bescherming tegen luchtaanvallen, 1938-1944.
Niet relevant, stukken van algemene aard.	

Inventaris 475	Dossier inzake het vergoeden de schade aan het pand Tramstraat 2 op 22 januari 1940 veroorzaakt door een projectiel afkomstig van de Luchtdoelartillerie uit Den Helder, 1940.
Niet relevant, stukken van algemene aard.	

Tabel 32: Overzicht geraadpleegde inventarisnummers in het ELO, toegang 0402.

Toegang 0403: Inventaris gemeente Katwijk 1946-1959	
Inventaris 544	Stukken betreffende de wederopbouw van in de oorlog vernielde gebouwen en woningen, 1940-1954.
Niet relevant, geen vernietigde gebouwen binnen de gemeente Wassenaar.	
Inventaris 547	Dossier inzake het herstel van de beplanting en plantsoenen als gevolg van de oorlogsschade, 1945-1953
Niet relevant, geen oorlogsschade binnen de gemeente Wassenaar.	

Tabel 33: Overzicht geraadpleegde inventarisnummers in het ELO, toegang 0403.

Toegang 0411: Gemeentepolitie Katwijk, 1918-1993	
Inventaris 14a	1 juli 1943 t/m 21 maart 1944
<p>Nachtrapport van zaterdag 18 op zondag 19 maart 1944 11.20 uur</p> <p>De Meldingcentrale van de Luchtbeschermingsdienst verzoekt in opdracht van den Heer Batenburgs Hfd. Land. Luchtb. Dst. Een uitvoerig proces-verbaal, waarom er op 17.3.44 bij den luchtaanval op het vliegveld Valkenburg geen luchtalarm is gemaakt. Ondergetekende was de kachel aan het oppoken; reden waarom het gesprek is opgenomen door tolk van Duijvenbode.</p>	

Tabel 34: Overzicht geraadpleegde inventarisnummers in het ELO, toegang 0411.

Toegang 0455: Inventaris gemeente Katwijk 1960-1985	
Inventaris 2827	Stukken betreffende het opruimen van oorlogstuig, een vliegtuigwrak en aangespoelde vaten, 1960-1980.
Niet relevant, geen NGE binnen de gemeente Wassenaar aangetroffen.	

Tabel 35: Overzicht geraadpleegde inventarisnummers in het ELO, toegang 0455.

Zonder toegangsnummer: Dynamisch archief 1985-heden	
Inventaris 5362-1969	Ruiming van explosieven uit de 2e WO, deel 1
<p>Inventarisatie aanwezigheid munitie op strand e.o. op verzoek van de Provincie Zuid-Holland (brief d.d. 18 september 2000, kenmerk BTOR/172196):</p> <p>[...]</p> <p>1. Welke vondsten van munitie op het strand of in de duinen zijn bekend, met aard en omvang, sinds 1945</p> <ul style="list-style-type: none"> • Antwoord: <ul style="list-style-type: none"> <i>Strand</i> Landmijnen die op de Atlantikwall waren bevestigd werden aan de vloedlijn weggelegd, waarna de "opruimingsdienst deze ter plaatse tot ontploffing bracht. Het zou mogelijk zijn dat ergens een verdwaalde landmijn ligt, echter volgens de heer Jonker doen deze niks meer. Andere munitie op het strand was niet aanwezig. <i>Duinen</i> Er zijn door de Duitsers erg veel Franse tankmijnen gelegd, maar deze zijn allemaal weer verwijderd. Het verwijderen stond onder een zeer streng regime, dus gesteld kan worden dat (nagenoeg) alle tankmijnen weer zijn verwijderd <p>[...]</p> <p>3. Zijn locaties van springputten van munitie op het strand bekend?</p>	

Antwoord: Nee, wel in de duinen. De springput ligt 3 km vanaf de Katwijkse Zuid-Boulevard richting Wassenaar (3^e strandopgang) en ligt langs het fietspad (aan de rechterkant). Tevens zouden de ontsnappingsputten van de bunkers hebben gediend om munitie te laten ontploffen (nabij de Witte Berg).

- Relevant, melding van springputten binnen de gemeente Wassenaar.

Tonnen gesprongen en geruimde munitie Katwijk:

Katwijk	ZH	28 gesprongen
Katwijk	ZH	45 geruimd

- Relevant, betreft tonnage gesprongen munitie.

Locatie springput:

- Relevant, springlocatie binnen de gemeente Wassenaar.

16 oktober 2001: Munitie en springplaatsen munitie WO II door gemeente Katwijk:

Vraag: Graag aangeven of er aanleiding is om nader (archieffonderzoek) te laten uitvoeren, rekening houdend met mogelijke milieu- en veiligheidsaspecten.

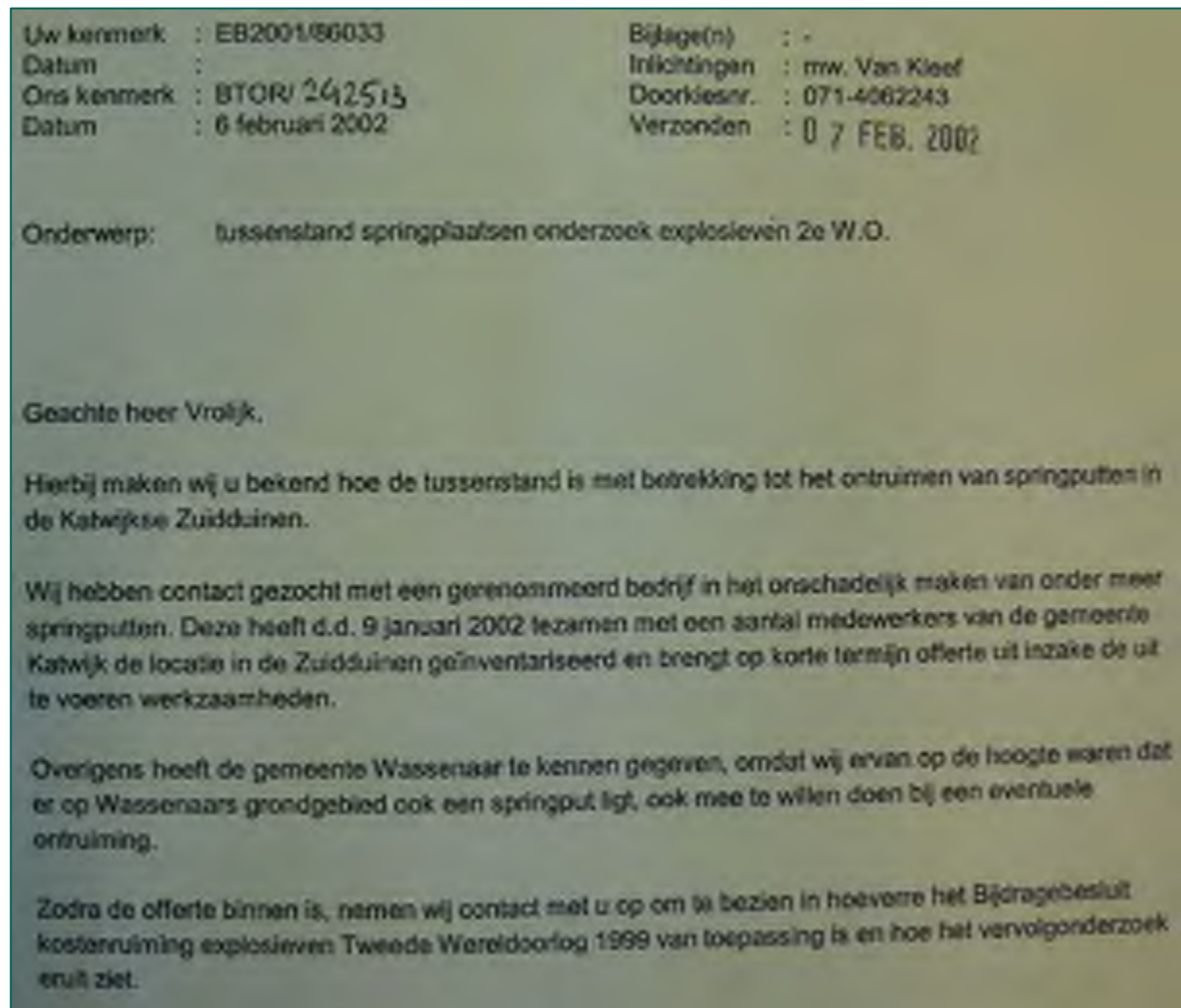
Antwoord: De (schaarse) beschikbare informatie wijst erop dat er langs het fietspad in de Katwijkse Zuidduinen een springput voor het onschadelijk maken van niet eerder ontplofte munitie in gebruik is geweest. Dit is onder meer gebleken uit informatie van enkele Katwijkers alsmede uit het rapport "Munitieruimingen in de periode 1944-1947" van Defensie. Of bij de ruimingen alle, van elders aangevoerde munitie onschadelijk is gemaakt, wordt (in het voornoemde rapport) echter niet gegarandeerd.

Volgens bovengenoemde informatiebronnen zouden in Katwijk geen andere locaties bekend zijn dan de genoemde springput in de Zuidduinen. Informant J. Jonker, die door de afdeling BTOR hieromtrent werd geïnterviewd, zou een belangrijke rol kunnen spelen in de exactere lokalisering van de springput. Derhalve heeft de heer Jonker, op dezerzijds verzoek, met grote stelligheid de plaats van de springput aangewezen en is deze door de afdeling OBM op bijgaande tekening aangegeven. De springput bevindt zich vlak langs het fietspad aan de linkerkant in de richting Wassenaar (zie foto's). De oppervlakte van de springput bedraagt ca. 35 x 50 m en is grotendeels begroeid met duindoornstruiken. Dwars door de locatie is een voet- en een ruiterspad aangelegd.

(En passant wees de heer Jonker ook op een springput aan die eveneens aan hetzelfde fietspad ligt doch aan de rechterzijde en op het grondgebied van de Gemeente Wassenaar. De Gemeente Wassenaar zou hiervan op de hoogte kunnen worden gesteld).

Nu de locatiegrenzen bekend zijn, zou een gericht bodemonderzoek naar eventueel achtergebleven munitie plaats kunnen vinden. [...]

Kortom: Vanwege de natuur- en recreatiefunctie van de Zuidoinderen, de mogelijkheid tot verstuuving van het betreffende duingebied waardoor de resten van de voormalige springput aan de oppervlakte kunnen komen alsmede mogelijke werkzaamheden aldaar (waterwinning, onderhoud c.q. aanleg van fiets-, ruter- en wandelpaden) zou een nader bodemonderzoek (in fasen, om het financieel overzicht te bewaren) gerechtvaardigd zijn.

- Relevant, springlocatie binnen de gemeente Wassenaar.

Inventaris 5498-1813

Onderzoek naar blindgangers in Zanderij Westerbaan

Brief van de gemeente Katwijk aan de EOD d.d. 22 oktober 1998 waarin verzocht wordt om een verkennend onderzoek.

"In onze gemeente is momenteel de woonwijk Zanderij-Westerbaan in aanbouw. Naar aanleiding hiervan zijn wij recentelijk benaderd door twee inwoners [...]. Zij dragen kennis van het feit dat hun vader hen verteld heeft dat tijdens de Tweede Wereldoorlog in de buurt van zijn toenmalige kwekersbedrijf een blindganger terecht is gekomen. Het kwekersbedrijf bevond zich in het gebied waar nu de woonwijk wordt gerealiseerd. Deze bom is afgeworpen tijdens een bombardement d.d. 12 augustus 1943 op het vliegveld Valkenburg. Vermoedelijk gaat het hier om een Engelse bom."

Brief van de EOD aan de gemeente Katwijk d.d. 21 januari 1999.

"Naar aanleiding van uw verzoek is door één van onze medewerkers op 5 en 7 januari 1999 een verkenning-zoekactie gehouden. Aan de hand van de bevindingen is positief advies [met betrekking tot opsporing] gegeven."

Nota Burgemeester en Wethouders gemeente Katwijk, d.d. 27 mei 1999.

"Naar aanleiding van een krantenartikel over de aanwezigheid van een blindganger in de in aanbouw zijnde wijk Zanderij-Westerbaan hebben zich drie personen bij ons gemeld. Uit gesprekken met deze mensen kwam naar voren dat zij er alle drie van overtuigd waren dat er geen sprake was van een blindganger maar van een geëxplodeerde bom. [...] In vervolg op deze gesprekken hebben wij op 26 april 1999 een brief aan de EOD geschreven waarin we hen hebben gevraagd of deze informatie aanleiding geeft om de strekking van hun advies [...] te wijzigen. [...] de EOD heeft ons bericht dat zij [...] met inachtneming van de verklaringen van de voornoemde mensen van mening zijn dat er geen sprake is van een blindganger maar van een geëxplodeerde bom. Hiermee kan de zaak als afgehandeld worden beschouwd."

Brief gemeente Katwijk aan de EOD d.d. 26 april 1999.

"Naar aanleiding van een krantenartikel over de aanwezigheid van een blindganger in de in aanbouw zijde wijk Zanderij-Westerbaan, hebben zich drie personen bij ons gemeld. Uit de gesprekken met deze mensen kwam naar voren dat zij er alle drie van overtuigd zijn dat er geen sprake is van een blindganger maar van een gedetoneerde bom. De door ons opgenomen verklaringen [...] treft u hierbij aan.

Getuigenverklaringen:

19 maart 1999. Mevrouw Oosterlee-Nasveld.

"Zij vertelde dat ten tijde van het bombardement van uit de woning waar ze toen woonde (Cantineweg 3) bommen heeft zien vallen. In het begin had ze het erover dat ze 3 bommen heeft zien vallen en later had ze het over 1 bom. Ze dacht eigenlijk dat al die bommen waren ontploft omdat deze een flinke dreun gaven. Mevrouw Oosterlee is bereid om in het veld aan te wijzen waar zij de bom in de Zanderij heeft zien neer komen.

22 maart 1999. Naar aanleiding van de gesprekken met de heer Hortensius en Vooijs heb ik mevrouw Oosterlee nogmaals gebeld. Uit dit gesprek bleek dat er in totaal die dag drie bommen zijn gevallen. Een in de zanderij [sic], een in de tuin van dokter Hueting en een op of bij de Wilbert. Deze bommen zijn allemaal geëxplodeerd. Volgens haar is er dan ook geen sprake van een blindganger in de Zanderij.

22 maart 1999. De heer A. Hortensius.

"De heer Hortensius woonde ten tijde van het bombardement bij zijn ouders aan de Cantineweg in dezelfde blok woningen als mevrouw Oosterlee. De heer Hortensius heeft de bommen niet zelf zien vallen omdat hij toen aan het werk was in Leiden. Hij heeft het over drie bommen die naar zijn mening alle drie zijn geëxplodeerd. Verder vertelt hij dat bij thuiskomst de ruiten van zijn ouderlijke woning alle kapot waren. Zijn ouders waren op het moment dat de bom was gevallen niet thuis. Hij vertelde verder dat hij op de kraterrand van de bom heeft gestaan en ook dat hij stukken van de bom heeft gevonden. Hem is niets bekend van een blindganger.

22 maart 1999. De heer Vooijs.

"De heer Vooijs is van mening dat vermeende blindganger is geëxplodeerd. Toen dit gebeurde was hij aan het werk op een perceel op een paar honderd meter afstand. Hij wist zich te herinneren dat hij op de grond was geen liggen en verder had hij op het moment dat de bom explodeerde niets gezien. Wel had hij gieren en een explosie gehoord. Het gieren was de aanleiding geweest om op de grond te gaan liggen.

Hij heeft de exacte locatie van de geëxplodeerde bom aangegeven. Hij wist dit zo exact omdat de bom op de grens van een stuk land terecht was gekomen dat door hen werd geteeld. Hij heeft geholpen de krater dicht te kruien. Hij vertelde ook een aantal bijzonderheden. De krater was na de explosie gelijk gevuld met water. De bom was geëxplodeerd langs een greppel en naast deze greppel lag een railsje waar op karretjes met producten van het veld naar de verderop gelegen Zandsloot werden gereden voor verder vervoer. De rails hiervan stond rechttop rondom de kraterrand gebogen, zodat het leek als of er een hekje langs de rand was gezet. De krater had een doornsede van ongeveer 4 à 5 meter. De diepte ervan kon hij niet zien omdat er water in stond. [...]

De heer Vooijs heeft in de Zanderij maar een krater gezien. Hem is verder ondanks het nog vele jaren betelen van betreffende percelen landbouwgrond niets ter ore gekomen over eventuele blindgangers in de Zanderij. Indien deze er zijn, zullen deze wellicht in een rechte lijn verderop terecht zijn gekomen in de Zandsloot zelf of in een weilandje verderop. Hierop werd niet geteeld en er liep alleen een paardje op. Echter de heer Vooijs zegt nogmaals nooit iets van anderen te hebben gehoord over een blindganger."

- *Niet relevant, bom neergekomen buiten de gemeente Wassenaar.*

Inventaris 49187-1969	Ruiming van explosieven uit de 2e WO, deel 2
Niet relevant, geen meldingen binnen de gemeente Wassenaar.	

Tabel 36: Overzicht geraadpleegde inventarisnummers in het ELO, 1985-heden.

Nationaal Archief (NA)

Het Nationaal Archief bewaart de archieven van de provincie Zuid-Holland. In het provinciale archief is gezocht naar informatie met betrekking tot oorlogsschade, de luchtbeschermingsdienst en geruimde NGE. Daarnaast is gezocht naar overige relevante archiefstukken. De voor deze update geraadpleegde archiefstukken zijn weergegeven in onderstaande tabellen.

De volgende geraadpleegde toegangen hebben relevante resultaten opgeleverd:

- Toegang 2.04.53.15: Inspectie Bescherming Bevolking tegen Luchtaanvallen.
- Toegang 2.13.167: Bunkerarchief.
- Toegang 3.09.34: Inventaris van het archief van het Militair Gezag in Zuid-Holland, 1944-1947.

De resultaten zijn in de onderstaande tabellen opgenomen:

Toegang 2.04.53.15: Ministerie van Binnenlandse Zaken: Inspectie Bescherming Bevolking tegen Luchtaanvallen, 1937-1946	
Inventaris 76	Meldingen en processen -verbaal ontvangen van gemeenten over geallieerde luchtactiviteiten 1940-1941: Zuid-Holland
<p>3 juli 1940: Om ongeveer 14.10 uur sloeg een vliegtuigbom (ca. 50 kg) in het open duinterrein aan de Laan van Koot 20. De bom kwam neer op een afstand van ongeveer 5 meter van de woning Laan van Koot 22. Twee burgers werden licht gewond. Volgens verklaringen was de bom afgeworpen door een Engels vliegtuig dat op een hoogte van ongeveer 200 meter vloog. De krater is ca. vier meter doorsnede met een diepte van een meter. De woningen 20 en 22 zijn zwaar beschadigd. Alle vensters zijn vernield en de pannen van het dak verdwenen. Luchtalarm werd niet gegeven. Aantal overvliegende vliegtuigen was vermoedelijk drie.</p> <p>- <i>Relevant, melding neergekomen vliegtuigbom binnen de gemeente Wassenaar.</i></p>	
<p>29 juli 1940: Bommen aangespoeld bij Wassenaarse Slag.</p> <p>- <i>Niet relevant, melding betreft aangespoelde munitie.</i></p>	
<p>4 augustus 1940: Omstreeks 13.10 uur opende de luchtdoelbatterij Doornweg het vuur (ca. 10 schoten) op een vliegtuig op een hoogte van 500 à 600 meter. Het bleek een Duits vliegtuig te zijn.</p> <p>- <i>Relevant, melding beschieting vliegtuig binnen de gemeente Wassenaar.</i></p>	
<p>12 augustus 1940: Een groot model mijn met vijf uitsteeksels spoelde aan tussen Den Haag en de Wassenaarse Slag.</p> <p>- <i>Niet relevant, melding betreft aangespoelde munitie.</i></p>	
<p>14 augustus 1940: Op het strand van Wassenaar, ca. 800 meter ten noorden van de Wassenaarse Slag, spoelde een vliegtuigbom aan.</p> <p>- <i>Niet relevant, melding betreft aangespoelde munitie.</i></p>	
<p>15 augustus 1940: Ten noorden van de Wassenaarse Slag spoelde een mijn aan. Het betrof een groot model, voorzien van een rode en groene band.</p> <p>- <i>Niet relevant, melding betreft aangespoelde munitie.</i></p>	
<p>17 augustus 1940: Bij het hoofdbureau van de politie aan de Zuylen van Nyeveltstraat werd een 15 cm houwitsergranaat opgebracht.</p> <p>- <i>Niet relevant, exacte vindplaats NGE niet vermeld.</i></p>	
<p>18 augustus 1940: In de ochtend spoelden op het strand van Wassenaar tussen paal 95 en 96 twee ronde bussen aan. De bussen waren ca. 40 cm lang, voorzien van een punt, groen-geel geverfd en vermoedelijk van Engelse makelij. De projectielen zijn onschadelijk gemaakt.</p> <p>- <i>Niet relevant, melding betreft aangespoelde munitie.</i></p>	

19 augustus 1940: Bij paal 94 spoelde een mijn van onbekende nationaliteit aan.

- *Niet relevant, melding betreft aangespoelde munitie.*

20 augustus 1940: Om 16.00 uur is de mijn bij kilometerpaal 93 losgeslagen en ontploft.

- *Niet relevant, melding betreft aangespoelde munitie.*

21 augustus 1940: Twee mijnen aangespoeld op Wassenaars gebied bij de grens van de gemeente Den Haag. Daarnaast zijn bij het Duitse wachthuisje vier projectielen (groen-geel geverfd) en één stalen cilinder opgeborgen.

- *Niet relevant, melding betreft aangespoelde munitie.*

24 augustus 1940: Op het strand 600 meter van de Wassenaarse Slag richting Scheveningen spoelde een vermoedelijke bom aan. Het projectiel was peervormig, zwart, met aan de onderzijde een ring, aan het andere einde een koperen dop, plm. 80 cm lang en 30 cm breed. Die dag werd tevens een vliegtuigbom (ca. 5 kg) gedeponereerd bij het Wehrmachthuisje aan het einde van de Wassenaarse Slag.

- *Niet relevant, melding betreft aangespoelde munitie.*

31 augustus 1940: Omstreeks 4.30 uur spoelde bij paal 92 een mijn aan.

- *Niet relevant, melding betreft aangespoelde munitie.*

8 september 1940: Omstreeks 0.30 uur sloeg bij Kamp Waalsdorp een bom in nabij de spoorbaan. Geen doden, gewonden of enige schade van betekenis.

- *Niet relevant, melding betreft aangespoelde munitie.*

11 september 1940: Nabij de grens met Scheveningen spoelde een mijn aan.

- *Niet relevant, melding betreft aangespoelde munitie.*

14 september 1940: Tussen paal 93 en 94 spoelde een mijn aan.

- *Niet relevant, melding betreft aangespoelde munitie.*

15 september 1940: Een landingsgestel van een Engels vliegtuig spoelde aan.

- *Niet relevant, melding betreft aangespoelde munitie.*

17 september 1940: Tussen paal 95 en het betonnen huisje spoelde een mijn aan. Signalement: rond, in het midden een rode band, vijf voelhoorns.

- *Niet relevant, melding betreft aangespoelde munitie.*

18 september 1940: Een granaat, 40 cm lang en 15 cm breed, spoelde aan nabij de Wassenaarse Slag.

- *Niet relevant, melding betreft aangespoelde munitie.*

20 september 1940: Een mijn spoelde aan tussen paal 92 en 93.

- *Niet relevant, melding betreft aangespoelde munitie.*

25 september 1940: Bij het uitbaggeren van een sloot langs de trambaan, ongeveer op de grens Wassenaar – Voorschoten, is een trommel gevonden, waarin 3 kleine vliegtuigbommen. Het bleken bij nader onderzoek drie Duitse vliegtuigbommen, terwijl tevens twee vliegtuigmitrailleurpatronen werden gevonden. Deze bleken afkomstig te zijn van een aldaar neergekomen Nederlands vliegtuig. Tevens werden aan de Maaldrift 3 grote granaattrommels voor parachutisten en een geweerrek opgehaald.

- *Niet relevant, melding betreft aangespoelde munitie.*

25 september 1940: Op het politiebureau werden twee trommels met elk drie Duitse vliegtuigbommen en een kist mitrailleurpatronen gedeponereerd. De bommen werden gevonden in de buurt van Maaldrift. Daarnaast werd een granaat bij Wassenaarse Slag gemeld.

- *Niet relevant, exacte vindplaats van NGE niet vermeld.*

27 september 1940: Net ten zuiden van paal 93 spoelde een mijn aan. Deze werd tot ontploffing gebracht door de Duitse marine.

- *Niet relevant, melding betreft aangespoelde munitie.*

28 september 1940: Twee mijnen spoelden aan. Eén bij paal 95, en één 1.000 meter ten noorden van de Wassenaarse Slag richting Katwijk.

- *Niet relevant, melding betreft aangespoelde munitie.*

10 oktober 1940: Om ca. 3.20 uur werden drie bominslagen waargenomen. Vermoedelijk in de duinen van Wassenaar. Lichte vuurgloed zichtbaar richting Scheveningen. Onderzoek wordt ingesteld door brandweerpatrouille. Vermoedelijk geen materiële schade of persoonlijke ongelukken.

Overzichtsdocument meldt: Enige minuten voor 3.30 uur v.m. gooide een vliegtuig een lichtfakkel uit ter hoogte van het Kievietssduin en waren direct daarop twee ontploffingen hoorbaar, vermoedelijk bominslagen. Na enige tijd werden brandverschijnselen gemeld in de richting van Kamp Waalsdorp. Bij het strand buiten Wassenaar heeft iets gebrand. Bij nader onderzoek is gebleken dat ongeveer 300 meter voorbij het Groene Huisje, Schevenings gebied, op het strand drie bommen waren ontploft, terwijl sprake was van nog twee onontpofte bommen. Ongeveer 40 meter van de eerste krater is een bom ontploft juist op de eerste duintop, die in brand raakte. Ook is een bom terechtgekomen op het terrein van Ruigenhoek.

- *Niet relevant, exacte locatie neergekomen afwerpmunitie niet vermeld.*

4 november 1940: Door Duits luchtafweergeschut op de Groot Haesebroekscheweg werd een weerballon neergeschoten.

- *Niet relevant, melding betreft geen NGE.*

29 november 1940: 2,5 kilometer ten noorden van Scheveningen spoelden twee mijnen aan op een afstand van één kilometer van elkaar.

- *Niet relevant, melding betreft aangespoelde munitie.*

6 december 1940: Tussen paal 90 en 91 spoelde een zeemijn aan.

- *Niet relevant, melding betreft aangespoelde munitie.*

7 december 1940: 500 meter ten noorden van het Groene Huisje liggen twee mijnen.

- *Niet relevant, melding betreft aangespoelde munitie.*

8 december 1940: Twee mijnen aangespoeld, één bij de Wassenaarse Slag en één ca. 500 meter van de Scheveningse grens.

- *Niet relevant, melding betreft aangespoelde munitie.*

12 december 1940: Een mijn is gedemonteerd door de Duitse marine t.h.v. paal 97.

- *Niet relevant, melding betreft aangespoelde munitie.*

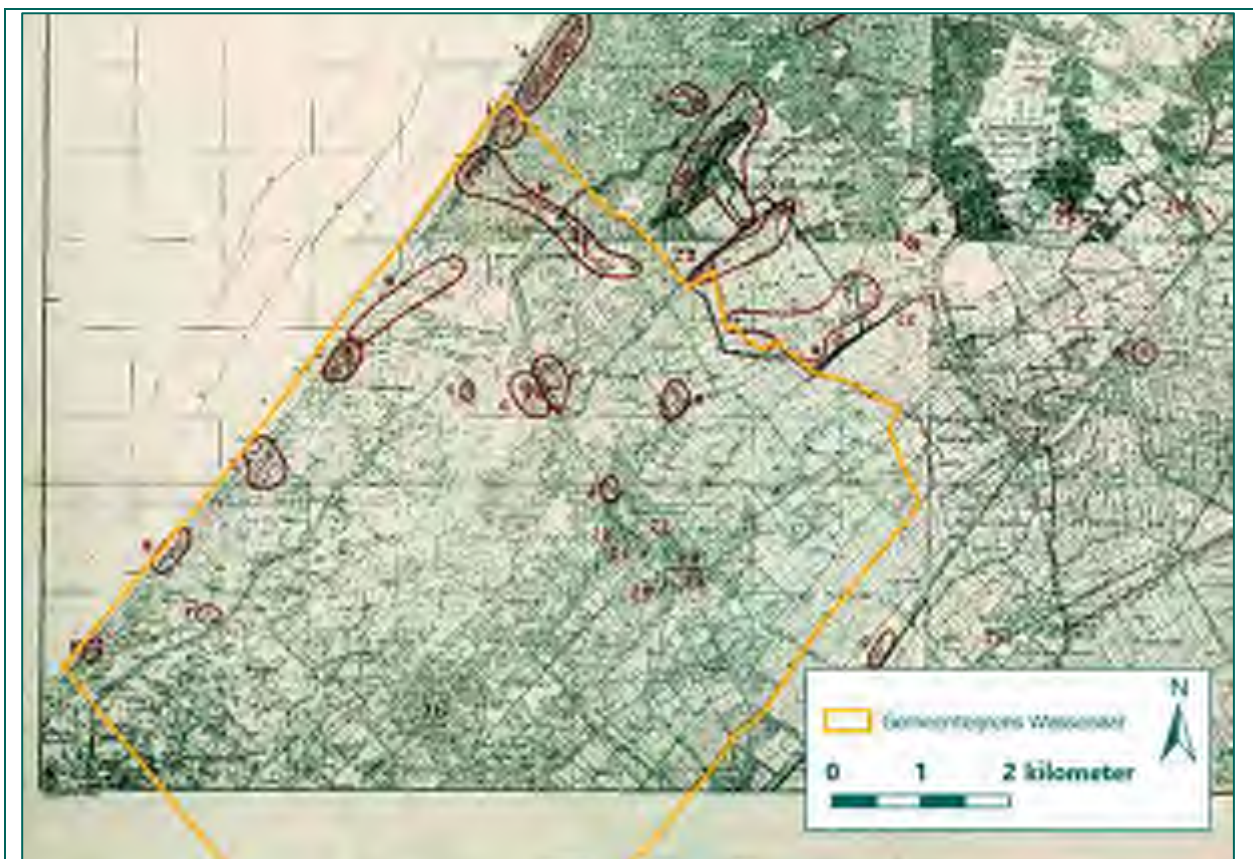
13 december 1940: Duitse militairen hebben een granaat tot ontploffing gebracht.

- *Niet relevant, locatie ontplofte granaat niet vermeld.*

Tabel 37: Overzicht van de in het NA geraadpleegde inventarisnummers van toegang 2.04.53.15.

Toegang 2.13.167: Archief van het 2^e Geniecommandement, Bureau Registratie Verdedigingswerken van het Ministerie van Defensie ("Bunkerarchief")

Inventaris 275	Blokkaarten van werken: Blok 3G
----------------	---------------------------------

Werken XXX hebben geschutsofstellingen en liggen binnen de gemeente Wassenaar.
 - *Relevant, stellingen militaire infrastructuur binnen de gemeente Wassenaar.*

Inventaris 276	Blokkaarten van werken: Blok 3K
----------------	---------------------------------

Werken XXX hebben geschutopstellingen en liggen binnen de gemeente Wassenaar.
 - Relevant, militaire infrastructuur binnen de gemeente Wassenaar.

Inventaris 339	Stellingen en complexen in Noord- en Midden-Nederland: Calques. Nrs. 0668 - 0675.
Niet relevant.	
Inventaris 342	Stellingen en complexen in Noord- en Midden-Nederland: Calques. Nrs. 0703 - 0712 I.
Relevant, stelling in Wassenaar	
Inventaris 343	Stellingen en complexen in Noord- en Midden-Nederland: Calques. Nrs. 0713 - 0728.
Relevant, stelling in Wassenaar	
Inventaris 358	Stellingen en complexen in Noord- en Midden-Nederland: Calques. Nrs. 0933 - 0944.
Relevant, stelling in Wassenaar	
Inventaris 1120	Stellingkaarten van heel Nederland (dienstgeheim) met vermeldingen van alle Nederlandse en Duitse werken waarop de aard van de groepen van werken door symbolen zijn aangegeven. Groot formaat
Relevant, overzichtskaart Wassenaar	
Inventaris 1121	Stellingkaarten van heel Nederland (dienstgeheim) met vermeldingen van alle Nederlandse en Duitse werken waarop de aard van de groepen van werken door symbolen zijn aangegeven. Klein formaat
Relevant, overzichtskaart Wassenaar	

Tabel 38: Overzicht van de in het NA geraadpleegde inventarisnummers van toegang 2.13.167.

Toegang 3.09.34 Militair Gezag in Zuid-Holland 1944-1947	
Provinciale militaire commissaris voor Zuid-Holland en afdeling militaire commissaris voor Zuid-Holland en Zeeland	
Inventaris 35	Stukken betreffende het beheer van oorlogsbuit, 1945.
Niet relevant.	
Inventaris 43	Stukken betreffende de opsporing en opruiming van mijnen, bommen, munitie en andere explosieven, 1945
Niet relevant.	
Inventaris 139	Stukken betreffende de behandeling van oorlogsbuit, "war-material" en van beheerskwesaties, 1945
Niet relevant.	
Inventaris 146	Stukken betreffende de opsporing en opruiming van mijnen, bommen, munitie en andere explosieven, 1945
Niet relevant.	
Inventaris 147	Stukken betreffende het onderzoek naar verongelukte geallieerde vliegtuigen en hun bemanningen en de berging van vliegtuigwrakken, 1945
<p>Lijst 11, melding gemeente Wassenaar neergestorte vliegtuigen. Vliegtuigcrashes vonden plaats op de volgende data:</p> <p>24 september 1940. Drie piloten gevangengenomen.</p> <p>1 september 1942: Eén jagerpilot gevangengenomen.</p> <p>27 maart 1943: Bommenwerper. Drie doden.</p> <p>29 juni 1943: Eén jager, één dood.</p> <p>Aangespoelde lijken: 23.</p> <p>- <i>Relevant, neergestorte toestellen in de gemeente Wassenaar.</i></p>	
Inventaris 231	Stukken betreffende de opruiming van mijnen, munitie en andere explosieven, 1945
Niet relevant.	
Inventaris 282	Stukken betreffende het in kaart brengen van mijnevelden en het opruimen van explosieven, 1945.
Niet relevant.	
Inventaris 361	Stukken betreffende de opsporing en opruiming van mijnen, bommen, springstof en andere explosieven, 1945
Niet relevant.	
Inventaris 370	Stukken betreffende de bemiddeling bij de behandeling van verzoeken om schadevergoeding wegens geleden schade gedurende de oorlog, 1945
Niet relevant.	
Inventaris 454	Ingekomen en doorslagen van uitgaande stukken betreffende oorlogsbuit, 1945
Niet relevant.	
Inventaris 465	Stukken betreffende de opsporing en opruiming van mijnen, bommen, springstof en andere explosieven, 1945
Niet relevant.	

Toegang 3.09.34 Militair Gezag in Zuid-Holland 1944-1947	
Inventaris 525	Rapporten en verslagen van de politie in de gemeenten Den Haag, Hillegom, Lisse, Naaldwijk, Noordwijk, Rijswijk, Voorburg, Wassenaar en Zoeterwoude, met bijlagen, 1945.
Niet relevant, naorlogs, geen relatie met NGE.	
Inventaris 529	Stukken betreffende de opruiming van mijnen, munitie en andere explosieven, 1945
Klacht van de burgemeester van Wassenaar. Door het laten springen van geruimde landmijnen in de Meijendelse duinen, sprongen in Wassenaar ruiten van panden aan de Dwarsweg en de Calcarlaan. De burgemeester opperde om niet meer gelijktijdig twintig mijnen te laten springen. - <i>Relevant, melding springen van NGE binnen de gemeente Wassenaar.</i>	
Inventaris 575	Stukken betreffende de opruiming van mijnen, munitie en andere explosieven, 1945
Niet relevant, geen meldingen oorlogshandelingen binnen de gemeente Wassenaar.	
Inventaris 596	Ingekomen en doorslagen van uitgaande stukken betreffende de hulp aan oorlogsslachtoffers, 1945
Niet relevant, geen meldingen oorlogshandelingen binnen de gemeente Wassenaar.	
Inventaris 703	Stukken betreffende de steunverlening aan oorlogsslachtoffers, 1945
Niet relevant, geen meldingen oorlogshandelingen binnen de gemeente Wassenaar.	

Tabel 39: Overzicht van de in het NA geraadpleegde inventarisnummers van toegang 3.09.34.

Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH)

Voor de voorliggende rapportage zijn de volgende collecties geraadpleegd:

- Collectie 409: Gevechtsverslagen en -rapporten mei 1940.
- Collectie 492: De strijd op Nederlands grondgebied tijdens de Wereldoorlog II / De Groene Serie.

De resultaten zijn in de onderstaande tabel opgenomen:

Collectie 409: Gevechtsverslagen – en rapporten mei 1940	
Inventaris 469033	Verslag van de 4 ^e sectie van de 1 ^e reserve grenscompagnie reserve 1 ^e luitenant J.H. Stoeve.
Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie die een afbakening kan specificeren.	
Inventaris 473021	Verslag van de commandant van het 5 ^e eskadron van het 3 ^e Regiment Huzaren 1 ^e luitenant G.N. van Asperen.
Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie die een afbakening kan specificeren.	
Inventaris 476001	Verslag gegevens van de commandant van het 4 ^e regiment infanterie een luitenantkolonel H.D. Buurman.
Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie die een afbakening kan specificeren.	
Inventaris 476007	Verslag met schetsen van het 1 ^e bataljon van het 4 ^e regiment infanterie majoor M. van Lokhorst
Gevechtsberichten van 12, 13 en 14 mei 1940.	
12 mei 1940 te 6.00 uur het co [commando] over I-4 R.I. op mij genomen. Een stelling was ingenomen, front zuid, in het duinterrein Z. van Katwijk, W. aansluitend aan artilleriedepot en O. aan II-4 R.I. (zie schets).	

Collectie 409: Gevechtsverslagen – en rapporten mei 1940

- Niet relevant, onbekend waar doelen aangevallen zijn. Daarbij enkel KKM verschoten.

Inventaris 476008	Verslag van de commandant van de 1e compagnie van het 1e bataljon van het 4e regiment infanterie kapitein W.J. Splinter
-------------------	---

10 mei 1940

Te 20.00 opdracht ontvangen om met I-I-4 R.I. de opstelling te dekken van den Afd. Art. bij cantine schietbanen. Te 23.45 afgemarcheerd van Tol.

11 mei 1940

Te 00.15 aangekomen met drie Sn. en co. Groep bij Cantine schietbanen.

12 mei 1940:

12 Mei 1940. Te 12.00 opdracht ontvangen van C.-I-4 R.I. van S. onder res. 1e Lt. v.d. ZANDEN, A.J.J. uit te zenden naar Wassenaar-veerweg tot aan snijpunt Nulge-
laan. Verzekering c.q. goedsluadig uit te voeren. Ver-
trek patr. te 13.25. 3 rate 1 O.I., 3 O.On., 21 Korpl.
en manscha per. Verleg op ongeveer 12.30, niet verder
gegaan dan "DE PAR".

13 mei 1940

Te 12.00 had de res. 1e Lt Speelman, S.M. zich met zijn S. aan de cp. Cantine gemeld.

14 mei 1940

In afwachting als reserve bij cantine Katwijk

- Niet relevant, geen meldingen van daadwerkelijke beschietingen.

Inventaris 476009	Verslag van de commandant van de 2e compagnie van het 1e bataljon van het 4e regiment infanterie kapitein W.G. Dekker
-------------------	---

11 mei 1940

"Te plm 5.00 opgemarcheerd onder co. Van Lt Vetter van 3-I. al spoedig onder vij.vu; plm 1500 m langzaam terrein gewonnen. Te 17.00 order om vov. beweging te staken en terug te trekken op een stg. Nabij Klein-Berkheide.

Collectie 409: Gevechtsverslagen – en rapporten mei 1940

Aldaar te 19.00 order om in Bat.verband terug te trekken op schietterrein. Aldaar te 22.00 aangekomen en gelegerd in aanwezige loods."

- *Niet relevant, onbekend waar precies onder vuur genomen.*

15 mei 1940

"Terug naar schietterrein en legering aldaar voorbereid. Wapens ingeleverd. Later op den dag terug naar Noordwijk."

In een der verklaringen van individuele militairen is sprake van het beschieten van Nederlandse troepen in de duinen ten zuiden van Katwijk door Duitse Juncker-vliegtuigen. In een andere verklaring is sprake van granaatvuur in de duinen, zonder exactere beschrijving van de locatie.

- *Niet relevant, locatie oorlogshandelingen onbekend.*

Inventaris 476010	Verslag van de 1e compagnie van het Ie bataljon van het 4e regiment infanterie door 1e luitenant J.A. Nijbakker
-------------------	---

Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie die een afbakening kan specificeren.

Inventaris 476011	Verslag van de commandant van de 3e compagnie van het Ie bataljon van het 4e regiment infanterie kapitein P.A. Schotel
-------------------	--

11 mei 1940

"Kort hierop kregen wij bevel van de B.C.-cp terug te trek-ken naar de schietbanen te Katwijk. Bij dit bevel was tevens het bericht dat de Verenigde Staten een ultimatum hadden gesteld aan de Duitsers de volgende dag alle troepen uit Nederland en België terug te trekken daar de Verenigde Staten anders de oorlog zouden verklaren. Dit bericht werd met zo veel vreugde ontvangen en verhoogde het moreel van de troepen aanmerkelijk. Met vereende krachten zijn de mitrailleurkarren door de duinen teruggetrokken naar de schietbanen. Een van mijn soldaten was toen hij over een duintop keek om waar te nemen door een vijandelijke kogel gewond. Op de schietbaan hebben een stelling ingenomen loodrecht op de kogelvangers. Ik ben weer teruggegaan naar de 3e compagnie. Mijn sectie heeft in een schijvenloods overnacht.

- *Niet relevant, onbekend waar precies onder vuur genomen.*

Inventaris 476012	Verslag gegevens van de 3e compagnie van het Ie bataljon van het 4e regiment infanterie door 1e luitenant H. Vetter
-------------------	---

Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie die een afbakening kan specificeren.

Inventaris 476013	Verslag van de commandant van de mitrailleur compagnie van het Ie bataljon van het 4e regiment infanterie kapitein J.H.G.P. Matla
-------------------	---

Niet relevant, geen oorlogshandelingen binnen de gemeente Wassenaar.

Inventaris 476014	Verslag van de commandant van het IIe bataljon van het 4e regiment infanterie majoor J.J.N. Cramer
-------------------	--

Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie die een afbakening kan specificeren.

Inventaris 476016	Verslag van de commandant van de 1e compagnie van het IIe bataljon van het 4e regiment infanterie kapitein N.W. Holtkamp
-------------------	--

Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie die een afbakening kan specificeren.

Inventaris 476017	Verslag van de commandant van de 2e compagnie van het IIe bataljon van het 4e regiment infanterie kapitein H. Sjouke
-------------------	--

Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie die een afbakening kan specificeren.

Inventaris 476018	Verslag samengesteld door de 2e luitenant S.J.M. de Jong van de commandant van de 3e compagnie van het IIe bataljon van het 4e regiment infanterie kapitein W.H. Val
-------------------	--

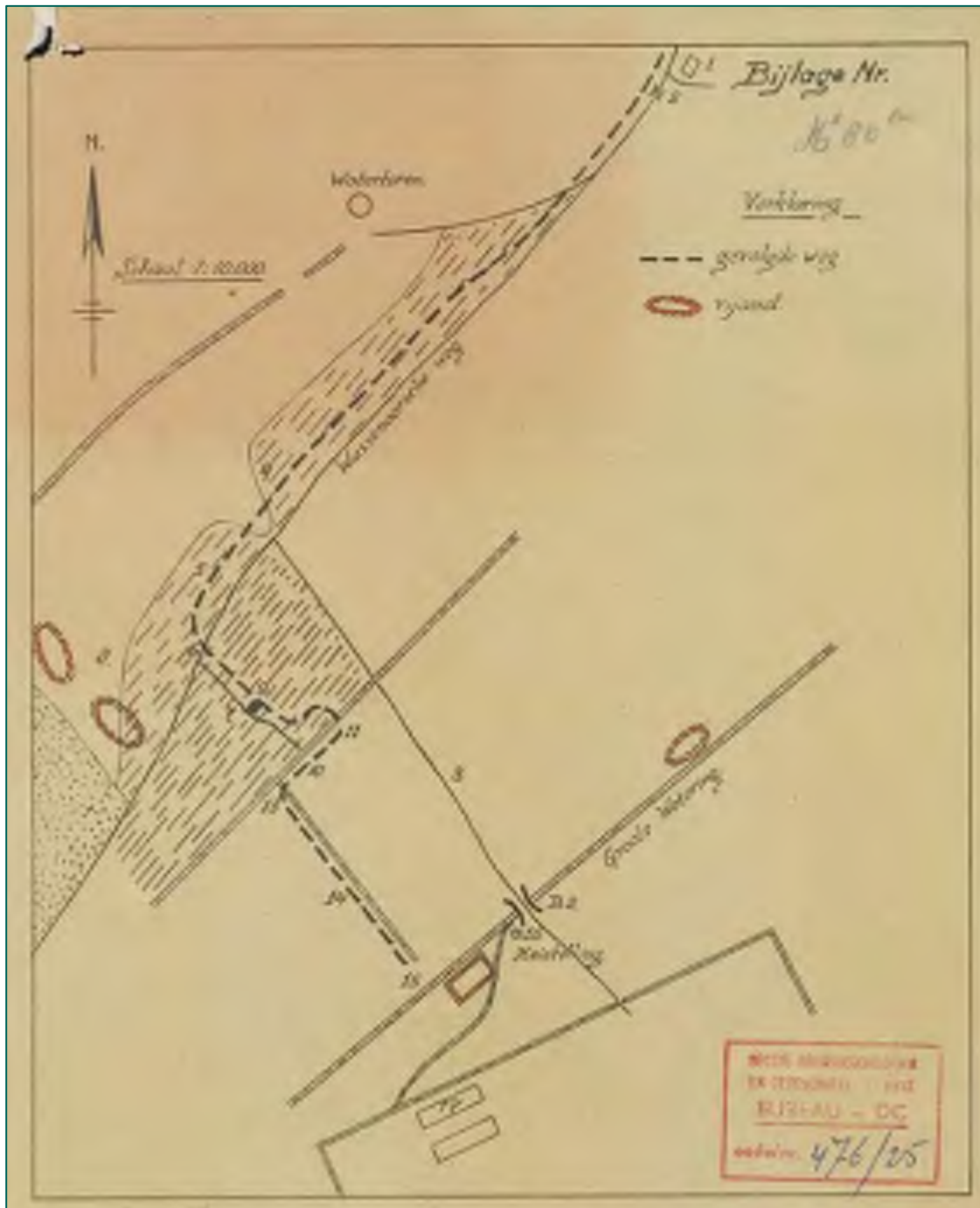
Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie die een afbakening kan specificeren.

Collectie 409: Gevechtsverslagen – en rapporten mei 1940

Inventaris 476019	Verslag gegevens van de commandant van de mitrailleurcompagnie van het IIe bataljon van het 4e regiment infanterie kapitein C. Booster
Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie die een afbakening kan specificeren.	
Inventaris 476020	Verslag van de 2e sectie van de mitrailleurcompagnie van het IIe bataljon van het 4e regiment infanterie door vaandrig 1.G. Everard
Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie die een afbakening kan specificeren.	
Inventaris 476021	Verslag van de commandant van het IIIe bataljon van het 4e regiment infanterie majoor J. Mallinckrodt
<p>Verslag van Majoor J. Mallinckrodt, C.-III-4 R.I., gebeurtenissen 10 mei 1940</p> <p>Vanuit duinterrein bij W. uitgang aanval gedaan op vliegveld. Tot staan gekomen door kruisvu. van vier vij. Mitsr. Een S. onder Vaandrig v.d. Nieuwe Giessen opdracht gegeven duinterrein in de ri. "Pan" te zuiveren. Deze S. heeft zware verliezen geleden en de Vaandrig raakte verwond. Mortieren gevraagd en gekregen om deze weerstand te ruimen. Dit gelukte. Daarna aanval doorgezet.</p> <p>Pl.m. 18.00 vliegveld genomen en bezet.</p> <p>- <i>Relevant, grondgevechten binnen de gemeente Wassenaar.</i></p>	
Inventaris 476023	Verslag van de commandant van de 1e compagnie van het IIIe bataljon van het 4e regiment infanterie kapitein H.J. de Vries. (Deze compagnie vormde met de 3e compagnie van het IIIe bataljon het detachement vliegveld Valkenburg)
Niet relevant, geen meldingen van gevechten binnen de gemeente Wassenaar.	
Inventaris 476024	Verslag van de commandant van de 2e compagnie van het IIIe bataljon van het 4e regiment infanterie kapitein H.L. Segaar
<p>10 mei 1940:</p> <p>Bij het verlaten van Katwijk a.d. Rijn werd door mijn compagnie met geweervuur een Duitsch vliegtuig neergeschoten. Door de duinenrij langs de Wassenaarscheweg is mijn compagnie opgetrokken in de richting van het vliegveld. Hierbij werden wij voortdurend onder vuur genomen door Duitse patrouilles. Vanuit de duinen tegenover de ingang van het vliegveld is mijn compagnie uitgebroken in de richting van het vliegveld. Doordat wij voortdurend onder mitrailleurvuur kwamen was het onmogelijk verder op te rukken dan tot ca. 200 m van de heistelling.</p> <p>- <i>Relevant, grondgevechten binnen de gemeente Wassenaar.</i></p>	
Inventaris 476025	Verslag met schetsen en foto's van de 2e compagnie van het IIIe bataljon van het 4e regiment infanterie door 1e luitenant J. van Kessel
<p>10 mei 1940:</p> <p>Bij het tankstation (1) vind ik den B.C. Hij heeft eindelijk het vurig verlangende nieuw! "Vliegveld in handen van den vijand, de beide anderen compn. buiten gevecht gesteld."</p> <p>Het lijkt ons op dat oogenblik nog onbegrijpelijk, meer dan 300 man en dan nog zware mitrailleurs.</p> <p>Nu komt het eerste gevaarlijke punt: het bruggetje (2). Alles gaat echter best. Man voor man in den loopas er over, man voor man duikt in den greppel er naast, totdat het terrein meer bedekt wordt en we naar recht kunnen verspreiden. Thans wordt het oppasen. Door mijn kijker zie ik bij (3) een groep Duitsers, ongeveer 30 man. Ze loopen richting vliegveld. De afstand om te vuren is nog te groot.</p> <p>Nu krijg ik het bevel: Rechts van den weg in groepencolonne voorwaart. Volgorde 1S. 2 en 3S op 50 m erachter, 4 S middenachter. De Ruitvorm dus [...]</p> <p>(5) Nadat de toegangsweg gepasseerd is, komt het bevel: liks uit de flank het vliegveld op. De re.groep moet daartoe eerst een kwart cirkel beschrijven, dan verband opnemen aan de weg en op mijn teeken voorwaarts den Wassenaarsche weg oversteken. Veel eerder dan ik verwacht had kruipen ze reeds in den greppel op 70 m afstand en steken zelfs zonder bevel den weg over (6). Hoe kan ik weten, dat dit manschappen zijn van een ander regiment? In het volste vertrouwen, dat mijn Kapitein wel voor een rugdekking zal zorgen, steek ik nu ook den weg over en het terrein in. Door greppels en gedekt door heggen gaat het zoo vlug mogelijk voorwaarts. Tot aan ons middel zijn we al doornat. Mijn uitrusting hindert mij verschikkelijk. Ieder oogenblik blijven klewangdrager, pistooltasch en</p>	

Collectie 409: Gevechtsverslagen – en rapporten mei 1940

kijkerfoudraal achter graspollen steken. Plotseling stuit ik op een groep soldaten. Dicht tegen elkander liggen daar langs een slootkant (7) een tiental mannen. Zonder sergeant, zonderkorporaal! [...] Het waren recruten van het 22 RI (Depot). [...] Het verband met mijn rechtergroep ben ik kwijt geraakt. De mannen die ik den weg over het zien steken, waren dus blijkbaar ook van het depot geweest. Later hoor ik, dat de rechtergroep bij het omzwenken op vijand is gestuit. Eerst sprong een Duitsch officier met een pistool in de hand op een duintop (8) en gelaste den sergeant zich over te geven. Voor hij uitgepraat was, pafden twee, drie soldaten hem weg, waarop de Duitschers met handgranaten antwoordden, die de geheele groep buiten gevecht stelden. Ook de 2s onderging eenzelfde lot. Dien avond vond ik het grootste gedeelte in de St. Annastichting terug.

- Relevant, grondgevechten binnen de gemeente Wassenaar.

Collectie 409: Gevechtsverslagen – en rapporten mei 1940

Inventaris 476026	Verslagen van de commandant van de 3e compagnie van het IIIe bataljon van het 4e regiment infanterie kapitein G. van Zuilen
Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie die een afbakening kan specificeren.	
Inventaris 476027	Verslag van de commandant van de mitrailleur compagnie van het IIIe bataljon van het 4e regiment infanterie kapitein L. Verleun
Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie die een afbakening kan specificeren.	
Inventaris 477013	Gevechtsberichten van de commandant van het 1e regiment infanterie luitenant-kolonel L.K. van Loon
Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie die een afbakening kan specificeren.	
Inventaris 477016	Verslag gegevens van de commandant van de 1e batterij 6 veld, 1e luitenant T.C. Dijkhoorn 14 mei 1940: Dinsdag vuurde deze sectie op de Albertushoeve. 1 sectie ging nog verder naar voren en kwam in voorste lijn aan de Oostdorperweg in stelling van waaruit de boerderijen en houtperceelen aan de Katwijksche weg beschoten werden. Plotseling ontvingen wij vuur vanuit een wal 100 m voor de Bt. gelegen. Het vuur van de vijand werd voor korten tijd tot stoppen gebracht door het afvuren van kartetsen, in dien tijd werden de mitr. gewaarschuwd en trok de batterij terug terwijl door onze mitr. de vijand het vuren vrijwel moest staken. - <i>Relevant, beschieting binnen de gemeente Wassenaar.</i>
Inventaris 477020	Verslag opgemaakt door de commandant van de IIIe divisie over de commandant van het Ie bataljon van het 1e regiment infanterie majoor H.C. la Roi, (gesneuveld)
Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie die een afbakening kan specificeren.	
Inventaris 477021	Gevechtsberichten van de commandant van de 1e compagnie van het Ie bataljon van het 1e regiment infanterie kapitein mr. R. Bergmans
Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie die een afbakening kan specificeren.	
Inventaris 477022	Verslag van de 1e compagnie van het Ie bataljon van het 1e regiment infanterie door sergeant P.G. Boersma
Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie die een afbakening kan specificeren.	
Inventaris 477023	Gevechtsberichten van de 1e sectie van de 2e compagnie van het Ie bataljon van het 1e regiment infanterie door 1e luitenant H.J. Guyt
Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie die een afbakening kan specificeren.	
Inventaris 477024	Gevechtsberichten van de 2e sectie van de 2e compagnie van het Ie bataljon van het 1e regiment infanterie door vaandrig H.G. Joosten. Bevat tevens gegevens van vaandrig H.G. Joosten
Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie die een afbakening kan specificeren.	
Inventaris 477025	Gevechtsberichten van de 3e en 4e sectie van de 2e compagnie van het Ie bataljon van het 1e regiment infanterie door vaandrig S.Cuperus
Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie die een afbakening kan specificeren.	
Inventaris 477026	Verslag van de 3e compagnie van het Ie bataljon van het 1e regiment infanterie door 1e luitenant H.J. Boer
Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie die een afbakening kan specificeren.	
Inventaris 477027	Verslagen met schetsen van de commandant van de mitrailleur compagnie Ie bataljon van het 1e regiment infanterie kapitein P. Gaastra Gerber
Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie die een afbakening kan specificeren.	

Collectie 409: Gevechtsverslagen – en rapporten mei 1940

Inventaris 477028	Gevechtsberichten van de commandant van het Ite bataljon van het 1 ^e regiment infanterie majoor N.J. Tielrooy.
-------------------	---

10 mei 1940, 2^e bevel ontvangen te Oud Poelgeest om 11.14 uur van C.-1 r.l.

Opdracht: Verzamel uw bataljon en marcheer naar 's-Gravenhage, Haagsche Bosch; marschweg over Haagsche Schouw. Breek eventuele Duitse weerstand bij Maaldrift. C.-I-1 R.I. dekt opmarsch als voorhoede Bat. Ik stel een S. pag ter uw beschikking. Nor voor de uitvoering ten 12.49 uur bevel ontvangen van C.-1 R.I.: 'Maak u onverwijd meester van overgang bij Haagsche Schouw. 1 R.I. versterkt met I-6 R.A. zal Wassenaar en Den Deijl vermeesteren tot aan de lijn 500 m Z. van en evenwijdig aan kunstweg Den-Deijl – Voorschoten.

Uitvoering: Bevelen van C.-II-1 R.I.

Aan C.-II-1 R.I.: marcheer naar den Lagemorschweg (W. van Leiden) en bereidt met twee Sn. Vuur op de brug bij Haagsche Schouw.' Aan C.-3-II-1 R.I.: Marcheer naar Den Deijl en sluit aldaar den weg af naar Den Haag.

2-II-1 R.I. (per auto) rukt rond 14.00 uur op met twee Sn. N. en een S.Z. van het Galgenwater; vindt brug bij haagsche Schouw onbezet, waarop de C.C. zijn Comp. Verzamelt Z. van de brug.

M.C.-II-1 R.I. komt rond 14.00 uur aan den Lagemerschweg in stelling, doch wordt eveneens door C.-II-1 R.I. op de Haagsche Schouw aangetrokken. Aangezien geen voldoende aantal auto's meer beschikbaar is, rijdt Lt. Stabbing voor vast met twee Sn. Over Voorschoten naar Den Deijl. C.-II-1 R.I. doet de beide andere sectiën van 3-II-1 R.I. plus St.-II-1 R.I. onder den Vaandrig Flameling van Oud Poelgeest oprukken naar de Haagsche Schouw. C.-II-1 R.I. ontvangt bij de Haagsche Schouw van tal van commandanten opdrachten, adviezen en inlichtingen, hetgeen veel oponthoud veroorzaakt. Ten 18.00 uur geeft C.-II-1 R.I. opdracht aan het gedeelte van II-1 R.I. dat bij Haagsche Schouw is verzameld (nl. twee Sn. Van 3-II, 2-II (min 1 sectie) en M.C.-II plus St.) om op te rukken naar Den Deijl. Twee Sn. Van 3-II onder Vaandrig Flameling voorhoede Deze zendt een groep huizen aan den marschweg door de voorhoede moeten worden onderzocht. **Bij de Maaldrift 200 meter ten zuiden van de Rijksgebouwen ontvangt de voorste Gr. Ten 19.15 uur vuur uit W. richting (van de tennishal aan de Maaldrift). De M.C. komt met twee Sn. In stelling W. van Rijksgebouwen en opent het vuur op de Tennishal en aangrenzende boerderij, waarop vijand spoedig het vuur staakt.**

2-II-1 R.I. bevindt zich bij den driesprong bij pl.125 aan den Rijksstraatweg en krijgt opdracht van C.-II-1 R.I. (thans Majoor Mulder) om op te rukken N. en N.W. langs de Maaldrift en aan te vallen op de Tennishal en boerderij. De drie Grn. Van 3-II-1 R.I. onder vaandrig Flameling zullen de 2^e Comp. Volgen.

2-II-1 R.I. ontvangt bij den opmarsch vijandelijk vuur uit de boerderij. C.-2-II doet het vuur beantwoorden en rukt op naar de boerderij, alwaar de Comp. Gedekt word topgesteld. Het is inmiddels geheel duister geworden. C.-2-II en Lt. Rodenhuis betreden het erf tusschen boerderij en Tennishal, waarop plotseling van vlakbij eenige schoten vallen. Lt. Rodenhuis vuurt terug, waarop vier Duitschers tevoorschijn komen, die zich overgeven. Bij verder onderzoek van de boerderij worden nog twee gewonde Duitschers aangetroffen. Op bevel van C.-II-1 R.I. rukken 2-II en twee Sn. Van 3-II ten ongeveer 23.30 uur op naar Den Deijl en legeren aldaar. M.C.-II blijft bij de Maaldrift.

- *Relevant, melding beschietingen binnen de gemeente Wassenaar.*

11 mei 1940, opdracht II-1 R.I. bezet met een tir. Comp. En de M.C. het vliegveld Maaldrift. III-1 R.I. zuivert het terrein gelegen tussen west van de Zijlwetering en kunstweg Maaldrift-Wassenaar. II-1 R.I. zuivert het terrein O. van de Zijlwetering tot den kunstweg Haagsche Schouw -Den Deijl. Op hetzelfde uur (07.00) ontvangt C.-II-1 R.I. van C.-1 R.I. bevel Nr. 3B dd. 11 mei 1940; 5.35 uur luidende: 'Door 4 R.I. wordt aanval op Valkenburg met steun van artillerie. Indien de Duitschers ontwijken in O. of Z. richting, deze opvangen. Uitvoering: opstelling van II-1 R.I. in den morgen van 11 mei 1940, zie schets Nr. 1.

Alle opstellingen worden ongehinderd ingenomen, behalve de S.tir onder Lt. Spruyt bij de brug over de Zijlwetering. De Lt. Spruyt marcheert met een sergeant en drie man voor de sectie uit, brengt bij de hoogliggende brug de Lt. Mitr. in stelling, wordt van nabij door Duitsers onder vuur genomen en wordt vermoedelijk met den sergeant en drie man gevangen genomen. De rest van de sectie neemt onder sergeant Bakker op 300 meter van de brug stelling. C.-II-1 r.l. zendt 09.15 uur de 1^e Lt. Rodenhuis met een S.tir naar Haagsche Schouw ter versterking aldaar (niet bekend aan welk onderdeel toegevoegd. Te 10.00 uur meldt majoor N.J. Tielrooy zich bij Cp.C.-II-1 R.l. en neemt het commando over. C.-II-1 R.l. treft bij zijn tocht langs de opstelling ten 13.00 uur de rest van de sectie Spruyt aan op 300 meter van de brug over de Zijlwetering. Met zijn Lt. Adj. doet hij deze sectie terstond een opstelling innemen bij de boerderij N. van de brug, vanwaar naar alle zijden vuur kan worden gebracht. Ten 14.00 uur werpen enige Duitse vliegtuigen parachutes uit boven het vliegveld Valkenburg (buiten bereik van geweren en Lt. Mitr.) C.-II-1 R.l. doet hierop terstond vuur afgeven door de Zw. Mitr., opgesteld op den zolder van de Rijksgebouwen. **Tot laat in den avond vijandelijk vuur van verschillende terreinpunten in de Ruiglandsche- en Ommedijksche polder op de eigen opstellingen. C.-II-1 R.l. doet op deze terreinpunten herhaaldelijk Zw. Mitr. vuur afgeven. In den nacht van 11 op 12 mei melden zich twee Duitse onderofficieren bij de sectie Zw. Mitr. van Lt. Hofstee (zie schets) omdat zij het in het Nederlandsche zw.mitr.vuur niet langer konden uithouden.**

- Relevant, melding beschietingen bij de brug over de Zijlwetering.

12 mei 1940:

Mondelinge order van C.-II-1 R.l. aan C.-2-II-1 R.l.:

'Verplaats de sectie tir. aan den straatweg zover naar voren, dat deze vrij schootsveld heeft in den polder O. van Wassenaar.' C.-II-1-R.l. is voornemens met deze sectie dezen polder te zuiveren. Ten 09.00 uur order van c.-II Div. aan C.-II-1 R.l.: 'Wijs 2 sectiën tir. aan voor beveiliging van het Divisie-stafkwartier'.

Er kan hiervoor slechts een sectie van 3-II-1 R.l. worden bestemd, omdat daags te voren een sectie van 3-II-1 R.l. was teruggekomen van den Watertoren bij Wassenaar, hetgeen C.-3-II-1 R.l. niet had gemeld aan C.-II-1 R.l. (bij den Watertoren is dus thans nog een sectie van 3-II-1 R.l. onder Lt. Wetsebrink).

C.-II-1 R.l. geeft order aan C.-2-II-1 R.l. om de tir S. opgesteld aan den middelweg te verzamelen deze heeft aldaar geen nut meer voorts aan C.-3-II-1 r.l. en C.-2-II-1 R.l.: breng de sectiën lir. Om Maaldrift en bij de boerderij bij de Zijlwetering terug tot 2 Grn.'

Ten 14.40 uur werpen enige vijandige vliegtuigen parachutes met munitie en levensmiddelen af in de Ommedijksche polder. C.-II-1 R.l. wijst een Gr. Van de sectie tir. bij Landlust aan om dit materieel op te halen en doet de re.neventroepen (5 dep. Bat.) hieromtrent inlichten. De B.C. gaat persoonlijk voor, omdat de manschappen hun opstellingen niet durven verlaten. **Tijdens deze handeling wordt gevuld uit de richting Haagsche Schouw, vermoedelijk afkomstig van in villa's verborgen Duitsgezinden.** C-II-1 R.l. roept hiertegen de hulp in van 5 Dep.Bat. In samenwerking met 5 Dep.Bat. worden de parachutes en het materieel weggehaald en later op den dag

Collectie 409: Gevechtsverslagen – en rapporten mei 1940

met vrachtauto's vervoerd naar Cp. C.-1 R.I. Bij terugkomst op Cp. ten 16.00 uur ontvangt C.-II-1 R.I. van C.-1 R.I. de order om twee sectiën tir. En een S.Pag onder een officier aan te wijzen tot het doen van een verkenning en aanval richting Wassenaarse Slag. Hiervoor wijst C.-II-1 R.I. aan de 2^e Lt. Hennes de vrijgemaakte sectie van 2-I-1 R.I. en een stuk Pag. Meer troepen zijn niet beschikbaar. Dit detachement vertrekt ten 18.00 uur. **In den laten namiddag doet C.-II-1 R.I. op tal van verdachte terreinpunten in Ruijgelaansche- en Ommelandsche podler vuur brengen met mortieren, 6 veld (daartoe in stelling gebracht bij Landlust en bij de boerderij bij brug over Zijlwetering) en zw.mitr. Hoofdschuitsrichting: Valkenburg,** teneinde neventroepen niet te hinderen. Het bataljon heeft inmiddels de beschikking gekregen over 2 sectieën 6 veld.

- *Niet relevant, bevat geen informatie die afbakening kan specificeren.*

14 mei 1940, C.-II-1 R.I. geeft order aan C.-2-II-1 R.I. om met 2 groepen onder Lt. Steenge de ruïne aan de Ruigelaan te doen bezetten en met twee grn. De boerderij Belenstein en een boerderij 100 m N.O. daarvan. Aangezien de afgelopen nacht vrij rustig is geweest stemt C.-II-1 r.I. erin toe, dat de aangewezen groepen eerst schoon wasgoed ontvangen, voorts moeten grondlappen en handgranaten worden uitgereikt en de munitie worden aangevuld. Dat een en ander vrij veel tijd kost, bepaalt C.-II-1 R.I. dat ze nu eerst maar moeten eten maar dan onverwijld hun opstellingen moeten innemen. **Omstreeks 12.00 uur wordt de sectie zw.mitr. van Lt. Hofstee door den vij. hevig onder vuur genomen.** Omstreeks 12.30 uur wordt deze sectie door kleine groepjes Duitsers op zijn linkerflank aangevallen en verlaten de bedieningsmanschappen reeds het linkerstuk (zij nemen het bodemstuk mede). Lt. Hofster versterking oprukken. De bedieningsmanschappen keren weer bij hun stuk terug. C.-II-1 R.I. doet de aangewezen groepen onder Lt. Steenge per mitr. opgesteld bij den driesprong aan de Westpunt van de Maaldrift in stelling te brengen bij den driesprong van Oostdorp Z. van de boerderij Bellestein. **Onder vrij hevig vijandelijk vuur doch zonder verliezen bereiken allen hun opstelling alleen de ruïne blijkt door Duitsers bezet te zijn. Tijdens het vuur op de sectie van Lt. Hofstee wordt een mad dodelijk getroffen.** Bij driesprong Oostdorp is nog steeds geen verband met III-1-R.I. verkregen.

Ten 13.00 geeft C.-II-1 r.I. het commando over aan C.-M.C.-II-1 r.I. aangezien C.-II-1 R.I. onverwijld bij C.-II div wordt ontboden. De kapitein Bloemhoff doet onverwijld een stuk Pag. in stelling brengen en de ruïne aan de ruigelaan onder vuur neen, waarop Lt. Steenge met een groeptir. de ruïne bezet. **De Duitsers trekken terug naar een volgende boerderij; het stuk Pag. wordt bij de ruïne in stelling gebracht en het vuur op de boerderij geopend.** Bij het zevende schot springt het projectiel ontijdig. Enige manschappen worden gewond en het stuk is onklaar. **De Duitsers vuren niet alleen in front, doch ook in de rug, waarop het stuk Pag. en de Gr. Tir. terug trekken tot bij den driesprong.** Ten 16.00 uur blijken de Duitsers te zijn teruggetrokken en schuift Lt. Steenge een halve Gr.tir. vooruit tot voor de ruïne. De ruïne zelf ligt naar alle zijden te veel open voor een bezetting. Ten 13.00 uur keer C.-II-1 R.I. op zijn cp. terug. C.-II-1 R.I. heeft van C.-III Div. bevel ontvangen een aanval te doen op Aalbertushoeve en omgeving en wel met twee Sn. Tir en een stuk pag van 4 R.I. op de Mient en daarna Albertushoeve met als als de Wassenaarscheweg; twee grn. Tir. en een stuk pag. onder Lt. Steenge op de Albertushoeve met als als de Ruigelaan en 1 S. tir en een stuk Pag. onder Rodenhuis op Rijksdorp met als li. Grens de kunstweg langs Bellestein. De aanval zal worden vooraf gegaan door vuur van een Bt. van 6 R.A. op Albertushoeve en Rijksdorp. Te 17.00 uur moet uitgangstelling zijn ingenomen. Het aanvalsmoment wordt aangegeven door staken van het avu.gedurende 3 minuten en daarna twee duidelijk gescheiden lagen van vier schoten. Voor de opstelling ten 17.00 uur zie schets Nr. 2. Het uur, waarop de artillerie het vuur zal openen wordt vastgesteld op 18.00 uur. Tegen dien tijd komt echter bericht, dat de aanval niet zal worden uitgevoerd.

Met het oog op de duidelijkheid zijn de stukken Pag. niet ingeschetst. Het stuk bij Lt. Steenge was echter onklaar, terwijl dit nog niet aan C.-II-1 R.I. was gemeld. Voorts was het C.-II-1 R.I. nog niet bekend dat de sectie Rodenhuis en de Gr. Steenge reeds over de Kaswetering een uitgangsstelling hadden betrokken. Volgens het laatste omstreeks 17.00 uur ontvangen bericht had de sectie Rodenhuis bij het oprukken langs de Oostdorperweg veel vijandig vuur ontvangen, doch geen verliezen geleden. C.-II-1 R.I. was toen nog in afwachting van de komst der artillerie, die omstreeks 17.30 uur in stelling kwam.

- *Relevant, melding beschietingen bij de Albertushoeve.*

Inventaris 477029	Verslag van waarnemend commandant van het IIe bataljon van het 1 ^e regiment infanterie majoor H. Mulder.
-------------------	---

10 mei 1940: Bij de loodsen van de Maaldrift gekomen zagen we van een verhoging in het terrein, dat door troepen aan den weg naar Wassenaar ten westen van de Hoogenboomschen weg gevuld werd, maar een tegenpartij zagen we niet. **Wel floot een enkele, waarschijnlijk verdwaalde kogel langs ons heen.** Daar we vermoeden dat de vurende groepen tot ons eigen leger behoorden waagden we het erop en begaven ons erheen. Het bleek een compagnie van het I-Depot Bataljon Grenadiers te zijn, die zich verdekt had opgesteld in het bos langs de weg. Daar werd meegedeeld dat de vijand zich moest bevinden in de N.W. rand van de Maaldrift. Over de sterkte kreeg ik verschillende meldingen die me min of meer fantastisch voorkwamen, ook al omdat de Grenadiers nog geen verliezen hadden geleden, hoewel ze reeds lang in vuurgevecht gewikkeld waren. **Ze hadden steun van een stuk pag., waarmee ze o.a. vuur gegeven hadden op de tennishal in de N.W. rand van de Maaldrift...**Aan de zw mitr gaf ik de opdracht een opstelling in te nemen aan de trambaan achter de loodsen, front ZW en eventuele bewegingen van een tegenpartij te onderdrukken. **De tirailleurs werden door ons 3en met zeer veel moeite gebracht op den Maaldriftschen weg tot de bocht naar het ZW.** De Luit. Boersema van II-1 R.I. toonde zich daarbij niet van de heldhaftigste kant. **Bij dit voorwaarts gaan ontvingen we hevig vuur van de boerderijen in de NW rand van de Maaldrift, alles met automatische wapens.** Hierdoor was het voorwaarts gaan van de manschappen ook minder vlot, daar ze nog geen vuur gewend waren. Gelukkig lag het vuur iets te hoog, waardoor we geen verliezen leden. Een tegenstander aan de N hoek van den Maaldriftschen weg werd gedood. Doordat de vijand te vroeg met lichtspoomunitie ging schieten nl zo vroeg dat de schemering nog niet te zwaar was om de zw mitr goed te richten verried hij zijn standplaats. Daarom ben ik toen naar de mitr gegaan en heb daar het vuur geleid. Het resultaat was dat het vuur van de tegenpartij totaal werd onderdrukt. Zeer laat in de avond rond 24.00 uur is het toen aan een deel der tirailleurs gelukt de tegenstanders te verrassen en gevangen te nemen nl 3 onderofficieren vliegeniers twee soldaten, drie gewond en 2 doden. Middelerwijl had zich de waarnemend commandant van II-1 R.I. gemeld, dien ik het commando overdroeg gedurende den tijd die ik nodig had om mij te melden bij C.-1 R.H.M. te Wassenaar. Dit was te ongeveer 23.00 uur. Van C.-1 r.H.M. kreeg ik opdracht ter plaatse nadere orders af te wachten. Daar de keukentrein en de verplegingsofficier van II-1 R.I. nog ontbraken had ik telefonisch aan de keuken van 22 Depot-Bataljon te Leiden opgedragen brood en koffie te bezorgen op de Maaldrift. Op den morgen van 11 mei tegen 03.00 uur was dit brood enz. reeds aanwezig. Enige uren later kwam de keukentrein van II-1 r.I. en een compagnie met de rest der zw. Mitr. Ook kwam nog een sectie pag. Ingevolge toen ontvangen opdracht van den C.III Div. om de Maaldrift te veroveren, hetgeen dus al gedaan was, en te behouden werd de volgende opstelling ingenomen: er werd een sectie tirailleurs geplaatst in de NW rand van de Maaldrift een sectie in de NO kant, 1 aan den weg naar de Haagsche Schouw N. aan de Maaldrift en 1 aan den weg naar

Collectie 409: Gevechtsverslagen – en rapporten mei 1940

Wassenaar Z. van de Maaldrift, en 1 aan de brug van de Hoogenboomschen weg over de Wassenaarse Wetering. De rest der tirailleurs hield ik in de hand voor patrouilles e.d. Een sectie der het laatst gekomen zw. Mitr. werd geplaatst aan de samenkomst van de Maaldriftschen weg en den Hoogenboomschen weg en de andere in het terrein ZO van de Maaldrift. Waar ik een sterken vijand wist in het dorp Valkenburg en dus op een doorbraakpoging naar het zuiden verdacht moest zijn plaatste ik de sectie pag nog bij het begin van den Maaldriftschen weg. De opstelling van de sectieën zw. Mitr. achter de loodsen was reeds 's morgens vroeg gewijzigd in dier voege, dat 2 van de stukken boven in een loods waren geplaatst zodat ze het terrein naar het N en NW geheel domineerden. Bij de gevangenen hadden we een grote massa oorlogsmateriaal gevonden, o.a. een draadloze zender en mortiergranaten (zonder mortieren) ook vonden we munitie van een klein kaliber, geschikt voor flinke buksen, die echter niet door militairen gebruikt worden. Wapens ervoor waren er niet bij. Tevens maakten we 12 motorrijwielen buit, die onze gevangenen den vorigen dag veroverd hadden op 1 R.H.M. De gevangenen en het materiaal werden gebracht naar het politiebureau te Wassenaar en de motorrijwielen gingen terug naar 1 R.H.M. Te plm 10.30 uur ontvingen we van een patrouille bericht dat zich vijand vertoond had in en om de watermolen in de gecombineerde Ruigelandische polder. **Deze vijand is door onze zw. Mitr. in de loodsen onder vuur genomen.** Tegen 11.00 uur kwam de majoor Tielrooy zich weer bij zijn bataljon voegen waardoor ik van mijn commando ontgeven werd en mij weer begaf naar het II Depot Infanterie aan de Haagsche Schouw.

- Relevant, melding beschietingen om en nabij Maaldrift binnen de gemeente Wassenaar.

Inventaris 477029a	Commandant van de 1 ^e compagnie van het IIe bataljon van het 1 ^e regiment infanterie kapitein L. Geertsma (zie onderafdeling B 137).
--------------------	--

Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie die een afbakening kan specificeren.

Inventaris 477030	Gevechtsberichten van de commandant van de 2 ^e compagnie van het IIe bataljon van het 1 ^e regiment infanterie 1 ^e luitenant J.H. Boersma.
-------------------	--

10mei 1940:

Opdracht: verplaats uw compagnie met den meesten spoed naar Poelgeest (Valkenburg) en neem contact op met 4 R.I. Requireer daartoe de nodige auto's.

Uitvoering: 2-II-1 R.I. komt te plm. 07.00 uur te Oud Poelgeest aan; de C. tracht tevergeefs daar contact te krijgen met 4 R.I. verplaatst daarom de Com in de richting Valkenburg W. van Rijnsburg op plm. 300 meter oost van de zandlaanbrug te plm. 08.00 uur door een burger gewaarschuwd, dat de brug niet overschreden kan worden omdat deze onder het vuur van de Duitschers ligt. Een kapitein van de artillerie vraagt dringend steun. De troep stijgt uit en rukt op: Sectie Lt. Rodenhuis re. Van den weg, sectie Lt. Spruyt op en li. Van den weg, en een sectie in reserve. **De voorsectiën nemen stelling op en aan weerszijden van de brug en openen het vuur op den vijand. 2-II-1 R.I. wordt herhaaldelijk aangevallen door vurende laagvliegende vijandige vliegtuigen. Zij werden beschoten door enige van onze Mitr. M.20 zonder merkbaar resultaat.**

- Niet relevant, geen meldingen beschietingen bij de Zandlaanbrug.

Collectie 409: Gevechtsverslagen – en rapporten mei 1940

10mei1940:

Opdracht: ruk op naar Den Deyl.

Uitvoering: per auto verplaatst tot **1 km zuid van Haagsche Schouw. Aldaar uitgestegen omdat in de nabijheid voortdurend gevraagd werd.** Van majoor Mulder die het commando over het bataljon overneemt ontvangt C.2-II-1 R.I. opdracht op te rukken N. en Nw. Langs de Maaldrift en aan te vallen op de tennishal en boerderij. **Ontvangen bij den opmarsch vuur uit de tennishal, C.2-II doet het vuur beantwoorden en rukt op naar de boerderij, alwaar de Comp. gedekt wordt opgesteld.** Inmiddels is het geheel duister geworden. C.2-II en Lt. Rodenhuis doorzoeken het erf bij de boerderij, waarop plotseling van vlakbij enige schoten vallen. Lt. Rodenhuis vuurt terug, waarop vijf Duitschers te voorschijnkomen, die zich overgeven. Bij verder onderzoek van de boerderij worden nog twee gewone Duitschers aangetroffen. Een wagentje buitgemaakte munitie wordt meegevoerd. Op bevel van C.II-1 R.I. rukt 2-II op naar Den Deyl en legt aldaar.

- *Relevant, melding beschietingen te Maaldrift.*

11mei 1940:

Plm. 6.00 uur krijgt 2-II opdracht de **brug in de Hogeboomsche weg over de Zijlwetering** te bezetten en bij paal 11 en 200 M. Noord stelling te nemen. De sectie Spruyt heeft de brug niet kunnen bezetten. De Lt. Spruyt marcheert met een sergeant en drie man voor de sectie uit, brengt bij de hoogliggende brug de Mitr. M20 in stelling, door storing kan hij geen mitr. vuur afgeven, wordt **van nabij door Duitschers onder vuur genomen** en wordt met den sergeant Niemeijer en drie man gevangen genomen. De rest van de sectie neemt onder sergeant Bakker stelling plm. 300 M. Z.O. van de brug. De sectie Rodenhuis wordt op last van Majoor Mulder naar de Haagsche Schouw gezonden (niet bekend aan welk onderdeel toegevoegd). C.II-1 R.I. (na 11.00 uur de Majoor Tielrooy) doet de rest van de sectie Spruyt de boerderij van de brug bezetten, vanwaar naar alle zijden vuur kan worden gebracht.

- *Relevant, melding beschietingen te Maaldrift.*

14mei 1940:

C.2-II ontvangt order van den B.C. de ruïne aan de Ruigelaan door 2 groepen onder Lt. Steenge te doen bezetten en met 2 groepen de boerderij Bellestein en een boerderij 100 meter N.O. daarvan. C.2-II verricht met Lt. Steenge de verkenning, de bezetting behoeft eerst plaats te vinden na de verpleging, die plm. 12.00 uur is voltooid. Om plm. 12.30 uur doet de Lt. Hofstee van M.C.II een groep tirailleurs van de boerderij aan de Zijlwetering ter versterking van de aangevallen Sn. Zware mitrailleurs oprukken. **De groepen onder Lt. Steenge worden ingezet en bezetten nadat de Duitschers door het PAG uit de ruïne waren verdreven, de ruïne. De vijand is teruggetrokken naar de volgende boerderij, de groepen Steenge ontvangen ook vuur in den rug en trekken terug tot de driesprong.** Te plm. 16.00 uur blijken de Duitschers te zijn teruggetrokken en schuift Lt. Steenge een halve groep tirailleurs vooruit tot voor de ruïne. De ruïne ligt naar alle zijden te veel open voor een bezetting. Daarna wordt van den B.C. bericht ontvangen, dat een aanval zal worden ondernomen op Albertushoeve en omgeving met van 2-II: twee grn. Tir. en een stuk pag onder Lt. Steenge op de Albertushoeve, met als de Ruigelaan; en een S. tir. en een stuk Pag onder Lt. Roenhuis op Rijksdorp met als li. Grens de kunstweg langs Bellesteyn. Aanval zal geschieden in samenwerking met 4 R.I. en na inleidende beschieting van artillerie. Om 17.00 uur was de uitgangstelling over de Kaswetering door beide Scn. Ingenomen, de sectie Rodenhuis had bij het oprukken langs den Oostdorperweg vrij veel vijandelijk vuur ontvangen, doch geen verliezen geleden. Om plm. 18.00 uur bericht dat de aanval niet zal worden uitgevoerd, waarna beide Sn. Op den Oostdorperweg verzameld worden.

- *Relevant, melding beschietingen bij boerderijen te binnen de gemeente Wassenaar.*

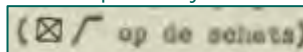
Inventaris 477031

Verslag van de 1^e sectie van de 2^e compagnie van het IIe bataljon van het 1^e regiment infanterie door 1^e luitenant W. Bodenhuis.

11mei 1940:

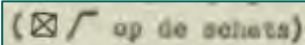
Omstreeks 08.30 uur ontving ik bericht van den C.C. van 2-II-1 R.I. dat ik me met mijn sectie ter versterking naar de Haagsche Schouw moest begeven en me aldaar melden bij den daar aanwezigen hoogsten commandant. Ik heb me bij de Haagsche Schouw gemeld bij een majoor, die me opdracht gaf me te melden bij den kapitein van Boekop. De majoor zond een ordonnans terug en even later ook den kapitein van Boekop, die mij als C. van de 1^e sectie van 2-

II-1 R.I., opdracht gaf (bij * op de schets) om met de sectie het huis

te bezetten. **De sectie is toen onder mijn leiding opererend tot over de 1^e brug maar werd door inslaande mortierprojectielen genoodzaakt weer terug te trekken tot + op de schets.** Er waren nog meer troepjes aanwezig van, aan mij onbekende onderdelen o.a. 1 sectie zw. Mitrs. **'s-Namiddags daalden er parachutisten waarop ook door mijn**

sectie geschoten is. Om ongeveer 16.00 uur kreeg ik de opdracht van Majoor v. Weenen om opnieuw het huis

te bezetten. De sectie is toen in colonne met vergrote tussenruimten langs de weg in een diepe voor opgerukt. **Er werd uit het huis niet geschoten.** Zodra we bij het huis kwamen sprong uit een raam van een slaapkamer op zolder een Duitse soldaat, die zich overgaf. Bij verder onderzoek werd nog een zwaargewonde Duitser op zolder gevonden. De majoor van Weenen heeft daarna het huis ingericht als Co.post. Later waren er nog enkele stukken Zw. Mitrs. En nog een sectie tirailleurs onder commando van een vaandrig. Naar ik later vernam, was deze sectie overgebleven van I-1 R.I. Vlak bij het huis zijn gedurende de nacht wachten geplaatst. **Gedurende de nacht en de volgende dagen werd er steeds van links schuin-voorwaartse richting op het huis geschoten. Ook gebeurde het, dat er achter het huis, dus van de frontlijn af gewend projectielen insloegen.** 's-Avonds werden op last van majoor van Weenen enkele groepen tirailleurs links van de weg 'neergepoot' die zich ingroeven. Hierbij bevond zich de dpl. Soldaat Darwinkel R. van mijn sectie, die ongeveer 2 uur 's nachts naar het wachtwoord gevraagd werd, hetgeen hij blijkbaar zo gauw niet wist en daarop in de borst geschoten werd, door den vrager, een soldaat van een ander onderdeel dan mijn sectie.

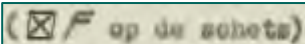
- *Relevant, melding beschietingen binnen de gemeente Wassenaar.*

12mei 1940:

Om .00 uur 's morgens opdracht van de Majoor van Weenen om een soort stelling in te richten in de broeikassen op enige afstand van het bezette huis (zie schets). Ook de sectie van de Vaandrig van I-1 R.I. moest hier naar toe.

Vanuit deze broeikassen is herhaaldelijk geschoten en met handgranaten gegooid op de tegenoverliggende broeikassen. Aangezien we vermoedden dat er zich Duitsers in bevonden. Dit is echter niet positief gebleken.

Om 13.00 uur opdracht van majoor van Weenen om het voorterrein te verkennen. Ook de sectie van den eerder vermelden Vaandrig nam hieraan deel. Den sergeant gerritsma gaf ik opdracht om met zijn groep in colonne met vergrote tussenruimte vooruit te gaan, terwijl de andere groepen ook in deze formatie volgden. **Na bij het huis**

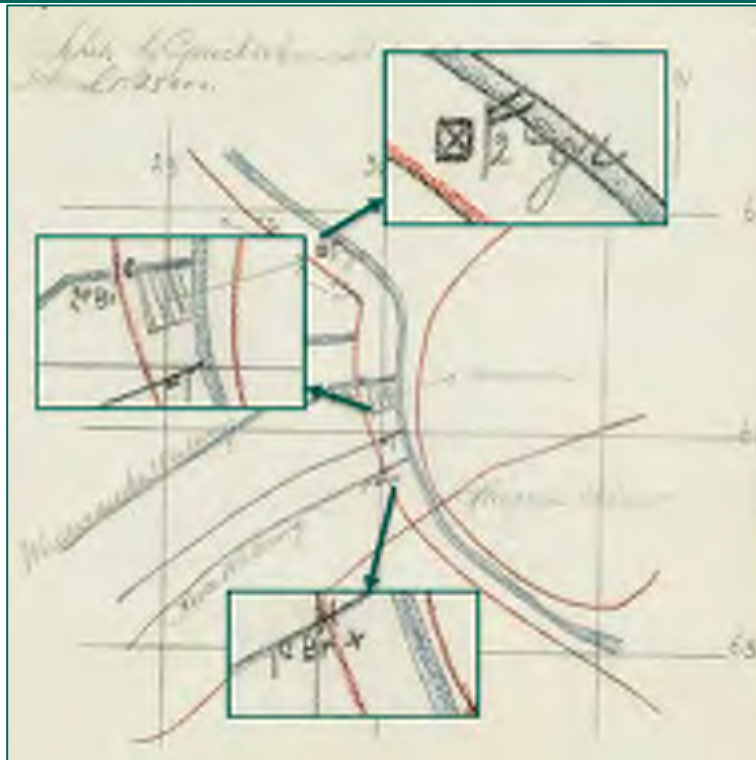

gekomen te zijn, werd de sectie beschoten, vanaf het vliegveld naar mijn mening. Een groep heeft direct daarop het vuur beantwoord. Toen echter sloegen kogels in achter ons, waarop de 2 andere groepen dekking zochten langs de berm van de weg. Er werd door de vijand met grote tussenpozen op ons gevuurd. Door gebrek aan munitie 17.00 uur terug gegaan naar de broeikassen. Om 19.00 uur deelde de kapitein Boekop den Vaandrig en mij mede dat wij de komende nacht niet afgelost werden en in de broeikassen moesten blijven. Daarop hebben de vaandrig en ik het zo geregeld dat 1/3 piket waakzaam bleef en de rest in de broeikassen kon gaan slapen.

- *Relevant, melding beschietingen broeikassen binnen de gemeente Wassenaar.*

13mei 1940:

De hele dag met de sectie in de broeikas gebleven. Het moreel van beide secties werd zichtbaar slechter, door vermoeidheid. 's-Middags enig warm voedsel ontvangen en de menagemeester van 2-II-1 R.I. De verpleging was anders buitengewoon slecht. Om 20.00 uur berichtte de kapitein van Boekop mij dat ik me moest melden bij C.-II-1 R.I., die reeds een vrachtauto gezonden had, waarop de sectie naar cp. II-1 R.I. vervoerd werd.

13mei 1940:

Omstreeks 8.30 uur bericht ontvangen van den C.C. van 2II-1 R.I. om ter versterking me met mijn sectie te begeven naar de Haagsche Schouw en me aldaar te melden bij den hoogsten commandant en mij gemeld bij een majoor, die mij naar den kapt Boekop stuurde. Van den Kapt. Boekop aldaar kreeg ik opdracht om met mijn sectie een huis te bezetten. **Om plm. 12.00 uur naar voren gegaan met de sectie, maar door inslaande projectielen van mortieren weer terug.** Om plm. 16.00 uur in opdracht van Majoor van Weenn weer naar voren en toen het huis bezet en een krijgsgevangene gemaakt, terwijl nog een andere Duitsers gewond in het huis lag. 's Nachts het huis bezet gehouden en 14 mei plm. 6.0 uur in de nog meer vooruit gelegen broeikassen ons ingegraven. Om plm. 13.00 uur opdracht van den Majoor van Weenen om met de sectie het voorterrein te verkennen. **Eveneens een huis doorzocht en met 2 groepen in stelling gelegen en vuur afgegeven op het tegenoverliggende vliegveld.** Door gebrek aan munitie teruggegaan naar de broeikassen en aldaar de nacht gebleven, evenals de 15^e mei. Om 20.00 uur op 15 mei bericht van de kapt. Boekop dat ik mij met mijn sectie moest melden bij C.II-1 R.I. De verpleging was niet in orde, in dien zin dat op 13 en 14 mei geen warm eten vertrekt werd. Op 15 mei kregen wij warm eten van den menagemeester van 2-II-1 R.I. In de nacht van 13 op 14 mei werd de dpl. Soldaat Darwinkel R. van mijn sectie in de borst geschoten door een soldaat van eigen troepen. Hij is later naar het Ac. Ziekenhuis in Leiden vervoerd.

- *Relevant, melding beschietingen te broeikassen in gemeente Wassenaar.*

Inventaris 477032

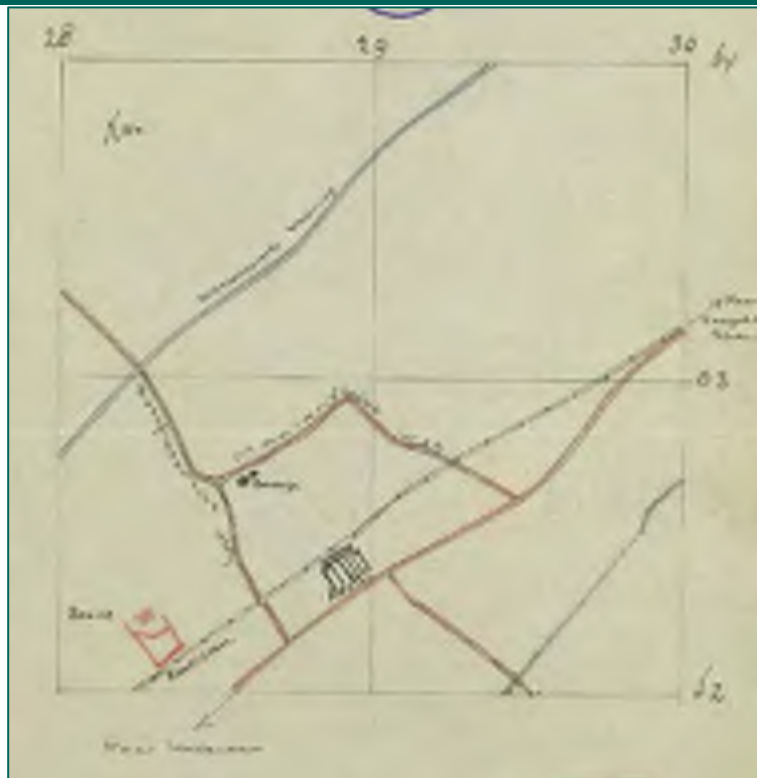
Gevechtsberichten van de commandant van de 3^e compagnie van het I^e bataljon van het 1^e regiment infanterie 1^e luitenant H. Strabbing.

10mei 1940:

Plm. 17.00 uur kreeg ik in de Haagsche Schouw van C.IIe Depot Infanterie den overste Sieperda die opdracht het commando van II-1 R.I. tijdelijk op mij te nemen. Wn. Commandant was de kapitein Bloemhof. Volgens ontvangen mededelingen was de weg Den Haag-Den Deyl in onze handen en nu had II-1 r.l. de opdracht de verbinding tot stand te brengen tussen Haagsche Schouw en Den Deyl en contact op te nemen met de troepen bij Den Deyl. In het terrein plm. 300 meter ten zuidwesten van de Maaldrift moest vijand zitten. Deze moest worden verdreven. Voor verder actie moest ik mij melden bij C.1 R.H.M. te Wassenaar. Het bataljon bleek eerst nergens te vinden op 2 sectiën tirailleurs na en twee sectiën zware mitrailleurs, die ik op den weg Haagsche Schouw-Wassenaar aantrof plm. 1.000 meter zuidwesten van de Haagsche Schouw. De zw. Mitr. gelastte ik zich tot nader order op te stellen bij het begin van den Maaldriftschen weg, de 2 sectiën tirailleurs moesten resp. volgen de Maaldriftschen weg richting Hoogenboomschen weg, en de trambaan. Zelf begaf ik mij naar voren met mijn adjudant, den res. 1^e Lt. Van Seventer, en dan A.O.I. de Jager, teneinde polshoogte te nemen. Wij hoorden geweervuur uit de richting Den Deyl.

Bij de loodsen op de Maaldrift zagen wij van een hooggelegen punt, dat gevuid werd in noordelijke richting door eigen troepen, die zich verdekt hadden opgesteld aan den weg naar Wassenaar ten zuiden van den Hoogenboomschen weg. Vijand zagen we niet. Daarna hebben we ons naar die vurende troepen begeven, die o.a. bleken te zijn Depotbataljon Grenadiers. Daar werd medegedeeld dat de vijand zich bevond in de N.W. rand van de Maaldrift. Over de sterkte kreeg ik verschillende meldingen, die me min of meer fantastisch voorkwamen, vooral ook omdat de Grenadiers nog geen verliezen geleden hadden. Ten einde een eigen aanval mogelijk te maken heb ik toen verzocht het vuren te staken en dit alleen te hervatten, indien e vijand hen rechtstreeks aanviel, dan wel zou trachten uit te wijken naar het zuidwesten. Vervolgens begaven wij ons terug naar het begin van den Maaldriftschen weg waar wij nog de tirailleurs onder res. 1^e Lt. Boersema aantroffen, elke geen aanstalten maakten de bevolen beweging langs den Maaldriftschen weg uit te voeren. De zw. Mitr. kregen de opdracht een opstelling in te nemen aan de trambaan achter de vliegtuigloodsen, front NW, en iedere beweging van den vijand te onderdrukken. De tirailleurs werden dor ons, B.C., A.O.I. de Jager en res. 1^e Lt. Van Seventer met veel moeite gebracht tot de bocht naar het Z.W. De luitenant Boersema van II-1 R.I. toonde zich daarbij niet van zijn heldhaftigste kant. **Bij dit voorwaarts gaan ontvingen wij vuur van de boerderijen in de N.W. kant van de Maaldrift.** Dit vuur lag te hoog, waardoor wij geen verliezen leden. Een tegenstander op de N. hoek van den Maaldriftschen weg werd gedood. Doordat de tegenpartij te vroeg met lichtspoomunitie ging schieten n.l. nog zoo vroeg in de schermering dat er met zw. Mitr. nog goed gericht kon worden, verried hij zijn standplaats. Ik heb toen het vuur van de zw. Mitr. geleid. Het resultaat was dat het vuur van den vijand onderdrukt werd. Zeer laat in den nacht plm. 24.00 uur is het toen aan een deel der tirailleurs gelukt de tegenpartij te verrassen en gevangen te nemen, n.l. 3 onderofficieren-vliegeniers twee soldaten twee gewonden twee doden. Middelerwijl had zich de wn. Commandant van II-1 R.I. de kapitein Bloemhoff gemeld dien ik het commando overdroeg gedurende den tijd, die ik nodig had om mij te melden bij C.-1 R.H.M. te Wassenaar Dit was plm. 22.30 uur. Aan de keuken van 22^e depot bataljon had ik opgedragen brood en koffie te bezorgen op de Maaldrift, daar de keukentrein en de verplegingsofficier van II-1 R.I. nog ontbraken. Op 11 mei tegen 03.00 uur kwam de keukenauto brood brengen. Enige uren later kwam de keukentrein een compagnie en de rest der mitr. compagnie. We hebben de opstelling der zw. Mitr. gewijzigd in dien zin, dat twee stukken boven in de loodsen op de Maaldrift werden geplaatst, zodat ze het gehele terrein naar het noorden en noordwesten domineerden. Verder werd een sectie tirailleurs geplaatst in de NW rand van de Maaldrift een in de NO rand een aan den weg naar de Haagsche Schouw N. van de Maaldrift. Een aan den weg naar Wassenaar Z. van de Maaldrift, een aan de brug van den Hoogenboomschen weg over de Wassenaarsche weterring. Op de samenkomst van den Maaldriftseweg en den Hogeboomschen weg werd een sectie zw. Mitr. geplaatst en in het terrein zo van de Maaldrift. Een en ander in opdracht van C.1 R.I. om de Maaldrift vast te houden. Tevens werd de sectie Pag., die 's avonds 10 mei laat nog was aangekomen, geplaatst bij het begin van den Maaldriftschen weg. De gevangenen van den vorigen avond en de buitgemaakte materialen werden naar het politiebureau te Wassenaar gevoerd. De teruggevonden motorrijwielen gingen terug naar C.-1 R.H.M. Te plm. 10.30 uur ontvingen we bericht dat vijand zich vertoond had in en om de watermolen in de gecombineerde Ruigelandsche polder. Deze vijand is door onze zw. Mitr. in de vliegtuigloodsen onder vuur genomen. Tegen plm. 11.00 uur kwam de eigenlijke commandant van II-1 R.I. waardoor ik van mijn commando ontheven werd en mij weer bij II depot infanterie kon voegen.

Collectie 409: Gevechtsverslagen – en rapporten mei 1940

- Relevant, melding beschietingen bij de Maaldrift binnen de gemeente Wassenaar.

Inventaris 477033	Gevechtsberichten met aanvulling van de 1 ^e sectie van de 3 ^e compagnie van het IIe bataljon van het 1 ^e regiment infanterie door 1 ^e luitenant A.G. Westerbrink.
-------------------	---

Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie die een afbakening kan specificeren.

Inventaris 477034	Gevechtsberichten van de commandant van de mitrailleurscompagnie van het IIe bataljon van het 1 ^e regiment infanterie kapitein J.P. Bloemhoff.
-------------------	---

13 mei 1940, om 14.40 uur werpen vijandelijke vliegtuigen parachutes met levensmiddelen en munitie uit. **De vliegtuigen worden onder vuur genomen.** In den namiddag moest de sectie van het 1^e Lt. Hofstee een opstelling innemen van de Oostdorperweg tusschen Ruigelaan en Bellestein met opdracht verband op te nemen met III-1 R.I. en zelf de nodige veiligheidsmaatregelen te nemen (5^e sectie toegevoegd).

14 mei 1940, Omstreeks 12.00 uur wordt de sectie zw. Mitr. van Lt. Hofstee door den vijand hevig onder vuur genomen. Omstreeks 12.30 uur wordt deze sectie door kleine groepjes Duitschers op zijn li. Flank aangevallen en verlaten de bedieningsmanschappen reeds het li. Stuk (zij nemen de bodem en slagpin mede). Lt. Hofstee doet terstond een groep tir. van de boerderij aan de Zijlwetering aan de Zijlwetering ter versterking oprukken. De bedieningsmanschappen keren weer bij hun stuk terug. C-II zendt daarna een sectie tir. Onder Lt. Steenge van de 2^e Comp. De sectie zw. Mitr. opgesteld bij den driesprong aan de Westpunt Maaldrift in stelling (Valentijn) krijgt opdracht stelling te nemen bij driesprong Oostdorp, Z. van boerderij Bollenstein. Onder vrij hevig vijandelijk vuur doch zonder verliezen bereiken allen hun opstelling. Tijdens het vuur op de sectie van Lt. Hofstee wordt een man uitkijkpost in een boerderij dodelijk getroffen. Bij driespong Oostdorp is nog steeds geen verband met III-1 R.I. dekking van een sectie tir. van 2-II. De sectie zw.mitr. werd hevig onder vuur genomen, verliezen werden niet geleden. Verschillende terreinstroken werden door de mitr. onder vuur genomen. Om 22.00 uur 's avonds kwam het bericht, dat de vijandelikheden konden worden gestaakt.

- Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie die een afbakening kan specificeren.

Inventaris 477055	Gevechtsberichten met schetsen van de commandant van het IIe bataljon van het 9e regiment infanterie majoor T.Th. Elshof
-------------------	--

Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie die een afbakening kan specificeren.

Collectie 409: Gevechtsverslagen – en rapporten mei 1940

Inventaris 477056	Gegevens van de commandant van de 1e compagnie van het IIe bataljon van het 9e regiment infanterie kapitein J. Akkerman
Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie die een afbakening kan specificeren.	
Inventaris 477057	Gevechtsberichten/gegevens van de commandant van de 2e compagnie van het IIe bataljon van het 9e regiment infanterie kapitein J.Y. Berger
Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie die een afbakening kan specificeren.	
Inventaris 477058	Verslag van de oorlogshandelingen van de 1e compagnie van het IIe bataljon van het 9e regiment infanterie
Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie die een afbakening kan specificeren.	
Inventaris 477059	Verslag gegevens van de commandant van de 3e compagnie van het IIe bataljon van het 9e regiment infanterie kapitein R. Dijkstra
Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie die een afbakening kan specificeren.	
Inventaris 477060	Gevechtsberichten van de commandant van de mitrailleurcompagnie van het IIe bataljon van het 9e regiment infanterie kapitein W. Mesker
Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie die een afbakening kan specificeren.	
Inventaris 477061	Verslag van de commandant van de mitrailleur compagnie van het IIe bataljon van het 9e regiment infanterie kapitein W. Mesker
Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie die een afbakening kan specificeren.	
Inventaris 478032	Dagboek van de commandant van de IIe afdeling van het 6e regiment artillerie kapitein H. Oortman Geerlings
Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie die een afbakening kan specificeren.	
Inventaris 478033	Verslag gegevens van de commandant van de IIe afdeling van het 6e regiment artillerie kapitein H. Oortman Geerlings
Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie die een afbakening kan specificeren.	
Inventaris 478034	Commandant van de 1e batterij van de IIe afdeling van het 6e regiment artillerie 1e luitenant N.J. Braadbaart
Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie die een afbakening kan specificeren.	
Inventaris 478035	Commandant van de 2e batterij van de IIe afdeling van het 6e regiment artillerie 1e luitenant H. Beucker Andreae
Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie die een afbakening kan specificeren.	
Inventaris 478036	Commandant van de 3e batterij van de IIe afdeling van het 6e regiment artillerie kapitein J. Schienders
Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie die een afbakening kan specificeren.	
Inventaris 480002	Dagboek van commandant van het 1 ^e regiment Huzaren motorrijder luitenant-kolonel jhr. J.J. Teding van Berkhout.
<p>11mei 1940, te plm. 16.00 uur: ten einde zekerheid te verkrijgen werd door mij bepaald, dat elk onderdeel een gedeelte van het dorp zou doorzoeken, waarbij 1 R.H.M. de Kerckdam zou onderzoeken. Hierbij werd inderdaad mitrailleurvuur ontvangen uit een huis en van een kerktoren. Dit werd beantwoord met vuur en met enkele schoten 4,7, de gebouwen werden doorzocht, doch van de daders werd niet meer gevonden.</p> <p>- <i>Niet relevant, geen specifieke locatie beschietingen vermeld.</i></p>	

Collectie 409: Gevechtsverslagen – en rapporten mei 1940

Inventaris 480004	Dagboek met kaart van de staf van het 1 ^e regiment Huzaren motorrijder 1 ^e luitenant P.N. de Leeuw.
-------------------	---

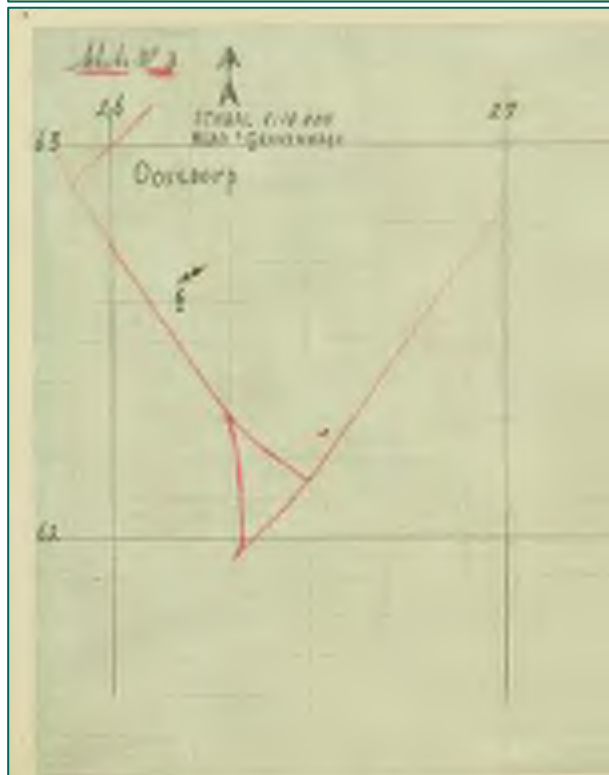
10mei 1940, opdracht een bezet zo mogelijk Haagsche Schouw:

Met 35 man afgemarcheerd richting Haagsche Schouw. Vuur ontvangen en het gevecht begonnen 200 m r. van driesprong bij Landlust, alwaar 1. Van de weg afdeling van het 2^e eskadron een opstelling had ingenomen. Te plm. 5.00 uur stuk pag. gekomen, de s.mr.v.8 is ter plaatse nog in stelling gekomen, maar heeft niet gevraagd. Plm. 5.35 uur stormenderhand een villa, bij Landlust r. van den weg genomen. Daarna opmarsch richting Leiden langs den harden weg voortgezet, tot de staf door vuur uit ri. Van de dwars op den weg W. van Landlust opgestelde auto's werd teruggedreven de vorenbedoelde villa, aldaar in breed front rechts van den weg stand gehouden. Aanval vij. jachtvliegtuigen. Steun van bedieningsmanschappen van een stuk Pag. Te plm. 07.45 uur vuur ontvangen uit W. richting,. Hierna opdracht gegeven om motoren 200 m verder in de richting en met het front naar Wassenaar te doen opstellen. Om 08.45 uur 300 meter teruggetrokken om omsingeling te voorkomen. Motoren doen opstellen in een boerderij en een verspreide opstelling ingenomen. Front. N.O.N. en NW. Bij het neerkomen van vijandelijke vliegtuigen op Maaldrift met plm. 20 man opstelling ingenomen aan O rand maaldrift front NW. Over een frontbreedte van 125 m, alwaar ook het bovengenoemde stuk Pag. bereids was aangekomen en opgesteld...

Kreeg de staf opdracht terug te keren naar den Cp. aldaar aangekomen kreeg te 17.00 uur de C.-S.mr.v.8 de opdracht om met 2 stukken de watertoren van Wassenaar vanuit de Kerkstraat onder vuur te nemen. Na ingeschoten te hebben op genoemde watertoren kwam bericht: ophouden met vuren, aangezien het vuur eigen troepen hinderde.

Collectie 409: Gevechtsverslagen – en rapporten mei 1940

Collectie 409: Gevechtsverslagen – en rapporten mei 1940

Collectie 409: Gevechtsverslagen – en rapporten mei 1940

- Relevant, melding beschietingen watertoren te Wassenaar.

Inventaris 480005	Verslag van de commandant van het 1 ^e eskadron van het 1 ^e regiment Huzaren motorrijder ritmeester C.C. Hasselman.
-------------------	--

Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie die een afbakening kan specificeren.

Inventaris 480006	Gevechtberichten van de commandant van het 1 ^e eskadron van het 1 ^e regiment Huzaren motorrijder ritmeester C.C. Hasselman.
-------------------	---

Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie die een afbakening kan specificeren.

Inventaris 480007	Verslag van de 1 ^e compagnie het 1 ^e bataljon regiment Huzaren motorrijder door reserve 2 ^e luitenant T.H.M. Baron van Rijckevorsel.
-------------------	---

Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie die een afbakening kan specificeren.

Inventaris 480010	Verslagen van de commandant van het mitrilleureskadron van het 1 ^e regiment Huzaren motorrijder ritmeester J.P. Ilcken.
-------------------	--

10mei 1940, dagboek van het M.E.-1 R.H.M.:

Genoemde wachtmeester berichtte mij, dat het C.-2^e eskadron de zw. Mitr. Niet bij zich hebben moe??, maar dat wij stelling moesten nemen in den N. rand van Duinrell. Dit kwam mij onwaarschijnlijk voor en zond ik den Wmr. Toegevoegd naar den R.C. om dezen te melden, dat het M.E. (min 2 secties) zich opstelden in Duinrell. De R.C. berichtte mij – middels de Wgr. Toeg.- dat deze opstelling fout was en het eskadron zich onmiddellijk moest melden bij het C.-2^e eskadron bij de Maaldrift. Onmiddellijk werd afgemarcheerd naar de Maaldrift – de zw. Mitr. Op de luchtdoelstangen geplaatst – en werd tijdens den marsch herhaalde malen gevraagd op laag dalende vliegtuigen, waarvan er twee omlaag werden gehaald. Den wmr. Toeg. Zond ik vooruit om contact te zoeken met C.-2^e esk. Daar mij geen orders bereikten en reeds gelande parachutisten vanuit het weiland op ons vuurden, nam ik op eigen initiatief stelling bij de Maaldrift alwaar tal van vijandelijke vliegtuigen in de richting Valkenburg landingspogingen ondernamen. Een sectie gaf ik opdracht, stelling te nemen tegen gronddoelen, een andere sectie tegen luchtafweer, met groot succes werden laagdalende vliegtuigen onder vuur genomen, stukken vlogen van de toestellen af terwijl de sectie tegen gronddoelen het vliegveld bevuurden en met succes het verzamelen van gelande parachutisten bestreed mijn Wmr. Toeg. Meldde mij, dat er met C-2^e esk. Geen verbinding te verkrijgen was en hij overal op de

Collectie 409: Gevechtsverslagen – en rapporten mei 1940

vijand stuitte. Op den Rijkstraatweg trof deze den luitenant De Leeuw van den staf aan, die ook op de plaats van C.-2^e esk. Niet kon opgeven. Per motorordonnans werd C.-1 R.H.M. van mijn opstelling op de hoogte gebracht. Van C.-1 R.H.M. ontving ik het bericht terug: 'Neem stelling 200 m. Z. van Ruigelandsche. Aldaar bracht ik een sectie in stelling O. van den weg Wassenaar-Katwijk met directe richting op het vliegveld met opdracht elke poging van den vijand om de duinen in te trekken te verhinderen. Na eenige tijd kwam ter plaatse een sectie 4,7 onder commando van luitenant von Balluseck. Aan dezen gaf ik den afstand tot het vliegveld op en verzocht ik hem om gelijk met de sectie zw. Mitr. Het vuur te openen op de vliegtuigen welke op het vliegveld Valkenburg waren gedaald. Er kon worden aangenomen dat de vuuruitwerking groot succes had. **Vanuit de richting Katwijk werd plotseling door artillerie op het vliegveld gevuld en reeds bij het eerste schot stonden tal van vliegtuigen in brand.** Van C.-1 R.H.M. ontving ik schriftelijk opdracht: 'Stelling nemen bij Oostdorp.' **Beide secties werden op een lijn opgesteld en werd herhaalde malen het vliegveld onder vuur genomen.** Te 11.00 uur ontving ik van C.-1 R.H.M. het schriftelijke bericht: 'vijand in opmarsch vanuit richting zee, neem stelling daartegen. 'Een sectie stelde ik op aan den W. rand van de Wassenaarsche Slag. De kornet van Renterghem meldde zich met 1,5 groep bij mij. Deze beveiligde het in stelling komen en nam daarna stelling tussen beide sectie in, terwijl hij tevens de secties op de vleugels beveiligde. Een stuk 4,7 werd mij ter plaatse toegevoegd en ik liet dit stuk stelling nemen terzijde van de harden ??'. In Duinrell bevond zich een brandtoren welke ik benutte als waarnemingspost. Bericht met schets van opstelling werd gezonden aan C.-1 R.H.M. Met mijn C.-gevechtstrein werd doorlopend contact gehouden en munitie naar de secties gevoerd. Burgers berichtten mij, dat de vijand in aantocht was op den weg Katwijk-Wassenaar. De rechtersectie werd daarop door mij verplaatste naar den N. -rand van het bosch perceel Rijksdorp en kon van daaruit bedoelde weg en neventerrein onder vuur nemen. Luitenant? Van de vaste bezetting Hotel Duinoord meldde zich met 15 man infanterie + 1 lt. Mitr. bij mij, daar deze zijn stelling niet langer kon behouden. Deze groep werd door mij als dekking van laatstgenoemde sectie gebezigd. Ter plaatse liet ik brood en melk uitreiken aan den troep. Van Kapitein Calkoen (L.V.A.) kwam een schriftelijk bericht in, dat deze voeling had met de Duitschers en verzocht om versterking. Daar mij van C.-1 R.H.M. geen opdracht daartoe verstrekt was en bovendien het bericht geen plaatsaanduiding bevatte, bleef ik ter plaatse en de C.-1 R.H.M. van dit bericht kennis nemen. Te 15.00 uur bericht ontvangen van C.-1 R.H.M. luidende 'Meldt u met uw eskadron bij Kpt. Calkoen aan de Spelderslaan te Wassenaar.' De rechtersectie (rijksdorp) gaf ik opdracht op te breken en vooruit te gaan gedekt door luitenant? Onder dekking van de 1,5 roep werd e li. Sectie teruggenomen en met de rest van het eskadron afgemarcheerd naar den kapt. Calkoen. **Ter plaatse bleek mij, dat ik vanuit mijn vorige opstelling deze troep al bij het eerste bericht met succes had kunnen bevuren en er ruim een uur verloren was gegaan. De aldaar genestelde vijand werd zware verliezen toegebracht terwijl wij zelf verliezen leden aan gewonden. Dit was het gevolg van een (vermoedelijk) mitr. Welke den vijand op den linkervleugel van mijn linker sectie in stelling had weten te brengen. Aan den kornet Van Renterghem gaf ik opdracht om den vijand op zijn rechtervleugel aan te vallen en de mitr. te vernietigen. Mijn linkersectie gaf ik opdracht het vuren te staken. De vijand trok hierop terug op den watertoren tot op 100 m. gevolgd door 1,5 groep Lt. Von Baluseck welke ter plaatse verscheen, vroeg ik, of deze met de 4,7 de watertoren bevuren kon en daar nog maar twee projectielen aanwezig waren, werd ook met de Mr. Van 8 gevuld. Het nut van de opgegeven afstand bleek, daar reeds het eerste schot op den toren terecht kwam.** En bericht bereikte mij, dat 250 man infanterie vanuit Waalsdorp in opmars kwam in de richting van den toren. **Het vuren van de zw. Mitrs. werd in deze toestand bezwaarlijk en met het intreden van de duisternis adviseerde ik C.-1 R.H.M. om deze wapens uit de stelling terug te nemen.** Met M.E. werd daarop teruggetrokken en nam nog even op den harden weg stelling totdat de infanterie deze stelling overnam. Te 22.30 uur werden wij den C.P. van den R.C. in reserve genomen, eten uitgedeeld en gerust bij de motoren.

- *Relevant, melding beschietingen binnen de gemeente Wassenaar.*

11mei 1940:

Dit stuk was ingedeeld geworden bij den kornet van Delden. Om 3.30 uur ontving van ik van C.-1 R.H.M. het mondelinge bericht: 'Opstelling innemen in het Haagsche Bosch.' Terplaatse aangekomen werden de secties opgesteld tegen luchtafweer. De monteurs kregen opdracht de motoren na te zien en er werd ter plaatse getankt. De commandant gevechtstrein werd gezonden naar het staatspoorstation voor aanvulling van munitie. Echter kwam deze terug met de mededeling dat geen munitie werd verstrekt zonder bon. Na afgifte van een eenvoudige bon werd munitie ontvangen en de secties wederom met patronen aangevuld. Te ongeveer 14.00 uur werd met C.-2^e eskadron afgemarcheerd naar het verversingskanaal. Aan de N. zijde van dit kanaal stelde ik de secties op de daken der huizen op met directe richting op de west duinen. Bij het neerlaten van parachutisten werden deze met groot succes onder vuur genomen. Bij het intreden der duisternis werden de zw. Mitrs. Op den begane grond langs de huizen Veel last werd ondervonden van vuur uit verschillende huizen, het welk vermoedelijk met pistolen werd

Collectie 409: Gevechtsverslagen – en rapporten mei 1940

afgegeven. Tal van huizen werden onderzocht en een persoon, waarvan met zekerheid kon worden aangenomen dat uit diens woning gevuld werd, kon aan de politie worden overgegeven. Een pistool werd bij de huiszoeking in beslag genomen.

12 mei 1940:

Van commandant-2^e askadron ontving ik mondeling opdracht mij te begeven naar Marlot. Ter plaatse aangekomen trof ik daar aan tevens de trein van ons regiment. Mijn Wmr. Toegev. Zond ik naar C.-Vg.H. om te melden dat het M.E. + trein van ons regiment bij Marlot stonden opgesteld. Genoemde Wmr. Ontving aldaar het bericht dat het M.E. + trein zich moesten melden bij C.-1 R.H.M. aan Den Deijl. Onderweg werd met het geheel getankt en eten uitgedeeld. Bij Den Deijl meldde zich de Wmr. Van Doorten met een stuk van de eerste sectie bij mij terug. Reeds eerder had deze zich bij C.-1 R.H.M. gemeld. Te 09.00 uur werd onder Co. Van den R.C. afgemarcheerd naar Leiden. Het M.E. werd te Leiden rond de chr. H.B.S. in stelling gebracht tegen luchtafweer.

- *Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie die een afbakening kan specificeren.*

Inventaris 480011	Gevechtsberichten en dagboek van de commandant van het mitrailleurskadron van het 1 ^e regiment Huzaren motorrijder ritmeester J.P. Ilcken.
-------------------	---

Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie die een afbakening kan specificeren.

Inventaris 480012	Verslag van de commandant van het pantserafweereskadron van het 1 ^e regiment Huzaren motorrijder jhr. A.J.E.E.C. van der Heyden van Doornenburg.
-------------------	---

10mei 1940:

De sectie van von Balluseck heeft in opdracht getracht de Oosterwatermolen onder vuur te nemen, omdat daar blijkbaar vijand zat. De afstand was echter vrij groot en een goed waarnemingspunt bestond er niet. De sectie van van der Veer schoot te ca. 13.15 uur met twee schoten een vijandelijk transportvliegtuig neer. Te ca. 14.15 uur gaf ik hem opdracht met een stuk een geland vliegtuig te vernietigen, hetgeen hem geen moeite opleverde. Tegen 16.00 uur opdracht ontvangen van C.-1 R.H.M.: zend 1 sectie naar brug in Schouwweg nabij R.K. te Wassenaar. Hiervoor aangewezen de 1^e sectie...Aldaar meldde zich ook C.-1^e sectie, welke zonder verliezen zijn taak aan de Watermolen te Wassenaar had volbracht.

- *Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie die een afbakening kan specificeren.*

11mei 1940:

Doorgetrokken naar boerderijencomplex N. van Maaldrift, daar de Inf. Welke reeds aangekomen was met bg. En bpg. Ondersteund op boschperceel N. van Maaldrift en de Oost-Watermolen. De eigen infanterie, die deze boerderij bezet had, had daar vij. Mitr. en kisten met patronen gevonden en bevuurde thans den vijand met eigen wapens. Hierbij bleek mij onomstootelijk dat de Nederlandse soldaat zoals hij toen in het gevecht was een patronenverkwister is. Men vuurde met de Duitse mitr. zo onoordeelkundig en met zulke lange vuurstoten, dat deze spoedig niet meer gebruikt konden worden. Op mijn vraag, waar is de vijand en waar vuur je op kreeg ik ten antwoord: 'Een kwartier geleden werd er nog geschoten uit die boschrand ca. 400 m.' Toen ik vroeg: 'wat zit er dan', werd er geantwoord: 'Dat weten we niet en of ze er nog zijn weten wij ook niet'. Toch ging met door met heftig vuren op een vijand, die men niet ziet.

- *Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie die een afbakening kan specificeren.*

Verklaring van de dpl. Huzaar J. Timmerman van 1 R.H.M., Wachtmeester 1^e klasse van Rijkspolitie:

Op 10 mei 1940 waren we gelegerd te Wassenaar. De eerste stelling is geweest aan de **weg Wassenaar-Leiden**. Ik weet niet meer of ook het 3^e stuk daar ins telling heeft gestaan. **Daar heb ik geschoten op laagvliegende vliegtuigen**. De sectie cdt. had daartegen aanvankelijk wel bezwaar omdat het onze taak niet was, doch de vliegtuigen vlogen zo laag dat ik dacht ze te kunnen treffen. **Ik heb daar enkele brisantpantsergranaten vershoten (lichtspoor munitie)**. De hoogte van de vliegtuigen bedroeg 50 a 60 meter, de afstand was tussen 200 en 500 meter. Ik voor mij ben er van overtuigd, dat ik een Juncker in de staart heb getroffen. De brisantpantsergranaat explodeerde echter niet, doch ging door de staart heen. Het gevolg van mijn vuren was echter dat de vliegtuigen het gebied waar ik met lichtspoor schoot vermeden.

Daarna zijn we verder opgerukt en zijn we bij een blikfabriek het terrein in gegaan (ongeveer 5 meter). We kwamen daar in een open weiland in stelling, teneinde het vliegveld Valkenburg met brisantgranaten onder vuur te nemen. De Duitsers trokken in groten getale langs een bosrand. We werden onder vuur genomen. Ook een sectie eigen mortieren stond daar in stelling. Voor zover ik mij herinner heb ik daar in dat weiland

niet gevuurd. Tengevolge van het vijandelijke vuur vanachter de trambaan (op zeer korte afstand) kregen wij opdracht om terug te trekken. Ik kon met het blote oog de gezichten van de Duitsers achter de trambaan waarnemen. Wachtmeester van der Veer werd daar de balon van zijn rijbroek geschoten en de dpl. Reuvers is er gewond. De Duitsers trokken langs de bosrand op de grote Rijksweg aan. Ik wilde het kanon onder geen voorwaarde achter laten. Op mijn buik liggende heb ik alleen het kanon, dat op de wielen stond met gesloten affuitbenen, aan de staart achteruit getrokken tot achter de dam, die toegang gaf tot het weiland. **Hierbij ben ik behoorlijk beschoten.** Ik heb geen opdracht van de wachtmeester gehad om het kanon mee te nemen. Vanaf de dam heeft naar ik meen huzaar Keveling mij geholpen het stuk mee te trekken tot aan de grindweg. Vervolgens zijn we met het kanon naar de Rijksweg gegaan, het laatst eindje achter de trekker. Aan de weg zijn we achter huizen weer in stelling gekomen. Het kanon was nu van de wielen met gespreide affuitbenen. Ik had hier een prachtig zicht op het vliegveld Valkenburg. **Dit vliegveld stond vol met Duitse vliegtuigen. Door de kijker heb ik er in de zeventig geteld. Ik kreeg de afstand op van de afstandmeter van de zware mitrailleurs, die daar in de buurt in stelling stonden. Van wachtmeester van de Veer kreeg ik opdracht het vliegveld met brisantgranaten onder vuur te nemen. Met het derde schot had ik het eerste vliegtuig op het veld te pakken.** Door de kijker was te zien, dat de Duitsers bezig waren met het ontladen van vliegtuigen en dat er pogingen werden aangewend om de vliegtuigen weer te doen opstijgen. Verschillende malen stonden grote groepen Duitsers bij de vliegtuigen. Ik heb hierop geschoten. **Meerdere malen heb ik gezien dat een vliegtuig in brand raakte en dat er na mijn schoten geen levend wezen meer bij het toestel was te ontdekken. Op een gegeven moment kregen we van alle kanten o.a. vanaf de trambaan hevige automatisch vuur. Door onze zware mitrailleurs alsmede karabijnschutters werden de Duitsers onder vuur genomen.** De bediening van het stuk dekte zich achter huizen e.d. Ook Keveling, die als regel bij mij was en die zeer moedig was, is zich in overleg met mij gaan dekken. De wachtmeester was niet bij het stuk, doch bevond zich op korte afstand daarachter. Hij stelde zich niet nodeloos in gevaar. Ik bleef alleen bij het stuk achter. **Ik heb ongeveer 40 brisantgranaten op het vliegveld verschoten.** Verhaaf (uit Arnhem) heeft mij diverse rasters met munitie aangebracht... toen de voorraad munitie (brisantpantsergranaten) op was, raakte de stemming wat down en zijn we teruggetrokken. We trokken terug naar een landhuis. **Bij een boerderij heb ik met de karabijn nog in stelling gelegen en over eigen infanterie heen, op een paar Duitsers gevuurd.** Een officier nam mij dit kwalijk, zodat ik ermee opgehouden ben. Ook heb ik het kanon verzorgd.

In de middag van de 1^e dag kwamen uit zuidwestelijke richting drie grote vliegtuigen aanvliegen, kennelijk met de bedoeling om parachutisten uit te werpen. Het kanon stond toen in stelling op de wielen met gespreide affuitbenen kort bij Wassenaar, noord van den Deyl. Het middelste toestel heb ik onder vuur genomen en volgens mij is de motor geraakt. Ik zag de lichtspoomunitie er af springen en zag tevens een rookkolom uit het toestel komen. Evenwel bleef het toestel aanvankelijk stijgen, zwaaide naar links af en daalde toen achter de bossen. Ik heb het toestel niet meer gezien. Wel heb ik een brand achter de bossen gezien, doch ik weet niet of dit van het toestel was.

- *Relevant, melding beschietingen te Maaldrift.*

Verklaring afgelegd door de wachtmeester W. van de Groep van Eskadron Pag.-1 R.H.M.:

10mei 1940: om de stukken bij Zuidwijk in stelling te brengen moesten wij **de Rijksweg, die onder zwaar vuur lag,** oversteken. Er was moed voor nodig. Samen met de twee schutters en nog één huzaar heb ik de stukken naar de overzijde van de weg gebracht. De overige bedieningsmannschappen waren op dat moment uit angst achtergebleven. Met Van Vugt ben ik als eerste de weg overgestoken. Met een fouragestrik hebben wij het eerste stuk naar ons toegetrokken. Het tweede stuk is op dezelfde wijze overgebracht door Timmerman en de andere huzaar. De stukken hadden geen schilden. Bij het oversteken van de weg hebben wij geen treffers gehad.

- *Relevant, melding beschietingen Rijksweg.*

1^e regiment huzarenmotorrijder pantserafweereskadron:

10mei 1940, te 3.20 uur gewekt door afweergeschut der luchtdoelbatterijen. Alarm gemaakt en personeel naar de stukken laten gaan en aldaar op nadere orders wachten.

3.45 uur: telefoon mededeling: hoogste paraatheid. Geheim en persarchief verbrand.

Opdracht: Daar te ca. 4.50 pers. Opdracht mondeling ontvangen: stuur 1 sectie naar Kw. Den Deijl-Haagsche Schouw, Noord van Zuidwijk, alwaar de staf – 1 R.H.M. en een gedeelte van 2-1 R.H.M. reeds in gevecht zijn met parachutisten welke geland zijn op de Maaldrift. Stuur een andere sectie ter ondersteuning van het M.E. naar driesprong Kwgn. Wassenaar-Wassenaarscheslag-Albertushof.

Uitvoering: hiertoe aangewezen: 1^e sectie naar driesprong Kwgn. Lt. Von Balluseck. 2^e dectie naar Zuidwijk – Wmr. Van der Veer.

Collectie 409: Gevechtsverslagen – en rapporten mei 1940

Met opdracht: 1. Sluit Kwgn. Af. 2. Meldt u bij de Ritmeester Eland en zo deze niet te vinden bij Lt. De Leeuw. 04.35 uur: bericht ontvangen van C.-1^e sectie de Lt. Von Balluseck: opstelling ingenomen, 1 stuk op driesprong Kwgn. En 1 stuk staat tussen opstelling van M.E. en neemt vliegveld en gelande vliegtuigen onder vuur.' Heb mij te 4.40 uur persoonlijk van opstelling overtuigd en heb verder co. Overgelaten aan den sectie C. m mijzelf op de hoogte te stellen van den toestand aan den Rijksweg, N. van Zuidwijk bij de 2^e sectie.

Opdracht: te ca. 06.15 uur opdracht ontvangen om ook de 1^e sectie aan den Rijksweg in te zetten.

Uitvoering: De Lt. Von Balluseck zal met zijn sectie O. van bedoelden weg voorwaarts gaan en aanval van Lt. De Leeuw z.m. steunen. Van Lt. Von Balluseck bericht ontvangen, dat met 4,7 gezien het terrein en het ver voorwaarts liggen van den staf niets te beginnen was. **Heb mijzelf opgehouden bij fabrieksgebouw ca. 500 meter noord van Zuidwijk, alwaar bijna eenige treffers opgelopen.**

10.00 uur: Van 0.89 bevel ontvangen terug te trekken tot bosrand N.O. van Wassenaar en Rozeboom en daar opstelling in te nemen. Onder Cn. Hiertoe bericht. **Niettegenstaande heftige aanvallen van jachtvliegtuigen op onze colonne, die met zeer grooten afstand reed en eenige treffers in de trekkers boekte, zonder verliezen de Noordzijde van Den Deijl bereikt. Lt. Von Balluseck dekt terugtocht met karabijnvuur.**

11.00 uur: Opstelling ingenomen als volgt: 1^e sectie aan de Middelweg ten westen van de Tramremise. Front west en Noord-West. 2^e sectie aan den Rijksweg, front Noord-west en Noord. Opdracht 1^e sectie: Neem Watermolen in de Oostdorpolder onder vuur.

Opdracht 2^e sectie: sluit Kw. Af en belet vijand nadering uit huizen nabij tramremise.

14.00 uur: van 0.89 mededeling ontvangen: wij krijgen versterking uit de richting Voorschoten van een dep. Comp. Grenadiers.

Opdracht te 16.00 uur: zendt 1 sectie welke zich moet melden bij C.-M.E. bij brug in de Schouwweg bij R.K. te Wassenaar.

Uitvoering: daartoe aangewezen de 1^e sectie onder C.-Lt. Von Balluseck. De 2^e sectie onder Co.-Wmr. Van der Veer heeft nu opdracht om Kw. In N en NW richting te blijven afsluiten. **C.-2^e sectie bericht dat vijandelijke transportvliegtuigen wederom trachten te landen op de Maaldrift. De dpl. Timmerman J. kan er twee afschieten. C.-2^e sectie wordt door den C.-Grenadiers verzocht met een stuk der arbeiderswoningen nabij tramremise onder vuur te nemen, daar deze door den vijand bezet zijn. Hieraan is uitvoering gegeven door Wmr. Van der Veer, welke door dpl. Timmerman J. een geland vliegtuig in brand liet schieten.** De 1^e Sectie trad nu zelfstandig op onder toezicht van den C.-M.E.-1 R.H.M. De 2^e sectie is ter beschikking gebleven van den commandant Dep. Comp. Grenadiers tot ca. 19.00 uur en toen ontving deze sectie opdracht om terug te gaan naar o.p. 0.89. Het Eskadron werd daarna verzameld en ging tot legering over in kwartier: Rijksweg 392.

- *Relevant, melding beschietingen binnen de gemeente Wassenaar.*

11mei 1940, 03.00 uur reveille en alarmstelling ingenomen aan de Rijksweg. Gevechtsterrein opgesteld in Papenlaan. Opdracht; ontvangen van 0.89 (mondeling) om 1 sectie op te stellen voor eventueel uit N en NW langs Rijksweg opdringende vijand, en 1 sectie (1^e) ter beschikking te stellen van C.-M.C.

Uitvoering: De 2^e sectie heeft opstelling ingenomen aan Noordzijde van Wassenaar aan de rijksweg circa 500 meter Zuid van Zuidwijk en aldaar de opmars van eigen infanterie gesteund. Later is deze sectie opgerukt tot boerderijen complex nabij vliegveld Maaldrift om hier infanterie te steunen, daar Watermolen in Oostdorp en enige vriendpercelen in de weilanden waarin Duitse parachutisten waren teruggetrokken onder vuur te nemen met resp. pgb. en bg. **Daarna te ca. 18.45 uur teruggetrokken op c.p. 0.89 en in Wassenaar ontvangen door geweervuur uit burgerhuizen, n.l. uit toren van Nieuwe Gereformeerde Kerk. Deze kerk met een pel. Van het 1^e eskadron en enige lieden van de staf afgezet en met bpg. Vuur op de toren van deze kerk gebracht. De 1^e sectie was ook weer op de Lange Kerkdam aangekomen en ondersteunde het vuur, terwijl door haar ook een burgerwoning waaruit gevuurd werd, met een bg. werd beschoten.**

Opdracht: te 18.45 uur stel 1 stuk ter beschikking van de kapitein van Otterwel aan de Oostdorperweg, daar hier vijand in enige huizen verborgen is. Hiermede belast een stuk van den Wmr. Van der Veer.

21.00 uur: Tot geconcentreerde legering overgegaan in c.p. 0.89. vermist (vermoedelijk gedeserteerd de dpl. Reuvers J.C.)

- *Relevant, melding beschietingen bij de Rijksweg en Nieuwe Gereformeerde Kerk te Wassenaar.*

12mei 1940, 04.30 uur opdracht ontvangen met schriftelijke last en machtiging om huiszoeking c.q. arrestatie te verrichten aan de Boecampweg nr. 23 te Wassenaar. Het Co. Over het Pag. Esk. Overgegeven aan den 2^e Lt. Von

Collectie 409: Gevechtsverslagen – en rapporten mei 1940

Balluseck. Terug te ca. 09.00 uur afgemarcheerd naar Leiden en aldaar het eskadron ter beveliging van C.- front West en 1 R.H.M. opgesteld.

14.14 uur: 1 sectie gesplitst in 1 stuk met C.-1-1 R.H.M. naar Koudekerk en 1 stuk met C.-2-1 R.H.M. beiden onder Co. Van beide Eskadronscommandanten, 1 sectie ter beveiliging in Leiden gehouden.

18.00 uur: beschoten bij de Aalsmarkt uit gebouw burgelijke stand en kerk aan de Aalsmarkt nabij Brug Hoge Woerd. Hierop op last van C.-2-1 R.H.M. met bpg. En bg. Het vuur beantwoord.

20.00 uur: tot geconcentreerde legering overgegaan in de stad gehoorzaal.

- *Niet relevant, geen melding beschietingen binnen de gemeente Wassenaar.*

Inventaris 480013	Gevechtsberichten van de commandant van het pantserafweer eskadron van het 1 ^e regiment Huzaren motorrijder 1 ^e luitenant jhr. A.J.E.E.C. van der Heyden van Doornenburg.
-------------------	---

Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie die een afbakening kan specificeren.

Inventaris 483027	Verslag van de commandant van de 4e reserve grens compagnie, detachement Katwijk aan Zee kapitein mr. dr. J.H.J. Hoog
-------------------	---

Niet relevant, geen meldingen binnen de gemeente Wassenaar, enkel beschieting met mitrailleurs op overvliegend vliegtuig.

Inventaris 483028	Verslag van de 4e grens compagnie, detachement Wassenaarse Slag door 1e luitenant J.G. Gompelman
-------------------	--

10 mei 1940 rond 17.00 uur, opdracht van Ritm. Ilcken van I.-R.H.M.:

In samenwerking met mijn S.zw.mitr. Watertoren te Wassenaar onder vuur te nemen. In watertoren bevinden zich Duitse troepen met zw. Mitrailleurs.

Uitvoering: **vuur gebracht met 2 mitr. M.20 op platvorm watertoren. De afstand tot de watertoren was te groot om met de lt. Mitr. resultaat te bereiken.**

Rond 18.15 uur opdracht van Luit. Westenbrink van 3.-II-1 R.I.: u gaat gedekt voorwaarts door het bosch, liggende ten oosten van de watertoren. Terrein zuiveren van weerstanden. Oostzijde watertoren afsluiten. Ik bevind mij rechts van u.

Uitvoering: in tirailleurlinie bosch doorschreden en voet watertoren bereikt.

Rond 22.00 uur, opdracht van 1^e luit. Westenbrink van 3-II-1 R.I.: in samenwerking met mij zo mogelijk watertoren bezetten.

Uitvoering: patrouille door mij uitgezonden die bij terugkomst meldde dat de Watertoren verlaten was. Daarna onmiddellijk de watertoren bezet en de omgeving in staat van verdediging gebracht.

Rond 24.00 uur, opdracht van 1^e luit. Westenbrink van 3-II-1 R.I.: watertoren tot elke prijs behouden. Opdringende vijand zoveel mogelijk vanaf de toren onder vuur nemen. Uiterste waakzaamheid betrachten bij nacht ten aanzien van overrompelingen.

Uitvoering: steun gevraagd van zw. Mitrs. Deze steun ontvangen van een sectie van M.C.-III-1 R.I.

Detachement Wassenaarse Slag stelling laten nemen aan Noord- en Oostzijde van Watertoren.

- *Relevant, beschietingen bij Watertoren gemeld.*

Inventaris 522005	Verslagen van de commandant van de strategische groep politietroepen kazematten Katwijk Noord en Zuid en Oeffelt Noord en Zuid, sergeant-majoor instructeur J.H. Noben
-------------------	--

Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie die een afbakening kan specificeren.

Inventaris 531012	Verslag van de commandant van de 4e compagnie van het depot bataljon Grenadiers reserve kapitein J.N.B. Simonis
-------------------	---

Niet relevant, bevat geen aanvullende informatie die een afbakening kan specificeren.

Inventaris 536060	Dagboek en verslag van de commandant van de 1e afdeling kapitein mr. J.C. van Heuven
-------------------	--

10 mei 1940:

Stellingen ingenomen rondom het barakkenkamp, front in hoofdzaak zuid, doch ook eenige bezetting aan de Noordzijde [...]

Den voorraad patronen S. no 1 aangevuld, werden gehaald van het magazijn bij de schietbanen [...]

De (loopgraaf)stelling van de afdeling wordt zoo goed mogelijk versterkt en gemaskeerd [...] **Tijdens dit vuur [op het Vliegveld Valkenburg] groepen van 15 tot 20 vliegtuigen laag vliegend boven stelling en kamp, welke**

Collectie 409: Gevechtsverslagen – en rapporten mei 1940

mitrailleurvuur afgeven. Telkens het vuur met karabijnen op deze vliegtuigen geopend. Voor zoover na te gaan vier vliegtuigen afgeschoten. Geen eigen verliezen.'

- *Niet relevant, exacte locatie beschietingen niet bekend.*

Tabel 40: Overzicht van de in het NIMH geraadpleegde inventarisnummers van toegang collectie 409.

Toegang 492: De strijd op Nederlands grondgebied tijdens de Wereldoorlog II / De Groene Serie.

Inventaris 11 Onderdeel A. en D. Algemeen overzicht van de strijd om en in de Vesting Holland (zonder het Oostfront) en De strijd tegen de luchtlandingstroepen rondom 's-Gravenhage; kaarten.

Toestand in de nacht van 9 op 10 mei 1940:

- *Relevant, legering diverse troepen binnen de gemeente Wassenaar.*

Toestand rondom vliegveld Valkenburg omtrent 10 mei 1940 12.00 uur:

Toegang 492: De strijd op Nederlands grondgebied tijdens de Wereldoorlog II / De Groene Serie.

- Niet relevant, geen troepenbewegingen binnen de gemeente Wassenaar ingetekend.

Vliegveld Valkenburg e.o. op 10 mei 1940, omstreeks 20.00 uur:

Toegang 492: De strijd op Nederlands grondgebied tijdens de Wereldoorlog II / De Groene Serie.

- Niet relevant, geen melding troepenbewegingen binnen de gemeente Wassenaar.

Toestand bij Haagse Schouw en omgeving op 10 mei 1940 omstreeks 08.00 uur:

Toegang 492: De strijd op Nederlands grondgebied tijdens de Wereldoorlog II / De Groene Serie.

- Relevant, melding troepen binnen de gemeente Wassenaar.

Toestand bij Haagse Schouw en Maaldrift op 10 mei 1940 omstreeks 20.00 uur:

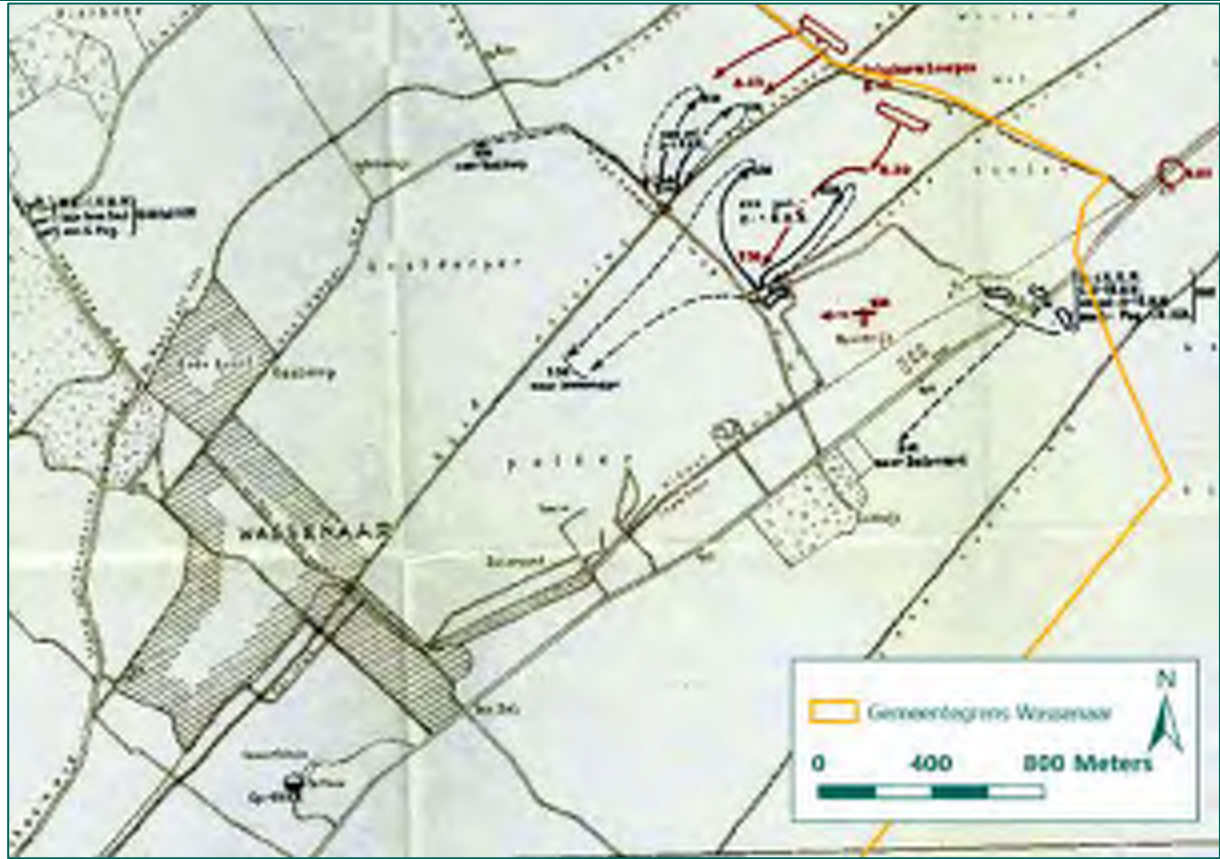
Toegang 492: De strijd op Nederlands grondgebied tijdens de Wereldoorlog II / De Groene Serie.

- Relevant, melding troepenbewegingen binnen de gemeente Wassenaar.

Opstelling van 1 R.H.M. op 10 mei 1940 omstreeks 08.00 uur en bewegingen kort daarna:

Toegang 492: De strijd op Nederlands grondgebied tijdens de Wereldoorlog II / De Groene Serie.

- Relevant, melding troepenbewegingen binnen de gemeente Wassenaar.

Overzichtskaart van 's-Gravenhage (N.O. Deel):

Toegang 492: De strijd op Nederlands grondgebied tijdens de Wereldoorlog II / De Groene Serie.

- Relevant, legering troepen binnen de gemeente Wassenaar.

Groepering van de Nederlandse troepen in de nacht van 10 op 11 mei 1940:

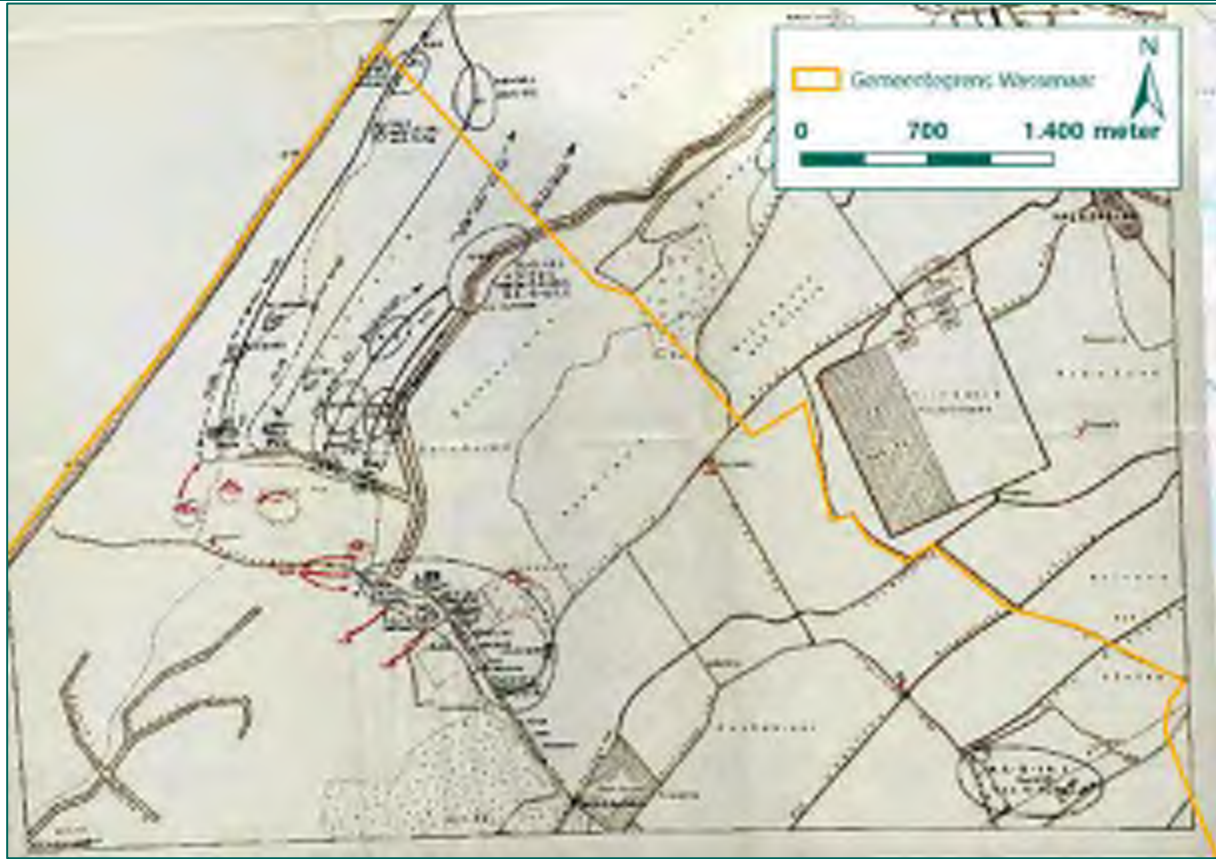
Toegang 492: De strijd op Nederlands grondgebied tijdens de Wereldoorlog II / De Groene Serie.

- Relevant, melding troepen binnen de gemeente Wassenaar.

De opmars naar de Wassenaarse Slag en de acties tegen Valkenburg op 11 mei 1940:

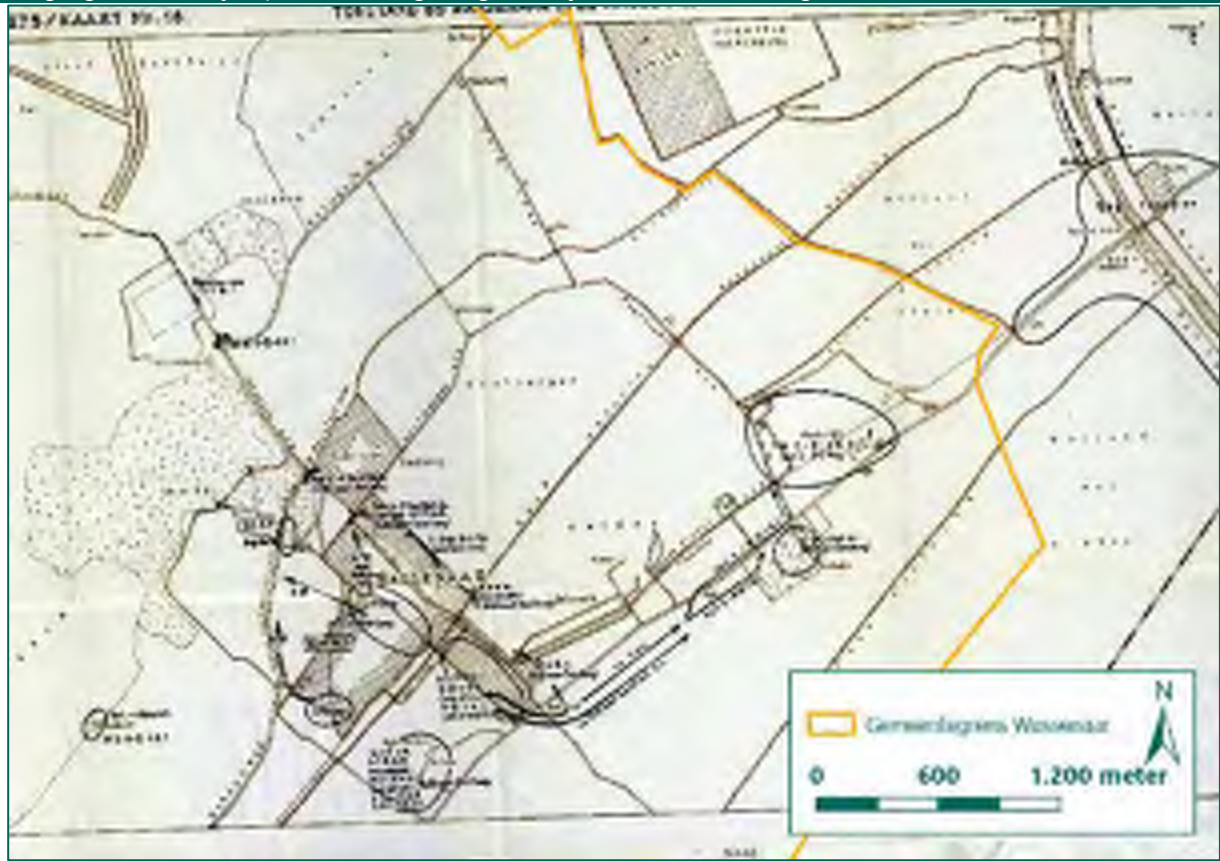
Toegang 492: De strijd op Nederlands grondgebied tijdens de Wereldoorlog II / De Groene Serie.

- *Relevant, melding troepenbewegingen binnen de gemeente Wassenaar.*

Toestand bij Wassenaar in de vroege ochtend van 11 mei 1940 en voornaamste verplaatsingen op die dag:

Toegang 492: De strijd op Nederlands grondgebied tijdens de Wereldoorlog II / De Groene Serie.

- Relevant, melding troepenbewegingen binnen de gemeente Wassenaar.

Groepering van de Nederlandse troepen in de nacht van 11 op 12 mei 1940:

Toegang 492: De strijd op Nederlands grondgebied tijdens de Wereldoorlog II / De Groene Serie.

- Relevant, melding troepenbewegingen binnen de gemeente Wassenaar.

Opstelling van de troepen rondom Valkenburg op 12 mei 1940 en voornaamste bewegingen op 12, 13 en 14 mei 1940:

Toegang 492: De strijd op Nederlands grondgebied tijdens de Wereldoorlog II / De Groene Serie.

- *Relevant, melding troepenbewegingen binnen/nabij de gemeente Wassenaar.*

Opstelling van de troepen bij Wassenaar en Maaldrift op 12 mei 1940 en bewegingen op 12, 13 en 14 mei 1940:

Toegang 492: De strijd op Nederlands grondgebied tijdens de Wereldoorlog II / De Groene Serie.

- Relevant, melding troepenbewegingen binnen de gemeente Wassenaar.

Groepering van de Nederlandse troepen in de avond van 12 mei 1940:

Toegang 492: De strijd op Nederlands grondgebied tijdens de Wereldoorlog II / De Groene Serie.

- Relevant, melding troepenbewegingen binnen de gemeente Wassenaar.

Groepering van de Nederlandse troepen in de avond van 14 mei 1940:

Toegang 492: De strijd op Nederlands grondgebied tijdens de Wereldoorlog II / De Groene Serie.

- Relevant, melding troepenbewegingen binnen de gemeente Wassenaar.

Tabel 41: Overzicht van de in het NIMH geraadpleegde inventarisnummers van toegang 492.

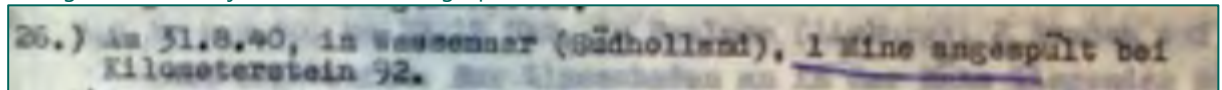
NIOD Instituut voor oorlogs-, holocaust- en genocidestudies (NIOD)

In het NIOD is de toegang 077: Generalkommissariat für das Sicherheitswesen – Höhere SS- und Polizeiführer Nord-West geraadpleegd. Dit heeft de volgende resultaten opgeleverd:

Toegang 077: Generalkommissariat für das Sicherheitswesen – Höhere SS- und Polizeiführer Nord-West.

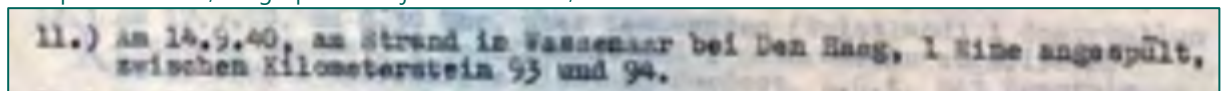
Inventaris 1328	Dagberichten van de Befehlshaber der Ordnungspolizei Den Haag betreffende vijandelijke luchtaanvallen, 1940-1941.
-----------------	---

31 augustus 1940, mijn te Wassenaar aangespoeld:

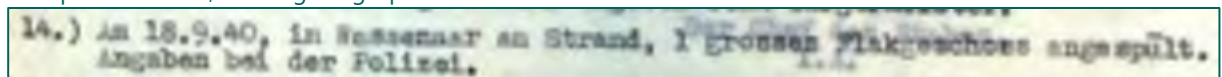
- Relevant, melding aangespoelde mijn bij paal 92 te Wassenaar.

14 september 1940, aangespoelde mijn te Wassenaar;

- Relevant, melding aangespoelde mijn tussen paal 93 en 94 te Wassenaar.

18 september 1940, melding aangespoede munitie strand Wassenaar:

- Niet relevant, onduidelijk of het een melding van aangespoelde NGE betreft.

Toegang 077: Generalkommissariat für das Sicherheitswesen – Höhere SS- und Polizeiführer Nord-West.

20 september 1940, aangespoelde mijn te Wassenaar:

15.) Am 20.9.40, in Wassenaar am Strand bei Kilometerstein 92, 1 Mine angespült.

- Relevant, melding aangespoelde mijn bij paal 92 te Wassenaar.

26 september 1940, melding aangespoelde afwerpmunitie en kist munitie te Wassenaar:

9.) Am 26.9.40, in Wassenaar (Südholland), bei Maaldrift 6 kleine Fliegerbomben und 1 Kiste mit M.G.-Munition gefunden. Durch die Polizei sichergestellt.

- Relevant, melding aangespoelde NGE in de gemeente Wassenaar.

28 september 1940, 2 mijnen aangespoeld te Wassenaar:

28.) Am 28.9.40, in Wassenaar, 2 Miness angespült, davon 1 bei Kilometerstein 95 und 1 1000 m nördlich der Wassenaarschenslag.

- Relevant, melding aangespoelde NGE binnen de gemeente Wassenaar.

10 oktober 1940, In Wassenaar aan grens van Scheveningen munitie in duinen aangetroffen:

15.) Am 10.10.40, um 3.45 Uhr, in Wassenaar bei Grenze Scheveningen, 7 Bomben, davon 2 Blindgänger, auf Dünen. Kleiner Waldbrand schnell gelöscht.

- Relevant, melding NGE binnen/nabij de gemeente Wassenaar.

4 november 1940, melding Sperrballon te Wassenaar:

4.) Am 4.11.40, um 15.40 Uhr, in Wassenaar (Südholland), 1 Sperrballon durch Angehörige der SS beim Schalschiessen (Lager Waakdorp) abgeschossen.

- Niet relevant, geen melding NGE binnen/nabij de gemeente Wassenaar.

7 december 1940, blindganger aangetroffen te Wassenaar:

8.) Am 7.12.40, in Wassenaar (Südholland), an der Wassenaarschenslag beim Parkplatz, 1 Blindgänger gefunden.

- Relevant, melding blindganger binnen de gemeente Wassenaar.

16 januari 1941, melding aangespoelde munitie te Wassenaar:

12.) Am 16.1.41, in Wassenaar (Südholland), 1 nicht entzündetes Flakgeschoss gefunden.

- Niet relevant, onduidelijk of melding NGE betreft.

26 april 1941, melding munitie Wassenaarse Slag:

7.) Am 26.4.41, in Wassenaar (Südholland), 1 nicht explodiertes Flakgeschoss gefunden in Dünen bei der Wassenaarschenslag.

- Niet relevant, onduidelijk of melding NGE betreft.

Tabel 42: Overzicht van de in het NIOD geraadpleegde inventarisnummers van toegang 077.

Het Utrechts Archief (HUA) bewaart de archieven van de provincie Utrecht. In het provinciale archief is gezocht naar informatie met betrekking tot oorlogsschade, de luchtbeschermingsdienst en geruimde NGE. Daarnaast is gezocht naar overige relevante archiefstukken. De voor dit HVO-NGE geraadpleegde archiefstukken zijn weergegeven in onderstaande tabellen:

Toegang 1345 Staatsbosbeheer regio Zuid-Holland – Utrecht, 1945-1989	
Inventaris 596	Verlenen van een recht van opstal, 1965-1989. Voor een ondergrondse parkeergarage onder het Malieveld te Den Haag in het object Het Haagse Bos, 1979-1989.
Niet relevant, geen relatie met NGE.	
Inventaris 638	Verlenen van erfpacht, 1947-1989. Perceel grond in het object Haagse Bos aan de Leidsestraatweg/Benoordenhoutseweg te Den Haag ten behoeve van het Minang Kabauhuis, 1986-1989.
Niet relevant, geen relatie met NGE.	
Inventaris 643	Verlenen van erfpacht, 1947-1989. Perceel grond in boswachter'j 's-Gravenhage, kwekerij Klein Zwitserland, 1978-1989.
Niet relevant, geen relatie met NGE.	
Inventaris 647	Verlenen van erfpacht, 1947-1989. Perceel grond in boswachter'j 's-Gravenhage ten behoeve van het paviljoen Malieveld, 1981-1988.
Niet relevant, geen relatie met NGE.	

Tabel 43: Overzicht van in het HUA geraadpleegde inventarisnummers van toegang 1345.

BIJLAGE 4 ARCHIEFONDERZOEK INTERNATIONALE ARCHIEVEN

Voor het analyseren van de oorlogshandelingen binnen de gemeente Wassenaar is gebruik gemaakt van documenten uit verschillende internationale archiefinstellingen. REASeuro beschikt over een uitgebreide collectie kopieën van documenten uit de Amerikaanse, Belgische, Britse, Canadese, Franse en Duitse archieven. Voor dit HVO-NGE hebben de volgende archiefinstellingen relevante resultaten opgeleverd:

- The National Archives (TNA) in Londen, Verenigd Koninkrijk.
- Bundesarchiv-Militärarchiv (BaMa) in Freiburg, Duitsland.
- Bundesarchiv Berlin-Lichterfelde (BaBL) in Berlijn, Duitsland.

The National Archives (TNA)

Luchtoorlog

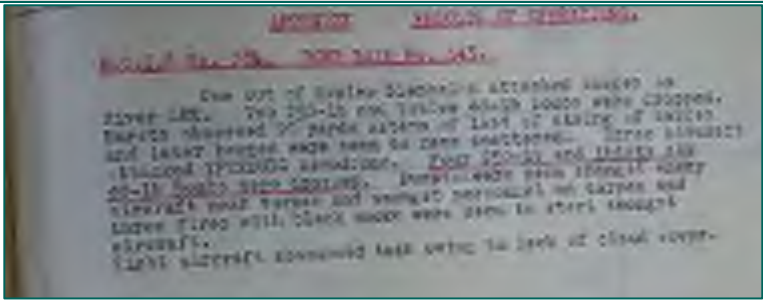
REASeuro heeft in de loop der jaren een aanzienlijke collectie bombardementsgegevens uit The National Archives (TNA) in Londen verzameld. Voor voorliggend HVO-NGE is deze collectie geraadpleegd. De collectie omvat verschillende bombardementsgegevens van bombardementen door de volgende Britse luchtmachtonderdelen:

Einheid	Omschrijving	Actief in NL	Standaard door REASeuro geraadpleegde toegangen
Bomber Command (BC)	BC voerde vooral bombardementen uit op strategische doelen en stedelijk gebied. Vele bombardementen op Nederlands grondgebied in de eerste jaren van de oorlog werden veroorzaakt door navigatiefouten/in nood verkerende vliegtuigen van BC.	1940-1945	AIR 14 – Day and Night raid sheets, Summaries of Form E reports, Photographic Interpretation Section AIR 24 – Headquarters AIR 25 – Groups AIR 27 – Squadrons AIR 50 – Combat Reports
Coastal Command (CC)	CC had de taak om geallieerde schepen te beschermen, maar voerde ook diverse aanvallen uit op Duitse posities in Nederlandse wateren en -kustgebieden.	1940-1945	AIR 15 – Strike Sheets AIR 24 – Headquarters AIR 25 – No 16. Group AIR 27 – Squadrons
Fighter Command (FC)	FC beschikte over diverse jachtvliegtuigen en jachtbommenwerpers die in Nederland aanvallen uitvoerden op militaire infrastructuur, spoorwegen, schepen en Duitse troepen.	1940-1945	AIR 24 – Headquarters AIR 25 – No. 12 Group AIR 27 – Squadrons
Second Tactical Air Force (2TAF)	2TAF bood ondersteuning aan geallieerde grondeenheden en voerde, net als FC, aanvallen uit op militaire infrastructuur, spoorwegen en schepen in Nederland.	1944-1945	AIR 26 – Wings AIR 27 – Squadrons AIR 37 - Headquarters
Air Defence Great Britain (ADGB)	ADGB maakte deel uit van Fighter Command en werd in 1943 opgericht om ondersteuning te bieden om Groot-Brittannië te beschermen tegen Duitse vliegtuigen.	1943-1944	AIR 24 – Headquarters AIR 27 – Squadrons
Allied Expeditionary Air Force (AEAF)	AEAF was verantwoordelijk voor de tactische luchtsteun. 2TAF en de Amerikaanse Ninth Air Force maakten deel uit van deze eenheid.	1944-1945	AIR 24 – Headquarters AIR 27 – Squadrons AIR 37 – Daily intelligence and operations summaries
Army Co-operation Command (ACC)	ACC was de voorloper van 2TAF en was opgericht als eenheid voor tactische luchtsteun.	1940-1943	AIR 24 – Headquarters AIR 27 – Squadrons AIR 25 – No. 71 Group AIR 39 – Operational / intelligence summaries
Auster Squadrons	De Auster Squadrons bestonden uit kleine verkenningsvliegtuigen. Zij vlogen over	1944-1945	AIR 27 – Squadrons

Einheid	Omschrijving	Actief in NL	Standaard door REASeuro geraadpleegde toegangen
	vijandelijk gebied om Duitse posities in kaart te brengen.		
Overige bronnen gerelateerd aan de luchtoorlog in Nederland			
Instelling / Eenheid	Omschrijving	Actief in NL	Standaard door REASeuro geraadpleegde toegangen
Air Historical Branch (AHB)	AHB is de archiefinstelling van de Royal Air Force. In de archieven van de AHB zijn documenten geraadpleegd over missies in onder meer Nederland.	-	AIR 20 – diversen
Central Interpretation Unit (CIU)	CIU verzorgde de interpretatie van luchtfoto's voor de geallieerde strijdkrachten.	1941-1945	AIR 29 – Interpretation reports AIR 34 – Target folders, Album of aerial photographs
RAF Stations	Gedurende de oorlog hielden de Britse vliegvelden welke toestellen opstegen, waarbij informatie werd genoteerd over het doelwit, bommenlast en neergestorte vliegtuigen.	1940-1945	AIR 28 - Stations
United States Army Air Forces (USAAF)	In TNA zijn (samenvattende) rapporten geraadpleegd van de USAAF over missies in onder meer Nederland.	1943-1945	AIR 40 – Missions, Operations

Tabel 44: Overzicht van geraadpleegde bronnen met betrekking tot de luchtoorlog in TNA in Londen.

Het raadplegen van de in de bovenstaand tabel geraadpleegde inventarisnummers heeft de volgende resultaten opgeleverd met betrekking tot de gemeente Wassenaar:

Records created or inherited by the Air Ministry, the Royal Air Force, and related bodies		
Reference: AIR		
Inventaris	Bron	Omschrijving
10 mei 1940		
AIR 14/3360	Day Raid Sheets BC	Om 17.50 uur hebben twaalf Bristol Blenheim bommenwerpers vanaf een hoogte van 3.000 feet Duitse Junkers Ju-52 vliegtuigen op het stand ten noorden van Den Haag aangevallen. Hierbij zijn in totaal 24 x 250 Lb en 136 x 40 Lb bommen afgeworpen in twee aanvallen. 8 x 40 Lb bommen bleven hangen en zijn niet afgeworpen. De eerste aanval werd uitgevoerd op vijf vijandelijke vliegtuigen. Eén vliegtuig werd vernietigd door een salvo op 20 feet van het vliegtuig ervandaan. De tweede vlucht viel vier vliegtuigen aan. Hierbij zijn bommen op 30 yards van een vliegtuig in het water neergekomen. Een assiterend jachtvliegtuig heeft troepen op het strand aangevallen met machinegeweren. - <i>Relevant, bombardement binnen de gemeente Wassenaar.</i>
AIR 24/217	BC HQ	
AIR 27/857	110 Squadron BC	
AIR 27/862	110 Squadron BC Appendices	
3 juli 1940		
14/3361	Day Raid Sheets BC	
24/222	BC HQ	
14/3149	2nd Group	
25/22	Group 2	
27/862	110 Squadron	

Records created or inherited by the Air Ministry, the Royal Air Force, and related bodies

Reference: AIR

Inventaris	Bron	Omschrijving
		 <p>- Niet relevant, geen melding van bombardementen binnen de gemeente Wassenaar.</p>
18/19 augustus 1941		
14/2673	Night Raid Sheets BC	Een Vickers Wellington van 40 Squadron, 3 Group Bomber Command heeft het vliegveld Valkenburg van Katwijk gebombardeerd met 6 x 500 lb. brisantbommen. Er werden geen resultaten waargenomen. - Niet relevant, bombardement op meer dan 400 meter van de gemeente Wassenaar..
25/63	3 Group BC	
27/412	40 Squadron BC	
9 maart 1942		
24/241	BC HQ	Tussen 21.05 en 00.10 uur zijn negen Wellington bommenwerpers uitgevlogen om Essen te bombarderen. Eén hiervan ondervond te weinig motorkracht waardoor niet genoeg hoogte bereikt kon worden. Derhalve werd de bommenlast "live" afgeworpen te Katwijk. De exacte locatie hiervan is onbekend. Er was zware bewolking boven Katwijk. Het vliegtuig was uitgerust met 8 x 500 lb. brisantbommen en een grote hoeveelheid 40 lb. brandbommen. - Niet relevant, exacte locatie neergekomen bommen zijn onbekend.
25/23	2 Group BC	
27/1672	305 Squadron BC	
25 juni 1942		
14/2674	Night Raid Sheets BC	Drie Douglas Bostons van 2 Group zijn uitgevlogen voor een bombardement op het vliegveld Valkenburg. In totaal zijn 8 x 500 lb. brisantbommen, 32 x 9 lb. Anti-Tank bommen, 240 x 4 lb. staafbrandbommen afgeworpen. Er werden branden waargenomen. In de rapportage van het hoofdkwartier wordt gesproken van 8 x 500 lb. brisantbommen, 64 x 9 lb. Anti-Tank bommen en 60 x 4 lb. brandbommen. Boston 'L' betrof de Z2211 van 88 Squadron. Deze was uitgerust met 3 x 500 lb. M.C. en 1 x 500 lb. G.P. brisantbommen. Er werden twee inslagen waargenomen en twee branden bij het verlaten van het doel. De 500 Lb M.C. was voorzien van een ontsteker met een vertragingstijd van 11
24/244	BC HQ	
25/23	2 Group BC	
25/34	2 Group BC Appendix	
27/716	88 Squadron BC	

Records created or inherited by the Air Ministry, the Royal Air Force, and related bodies

Reference: AIR

Inventaris	Bron	Omschrijving
		seconden, de 500 Lb G.P. met een ontstekers met een vertraging van 30 minuten.

1-221.	W/O. Phillips, Sgt. Pritchard, Sgt. Cook.	VANDEUSEN A/D.	2227.	0005.	Bombs dropped from 300ft on A/D to North of landing ground. Two bursts were seen and two fires observed when A/C was leaving target.
Al. 721.	Sgt. Binkins, Sgt. Hargrett, Sgt. Dixon, Sgt. Hughes.		2222.	0010.	Bombs dropped from 150 ft on A/D which were thought to have fallen on dispersals and hangars on E. side. Bursts were seen on E. side of A/D thought to have been the result of Sgt. Hughes attack.
Al. 690.	Sgt. Hughes, Sgt. Ardgate, Sgt. Irvine.		2226.	0031.	Bombs dropped from 300 ft on A/D between intersection of runway and west perimeter track. Multiple bursts on the A/D and fires were seen about 20 miles from target.

- Relevant, luchtaanval binnen/nabij de gemeente Wassenaar gemeld.

10 augustus 1942

24/246	Bomber Command HQ	Meerdere aanvallen gedurende de dag en nacht. Geen meldingen ter plaatse van Katwijk gemeld. - Niet relevant, geen melding van bombardement ter plaatse van Katwijk.
24/394	Coastal Command HQ	

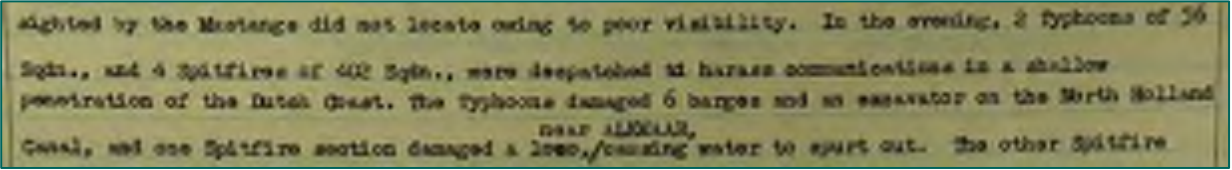
20/21 december 1942

14/2675	Night Raid Sheets Bomber Command	195 vliegtuigen (Wellingtons, Halifaxen, Lancasters en Mosquito's) zijn uitgevlogen voor een grootschalige aanval op Duisburg. Hierbij zijn onder andere 4.000 Lb H.C., 2.000 Lb H.C., 1.900 Lb, 500 Lb M.C. en 250 Lb bommen en 4 Lb en 4 Lb type 'x' brandbommen afgeworpen. Verschillende vliegtuigen hebben vroegtijdig hun bommenlast afgeworpen, echter geen meldingen in de ORB's dat deze ter plaatse van Katwijk zijn neergekomen. - Niet relevant, geen aanwijzingen dat er bommen zijn neergekomen in de omgeving van Katwijk.
24/250	Bomber Command HQ	
25/1	1 Group Bomber Command	
25/52	3 Group Bomber Command	
25/93	4 Group Bomber Command	
25/109a	5 Group Bomber Command	
27/126	9 Squadron Bomber Command	
27/143	10 Squadron Bomber Command	
27/449	44 Squadron Bomber Command	
27/481	49 Squadron Bomber Command	
27/650	76 Squadron Bomber Command	
27/660	78 Squadron Bomber Command	
27/766	97 Squadron Bomber Command	
27/808	102 Squadron Bomber Command	
27/832	106 Squadron Bomber Command	
27/1048	158 Squadron Bomber Command	
27/1825	420 Squadron Bomber Command	
27/1837	425 Squadron Bomber Command	

8 juni 1943

Records created or inherited by the Air Ministry, the Royal Air Force, and related bodies

Reference: AIR

Inventaris	Bron	Omschrijving
25/220	12 Group Fighter Command	Twee Typhoons en vier Spitfires van 56 Squadron en 402 Squadron respectievelijk zijn uitgevlogen om Duitse communicatie-infrastructuur kort achter de Nederlandse kust aan te vallen. De ORB's van beide Squadrons melden geen aanvallen in de omgeving van Katwijk.
27/531	56 Squadron Fighter Command	
27/1777	402 Squadron Fighter Command	
 <p>ighted by the Mustangs did not locate owing to poor visibility. In the evening, 2 Typhoons of 56 Sqn., and 4 Spitfires of 402 Sqn., were despatched to harass communications in a shallow penetration of the Dutch Coast. The Typhoons damaged 6 barges and an excavator on the North Holland Canal, and one Spitfire section damaged a barge, causing water to spurt out. The other Spitfire</p>		
<p>- Niet relevant, exacte locatie aangevallen flakstelling te Katwijk onbekend. Daarbij geen indicatie dat hier bommen zijn afgeworpen.</p>		
12 augustus 1943		
40/430	USAAF HQ	243 B-17 bommenwerpers van de 1 ^e Wing, 8th Air Force Bomber Command, zijn uitgevlogen om Bochum, Gelsenkirchen, Recklinghausen en andere gelegenheidsdoelen aan te vallen. Ter hoogte van de kust van Katwijk werd Nederland binnen gevlogen. Eén B-17 wierp hierbij bommen af op Vliegveld Valkenburg bij Katwijk. Deze wierp een <i>stick</i> van 10 bommen af die ten westen van het vliegveld neerkwamen af. De resultaten werden niet waargenomen. - Relevant, bombardement binnen de gemeente Wassenaar.
17 maart 1944		
40/577	USAAF HQ	13 Republic P-47 Thunderbolts van 353rd Fighter Group zijn uitgevlogen voor aanvallen op Soesterberg. Bij een vliegtuig zijn twee brisantbommen van 500 lb. niet afgeworpen. Eén hiervan werd later ter plaatse van Valkenburg afgeworpen. Eén andere in zee. - Niet relevant, exacte locatie onbekend.
15 augustus 1944		
14/3367	Day Raid Sheets BC	Meerder bommenwerpers zijn uitgevlogen voor een aanval op Soesterberg. Bij één Halifax bommenwerper van 428 Squadron bleef 1 x 1.000 lb. G.P. (USA) bom hangen en werd om 12.33 uur vanaf een hoogte van 16.000 feet 'safe' afgeworpen. De exacte locatie van deze afworp is onbekend. - Niet relevant, exacte hoeveelheid afgeworpen bommen onbekend. Eén noodafworp echter exacte locatie hiervan is onbekend.
27/1853	429 Squadron BC	
14/3367	BC Day Raid	
20/596	AHB	
25/153	8 Group	
12 december 1944		
37/8	2TAF War Album	Bij D.734993 zes (mogelijk meer) voertuigruimtes waargenomen in visgraatpatroon aan beide kanten van de weg. - Niet relevant, geen meldingen oorlogshandelingen binnen de gemeente Wassenaar.
3 januari 1945		
37/8	2TAF War Album	Crossbow op 12 V2 raketten liggende in regio Den Haag. Langsweg in bos bij 2541/1/D.665993 zijn 12 V2 raketten waargenomen langs de kant van de weg. Getekend in rode strepen. - Niet relevant, melding buiten de gemeente Wassenaar.
26/51	35 Wing	
26/61	39 Wing	
27/1564	268 Squadron	
26 februari 1945		
24/643	FC HQ	Tijd: 12.55-14.35 uur
25/222	12 Group	Toestellen: 4 x Spitfire IX
27/1666	303 Squadron	

Records created or inherited by the Air Ministry, the Royal Air Force, and related bodies

Reference: AIR

Inventaris	Bron	Omschrijving
		Doelwit: Haagsche Bosch, qD.66609355 met kanon- en machinegeweervuur met duikvluchten van zuid naar noord van 8.000 feet tot 3.000 feet. Treffers waargenomen bij kruispunt en op gebouwen 100 yards richting het zuidoosten, maar geen beweging of activiteit waargenomen. - <i>Relevant, melding aanval binnen de gemeente Wassenaar.</i>
26 februari 1945		
24/643	FC HQ	Tijd: 10.15-12.10 uur
25/222	12 Group	Toestellen: 6 x Spitfire XVI
27/2078	602 Squadron	Lading: 2 x 250 lb. airburst bommen per toestel Doelwit: Haagsche Bosch Aanval in duikvlucht van zuidwesten naar noordoosten van 8.000 feet tot 2.000 feet, 4 toestellen schoten terwijl ze doken. Twee bommen vielen 50 yard ten westen van qD.66609355, twee vielen 250 yards ten oosten van qD.66259328. De resultaten van andere bommen zijn niet waargenomen. Tijd: 11.43-13.40 uur Toestellen: 6 Spitfires XVI Lading: 2 x 250 lb. bommen per toestel Doelwit: Haagsche Bosch Duikvluchten van zuidwesten naar noordoosten van 7.000 feet tot 2.000 feet. Twee bommen vielen 100 yards ten zuiden van qD.67559410, twee vielen 75 yards ten zuiden van qD.67009365, twee vielen 100 yards ten oosten van qD.66609355, de andere twee bommen kwamen niet los en zijn neergekomen in de zee. Twee toestellen beschoten de lengte van het bos tijdens de duikvlucht. Tijd: 14.25-16.00 uur Toestellen: 6 Spitfire XVI Lading: 2 x 250 lb. bommen per toestel Doelwit: Haagsche Bosch Duikvluchten van zuidwesten naar noordoosten van 9.000 feet tot 3.000 feet, beschietingen doelwit tijdens duikvluchten. Twee bommen neergekomen 40 yards ten zuiden van qD.66609355 waardoor vuur en rook opsteeg tot 500 feet, twee bommen neergekomen 150 yards ten zuidwesten van qD.66609355 en twee 150 yards ten zuiden van qD.67009365; de resultaten van de overgebleven vier bommen zijn niet waargenomen. Piloten rapporteerden een vuur in gebied 300 yards ten zuid-zuidwesten van qD.66109298. - <i>Relevant, bombardementen binnen de gemeente Wassenaar gemeld.</i>
26 februari 1945		
24/643	FC HQ	Tijd: 09.45 uur
25/222	12 Group	Toestellen: 6 Spitfires XVI
27/2080	603 Squadron	Lading: 2 x 250 lb. airburst bommen per toestel Doelwit: Haagsche Bosch Duikvlucht van oost naar west in duik van 10.000 feet tot 3.000 feet. 8 bommen vielen binnen 100 yards van doelwit (qD.66609355), twee vielen in qD.668933 en twee in qD.666936. Tijd: 10.55-12.20 uur Toestellen: 6 Spitfires XVI Lading: 2 x 250 lb. M.C. airburst bommen per toestel

Records created or inherited by the Air Ministry, the Royal Air Force, and related bodies

Reference: AIR

Inventaris	Bron	Omschrijving
		<p>Doelwit: Haagsche bosch (qD.66109298)</p> <p>Eén toestel kon doelwit niet lokaliseren en keerde terug met bommenlast, andere 5 toestellen wierpen bommen af van noordoosten tot zuidwesten in een duik van 9.000 feet tot 4.500 feet. Piloten konden resultaten niet waarnemen vanwege bewolking, maar grote vlam en grote paddenstoel van rook die opsteeg tot 500 feet werden waargenomen bij qD.662930, twee piloten doken onder wolk tot 1.600 feet om foto's te maken.</p> <p>Tijd: 13.45 uur Toestellen: 6 x Spitfire XVI Lading: 2 x 250 lb. M.C. airburst bommen per toestel Doelwit: Haagsche Bosch</p> <p>Duikvlucht van noordoosten tot zuidwesten van 11.000 feet tot 2.000 feet, een toestel beschoot doelwit (qD.67009365) tijdens duik. Bommen kwamen iets verderop neer, zes stuks in qD.672937, twee te qD.668935, twee bij qD.673938, de resultaten van de andere twee zijn niet waargenomen.</p> <p>Tijd: 15.30 uur Toestellen: 6 Spitfires XVI Lading: 2 x 250 lb. bommen per toestel Doelwit: Haagsche Bosch</p> <p>Duikvlucht van noordoosten tot zuidwesten in een duik van 10.000 feet tot 3.000 feet. 6 bommen vielen binnen 50 yards van het doelwit (qD.67559410) en zes in lijn tussen qD.677970 en qD.675938. Piloten rapporteerden een groot vuur te qD.667923.</p> <p>Tijd: 16.50 uur Toestellen: 6 Spitfires XVI Lading: 2 x 250 lb. M.C. airburst bommen per toestel Doelwit: Haagsche Bosch</p> <p>Toestellen keerden terug met bommen vanwege zware bewolking (10/10th).</p> <p>- <i>Relevant, melding bombardement binnen de gemeente Wassenaar.</i></p>
27 februari 1945		
24/643	FC HQ	FC HQ:
25/222	12 Group	12 Group, aanvallen uitgevoerd van 07.15 uur tot 18.30 uur, 31 patrouilles vonden plaats.
27/2080	603 Squadron	<p>Toestellen: 123 Spitfires IX en XVI van 124, 303, 453, 602 en 603 Squadron</p> <p>Lading: 222 x 250 lb. bommen afgeworpen</p> <p>Doelwit: Den Haag/Haagsche Bosch, Den Haag/Ockenburg, Wassenaar/Rust en Vreugd</p> <p>603 Squadron: Tijd: 07.50 uur Toestellen: 4 x Spitfire XVI Lading: 2 x 250 lb. airburst bommen per toestel Doelwit: Den Haag/Haagsche Bosch</p> <p>Duikvluchten van noordoosten tot zuidwesten 5.500 tot 2.500 feet. Alle bommen vielen in het noorden en noordoosten van qD.66109298, zes vielen in een cluster ten noordoosten terwijl twee bommen twee drieton</p>

Records created or inherited by the Air Ministry, the Royal Air Force, and related bodies

Reference: AIR

Inventaris	Bron	Omschrijving
		<p>wagens op een weg 50 yards ten noorden van het doelgebied troffen. Een voertuig werd vernield door een explosie, het andere voertuig was beschadigd. Bommen van een toestel zijn later afgeworpen in de Noordzee. Om 11.15 uur explosie in de zee waarna een grote olievlek werd achtergelaten. Verderop 6 olievlekken in lijn, ongeveer 60 mijl lang langs de kust. De explosies leken op die van vliegende bommen.</p> <p>Tijd: 11.57 uur Toestellen: 4 x Spitfire XVI Lading: 2 x 250 lb. airburst bommen per toestel Doelwit: qD.66109298 Duikvlucht van noordoosten tot zuidwesten van 5.500 tot 2.000 feet. Alle bommen kwamen binnen 100 yards van het doelwit (brug) neer, twee gingen over het doelwit een en één bom kwam ervoor neer. De brug was beschadigd maar niet verwoest. Twee explosies in de zee om 11.30 uur toen de sectie 120 mijl van de basis af was, werden gerapporteerd als lijkend op dieptebommen.</p> <p>Tijd: 12.50 uur Toestellen: 4 x Spitfire XVI Doelwit: Den Haag/Haagsche Bosch Duikvlucht van oosten naar westen van 6.000 tot 500 feet. Zes van de 250 lb. airburst bommen vielen binnen 50 yards van qD.66609355, de andere twee (gelijke type bommen) gingen over het doelwit heen en raakten een huis aan de westelijke kant van de weg.</p> <p>Tijd: 13.50 uur Toestellen: 4 x Spitfire XVI Lading: 2 x 250 lb. airburst bommen per toestel Doelwit: qD.66259328, Den Haag/Haagsche Bosch Duikvlucht van noordoosten tot zuidwesten van 6.000 tot 2.000 feet. Vier bommen vielen binnen 25 yards van het doelwit, de andere twee 100 yards naar het westen. Het vierde toestel keerde eerder terug zonder aan te vallen.</p> <p>Tijd: 14.49 uur Toestellen: 4 x Spitfire XVI Doelwit: Den Haag/Haagsche Bosch Duikvlucht van noordoosten naar zuidwesten van 6.000 tot 2.000 feet. 8 x 250 lb. airburst bommen afgeworpen op qD.66109298. Sommigen kwamen onder doelgebied neer, anderen binnen 50 yards van de brug ten noordwesten van de hoofdweg. Twee toestellen geland vanwege mechanische problemen.</p> <p>Tijd; 16.00 uur Toestellen: 4 x Spitfire XVI Lading: 8 x 250 lb. airburst bommen in totaal Doelwit: qD.67009365 bij Den Haag/Haagsche Bosch Resulaten waargenomen, bommen kwamen binnen 50 yards van doelwit terecht. Dikke zwarte rook steeg op van het doelwit. Aanval werd uitgevoerd van noordoosten tot zuidwesten in duikvluchten van 5.000 tot 2.000 feet.</p> <p>Tijd: 16.50 uur</p>

Records created or inherited by the Air Ministry, the Royal Air Force, and related bodies

Reference: AIR

Inventaris	Bron	Omschrijving
		<p>Toestellen: 4 x Spitfire XVI Lading: 2 x 250 lb. airburst bommen per toestel Doelwit: Den Haag/Haagsche Bosch Duikvluchten van oosten naar westen van 5.500 tot 500 feet. Twee bommen kwamen ten oosten van het doelwit neer te qD.66109298 en twee vlogen over het doelwit heen en kwamen naar bij huizen te qD.662933.</p> <p>Tijd: 17.48 uur Toestellen: 4 x Spitfire XVI Lading: 2 x 250 lb. airburst bommen per toestel Doelwit: qD.66109239, Den Haag/Haagsche Bosch Duikvluchten van noordoosten naar zuidwesten van 5.500 tot 1.500 feet. Alle bommen kwamen neer in doelgebied, een bom op de brug en de rest vloog er overheen van 50 tot 100 yards naar het noordoosten. De brug was aan beide kanten beschadigd maar niet vernield.</p> <p>- <i>Relevant, melding bombardementen luchtaanval binnen de gemeente Wassenaar.</i></p>
27 februari 1945		
24/643	FC HQ	Tijd: 09.30 uur
27/2078	602 Squadron	<p>Toestellen: 4 x Spitfire XVI Lading: 2 x 250 lb. airburst bommen per toestel Doelwit: Den Haag/Haagsche Bosch Lading: zes bommen Duikvluchten van zuidwesten tot noordoosten van 5.500 feet tot 2.200 feet Twee bommen vielen 70 yards van doelwit qD.67009365, twee vielen 50 yards zuid-zuidoosten van doelwit qD.66609355 en de andere twee 50 yards te qD.66609355. Twee toestellen beschoten het doelwit tijdens de duik.</p> <p>Tijd: 12.20 uur Toestellen: 4 x Spitfire XVI Lading: 2 x 250 lb. airburst bommen Doelwit: Den Haag/Haagsche Bosch Duikvluchten van noordoosten naar zuidwesten van 7.000 tot 2.200 feet. Zes bommen vielen rond qD.67559410 van 30 tot 60 yards van het doelwit en de andere twee bommen vielen in een tankgracht.</p> <p>Tijd: 12.50 uur Toestellen: 4 x Spitfire XVI Lading: 2 x 250 lb. airburst bommen Doelwit: Den Haag/Haagsche Bosch Van noordoosten tot zuidwesten in duikvluchten van 5.500 tot 1.500 feet. Twee bommen vielen 50 yards naar het zuiden, twee 75 tot 10 yards ten oosten en twee 100 yards ten noorden van qD.67559410. De explosies van de andere twee bommen zijn niet waargenomen. De bommen ten zuiden van het doelwit resulteerden in een explosie die gevolgd werd door zwarte en grijze rook. Alle piloten beschoten het doelwit en de lengte van het bos tijdens de duikvluchten.</p> <p>Tijd: 13.40 uur Toestellen: 3 Spitfires XVI</p>

Records created or inherited by the Air Ministry, the Royal Air Force, and related bodies

Reference: AIR

Inventaris	Bron	Omschrijving
		<p>Doelwit: qD.67009365 Lading: 6 x 250 lb. airburst bommen Duikvluchten van 6.000 tot 3.000 feet van zuidwesten naar noordoosten. Drie bommen vielen nabij een kanaal 50 yards van het doelwit af. Een vierde toestel raakte de formatie kwijt en bombardeerde een brug over het kanaal ten noorden van Ooscenice. Beide 250 lb. bommen kwamen 50 yards ten noorden van de brug neer.</p> <p>Tijd: 14.35 uur Toestellen: 4 x Spitfire XVI Lading: 2 x 250 lb. airburst bommen Doelwit: Den Haag/haagsche Bosch 10/10th cloud zorgden voor wijziging doelwit.</p> <p>Tijd: 15.50 uur Toestellen: 4 x Spitfire XVI Lading: 2 x 250 lb. airburst bommen Doelwit: Den Haag/Haagsche Bosch Duikvluchten van noordoosten tot zuidwesten van 6.000 tot 3.000 feet. Drie toestellen lieten bommen vallen op positie qD.67559410, twee clusters vielen binnen 100 yard van doelwit en twee clusters bleven niet geobserveerd. De andere toestellen vielen een doelwit aan te qD.66609355, de bommen vielen binenn 50 yards van dit doelwit. Alle vliegtuigen voerden beschietingen uit tijdens de duikvluchten.</p> <p>Tijd: 16.35 uur Toestellen: 4 x Spitfire XVI Lading: 8 x 250 lb. airburst bommen in totaal Doelwit: qD.67009365, Den Haag/haagsche Bosch Duikvluchten van zuidoosten naar noordwesten van 6.000 tot 2.000 feet. Twee toestellen beschoten het doelwit tijdens duikvluchten. Alle bommen explodeerden binnen 75 yards van doelwit. - <i>Relevant, melding bombardementen binnen de gemeente Wassenaar.</i></p>
5 maart 1945		
24/647	FC HQ	<p>Om 08.15 uur zijn vier Spitfires XVI (die ieder 2 x 250 lb. bommen bij zich droegen) uitgevlogen om <i>The Racecourse Target</i> aan te vallen. Op 6.000 feet bestudeerden ze de twee doelwitten bij qD.67989500 en qD.67709670 en zagen niks verdachts. Wel ervoeren ze lichte flak in het gebied van het doelwit. Om 08.55 uur vielen 3 toestellen de weg aan die naar de <i>Racecourse</i> leidde van zuidoosten naar noordwesten, in een duik van 8.000 feet tot 1.500 feet waarbij ze bommen neerlieten in een goed cluster in qD.67989498. De andere toestellen zagen twee circulaire objecten in het bos te qD.678958 en lieten twee bommen in de nabijheid van het kaartvierkant vallen. Om 11.10 uur zijn drie Spitfires van XVI (met ieder 2 x 250 lb. M.C. airburst bommen) Wassenaar/Rust en Vreugd (qD.704968) aangevallen van zuid naar noord in duiken van 10.000 tot 3.000 feet. Vier bommen vielen bij qD.705971 en twee bij qD.702953. Tussen 11.25 uur en 13.00 uur zijn vier Spitfires XVI (ieder met 2 x 250 lb. M.C. airburst bommen) uitgevlogen, waarna <i>The Racecourse Target</i> werd aangevallen van zuidoosten naar noordwesten duikende van 5.500 feet tot 2.000 feet, waarbij zes bommen werden</p>
27/2080	603 Squadron	

Records created or inherited by the Air Ministry, the Royal Air Force, and related bodies

Reference: AIR

Inventaris	Bron	Omschrijving
		<p>afgeworpen bij qD.67959500 en twee bij qD.68009510, waarbij blauwachtige rook opsteeg van het doelwit.</p> <p>603 Squadron: 4 Spitfires XVI zijn uitgevlogen met 2 x 250 lb. M.C. airburst bommen om 08.15 uur om nieuwe V-2 afvuurlocaties in het gebied Duindicht aan te vallen. Om 08.55 uur werd het doelwit gebombardeerd op een zuidoosten-noordwesten duikvlucht van 8.000 feet tot 2.000 feet uit te voeren. Goede resultaten werden behaald, 6 bommen vielen in een goed cluster op 1 lanceerplaats. Er werden twee witte circulaire objecten in het bos ten noorden van de lanceerplaats gebombardeerd, hierbij werden twee <i>near misses</i> behaald. Intense lichte flak ervaren maar alle toestellen zijn veilig geland op de basis om 09.00 uur.</p> <p>- <i>Relevant, melding luchtaanval binnen de gemeente Wassenaar.</i></p>
5 maart 1945		
37/718	2TAF HQ	<p>Om 10.35 uur zijn drie Spitfire XVI's van 603 Squadron 2TAF zijn uitgevlogen om Wassenaar/Rust en Vreugd aan te vallen. Deze locatie is met goed succes aangevallen. Alle bommen zijn neergekomen in de omgeving, echter was de locatie door een 8/10 wolk overdekt. Vier bommen zijn op de noordelijke hoek van het doelgebied neergekomen. Twee vielen ten zuiden.</p> <p>- <i>Relevant, melding bombardement binnen de gemeente Wassenaar.</i></p>
27/2080	603 Squadron 2TAF	
5 maart 1945		
24/647	FC HQ	<p>Tijd: 11.10 uur Toestellen: 3 Spitfires XVI Lading: 2 x 250 lb. airburst bommen per toestel Doelwit: Wassenaar/Rust en Vreugd (D.704968) Aanval van zuid naar noord in duikvluchten van 10.000 tot 3.000 feet. Vier bommen vielen bij qD.705971 en twee bij qD.702953.</p> <p>- <i>Relevant, melding bombardement binnen de gemeente Wassenaar.</i></p>
27/2080	603 Squadron	
10 maart 1945		
24/647	FC HQ	<p>Tijd: 11.20 uur Toestellen: 4 x Spitfire XVI Lading: 2 x 250 lb. M.C. airburst bommen per toestel Doelwit: Hague/Duindigt Duikvlucht van 5.000 tot 1.500 feet van zuidoosten tot noordwesten. Alle bommen vielen in doelgebied, een ten westen van qD.674951, waarbij gebouw werd geraakt en een explosie ontstond met een dikke gele rookwolk ontstond. Twee 'sticks' bij qD.679950 en één bij qD.681948.</p> <p>Tijd: 12.15 uur Toestellen: 4 x Spitfire XVI Lading: 2 x 250 lb. M.C. airburst bommen per toestel Doelwit: Hague/Duindigt (qD.680947) Duikvlucht van zuidoosten tot noordwesten van 5.000 tot 800 feet. Alle bommen vielen in doelgebied, twee sticks bij qD.679950 en een bij qD.676947 en een bij qD.680948.</p> <p>Tijd: 13.45 uur Toestellen: 4 x Spitfires XVI Lading: 2 x 250 lb. M.C. airburst bommen per toestel Doelwit: Wassenaar/Ravelijn (qD.67729642)</p>
27/2080	603 Squadron	

Records created or inherited by the Air Ministry, the Royal Air Force, and related bodies

Reference: AIR

Inventaris	Bron	Omschrijving
		<p>Duikvlucht van zuidoosten tot noordwesten van 5.000 tot 2.000 feet. Alle bommen vielen in doelgebied, twee <i>sticks</i> in een cluster bij qD.677965 en twee bij qD.677964.</p> <p>Tijd: 17.35 uur Toestellen: 4 x Spitfire XVI Lading: 2 x 250 lb. M.C. airburst bommen per toestel Doelwit: Duindigt (qD.677954) Duikvlucht van zuidoosten naar noordwesten van 5.000 tot 1.500 feet. Twee bommen vielen in qD.677950 en twee bij qD.677954. Twee bommen niet waargenomen. Een toestel bombardeerde FLAK-batterij (D.677964) welke zeer actief was in het centrum van Wassenaar/Ravelijn (D.67729642), beide bommen vielen in de buurt.</p>
31 maart 1945		
24/647	FC HQ	<p>Tijd: 11.10 uur 4 Spitfires XVI van 602 Squadron Lading: 1 x 500 lb., 2 x 250 lb. per toestel. Doelwit: Utrecht spoorgebied Aanval op primaire doelwit afgelast wegens slechte weersomstandigheden. Bombarderen van Leiden/Den Haag spoor bij qD.6896 van noord naar zuid in duiken van 6.000 tot 200 feet, drie clusters vielen ten oosten van brug, een cluster viel op spoorlijn. Toestellen zijn bij Ussel geland.</p> <p>Tijd: 14.20 uur 4 Spitfires XVI van 602 Squadron Lading: 1 x 500 lb., 2 x 250 lb. per toestel Doelwit: Leiden/Den Haag spoor Verliet Ussel en bombardeerde spoor bij qD.6896 van noord naar zuid in duikvluchten van 6.000 tot 200 feet. Een cluster directe hits op lijn ten zuiden van brug, andere near misses op spoor en weg. - <i>Relevant, melding bombardementen binnen de gemeente Wassenaar.</i></p>
27/2078	602 Squadron	

Tabel 45: Overzicht van relevante inventarisnummers met betrekking tot de luchtoorlog voor voorliggend HVO-NGE uit TNA.

Bundesarchiv Freiburg (BaMa) en Berlin-Lichterfelde (BaBL)

Het Bundesarchiv beheert de archieven van de Duitse krijgsmacht en de civiele archieven tijdens de Tweede Wereldoorlog. De collectie is zwaar gehavend door gebeurtenissen tijdens de oorlog. Zo is slechts ca. 2% van het archief van de Duitse luchtmacht (Luftwaffe) is bewaard gebleven. Deze collectie is vernietigd door bombardementen en opzettelijke archiefvernietiging. Ook de stukken van de grondeenheden zijn door vernietiging tijdens terugtrekking van de Duitse Wehrmacht slechts fragmentarisch bewaard. REASeuro beschikt over een grote collectie stukken uit het Bundearchiv te Freiburg (BaMa) en te Berlin-Lichterfelde (BaBL). Het betreffen stukken van de Duitse Wehrmacht, Luftwaffe en Kriegsmarine die actief waren in Nederland. In deze collectie is gezocht naar stukken met betrekking tot de gemeente Wassenaar. Dit heeft de volgende relevante resultaten opgeleverd:

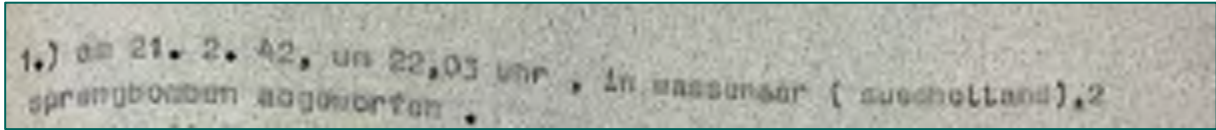
RL 2-II Generalstab der Luftwaffe / Luftwaffenführungsstab (BaMa)	
Inventaris	Lageberichte alle Fronten mit Anlagen,
Niet relevant, geen meldingen binnen de gemeente Wassenaar.	

Tabel 46: Overzicht van geraadpleegde inventarisnummers met betrekking voor voorliggend HVO-NGE uit het BaMa.

NS 1. Reisschatsmeester der NSDAP.

NS 1/582 Meldungen der Gauleitungen über Bombenabwürfe und Fliegerschäden 1940 – 1944
Bd. 13 Feb. 1942

21 februari 1942, afwerp springbommen te Wassenaar:

- Niet relevant, exacte locatie afgeworpen springbommen niet vermeld.

Tabel 47: Overzicht van geraadpleegde inventarisnummers met betrekking voor voorliggend HVO-NGE uit het BaMa.

R 58 Reichssicherheitshauptamt

R 58/3578 Bandnummer 1
 Enthält v.a. : Englische Flugzeuge
 Luftangriffe auf deutsche Städte, Mai-Dez. 1941
 Angriffe auf Holland, Norwegen, Polen, die Tschechoslowakei und die besetzten Ostgebiete
 Erfassung der durch den Abwurf von Spreng- und Brandbomben entstandenen Sachschäden
 Zahl der toten, verletzten und evakuierten Personen
 Absturz und Abschuss von Flugzeugen
 Abwurf von Kleiderkarten in den Bezirken Koblenz und Hamburg

3 juni 1941, afwerpmunitie te Den Haag:

<u>Datum</u>	<u>O r t</u>	<u>Inhalt der Meldung</u>
3.6.	Den Haag	<u>BdO, Holland</u> 5 Spreng- und 100 Brandbomben auf Wohnviertel. 3 Wohnhäuser zertrümmert, 10 Wohnhäuser schwer und 175 leicht beschädigt. 4 größere und 19 kleinere Brände, 3 Tote und 4 Leichtverletzte.

- Niet relevant, exacte locatie neergekomen NGE niet vermeld.

12 augustus 1941, afwerpmunitie te Leidschendam:

12.8.	Leidschendam (Südholland)	3 Sprengbomben, davon 1 Blindgänger bzw. Lxx., in freies Gelände. Geringer Glasschaden.
-------	------------------------------	---

- Niet relevant, exacte locatie neergekomen NGE niet vermeld.

13 augustus 1941, afwerpmunitie te Voorschoten:

13.8.	Voorschoten (Südholland)	3 Sprengbomben, kein Schaden.
-------	-----------------------------	-------------------------------

- Niet relevant, exacte locatie neergekomen NGE niet vermeld.

R 58/3580 Bandnummer 3
 Enthält v.a. : Englische und sowjetische Flugzeuge
 Luftangriffe auf deutsche Städte, Dez. 1941, Jan.-Sept. 1942
 Angriffe auf Holland, Frankreich, Norwegen, Polen, Litauen, Lettland und die Tschechoslowakei
 Erfassung der durch den Abwurf von Spreng- und Brandbomben entstandenen Sachschäden
 Zahl der toten, verletzten und evakuierten Personen
 Absturz und Abschuss von Flugzeugen

R 58 Reichssicherheitshauptamt

21 februari 1942, afwerpmunitie te Wassenaar:

<u>Datum</u>	<u>O r t</u>	<u>Inhalt der Meldung.</u>
21.2.	Wassenaar (Südhollland)	BdO.Holland. 2 Sprengbomben. 1 Wohnhaus leicht, 1 schwer beschädigt.

- Niet relevant, exacte locatie neergekomen NGE niet vermeld.

22 februari 1942, afwerpmunitie te Wassenaar:

22.2.	Wassenaar bei Den Haag	2 Sprengbomben. 2 Wohnhäuser be- schädigt.
-------	---------------------------	---

- Niet relevant, exacte locatie neergekomen NGE niet vermeld.

11 april 1942, afwerpmunitie te Den Haag:

11.4.	Den Haag	25 Brandbomben. Mehrere Wohnhäuser und ein Treibhaus ausgebrannt. 3 Leichtverletzte. Außerdem wurden an 3 weiteren Stellen des Bereichs 3 Spreng- und 10 Brand- bomben abgeworfen, die keinen nennens- werten Schaden verursachten. 3 englische Flugzeuge wurden abgeschos- sen.
-------	----------	--

- Niet relevant, exacte locatie neergekomen NGE niet vermeld.

13 april 1942, melding afwerpmunitie te Valkenburg:

<u>Datum</u>	<u>O r t</u>	<u>Inhalt der Meldung</u>
13.4.	Valkenburg (Südhollland)	BdO.Holland 2 Sprengbomben, davon 1 Blindgänger bzw. Izz. Gebäudeschaden. 1 Toter, 2 Verletzte.

- Niet relevant, exacte locatie neergekomen NGE niet vermeld.

5 juni 1942, melding afwerpmunitie te Loosduinen bij Den Haag:

<u>Datum:</u>	<u>Ort:</u>	<u>Inhalt der Meldung:</u>
5.6.	Loosduinen bei Den Haag	4 Sprengbomben in freies Feld; Kein Schaden.

- Niet relevant, exacte locatie neergekomen NGE niet vermeld.

4 juli 1942, melding afwerpmunitie te Katwijk:

Katwijk (Südhollland)	Durch Bordwaffenbeschuss mehrere Häuser beschädigt. 1 Person leicht verletzt.
--------------------------	---

- Niet relevant, exacte locatie neergekomen NGE niet vermeld.

R 58/3581

Bandnummer 4
Enthält v.a. : Englische, kanadische, amerikanische und sowjetische Flugzeuge
Luftangriffe auf deutsche Städte, März-Juli 1943
Angriffe auf Holland, Norwegen, Polen, Litauen, Estland, die Ukraine und die
Tschechoslowakei
Erfassung der durch den Abwurf von Spreng- und Brandbomben entstandenen
Sachschäden

R 58 Reichssicherheitshauptamt

Zahl der toten, verletzten und evakuierten Personen
 Absturz und Abschuss von Flugzeugen
 Abwurf von Lebensmittelkarten

4 & 5 mei 1943, afwerpmunitie te Den Haag:

<u>Datum:</u>	<u>Ort:</u>	<u>BdO. Niederlande - Nachtrag:</u>
4.5.	Den Haag	Die Anzahl der abgeworfenen Sprengbomben hat sich auf 12 erhöht. Keine neuen Schäden.
5.5.	Den Haag	Kesselhaus des Elektrizitätswerkes Den Haag schwer beschädigt. Werk liegt still. Fernsprechanst des niederländischen Postverwaltungsgebüdes durch Volltreffer zerstört. Motor 33 und 39 außer Betrieb. In der Wäscherei van Engelsen schwerer Glas-, Mauer- und Splitterschaden. An über 1.000 Häusern Glasschäden. Bahnverkehr auf Hauptstrecke Amsterdam - Den Haag teilweise gesperrt. Bahndamm der Hauptstrecke leicht beschädigt. 1 Wohnhaus zerstört, mehrere Wohnhäuser schwer beschädigt.

- Niet relevant, geen exacte locatie neergekomen NGE vermeld.

Tabel 48: Overzicht van geraadpleegde inventarisnummers met betrekking voor voorliggend HVO-NGE uit het BaBL.

BIJLAGE 5 EOD: MUNITIERUIMINGEN

In deze bijlage zijn de gegevens met betrekking tot de naoorlogse ruimingen van munitie en mijnenvelden opgenomen. Deze gegevens zijn afkomstig van de EOD en zijn voorloper, de MMOD.

EOD: Munitieruimingen

Vanaf 1971 heeft de EOD bijgehouden waar en welke type NGE de dienst heeft geruimd. Deze zogenaamde Munitieruimrapporten zijn voor de gemeente Wassenaar aangevraagd. Een groot deel van deze munitieruimingen is als niet relevant aangemerkt voor deze Update. Om de volgende redenen zijn munitieruimrapporten als 'niet-relevant' aangemerkt:

- De geruimde munitie is niet afkomstig uit de Tweede Wereldoorlog.
- De gemelde locatie van de munitieruiming is het politiebureau, waardoor niet kan worden achterhaald waar de munitie in werkelijkheid is aangetroffen. Dit is vaak het geval als munitie is afgegeven door burgers bij de politie, of als de EOD wordt verzocht zich bij het bureau te melden om vandaar te vertrekken naar de ruimlocatie.
- De exacte locatie waar de munitie is geruimd kan niet meer worden achterhaald uit de ruimrapportage. Het betreft hierbij locaties die door de EOD onvolledig genoteerd zijn.
- De munitie behoort tot de vuurwerken. Vuurwerken van na de Tweede Wereldoorlog zijn niet relevant voor deze Update.
- De ruiming betrof geen munitie. In veel gevallen werden objecten aangemeld die in werkelijkheid geen munitie betroffen, maar erop leken. Het zogenaamde 'strategisch schroot' wordt niet meegenomen in deze Update

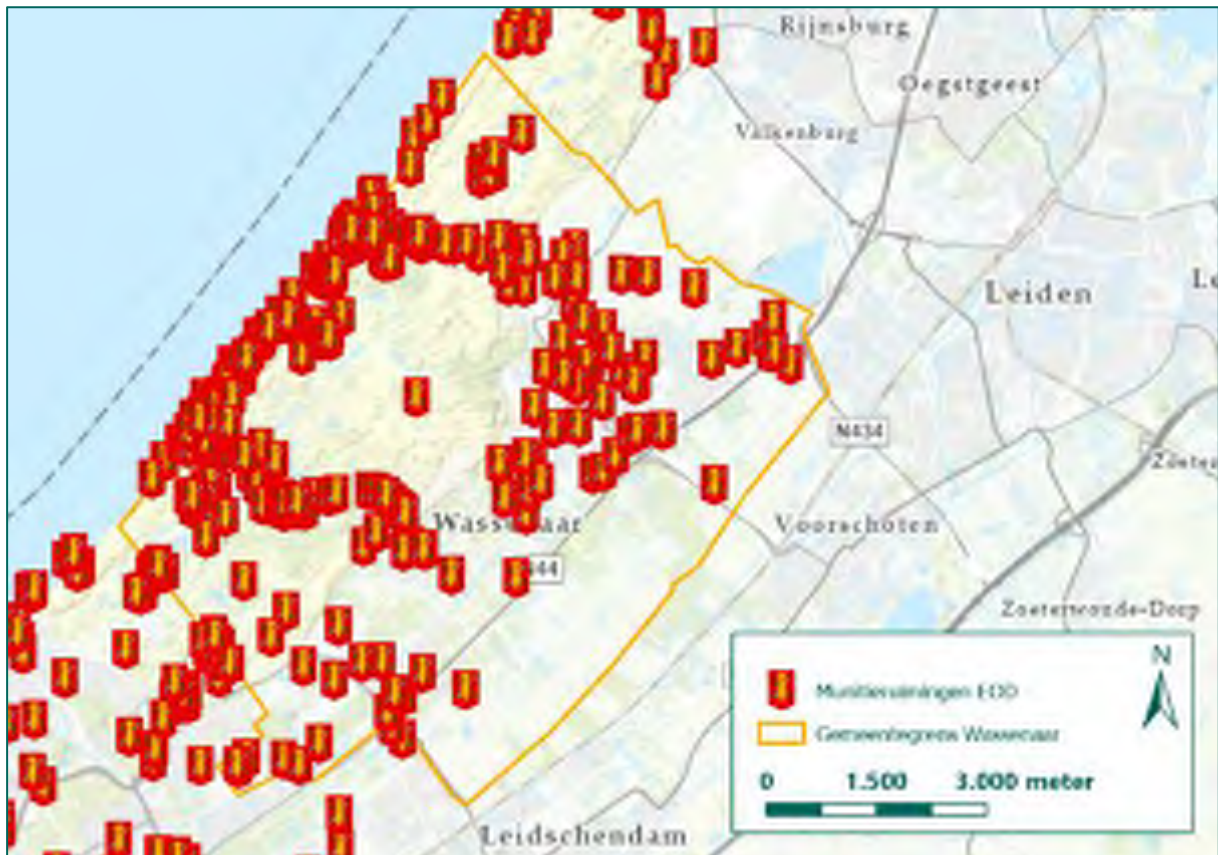
Informatie uit de relevante MORA's wordt gebruikt als bronnenmateriaal voor het beoordelen en evalueren van oorlogshandelingen. MORA's zijn echter een moeizame bron. De waarde van een munitieruimrapport is afhankelijk van de volledigheid ervan. Zo zijn de locatieomschrijvingen of het type aangetroffen munitie van veel munitieruimingen vaag, foutief of indicatief omschreven. Daarnaast is het van belang in het achterhoofd te houden dat de omschreven locatie de locatie is waar de EOD zich diende te melden. Mogelijk heeft een burger munitie aangetroffen, het meegenomen naar zijn huis en aldaar de EOD gecontacteerd.

De munitieruimingen die als relevant zijn aangemerkt zijn door REASeuro ingevoerd in GIS, en in dit formaat overgedragen aan de gemeente Wassenaar. De bijbehorende *attribute table* is gevuld met informatie uit de munitieruimrapporten. In deze bijlage is door middel van een tabel weergegeven welke kolommen in GIS zijn gebruikt. Vervolgens is een totaaloverzichtskaart van de geruimde NGE toegevoegd. Tot slot is een overzichtskaart weergegeven van alle relevante munitieruimingen door de EOD binnen de gemeente Wassenaar.

De *attribute table* bestaat uit de volgende kolommen:

Kolom	Omschrijving
UO	Uitvoerings Opdracht. Dit is het kenmerk van het munitieruimrapport waarbij de eerste vier cijfers het jaartal weergeven. De volgnummers beginnen met "0001" en lopen elk jaar door variërend van 2500 tot wel over de 4000. Wordt ook wel 'MORA' genoemd.
Adres	Adres van het aangetroffen NGE.
Plaats	De plaats, dorp of stad waar de ruiming heeft plaatsgevonden. Indien dit bij de melding niet duidelijk is geregistreerd, wordt meestal de gemeentenaam vermeld. In de periode van zowel Rijks- als gemeentepolitie, is de plaats vermelding niet altijd even duidelijk en consequent doorgevoerd.
Hoofdsoort	Wat voor hoofdsoort NGE is geruimd?
Subsoort	Wat voor subsoort binnen de hoofdsoort NGE is geruimd? Dit wordt aangeduid met een munitie-technische afkorting, zie hiervoor de begrippenlijst bijgevoegd op de usb-stick.
Aantal	Hoeveel NGE is aangetroffen en/of geruimd?
Kaliber	Het kaliber wordt gedaan in de specifiek voor dat land van herkomst gebruikte aanduiding.
Ontsteker	De ontsteker, die op het aangetroffen NGE is geplaatst; zie hiervoor ook de separate munitie-technische afkortingenlijsten. Op basis van het doel wordt vaak het type ontsteker gekozen. Op artillerieprojectielen wordt standaard een schokontsteker gebruikt die bij aanslag op het doel direct, dan wel met lichte vertraging tot uitwerking komt. Als er scherfwerking gewenst is, wordt geprobeerd het projectiel boven het maaiveld tot detonatie te brengen, wat kan worden gerealiseerd met een (mechanische) tijdontsteker.

Kolom	Omschrijving
Nationaliteit	De nationaliteit van het geruimde NGE.
Toestand	Dit geeft de toestand van ontsteker op het NGE aan. Voor een artillerieprojectiel wordt aangegeven of het is verschoten of niet. In relatie tot de ontsteker geeft de toestand direct het eventuele gevaar aan. Vaak is de toestand niet aangegeven op het munitieruimrapport.
Nauwkeurigheid	Aanduiding van de nauwkeurigheid van de aangegeven locatie die door de EOD is opgegeven waar de munitie is aangetroffen. Dikwijls is geen specifieke locatie aangegeven.
Bijzonderheden	Eventuele aanvullingen.

Figuur 166: Munitieruimingen EOD binnen en nabij de gemeente Wassenaar (Bron ondergrond: ESRI).

MMOD

Daarnaast is bij het Semi-Statistisch Informatiebeheer (SIB) van het Ministerie van Defensie het archief van de MMOD geraadpleegd voor de Risicokaart van de gemeente Wassenaar in 2018⁴⁵. De MMOD is één van de voorlopers van de EOD en heeft direct na de oorlog veel munitie geruimd. In sommige gevallen is de informatie uit het MMOD-archief identiek aan de gegevens omtrent mijnenvelden en munitieruimingen. Het raadplegen van het MMOD voor voorliggende update heeft geen aanvullende resultaten opgeleverd.

⁴⁵ Zie hiervoor NGE-Risicokaart Wassenaar uit 2018, bijlage 11.

BIJLAGE 6 CARTOGRAFISCH MATERIAAL

Voor de Verwachtingskaart voor de gemeente Wassenaar is in 2018 gebruik gemaakt van kaartmateriaal. De geraadpleegde mijnenveldkaarten, geallieerde stafkaarten en defence overprints uit 2018 behoeven geen update. Voor de update van de Verwachtingskaart van de gemeente Wassenaar zijn enkele toevoegingen gedaan, bijvoorbeeld het raadplegen van enkele extra kaartvierkanten en het raadplegen van het AHN en het IKME. Dit kaartmateriaal is digitaal ontsloten in GIS. Het volgende kaartmateriaal is opgenomen in deze bijlage:

- Topotijdreis
- Indicatieve Kaart Militair Erfgoed (IKME)
- Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN)
- Huidige topografische kaart

Topotijdreis

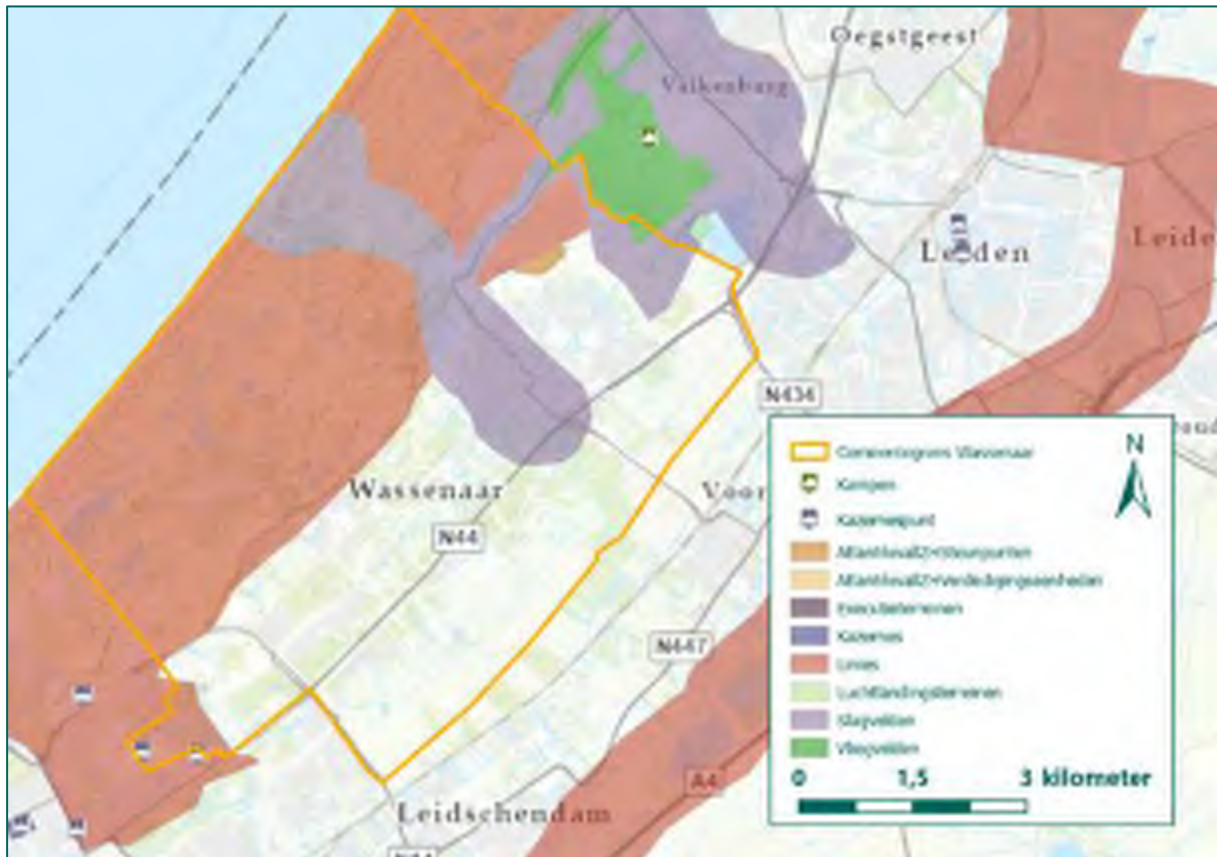
Op topotijdreis.nl staan de kadastrale kaarten van Nederland in de periode 1815 tot heden. Verschillende jaren van kadastrale kaarten zijn door REASeuro in GIS te openen. Op deze wijze kunnen kaarten van de gemeente Wassenaar van vóór, tijdens en na de Tweede Wereldoorlog worden vergeleken. Als voorbeeld is de kaartlaag van 1943 weergegeven in Figuur 167.

Figuur 167: Uitsnede kaartlaag 1943 (Bron: Topotijdreis).

Indicatieve Kaart Militair Erfgoed (IKME)

De IKME is een interactieve kaart van Nederland en is gecreëerd op initiatief van de Stichting RAAP. Via de kaart kunnen indicatieve locaties van onder andere Duitse en Nederlandse verdedigingslinies, slagvelden, (schijn)vliegvelden en munitieopslagplaatsen worden waargenomen. In onderstaand figuur is een uitsnede weergegeven van het IKME ter plaatse van de gemeente Wassenaar. Zoals blijkt uit de IKME zijn binnen de gemeente Wassenaar diverse gebieden ingetekend die te wijden zijn aan oorlogshandelingen, te weten: vliegveld Valkenburg, de Tweede Alexanderkazerne, het Slagveld rondom Valkenburg (1940) de Atlantikwall, (1941) en *Widerstandsnesten*.

Figuur 168: Uitsnede IKME (Bron: IKME).

Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN)

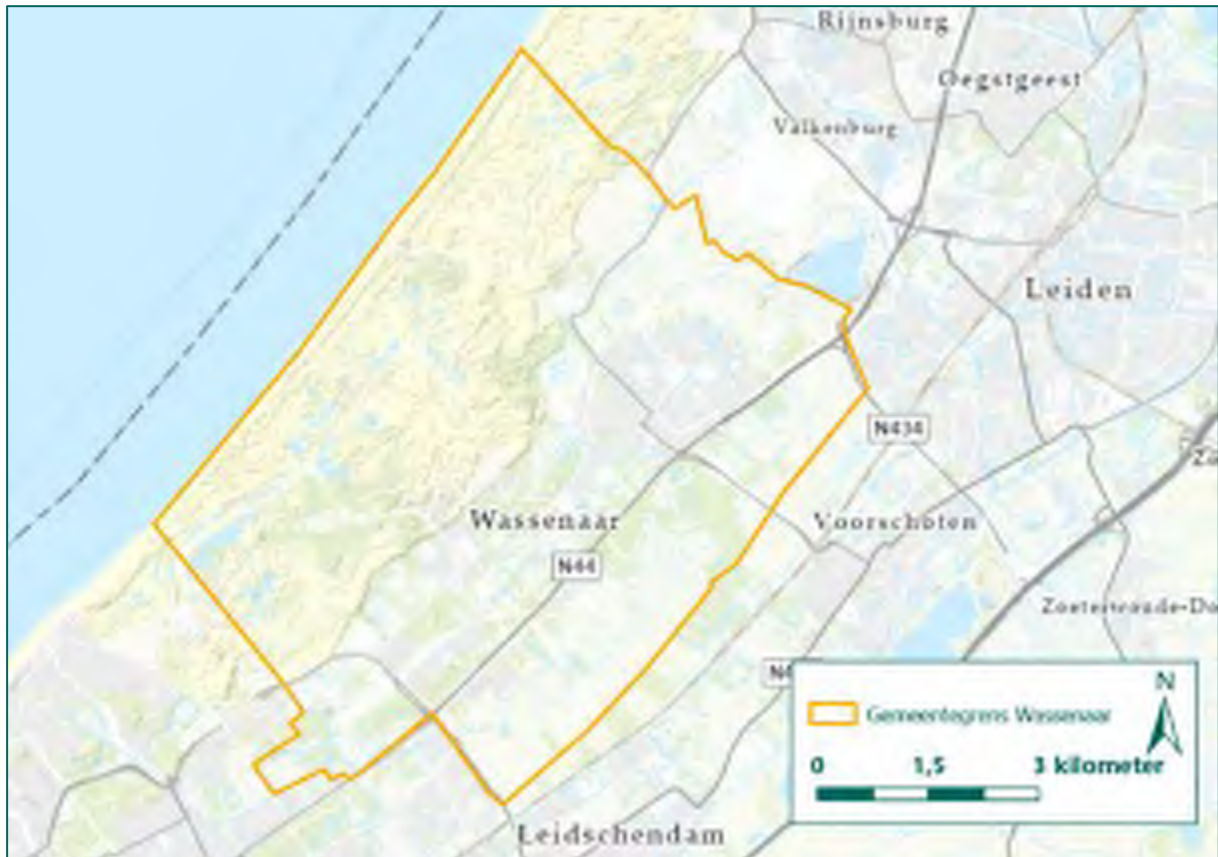
Via het AHN kunnen digitale hoogtekarten van Nederland worden ingezien. Deze hoogtekarten maken het mogelijk om verstoringen in het landschap, die gerelateerd kunnen worden aan oorlogshandelingen, inzichtelijk te maken. In Figuur 169 is een uitsnede van de gemeente Wassenaar in het AHN weergegeven.

Figuur 169: Uitsnede AHN (Bron: AHN).

Huidige topografische kaart

De huidige topografische kaart is afkomstig van ESRI, de ontwikkelaar van ArcGIS Pro. Deze kaartlaag is dermate nauwkeurig dat deze bruikbaar is voor het inpassen van overig kaartmateriaal en voor het nauwkeurig weergeven van NGE-Verwachtingsgebied. Een uitsnede van deze kaart is weergegeven in Figuur 170.

Figuur 170: Uitsnede huidige topografische kaart (Bron: ESRI).

BIJLAGE 7 OVERZICHT LUCHTFOTO'S

Bij de volgende instanties zijn luchtfoto's van tijdens en na de oorlog geraadpleegd:

- Bibliotheek Wageningen Universiteit (Wageningen, NL);
- Topografische Dienst Kadaster (Zwolle, NL);
- Haagse Beeldbank (Den Haag, NL);
- The National Collection of Aerial Photography (NCAP, Edinburgh, VK);
- National Archives and Records Administration (NARA, College Park (MD), VS);
- Luftbilddatenbank (LBDB, Estenfeld, DU);

Voor dit HVO-NGE is gebruik gemaakt van luchtfoto's van tijdens en na de oorlog. Deze luchtfoto's zijn binnen het GIS-systeem gegeoreferenciert. Waar nodig is gebruik gemaakt van het optimaliseren van het contrast. Luchtfoto's vormen een belangrijke bron, omdat ze een beeld geven van de gemeente Wassenaartijdens de oorlog. Daarnaast kunnen luchtfoto's sporen tonen van oorlogshandelingen, zoals kraters, schade of stellingen. Bij de analyse van luchtfoto's wordt bij voorkeur gewerkt met luchtfoto's die dateren van kort na relevante oorlogshandelingen. Dan zijn sporen van oorlogshandelingen nog het best zichtbaar. Bij foto's van latere datum kan mogelijke schade al hersteld zijn.

Bij het beoordelen van luchtfoto's is gebruik gemaakt van een classificatie in validiteit van de waargenomen verstoringen. Hierbij is gebruik gemaakt van drie niveaus van betrouwbaarheid⁴⁶:

- Bevestigd: betrouwbaarheid grenst aan zekerheid. De waarneming kan worden bevestigd met een tweede bron.
- Waarschijnlijk: de organisatie is overwegend zeker van de validiteit van de classificatie van het object op de luchtfoto.
- Mogelijk: de organisatie is overwegend onzeker van de validiteit van de classificatie van het object op de luchtfoto.

Per waargenomen verstoring is in het GIS-systeem bijgehouden welk niveau van betrouwbaarheid van toepassing is. Wanneer een waargenomen verstoring als "Mogelijk" wordt gecategoriseerd, wordt deze niet opgenomen in het GIS-systeem wanneer in het overige bronnenmateriaal de verstoring niet kan worden bevestigd.

Luchtfoto's van tijdens en na de Tweede Wereldoorlog:

⁴⁶ Dit staat vermeld in het CS-VROO-01: Certificatieschema Vooronderzoek en Risicoanalyse Ontploffbare Oorlogsresten.

Collectie / sortie	Fotonummer	Datum	Bron
893	264	05-06-1940	TARA
ACIU_HNA_0031	02620, 0262		NCAP
ACIU_HNA_0041	0264	18-06-1940	NCAP
ACIU_H_0021	0214	20-07-1940	NCAP
ACIU_B_0022	0405	03-01-0941	NCAP
ACIU_B_0071	0003	06-03-1941	NCAP
ACIU_T_0051	0685	04-06-1941	NCAP
ACIU_T_0074	0009	13-06-1941	NCAP
ACIU_B_0269	0470	10-07-1941	NCAP
ACIU_A_0488	5002	29-03-1942	NCAP
ACIU_A_0530	0221	08-04-1942	NCAP
ACIU_C_0020	2141, 2143, 2162	02-07-1942	NCAP
613	1129	28-02-1943	Kadaster
ACIU_D_0999	4127	16-08-1943	NCAP
RA_0801	1022	24-09-1943	NCAP
E_373_541SQDN	4003	15-10-1943	Kadaster
FD30	3076, 3078	23-03-1944	Kadaster
113_V	3002, 3004, 3006	10-09-1944	WAGEUR
113_06	4005		
286_06	3053, 3054	13-09-1944	WAGEUR Haagse Beeldbank
RAF	520542, 520543, 520544, 520545, 520546, 520548, 520549, 520550, 520565, 520566, 520567, 520568, 520569, 520570, 520571, 520572, 520573, 520574, 520575, 520605, 520606, 520609, 520610, 520611, 520612, 520613, 520614, 520615, 520616		

RAF	520330, 520331, 520332, 520485, 520486	06-10-1944	Haagse Beeldbank
190_02	4065, 4068		WAGEUR
106G/2996	4393	19-09-1944	WAGEUR
106G/3144	3377	30-09-1944	Kadaster
151_03	3163, 3167, 4230, 4232, 4233, 4234, 4234,	30-11-1944	WAGEUR

	520482, 520483, 520510, 520511, 520512, 520513, 520514, 250526, 250527, 520528, 520529, 520530, 520531, 520532, 520533, 520534, 520535, 520536, 520537, 520538, 520539, 520540, 520547, 520552, 520553, 520554, 520555, 520556, 520557, 520558, 520559, 520567, 520577, 520578, 520579, 520580, 520581, 520582, 520583, 520584, 520585, 520586, 520587, 520588, 520592, 520593, 520594, 520595, 520596, 520597, 520598, 520599, 520600, 520601		Haagse Beeldbank
621	3129	05-12-1945	Kadaster
631	4159	24-12-1944	Kadaster

RAF520477	3121	26-12-1944	Haagse Beeldbank
152_06	4155, 4156		WAGEUR
106G/4540	524137, 524138 524146, 524147, 524148	26-02-1945	Haagse Beeldbank
	4364		WAGEUR
106G/4570	3047, 3049, 3051, 3055, 4047, 4061, 4063, 4065, 4068	01-03-1945	Kadaster
106G/4783	4253	14-03-1945	Kadaster
106G/4893	3084, 3085	18-03-1945	Luftbilddatenbank
106G/4894	1033, 1122, 2030, 2075, 2076, 2077, 2080, 2124, 3088, 3087, 3409, 3411, 3413, 3415, 3417, 3420, 3422, 4414, 4416, 4472, 4485, 4487		Haagse Beeldbank
	1024, 1026, 1028, 2024, 2026, 2028	WAGEUR	
16/1903	3084, 3086, 3089, 3092	21-03-1945	Kadaster
4/2177	3131, 3132, 3133, 3134, 3135, 3137, 3139, 3141, 4057, 4059, 4060, 4064, 4065, 4067, 4069, 4190, 4192, 4194, 4196, 4198, 4200,	07-04-1945	
106G/5313	3130, 3131, 3132, 3133, 4130,	16-04-1945	WAGEUR
106G/LIB/0282	4460	28-08-1945	NCAP

Tabel 49: Overzicht luchtfoto's.

In tekening 01ABCDEF zijn de luchtfoto's ingepast.

BIJLAGE 8 CHECKLIST EN VERZENDLIJST

Actie	Verwijzing rapport
Aanleiding van het HVO-NGE	Paragraaf 1.1
Omschrijving en doelstelling van opdracht	Paragraaf 1.3
Begrenzing van de gemeente Wassenaar	Paragraaf 1.2
Beschrijving uitvoering onderzoek (incl. betrokken personen)	Zie offerte
Verantwoording bronnenmateriaal (incl. bronverwijzing)	Hoofdstuk 2
Leemten in kennis	Hoofdstuk 6
NGE-Verwachtingsgebieden	Hoofdstuk 7
Advies	Paragraaf 8.2

Verzendlijst:

- 1 digitaal exemplaar van het rapport voor de opdrachtgever.

BIJLAGE 9 WETTELIJK KADER

In deze bijlage is de belangrijkste vigerende wet- en regelgeving beschreven die betrekking heeft op NGE. Hierbij wordt opgemerkt dat de wet- en regelgeving aan verandering onderhevig is. De belangrijkste (specifieke) regelgeving rondom (het opsporen van) NGE volgt uit de het Arbobesluit, de Regeling Rijksfinanciering en het CS-000.

Voor een volledige beschrijving van de vigerende inhoud van de genoemde wet- en regelgeving wordt verwezen naar www.wetten.nl.

Arbowet

In de Arbowet (arbeidsomstandighedenwet) is de arbeidsveiligheid vastgelegd en de verantwoordelijkheid van opdrachtgevers en opdrachtnemers. Het is een kaderwet, waarin algemene bepalingen staan die gelden voor alle plekken waar arbeid wordt verricht. Concrete regelgeving is verder uitgewerkt in het Arbobesluit en de Arboregeling. De arbeidsinspectie is het bevoegd gezag om toe te zien op de naleving van het Arbobesluit en -regeling.

Hieronder worden de artikelen vermeld die direct verband houden met NGE.

Arbobesluit

In het Arbobesluit staat de belangrijkste specifieke regelgeving vermeld voor bedrijven die actief zijn met het opsporen van NGE of hiermee te maken hebben in verband met grondroerende werkzaamheden.

Artikel 4.10 - Ontploffbare oorlogsresten (laatste wijziging: Staatsblad 2020, nummer 440, in werking getreden per 01-01-2021).

In alle gevallen waarin gevaar voor de veiligheid of gezondheid van werknemers kan bestaan door de mogelijke aanwezigheid van ontplofbare oorlogsresten, wordt, alvorens werkzaamheden worden aangevangen, hiernaar een oriënterend onderzoek ingesteld. Indien nodig wordt tevens nader onderzoek uitgevoerd. Wanneer opsporing van ontplofbare oorlogsresten nodig is, dient dit uitgevoerd te worden door bedrijven die in het bezit zijn van een certificaat opsporen ontplofbare oorlogsresten en door de daarvoor gekwalificeerde personen.

Arboregeling

In de Arboregeling zijn concrete voorschriften opgenomen om de veiligheid en gezondheid van en rondom het opsporingsproces te waarborgen. De volgende artikelen zijn hiervoor van toepassing.

Artikel 4.16 - Registratie of herregistratie van personen die werken met explosieve stoffen. Personen die werken met of nabij NGE, dienen gecertificeerd te zijn.

Artikel 4.17f - Afgifte certificaat opsporen van ontplofbare oorlogsresten (wijziging per 1-1-2021).

Een certificaat voor het opsporen van ontplofbare oorlogsresten als bedoeld in artikel 4.10, vijfde lid, van het besluit, wordt door de certificerende instelling afgegeven indien de aanvrager voldoet aan de eisen zoals vastgelegd in het certificatieschema voor het opsporen van ontplofbare oorlogsresten (CS-000).

Certificatieschema Opsporing Ontplofbare Oorlogsresten (CS-000)

Hierin zijn onder andere richtlijnen, proceseisen en deskundigheidseisen opgenomen op gebied van opsporing naar ontplofbare oorlogsresten. Het CS-000 is sinds 1 januari 2021 de opvolger van de Werkveldspecifiek certificatieschema voor het Systeemcertificaat Opsporen Conventionele Explosieven (WSCS-OCE) en is wettelijk verankerd in de Arbowet.

Om het maatschappelijk belang – veiligheid en gezondheid van en rondom de arbeid – te waarborgen, is door de overheid gekozen voor een wettelijk verplichte certificatieregeling voor de borging van de kwaliteit/veiligheid van het opsporen van conventionele explosieven.

Rijksfinanciering

Met ingang van 1 januari 2021 is de zogenaamde "Bommenregeling" aangepast. Vanaf 2021 kunnen alle gemeenten in geval van vooronderzoek, opsporing en ruiming van explosieven een bijdrage van 68% in de kosten ontvangen door het indienen van een raadsbesluit. Vanaf 2021 is de mogelijkheid voor het ontvangen van een suppletie-uitkering beperkt tot de werkelijk gemaakte kosten.

Vanaf 2021 dienen verzoeken om een bijdrage voor 1 april 2022 te worden ingediend.

Om in aanmerking te komen voor een bijdrage voor 2022 dient de gemeente een raadsbesluit in waarin de gemaakte kosten voor het opsporen en ruimen van explosieven zijn opgenomen. Er hoeft geen verdere onderbouwing overlegd te worden. Projectplannen of studies naar risico's e.d. worden niet in behandeling genomen. BTW komt, net als onder het voormalige Bijdragebesluit, niet voor compensatie in aanmerking. In de opgave van de gemaakte kosten dient daarom duidelijk te worden opgenomen dat de bedragen exclusief BTW zijn.

Het ministerie ontvangt raadsbesluiten bij voorkeur per e-mail via regelingen@minbzk.nl. Per post aanvragen is ook mogelijk. De stukken dienen in dit geval te worden verzonden aan:

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
t.a.v. FEZ/FAR/Regelingen
Postbus 20011
2500 EA Den Haag

Overige relevante regelgeving

Naast bovengenoemde wet- en regelgeving kunnen op verschillende deelaspecten andere regelingen van toepassing zijn. Onderstaand worden de belangrijkste benoemd:

- Wet Wapens en Munitie: het is ingevolge de Wet wapens en munitie verboden wapens en munitie voorhanden te hebben, te dragen en te vervoeren. Opsporingsbedrijven die gecertificeerd zijn voor deelgebied A dienen te beschikken over een ontheffing krachtens artikel 4 van deze wet.
- Wet veiligheidsregio's en de Aanpassingswet veiligheidsregio's.
- Wet milieubeheer.
- Wet op de archeologische Monumentenzorg.
- Wet vervoer gevaarlijke stoffen.
- Circulaire Opslag ontplofbare stoffen

Voor de omgang met stoffelijke resten gelden de volgende wettelijke kaders:

- Verdragen van Geneve, artikel 4 van 1929 en artikel 17 van 1949: het bergen van stoffelijke resten uit de oorlog is een taak van de Bergings- en Identificatie Dienst van de Koninklijke Landmacht (BIDKL: vaak aangeduid als de 'Gravendienst')
- Wet op de Lijkbezorging, artikel 21: de burgemeester is verantwoordelijk voor lijkbezorging van onbekende personen. De burgemeester/politie roept assistentie van de BIDKL in.
- Burgerlijk Wetboek, boek 5, artikel 5, lid 1: bij het stuiten op een veldgraf, is het verplicht om met bewaarde spoed aangifte te doen van de vondst bij de plaatselijke overheid (politie/gemeente) en eveneens de zaak in bewaring te geven aan de politie/gemeente die dit vordert. De politie/gemeente roept de BIDKL ter plaatse.
- Wet Wapens en munitie artikel 2 en 3: in verband met eventueel aanwezige vuurwapens, of munitie, of onderdelen, of hulpstukken daarvan kan ook de Wet wapens en munitie van toepassing zijn op de vondst van een veldgraf.
- Circulaire Vliegtuigberging: Staatscourant 2016 Nr. 54987 (Tot 2013 was dit de Ministeriële publicatie 40-45): bij vliegtuigbergingen geldt: 'Om de zorgvuldigheid van een berging te waarborgen en invulling te geven aan de Verdragen van Genève, en relevante overeenkomsten met de Verenigde

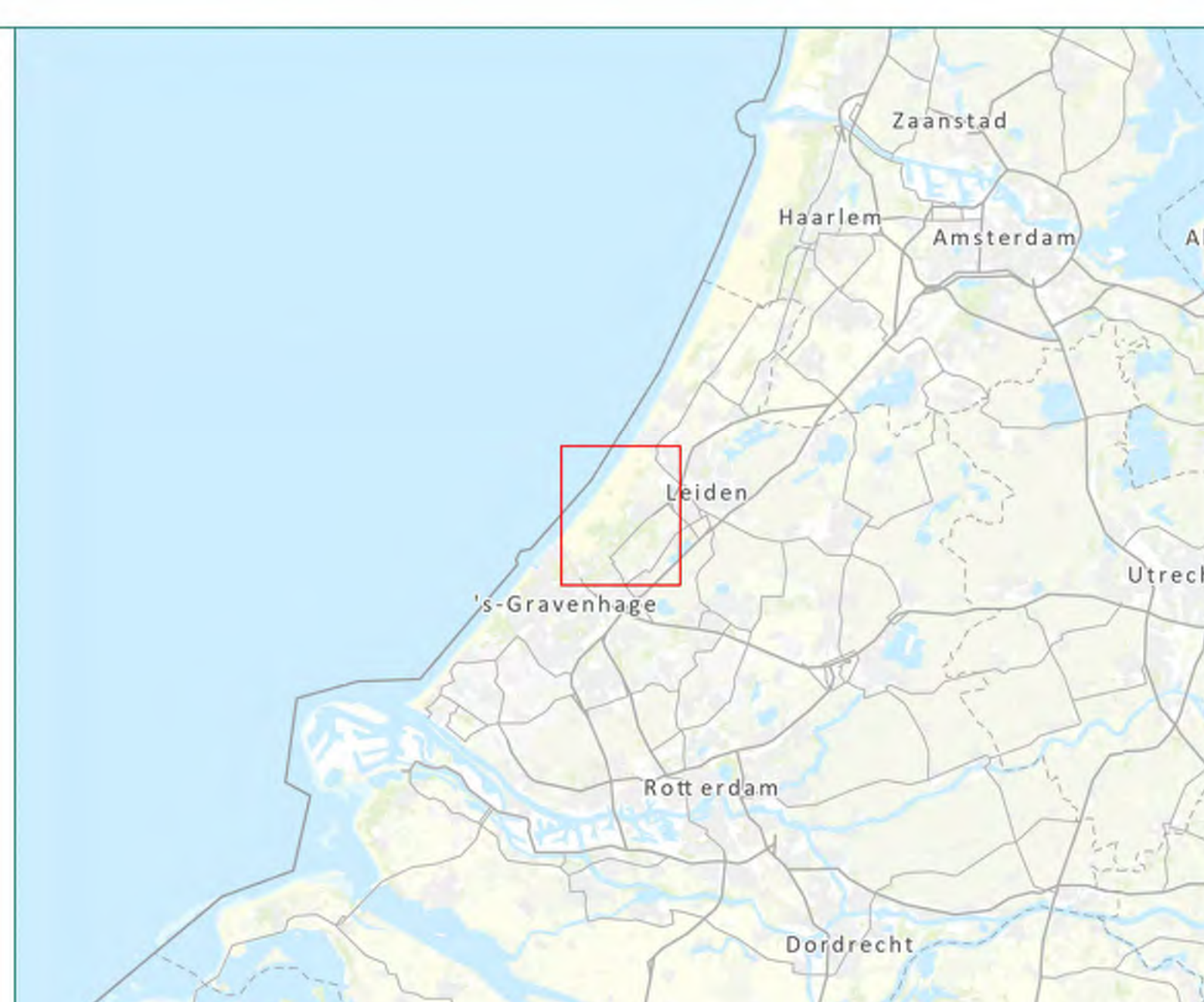
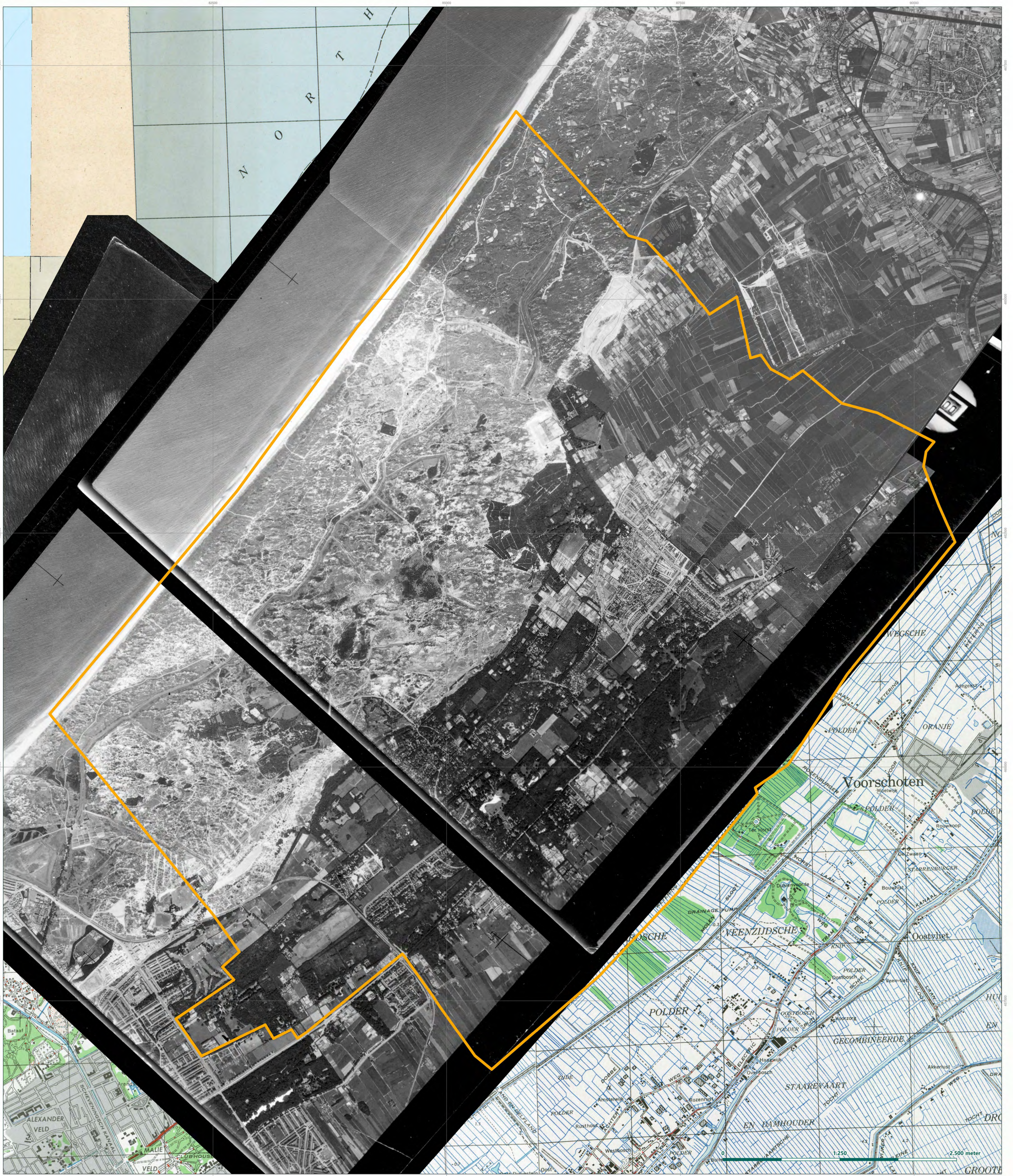
Staten, het Gemeenebest en Duitsland inzake de overdracht van stoffelijke resten, is de berging en identificatie van stoffelijke resten uit WO II bij uitsluiting voorbehouden aan de BIDKL'.

BIJLAGE 10 TEKENINGEN

Tekening 01A: Inpassing luchtfoto's d.d. 1940
Tekening 01B: Inpassing luchtfoto's d.d. 1941
Tekening 01C: Inpassing luchtfoto's d.d. 1942
Tekening 01D: Inpassing luchtfoto's d.d. 1943
Tekening 01E: Inpassing luchtfoto's d.d. 1944
Tekening 01F: Inpassing luchtfoto's d.d. 1945

Tekening 02: Gebeurtenissenkaart

Tekening 03: NGE-Verwachtingskaart

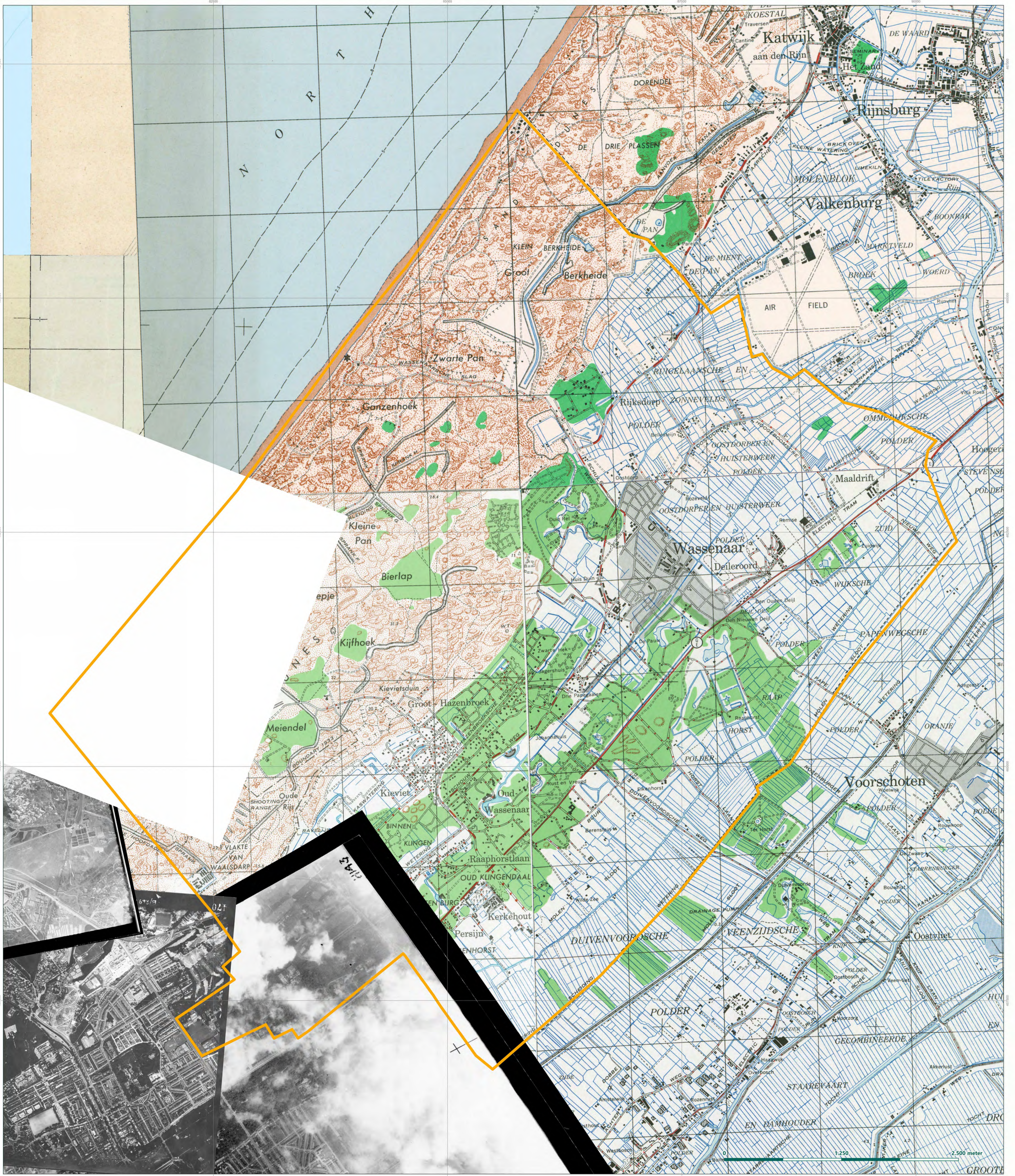
 Gemeentegrens Wassenaar

Update NGE-Verwachtingskaart Gemeente Wassenaar

Inpassing luchtfoto's d.d. 1940

Rapportnummer: RO-220195

Getekend: J. van Schijndel	27-10-2022	Tekening no: 74628-01-01A
Gecontroleerd: M. Kirpestein	27-10-2022	Papier formaat: A0
Akkoord: T. Kloosterman	27-10-2022	Coörd systeem: RD New

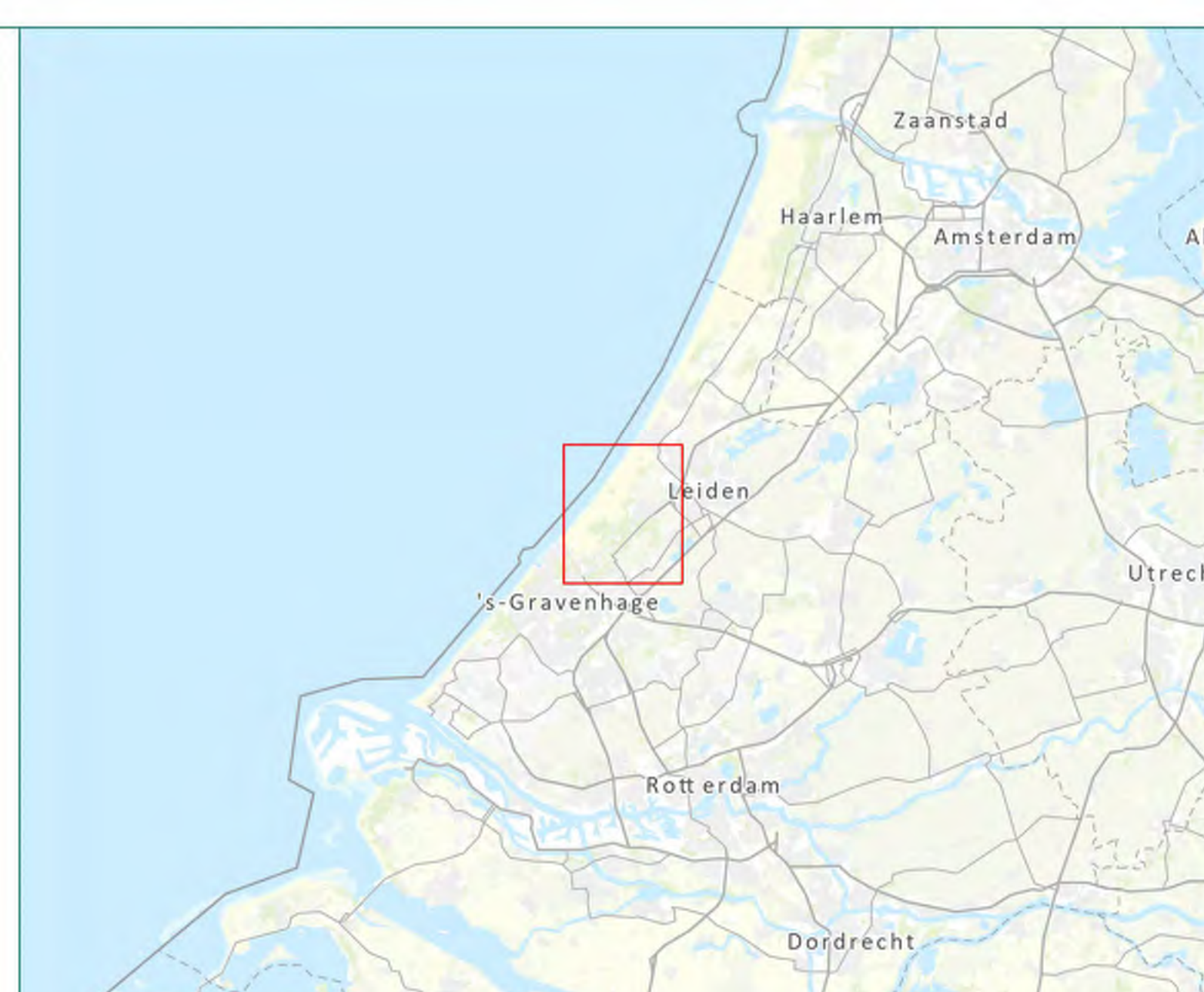
Gemeentegrens Wassenaar

Update NGE-Verwachtingskaart Gemeente Wassenaar

Inpassing luchtfoto's d.d. 1941

Rapportnummer: RO-220195

Getekend: J. van Schijndel	27-10-2022	Tekening no: 74628-01-01B
Gecontroleerd: M. Kirpestein	27-10-2022	Papier formaat: A0
Akkoord: T. Kloosterman	27-10-2022	Coörd systeem: RD New

Gemeentegrens Wassenaar

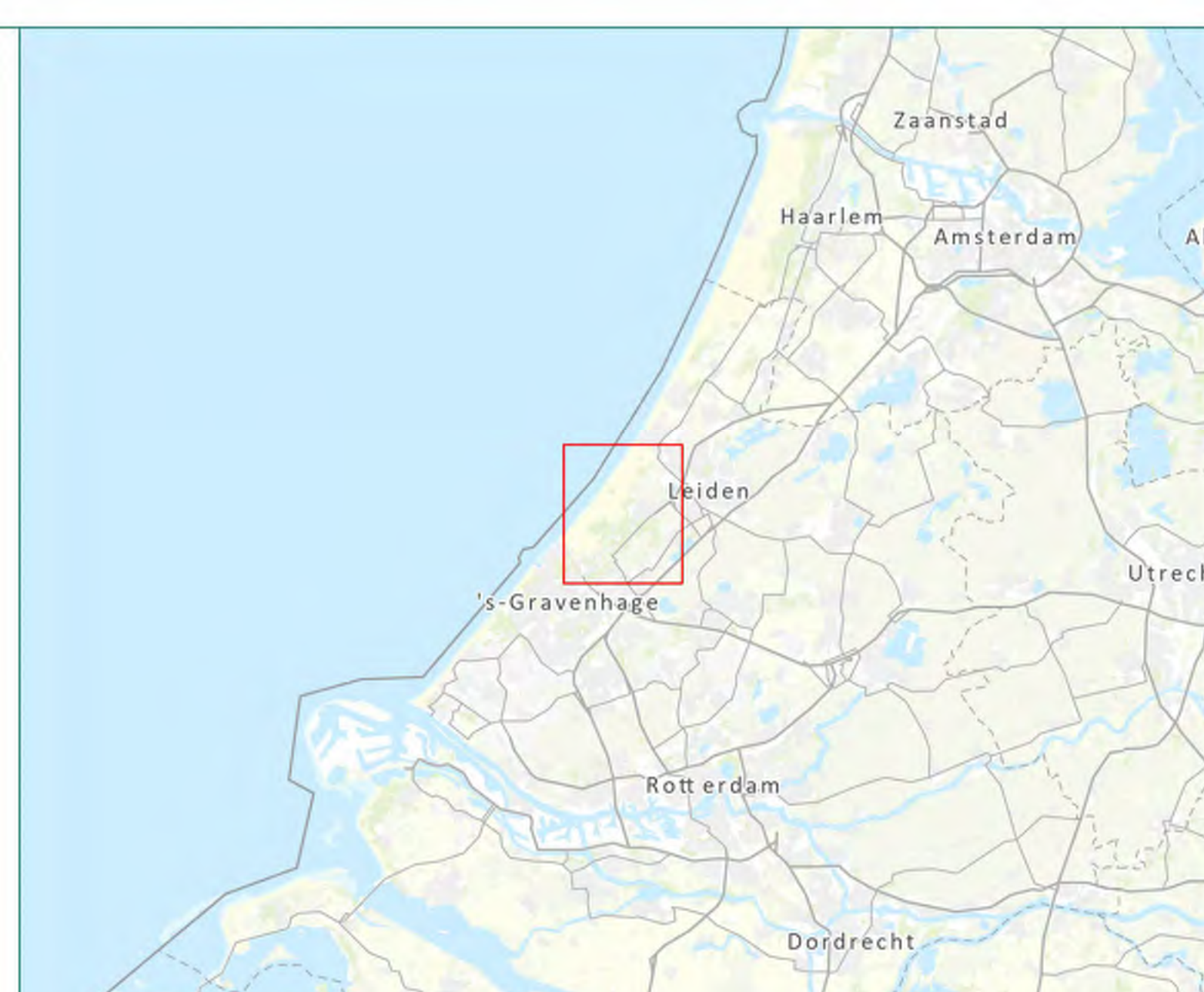
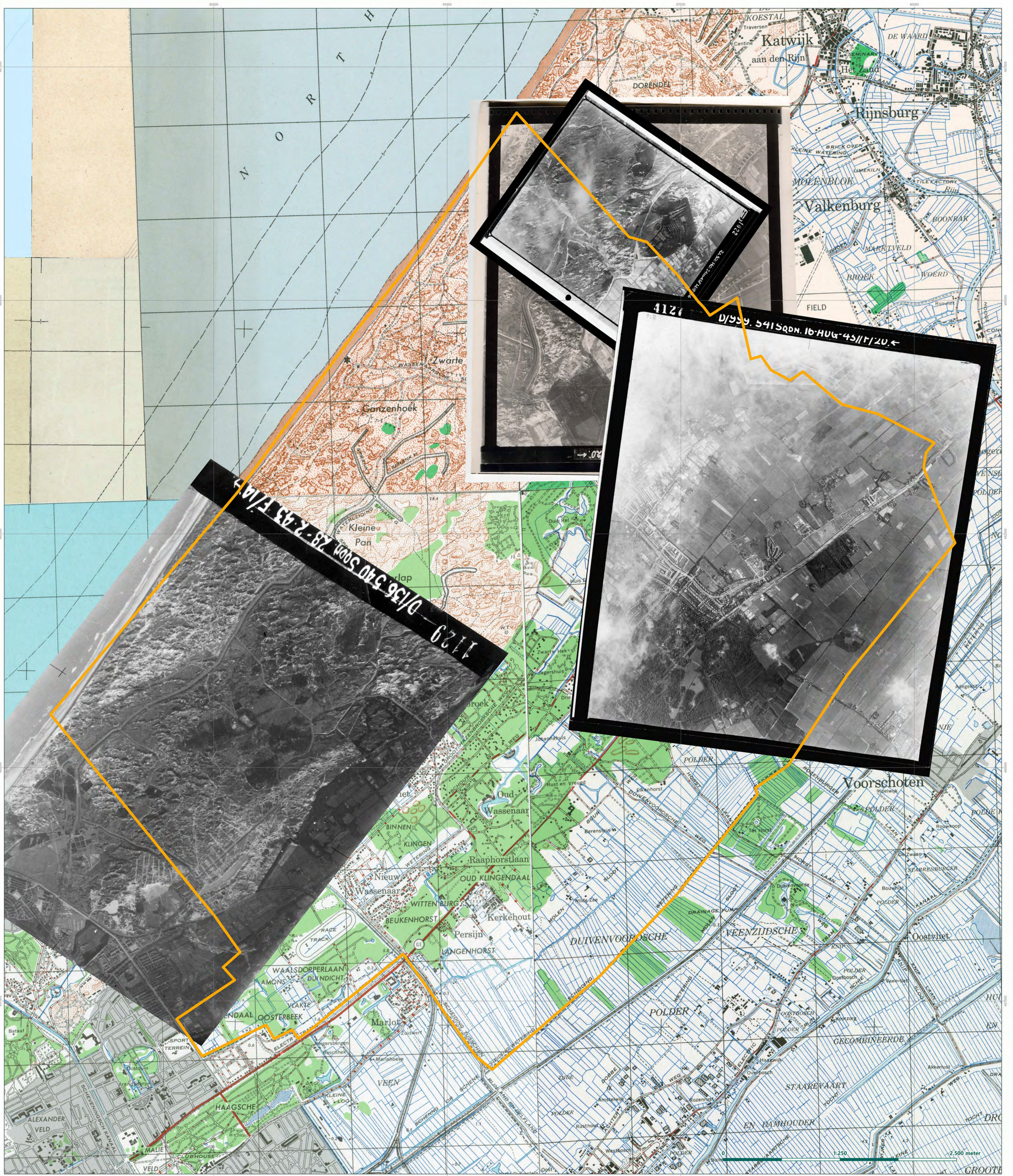
Update NGE-Verwachtingskaart Gemeente Wassenaar

Inpassing luchtfoto's d.d. 1942

Rapportnummer: RO-220195

Getekend: J. van Schijndel	27-10-2022	Tekening no: 74628-01-01C
Gecontroleerd: M. Kirpestein	27-10-2022	Papier formaat: A0
Akkoord: T. Kloosterman	27-10-2022	Coörd systeem: RD New

Gemeentegrens Wassenaar

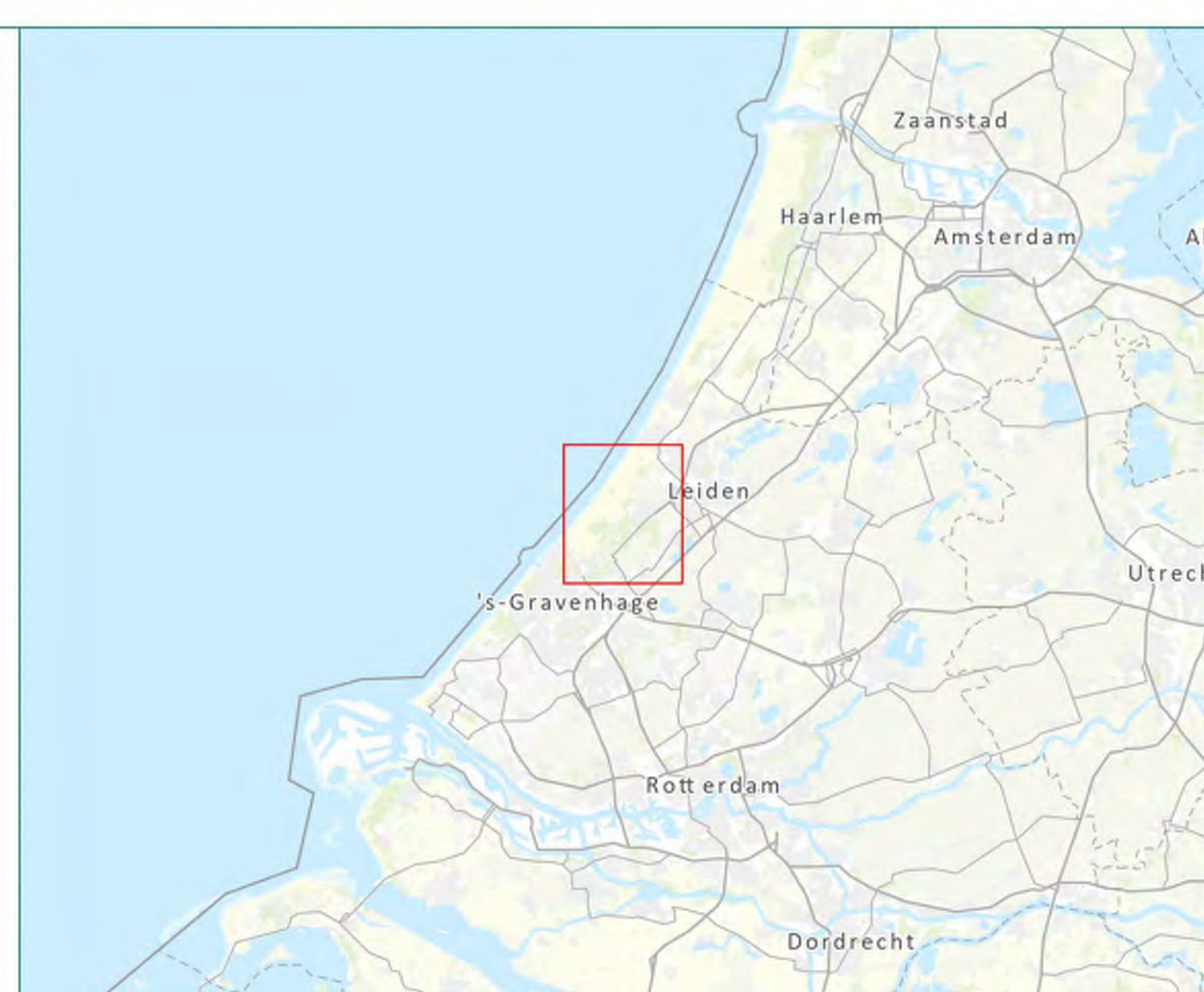
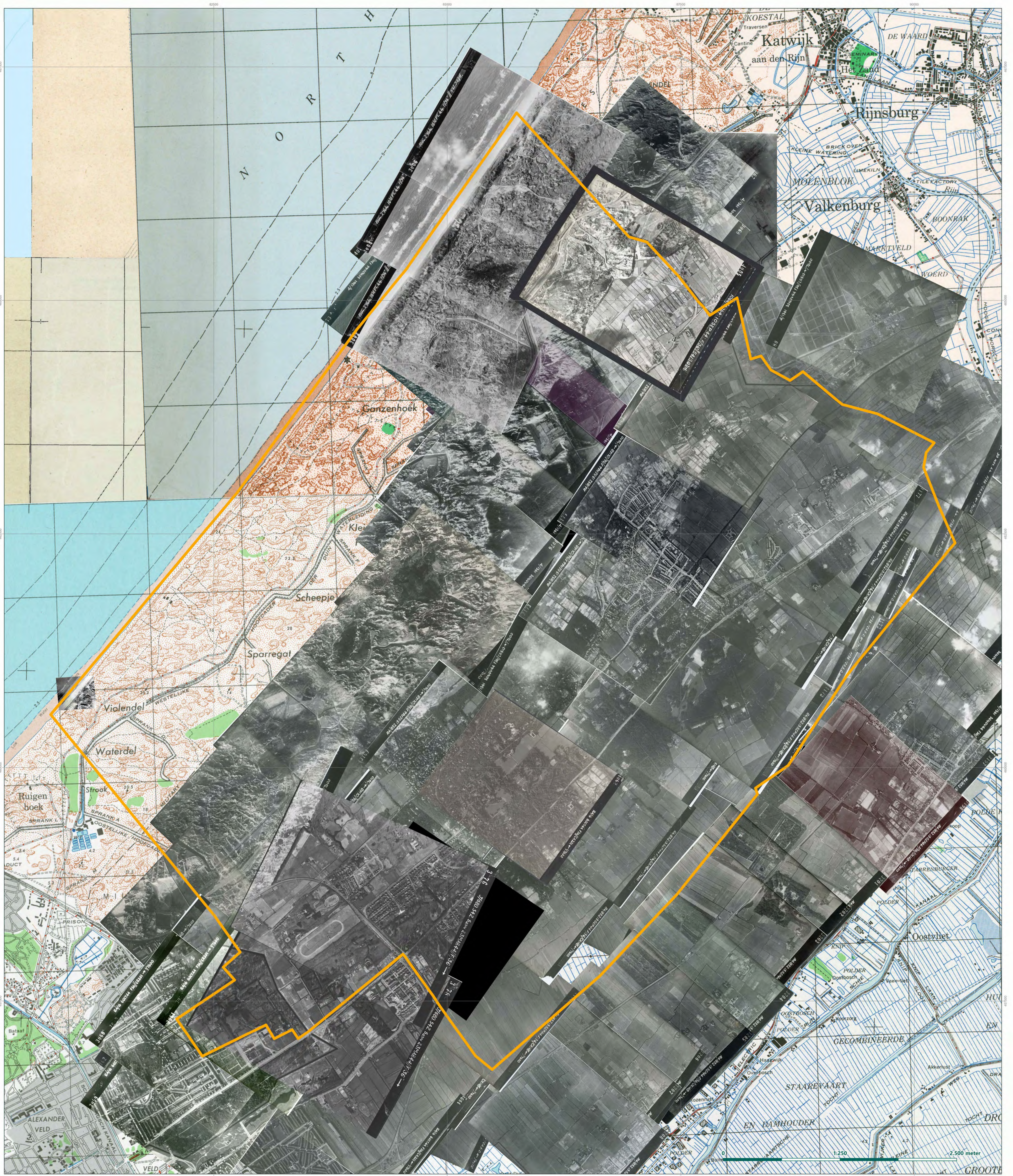
Update NGE-Verwachtingskaart Gemeente Wassenaar

Inpassing luchtfoto's d.d. 1943

Rapportnummer: RO-220195

Getekend: J. van Schijndel	27-10-2022	Tekening no: 74628-01-01D
Gecontroleerd: M. Kirpestein	27-10-2022	Papier formaat: A0
Akkoord: T. Kloosterman	27-10-2022	Coörd systeem: RD New

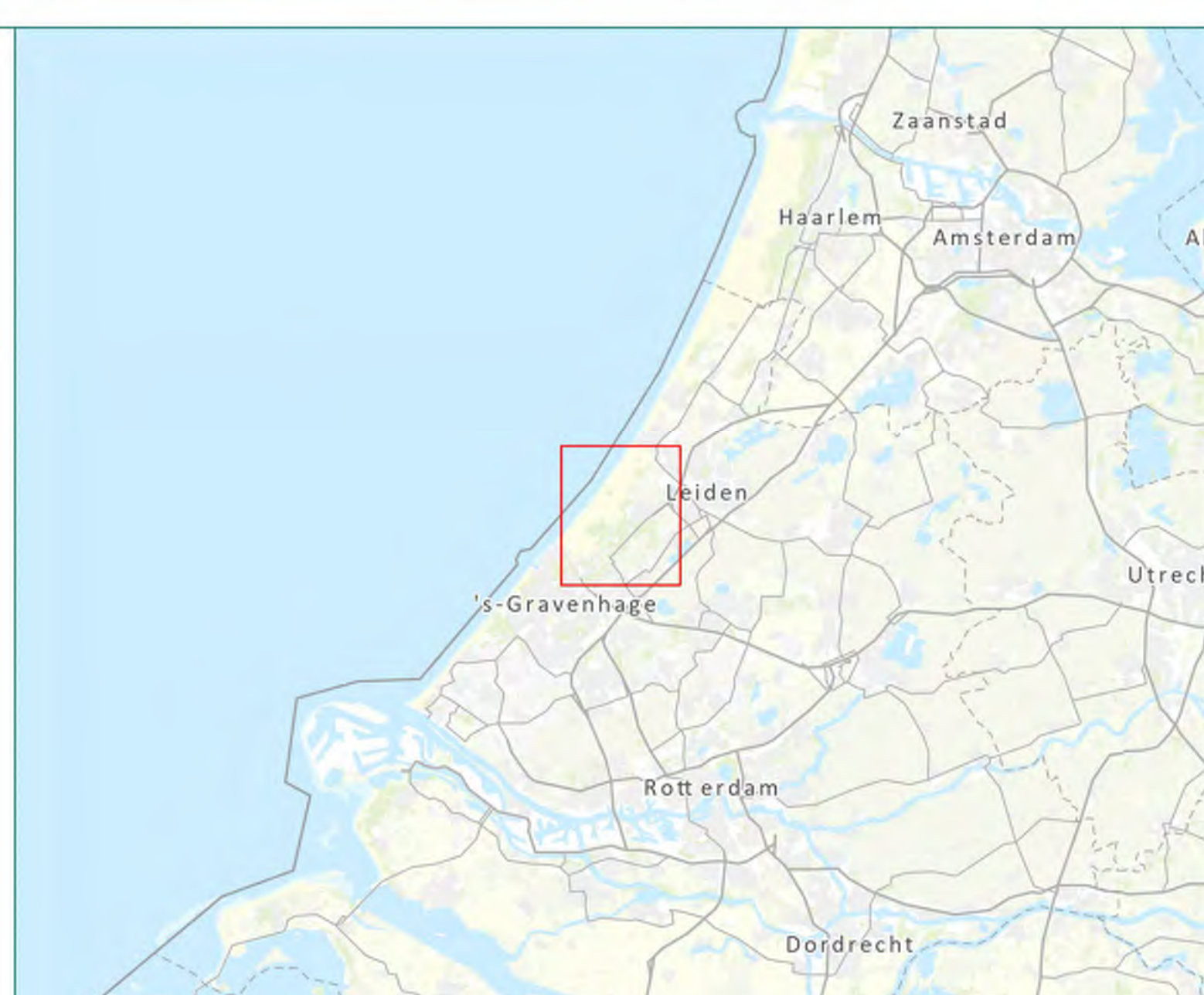
 Gemeentegrens Wassenaar

Update NGE-Verwachtingskaart Gemeente Wassenaar

Inpassing luchtfoto's d.d. 1944

Rapportnummer: RO-220195

Getekend: J. van Schijndel	27-10-2022	Tekening no: 74628-01-01E
Gecontroleerd: M. Kirpestein	27-10-2022	Papier formaat: A0
Akkoord: T. Kloosterman	27-10-2022	Coörd systeem: RD New

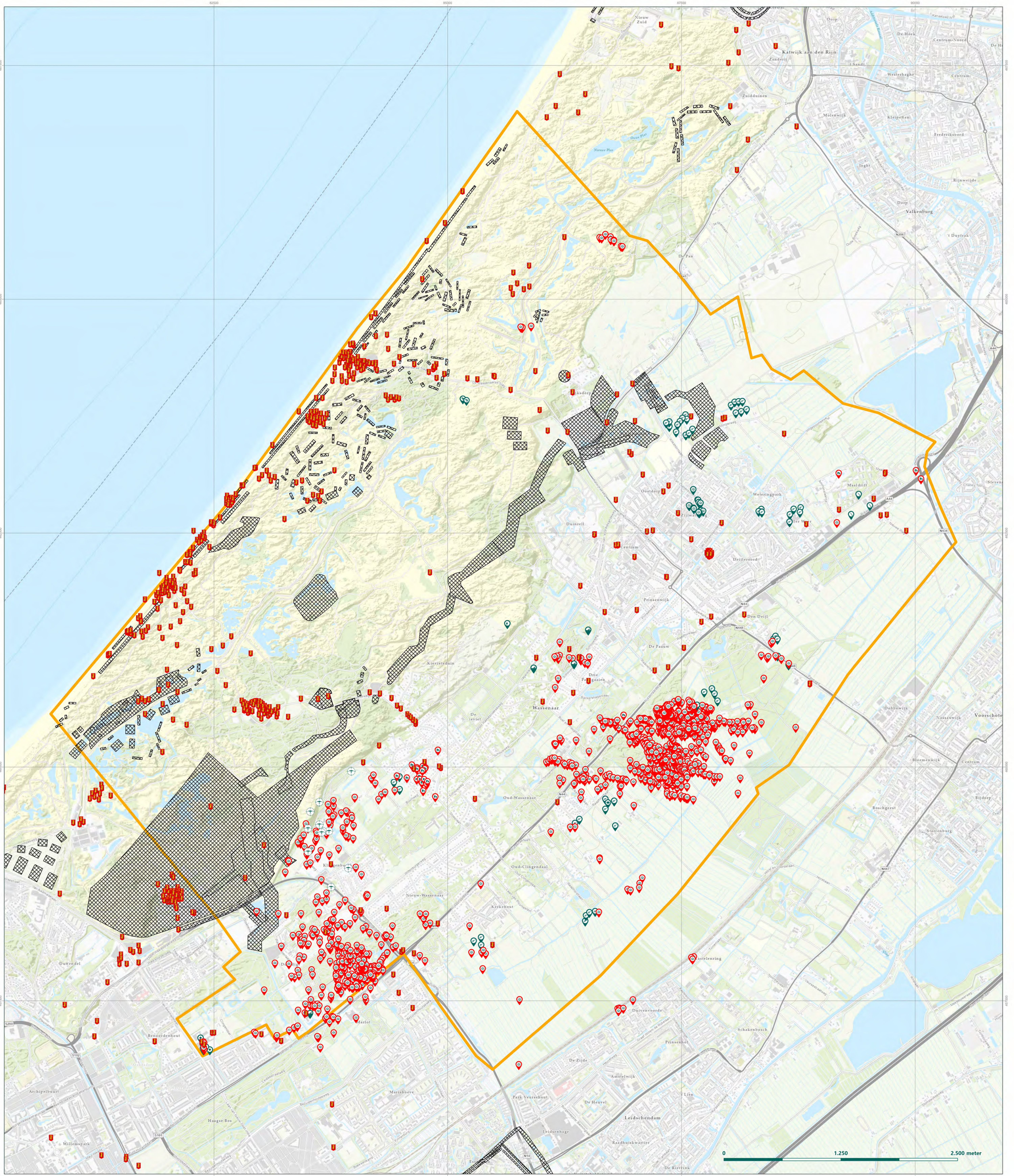
 Gemeentegrens Wassenaar

Update NGE-Verwachtingskaart Gemeente Wassenaar

Inpassing luchtfoto's d.d. 1945

Rapportnummer: RO-220195

Getekend:	J. van Schijndel	28-10-2022	Tekening no:	74628-01-01F
Gecontroleerd:	M. Kirpestein	28-10-2022	Papier formaat:	A0
Akkoord:	T. Kloosterman	28-10-2022	Coörd systeem:	RD New

- Munitieomgevingen EOD
- Blindganger afwerpmunitie
- Bomkrater
- Doelwit luchtanval
- Geschutstelling
- Krater
- Munitieopslagplaats
- Nebelwerfer
- Oorlogsschade archiefmelding
- Overig
- Wapenopstelling
- Zoeklicht
- Mijnevelden
- Gemeentegrens Wassenaar

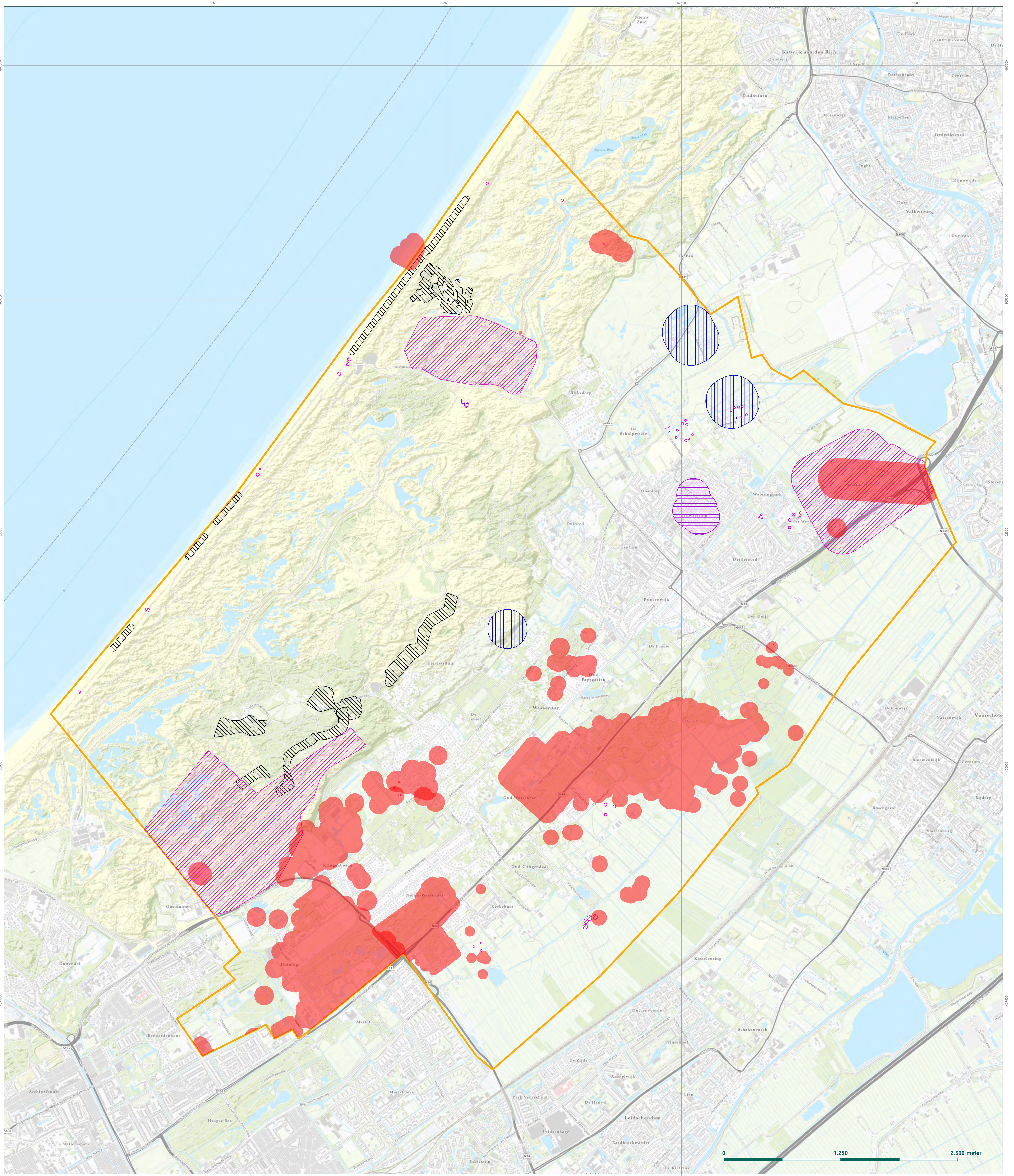
Update NGE-Verwachtingskaart Gemeente Wassenaar

Gebeurtenissenkaart

Rapportnummer: RO-220195

Getekend: J. van Schijndel	28-10-2022	Tekening no: 74628-01-002
Gecontroleerd: M. Kirpestein	28-10-2022	Papier formaat: A0
Akkoord: T. Kloosterman	28-10-2022	Coörd systeem: RD New

- NGE-Verwachtingsgebied: afwerpmunitie
- NGE-Verwachtingsgebied: geschutmunitie
- NGE-Verwachtingsgebied: meerdere hoofdsorten
- NGE-Verwachtingsgebied: mijnen
- NGE-Verwachtingsgebied: raketten
- Gemeentegrens Wassenaar

Update NGE-Verwachtingskaart Gemeente Wassenaar

NGE-Verwachtingskaart

Rapportnummer: RO-220195

Getekend: J. van Schijndel 31-10-2022 Tekening no: 74628-01-003

Gecontroleerd: M. Kirpestein 31-10-2022 Papier formaat: A0

Akkoord: T. Kloosterman 31-10-2022 Coörd systeem: RD New

Riel Explosive Advice & Services Europe B.V.
 Vijfhuizenbaan 1b 5133 NH Riel
 Postbus 21 5133 ZG Riel
 Tel: 013-5186076
 E-mail: info@reaseuro.com

